DAHA DİNMİŞ DEĞİL FIRTINA

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR

*dipnot

Daha Dinmiş Değil Fırtına:
Kurtuluş Kendini Anlatıyor 4
© Dipnot Yayınları, 2017

ISBN: 978-605-4878-92-5
Dipnot Yayınları: 267
Sertifika No: 14999
1. Baskı, 2017/Ankara

Editör: Emir Ali Türkmen
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
Düzelti ve Dizin: Ümit Özger

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA ■Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 ■ Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

DAHA DİNMİŞ DEĞİL FIRTINA

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR 4

BURHAN TANRIVERDİ ◆ CELAL POLAT
DOĞAN FIRTINA ◆ HAŞİM BARIŞ
SÜLEYMAN TOKLU

*dipnot yayınları

İçindekiler

KURTULUŞ HAREKETİ KRONOLOJİSİ 11

BURHAN TANRIVERDİ 27

Uzun süre herkes benim Mardinli olduğumu düşündü 28

İlkokulda sıra arkadaşım Süryani Münir'di 29

Katıldığım ilk politik eylem Kıbrıs mitingleridir 32

ODTÜ ve SBF yurt baskınları 34

Bob Dylan ve Joan Baez'den şarkılar dinlemeye başladık 38

Dev-Lis'ten Dev-Genç'e, Parti-Cephe taraftarlığından Kurtuluş'a 39

Dev-Yol ve Kurtuluş'un oluşum dinamikleri 40

Üniversitelerde Kurtuluş çalışmaları 46

Süreç içerisinde kendini zorlayan örgütlenmeler 52

Merkezi bir Ajitasyon Propaganda Örgütlenme Organı 56

Merkezi Kampanya Komitesi 59

Bölgeler: Karadeniz ve Akdeniz 63

Sol içi çatışmalar 65

Necdet Adalı ve Kemal Ergin'in kaçış öyküsü 72

Kürdistan'da seksiyonunun oluşumu 79

12 Eylül ve geri çekilme politikası 86

Merkezin tarzı ve seçimlerin sonucunda ortaya çıkan sorunlar ... 88
Filistin kampları ... 91
Filistin'de tam üyeli Merkez Komite toplantısı ... 95
Yakalanma, DAL ve cezaevi deneyimleri ... 102

CELAL POLAT ... 115
Yaptığımız iş tütüncülüktü ... 116
Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki hayatım ... 120
Zap Suyu'na köprü yapma kampanyası ... 124
15-16 Haziran günlerinde köy çalışmaları yapıyorduk ... 128
Filistin'e gitme mecaramız ... 132
Bizim muhatabımız Dev-Genç ... 134
12 Mart'ta cezaevinde komün ... 136
Darağacına giden üç fidan: Deniz, Hüseyin, Yusuf ... 137
Önderlerimiz imha edildi, ne yapacağız? ... 142
"Devrimci kibir" ve Ankara İl Komitesi ... 151
Sol içi şiddet ve çatışmalar, sosyalist camia olarak ortak yüz karamızdır ... 155
1 Mayıs 77 ... 156
TBMM'nin duvarına "Bıji Rızgariya Kürdistan" sloganı ... 158
1979'da 1. Konferans yapıldı ... 162
Chopen, Mozart dinleyen ve çalan kadın: Nevin ... 166
Dev-Yol'la "altı gün savaşı" ... 169
Geldik 12 Eylül'e... ... 171
Geri çekilme, Geçici Merkez Komite ve yakalanmam ... 173
Polis ve cezaevi deneyimleri ... 181
Yaşanmış bir tarih üzerine konuşuyoruz ... 189

DOĞAN FIRTINA 197
Teksas, Tommiks kitaplarıyla tanışma 199
SBF "Hazır Kuvvetleri"ne katılma 200
THKP-C'nin timleri oluşturuluyor 204
Kızıldere için boykot ve Öcalan'la birlikte tutuklanma 209
THKP-C'liler işbölümü yapıyor 218
Güven meselesi yol ayrımına dönüştü 221
Canciğer olduğun insanla kavga ediyorsun 223
Kurtuluş kendisini örgüt olarak inşada geç kaldı 227
"Levazım Grubu" dediğimiz bir uzmanlık grubu 229
Anti-faşist mücadele 234
Darbenin ayak sesleri 238
Geri çekilme, bizi yere bakar hale getirdi 239
Arkada bıraktıklarımız ve Filistin'de yaşadıklarımız 242
Filistin'deki devrimci örgütler 248
Lübnan'da "Anti-faşist Birleşik Direniş Cephesi" toplantısı 258
İstanbul'a yeniden dönüş 262
Randevular, takipler ve yakalanma 263
Adın ne, nerede kalıyorsun? 267
Cezaevinde voltalar, tartışmalar, zulalar, açlık grevleri 274
Leman Fırtına: "Gideceğiz, Doğan'ı göreceğiz" 278
İşçi Dünyası büroları... 281

HAŞİM BARIŞ 289
Cem törenleri: ritüeller, deyişler, türküler... 290
Liseye geçtiğimde sosyalist olduğumu söylüyordum 292

Denizler asılmış, Mahirler vurulmuş,
okulda siyasi saflaşmalar başlamıştı ... 296
Hacettepe'de kavgalar, ayrılıklar ... 299
Ankara'nın nabzını tutan beş kişi ... 303
1 Mayıs 1977 tarihimize bu kanlı bilanço ile yazıldı ... 307
Tekoşin ayrılığı... ... 310
Solun tepeden bakma, güç kullanma hastalığı ... 311
Devrimci harekette ataerkil zihniyet, eril duruş ... 313
1978 Maraş Katliamı, operasyonun başlangıcıdır ... 315
Hiçbir "devrimci gerekçe" Ahmet Özer arkadaşımızın ölümünü
aklayamaz, tıpkı Şevki'nin ölümünü aklayamadığı gibi ... 320
Üç bağımsız aday: Parlamentoyu da devrim mücadelesinde
kullanmak ... 323
Necdet Adalı'nın idamını protesto ... 323
Darbe karşısında geri çekilme politikası ... 325
Hayatımda beni en çok etkileyen olay ... 329
Yakalanmalar ve MK'nın yeniden oluşumu ... 332
Vicdan, dayanışma, dostluk, fedakârlık bizi hayata bağlayan
değerlerdi ... 345

SÜLEYMAN TOKLU ... 353
Önce Kuran kursu, sonra askerlik ... 353
Ailemiz çok yoksul, bir umutla okutuyor bizi ... 356
ADYÖD'de Cepheciler, THKO'lular, Kürtler:
"Hayır, siz gençliği temsil etmiyorsunuz" ... 358
Bunlar Mahir Çayan'ın görüşlerini savunmuyor,
biz savunuyoruz ... 361
Kurtuluşçu oluyorum ... 364
Gecekondu mahallelerinde örgütleniyoruz ... 366

Oğlum, canını kurtardık ama kolunu kurtaramadık 369
Necdet Adalı, Kemal Ergin: Altındağ'ın militan gençleri 373
Aşk nasıl anlatılır ki? 375
"Teşkilatın kararı bu", İstanbul'a gideceğim 378
"Bütün mü, esas mı?": Bana göre suni bir tartışma 381
Randevular, takipler, yakalanma ve işkence günleri 385
Konuşacak bir şey yok, ben devrimciyim, sosyalistim 386
Yan hücrede Devrimci Yolcular 394
DAL'da bir ses: "Ben Gönül, nasılsın?" 402
"Arkadaşlarıma daha çok güveneceksiniz..." 405
Nasuh Mitap ve Kaçaroğlu ile aynı hücrede 406
Askerlik, işsizlik, yeni hayat... 414
Kısaltmalar 417
İsim Dizini 421

KURTULUŞ HAREKETİ KRONOLOJİSİ

1971 Mayıs: Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga'dan oluşan Merkez Komitesi ve 11 kişiden meydana gelen bir Genel Komite ile yönetilen THKP-C, 12 Mart darbesine karşı silahlı direnişe geçti. Örgüt, Mayıs 1971'de 1 No'lu Bildirisini yayımladı ve bazı banka soygunları, ABD işyeri veya araçlarının bombalanması eylemlerini üstlendi.

1972 30 Mart: THKP-C'nin "Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi" diye adlandırılan ve Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim II-III* adını taşıyan yazılarında ifadesini bulan silahlı mücadele, 30 Mart 1972'deki Kızıldere katliamına kadar devam etti. Kızıldere'de Mahir Çayan'ın yanı sıra THKP-C militanları Hüdai Arıkan, Nihat Yılmaz, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy, Sinan Kazım Özüdoğru, Sabahattin Kurt ve Saffet Alp ile THKO militanları Cihan Alptekin ve Ömer Ayna da öldürüldü. Ulaş Bardakçı, Hüseyin Cevahir, Koray Doğan gibi isimler ise daha önce öldürülmüştü. Böylece 1972 yaz aylarında THKP-C fiilen yok edilirken daha sonra Kurtuluş'u kuracak olanlar da dahil, örgütün içinde veya çevresinde yer alan çok sayıda devrimci tutuklandı ve açılan THKP-C ve/veya Dev-Genç davalarından yargılanarak çeşitli cezalara çarptırıldı.

1972-1974: Kızıldere katliamından sonra hapishanelerde bulunan THKP-C ve Dev-Genç davalarından yargılanan militanlar, bir yandan kendilerini eğitmeye ve geliştirmeye çalışırken bir yandan da içinde bulundukları siyasi hareketlerin eleştirel değerlendirmelerini yapmaya başladı.

1974 Mayıs: CHP-MSP Hükümeti'nin, 12 Mart döneminin "yaralarını sarmak için" genel af yasası çıkarmasıyla hapishanelerdeki siyasi tutuklu ve

mahkûmların büyük bölümü serbest kaldı. Ceza yasasının ünlü antikomünist 141.-142. maddelerinden yargılananlar için MSP milletvekilleri oy vermeyince siyasi mahkûmlardan bir kısmı af yasası kapsamının dışında bırakıldı. Ancak birkaç ay sonra, Anayasa Mahkemesi bu maddelerden ceza alanların da serbest bırakılmasını sağlayan bir karar alınca 12 Mart döneminde dolan hapishaneler boşaldı.

1974 Temmuz: Kurtuluş'un daha sonraki örgütlenmesinde önemli bir yeri ve rolü olacak Karadeniz Devrimci Kültür Derneği (Dev-Ka) kuruldu. Karadeniz Bölgesi'nde, öncelikle THKP-C militanı veya sempatizanı devrimciler, daha sonra Kurtuluş'un kurucularından olan THKP-C davası sanıklarından İsmet Öztürk öncülüğünde bu dernek çatısı altında örgütlendi. Genel Merkezi Samsun'da olan dernek, Zonguldak'tan Rize'ye kadar bölgede birçok şehir ve kasabada şubeler açarken bir buçuk yıl sonra adını "Karadeniz Dev-Genç" olarak değiştirdi ve bölgedeki anti-faşist mücadelenin kitlesel ve militan örgütlenmesini gerçekleştirdi.

1974 Sonu: THKP-C ve Dev-Genç davalarından Mamak'ta birlikte yatmış olan İlhami Aras, Mahir Sayın, Mustafa Kaçaroğlu, Şaban İba, Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap ve arkadaşları tahliye olduktan sonra hapishane sürecinde gelişen ilişkilerini sürdürmeye ve birlikte hareket etmeye niyetliydiler. Bu arada Ziya Yılmaz, Ertuğrul Kürkçü, Necmi Demir, İlkay Demir, Orhan Savaşçı gibi idam veya müebbet hapis cezası almış ve bu nedenle af yasasıyla tahliye olamayan ve Niğde Cezaevi'nde yatmakta olan THKP-C'nin önde gelen isimleriyle de görüşmelerini sürdürüyorlardı. Mahir Sayın ve Oğuzhan Müftüoğlu'na geçmişin değerlendirilmesi ve geleceğe yönelim konusunda bir tür siyasi manifesto hazırlama görevi verildi. Bu ikili, yazılı bir metin oluşturmak üzere birlikte çalışmaya başladı.

1975 Başı: Ocak 1971'de birlikte eyleme giderken yakalanan, birlikte yargılanan, cezaevinde de birlikte yatan İlhami Aras, Mahir Sayın, Mustafa Kaçaroğlu dışarı çıktıktan sonra da ilişkilerini yakından sürdürdü. Ankara'da birlikte kaldıkları ev, kendilerini THKP-C'ye yakın hissedenlerin bir araya geldiği, görüşme ve tartışma yaptığı bir odak haline geldi. Dev-Genç liderlerinden ve THKP-C davasından da yargılanan Şaban İba da THKP-C'nin kuruluş sürecinden beri ve cezaevinde bu üçlüyle yakındı ve politik olarak birlikteydi. Karadeniz Dev Genç'in kurulmasına öncülük eden İsmet Öztürk de bu dört kişiyle görüşmekte ve giderek politik olarak yakınlaşmaktaydı.

1975 Şubat-Mart: Daha sonra Kurtuluş ve Devrimci Yol hareketlerini oluşturacak bazı isimler arasında kişisel sürtüşme ve anlaşmazlıklar görülmeye başladı. Bir güven sorunu haline dönüşerek gittikçe büyüyen bu sürtüşmeler, Ankara'da öğrenci gençlik içinde gruplaşmalara yol açtı. Gençlikle ilgilenmekte olan Nasuh Mitap ile Mustafa Kaçaroğlu arasında sorunlar ortaya çıktı.

1975 Mart: THKP-C'nin önde gelen isimlerinden Necmi Demir ve İlkay Demir, Niğde Cezaevi'nden kaleme alıp dışarıya gönderdikleri 8 sayfalık bir yazıyla "sosyal-emperyalizm" konusunda görüşlerini açıkladı ve Sovyetler Birliği'nin sosyalist değil, emperyalist bir ülke olduğunu ileri sürerek "Maocu" saflarda yerini aldı. Yayımladıkları yazının 8 teksir sayfasından oluşması nedeniyle önce "Sekizlikçiler" adıyla anılan bu grup, bir süre sonra *Militan Gençlik* adını taşıyan bir gençlik dergisi ve *Halkın Yolu* adında bir siyasi yayın çıkararak bir siyasi hareket olarak örgütlenecekti. Böylece eski THKP-C kadroları arasında ilk ciddi ayrılık, sosyal-emperyalizm teorisi ekseninde oldu ve Necmi Demir ve İlkay Demir'in yanı sıra Necati Sağır ve Ömer Güven gibi isimler kendi örgütlerini kurmaya yöneldi. Bu arada 1975 yılı başlarında *Türkiye Devriminin Acil Sorunları* adı altında bir broşür yayınlayan Engin Erkiner ve arkadaşları da *Acilciler* diye anılan bir başka örgütlenme oluşturmuş ve THKP-C'nin devamı olarak kendilerini görüyorlardı. Dolayısıyla THKP-C'nin siyasi mirası bölüşülmeye ve parçalanmaya başladı.

1975 Nisan: Antalya'daki solcu, devrimci gençlerin örgütü Antalya Gençlik Örgütü(ANT-GÖR) kuruldu. Başlangıçta CHP eğilimli iken daha sonra Kurtuluşçuların etkinliğine giren Ant-Gör, süreç içinde Antalya'daki anti-faşist mücadelenin kitlesel ve militan örgütü olacaktı.

1975 Haziran: Mustafa Kaçaroğlu ve Nasuh Mitap arasındaki gerilimin artması üzerine bir araya gelen Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap, Ali Başpınar, İlhami Aras, Mahir Sayın ve Şaban İba görüşmesinde mutabakat sağlanamadı. Kaçaroğlu'nun kendisine küfür ettiğini söyleyen Nasuh Mitap, "Bizim aramızda zaten siyasi bir görüş birliği yok, böyle ilişkiler devam ederse arkadaşlığımız da sona erer" diyerek birlikte yürümenin zor olacağını ileri sürdü. Kaçaroğlu'nun özeleştiri yapması gerektiği tespiti sorunu çözmeye yetmeyince geniş bir toplantı düzenlemeye karar verildi.

1975 Temmuz: Anlaşmazlığın büyümesi üzerine, önde gelen siyasi kadrolarla Ankara'da, Şehir Derneği (Şeh-Der) lokalinde yaklaşık 50 kişinin katıldığı bir tartışma toplantısı gerçekleştirildi ancak bu toplantı, siyasi kopuş ve

ayrılığa zemin hazırladı. Nasuh Mitap, toplantı esnasında kendisinin Mahir Çayan'ı savunduğunu, *Kesintisiz Devrim II-III* adı altında kaleme alınan ve THKP-C'nin "Öncü Savaşı" anlayışını ortaya koyan tezlere katıldığını ama İlhami Aras, Mahir Sayın ve Mustafa Kaçaroğlu'nun bu görüşleri savunmadığını, "Mahir Çayan'ı inkâr ettiklerini" söyledi. Bu iddia gerilimi daha da tırmandırdı. Gerilimin bir kavgaya dönüşerek ilişkileri tamamen tahrip etmesini istemeyen Mahir Sayın, Mustafa Kaçaroğlu, Şaban İba –İlhami Aras toplantıda yoktu– ve onlarla birlikte az sayıda kişi toplantıyı terk etti. Kalanlar tartışmaya devam etti. Toplantıdan çıkmayan ve "Ben kalıp arkadaşlarla tartışmak istiyorum" diyen Oğuzhan Müftüoğlu, daha sonra Nasuh Mitap ve çevresindeki devrimci gençlerle birlikte hareket edecek ve diğerlerinden kopacaktı.

1975 Sonbahar: Gelecekte *Devrimci Yol* adını alacak siyasi hareketin kurucuları olan Oğuzhan Müftüoğlu ve Nasuh Mitap, Taner Akçam, Melih Pekdemir, Ali Başpınar, *Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik* dergisini çıkarmaya başladı ve hızla yükselmekte olan devrimci gençlik hareketini etraflarında toparlamaya yöneldi.

1975 Aralık: Müftüoğlu ve Mitap liderliğindeki *Devrimci Gençlik* grubunun hızlı ve yaygın gelişimi karşısında Kurtuluş'u oluşturacak Mahir Sayın, İlhami Aras, M. Kemal Kaçaroğlu ve Şaban İba da siyasi bir çıkış yaparak kendi görüşleri doğrultusunda örgütlenmeye başladı. Zaten ilişki içinde oldukları İsmet Öztürk'ü de aralarına alarak Kurtuluş'un beş kişilik ilk kurucu çekirdeğini "Merkezi Organ" adıyla oluşturdular.

Henüz bir siyasi yayın/dergi çıkaracak mali-maddi olanaklara sahip olmayan bu siyasi çekirdek, üzerinde anlaşmış oldukları siyasi görüşleri açıklamaya karar verdi. Böylece kaleme aldıkları "Yol Ayrımı", "Ulusal Sorun Üzerine" ve "Sosyal Emperyalizm mi, Büyük Han Şovenizmi mi?" başlıklı yazıları, teksirle çoğaltılarak Türkiye'nin pek çok yerine ulaştırdı. Karadeniz Dev-Genç, Ant-Gör, Ankara'daki AYÖD, İstanbul'daki İYÖD gibi gençlik dernekleri başta olmak üzere, hemen her yere dağıtılan bu yazılarla Kurtuluş'un siyasi temelleri atılmış oldu.

1976 Başı: Teksirle çoğaltılarak dağıtılan yazıların gördüğü ilgi ve talep üzerine bir siyasi yayın çıkarmanın hazırlıkları içine girildi. Bu arada Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Kütüphanesi soygunu yapıldı ve Mustafa Kemal Kaçaroğlu ile birlikte SBF'deki militanların önemli bir kısmı kaçak hale

geldi. Bu durum daha sonraki örgütlenme çalışmaları açısından büyük bir dezavantaj yaratacaktı.

1976 1 Mayıs: İşçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü 1 Mayıs, onlarca yıl sonra DİSK'in öncülüğünde Taksim'de ilk kez kutlandı. Meydanı dolduran yüz binlerce işçi ve emekçi yükselmekte olan sosyalist hareketin gücünü ortaya koyarken sermaye düzeni için de bir tehdit olarak görüldü. Nitekim ertesi yıl 1 Mayıs kutlamaları sırasında Taksim Meydanı kana bulandı.

1976 Haziran: *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıktı. 10 bin adet basılan dergiye talep devam edince 5 bin adet daha basıldı. Aylık dergide THKP-C çizgisine eleştirel yaklaşım ancak aynı zamanda tarihsel olarak sahiplenme, Türkiye soluna egemen olan "kendi sağından medet umma anlayışı"nı yıktığına ilişkin değerlendirmeler ve Kürt sorununda enternasyonalist yaklaşım ve modern sanayi proletaryası temelinde partileşme gibi görüşler ortaya konuldu. Büyük bir ilgi ve destek bulan bu görüşler temelinde Türkiye'nin birçok yerinden örgütlenme talepleri gelmesi üzerine merkezi organ ve etrafındaki kadrolar da hızla kendilerini örgütlemeye yöneldi.

1976 Ağustos: Doğan Tarkan'ın liderliğindeki *Öncü İşçi* grubu Kurtuluş'la birleşti. Böylece İstanbul'da da örgütlenme çalışmaları hızlandı. Bu arada özellikle Ankara'da "Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm", "Ekonomi Politik" ve "Leninizmin İlkeleri" başlıkları altında ve küçük gruplar halinde yürütülen siyasi eğitim çalışmaları dikkat çekiciydi ve üniversiteye yeni gelmiş genç militanları mücadeleye hazırlıyordu. Bu eğitim çalışması modeli ve anlayışı örgütlenme adımları atılan her yerde uygulanmaya çalışıldı.

1976 Yaz-Sonbahar: Kurtuluş, Karadeniz Dev-Genç aracılığıyla Karadeniz bölgesinin tümünde yaygınlaşırken Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin, Bursa gibi büyük kentlerde örgütlenmeye başladı.

Kürdistan'da ise 1977'den sonra ilk aşamada Mardin, Diyarbakır, Dersim, Gaziantep gibi şehirlerde örgütsel ilişkiler kurdu. Birkaç yıl içinde Ankara, İstanbul, İzmir, Samsun, Antalya, Kayseri, Mersin, Adana, Antakya, Muğla, Bursa, Zonguldak, Sinop, Giresun, Ordu, Trabzon, Rize, Gümüşhane gibi illerde, İnegöl, Develi, Çorlu, Keşan, Seydişehir, Merzifon, Taşova gibi ilçelerde, Kürdistan'da ise Mardin, Diyarbakır, Dersim, Gaziantep, Sivas, Ağrı ve Kars gibi illerde, Kızıltepe, Varto, Şenkaya ve Iğdır gibi ilçelerde yaygın örgütsel ilişkiler oluştu.

1976 Sonbahar: THKP-C'nin gençlik ilişkilerinin öncülüğüyle kurulan ve genç emekçiler arasında dikkate değer bir örgütlenmesi olan Sosyalist Gençlik Birliği (SGB) ile Zeki Erginbay'ın aracılık ettiği görüşmeler yapıldı ve Kurtuluş'a katılımları için ciddi mesafe alındı. Ancak anlaşma sağlandığı sanıldığı noktada, GSB liderleri beklenmedik bir şekilde TKP'ye katılmaya karar verdi. Erginbay ve bazı arkadaşları zaten Kurtuluş'a katılmış durumdaydı.

1977 Ocak: Yaygınlaşan ilişkiler artık daha ciddi örgütsel adımların atılmasını gerektiriyordu. Beş kişilik kurucu çekirdeğe Doğan Tarkan ve 12 Mart döneminde tutuklanarak Dev-Genç davasında yargılanmış bir Kürt devrimci olan Ali Demir de katıldı. Böylece yedi kişiden oluşan Geçici Merkez Organ, Kurtuluş'un örgütsel inşasına hızla devam etti. Merkezi organın yanı sıra büyük illerde de yerel komiteler kurulmaya başlanmıştı.

1977 2 Şubat: Zeki Erginbay 23 Ocak 1977'de İMO İstanbul Şubesi'nden çıktıktan sonra kaçırıldı. Tüm aramalara rağmen bulunamayan Erginbay'ın, göğsüne bir kurşun sıkılmış cesedi, 2 Şubat 1977'de Ömerli barajında bulundu. İstanbul'da büyük bir kitle gösterisiyle toprağa verilen Erginbay, TKP'ye karşı ideolojik mücadelede önemli bir rol üstlenirken Kurtuluş'un İnşaat Mühendisleri Odası'nda etkinlik kurmasının da koşullarını oluşturmuştu.

1977 Mart-Nisan: Sol içi rekabet ve sekter anlayışlar sonucu, Kurtuluş ile Devrimci Yol arasında silahlı çatışma çıktı. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere iki siyasi hareketin de bulunduğu birçok şehre yayılan ve haftalarca süren kavga ve silahlı çatışmalarda iki taraftan da ölüm ve yaralanmalar oldu. Devrimci Yol militanları Kemal Karaca ve Tevfik Kobal, Kurtuluş militanı Mustafa Ertan hayatını kaybetti.

1977 1 Mayıs: Kurtuluş, başta Ankara olmak üzere Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden ilişkilerini İstanbul'a çağırarak Taksim'de yapılacak 1 Mayıs'ta siyasi gövde gösterisine hazırlandı. 10 bin kişiyi geçen kitleyle Saraçhane'den Unkapanı ve Tarlabaşı yoluyla Taksim'e ulaşan Kurtuluş korteji, akşam saat 19.00'a doğru alana girdikten hemen sonra Sular İdaresi üzerinden mitinge açılan ateşle birlikte katliam başladı. Lise öğrencisi Kurtuluşçu Jale Yeşilnil'in de arasında olduğu 34 işçi, emekçi, öğrenci öldü; 136 kişi yaralandı.

1977 Kasım: Gençlik içindeki örgütlenmeye destek olmak, "Gençliğin devrimci mücadelesini anti-oligarşik devrim mücadelesine tabi kılmak üzere" *Kur-*

tuluş için İLERİ adını taşıyan ve 15 günde bir yayımlanan bir gençlik dergisi çıktı. Bu arada aynı sıralarda Kurtuluş'un merkezi gençlik örgütü olarak Ankara'da Dev-Gör (Devrimci Gençlik Örgütü) kuruldu.

1978 Ocak: Uzun süredir hazırlıkları yapılan haftalık *Kurtuluş* gazetesi 6 Ocak'ta çıkmaya başladı. İlk sayıları 40 bin basılan gazete, giderek 25 bin civarında bir satış rakamına oturdu ve bütün baskı ve engellemelere rağmen 1980 Mayıs ayına kadar düzenli olarak ve toplamda 112 sayı çıktı. Dağıtımı tümüyle Kurtuluş'un kendi örgütlenmesi ile gerçekleşen ve "militan satış" adı verilen yöntemle evlerde, ulaşım araçlarında, kahvelerde, işyerlerinde, okullarda, sokaklarda satılan gazete, dönemin en çok satılan haftalık gazetelerinden biri olurken özellikle siyasi kampanyaların örgütlenmesinde ve siyasi gerçeklerin açıklanmasında etkin bir rol üstlendi.

1978 1 Mayıs: Kurtuluş yine başta Ankara olmak üzere çeşitli şehirlerden getirdiği büyük bir kitleyle İstanbul'daki 1 Mayıs gösterisine katıldı. Önceki yıl meydana gelen katliam nedeniyle 1 Mayıs'a genel katılım, özellikle işçi-emekçi katılımı düşük oldu.

1978 Haziran: Dersim'de ilişkileri olan ve İsmet Öztürk tarafından daha örgütün kuruluş sürecinde Geçici Merkez Komite'ye önerilmesine rağmen diğerleri tarafından kabul görmeyen Seyfi Cengiz bir süre Kurtuluş içinde faaliyet yürüttü. Ancak zamanla örgütlenme biçimi başta olmak üzere çeşitli konularda Kurtuluş'tan farklı düşünmeye başlamıştı. Yapılan görüşme ve tartışmalardan sonra birlikte olma zemininin kalmadığı anlaşıldı. Kurtuluş'tan ayrılarak *Tekoşin* adıyla yeni bir örgüt kurdu.

1978 Ekim-Kasım: "Faşist Saldırılara, Hayat Pahalılığına ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası" adı altında düzenlenen ilk siyasi kampanya, örgütlenmeyi ileri noktalara taşıdı. İki ay ülke çapında süren bu siyasi kampanyanın son iki haftasında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Mersin, Samsun, Muğla, Rize, Sinop, Bulancak, Kızıltepe, İnegöl ve Çorlu'da toplam 13 miting yapıldı. Bu mitinglere yaklaşık 40 bin kişi katıldı. Bu ilk kampanyadan alınan olumlu sonuçlarla birlikte Kurtuluş, siyasi çalışmalarını, biri bitince diğeri başlayan siyasi kampanyalar tarzında yürütmeye karar verdi.

1978 Kasım: Gerek ilk siyasi kampanyanın etkileri, gerekse KDP ile KYB çatışmasının durması için yapılan arabuluculuk ve Kürdistan politikaları nedeniyle Bülent Ecevit hükümeti, Kurtuluş'la daha yakından ilgilenmeye başladı. Böylece MİT tarafından Ankara'da bir tuhaf "gözdağı operasyonu" yapıldı; Ali Demir ve Mustafa Kaçaroğlu'nun birlikte kaldıkları ev,

Mahir Sayın'ın evi ve Öner Yağcı, Mustafa Uslu gibi bazı militanların evleri, bir gece MİT tarafından basıldı. Evlerde silah ve örgütsel doküman bulunmasına rağmen görmezden gelindi, Mahir Sayın gözaltına alındı ve birkaç saatlik sorgudan sonra bırakıldı. Geçici Merkez Komitesi (GMK) bu operasyondan sonra gizliliğe daha fazla özen gösterme kararı alırken Ali Demir ve Şaban İba dışında Ankara'da kimse kalmadı. İlhami Aras'tan sonra Mahir Sayın'ın da hızla İstanbul'a taşınması kararlaştırıldı.

1978 Aralık: 26 Aralık'ta başlayan ve günlerce süren Maraş katliamında, Aleviler hedef alındı ve 6 aylık bebeklerden 70 yaşındaki dedelere kadar 100'den fazla insan öldürüldü. Bunun üzerine Ecevit hükümeti, İstanbul ve Ankara dahil olmak üzere, 13 ilde sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim ilanı Türkiye'nin bir askeri darbeye doğru sürüklenmesini hızlandırdı.

1979 1 Mayıs: İstanbul'da 1 Mayıs gösterilerini yasaklayan Sıkıyönetim Komutanlığı, buna rağmen yapılacak gösterileri kontrol altına alamayacağını düşünerek 1 Mayıs günü sokağa çıkma yasağı ilan etti. Bir gece öncesinden Üsküdar ve Bayrampaşa'da toplanan Kurtuluşçular, toplu halde sokağa çıkıp 1 Mayıs'ı sloganlar eşliğinde yürüyüş yaparak kutlarken tutuklandı. Behice Boran'ın liderliğindeki TİP üyeleri de Merter'de sokağa çıkarak 1 Mayıs'ı kutladı.

1979 Ağustos: Bodrum'da örgütün ilk konferansı yapıldı. Doğan Tarkan'ın "Yalnız ve bütün gücümüzle işçi sınıfı içinde çalışmalıyız" tezi, Geçici Merkez Komitesi (GMK) ve bazı yerel örgütlerde tartışmalara yol açınca, genel örgüt konferansı yapılmasına karar verildi. Sonuçta Tarkan'ın tezi kabul edilmezken "ağırlıklı gücümüzle işçi sınıfı içinde çalışmalı, antifaşist ve anti-sömürgeci mücadeleyi de ihmal etmemeliyiz" kararı alındı.

1979 Ekim: Cumhuriyet Senatosu ara seçimlerine bağımsız adaylarla katılmaya karar veren Kurtuluş, İstanbul'da Recep Cüre, Antalya'da Abdullah Akın ve Samsun'da da Mehmet Baklacı'yı aday gösterdi. Üçü de devrimci öğretmen ve ilköğretim müfettişi olan adaylar, üç şehirde üçer bin civarında oyla toplamda on bine yakın oy aldı.

1979 Kasım: Kurtuluş yükselmekte olan faşist saldırılara karşı bir eylem birliği oluşturmak ve bu arada Devrimci Yol'dan ayrılanların kurduğu Devrimci Sol'la da bir ilişki geliştirmek için harekete geçti. Eylem birliği için çağrıya Devrimci Sol ile birlikte Emeğin Birliği ve Türkiye Emekçi Partisi (TEP) olumlu yanıt verdi. Yapılan görüşmelerde "Devrimci Eylem Birli-

ği" (DEB) adı altında bir ittifak sağlandı ve birlikte bildiri dağıtımı, afişleme, mitingler düzenleme gibi prensip kararları alındı. Ancak yapılan ittifakın Kürdistan'ı da kapsaması ve bu bölgede "anti-sömürgeci ilke"nin kabul edilmemesi nedeniyle Kurtuluş içinde tartışma çıktı ve DEB'ten çekilme kararı alındı. Kurtuluş çekilince DEB de kurulmadan dağıldı.

1979 Aralık: Kürdistan Seksiyonu'nun yayın organı olarak Türkçe-Kürtçe dergi *Şoreş (Devrim)* çıkmaya başladı. Şoreş, 12 Eylül darbesinden önce bir sayı daha çıkacaktı.

1980 Nisan: 1979 yılı sonunda generaller Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir "Uyarı Mektubu" verince Türkiye'nin artık bir darbenin eşiğinde olduğu iyice anlaşıldı. GMK özel bir toplantı yaparak muhtemel bir darbe karşısında alınması gereken önlemleri tartıştı ve bazı özel kararlar aldı. 12 Mart dönemindeki gibi örgütsel olarak tümüyle imha olmamak için düşünülen tedbirler arasında Yazı Kurulu'nu oluşturan Mahir Sayın ve Doğan Tarkan'ın kısa süre içinde yurtdışına çıkması da vardı. Ancak iki GMK üyesinin yurtdışına çıkması da dahil 12 Eylül darbesi gelinceye kadar alınan bu kararların hemen hiçbiri uygulanmadı.

1980 15 Mayıs: Sıkıyönetimin engellemeleriyle uzun zamandır mücadele eden haftalık *Kurtuluş* gazetesi 112. sayısında yayınına son verdi ve on beş günlük *Öncü* dergisi yayımlanmaya başladı.

1980 Haziran: Antalya Sebze Hali'nde çalışan Kurtuluşçular ve Dev-Yol'cular arasında çıkan silahlı çatışma bir kez daha iki siyasi hareketi karşı karşıya getirdi. Hal'de çalışan Sabahattin Çakmak adında bir Kurtuluşçu silahla vurularak ölürken iki taraftan da yaralananlar oldu. Bir süre devam eden kavga ve çatışmalar daha da büyümeden Merkez'den müdahalelerle engellendi.

1980 Temmuz: İşçi sınıfının en militan ve politik kesimlerini barındıran DİSK'in genel kongresi yapıldı. Kurtuluş, Dev-Maden Sen, Limter- İş, Nakliyat-İş, Keramik- İş, Tekstil-İş, Gıda- İş gibi sendikalardan gelen 24 delege ile TKP'den sonra en çok delegeye sahip ikinci sosyalist örgütlenme oldu.

1980 1 Eylül: Sıkıyönetimin engellemeleri dolayısıyla *Öncü* dergisi de yayınına son verdi ve yine on beş günlük periyodla çıkacak *Ekim* dergisi yayına başladı. Derginin ikinci sayısı matbaadayken 12 Eylül darbesi oldu.

1980 12 Eylül: 10-11 Eylül günleri İstanbul'da toplanan GMK, toplantının bittiği saatlerde o akşam darbe olacağına ilişkin bir duyum aldı ama kesinleştiremedi. İstanbul'dan Ankara'ya dönmekte olan GMK üyeleri Şaban İba

ve Ali Demir, otobüsle yoldayken gerçekleşen darbenin ilk gün kargaşası içinde fark edilmeden Ankara'da güvenli bir eve ulaştı.

1980 Eylül sonu: İstanbul'da olan ve hemen toplantı yapan Ali Demir ve Şaban İba dışındaki beş GMK üyesi "Geri Çekilme Kararı" diye bilinen ve esasen kadroların ve örgütsel ilişkilerin korunmasını ve "İşçi sınıfının içine ve büyük kentlere doğru çekilmeyi" öngören bir politika belirledi. Bir yandan da Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile görüşerek askeri cuntaya karşı bir mücadele cephesi oluşturmak için girişimde bulunma kararı alındı.

1980 1 Ekim: *Kurtuluş* imzalı bir siyasi bildiriyle 12 Eylül'le birlikte bir "askeri diktatörlük" kurulduğu, eğer faşist bir diktatörlüğe dönüşmezse birkaç yıl sonra geri çekilebileceği ve ağır illegalite koşullarında zorlu bir mücadeleye hazırlanmak gerektiği vurgulandı.

1980 8 Ekim: Kurtuluş militanı Necdet Adalı idam edildi. Ailesine yazdığı son mektubunda, "Sizleri ve ezilen halklar uğruna mücadeleyi erken bırakmak zorunda kaldığım için üzgünüm" diye sesleniyordu.

1980 Ekim: Mahir Sayın ve Doğan Tarkan, Suriye sınırından gizlice yurtdışına çıktı.

1980 Kasım: Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile İstanbul'da görüşme yapılarak cuntaya karşı birlikte mücadele önerisi yapıldı. Devrimci Yol öneriyi ciddiye almadı. Kendilerinin gerekeni yapacağını ve cuntayı inine tıkacağını söyledi. Halkın Kurtuluşu ise yeni kongre yaptıklarını ve demokratik devrim programının talepleri çerçevesinde birlikte mücadele edebileceklerini bildirdi. Sonuçta üçlü görüşme ve eylem birliği girişiminden bir sonuç çıkmadı.

1981 Şubat: Örgütün askeri diktatörlük koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmesinin büyük ölçüde tamamlandığı düşüncesiyle İlhami Aras ve Ali Demir de yine Suriye sınırından gizlice yurtdışına çıktı.

1981 Mart: Mustafa Kaçaroğlu İstanbul'da örgütsel bir randevuda yakalandı.

1981 Mayıs: İsmet Öztürk de yurtdışına çıktı. Bu arada GMK üyelerinin yanı sıra bazı siyasi kadro ve militanlar da yurtdışına çıktı ve daha önce ilişki kurulmuş olan Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarına yerleşti. Necdet Adalı ile birlikte idama mahkûm edilen ve cezaevinden firar ettikten sonra Filistin'e gönderilen Kemal Ergin, 17 Mayıs 1981'de denizde yüzerken boğularak öldü.

1981 Mayıs-1983 Mayıs: GMK'nın eski üyelerinden sadece Şaban İba Türkiye'de kaldı. Yurtdışına çıkan eski GMK üyelerinden Mahir Sayın ve Doğan Tarkan'ın "Yazı Kurulu" olarak görev yapmaları öngörülmüştü ve Suriye'den Avrupa'ya geçtiler. Suriye'deki GMK üyeleri İlhami Aras, Ali Demir ve İsmet Öztürk ise "koruma" altındaydı ve ancak Türkiye'ye döndüklerinde görev ve yetkilerini yeniden üstleneceklerdi. Türkiye içindeki GMK üyeleri de "Politbüro" olarak görev yapıyordu. Tutuklanmalarla GMK eksildikçe "yedek" olarak saptanan yeni üyeler görevlendirildi. Böylece ilk aşamada Saim Koç ve Mustafa Yavuz Politbüro'ya dahil oldu. Celal Polat ve İrfan Cüre de yedek üye olarak belirlendi. Mayıs 1982'de Mustafa Yavuz ve Celal Polat yakalanınca İrfan Cüre ve daha önce yedek üye olarak belirlenen Seyfi Öngider GMK üyesi oldu. Bu arada Kasım 1982'de Saim Koç da yakalandı ve böylece Türkiye içindeki GMK üyeleri Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider'den ibaret kaldı. Bu üç kişi Politbüro'yu oluşturdu ve Türkiye içindeki GMK üyeleri olarak 1983 Mayıs ayına kadar örgütü yönettiler.

1982 Mayıs: İlk büyük polis operasyonuyla GMK üyesi Mustafa Yavuz ile Celal Polat ve İstanbul il komitesi üyeleri de dahil çok sayıda militan yakalandı. Bu arada art arda gelen polis operasyonları sonucu özellikle Anadolu şehirlerindeki örgütsel ilişkiler dağıldı. Tutuklamalar yaygınlaşıp taşradaki örgütlenmeler varlığını sürdüremez hale gelince İstanbul, Ankara ve İzmir'e toplanan ilişkiler buralarda yeniden düzenlendi. Bu arada bir süre sonra Kürdistan'daki komiteler de feshedilip üç büyük şehre aktarıldı.

1982 Yazı ve Sonbaharı: *Ekim* dergisi örgütün merkez organı olarak gizli çıkmaya başladı. Örgütsel düzenlemeler oturdukça derginin illegal koşullarda basımı düzenli hale geldi ve dağıtımı giderek arttı. Yüzlerce örgüt militanıyla ilişki sürdürmenin en önemli aracı haline gelen derginin adı daha sonra *Kurtuluş* oldu. Bu arada örgüt üyelikleri askıya alınıp, yeni bir tüzük yapılarak örgütsel düzenlemeler bir bütün olarak herkesi kapsayınca hem örgüt içinde tartışmalar büyüdü hem de yurtdışındaki GMK üyeleri ile yurtiçindeki üyeler arasında tartışma başladı. Doğan Tarkan ve bazı arkadaşları, yurtiçindeki Politbüro tarafından "hizip" olarak ilan edilip, bazı üyeler de örgütten ihraç edilince ipler iyice gerildi. Sonuçta Suriye'nin Şam kentinde tam üyeli GMK toplantısı yapılmasına karar verildi.

1982 Kasım: GMK toplantısı için hazırlık yapmak üzere İlhami Aras Suriye'den Türkiye'ye geldi. Tam bu arada Politbüro üyesi Saim Koç yakalandı ve

bunun üzerine sadece toplantı hazırlığı için gelen İlhami Aras da Politbüro'da görev aldı ve Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider ile birlikte Şubat 1983'te gizlice Şam'a gittiler.

1983 Mart-Nisan: Şam'da yapılan ve yurt içinden Şaban İba, İrfan Cüre, Seyfi Öngider ve yurtdışından İlhami Aras, Ali Demir, İsmet Öztürk, Mahir Sayın, Doğan Tarkan'ın katıldığı ve bir ay kadar süren tam üyeli GMK toplantısında, 12 Eylül sonrasındaki siyasal ve örgütsel süreç etraflıca tartışıldı. Doğan Tarkan Kurtuluş'tan ayrılırken örgütün adı "Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü" (TKKKÖ) olarak yeniden belirlendi. Yurtdışındaki örgüt üyeleriyle birlikte bütün GMK üyelerinin de Türkiye'ye dönmesine ve Türkiye'de önce konferans, sonra da bir kongre yapılmasına karar verildi. Nitekim toplantıdan sonra GMK üyeleriyle birlikte, o sırada Suriye ve Filistin'de bulunan örgüt üyeleri parça parça Türkiye'ye döndü.

1983 Haziran: İstanbul Komitesi üyelerinin de aralarında olduğu çok sayıda örgüt üyesi, büyük bir polis operasyonuyla yakalandı. Mayıs 1982'den sonra örgüt en ciddi kayıplarını verdi.

1983 Ağustos: GMK üyelerinin tümü ülkeye döndükten sonra Erdek'te bir hafta süren bir toplantı yapılarak yeni dönemde atılacak adımlar kararlaştırıldı. Genel örgüt konferansının temsili olarak gerçekleştirilmesine ama kongrenin bütün üyelerin katılımıyla "seyyar" olarak yapılmasına ve "sirkülasyon" adı verilen ve gizlice basılıp bütün örgüt üyelerine ulaştırılan yazılarla bir "tartışma kampanyası" açılmasına karar verildi. Ayrıca mali sorunların ağırlaşması nedeniyle yeniden soygunlara başlanması da karar altına alındı.

1983 Ekim: GMK üyesi İlhami Aras İstanbul'da tek başına yakalanarak tutuklandı.

1983 Aralık: İstanbul'da yapılan ikinci konferansta, 1982-83 yıllarında görev yapan Politbüro üyeleri "sekter" bir politika izledikleri gerekçesiyle eleştirildi. Yeni tüzükle yapılan düzenlemeler sonucu örgüt üyeliklerini kaybedenler, "eski hakları geçerli olarak örgüte geri çağrıldı". Ayrıca bu dönemde Kürdistan örgütlenmesinin feshedilmesi nedeniyle "sosyalşovenizmden etkilenildiği" belirtilerek özeleştiri çağrısı yapıldı.

1984 Ocak: "Sirkülasyonlar" aracılığıyla yürütülen tartışma kampanyasında çeşitli görüşler ve karar tasarıları tartışıldıktan sonra bütün örgüt üyelerinin oy pusulalarını kongre komisyonuna göndererek oy kullanması yoluyla

"seyyar kongre" yapıldı ve Merkez Komitesi seçimi gerçekleştirildi. Mahir Sayın, Ali Demir, Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider MK'ya seçilirken, eski GMK üyesi İsmet Öztürk aday olmadı ve bir süre sonra Doğan Tarkan ve arkadaşlarının oluşturduğu Kurtuluş Örgütü'ne (KÖ) katıldı.

1984 Şubat: O zamana kadar Türkiye'nin en büyük banka soygunu olan Ziraat Bankası Bostancı Şubesi soygunuyla banka soygunları başladı.

1984 Nisan: Banka soygunları dolayısıyla polisin Kurtuluş'a yönelik dikkati arttı ve operasyonlar yoğunlaştı. Diyarbakır'da başlayan bir operasyon ve takip İstanbul'a sıçradı. MK üyesi Seyfi Öngider ve İstanbul İl Komitesi üyelerinin de içinde yer aldığı bir grup yakalanıp tutuklandı.

1984 Haziran: Mahir Sayın MK kararıyla yeniden yurtdışına çıktı.

1985 29 Mart: Yapılan konferans ve kongre ile iç sorunlarını çözerek toparlanan Kurtuluş hemen her yıl polis operasyonları ve tutuklamalarla ciddi kayıplar vermesine rağmen örgütsel-siyasal varlığını sürdürdü. 6 Kasım 1983 seçimlerinin ardından siyasi ortam gevşemeye başlamıştı. Gençlik içinde bir siyasi hareketlenme vardı ve Kurtuluş'un örgütlenme çabaları da dikkat çekiyordu. Bu arada devam eden banka soygunları zamanın ANAP hükümeti için siyasi bir sorun haline geldi. Soygunların Kurtuluş tarafından yapıldığını değerlendiren İstanbul polisi, MK üyelerinin yurtdışıyla haberleşme kanallarını saptayarak takibe başladı. Belirli bir süre devam eden takip sonucunda polis, Politbüro üyeleri Şaban İba, Ali Demir ve İrfan Cüre dahil, banka soygunlarını yapan ekibin çoğunluğuyla İstanbul, Ankara ve İzmir'deki örgütlerin birçok yöneticisini ve üyesini yakalayarak tutukladı. Örgüt, tarihinin en büyük kaybını verdi.

MK üyesi olarak sadece yurtdışındaki Mahir Sayın kaldı ve Kurtuluş'un doğduğu, geliştiği ve kitlesel bir devrimci hareket olarak varlığını sürdürdüğü ilk 10 yıl böylece sona erdi.

Bu dönemde anti-faşist mücadelelerde, işkencelerde, polis operasyonlarında ve idam edilerek tahminen 150'ye yakın örgüt üyesi ve taraftarı hayatını kaybetti. 12 Eylül öncesinden başlayan ve sonrasında yaygınlaşarak devam eden davalarda tahminen 1500 kadar örgüt üyesi ve taraftarı askeri mahkemelerde yargılandı ve idam cezası dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırıldı. ■

Gençliğin Devrimci Kavgasını
Anti-emperyalist • Anti-oligarşik
DEMOKRATİK HALK DEVRİMİ
mücadelesine tabi kılmak için

KURTULUŞ İÇİN İLERİ

ÇIKIYOR !

BURHAN TANRIVERDİ

Görüşenler: Gönül Erterzi, Korkut Akın
Görüşme Tarihi: Kasım 2016

Öncelikle biraz kendinden söz eder misin?

Ben 1953 Erzurum doğumluyum. Babam devlet memuruydu. Bir yaşındayken Kars'a oradan da 1958'de Mardin'e tayin olmuşuz. "Taşın ve inancın şiiri" diye bilinen Mardin, çok otantik bir şehirdir ve o şehrin en otantik binalarından birinde altı yıl oturma şansımız oldu. O şiirsel güzellikte işlenmiş taş binalarla örülü şehirde gerçekten çok keyifli bir çocukluk dönemi geçirdim. Öyle ki çocukluk dönemimi hâlâ canlı bir biçimde, aynı heyecan ve sevgiyle anımsarım. İlkokulu Mardin'de bitirdim. Çocukluğumda Mardin'in üzerimde bırakmış olduğu izler kolay fark ediliyor olsa gerek, uzun yıllar herkes benim Mardinli olduğumu düşündü.

Yıllar sonra politik çalışmalar yapmak üzere Mardin'e büyük bir keyifle gittiğimi, Mardin'in tanışık bina ve sokakları arasında dolaşırken onlara daha önce buralarda bulunduğumu haykırmak istediğimi hatırlıyorum. Mardin'e gidiş gelişlerimde, çocukluk yıllarımda edindiğim kimi arkadaşlarımla karşılaşmalarım da oldu, hatta bazılarıyla yollarımız politika kulvarında ça-

kıştı. Bunlardan birisi de çevremizde önde bulunanlar arasındadır. Bütün bunlar beni değişik duygularla kuşatır, yıllar öncesinin resimlerini canlandırırdı zihnimde.

Uzun süre herkes benim Mardinli olduğumu düşündü

Devlet memuru bir ailenin çocuğu olarak o yılların Mardin'i sizde nasıl izler bıraktı?

1960'lı ve 70'li yılları benim yaş grubumda geçirmiş olanlar Türkiye'nin çok özgün bir dönemine tanıklık yapma şansına sahip olmuşlardır bence. Türkiye siyaseten durulmayan, siyasal gerginliklerin, çatışmaların bütün dönemler boyunca çok canlı yaşandığı bir ülke olmakla beraber, esas olarak 1960-80 dönemi, bizim toplumsal tarihimizin gerginliklerle dolu hayatında çok özgün bir döneme tekabül ediyor. Dolayısıyla 1960'dan 80'e doğru bakıldığı zaman, başka ülkelerde pek görme şansını bulamayacağımız derinlikte, heyecanda, aksiyonda hareketlilikler var. 1960-80 dönemi, bizim gerginliklerle dolu toplumsal tarihimizde çok özgün bir döneme tekabül ediyor. Bu yıllar arasında biliyorsunuz üç tane askeri darbe var. Bu darbelerin dışında en az bir o kadar bastırılmış, teşebbüs halinde darbe girişimi var. 1964-67 dönemlerinde Kıbrıs olaylarıyla bağlantılı olarak azınlıkların göçe zorlanması var. 1974'te Kıbrıs'ın işgali var. 1970'li yılları zaten anlatmaya gerek yok. 1980'li yıllara ulaşıldığında sosyalist fikirlerin kazanmış olduğu yüksek kitlesellik var. Solun Türkiye tarihinde bu kadar kitleselliğe ulaştığı bir başka dönem yok. Bu yirmi yıllık dönem, zaten son derece önemli ve büyük hadiselerin gerçekleşmiş olduğu bir dönem. Dolayısıyla bu dönemin içinde yaşayan herhangi birisinin, eğer gözleri, kalbi kapalı değilse olup bitenlere ilişkin gözlemlere sahip olmaması mümkün değil.

Bizim ailemizde, 1960 darbesi derin bir sevinç ve güçlü bir hüzünle beraber yaşanmıştır. Bu nedenle 1960 darbesini çok net olarak anımsayabiliyorum. Bu bakımdan aile içerisinde yapılmış olan tartışmalar belleğimde güçlü biçimde yer etmiş ve daha sonraki hayatımda siyasal süreçlerin tanımlanmasında rol almış olabilir. Annemin amcası tutuklanan bakanlardan biriydi ve Yassıada'da yargılanıyor olması itibariyle aile içerisinde büyük bir

hüzne yol açmıştı. Babamın ailesi de müthiş CHP'li bir ailedir ve iktidarın darbeyle yıkılmış olmasını, sevinçle karşılamıştı.

1960 darbesine müteakiben Talat Aydemir'in gerçekleştirmiş olduğu kalkışma vardı. O günlerde harp okulu öğrencisi olan ağabeyim okuldan atıldı. Dolayısıyla bu sefer çekirdek aile içerisinde büyük ağabeyimin eğitimi ve geleceği ile ilgili tartışma, çatışma ve üzüntüler yaşandı.

1960'lı yıllarda beni etkileyen bir başka önemli olay da Mardin'de yaşanan ayaklanmadır. Toplumsal tarihimizde pek yer etmedi ama lokal tarih açısından çok önem arz eden bir eylemdir. 1963'te Mardin'de Diyarbakırspor'la Mardinspor arasında yapılan maçta kavga çıktı ve arkasından bir halk ayaklanması niteliği aldı; askerler ve halk birbirine girdi. Birkaç gün süren sokak çatışmalarından sonra sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yasaktan habersiz köylülerin, şehre geldiklerinde askerler tarafında dövülerek gözaltına alınmalarını evimizin balkonundan şaşkınlıkla izlediğimi hatırlıyorum. O dönemde Başbakan İsmet İnönü'nün gayretiyle bu olaylar bastırıldı, yoğun tutuklamalar yapıldı. Ayaklanmanın liderlerinden olduğu iddiasıyla İsmail Mungan'ın –bizim hem aile dostumuz hem de babamın çok yakın arkadaşıydı– tutuklanması, o günlerde evimizin en önemli tartışma konusuydu. O vesileyle onun adı üzerinden evde bir sürü tartışmalar yapılır, konuşulurdu. Dolayısıyla bu küçük küçük olaylar, çocuk gözlemciliği içerisinde tarafımdan izlendi.

İlkokulda sıra arkadaşım Süryani Münir'di

Farklı dillerin konuşulduğu bir ortamda, farklı kültürlere sahip çocuklarla bir arada büyümek sizde nasıl bir etki yaptı?

Bizim orada fark edebildiğimiz tek ayrılık Türkçeyi iyi konuşup konuşamamaktı. Mardin'in yerlileri, Türkçeyi aksanlı konuştuğu için onların farklı olduğunu anlardınız ama okul hayatı içerisinde bu farklılığın bizi tedirgin eden hiçbir yanı olmadı. Mardin'de Süryaniler vardır, çok kadim bir topluluktur ve hem yetenekleri hem de maruz kalmış oldukları uygulamalar nedeniyle Mardin tarihinde kendi başına konuşulması gereken süreçlerin kahramanlarıdır. Ulusal tarihimizde gayri Müslimlerin ne tür politikalarla yaşaya gelmiş olduklarının somut ifadelerini onlar üzerinden, canlı biçimde izleme şansınız olur. Benim ilkokulda anımsayabildiğim, ismini hiç

unutmadığım sıra arkadaşım Münir'in bir Süryani olduğunu biliyorum ve onun üst sınıftan öğrenciler tarafından birkaç defa tacize uğradığını, gelip onun kafasını duvara sıkıştırdıklarını ve kelime-i şahadet getirmeye zorladıklarını, ona müdahale edememiş olmanın ezikliği ile hep hatırlarım. Eve gidip babama şikâyet ettiğimi anımsıyorum. Benim üzerimde derin bir etki bırakmıştı bu olay. Sosyalistleşme sürecine giderken beni etkileyen kalıcı izlerden biridir.

Mardin'de yerlilerle yabancıların iç içe yaşamları olduğundan söz edilemez o günlerde. Daha çok dışarıdan gelen memur, bürokrat çocukları kendi arasında bir ilişki ağı oluşturur, daha az sayıda yerli de zaman zaman bu ağın içerisinde girerdi. Bunların ikisi arasında bir çatışma söz konusu değildi ama nedenini şimdi bile çözememiş olduğum bir korunma duvarı vardı. Onlar kendileriyle biz de kendimizle arkadaşlık yapardık çoğunlukla. Buna rağmen çekirdek yapımız içerisinde benim, kardeşlerimin, babamın, ailemin yerli çok dostumuz oldu. Bugüne kadar sürdürmeyi becerdiğimiz aile ilişkilerimiz de oldu.

Türkçe öğretme konusunda bir baskı var mıydı?

Okulda böyle bir şey hatırlamıyorum ama sokakta Kürtçe ve Arapça konuşmanın bir dönem yasak olduğunu ve para cezası nedeniyle zabıtaların para topladığının konuşulduğunu anımsıyorum. Dile dönük çok güçlü bir müdahalenin olduğunu hatırlamıyorum. Ancak yöre insanı cephesinden baktığımızda olayların daha farklı yaşandığı anlaşılıyor. Onlar hem konuşmakta sıkıntı çektiklerini hem yer yer kendi dillerinde cevap vermek zorunda kaldıklarında müdahaleyle karşılaştıklarını, güzel espriler ve anektodlarla anlatıyorlar.

Kaç kardeşsiniz? Mardin döneminden anımsayabildiğin başka şeyler var mı?

Biz kalabalık bir aileyiz, altı kardeşiz; ben beşincisiyim. Uzun yıllar ailenin en küçüğü olmam itibariyle çok korunan, kollanan biri oldum. Mardin bizim bulunmuş olduğumuz yıllarda özellikle yerel doku açısından oldukça modern ilişkiler sürdürebilen bir şehir olarak belleğimde yer etmiştir.

Mardin'in, kültürel hayat açısından bakıldığında, çocuklar olarak elde ettiğimiz keyfin yan ısıra büyükler açısından da çok keyifli ilişkiler sunmuş

olduğunu anımsayabiliyorum. Çünkü ailemiz içerisinde hep büyük bir özlemle anlatıldığını gördüm. Herkes yaşamış olduğu grubun içerisinde aynı keyfi almıştır. Çocuk olarak oyun, eğlence bizim hayatımızda doyasıya yaşandı. Yıllar sonra eğitim faaliyetleriyle ilgilendiğimde bundan yoksun kalmanın insanlar için ne kadar hırpalayıcı sonuçlar yarattığını öğrenmiştim. Bu bakımdan kendimi şanslı addederim. Çok keyifli bir çocukluğum oldu.

Evimiz çok büyüktü ve çocukların oyun alanıydı aynı zamanda. Tatil dönemlerinde sabah saatinden itibaren herkes bize damlar, evin balkonunda oyunlar üretirdik. Annem, bizimle birlikte olan bütün çocuklara yemekler hazırlardı. Hemen evimizin yanında bir halk kütüphanesi vardı. Çok vakit geçirdiğimizi, vakit geçirmeye zorlandığımızı, ilk okumalarımı orada yaptığımı anımsayabiliyorum. Çocuk klasikleriyle ilk kez orada karşılaşmış ve büyük heyecan duymuştum.

Mardin şehrinin içerisinde ağırlıklı olarak Araplar, kasaba ve köylerinde ise çoğunlukla Kürtler yaşıyordu. Mardin'in şehirli yerlileri kendilerini daha üst bir kültürün temsilcisi olarak görüyorlardı. Onlar daha eğitimli, ekonomik olarak da daha iyi durumdaydılar.

Süryani arkadaşlarla hem benim hem bazı kardeşlerimin yakın ilişkileri oldu. Onlarla uzun yıllar ilişkilerimizi sürdürdük. Biliyorsunuz dünya çapında Süryani topluluğunun patrikliği, 1932'ye kadar Türkiye'de ve Mardin'deymiş. 1932'de Mardin'deki Süryani Patrikliği kapatılıyor ve Suriye'ye taşınıyor ve Süryaniler yavaş yavaş göçe zorlanıyor. 1960'lı yıllarda büyük gruplar halinde İsveç'e, Arjantin'e göç ettiklerini biliyorum. Mesela Arjantin'e göç eden Süryani ailelerinden birinin kızı, ablamla mektuplaşırdı. Zaman içerisinde kesildi. Yıllar sonra İsveç'e gidip geldiğimde o ailelerin bir kısmı ile karşılaştım, tanıştım. Politik hayatımız içerisinde az sayıda Süryani arkadaşımız oldu. Süryaniler yaygın biçimde zanaatçıdır, çoğunlukla kuyumculukla uğraşırlar. Süryani Patrikliği'nin kapatılması Türkiye'nin önemli şanssızlıklarından biridir. Bu topluluğun günümüzde de yeterince özgür, huzur içerisinde olduğu söylenemez. Dolayısıyla nüfusu önemli ölçüde azalmıştır.

Ailenizin tarihsel geçmişi hakkında bilginiz var mı?

Ailemizde bu konuda sürdürülen ve günümüze dek sarkan tartışmalar var. Anne ve babamın ailesi Doğu Beyazıt'tandır. Babamın ailesi oraya Karabağ'dan göç etmiş Kara Papak Türklerinden bir aile. Annemin ailesinin bir bölümü de Gürcistan'ın Acar Bölgesi'nden göç etmiş. Aynı zamanda Kürt akrabalarımız da var. Kürdistan'daki çalışmalarda aktif rol almış olmam bakımından, benim Kürt kökenli olduğum düşünülse de bir dönem o bölgedeki çalışmalara daha aktif bir biçimde katılmamın nedeni Türk ya da Kürt olmam değil, inandığım fikirler ve örgüt anlayışımdır.

Katıldığım ilk politik eylem Kıbrıs mitingleridir

Mardin'den nereye tayin oldunuz ve ondan sonraki yaşamın nasıl şekillendi?

1964'de Ankara'ya geldik, ev aldık, yerleştik, okullarımıza başladık ve Ankaralı olarak yaşamaya başladık. Ankara'da da ilk gençlik yıllarımdan itibaren çok keyifli bir hayatım oldu. Ortaokul, lise, üniversite ile birlikte gençlik yıllarımı Ankara'da geçirdim. Politikleşmeyi kolaylaştıran bir dönemde büyümüş oldum. Ankara'da olmam, Ankara Kurtuluş Lisesi'nde okuyor ve aynı bölgede oturuyor olmam, farklı politik olay ve anlayışlarla erken yaşta tanışmama yol açtı.

Katıldığım ilk politik eylemler sanırım Kıbrıs mitingleridir. Ankara'da bütün mitingler, gösteriler, politik atraksiyonlar, daha çok Kızılay, Sıhhıye, Kurtuluş üçgeninde cereyan ediyordu. Benim evim ve okulum da oralara yakın olduğu için bu eylemlerin ne olduğunu çok fazla anlamaksızın, o eylemlerin üreteceği sonuçların ne olacağına dair bir bilgiye sahip olmaksızın, belki de kalabalığın büyüsüne kapılarak birkaç arkadaşımla birlikte koşa koşa katıldığımızı hatırlıyorum.

Ankara Kurtuluş Lisesi'nde okuduğum yıllarda, Türkiye'de toplumsal tarihinin en önemli gelişmelerinden biri boy vermeye başladı. O günkü bilinç düzeyimle, üretebileceği tarihsel sonuçları algılama şansım olmaksızın, adım adım o gelişmelerin birçoğunu izleyebildim. 1960 darbesinin akabinde uygulamaya konulan yeni anayasanın yol açmış olduğu imkânlarla Türkiye işçi hareketi ve sol hareket filizlenmeye başladı. İnanılmaz bir büyümeyi çok hızlı bir biçimde yaşadı ve 1965 seçimlerinde, Türkiye İşçi Partisi Meclis'e girdi. Bir süre sonra kendimi, ne olduğunu çok fazla algılayamasam da sol-

cu olarak tanımlamaya başladığımı hatırlıyorum. Akşam gazetesinden Çetin Altan yazıları okumaya aynı dönemde başladım ama bütün bunlar, hiçbir zaman ne futbolun ne eğlencenin ne okulun önünde yer alabilecek nitelikte değildi. Yani benim yaş grubumdaki insanların genel eğilimleri bende de mevcuttu. Üstelik bunlardan farklı olarak bir de tiyatro tutkum gelişmeye başlamıştı o yıllarda. Büyük bir özlem ve coşkuyla tiyatrocu olmak istemiş ve konservatuar sınavlarına girmiştim. O sınavları kazanamadım ve büyük bir hayal kırıklığı yaşadım ama tutkum hiç kaybolmadı. Halkevlerinde çalışmalar yaptım. Okul hayatında sosyal ilişkileri zengin olan öğrencilerden biriydim. Lise yıllarımdan birçok arkadaşımla da ilişkilerim halen sürüyor. Mahalle ve okul arkadaşlarımın çoğu aynı dönemde solculaştı. Bir kısmıyla Kurtuluş'ta birlikte olduk. Bir kısmı da başka örgütlerde yer aldı.

O yıllarda Türkiye İşçi Partisi'nin radyodan yaptığı propaganda yayınlarını anımsayabiliyorum. TİP çok sarsıcı bir etki yaratmış ve toplumun bütün kesimlerinde karşılık bulur hale gelmişti. Kırk yıllık DP'li annemin bile "Bu sefer oyumu bunlara vereceğim" dediğini hatırlıyorum. Elbette bu sarsıcı etkinin, esas birkaç yıl sonra, toplumsal tarihimizin en etkili ve radikal kitle hareketliliğinin tetikleyicisi olabileceğinin henüz kimse farkında değildi o günlerde. Benim dikkatimse solculuk üzerine henüz odaklanmış değildi, daha sonra hayatımın bütün yönünü değiştirecek tercihlerimi yapma imkânından ve bilincinden o günlerde çok uzak bir noktadayım. Ama bir solcu temayül, öğretmenlerden ve ilişkilerden dolayı sola bir sempati var.

Lise biraz daha canlı geçen bir dönemimdi. 68 hareketi artık boy vermişti ve sanıyorum lise 2. sınıftayken Dev-Lis kuruldu. Artık tercihlerimi yapabilir hale gelmiştim ve ben Dev-Lis' in kimi toplantılarına katılmaya başladım. Bu toplantılar bazen Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılırdı. Ben zaten lise 1'den beri SBF yurduna gidip geliyordum. Orada okuma odaları vardı ve ben birkaç arkadaşımla birlikte ders çalışma bahanesiyle yurda giderdim. Ancak amacımız ders çalışmaktan ziyade bu çarpıcı, cezp edici ortamın içerisinde bulunmaktı. Bir de o zaman SBF'de lise öğrencilerinin eğitimine katkıda bulunmak için fizik, matematik kursları yapılıyordu; bu da bir vesile olmuş olabilir. Ayrıca ping pong masaları vardı, ping pong oynamaya giderdik, iyi de oynuyordum o zaman. Fakülte çevresinde birçok arkadaşımın evi vardı. Benim evim de Kurtuluş Lisesi'nden yüz metre ilerideydi. Dolayısıyla bir kilometre karelik bir çevre içinde, oldukça geniş arkadaş grubuyla eğitimimi sürdürüyor, top oynuyor, eğleniyor, sinemalara gidiyorduk. Kü-

çük küçük okumalar, tartışmalar, yandaşlık tepkileri sergileniyor olsa da henüz politikaya odaklanmış olduğumdan söz edilemezdi.

Dev-Lis kurulurken, çok sevdiğim Selim Açan diye bir arkadaşım vardı, o daha sonra politik mücadelede hep yer alan birisi oldu. Selim benden çok önce, profesyonelliğe yönelebilecekmiş gibi bir temayül zaten sergiliyordu. Ben ise hâlâ tiyatrocu olma hevesindeydim. Devlet Tiyatroları'nda figüran olarak çalıştım bir dönem. Politik yönelimimin artık değişmez bir çizgi haline gelebilmesine bir hayli zaman vardı daha. Sonraki yıllarda Selim'le Bursa Cezaevi'nde bir süre beraber kaldık; ilk gençlik yıllarımda onu çok takdir ederdim ve kendimi onun kadar yetkin hissedemezdim. O, çok daha öne atılmış bir vaziyetteydi. "Ben onun gibi değilim, fırsat çıkarsa tiyatroya dönme şansım olabilir" diye düşünüyordum.

Aynı zamanda Aktan İnce de bizim lisedeydi. Aktan, benden iki ya da üç sınıf öndeydi ama bizim bölgemizden ve okulumuzdan çıkmış bir solcu olarak onu her zaman çok önemsedik. Onlarla beraber oturdum, kalktım, kimi çalışmalarına katıldım lise yıllarında.

ODTÜ ve SBF yurt baskınları

Devlet tarafından Dev-Genç çalışmalarına çok güçlü bir müdahaleyi içeren Hacettepe, ODTÜ ve SBF yurt baskınları, Dev-Genç'in siyasal gelişmesini önemli ölçüde etkilemiş eylemlerdir. SBF yurt baskınında yurdun önündeydim ve bütün süreci adım adım öfke, hüzün ve çaresizlikle izledim. Çok müthiş etkilendiğim, büyük öfke duyduğum olaylardan biriydi. Yurdun içerisinden çıkartılan kadın erkek bütün gençleri polisler, dışarıdan gelmiş ülkücülerle beraber, vahşi biçimde döverek gözaltına alıyordu.

Sonraki dönemde Dev-Genç içerisinde mi yer aldın?

Hayır, Dev-Genç'in çalışmaları içerisinde yer almadım. Dev-Gençli değilim. Dev-Genç'in köy çalışmalarına da katılmadım. Ben, çevremde olan bazı eylemlerine katıldım sadece. Onların arasında zaman zaman genç bir sempatizan olarak koştum; ancak onları her zaman heyecanla, coşkuyla destekledim. 1971'de o büyük yenilgi günleri geldiğinde, süreci büyük bir hüzün ve çaresizlikle izledim.

1973 yılında mahalleli solcular olarak dernekleşme çalışmaları yapmaya başladık. Hacettepe'de bir derneğin kurulmasında rol aldım. Orada eğitim çalışmaları yaptım. Ankara çapında bu mahalle derneklerinin federasyon-

laşması gibi bir çalışma sürdürülüyordu o günlerde; onunla ilgili toplantılara katıldım. Sonra olmadı ama birkaç yıl sonra bu çalışmalar o ünlü gecekondu mahalle çalışmalarına temel teşkil etti. O yıllarda Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Bölümü'nü kazanmış ve oraya kaydımı yaptırmıştım ama hiç o okula gitmedim. Bu arada İngiltere'de bir üniversiteye başvurmuştum. Oradan kabul geldi. Oraya gitmek üzere hazırlıklar yaparken öğrenci hareketleri hızlanmaya başladı. İstanbul'da Kerim Yaman ve Şahin Aydın adlı iki devrimcinin öldürülmesi nedeniyle olaylar iyice arttı. O iki arkadaşın ölümü ve arkasından gelişen süreç, benim İngiltere'ye gitmekten vazgeçmeme yol açan etmenlerdendir. O sırada zaten Ankara'da üniversite gençlik hareketi örgütlenmeye çalışılıyordu. Ben bu çalışmaların bir kısmına katıldım ama hiçbirinde yönetici rolüm olmadı. Kalabalıktan birisi olmaya özen gösterdiğimi hatırlıyorum. "Avrupa'ya gideyim, orada eğitim göreyim, politika, tarih okuyayım" diye bir şeyler düşünmeye başlamıştım.

O yıllar benim okuma sürecimin en yoğun olduğu yıllar oldu. Gazi'yi kazanıp okula gitmeyince bir süreliğine İstanbul'a geldim. Bir yıl kadar İstanbul'da yaşadım. İstanbul'da bulunduğum yıllarda belki az arkadaşım olduğu için, okuma kapasitem daha arttı ve okuma yelpazem genişledi. Kişisel dünyamda daha bilinçli yorumlar yapmaya başladığım döneme tekabül eder bu süreç. Ertesi yıl Ankara'ya geri döndüm. Yavaş yavaş yeniden Türkiye'de bir şeyler olabilir, ben de bunun bir parçası olabilirim umudu ve çabası oluşmaya başladı. Bir sürü yakın arkadaşım zaten bu çabanın içerisinde rol alıyordu. Dikkatim yurt dışında olmakla beraber aynı zamanda dernek çalışmaları da sürdürüyordum. Hacettepe'de kurulan derneğe yeniden gidip gelmeye başladım. Abidinpaşa ilk çatışmaların başladığı bölgedir. Abidinpaşa Lisesi'nde ülkücülerle solcuların birbirine dönük aktif eylemleri başlayınca, oralara gidip gelerek adım adım geri dönülmez bir biçimde artık sadece devrimci mücadeleye angaje hale geldim.

O dönemde Ankara'nın yapısı nasıldı?

1960 ve 70'li yıllar Türkiye sosyolojisi açısından büyük bir gerilik, yoksunluk ve sığlığın söz konusu olduğu yıllardır. Etrafı gecekondularla çevrili yoksul bir kentti Ankara, o yıllarda. Fakat Türkiye kocaman bir ülke, Türkiye'nin hem şehirleri ile kırsal kesimleri birbirinden farklı sosyolojik davranış ve ilişkiler üretiyor hem de şehrin içerisinde birbirinden farklı ilişkiler üreyebiliyor. Söz gelimi Ankara'nın Mamak, Yenidoğan-Altındağ vb. mahalle-

leri yoksulların yaşadığı, suç oranının çok yüksek, eğitim olanaklarının kısıtlı olduğu bir bölge olarak bilinirdi. Daha sonra oralarda çalışırken biz de çok daha net anlamış olduk. Okuma şansına sahip olduğum bir araştırmanın sonuçları da bunu doğruluyordu. Cezaevinde yer alan mahkûmların % 87'si Altındağ, Yenidoğan, Çinçin vb. yoksul mahallelerden gelen insanlardan oluşuyordu. Kendi başına bu araştırma bile Türkiye'deki sosyolojik ayrım ve farklılaşmanın büyük kentte de gözlenebileceğini gösteriyor.

Ben Ankara'nın nispeten daha iyi eğitim imkânlarına sahip yerlerinde, bölgelerinde yaşadım. Ankara Koleji'nin arka sokaklarından birisinde oturuyordum, belli bir yaşa gelinceye kadar da Yenidoğan'ı, Altındağ'ı görmemiştim. Henüz mahallenin dışına taşamayacak yaştayken mahalle içerisinde kızlı erkekli gruplar, çeşitli sokak oyunları oynardı. Benim bulunduğum yerler şehir hayatının bütün unsurlarıyla yaşanabildiği, o hayatın insana sunmuş olduğu imkânlardan yararlanma şansının yüksek olduğu yerlerdi. Yenidoğan'da benim yaş grubumdaki birisi, aynı zamanda ailesinin geçimine katkıda bulunmak zorunda olabilir. Bu ayrımın nedenlerini süreç içerisinde anladım. Eşitlik konusunda çok duyarlıydım Eşitlik ve adaletten yana duygu olmaksızın solculuğa bulaşmak imkân dâhilinde değildir bence. Dolayısıyla tavrınızı eşitlikçilikten yana koyduğunuzda ister istemez sola ve sosyalizme kayarsınız.

Kadın erkek ilişkisine bakış açısı nasıldı?

Aslında biraz önce anlatmaya çalıştığım tastamam buydu. Benim yaşadığım bölge ve okullarda da tabii ki bugünkü düzeyde muhafazakârlığın aşılmış olduğundan söz etmek mümkün olamazdı. Kuşkusuz her bölgede farklı yaşansa da Türkiye yine köklü bir biçimde muhafazakâr bir ülkeydi ama anlatmaya çalıştığım yıllarda benim içinde bulunduğum bölge ve okullardaki hayat, hem bugüne oranla hem o gün başka yoksul mahallelere oranla farklılıklar gösteriyordu.

Cinsel özgürlük kavramı konuşuluyor muydu? Eşcinsel ya da farklı cinsel kimliklere nasıl bakılıyordu?

Gayet tabii, bugün soru haline dönüştürmeyi becermiş olduğunuz konular üzerinde, muhafazakârlığın bütün bütün aşılmış olduğundan söz etmek mümkün olamaz. Benim anlatmaya çalıştığım, Türkiye'nin sosyolojik yapı-

sının bir bütün olmadığı hem dönemsel ve yöresel olarak hem de şehirden şehire ve her şehrin kendi içinde farklı farklı Türkiyelerin yaşandığıdır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de farklı cinsel kimlikler konusunun özgürce tartışılabilmesi, günlük sohbetlerin konusu haline getirilmesi mümkün değildi. Ama dünyada da durum farklı değildi. Eşcinselliğin suç olarak kabul edildiği yıllar, Avrupa ve Amerika için de çok gerilerde değildir.

1970'li yılların değerlendirmesi yapıldığı zaman sosyalistlere ve sol örgütlere yönelik haklı haksız çok büyük eleştiriler yöneltildi. Birçok eleştiriye ben de katılıyorum ama "bacı kültürü" üzerinden veya "el ele dolaşmak yasaklandı" türünden eleştiriler abartılıdır. Böyle solun bütününü kapsayan biçimde, el ele dolaşmanın yasaklandığı süreçlere ben rast gelmedim. Bazı örneklerin görüldüğü yerler olmuştur ama bu örneklerle genelleme yapmak bana doğru gelmiyor. Bunu hiç olmadığını kanıtlamak için anlatmıyorum. Nasıl ki çeşitli davranış biçimleri zamana ve mekâna bağlı olarak farklılık gösteriyorsa, sol çevrelerde de bu farklılıklar yaşanıyordu. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki solcuların ilişkisi ve bu konudaki kavrayışlarıyla Altındağ bölgesindeki arkadaşlarımızın kavrayışları ve bunun sosyal yansımalarının aynı olması mümkün olmadığı gibi bunu beklemek de doğru değildir.

Ayrıca aynı zaman ve mekân içerisinde olunsa bile herkes eş zamanlı olarak aydınlanamıyor, gelişemiyor. Sözgelimi, gençlik yıllarımızda sinemaya gitmek önemli bir etkinlikti. Arkadaşlarımdan birinin filmleri daha farklı biçimde izlediğini ve farklı sonuçlar çıkarttığını görmüştüm. O arkadaşımın sinema üzerine yönlendirmeleri olmadan, tercihlerim aksiyon filmleri ile sınırlı kalır ve sinemayı oyuncular üzerinden yorumlardım. Arkadaşımın yol göstericiliği, filmleri yönetmen üzerinden değerlendirmeme, daha profesyonel bir izleyici olmama yol açtı. Halen vazgeçmedim, aktif bir sinema izleyicisi olmaya devam ediyorum. Bir başka arkadaşım da hem Türk edebiyatı hem de dünya edebiyatı konusunda gelişmemi sağladı; çünkü onunla yaptığımız sohbetlerde ne kadar kısıtlı olduğumu gördüm. Keza solcu kitapların okunması da aynı; ilk önce "*Felsefenin Temel İlkeleri*" vb. okurken sözgelimi Avrupa komünizmi ile *Birikim* dergisi aracılığıyla tanıştım. Sosyalizme ve Sovyetler Birliği'ne dönük ilk eleştirel yaklaşımlara bu dergi aracılığı ile ulaştım. *Birikim* benim kişisel hayatımda ve birçok solcunun hayatında çok önemli okuma perspektifleri yaratmıştır.

Yeteneklerimin sınırlarını sonradan fark edip de geriye çekilmiş olduğum bir konu da futbolculuk hayatımdır. Her genç gibi spora ve özellikle futbola meraklı bir çevrede büyüdüm. Hem okul hayatımın bütününde

hem okul hayatı dışında, amatör kümelerde lisanslı futbolcu olarak oynadım. İyi bir futbolcu olmak için sarf etmiş olduğum enerjinin, başka bir alanda yoğunlaşması halinde çok daha yararlı olabileceğini, futbola ilgimin yüksek olmasına rağmen yeteneklerimin sınırlarının dar olduğunu fark ettiğimde iş işten geçmişti. Ama o gayret bana beslenme alışkanlığımın daha kaliteli olması şeklinde bir yarar sağladı. İçki ile ilişkim çok zayıf, sigarayla ilişkimin hiç kurulmamasını futbolcu olma gayretime borçluyum. Benim arkadaşlarımın büyük çoğunluğu futbolla çok ilgiliydi, içlerinden büyük takımlarda oynayan oyuncular çıktı.

Bob Dylan ve Joan Baez'den şarkılar dinlemeye başladık

O dönemin ünlü müzik gruplarının konserlerine gidiyor muydunuz?

Çok sık olmamakla beraber, evet. Ancak ilk dönemlerde daha çok evlerde çay partileri oluyordu. O çay partilerinde dönemin popüler yerli ve yabancı pop parçaları dinlenirdi. Bir hamle sonrasında daha sol tandanslı ev toplantıları olmaya ve hem tartışmalar yapıp hem de Bob Dylan, Joan Baez'den şarkılar dinlemeye başladık. Bu konuda daha öne çıkmış arkadaşlar olurdu. Benim müzikle ilişkim dinleyici olmanın ötesine taşmadı.

Babanın mesleği neydi?

Babam posta müdürüydü. On bir yaşındaydım babamı Mardin'de kaybettiğimizde. Babam öldükten yirmi gün sonra da Ankara'ya taşındık. Annem de 1982'ye kadar yaşadı. Babamı kalp krizinden annemi de beyin kanserinden kaybettim.

Üniversite yıllarını nasıl geçirdin?

Çok geniş bir arkadaş çevresinin parçası oldum. O geniş çevreyi sevgiyle, minnetle anıyorum. Bir kısmı politik hayatımızın bir parçası oldular zaten; ama diğer kısmı da özel yaşamlarını sürdürürken benimle olan bağlarını hiçbir zaman kesmediler. Onlara minnet duygusuyla bağlıyım halen; çünkü 12 Eylül koşullarında bana çok yardımcı oldular. Zaman zaman evlerinde kaldım, ekonomik olarak katkıda bulundular. Dolayısıyla geçmişte kurmuş olduğumuz sağlam ilişkilerin, sağlam dostlukların politik hayatı-

mız içerisinde, onun aktif bir parçası olmaksızın da sürdürülebilir olduğunun kanıtıdır, benim bu çevreyle ilişkim.

İngiltere'ye gitmekten vazgeçince 1975'te yeniden sınava girdim ve bu sefer Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazandım. O fakülteye girdiğimde daha sonra Kurtuluş olacak olan çevreyle bir faaliyete başlamıştım zaten.

Dev-Lis'ten Dev-Genç'e, Parti-Cephe taraftarlığından Kurtuluş'a

Daha sonra Dev-Yol ve Kurtuluş adını alacak olan hareketlerin ayrışma süreçlerine tanıklığın oldu mu?

Kurtuluş Dev-Yol ayrılığı olmadan evvel kendimi Parti-Cephe taraftarı olarak tanımlayan bir noktadaydım. Lisede Dev-Lis çalışmalarına, yer yer Dev-Genç eylemlerine katılıyordum. Mahir Çayan'ın "Kesintisiz"lerini bulmuş, okumuştum. Kendimce burası doğru, orası yanlış diye çıkarsamalar yapan biriydim. Ayrılık oluşmadan önceki süreçte, sonrasında Dev-Yolcu olacak olan arkadaşlarla da günlük hayatta epeyce beraberliğimiz var. Bu ayrılık esnasında Kurtuluşçularla birlikte tavır aldım. Çocukluk arkadaşlarımdan bazıları benden önce bu çevreyle daha sıkı bir ilişki içerisindeydi. Dolayısıyla benim bu arkadaşlarla entegrasyonum daha kolay oldu. Kurtuluşçu arkadaşlarla birlikte tavır aldığım günden beri hep onun bir parçası oldum. Daha sonra Kurtuluş'un kadroları olacak olan arkadaşların bir kısmı ile de bu süreçte tanıştım. Öncesinde Metin Ayçiçek'le oturur kalkardık. Doğan Fırtına, Mehmet Kaptan, Mustafa Şamlıoğlu, Kamuran Altunay, Mennan Evren, Ümit Savaş, Süleyman-Şükrü Toklu kardeşler o zaman daha sonra Kurtuluş olacak hareketin önünde yer alan arkadaşlardı.

Nasıl bir eğitim çalışması yürütüyordunuz?

"Felsefenin Temel İlkeleri," "Diyalektik Materyalizm" gibi kitaplar bugün tebessümle karşılanıyor fakat geçmişte büyük etki yaratan materyallerdi. Türkiye'de sol yayın, henüz çok yaygın değildi. Birkaç tane yayınevi vardı. Onların üretmiş olduğu yayınlar da daha sonra hepimizin başlıca okumaları yaptığımız Lenin, Stalin, Mao kitaplarıydı. Süreç içerisinde farklı yayınlar da çıkmaya başladı. Galiba TSİP ilk kurulan partiydi, TSİP'in küçük broşürleri vardı, o broşürlerden yararlanarak konu anlatmışlığım çok oldu. Daha henüz *Kurtuluş* dergisi ve gazetesi çıkmamıştı.

Dev-Yol ve Kurtuluş'un oluşum dinamikleri

Ayrılık sonrası kitleyi etkileyebilecek bir yayın faaliyeti var mıydı?

İlk ayrılık olduğunda, daha sonra kendilerini Kurtuluş diye tanımlayanların bir yayını yoktu. Daha sonra Devrimci Yol olacak arkadaşlar, birkaç ay öncesinden *Devrimci Gençlik* diye bir dergi çıkarttı. O derginin çıkmasıyla beraber ayrılık da iyice meşrulaşmış oldu. Ondan evvel çok fazla yayın hatırlayamıyorum. Benim hatırlayabildiğim, TSİP'in eğitsel broşürleri vardı, mahalle ve dernek çalışmaları sırasında yaptığımız eğitim faaliyetlerinde kendim de yararlandığım için muhtemelen anımsayabiliyorum.

Devrimci Yol'un çıkarttığı o yayın, kitle üzerinde daha mı etkili oldu?

Henüz birlikte hareket edildiği düşünülen bir dönemde, benim tanık olduğum çalışmalar okullardaki ülkücülere karşı sürdürülen çalışmalardı. Bunların bir kısmına ben de katıldım. Özellikle Abidinpaşa Mahallesi'nde sürdürülen okul korumalarına, kavgalarına gittik geldik fakat henüz Devrimci Yolcu olacak olan grupla Kurtuluş'u oluşturacak olan grubun birbirinden ayrı ve bağımsız yayın organları olmadığı gibi ortak bir yayın da yoktu. Çeşitli anıların yayımlandığı kitaplardan gördüğüm kadarıyla bu grupların ortaklığı içerisinde yer almış olan iki arkadaşa bir deklarasyon hazırlanması konusunda görev verilmiş. Bu deklarasyon beklenirken meşhur Şeh-Der toplantısının sonrasında, Devrimci Yolcu olacak olan arkadaşlar *Devrimci Gençlik* dergisini çıkartarak ön almış oldular. *Devrimci Gençlik* dergisi çıktığı zaman herkes zaten saflarını seçmiş durumdaydı ve Kurtuluşçu olacak grubun elinde herhangi bir yayın veya broşür yoktu. Kurtuluş'un çıkartmış olduğu ilk broşür, geçmişin değerlendirmesi diye ifade edilen "Sosyal Emperyalizm mi, Büyük Han Şovenizmi mi", "Yol Ayrımı", "Ulusal Sorun" başlıklı üç yazıdan oluşuyordu.

Bu durum kitlesel bir kayba neden oldu mu?

Daha sonra bu işin başını çeken arkadaşların anlatılarına bakarsanız Devrimci Yolcuların, bir kaç ay öncesinde bir yayın organına yönelmekle bizden çok daha hızlı bir biçimde örgütlendiklerini düşünürler. Bu kendi içinde tartışmalı bir durum olabilir. Devrimci Yol'da özellikle ODTÜ'lü kadroların çok daha öngörülü olan bu faaliyeti, daha dergilerini yayınlamadan başlattıkları anlaşılıyor. *Devrimci Gençlik* yayımlanmamış olsaydı dahi

onlar böyle bir faaliyeti düzenleyebilecek olgunluğa ulaşan bir çevre edinmişlerdi. Bu çevre, daha sonra Kurtuluşçu olacak olan arkadaşları kapsamayan bir çevre. Dev-Genç'ten gelme olan bizim yönetici arkadaşlarımız, "O dönemde birlikte çalıştığımızı sanıyorduk" diyorlar ama böyle düşünmelerinin nedenleri açık değil. Devrimci Yolcu olan arkadaşların anlatımlarından anlaşıldığı kadarıyla başından itibaren böyle bir karar içerisinde ilerledikleri görülüyor.

Kurtuluşçuların geç kalmış olma meselesine gelince; ben bir gecikme olduğunu düşünmüyorum. Çünkü hemen hemen herkesin çalışması, üç aşağı beş yukarı aynı tempoda, aynı süreçte, benzeşik kadrolarla sürüyordu. Kurtuluşçuların sürdürmüş olduğu çalışmalarda yer almış olan kadroların sayısıyla diğerleri arasında, çok büyük bir fark yoktu başlangıçta. Kurtuluşçulardan daha hızlı gelişmiş olmaları, sadece erken hareket etmiş olmalarıyla açıklanabileceği gibi, dillendirmiş oldukları konuların yaratmış olduğu ilgiyle de açıklanabilir. Sözgelimi *Kurtuluş*'un ulusal sorunla ilgili başlatmış olduğu tartışmanın yarattığı ilgi, *Devrimci Gençlik*'in anti-faşist mücadeleye ilişkin yazdıklarının yarattığı ilgiyle aynı düzeyde değildi o zamanlar. Dolayısıyla onların öne geçmiş olmasını sağlayan şey, birkaç ay evvel bir yayın organı çıkarmış olmaları değildir kanaatimce. Eleştirel bir noktadan başlamış olmak, derin bir sempati yaratmış olan bir hareketin taraftarları arasında itibar görmenin önünde çoğu zaman engeldir. Bazen böyle negatif sonuçlar da üretebilir.

1974-75'li yıllarda, Ankara'da özellikle Tıp, Gazi, Ziraat, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Dil-Tarih'te biraz, Hacettepe'de önce az ama sonra hızla büyüyen ilişkileri olan, kırk elli kişilik aktif, militan bir kadroya sahipti Kurtuluş. Aynı zamanda okuduğu yeni yaklaşımları dillendirebilen, anlatabilen, yorumlayabilen asgari bir yeterliğe sahipti bu kadrolar. Bu yayınlar çıkmadan önce, geçmişe dönük eleştiriler konusunda, her birisi aynı derinlikte olmasa da ortak eğilimler yansıtıyorlardı. Kurtuluş'u oluşturan kadroların hemen hepsinde ortak olan bu durum, süreç içerisinde çıkartılan broşürlerle sistematik hale dönüştürüldüğünde ister istemez etkilediği alan genişledi. Dolayısıyla biz dergiyi geç çıkarttığımız için onlar bizden daha çok gelişti fikri, benim kafama yatmaz. Muhtemelen onlar zaten başından itibaren, dergi çıkartmadan evvel de örgütlü bir yapıya sahipti ve bu yapı, ODTÜ'den başlayıp çevreye yayılıverdi.

Belki Ankara için bu söylenebilir ama özellikle taşra için yaygınlaşmak ve kalıcılaşmak için yayın önemli bir araç değil midir?

Bunu mutlaklaştırmak istemem; ancak henüz onlar da dergi çıkartmamışken –1976'dan itibaren sağa sola gidip gelmeye başladığımda, mesela Kars'a gidip geldiğimde– öğrendim ki Devrimci Yolcular Kars'a Kurtuluş'tan çok daha önce, en az birkaç sefer gidip gelmiş. Dolayısıyla oralarda kök salmış olmalarının nedeni tek başına yayınlamaya başladıkları dergi olamaz. Belki Kurtuluş'u oluşturan arkadaşların bu konuda ataletlerinden söz etmek gerekir. Ancak eleştiri olarak yöneltme hakkını kendimde görmüyorum; çünkü bire bir hangi koşullar içerisinde yaşadıklarını bilemiyorum. Ama yazılardan, çizilerden anlaşıldığı kadarıyla sadece yayın organının gecikmiş olmasına dayanarak yapılmış olan açıklama bana doyurucu gelmez. Çünkü biz yayın organı olmaksızın, gidip geldiğimizde yerlerde nasıl ilişkiler üretebiliyorsak onlar da yayınları olmadan evvel gitmiş oldukları yerlerde aynı tür ilişkiler üretmişlerdir. Yayın tabii ki hızlandırmıştır. Ayrıca belirtmeliyim ki Kurtuluşçuların daha küçük bir nüfusa tekabül etmesini, hiçbir zaman bir eksiklik olarak düşünmemişimdir.

1974'ü izleyen yıllar, Türkiye sosyalist hareketinin kendi tarihi açısından ulaşabildiği en yüksek ve radikal politizasyon durumudur. TİP ile başlayan bu süreç, radikal bir kimlik kazanması bakımından farklıdır. Fakat bu politizasyonun ortaya çıkmış olma nedenleri sadece bir derginin önce çıkartılması, geç çıkartılması ile izah edilemeyecek derinliktedir. Bizim dergimiz 1976 Haziran'ında yayımlandığında, sayısı on binleri bulan bir ilişki ağı zaten yaratılmıştı. Demek ki herhangi bir yayın olmaksızın bile ilişki ağımızı genişletebilmişiz. Herhangi bir sosyal, siyasal hareketliliğin boy vermesi tek faktöre bağlanarak açıklanamaz zaten. Birçok faktöre bağlıdır ve bunlardan bir tanesi de hem dünya çapında hem de ülke çapında yükselen bir sol dalganın, ülkemizi de kasıp kavurmuş olmasıdır.

Parti-Cephe'nin öncü savaşı tezine göre; öncülerin peş peşe yaptığı askeri eylemlerle toplumda var olan denge kırılacak ve her seferinde kendisini koruyarak bu askeri eylemleri sürdürenler, toplumdaki ataleti ortadan kaldıracak; toplumun ezilen yoksul kesimleri de bu öncülerin etrafında kümelenecektir. Bizde olan ise tam tersidir. Bizde bir askeri hareketlilik, radikal bir başkaldırı söz konusu; Parti-Cephe öncü savaşına girmiş ancak neredeyse daha ilk eylemlerinde yok edilmişlerdir. Sürekliliğini koruyan, yenilmeyen askeri eylemlerin toplumsal bir sempati yaratacağı varsayılırken sanki

Parti-Cephe'nin yenilmiş olmasından kaynaklanan bir sempati oluşmuş gibidir. Muazzam bir yenilgi var ama onun etrafında aşırı mağduriyetten kaynaklanan bir sempati oluşuvermiş. Yani kendi teziyle çelişen bir durum var aslında.

İşte, 1974 ve sonrasında bu güçlü sempatiyi arkasına alarak yola devam etti sol hareket. 1971 hareketinden kalmış, ağzı laf yapabilen, bunun üzerine eli kalem tutup bir şeyler yazmayı da becerebilen herkesin, bir örgüt kurabilme şansına sahip olabileceği zenginlikte bir ilgi vardı o dönemde. Üniversite gençliğinin büyük çoğunluğu bu sürecin bir parçası olmuştu. İşçiler içerisinde keza büyük bir ilgi söz konusuydu. Gecekondu mahalleleri hızla politikleşiyordu. Onlarca devrimci örgüt işte bu büyük ilginin kolaylaştırıcı atmosferinde taraftarlarının sayısını artırabilmiştir.

Yani "Zaten güçlü bir dalga vardı, yayın olmaksızın da bu gelişmeler yaşanırdı" mı demek istiyorsun?

Elbette ki bu değil söylediğim. Bu çok zorlama bir çıkarsama. Bu, çeşitli örgütlere dağılmış on binlerce devrimcinin, hayranlıkla anımsadığım o muazzam özverili, gözü pek ve enerjik çalışmasını küçümseyen bir bakışın kapısını aralayabilir. Tam tersine, on binlerce devrimcinin her seferinde daha derin bir saygıyla kucakladığım çalışmalarının, toplumsal tarihimizde – büyük yenilgimize rağmen– eşsiz kazanımlar sağladığını düşünen bir çizgideyim.

Bu vesileyle geçmişe dönük eleştirel değerlendirmelerde, hem Kurtuluş'un hem de diğer çevrelerin yer yer eksik ve haksız yorumlara konu edildiklerini dillendirmek zorundayım. Elbette bütün bu örgütlerin hayatlarında, bugünden geriye dönüp bakıldığında görülmesi mümkün olabilecek çok büyük eksiklikler, yanlışlıklar yakalayabiliriz. Her şeyden önce, kurumsal bir sürekliliğin güçlü bir biçimde ardıllara aktarılamamış olması büyük bir sorun. Bu ve benzer eksikliklerine rağmen ben, genelde Türkiye'de sol hareketin azımsanmayacak bir başarıyı temsil ettiğini düşünürüm. Toplumsal tarihimizin hiç bir döneminde eşitlikçi, özgürlükçü ve paylaşımcı fikirler bu dönemde olduğu kadar yaygın ve kalıcı etkiler üretebilen zenginlikte işlenmemiştir. Şayet, sosyalizmin aktif propagandasını yapabilmeyi kendi başına bir ölçü kabul ederseniz, toplumda bu propagandanın bu ölçüde yaygın ve etkin yapılabildiği başka bir dönem yoktur. Eşitlikçi, özgürlükçü ve paylaşımcı bir toplum hayalini ve umudunu yeşertme, büyütme bakımından eşsiz önemde rol oynamıştır, beğenmediğimiz sol. Milyonlara hitap

eden bu propaganda alanı, Türkiye soluna kendi kendine dışarıdan sunulmuş olan bir şey değil ki. Birçok faktör var ama faktörlerden bir tanesi de Türkiye solunu oluşturan çeşitli çevrelerden sosyalistlerin, 1960-80'li yıllar boyunca, özellikle 1970'li yıllarda inanılmaz bir cesaret, atılganlık ve enerji ile sürdürmüş olduğu çalışmaların yarattığı sonuçtur. Türkiye solunun üretmiş olduğu entelektüel düzey ve örgütsel hareketlilik de dünya standartlarının altında değildir.

Kurtuluş'la birlikte tavır almanı etkileyen olaylar ve kişiler oldu mu?

Doğrusunu isterseniz Kurtuluşçu olan arkadaşlarla tanışma fırsatına bir süre sonra sahip oldum. Parti-Cephe sempatizanıydım ama kısıtlı bir kavrayışla da olsa ona dönük bazı eleştirileri kendimce yapıyor ve içinde olduğum mahalle çevresinde dillendiriyordum. Ayrıca mahalle çalışmalarında benim çok yakın iki arkadaşım (biri yakın zamanda kaybettiğimiz Raşit Yurdakök, diğeri ise K.Y.) benden bir süre önce SBF ve Yükseliş Mimarlık Müh. Akademi'sinde Kurtuluşçularla temas içerisindeydi. Benim onlarla yakınlığım daha sonra Kurtuluşçu olan arkadaşlara doğru sarkan birlikteliğe dönüştü ve sokak eylemliliği içerisinde gelişti. Henüz ne *Devrimci Gençlik* ne de Kurtuluş broşürleri yayımlanmıştı. Ama süreç içerisinde Kurtuluş'a evrileceği anlaşılan arkadaşlar ayrı hareket eder hale gelmişlerdi.

O tartışmalar sırasında yaşananlarla ilgili aktarabileceğin şeyler var mı?

Devrimci Yol'la Kurtuluş'un ayrılığını, o zamanki kavrayışım ve o zamanki izahlar üzerinden konuştuğumuzda, bugün çok yetersiz bulduğumu söylemeliyim. Yine de Devrimci Yolcularla sıkı arkadaşlığımızı bir dönem sürdürdük aslında. Ama süreç içerisinde bir sürü tatsız olay meydana geldi. Mesela ADYÖD'de bir toplantı esnasında meşhur tokatlama olayı gerçekleşti, başka bir yerde küfür olayı devreye girdi. Bütün bunlar ayrılığı pekiştiren, ayrılma kararı vermiş olanlar açısından daha bir meşruiyet kazandıran eylemler olarak benim kafamda yer etmiştir.

Ayrılığı siyasi olarak destekleyebilecek tartışmalar söz konusu muydu?

Gayet tabii. O çıkan yazılar, özellikle "Yol Ayrımı" ve peşi sıra çıkan yazılar bu tartışmaların bir ürünü olarak gerçekleşti. Tokat ve küfür olayları, ayrılık kararında olan arkadaşlara belki bir meşruiyet kazandırdı ama süreç içerisinde Devrimci Yol'un ulaşmış olduğu siyasal çizgi ya da bizim ulaşmış

olduğumuz siyasal çizgi, ayrılığın başka koşullarda da devreye girebileceğinin ipuçlarını sergiliyormuş zaten. Çünkü ayrılık genel olarak ulusal meseleye yaklaşımdan, Kemalizm meselesinin ele alınışından, öncü savaşı ve geçmişin değerlendirilmesinden kaynaklanan başlıklardaydı. Bu başlıklardan özellikle ulusal sorundaki yaklaşım, süreç içerisinde öyle bir noktaya geldi ki; bugün bile Devrimci Yol kökenli arkadaşlarla bizim aramızda kökten bir farklılığın en belirgin çizgisi halindedir Demek ki bu farklılıklar, ayrılıkta rol almış olan insanların düşünsel dünyasında embriyonal olarak mevcutmuş. Belli ki tartışarak ayrılık oluşmadı. Belli ki farklı yaklaşımların süreç içerisinde de daha da gelişebileceği var sayıldığı için ayrılık gerçekleşti. Bunun içerisinde tokat vb. kişisel kavgaların, çatışmaların ne kadar tayin edici olduğunu anlamak mümkün değil. Ancak her iki tarafın, ayrılmanın önünde duracak, daha çok birlikteliği zorlayacak tutumlar içerisinde olup olmadıklarını sorarsanız, hem o gün hem de yıllar geçtikten sonra, her iki tarafı da aynı ciddiyetle suçlayabilirim.

Ben bizim arkadaşlarımızın da kararlı bir direngenlik ve ayrılığın ortaya çıkmasını engelleyecek ince tutumlar içerisinde olduklarını sanmıyorum. Çünkü –şimdi geriye dönüp bakıldığında çok daha net olarak gözüküyor– ayrılık sonrasında Devrimci Yol da Kurtuluş ta yıllar boyunca birleşecek, ittifak kuracak gruplar aradılar. THKO kökenli gruplarla Kurtuluş hareketinin birleşme gayretleri sınırsızdır. Mesela bir grupla birleşme gayreti içerisindeyken onların faaliyetlerine destek olmak için defalarca kadrolarımızın seferber edildiğini hatırlarım. Yani başkalarıyla birleşmek için sarf ettiğimiz enerjiyi, ayrılık konusunda aynı dirençle göstermemiş olduğumuz tarihsel bir gerçektir. Bu saptamayı her iki taraf için de yapabilirim.

Fakat bu ayrılıkla ilgili, Kurtuluş çevresinde sanki daha fazla bir iç kırıklığı olduğunu hissetmişimdir hep. Bu kırıklık Kurtuluş hareketinin bütün unsurları açısından geçerli miydi ya da Devrimci Yol çevresinde nasıl yaşandı onu bilmiyorum.

Kızıldere, Deniz Gezmişlerin idamı, Nurhak gibi olayların Türkiye'deki yankılarını hatırlayabiliyor musun?

Gayet tabii, toplumun yansıtmış olduğu üzüntülü kavrayış bende de mevcuttu. Aramızda öfke ve hüzün içerisinde konuşmaların yapıldığını hatırlıyorum ama benim hayatımı doğrudan ilgilendiren bir yanı olmadığı için, o günkü olay ve durumdan kaynaklanan bir aranma, saklanma duru-

mum da söz konusu olmadığı için, ortalama bir vatandaşın ilgisine benzeyen bir yerden olayları izledim. Adım adım her şeyi izliyor, bulunduğumuz çevrelerde tartışıyorduk. Üstelik içlerinde bire bir tanımış olduğunuz insanlar da vardı ve onların başına gelen bu trajik olaylar, solcu bir genç olarak beni derinden yaralamış ve öfkelendirmiştir. Kuşkusuz geleceğe sosyalist kimlikle ulaşmış olmamın temelleri arasında bunlar da vardır.

O yıllarda "Kıbrıs Barış Harekâtı" adıyla yaşanan olay sol içinde nasıl tartışıldı?

1974 Kıbrıs Hareketi'nin benim kişisel tarihimde iki nedenden dolayı yeri önemli oldu. Bir tanesi, ağabeyim subay olarak oradaydı. İkincisi, ben ilk defa yoğun bir tartışma ortamına bu vesileyle dahil oldum. Ankara'da çeşitli solcu arkadaşların evlerinde yarı organize toplantılar yapmıştık. İçlerinde daha sonradan TKP'li olacak olan arkadaşlarımızın da bulunduğu toplantılara katıldım. Kıbrıs nedir, ne değildir konusunda yoğun okumalarla bu sohbetlere iştirak ettim. Diğerlerine oranla daha genç olmam nedeniyle daha mütevazı bir yerden katıldığımı hatırlıyorum. Bu duruma "Türk ordusunun işgalidir" dediğimde şiddetli tepkilerle karşılaştım. Bunun bir işgal hareketi olmadığını, faşizme karşı bir hareket olduğunu dillendirenler, yer yer sağlam dayanaklar da sunmayı beceriyor ve bunun Samson hareketine karşı bir tepki olduğunu söylüyorlardı. Çok kısıtlı bir tartışma ortamı içerisinde müdahil olduğum birkaç tane olay var ama Kıbrıs Harekâtı yaygın bir biçimde tartışma üretmedi. Daha sonraki yıllarda, bu tartışmalar öne çıktı.

O dönemde Ecevit iktidardaydı, buna dair ne söyleyebilirsin?

En azından sonuçları bakımından solcuların işine yarayan bir ilerleyişi var sürecin. Solcuların büyük bir bölümü o dönemde çıkartılan afla birlikte cezaevinden çıktı. Elbette bu, kendi başına solcuların CHP'ye ilişkin değerlendirmesini kökten değiştirebilecek nitelikte bir durum değildir. Ama o iktidarın veya sürecin, solcuların lehine sonuçlar üretmiş olduğunu görmezden gelemeyiz. Afla birlikte, insanlar cezaevlerinden dışarı çıkmaya başlayınca dışarıdaki hareket biraz daha farklılaştı. Giderek daha bir şekil kazandı. Dolayısıyla cezaevinden çıkan insanların en azından başlangıçta katkıları yüksek oldu.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdiğinde bir örgütlenme dalgası başlamış mıydı?

Ben Siyasal'a akranlarımın üniversite eğitimlerini çoktan tamamlamış oldukları bir dönemde girdim. 1975'te basbayağı örgütlü ama adı henüz Kurtuluş olmayan bir çevre zaten oluşmuş vaziyetteydi. Zannediyorum o broşürler de çıkmıştı. Zaten Kurtuluş olacak mekanizma bir biçimiyle kendisini farklılaştırmıştı.

İsim alma süreci ne kadar sürdü?

Zannediyorum *Kurtuluş* dergisi çıktıktan sonra adı tamamen Kurtuluş oldu. 76 Haziran'ında dergi çıktı ve o tarihten itibaren herkes kendisine Kurtuluşçu demeye başladı. Aynı günlerde diğer gruplar, özellikle Devrimci Yolcular bize KSD (Kurtuluş Sosyalist Dergi) demeye başladılar. Israrla bu adı kullandılar, bu o zaman bir aşağılama olarak değerlendiriliyordu ve biraz canımız sıkılıyordu ama şimdi keşke tebessümle karşılasaymışız diyorum.

Biz kendimize Kurtuluş demeden önce, örgüt oluşmuştu. Kurtuluş örgütüne daha sonra üye olabilecek arkadaşlara benzeyen, hatta bazen onlardan daha gelişkin onlarca insan vardı. Bana göre 74'ün sonu ve 75'ten itibaren, o dönemde faaliyet sürdürmüş olan arkadaşların hemen tümü, hiç olmazsa önemli bir çoğunluğu, daha sonra çalışmaların içerisinde zaten devam ederek ilerledi ve bunların sadece küçük bir kısmı üyelik statüsünde değerlendirildi. Örgüt bazı arkadaşlarla kurulmuş gibi anlatılıyor çoğu anılarda; oysa o arkadaşların her birisi, daha sonra örgüt üyesi olan arkadaşlarla ortak niteliklere haiz insanlardı.

"Kaçarcılar" ifadesi hangi dönemde kullanıldı?

"Kaçarcılar" ifadesi, bizi tanımlayan çevrelerin kullandığı bir kavramdı. O dönemde kimseden "Biz Kaçarcılar olarak..." diye bir ifade duymadım. Kendisinin Kaçarcı olduğunu açıklayarak konuşmaya başlanan bir tartışma, toplantı ben duymadım ve görmedim. Muhtemelen bazı yerlerde kendisinin Kaçarcı olduğunu düşünmüş olan insanlar da olabilir, buna bir itirazım

yok ama o süreçte, tanımlama konusunda bir sıkıntı yaşandığını çok net hatırlıyorum. Sözgelimi 1974-75'li yıllarda ilk Kurtuluşçu arkadaşlardan biri olan Mustafa Durmuş, hem mahalle çalışmalarında hem okul çalışmalarında koşturuyordu. Katıldığımız bir seçimde adımız yoktu, yani Kurtuluş yoktu ortada, kimse kendisine Kaçarcılar da demiyordu zaten. O seçimde adımız "Mustafa Durmuş ve arkadaşları" diye geçti. Bildiriler bastık bu isimle. Bir süre sonra demokratik derneklerde epeyce boy verdiğimizde "Devrimci Demokratlar" diye imza atılmaya başlandı.

Ayrılıktan sonra örgütlenme konusunda nasıl girişimlerde bulundunuz? Kitle çalışması yürütme konusunda nasıl adımlar attınız? Nerelerden başladınız?

Bu dönemde üniversitelerde, daha sonra Kurtuluşçu olarak tanımlanacak gruplar zaten oluşmuştu. Mesela Tıp Fakültesi çok dikkat çeken bir okuldu, yoğun bir Kurtuluş çalışması vardı orada ve bütün Ankara çalışmasında, faaliyetleri sürükleyen, destekleyen, katılan bir gruptu. İlk günlerde Adnan Güllüoğlu, Kemal Ergin, Cumali, Erdoğan, Yusuf, Sedat, Jale, Şermin, Şadiye gibi çok değerli arkadaşlarımız vardı. Dolayısıyla Tıp Fakültesi, Kurtuluş'un Ankara çapındaki gelişmesine ciddi katkılar sunan bir konumdaydı. Keza Ziraat Fakültesi gayet militanca, güçlü bir katılımda bulunurdu. Bunlar süreç içerisinde Ankara örgütünün nüvelerini oluşturdu. Kurtuluş hareketinin tarihsel gelişimini çözmek isteyenler, esas olarak Ankara'daki örgütün gelişme ritmine bakmalılar. Çünkü Ankara geliştikçe eş zamanlı olarak Kurtuluş gelişmiş oldu. O günkü koşullarda Kurtuluş, kanaatimce bir Ankara hareketi olarak boy verdi. Geliştiği ve büyüdüğü ölçüde de Kurtuluş hareketi başka yerlere sıçrama şansına sahip oldu. Hem yaratmış olduğu ilgi ve etkinin sonuçları bakımından hem de bizatihi fiili ve fiziki katılımları bakımından diğer yerlerin gelişmesine katkıda bulundu.

Tıp Fakültesi, Gazi, Ziraat, SBF, Yükseliş'te çok önemli arkadaşlarımız vardı. Dil-Tarih'te keza aynı. İlk etapta bu kadar yoğun olmayan Hacettepe, bir miktar sonra herkesi aşan bir çizgiye ulaşıverdi ve Kurtuluş hareketi kitlesel olarak Hacettepe'ye dayanan bir nitelik kazandı. Hacettepe'deki ilk kadroları, saygı ve sevgiyle anıyorum. Müthiş bir hızla büyüyüverdi ve bir süre sonra Hacettepe, Kurtuluş hareketinin kitlesel dinamosu oldu.

SBF de önemli bir yerdi çünkü merkezi bir rol üstleniyordu. Henüz ben SBF'de değildim ama SBF kadroları, Kurtuluş hareketinin sürükleyicileri oldu. Doğan Fırtına, Metin Ayçiçek, Mehmet Kaptan, Mennan Evren, Ümit Savaş, Mustafa Şamlıoğlu gibi arkadaşlar dikkat çeken isimlerdi. Ülkücülerle kavgalarda en önde koşan insanlar bunlardı.

Böylece Kurtuluş Ankara çapında büyük bir ivme kazandı. Türkiye'deki örgütlenmenin o yıllarda bir patlama halinde olduğu var sayılırsa o patlamadan büyük bir kitlenin de hem Kurtuluş saflarında yer aldığı hem de Kurtuluş zihniyetinin bu insanlar üzerinde müthiş bir etki yaratmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bu yaygınlaşma ne tür faaliyetlerle sağlanıyordu?

Türkiye'de sosyalizmin bu hızlı boy verişi, radikal bir kitlesellik kazanması, bu yüksek politizasyon tekil faktörlere bağlanarak açıklanamaz. Sadece bizim iradi çalışmamızla yapıldığını düşünmek ne kadar yanlışsa bizim iradi çalışmalarımızın bunda katkısının olmadığını düşünmek de o ölçüde yanlıştır.

Hem dünya çapında hem ülke çapında sol dalga yükselmekteydi. Ama aynı zamanda muazzam bir iradi müdahale de söz konusuydu. Binlerce çok aktif çalışan insan vardı. Yani kendisine sosyalistim, solcuyum demenin ötesinde günlük faaliyetlerinin hemen neredeyse tamamını bu işe vakfetmiş, koşan insanlar vardı. Dinamik, gözü pek çalışmalar sürdüren bu insanların iradi katkıları mutlaka sınırsızdır. Ama insanları sola, sosyalizme çeken, siyasi gerçeklerin açıklanmasını ve anlaşılmasını zorlayan bir süreç de vardı. Bunların çakışmış olması bu sonucu doğurdu.

Biz özel olarak ne yaptık sorusuna gelirsek, biz de kendi içimizde o dalgadan istifade ettik. O dalga gerçekten bizim iradi çalışmamızdan daha öndeydi aslında. Türkiye çapında çok yere gidip gelmişliğim nedeniyle kişisel olarak gözlemlediğim ve hissettiğim şey şudur: İnsanlarda örgütlenme ihtiyacı ve örgütlü olduğunu varsaydıkları alanlara ve çevrelere sokulmak isteği vardı. Bir faşist saldırı ile yüz yüze bulunuyorlardı. Şehirler, mahalleler, okullar faşist tehlike ile yüz yüzeydi. Kim olursa olsun, orada o sıkıntıyı çözen birileri ister istemez öne çıkıyordu. Kurtuluş açısından da bu böyleydi. Çok yaygın bir biçimde bize katılma talepleri geliyordu. Çünkü faşistler okullara gitmeyi, mahallelerde dolaşmayı engelliyordu, aynı zamanda müthiş de bir ekonomik sıkıntı vardı.

Henüz 27 Mayıs'ta yaratılmış olan nispi demokratik ortam ve anayasa gündemdeydi ve olanakları bugünkü anayasa ile kıyaslanmayacak düzeydeydi. Bir hamle geriye gitmek gibi olacak ama başlangıçta, çok eğlenceli bulduğum eylemlilik halleri de gözleniyordu. Sözgelimi, herhangi bir miting sırasında polis müdahale ettiğinde, İstiklal Marşı söylenince polis dururdu. Ayrıca, o zamanlarda yine eskiden elde edilmiş, üniversitenin özerkliği ile ilgili bir yasa çerçevesinde polis okulların bahçesine bile giremiyordu. Diyelim ki Kurtuluş Meydanı'nda bir eylem oluyor, kavga çıkıyor, Cebeci Kampüsü'ne kaçtığın zaman polis içeri giremiyordu. Bugün anlaşılması veya kabul edilmesi pek kolay olmayan demokratik bir durum vardı.

Dolayısıyla sola ilgi zaten var, bu ilgiyi daha da kışkırtan, şekle şemale sokmaya çalışan ve giderek örgüt haline gelecek olan solcular var. Daha sonra önder durumunda olacak insanlar, henüz cezaevinde ama dışarıda müthiş bir hareketlilik var. İçeriden çıkan arkadaşlar, hazır bir faaliyetin üzerine bina inşa ettiler. Bunu onların katkılarını görmezden gelen bir açıklama olarak ifade etmiyorum; sadece potansiyel olarak hazır bir ortamın olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Herkes akın akın "Ne yapacağız, ne yapmalıyız?" sorularının etrafında kümeleniyordu. Diğerleri gibi Kurtuluş açısından da örgütlenmek için kolay bir ortam vardı. Onun içerisine bir irade katılması gerekiyordu.

Kurtuluş'un, o gün temel ayırt edici noktalarından bir tanesi de "teori önemlidir, teoriyi geliştirmemiz lazım" perspektifiyle yaygın eğitim çalışmaları yapmasıdır. Metin Ayçiçek ve Mehmet Kaptan'la başlayan ve arkasından gelişerek devam eden eğitim çalışmalarının, gerçekten etkili olduğunu söyleyebilirim.

Ankara'nın dışına da çıkılmaya başlanmış mıydı?

Ankara'da bu yaygın kalabalığın, nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunun, önemli bir sorun olarak epeyce tartışıldığını söylemeliyim. Anlattığım ilk dönemde Ali Demir'in dışında Doğan Fırtına, Cebeci'de önde duran bir arkadaştı. Hareketin Ankara çapında gelişip büyümesinin önemli dinamiklerindendi. Her okulda öne çıkmış liderler vardı. Hacettepe'de Kasım Cengiz çok seçkin ve dikkat çeken bir militandı. Daha sonra Tekoşin ayrılığında bizden uzaklaştı. Tekoşin ayrılığının bizim cenahımızdaki en önemli kaybı budur bana göre. Haşim Barış çok önde ve lider özellikleri olan birisiydi. Kasım ve Haşim'in çevresinde on beş yirmi kişilik kıymetli bir arkadaş gru-

bu vardı. Hacettepe'nin Kurtuluş'a bu ölçüde katkılar sunmasından sonra Kurtuluş, kitlesel bir Ankara hareketi oldu.

Mahallelerde hızla örgütlendik. Bizim mahalle örgütlülüğümüz bugüne kadar pek dillendirilmedi. Ama o zamanlar Ankara'nın bir gecekondu şehri olduğu düşünüldüğünde, gecekonduların neredeyse yarısında aktif örgütlenmeler oldu. Sadece hızla anımsayabildiğim yerlerden söz edebiliyorum: Tuzluçayır, Abidinpaşa, Saimekadın, Altındağ, Yenidoğan, Çin Çin Mahallesi, Keçiören, Topraklık, Dikmen ve benzeri birçok mahalle vardı. Bu mahalle çalışmalarımız mutlaka bir derneğe dayalı olarak sürüyordu, yasal görüntüsü olan bir faaliyetti. Her mahallede bir biçimiyle dernek kuruluyor ve mahallelerin lokal liderleri ve yöneticileri kendi kendine oluşuyordu. Biz de bazı mahallelerin daha fazla nitelik kazanmasına veya gelişmesine katkıda bulunmak ya da bazı mahallelerde yeni ilişkiler üretmek üzere oraya Ankara'nın çeşitli kadrolarını seferber ediyorduk.

Ayrıca yine ilerleyen zaman içerisinde kadın hareketi ile bu mahalle çalışmalarının çakışması söz konusudur. Bizim mahalle çalışmalarımızın yarı yolu kadın çalışması gibiydi o günlerde. Süreç içerisinde hareketin bütünü nasıl bir evrime maruz kaldıysa mahallelerde de bunlar oldu. Üniversitelerden kadın arkadaşlarımız, bölgelerde yaşamak üzere mahallelere gönderildi. Onların yaptığı uyumlu çalışmalarla o bölgenin içerisinden öncü kadınlar çıktı. Kadın arkadaşlarımız kadınlarla ev toplantıları düzenler, buralarda kadınlarla her konuda sohbet ederlerdi. Henüz kadın perspektifi, bugünkü karakteristiğine bürünmüş değildi elbette. Böyle olduğunu söylemek istemiyorum ama kadın arkadaşlarımızın müthiş bir çalışması vardı. Hemen hemen bu mahalle çalışmalarına katılmamış kadın yoldaşımız kalmamıştır Ankara'da. Mesela Tıp Fakültesi'nden arkadaşlarımız, mahallelerde sağlık çalışmaları yapardı. Bir mahallenin bölge komitesinde, erkek arkadaşlarla birlikte bir kadın arkadaşımız da vardı. O bölge komiteleri, bayağı üst düzey faaliyet sürdürebilme olgunluğuna gelmiş arkadaşların yer almış olduğu komitelerdir. Elif arkadaşımız, Altındağ bölgesinde çalışmalara katılan biriydi. Altındağ hem en keskin ve sert mücadelenin olduğu hem de geniş bir kitleye sahip bir alandır. O bölgede yönetimdeydi bu kadın arkadaşımız. Ailesi onu uzaklaştırmak için iki defa eve hapsine almıştı; sonunda bir kış günü yalınayak pencereden atlayarak arkadaşlarının yanına giden arkada-

şımız, bir daha evine dönmemişti. Sonra bu arkadaşımız Antep'teki çalışmalara gitti.

Bu mahalle çalışmalarımızın içerisinde hem mahallelere giderek hem de mahallenin seçkin unsurlarını başka bazı bölgelere götürerek sürdürülen eğitim çalışmaları olurdu. Böyle süreklilik arz eden bir eğitsel faaliyet söz konusuydu.

Ankara üzerinde bu kadar yoğun bir biçimde durmuş olmamın nedeni, Ankara güzellemesi yapmak değil elbette. Muradım, bir yandan geçmişte çok kısa sürede büyük kazanımlar elde etmiş eski sol örgütlerin nasıl çalışmalarla sürece müdahale ettiklerini günümüz kuşaklarına aktarırken öte yandan da Kurtuluş'un büyümesinin kilometre taşlarının nasıl oluştuğunu gün yüzüne çıkarmaktır. Çünkü Merkez Komite'den arkadaşlarımızın, Kurtuluş tarihini anlatırken yaptıkları değerlendirmelerde bu çalışmalara gereken ihtimamı göstermemiş olduğunu düşünüyorum. Ankara'da bu faaliyetlerin içinde yer almış bütün bu arkadaşlarımızı saygıyla anabilmek açısından da bunu dillendirmek isterim.

Cezaevi önemli çalışma alanlarımızdan bir tanesiydi. Cezaevlerinde kalan Kurtuluşçular, müthiş bir biçimde desteklenir, hem çeşitli yayınlarla hem de yiyecekle beslenirdi. O ilk yıllarda Kurtuluş hareketi de diğer çevreler gibi cezaevindeki arkadaşlarına her gün yemek götürürdü. Bizzat bu işten sorumlu arkadaşlar saptanır ve onların nezaretinde anlaşmalı lokantalardan tepsi tepsi yemekler götürülürdü. Cezaevindeki arkadaşlarımız içeride bulunmuş oldukları dönemde hareketle olan bu dayanışma ruhunu her gün yaşamıştır.

Ankara'daki çalışmaların ileri aşamalarında başka yerlerde değerlendirilmek üzere Merkez'e kadrolar sunulmuştur. İstanbul dâhil olmak üzere birçok şehre ve Kürdistan'a eleman yollanmıştır.

1 Mayıs'ta İstanbul'da yapılan mitinge trenle, taksiyle, gelenler hariç atmış üç otobüs kiralayarak gittik. Rakamı ezberden vermiyorum, bilerek, hatırlayarak söylüyorum.

Süreç içerisinde kendini zorlayan örgütlenmeler

Ankara Devrimci Kadınlar Derneği de o sıralarda kurulmuştu değil mi?

Evet, çok seçkin kadınlarımızın olduğunu söyleyebilirim. Genel zihniyetimizdeki eksikliklerin yansımasına bağlı olarak ne yazık ki gerilemesi engellenememiş ve günümüze sarkan bir şey kalmamış olsa da çalışmaların nüvelerinden, tortularından daha sonra üremiş olan feminist hareketin içerisinde dikkat çeken unsurlar boy vermiştir. Kadın hareketliliği Ankara'da da dernekleşmişti. Kadınlar genel çalışmaların bir parçası olmakla beraber, kendi bağımsız faaliyetlerini de sürdürüyorlardı. Ankara'da miting yapıldığında kadın derneği adına de konuşma yapılıyordu. Ancak ne yazık ki büyüme temayülü gösteren ve ciddi, başarılı kadınların öne çıkmış olduğu bu çalışmalar da süreç içerisinde eridi.

Çağdaş Sanatçılar Birliği diye bir derneğimiz de vardı. Orada da tiyatrocu, fotoğrafçı, dansçı arkadaşların sürdürmüş olduğu çalışmalar olurdu. O çalışmamız da ülke çapında bir niteliğe dönüşemeden 12 Eylül'le sona erdi.

Memurların sendikal ve özlük haklarının kazanılması amacıyla oluşturulan memur örgütlenmemiz de geniş kapsamlı bir çalışmaydı. Ankara'daki memur örgütlenmesi Kurtuluş'un önemli ve kalabalık mevzilerinden birini oluşturur. Şoförler Derneği, Ormancılar Derneği (TümOr-Der), PTT-Der, Ziraat Bankası çalışanları derneği (Zer Bank-Der), zabıtaların örgütlendiği Zab-Der gibi çeşitli memur kesimlerinin örgütlendiği ayrı derneklerimiz vardı. TMMOB başlı başına çok önemli bir çalışma alanıydı. Öğretmenlerin Töb-Der'e çok geniş katılımı vardı.

Ankara'daki sosyal, siyasal örgütlenme alanlarında Kurtuluş'un nüfuz etmediği, içine dalmadığı, kenarında, ortasında, önünde olmadığı herhangi bir çalışma yoktur o günlerde.

Bu örgütlenme modeli hangi tartışmalar üzerinden oluşturuldu? İşçi örgütlenmeleri bunun neresinde yer aldı? Strateji neye göre belirlendi?

Başından itibaren kurgunun böyle yapılmış olduğunu zannetmiyorum. Süreç içerisinde kendini zorlayan örgütlenme ihtiyacına paralel olarak gelişen örgütlerdi yukarıda saydıklarım. Belirli bir plan ve strateji doğrultusunda örgütlenilmedi bu alanlarda. İhtiyaç ve talep olan yerlerde çalışma yapıldı. Sendikal alan böyle değildir: 1974'te daha sonra Kurtuluşçu olacak olan sendikacı arkadaşlarımız vardı. Hüseyin Kaya bunlardan bir tanesidir mesela. Keza, Hüseyin Taka Kurtuluş hareketinin ilk gününden itibaren sendikal çalışmada rol alan aynı zamanda mahalle çalışmalarına koşturan,

harekete katkı sunan bir arkadaştı. Onların sürdürmüş olduğu çalışmalara biz de zaman zaman destek olurduk. Onların aracılığıyla ve Mersinli arkadaşların katkısıyla Seydişehir Alüminyum fabrikasında ciddi çalışmalar yapılmıştır. Kurtuluş'un Ankara'daki işçi çalışmaları da Tüm Döküm İş Sendikası ve Dev Maden Sen'de dikkat çeken bir çizgiye ulaşmıştı ve daha da gelişme potansiyeli gösteriyordu.

Bütün bu yoğun çalışma süreci içerisinde bireysel olarak gündelik hayatınız nasıl geçiyordu?

Ankara'da büyümüş olmam, siyasi olmayan çevrelerle ilişkilerimi devam ettirme imkânı sundu bana. Bundan dolayı Ankaralı arkadaşlarımla zaman zaman vakit geçirdiğimi hatırlıyorum. Sinemaya, tiyatroya çok gittim. Evet, şunu söylemek zorundayız: Ben ve bütün arkadaşlarım, enerjilerinin tamamını, neredeyse 24 saat politik faaliyetlere sarf ederdi. Dolayısıyla bizim çalışmalarımızdan arta kalan zamanlarımız çok kısıtlıydı gerçekten ama sonuçta herkes, kendisine ait bir alan yaratmayı becerebiliyordu. Rahatsızlık üretebilecek bir çizgiye sürüklenmeden, ruhsal hayatımızda travmalara, boşluklara yer vermeyecek şekilde, ihtiyaçlarımızı karşılamış olduğumuz sağlıklı bir ilerleyişimiz oldu çoklukla.

Yoğun bir mücadele içerisindeyken ilişkilerinde tercih ettiğin ilk şey ne oluyordu?

Kuşkusuz, o dönemde insanların enerjisinin büyük bir bölümü kolektif faaliyetlere aktığı için özel hayatların, ihmal edilmiş bir alan olduğu da söylenebilir. Görece ihmal edilmişliği dillendirildiğinde bunu solun eleştirilmesine kadar uzatan anlayışlar da söz konusu olmuştur. Oysa hareketin ritminden kaynaklanan bir şeydi. Türkiye'deki sosyal ilişkiler, şehirlere dağılımları bakımından buna benzeyen sorunların nasıl yaşanmasına imkân tanıyorsa solcular da bundan bir adım daha ileri ölçüde, benzer bir biçimde yaşamıştır. Bu çok doğaldı kanaatimce.

Bizim unutulmaz aşklar yaşayan arkadaşlarımız da olmuştur. Ben kendi açımdan aşklarını bir öykü haline dönüştürmeye çalıştığım bir çift tanıyorum. Bu arkadaşlarımız evlendiler, sonra boşandılar o ayrı bir şey. Böyle ilişkiler yaşanmış olduğu gibi özlem dolu, ulaşılamamış aşklar yaşayanlar

da olmuştur ama solculuk olmasa da zaten böyle yaşanıyor. Bu durumdan solculuğa eleştiri yöneltme gayreti, bir eksikliğe denk düşer benim kafamda.

"İnsani ilişkiler bakımından 1978 gençliği, 68 gençliğine oranla biraz daha "geri" bir noktada duruyordu" saptaması hakkında ne düşünürsün?

Uzun zamandan beri kullanılan 68-78 tanımlamalarını, kendi açımdan pek isabetli bir dönem adlandırması olarak düşünmemişimdir. Bana 1960-80'i kendi başına bir dönem olarak tanımlamak daha doğru geliyor. Bu dönemin evvel ve sonrasındaki dönemlerle siyasal, sosyal ve kültürel farklılıkları daha nettir. Sözünü ettiğiniz 68'i amatör bir militan olarak ama güçlü biçimde gözlemleyerek yaşadım. Benim izlenimim şudur: 1974'den sonrası,1960-80 dönemini karakterize eden temel dinamiklerin zirve yaptığı bir dönemdir. Ancak öncesinde ve sonrasında siyasal, sosyal ve kültürel karakter, ciddi farklılık gösterir. Ama yine de sizin tanımlamanız üzerinden cevaplamak gerekirse 1978'de gözlenenler, 1968'de henüz çok gelişkin olmayan bir düzeydedir. İçerdiği kitlesellik, entelektüel derinlik ve eylem zenginliği bakımından ikinci dönem daha zengindir ama şiddet dozu da daha fazladır. 1968, ülke ve dünya çapında köklü bir dönüşümün başlangıcı sayılabilecek eylemleri içermesi bakımından eşsiz olsa da 78'in devasa kitleselliğine sahip değildir.

1967'den itibaren yıllarca, neredeyse hemen her gün Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi'nin bahçesindeydim. Üniversitelerdeki nüfus ne bugünle ne de 1978'le kıyaslanmayacak kadar azdı. Kırsal, yoksul bölgelerden üniversitelerde okuma şansını bulanlar, diğerlerine oranla daha az sayıdaydı. Türkiye'de yoksul çevrelerden insanların üniversiteye girme oranı ile diğer çevrelerin girme oranı yoksulların aleyhinedir ve döneme yansıyan, bu çevrelerin hayat tarzıdır. Bir yerde toplanan insanlar, gelmiş oldukları yerde edinmiş oldukları kültürel davranış biçimlerini de beraberinde taşır. O bahsettiğiniz yıllarda üniversitede okuyan insanların diyelim ki % 70'i büyük şehirlerden veya eğitimli, zengin ailelerin çocukları iken % 30'u yoksul ve kırsal alanlardan geliyor. Kırsal kesimden gelen adamın zengin de olsa yoksul da olsa kültürel yapısında farklılıklar vardır. Dolayısıyla bu yıllarda üniversitede okuyan insan sayısı az olduğu için burjuva, küçük burjuva çevrelerden gelenlerin kültürel etkilerini orada görmek daha kolaydır. İlerleyen yıllarda hem üniversiteler, toplumumuzun nüfus artışına bağlı olarak

kalabalıklaştı, daha geniş çevrelerden insanlar gelmeye başladı hem de sosyalist-sol dalga, kırsal bölgeleri ve yoksul gecekondu mahallelerini kuşatıverdi. Türkiye'deki sosyal karmaşanın bileşenlerini daha doğrudan görme şansımız oldu orada.

Merkezi bir Ajitasyon Propaganda Örgütlenme Organı

O dönem işçi sınıfı içinde örgütlenme, faaliyet alanının içine giriyor muydu?

Sendikal çalışmalar biçiminde girmişti ve sendikal çalışmaları sürdüren bağımsız bir yapımız mevcuttu. Bilebildiğim kadarıyla Kurtuluş hareketinin ve diğer bütün grupların işçilere dönük çalışmaları azımsanmayacak kadar çoktur. TKP'nin yürüttüğü, biraz daha evveliyatı olan çalışmalardır ve sendikalar üzerinden sürdürülmüştür. Bizim faaliyetimiz tabii ki TKP'ye oranla geridedir ama Kurtuluş geliştikçe sınıfa dönük çalışmaları da zenginleşti. Hem sendikalar bazında faaliyet sürdürdü hem de bölgelerde, alanlarda işçilerle ilişki sürdürdü. Eğer süreç 12 Eylül'de akamete uğramasaydı, Kurtuluş'un işçiler içerisindeki çalışmaları çok daha nitelikli bir hale gelme potansiyeli taşıyordu kanaatimce. Bunu Ankara'da net olarak görebildiğim gibi gidip geldiğim şehirlerde de görüyordum.

Sıkça gidip geldiğim yerlerden biri Adana-Mersin çevresiydi ve burada durum net olarak görülüyordu. Adana-Mersin bölgesi, Kurtuluş açısından ayrıcalıklı konumdaydı. Çok özgün bir yapı vardı orada. Etkili bir işçi faaliyeti sürdürülüyordu. Fabrikalarda ve Yol-İş, Gıda-İş gibi birçok sendikada, aktif bir çalışma alanı yaratmıştı oradaki Kurtuluşçu arkadaşlarımız. Ancak orası nedense resmi bir örgüt haline getirilmemişti, sadece resmi bir temsilci tarafından yönetiliyordu ama oradaki örgütün üç ya da beş kişiden oluşan fabrika komitelerinde yer alan işçi sayısı ellinin üzerindeydi. Kurtuluş'un tarihinde başka hiç bir şehrimizde, bu yoğunlukta fabrika komiteleri oluşmamıştır. Bayağı ciddiye alınması gereken bir kalabalığa nüfuz eden bir faaliyet sürüyordu. Mesela benim de katıldığım kampanya mitinglerimizden bir tanesinde yarısından fazlası işçi olan, üç bin beş yüzün üzerinde insan yürüdü. Uzun yıllar devam eden bu çalışmaların aktif sürükleyicisi olan, yetenekleri ve yeterlilikleri defalarca kanıtlanmış birçok arkadaşın, örgüt

üyeliklerinin olmamasını ve saygıyla anmsadığım çalışmalarının MK içerisinde yeterince kucaklayıcı bir ilgiyle karşılanmamasını üzülerek hatırlarım.

Mersin-Adana bölgesinin şöyle bir ayrıcalığı vardı: Buradaki arkadaşlar, henüz daha Kurtuluş haline dönüşülmemiş olduğu dönemde, Mersin-Adana bölgesinde önce Devrimi Gençlik Derneği sonra da Akdeniz Dev-Genç adıyla varlığını sürdüren bir örgütlülük içerisindeydi arkadaşlar. Aynı örgütlülük içinde Kurtuluş hareketine katıldılar. Orada Kamil Körünoğlu'nun gayretleri unutulmazdır. Kamil nevi şahsına münhasır yerel bir liderdi. Yani Kurtuluş'un çeşitli yerlere, yörelere atamış olduğu yöneticilerden değildi, onun lider bir kişiliği ve insanları etrafında toparlama özelliği vardı. Onunla beraber Tahir, Önder, Haluk, Ali Çavuş, Mustafa, Mekin Şahin, Celal Ortak ve adlarını hemen hatırlayamadığım çok sayıda arkadaş, bölgenin karakteristiği ile örtüşen güçlü kimlikleriyle bu çalışmaları yürütüyordu. Onun ve diğer arkadaşların çalışmalarıyla Mersin'de kalabalık bir Kurtuluş grubu oluşmuştu.

Senin Mersin'e gidiş gelişlerinin sebebi nedir?

1976'dan itibaren sadece Mersin'e değil, onlarca başka şehre, kasaba ve köye gittim. Kurtuluş hareketinin az ya da çok ilişkisinin olduğu ya da olmasını hesapladığı ne kadar yer varsa hemen hepsine birkaç kez gidip geldim. Bazen seminer vermeye, bazen de oradaki çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla giderdim. İlk zamanlar bu seyahatler sonrasında tekrar Ankara'daki çalışmalara katılsam da süreç içerisinde, örgütümüzün yapısı geliştikçe daha merkezi roller üstlendim. Seyfi Öngider ile beraber çok dolaşmak zorunda kaldık bu nedenden dolayı. 1978'de örgütün resmileşmesiyle mevcut duruma denk düşen yapılar kuruldu. Merkezi bir Ajitasyon Propaganda Örgütlenme Organı oluşturuldu; bu sefer onun adına gidip gelmeye başladım. Oradaki ihtiyaçların karşılanması, arkadaşlara moral verme, sorunlarını çözme, zaman zaman tartışma zaman zaman fikir alma biçiminde geçen gidiş gelişlerdi.

Bu görevim nedeniyle aslında kendi açımdan büyük kazanımlar elde ettim: Türkiye'nin sayısız il ve ilçesinde dostluklar, arkadaşlıklar oluşturma şansına sahip oldum. Türkiye'nin genel tablosuna ilişkin değerlendirmeler yapabilme olanağı buldum. Kişisel hayatımda gözlemlerimin zenginleşme-

sine, analizlerimin daha dayanıklı olmasına, Türkiye'ye ilişkin daha bilinçli tanımlama ve değerlendirmeler yapmama yol açtı.

Ankara'da hangi görevleri sürdürüyordun o sırada?

Resmi üyelikler ve yönetici komiteler 1978' de kuruldu Kurtuluş hareketinde. Ancak bu, o güne dek yaratılmış örgütlenmelerin resmileştirilmesinden başka bir şey değildi. 1975'den itibaren ilişkiler zaten belli bir hiyerarşi içinde sürüyordu. Ankara Komitesi oluşmadan önce Ankara'da gelişen ilişkilerin yönlendirmesiyle çeşitli örgütlenme modelleri denendi. Nihayetinde beş kişilik bir organa ulaşıldı. Ben resmi olan-olmayan neredeyse bütün bu yapıların içerisinde yer aldım. En son resmiyet oluştuğunda da Ankara Komitesi'ndeydim. Ancak Ankara çalışmalarım esnasında ve sonrasında ülkeyi dolaşıyordum zaten. Ben ve Seyfi Merkez Komitesi'nin gitmemiş ya da gidememiş olduğu ya da gidip ama bir kez daha gidilmesi gerektiğini düşündüğü yerlere gittik. Her gidiş gelişimizde de gittiğimiz yerlerin ihtiyaçları üzerinden raporlar veriyorduk. Biz oralara gittiğimizde daha çok kadrolara dönük çalışmalar, çeşitli komite toplantıları yapıyorduk. İhtiyaç duyulduğunda başka insanların gönderilmesi önerileri oluyordu. Bazen moral destek için bazen bir sorun çıktığında bazen de yeni bir çalışma başlatılacağında gidiliyordu.

Mesela Doğan Tarkan, anlatımında Tunceli'de ortaya çıkmış bir sorundan söz ediyor. Tunceli'de bir arkadaşın, başka bir arkadaşın kız kardeşi ile evlenmesinin yaratmış olduğu sorunun ne kadar kötü biçimde çözüldüğünü ve Ankara'da arkadaşların buna büyük öfke ve tepki duyduğunu, söz konusu arkadaşın kaçmak zorunda kaldığını anlatıyor. Anlattıkları ikinci, üçüncü aktarımlara dayalı olduğu için eksiklik içeriyor. Gönül karşılıklı sohbet etme ve düzeltme şansımızın olabilmesini isterdi. Bir sorun çıkmıştı gerçekten ve sırf bu sorunun çözümü için ben ve Seyfi beraber gittik Tunceli'ye.

Alevi kültüründe müsahiplik denilen bir kurum var. Bir aile senin müsahibinse sen, o ailenin oğlu gibi oluyorsun. Dolayısıyla o ailenin kızlarıyla evlenmen uygun görülmüyor. Böyle bir durum söz konusuydu ve bu çift İstanbul'a nakledildi. Sadece geleneksel bir kurumun zedelenmesi söz konusuydu. Ankaralı arkadaşların bu işe dahli olmamıştı.

Bazen böyle sorunlar için de gidiliyordu ama çoğunlukla örgütün oradaki çalışma temposunu zenginleştirmek, geliştirmek, ihtiyaçlarına katkıda bulunmak için bazen birkaç gün, bazen bir iki hafta, bazen de daha uzun sürelerle gidilip geliniyordu. Taşraya dışarıdan birilerinin gitmiş olması hem beklentilerin çok yüksek tutulması bakımından hem de gerçeklikle bağdaşmayan durumların ortaya çıkması bakımından çok önemliydi. Taşrada dışarıdan gelen kadroların daha yetkin olabileceği gibi bir anlayış olurdu çoğunlukla. Ankara ve İstanbul'da da taşradaki etki ve gücümüz çok abartılı biçimde dillendirilirdi. Oysa ikisi de birbirinden beklenti içerisindeydi sonuçta. Büyük şehirlerdeki kısmi gelişme ve örgütsel yapılar bir kenarda tutulursa Türkiye'nin her tarafında, her örgüt için gerçek; hemen her yerdeki kadro ve taraftarların üç aşağı, beş yukarı benzer nitelikte olmalarıdır bana göre. Merkezi birimlerde görevler üstlenmiş arkadaşların tecrübeleri, bilgileri çoğunlukla daha yüksek olsa da taşrada çok yetenekli militanlar ve entelektüel zihinlerle karşılaştım. Varto söz gelimi; entelektüel ilginin derinliği her gidişimde beni yeniden şaşırtırdı. Ankara'da ya da başka yerde karşılaşmadığım sorularla karşılaşırdım Varto'da.

Merkezi Kampanya Komitesi

Kurtuluş'un üç tane kampanyası oldu. Bu kampanyalar sırasında neredeydin ve kampanyalara nasıl katıldın?

Doğrusunu isterseniz bu kampanyaların fikirsel oluşumuyla benim doğrudan bir ilişkim yoktur. Hatırlayabildiğim kadarıyla Doğan Tarkan'ın önerisi ile başlatılan bir süreç, Merkez Komitesi tarafından. Bu kampanyaların örgütlenmesi aynı zamanda örgütün bir atılıma geçme dönemi olarak telakki edildi ve çalışmalarımızın kampanyalar şeklinde sürdürülmesi fikri yerleşik hale dönüştürüldü. Kampanya ile birlikte siyasi gerçeklerin açıklanmasına öncelik vermek gibi bir bakış ortaya çıktı. Yani oluşturulmuş olan gündemlerin peşinden yorum, görüş, değerlendirme yapmaktan ziyade kendi gündemimizi oluşturalım, bunların etrafında yürüyelim, gündemimiz kamuyu ne kadar etkilerse o kadar etkimiz olur gibi bir fikrin ifadesi. Hem siyaseten hem örgüt bakımından gelişme ve yenileşme imkânının üretilmesi süreci olarak dillendiriliyordu. Biz de bunu böyle kavratmaya çalışıyorduk gittiğimiz yerlerde.

Anlatılmak ve yapılmak istenenin, ne kadar başarılı olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Yapılmak istenen esas olarak, bir örgüt kurmak ve bu örgütü sorumlu hale getirdikten sonra altında yeni bir örgüt kurmak, altında yeni bir örgüt daha kurmak ve böyle kendisini sürekli yenileyen örgütlenmeler üreten bir süreç haline dönüştürmek gibi tasarlanıyordu. Bu kampanya aynı zamanda bizim Kürt meselesindeki farklı ve ayrıcalıklı durumumuzun ortaya çıkartılmasının da bir aracı oldu. Faşizme, sömürgeciliğe ve hayat pahalılığına karşı oluşturulan bu kampanya, aslında ulusal sorun ve anti-faşist mücadeledeki yaklaşımlarımızı öne almak ve içinde bulunduğumuz iktisadi hayatın sonuçlarının neler olduğunu göstermek gibi bir fikri yansıtıyordu.

Bunun için dört kişilik bir Merkez Kampanya Komitesi oluşturuldu, ben ve Seyfi'nin de içinde olduğu ve ayrıca Merkez Komitesi'nden iki arkadaşın yer aldığı bu komite, çalışmaları organize etti. Merkezi Kampanya Komitesi'nin çeşitli çalışma alanlarında oluşturulan kampanya komiteleriyle kendisini tekrarlayarak üretmesi amaçlanıyordu. Bütün ülke çapında yapılmış olan bu çalışma, bizim açımızdan tarihimizdeki en dikkat çekici faaliyet haline dönüşüverdi. Dönemin özellikleri nedeniyle de hem Kurtuluş felsefesinin bir başlık içerisinde gerçekleşmesi hem de Kurtuluş kadrolarının enerjik ve gözü pek çalışmaları bakımından muazzam sonuçlar verdi gerçekten. Kurtuluş kendisini meşru bir biçimde tanıma, algılama, tanımlama şansını da elde etti.

Kampanya Komitesi olarak sonuçlar üzerinden yapmış olduğumuz toplantılarda gördük ve anladık ki beş binin üzerinde insan, aktif bir biçimde harekete geçmiş, bir buçuk milyonun üzerinde afiş, bildiri basılıp, dağıtılmış, galiba on üç yerde aynı gün mitingler yapılmış, toplam otuz dokuz bin kişi o mitinglere katılmış. O zaman yaptığımız mitinglere katılanların sayısını bire bir saydırarak tespit ederdik. Anlaşıldı ki Kurtuluş kendi başına otuz dokuz bin kişiyi aktif bir biçimde sokağa dökme kabiliyetine sahip bir örgüttür. Görev alanların hemen hepsi büyük bir coşku, enerji ve içtenlikle çalışmalarda yer aldılar. Bu çalışmalarda militanlaşma düzeyimiz çok arttı. Birçok insan görevlerinden daha üst görevlere sıçrama şansını buldu. Birçok insanın yetenekleri keşfedildi. Kısacası Kurtuluş'un tarihinde çok önemli bir yer alır kampanya çalışması. Ancak daha önemlisi bu çalışmayla birlikte aslında, Kurtuluş'un Kürt meselesindeki farklılığı şekillenmiş oldu bana göre.

Kurtuluş'un Kürt meselesindeki ayrıcalığı ve önemi, sorunu aktüel bir konu haline dönüştürülmeyi becermiş olmasındadır. Kanaatimce bu sorununun ele alınışında Kurtuluş'un rolü, zaman zaman MK içerisinde bile eksik kavranmıştır. Bizden önce İbrahim Kaypakkaya ya da daha önce Hikmet Kıvılcımlı'nın da benzer tespitler yapmış olduğu dillendirilerek bu meseledeki rolümüzün biraz abartıldığını düşünen MK üyelerimiz olmuştur. Oysa bu ayrıcalık, sadece fikirsel bir tespitin ileri sürülmüş olmasıyla sınırlı değildir. Bu tespite denk düşen, onun hayat bulmasına yol açan, o tespiti bir ruha, cana dönüştürmeye uğraşan çok güçlü, aktif bir çalışmadan söz ediyoruz. Ankara'nın duvarlarında yaygın biçimde "Sömürgeciliğe hayır", "Biji azadiya Kürdistan" yazıları vardı bir dönem. Türkiye'de sömürgecilik tespitini ilk yapan Kurtuluş değildi belki ama bu tespitin çok yüksek bir sesle sokaklara taşınmasındaki rolü ayrıcalıklıydı.

Kurtuluş hareketinin, kampanya öncesi ve sonrasındaki çalışmaları hem Kürt dünyasında hem de Türk solu içerisinde iki taraflı ilgi konusu olmuştur. Negatif değerlendirmelerin yanı sıra pozitif etki yaptığı kişi ve örgütler de vardır. Ama her şeyden önemlisi ilgi konusu olmuştur. Önemli bir konuyu aktüel bir sorun haline dönüştürmüş ve bu konudaki tezlerini tartışılabilir hale getirmiştir. Üstelik önemli bir Türkiye gerçeğine parmak bastığı, aradan yıllar geçtikten sonra tarihsel olarak da kanıtlanmıştır.

Merkez Komitesi'nin oluşumuna dair neler söyleyebilirsin? O süreç nasıl oldu? Kişiler nasıl Geçici Merkez Komite adı altında tanımlandı, tayin edildi?

Olaylara ve sürece bugünden bakıldığında olması gerekene ilişkin atılmamış adımları görmek kolaylaşıyor. Merkez Komitesi birileri tarafından seçilmiş değildir. Tabii ki seçilerek olması lazım ama o günkü koşullarda bunu düşünmek hem mümkün değildi hem de buna gerek görülmüyordu. Kurtuluş'a merkez olan arkadaşlarımızın çoğu zaten geçmişte THKP-C ve Dev-Genç içerisinde çeşitli görevler üstlenmiş olan insanlardı. Dolayısıyla yeniden örgütlenme söz konusu olduğunda gözlerin onlara odaklı olması, ilk etapta bir yanlışlığı değil kaçınılmazlığı sergiliyor. Yeni bir dönem başladığında eskiden kalan ve mücadeleye devam etmeye niyetli olduğunu yansıtmış olan insanlar, ister istemez öne çıkmış olurlar. Benim yıllar içerisinde, bütün dönemler boyunca tartışma konusu haline dönüştürdüğüm şey; ken-

dilerini merkez olarak tanımlayan bu arkadaşların, rızaya dayalı bir ilerleyişe gerek görmeyişleri oldu. Rıza aynı zamanda bir geleneğin yeşermesine yol açabilirdi. Sonradan yapılması kolay olan bu eleştirinin bir eksikliğin saptanması bakımından dillendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Zaman zaman kendileriyle de tartıştım. Bu arkadaşlar, kendilerini MK olarak tanımladıklarında ya da ilerleyen süreçte bu yapıyı güçlendirmeye ihtiyaç duyduklarında, o gün önemli bir kalabalığa ulaşmış olan örgüt kadrolarının rızasına başvurma ihtiyacını duymamışlardır. Bu tutum, ilk günlerde değil ama 12 Eylül sonrası dönemde bazı sıkıntılar üretmiştir. Ben bu eleştiriyi yaparken aradan yıllar geçtikten sonra yapılmış bir eleştiri olduğunun bilincindeyim elbet.

Geçici Merkez Organ kurulmadan evvelki hayatla kurulduktan sonraki günlük hayat açısından benim fark edebildiğim bir değişiklik yoktur. Sokakta ilişkiler zaten hangi kıvamda sürüyorduysa o haliyle sürmeye devam etti. Herkesin kendince görevleri var, koşturuyor, bir faaliyet zaten sürüyor. Merkez organın tanımlanması, kendileri açısından bir rahatlama sağlamış ve kendilerinin tanımlanmasını kolaylaştırması bakımından iyi bir şey olmuştur. Bir hamle sonra da kongrenin gerekliliğini saptayan tartışmalar vardır. Bildiğim kadarıyla eğer 12 Eylül olmasaydı ilk kongresini yapmış olacaktı örgüt. Yani Kurtuluş, seçilmemişlerin yönettiği bir örgüt olarak 1980'lere evrilmiştir.

Kurtuluş örgütünün üye sayısının 51 olması da aynı demokrasi sorununun bir yansıması olabilir mi?

Burada söylenebilecek ilk şey, kurulması tasarlanan parti konusundaki mükemmeliyetçi zihniyetin çok ileri boyutta olmasının bir sıkıntıya yol açmış olduğudur. Çünkü Kurtuluş gerçekliği bu üyelik durumuna zinhar denk düşmemektedir. Kanımca Merkez Komitesi'nin, üyelik statüsüne kavuşturulması gereken insanları gözleme şansı zayıf olmuştur. Çok sayıda insan dışarıda kaldı. Neden böyle yapıldı diye düşünüldüğünde; aşırı mükemmeliyetçi bir örgüt modeli var kafada; çok radikal, Ortodoks Leninist bir model bu. Lenin'in örgüt üyeliği kavramı üzerinden Menşeviklerle sürdürmüş olduğu tartışmalar, bu yapının oluşturulmasında yönlendirici bir rol oynamış anlaşıldığı kadarıyla.

Merkez Komite üyelerinin de örgüt üyesi olduğu ve henüz seçilmemiş oldukları da düşünüldüğünde, örgüt üyeliği inşa edilmeye karar verilince kendilerinin istifa etmesi, o üyeler tarafından yeni bir komitenin seçilmesini sağlamaları doğru olurdu. Kendileri ile beraber ilerleyecek elli kişilik yapı oluşturmayı yeterli bulan bir anlayış var ki bu da kendi başına sorunlu. Madem elli kişi seçiyorsun, o elli kişi ile sen eşitlenmiş oluyorsun o andan itibaren. Ayrıca bu elli kişiye benzeyen en az başka bir elli yüz kişi daha var. Hem onlara haksızlık yapılması bakımından hem örgütün daha güçlü görevlendirmelere açılması bakımından mutlak bir eksiklik içeriyor bu yaklaşım.

Demokratik bir gelenekten gelmemiş oldukları da düşünülebilir ama Dev-Genç'in başka tür demokratik davranışları var. Belli ki her şeye rağmen, THKP-C'nin merkez modeli esas alınmış. "Sen o dönem hem üye hem yönetici roller üstlenmiş birisi olarak bu konuşmuş olduğun netlikte kaç tartışma yaptın arkadaşlarla?" derseniz, bu da kendi başına başka bir sorundur. Benim de birçok arkadaş gibi bu ve buna benzeyen eleştirilerin hayat bulmasını sağlayabilecek itekleme ve çıkışlarda yeterince bulunmamış olduğum çok açıktır. Bu da bana bir eleştiri olarak yöneltilebilir. Özellikle Ankara'daki yapının önemli bir eksiği olmuştur bu.

Bölgeler: Karadeniz ve Akdeniz

Merkez Komite içerisinde o süreçte bir hizipleşme söz konusu muydu?

Kurtuluş hareketi içerisinde bir dönem farklı duruş biçiminde ilerlemiş ve örgütlere yansımış iki durum vardır. Bir tanesi Karadeniz'deki arkadaşların, diğeri de Doğan Tarkan'ın duruşudur. Karadeniz'deki arkadaşlar Parti-Cephe adına çalışmalarını daha önceden zaten sürdürüyorlarmış. Görece örgütlü bir çalışma bu. Başlarında da herkesten kabul gören ve geçmişten kalan ve çok dikkat çeken bir şahsiyet var. Zaten mekanizmalarını kurmuş bu arkadaşlarla bir sürü tartışma yapılmış ve sonucunda uyumlu bir ilerleyiş sağlanmıştır.

Ben hem başlangıç dönemlerinde hem de ilerleyen dönemlerde birçok kez Karadeniz'e gittim. Karadeniz'e ilk gidişim, aynı dönemde başka illere yaptığım gezilerden amacı bakımından farklıydı. Merkez'deki arkadaşlar, Karadeniz'deki arkadaşlarla tanışmak istiyor, onlara İsmet Öztürk'ün dışında da dokunmak istiyordu anlayabildiğim kadarıyla. Ben Karadeniz'e

bir sefer yalnız, bir sefer de Tufan'la beraber gittim. Arkasından başka nedenlerle de birçok kez Karadeniz'e gittim sonraki dönemlerde. 1976 idi galiba ilk gidişimde, Merkez'den bir arkadaş çok net olarak, "İsmet Abi'ye karşı hakikaten saygılı ol" dedi. Oraya gittiğimde gerildiğim anlar da oldu. Pek sıcak karşılanmadım doğrusunu isterseniz. Yıllar sonra bunu anlatmaktan imtina etmemiş olmam, sonraki yıllarda oradaki her bir arkadaşla içtenlikli bir dostluğu geliştirmiş olma güvenimden kaynaklanıyor. Özel bir dikkat ile gittim oraya. İsmet Abi ile merhabalaştık, hal hatır sorduk, o arada sigarasını sarıyor ve pamuktan bir filtre yapıyordu. Dikkat çeken bir ritüel içerisinde sigara hazırlaması, hiç sigara içmeyen birisi olarak ilgimi çekmişti. Arkasından birkaç arkadaşın da aynı şekilde sigara sardığını fark ettim. Bu bile kendi başına ne kadar etkileyici bir kimlikle yan yana geldiğimi gösteriyordu. Onun bir adım gerisinde Raif vardı galiba, "Raif, Burhan arkadaş nereye gitmek istiyor, kiminle görüşmek istiyorsa yanına bir arkadaş verin gitsin görüşsün" dedi. Gittiğimiz yerlerde de pek sıcak karşılanmadık. Hem toplantı imkânlarından önemli ölçüde yoksun kaldık hem de az sayıda insanla yüz yüze geldik. Nasıl ve hangi örgütlenmeler içerisinde ilerlemek gerektiği konusundaki tereddüt ve endişeden kaynaklanan, mesafeli duruşlar söz konusuydu. Yoksa farklı görüşler bazında yansıyan bir tartışma görmedim. Aslında ikisi de aynı yapı adına organize olmaya çalışıyor, ikisi de aynı kökten geliyor, ikisi de THKP-C'li ve onun adına örgütlü, ikisinin de çoğunlukla çakışan değerlendirmeleri var; ama buna rağmen mesafeli bir ilerleyiş vardı. Sonuç itibariyle çok sağlıklı bir kaynaşma olduğu açık.

Daha sonraki gidiş gelişlerimde de o soğukluk hep yansıdı. Hatta basbayağı kötü davranan bir öğretmen arkadaşımız olmuştu. Bir hayli kırılarak döndüğümü hatırlıyorum. İyi ki onunla ilgili ne yakın ne uzak çevreden herhangi birisine negatif duygularımı anlatmamışım. 12 Eylül sonrasında kendisiyle İstanbul'da karşılaştım ve müthiş bir sıcaklık içerisinde beni bırakmak istemedi. İki defa sohbet ettik ve bambaşka bir kimlik, sıcaklık ve kişilikle yüz yüze geldim. Karakterimin önemli özelliklerinden biri olmasına özen gösterdiğim, "insanlar hakkında erken kanaat oluşturmama" yaklaşımını, o gün daha net bir biçimde pekiştirdim kendi kafamda. Halen sıcak ilişkimiz sürüyor. Genç arkadaşlarla konuşurken kimlik ve kişilik sorunları tartışıldığında, hep bu örneği veririm. Acele etmemek, soğukkanlı düşünmek lazım; çünkü aynı insan bir dönem farklı, bir başka dönem farklı davranabilir. Sen nedenini anlayamıyor olabilirsin. Böyle olaylar yaşadım orada.

Bundan sonra süreç nasıl ilerledi Karadeniz'de?

Ondan sonra artık Kurtuluş'la bütünleşmiş olarak ilerledi. Zaman zaman insanlar gider orada kalırdı. Seyfi uzun zaman kaldı. Karadeniz'den de insanlar başka yerlere kaydırıldı, büyük bir kadro transferi yapıldı oradan. Onlar büyük bir örgütü yönetiyorlardı, kendi içlerinde bir örgütlenmeleri vardı ve ciddi kadrolar ürettiler. Bu kadroların bir kısmı İstanbul ve Ankara'da görevli olarak çalıştı.

Benzer bir durum Akdeniz için geçerli mi?

Kamil Körünoğlu, zaten Kurtuluş öncesinde İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrencilik yaparken okulu bırakmış, yukarda adlarını zikrettiğim arkadaşlarla bir çalışmaya başlamış birisiydi. Oranın sosyalistleri olarak çalışmalarında bir hayli mesafe almış durumdaydılar. Henüz daha Kurtuluş yokken onlar siyasal mücadele içerisinde varlıklarını sürdürüyorlardı. Bu halleriyle daha sonra Kurtuluş adını alan çevreye eklemlendiler ve o çalışmanın nüvesi olan birçok arkadaş günümüze kadar sarktı.

Bölgelerin bağımsız davranma özgürlüğü söz konusu muydu?

Kuşkusuz öyleydi. Merkez'den arkadaşlarla yılın belli günlerinde görüşür sonra çalışmalarını kendi başlarına sürdürürlerdi. Tabii Kurtuluş'un temel felsefesini kavrayabildikleri ölçüde ona uygun propaganda, örgütlenme çalışması yapıyorlardı ama günlük hayatlarını kendileri sürdürüyorlardı. Bu bakımdan oradaki faaliyetlerin her aşamasında tartışıp onay almak zaten söz konusu değildi ve böyle bir şeyin olması da mümkün değildi. Ama önem arz eden bir durum varsa muhtemelen danışmış olabilirler.

Sol içi çatışmalar

Kurtuluş-Dev-Yol kavgaları neden oldu ve nasıl gelişti? Ya da sol içi kavgalar hakkında neler söyleyebilirsin?

1974 sonrası süreç, çeşitli örgütlere dağılmış çok sayıda genç, gözü pek, enerjik militanın aktif iradi çalışmalarıyla müthiş bir kitleselliğe katkıda bulunuyordu. Öte yandan da ülkedeki iktisadi, siyasal ve tarihsel koşulların yol açmış olduğu kendiliğinden gelişen ve çok güçlü bir kitleselliğe ulaşan sol bir dalga vardı Türkiye'de. Sosyalist hareket hem büyük şehirlerde yoğunlaşmış hem de ülkenin en ücra köşesinde bile taraftar kazanmıştı.

Kendi açımdan, demin ifade etmiş olduğum bölgelere yaptığım bu geziler, bana bu müthiş kitleselliğin taşrada ve çevre yerlerde nerelere kadar uzanmış olduğunu görme fırsatı da veriyordu. Türkiye kendi tarihi bakımından inanılmaz büyüklük ve radikallikte bir kitle muhalefeti ile yüz yüze gelmişti. Bu muhalefetin birkaç yıl içerisinde farklı bir niteliğe dönüşmesinin kaçınılmaz olacağının ipuçları görülüyordu. Elbette uluslararası güçler ve Türkiye'nin yerel yöneticileri de o güne kadar üretilmiş yöntemlerle karşılık vermenin mümkün olamayacağını, daha farklı yapılara yönelmenin ve farklı tedbirler almanın gerekliliğini gördüler. Bu sürecin durdurulması için sokakta faşist saldırıların daha organize yönetilmesi, kitlesel katliamlara girişme, faili meçhul cinayetlere yönelme öne çıkan müdahale biçimleriydi.

Söz gelimi 1977'de gerçekleşmiş olan büyük bir 1 Mayıs olayı var. 1 Mayıs hem Türkiye'de sol kitleselliğin doğrudan izlenmesi bakımından hem de onun acımasız bir provakasyonla püskürtülme gayretinin görülmesi bakımından çok ilgi çekici bir örnektir. Ancak kanaatimce bu provakasyon solu bastırmak ve geri püskürtmek için top yekûn bir saldırının sadece bir adımıydı. Sosyalist hareketin kitlesel katılım gücünde göreceli olarak azalmaya neden oldu. Sonraki iki 1 Mayıs'ta rakamlar beş yüz binden, önce yüz elli bine sonra daha da aşağıya düştü. Henüz ülkenin bütününde kitle tamamen geriye çekildi denilemezdi ama çok ciddi bir farklılaşma hemen gözlenebiliyordu. Bu aynı zamanda Maraş, Çorum, Sivas katliamlarıyla da şekillendi.

Solu bastırmak ve geri püskürtmek için başlatılan bu toplu saldırı dalgası içerisinde, bugüne dek pek dillendirilmeyen bir başka başlık da kanaatimce, sol içi çatışmalardır. Sol içi çatışmaların değerlendirilmesinde herkes, pozitif bir yerden bakarak bu çatışmaların yersizliğini, yanlışlığını anlatmayı önde tutan bir olumluluk sergiliyor. Nedense bu çatışmaların, anlatmaya çalıştığım sürecin kesilmesine hizmet eden eylemler dizisinin bir parçası olduğu çok fazla dillendirilmedi. Yani Maraş Katliamı vb. faşist saldırıların artması ve 1 Mayıs saldırısının sol anlayışın kitleden kopartılmasında önemli bir etken olduğu saptanırken sol içi çatışmalar, solun kendi kendine üretmiş olduğu bir durum gibi değerlendirildi bugüne kadar, Bu sol içi çatışmaların, toplumsal tarihimizin değerlendirilmesi bakımından çok özgün bir konu olduğunu düşünüyorum.

Hindistan'da Mao'cu Komünist Parti'nin çok güçlendiği yıllarda bu gelişmeden rahatsız olan güçlerin yapmış olduğu çok ilgi çekici bir operasyo-

nu CIA'in bölge istasyon şefi anılarında dillendiriyor. Çin Komünist Partisi'nin yayın organının taraftarlarınca alınıp okunabilmesi için bir düzenek kurmuş Mao'cu Komünist Parti. O düzeneği CIA keşfediyor ve gelen dergilere bölümler ilave ederek, birbirleri ile ilişkilerinin giderek çatışmalı bir duruma dönüşmesini sağlıyor. Uzun bir zaman süren bu operasyonla hareketin bölünmesine başarılı bir müdahalede bulunuyorlar.

Uluslararası güçlerin gelişmekte olan sol muhalefetin ezilmesi, ortadan kaldırılması ya da kontrol edilebilmesi bakımından böyle ince çalışmaların yaptığı bir noktada, Türkiye gibi bölge açısından ciddi önem arz eden bir ülkede, kapsamlı bir radikal sol muhalefetin kendi başına bırakılmasının mümkün olamayacağı bu itirafla kendiliğinden açığa çıkıyor.

Elbette sol içi çatışmaların nedenleri arasında toplumsal tarihimizden gelen şiddete yatkın ilişkilerin varlığı, gecekondularda ve taşrada oluşmuş olan yaygın sol ilişkilerin şiddetle ilişkisinin biraz daha kolay olması, sol içi rekabet, sol içerisindeki kimi unsurların tutum ve davranışları, yazılar ve çiziler konusunda duyarsızlıklar vb. birçok etmen rol oynamıştır. Tabii ki her iki tarafta ki arkadaşların rekabetçi karakterlerine denk düşen davranışlar sergilemesi de hızlandırmıştır süreci. Ama bizim bu çatışmaları yaşarken yalnız olmadığımızı mutlaka dikkate almamız gerekir. Biz sol içi çatışmalar sırasında asla yalnız değildik ve çatışmalar mutlaka birileri tarafından teşvik edilip durdurulması engellenerek cereyan ediyordu.

Türkiye solu, milyonlarca insana ulaşan aktif bir propaganda alanı yaratmıştır. En azından elli bin insanın aktif biçimde, çeşitli düzeyde militanca bir faaliyetin parçası olmasını sağlayabilmiş, on binlerce dergiyi, gazeteyi yayınlayabilmiş büyük bir mekanizmanın, başka güçler tarafından değerlendirilmesi ve kendi başına bırakılmaması kaçınılmazdır.

Bütün bunları görerek daha yüksek düzeyde duyarlılık göstermemiz gerekirken biz, bu duyarlılıktan yoksun davranmış olmakla suçlanmalıyız esas olarak. Sonuçta bu çatışmalar hem solun hem de Türkiye'nin toplumsal tarihi açısından önemli sonuçlara ve günümüze dek sarkan olumsuzluklara yol açmıştır.

Solcuların, bölünme ve çatışma konusunda çok güçlü bir duyarlılığa sahip olmaları öncelikleri olmalıdır. Önüne çıkan ilk fırsatta bölünme ve çatışma kolaylığına sahip olmayı ciddi bir sorun haline getirmeyi becermiş olmaları şart.

Bu çatışmalar bizim tarihimizi de çok ciddi biçimde olumsuz etkiledi. Sol içi çatışmaların başlangıcı sadece Devrimci Yol'la olan çatışma değil aslında. Daha ilk günlerde biz Devrimci Yol'dan evvel de Halkın Kurtuluşu, PDA ile dövüştük ne yazık ki. Dev Yol ise PKK ve Halkın Kurtuluşu ile dövüştü. Yani bu konuda biz hem yalnız değiliz, hem masum değiliz hem de tek suçlu değiliz. Ama suçun ortaklaştırılmış olmasının da anlam ve önemi yok ki... Tarihsel olarak hepimizin aleyhine olan bir olgudan söz ediyoruz.

Bugünden baktığımızda yaptığın analiz çok anlamlı ve doğru ama o an hissedilen şeyler nelerdi? Bir yerde bir çatışma, kavga başlayıp tekrarlarla devam ederken örgüt yukarıdan aşağıya "Bu iyi bir şey değil ama onlar da bunu yapıyor" diye mi yoksa "Çatışmayı hemen durdurmalıyız!" diye mi yaklaşıyordu?

Sadece bizim değil, diğer bütün örgütlerin de çatışmalara karşı olduğuna inanıyorum. Sadece inanmıyor bunu kanıtlama imkânlarına da sahibim. Çünkü canlı bir biçimde bu tartışmaları yaşayan insanlardan bir tanesiyim; çatışmaların en aktif biçimde yaşandığı yerde yöneticilerden biriydim. Bu çatışmaların benim kişisel hayatımda neye yol açtığını anlatan küçük bir anektodla başlayayım: Bir örgütün aktif bir parçası haline gelip, yaşamımı böyle sürdürmeye başladıktan sonra ilk kez, en derin pişmanlığımı bu kavgalar esnasında yaşadım. "Keşke İngiltere'ye gitseydim" dediğim an, İstanbul'daki çatışmanın Ankara'ya sirayet ettiği günün ertesi günüdür. Çünkü bu çatışmalar sonrasında gelişen olaylar, ruhsal dünyamda çok ciddi kırılmalara yol açtı. Çok yakın arkadaşlarımızla boğaz boğaza geldiğimiz koşullar, beni neredeyse ezdi, paramparça etti.

İstanbul'da olayın başladığı gün, arkadaşlarımızın hemen hemen tamamı Mehmet Kaptan'ın Gençlik Parkı'ndaki nikâhındaydı. Ben de bir bildirinin basılması için İMO'ya gitmiştim ve oraya bir telefon geldi. İstanbul'dan telefon eden arkadaşla ben konuştum, olayı anlattı ve hemen arkadaşlara haber verilmesi gerektiğini söyledi. Bildiriyi orada bırakıp nikâh salonuna gittim ve İlhami Aras'a "Devrimci Yol'dan bir arkadaş vurulmuş, çok ciddi bir sıkıntıya yol açabilir. Buraya sıçramasını engellememiz lazım. Burada kavga dövüş çıkarsa çok daha vahim durumlar ortaya çıkabilir. İstanbul'dan farklı olarak burada herkes aynı yerlerde toplu halde bulunabiliyor. Ne yapıp, ne edip hemen Nasuh'la görüşmelisin" dedim. Gerçekten böyle

tutum aldılar. Bir sürü görüşme, tartışma yapıldı. Kavgalara, dövüşlere herkes karşı olduğunu söyledi ama birkaç gün sonra, bir bildirinin dağıtılması esnasında büyük bir kavga çıktı. Benim de içinde bulunduğum birkaç yönetici arkadaşın gayretiyle bu kavganın silahlı bir kavgaya dönüşmesi engellendi.

Yeri gelmişken durumu ilgi çekici başka bir şeye de bağlamak isterim. Devrimci Yol'dan Kurtuluş'a geçmiş olan birisi vardı Altındağ bölgesinde; onun polis olduğu konusunda çok yaygın bir söylenti dolaşıyordu. Devrimci Yolcular bununla ilgili bize uyarmıştı. O arkadaşın Altındağ'da olmasını tehdit edici ve endişe verici bir durum olarak değerlendirdik ve eline silah verilmemesi, kontrol altında tutulması, inisiyatif kullanmasının engellenmesi biçiminde tedbir aldık.

O kavga, yumruk kavgasından sonra durduruldu ama sonraki çatışmalar durdurulamadı. Ankara'da sokak sokak çatışmalar oldu. Ankara Komitesi olarak birçok toplantı yaptık. Çatışmalara mutlak bir biçimde karşı çıkıldığı konusunda hiç kimsenin kuşkusu ve farklı bir görüşü olmadı ama kavga, yaygın bir biçimde devam etti.

Kontrol edilemez durumların olduğu açık. Benim de müdahil olup engelleyemediğim kavga çok oldu ama silahlı çatışmalar daha çok çevre birimlerde gerçekleşti. Hacettepe Üniversitesi Dev-Genç Başkanı yaralandı. Bu hem Dev-Genç Başkanı olması hem Ankara'nın son derece gözde militanı olması bakımından çok vahim bir şeydi. Arkasından, Ankara'da herkes tarafından çok sevilen Süleyman Toklu vuruldu. Ürkütücü karanlık bir kuyuda yuvarlanmaya başlamıştık. Sonra iki tarafla da dostlukları olan insanlar araya girdi ve bir biçimiyle buluşmalar sağlandı.

Yapılan barış görüşmesine Ali Demir'le ben gittim. Onlardan da Mehmet Ali Yılmaz, Yükseliş'ten Erdal ve şimdi adını hatırlayamadığım bir üçüncü kişi vardı. Uzun uzun tartıştık. Hem orada hem de ondan sonra benim kişisel izlenimim şudur: Onlar da ortaya çıkan durum her ne olursa olsun çatışmayı durdurmak konusunda, içten bir yaklaşım içerisindeydiler. Ben kendi adıma bunu hissettim ve inandım. Bazı kararlar alındı orada. Kendiliğinden gelişebilecek bazı reaksiyonları engellemek için, her iki takımdan sözü dinlenebilir insanların çeşitli bölgelere gitmesi kararlaştırıldı.

Bu arada ilgi çekici şöyle bir şey oldu: O barış görüşmelerinin güvence içerisinde ilerlemesini sağlamak için aldığımız kararlardan sonra, ben Cebeci'ye gittim. Bölgede arkadaşlarımızla birlikte gerginliğin olmamasına özen

gösteriyoruz. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin arkasında yurtların olduğu bölgedeyken bana susturuculu bir tabancayla ateş açıldı. Yere düşen mermiyi bulduk, karşıdan ateş açıldığını anladık, bütün arkadaşlarımız ateş açılan yere koştu, hiç kimse bulunamadı. Sonra tekrar Basın Yayın'a döndük, Basın Yayın'a polis geldiyse de olay bir biçimde kapandı. Aradan aylar geçtikten sonra CHP üzerinden, doğrulama şansımızın olamadığı, ilgi çekici bir bilgi aldık. Bana ateş edilen silahla Bedrettin Cömert'in öldürüldüğü tabancanın balistiğinin aynı olduğu ifade edildi. Bu bilginin doğru olduğunu düşünmek bile ne kadar vahim bir noktada olduğumuzu gösteriyor. Üstelik bu çatışmalar esnasında polis, şehri terk etmiş gibi görüntü sergiliyordu. Sanki "Çatış çatışabildiğin kadar" diyorlardı.

Dolayısıyla bu çatışmaların devletle ilişkisinin çok güçlü olduğuna şiddetle inanıyorum ve sadece basit bir provakasyon değil, gelişmekte olan sol hareketin geri püskürtülmesi amacıyla alınmış çok yönlü tedbirlerin bir parçası olduğunu düşünüyorum.

Bazı sol içi çatışmalarda Kurtuluş'un arabuluculuk yaptığı doğru mu?

Bizim iki defa üçüncü göz olarak müdahil olduğumuz kavga oldu. Biri PKK-KUK kavgası diğeri ise Devrimci Yol-Halkın Kurtuluşu kavgasıdır. Ankara'nın bütününde başlayan ve bütün Türkiye'ye yayılan çok güçlü ve yaygın bir çatışma yaşadılar. HK da güçlü bir gruptu o zamanlarda Ankara'da, mahalle mahalle süren çatışmaların artık sürdürülemez hale gelmesi noktasında aracılar buluştu. Biz de aracı olduk ve üçüncü taraf olarak masaya oturduk. Sonunda Halkın Kurtuluşu'na Ankara'da politika yapmak yasaklandı neredeyse.

Hayatımın ilgi çekici anektodlarından biri olduğu için anlatmak isterim. Gerçekten, çatışmanın boyutlarını esas olarak o görüşmede kavradım. Çevremizde olup bitenler bize haber olarak geliyordu. Dikkatle takip ediyorduk fakat oradaki tartışmaları izlerken anladım ki çatışma çok vahim boyutlarda. Dev-Yolcuların gücü konusunda hepimizin fikri var ama Halkın Kurtuluşçularını fazla tanımıyoruz ve onlar da çok kalabalık bir grup. Barış görüşmesine ben ve Ali Demir üçüncü taraf olarak katıldık. Halkın Kurtuluşu'ndan 1971 döneminden tanıdığım Mujik ve bir de yanlış hatırlamıyorsam Celal diye birisi vardı. İki kişi de Dev Yol'dan katıldı; böylece altı kişilik bir toplantı yapıldı. Devrimci Yolcular neredeyse koşulları onlara dikte ettirdiler; hani yenik bir orduya galiplerin yaptığı gibi dikte ettirdiler. Halkın

Kurtuluşçularının, bu çatışmayı durdurmak için verilebilecek bütün tavizleri vermeye hazır bir vaziyette görüşmeye geldiklerini ben orada adım adım izledim. Kendilerine saygı duyduğumu o gün de söyledim, bugün de yansıtıyorum. Çatışmayı mutlaka durdurmak isteyen insanların kabul edeceği bir çizgide, her şeyi kabul ettiler.

İkinci müdahil olduğumuz olay Kürdistan'dadır. Sol içi çatışmaların tüm hızıyla sürdüğü günlerde, bölgede PKK ile çatışmayan örgüt kalmamıştı. En son KUK'la inanılmaz bir çatışma yaşandı. Kürdistan'daki çatışmaların durdurulması için üçüncü taraf olarak müzakerelere girdik. Bu çatışmanın tartışmalarına ben fiili olarak katılmadım. O zaman bölgede olan başka arkadaşlar katıldı ancak çok net olarak söyleyebileceğim iki şey var; bir tanesi, bu savaşın durdurulmasının gerekliliğinin bir toplumsal istek olarak yükseldiğidir. Sanıldığının aksine, bu toplumsal isteğin hem PKK saflarından hem de KUK saflarından aynı zamanda yükseldiği ve herkesin ortak talebinin savaşın durdurulması yönünde olduğu anda, Kurtuluşçulara başvuru yapıldığı bilinmelidir. Müzakerelerin sürdürülmesinde Kurtuluş'un aracılık etmesi isteği kendi başına düşündürücüdür. Bu durum, Kürdistan'da sürdürmüş olduğumuz faaliyetin niteliğinin anlaşılması bakımından, dikkate alınması gereken bir veri olmalı ve bütün Kurtuluşçuların övünç duyabileceği bir bölge faaliyeti olarak düşünülmelidir. Sol içinde bundan daha şiddetli bir çatışma görmedi Türkiye toprakları. Türkiye tarihinde pek rastlanılmamış bir düzeye çıkan ve birkaç ay süren bu çatışmalarda yüzün üzerinde insan öldü.

PKK'nin gelişimine ilişkin gözlemlerini bize aktarabilir misin?

Benim Kurtuluş'la buluştuğum dönem, aslında PKK'nin de oluşma sürecine denk düşer. Aynı dönemde temayüz etmiş militanlar olarak yükseldik hep beraber Ankara'da. Abdullah Öcalan, Dev-Genç ve ADYÖD çalışmalarının ötesinde, başlı başına küçük bir Kürt grubu olarak Ankara'da örgütlenmeye başladığı için adım adım gözleme şansına sahip olduk. PKK'liler kendilerinin oralarda işlerinin olmadığını ve bölgeye transfer olmaları gerektiğini tartışmalar içerisinde zikrettiler ve buna uygun bir biçimde de Urfa'da çalışmalarını başlattılar. Kısa sürede, PKK'nin Ankara'da çalışması hemen hemen kalmadı. Yanlış hatırlamıyorsam önce bir soygun olayına giriştiler ondan sonra da Ankara'dan 10-15 kişilik bir grup olarak Kürdistan'a geçtiler.

Necdet Adalı ve Kemal Ergin'in kaçış öyküsü

Necdet Adalı ve Kemal Ergin'le tanışıklığın konusunda neler söyleyebilirsin?

Kemal Ergin, Ankara örgütlenmesinin ilk unsurlarından birisidir. Kemal, Hava Harp Okulu'nda okuduktan sonra tıp fakültesine geçmiş ve Ankara'daki ilk örgütlenme günlerinden tanıdığım, Tıp Fakültesi'nin beşinci sınıfta öğrenci olan bir arkadaştı. Yenidoğan Mahallesi'nde, yoksul bir ailenin çocuğu olarak büyümüş olmasına rağmen okullarda yüksek başarılar gösterebilmişti. Anti-faşist mücadelede son derece gözü pek, atılgan ve sağlam duruşu ile okul ve gençlik çevresinde sevilen, sayılan birisiydi. Onunla daha yakından tanışmış olduğum günlerde, kenar mahallelerde büyümüş olmaktan kaynaklanan hafif kabadayı bir yanının olduğunu fark etmiştim. Sevecen bir kimlikle bezenmiş bu kabadayılığı da ona yakıştırdığımı hatırlıyorum. Ankara'da çalışmaların boyutları genişleyip mahallelerde daha istikrarlı yapılar oluşturabilmenin hem mümkün hem de gerekli olduğunu anladığımızda, üniversitelerden kenar mahallelere ve başka alanlara insanlar gönderiliyordu. Kemal de bir yandan Tıp'ta okurken bir yandan da mahalle çalışmasına yönelen arkadaşlardan biriydi.

Kemal orada çalışmaya başladıktan kısa bir süre önce, Altındağ'da bize Devrimci Yol'dan toplu bir katılım gerçekleşmişti. Sol hareketliliğin çok yoğun olduğu bu bölgeden, kalabalık bir Devrimci Yolcu grup Kurtuluş'a geçmek istediklerini bildirince, bu arkadaşlara görüşmek için randevu vermiştik. İçlerinde Necdet Adalı'nın da olduğu, temsilci durumunda, on civarında kişi bizimle buluştu. Bu arkadaşlar Altındağ'da keskin bir mücadelenin içinden gelmişlerdi ve o günkü koşullarda bütün talepleri radikal önermeler içeriyordu. Eylemlilikleri de o çizgide seyrediyordu. Kontrolleri zor insanlar olduğu için, bizim çalışmak üzere göndereceğimiz arkadaşların onların dilinden anlayabilen, bağımsız inisiyatif kullanmalarını engelleyebilecek kişiler olmasına özen gösteriyorduk. Kemal de bu nedenden dolayı Altındağ'a gönderilmişti zaten.

Necdet'in daha sonra benimle doğrudan teması az oldu. O bölgenin sorumlusu olan arkadaşlar, zaman zaman bizim olduğumuz yerlere geliyor ve çeşitli sorunlarla ilgili görüşmeler yapıyorduk. Necdet'in de onlarla geldiğini hatırlıyorum ama bu karşılaşmalarımızın sayısı çok olmadı. Benim bu arkadaşlarla birlikteliğimin özgün bir dönemi de cezaevi sürecidir. Necdet

ve Kemal'in tutuklanmasından yaklaşık bir yıl sonra Ankara'da bir gösteri esnasında yakalandım ve yaklaşık bir buçuk ay kadar Ulucanlar Cezaevi'nde kaldım. Ben oraya girdiğimde Necdet, Kemal ve başka Kurtuluşçu arkadaşlar bir arada kalıyorlardı. Bu koğuştaki yataklardan birinde, Kemal diğerinde Necdet yatıyordu. Benim oraya gidişim o bir buçuk ayın içerisinde daha sıkı sohbetlerin, arkadaşlıkların gelişmesine imkân hazırladı. Necdet'in unutamadığım tavırlarından biri de cezaevine girdiğimde ısrarla reddetmeme rağmen yatağını bana sunmuş olmasıdır. Kaldığım sürede birçok şeyi konuşuverdik. Kemal Ergin, filmlerde görmüş olduğunuz türden ağırlığı olan mahkûmlarındandı. Sert, etkili ve cezaevini cezaevi idaresi ile birlikte yöneten birisiydi. Bugün anlattığımda şaşırıyorlar ama çocuk koğuşunda Kemal'in fotoğrafı asılıydı. Çünkü çocuk koğuşlarındaki bütün istismarların, angaryaların ortadan kaldırılmasını sağlamıştı. Kemal entelektüel ilgi ve yetenekleri de olan birisiydi aynı zamanda.

Necdet, sanırım Balkan göçmeni bir ailenin çocuğuydu. Necdet'in neredeyse durumları düzelten, her tarafı idare eden, sakinleştiren bir kimlik kazanmış olduğunu gördüm. Kemal bir şeye sinirlendiği zaman Necdet hemen onu sakinleştirirdi. Yumuşak bir ses tonu, yumuşak bir kimlikle ama çok olgun bir duruş içerisinde olduğunu hiç unutmam. Onun dışında benim onunla başka bir ilişkim olmadı. Ama cezaevinde bir buçuk ayı, onlarla her gün spor yaparak, oynayarak, eğitim çalışması yaparak geçirdik ve geleceğe ilişkin çokça tartışma yaptık.

Kemal ve Necdet'in hukuki savunmalarını Kurtuluş'un kurduğu hukuk bürosu mu üstlenmişti?

Evet, Kurtuluşçu avukatlar vardı ve bir tanesi de Ali Ulvi'ydi. Hatta Necdet'in idamına da katılmıştı ve idam sırasında onun Necdet tarafından sakinleştirildiğini biliyoruz.

İdamla yargılanan kişiler olarak ruh halleri nasıldı? Hiç o özele dair konuşmalarınız oluyor muydu?

İdamla yargılanacaklarını biliyorlardı ama onların duruşlarında herhangi bir değişikliği ben fark etmedim. Ancak Necdet'in son derece saygılı, son derece sevecen, ortalığı sakinleştirmeye çalışan, cezaevinde günlük hayat içerisinde çıkan küçük çatışmaları, hırlaşmaları, didişmeleri gidermeye çalışan bir rol üstlenmiş olduğunu çok net olarak hatırlıyorum. Yaşıyla müte-

nasip olmayan bir olgunluk ve ağırlık içerisindeydi. Kemal'e karşı çok saygılı bir duruşu vardı. Kemal'le yıllar sonraki karşılaşmalarımızdan biliyorum, Kemal'in içinde de en derin acı, Necdet Adalı'nın içeriden kaçamamış olmasıydı.

Kaçış öyküsü nedir?

Cezaevlerinde, günlük hayatın henüz solcular açısından işkenceye dönüşmemiş olduğu yıllardı. Cezaevinde siyasi mahkûmların ağırlığının, saygınlığının olduğu hem adli mahkûmların onlara dayanarak hayatlarını kolaylaştırdığı hem idarenin ve gardiyanların saygı gösterdiği bir dönemdi. Dolayısıyla 80 sonrasının cezaevi koşulları yoktu. Ama ülkücülerle aynı yerde yaşamış olmaktan kaynaklanan sıkıntılar vardı. Avukat görüşlerinde ülkücülerle karşılaşmak gerilimlere yol açardı. Birkaç kez kavga olduğunu hatırlıyorum. Onunla ilgili Ankara'da bir sürü tedbir alındığını da biliyorum. Cezaevinde her türlü silahlanmanın neredeyse mümkün olduğu yıllardı belli ki. Ülkücüler silahlı saldırılarda bulunduğu için solcular da kendilerini korumak için tedbirler alıyor, o tedbirlerle hayatta kalabiliyorlardı. O yıllarda cezaevinin dışarıya göre bir bakıma şenlikli, sıcak ve solcular açısından gerçekten eğitsel alan niteliğinde bir yer olduğunu söyleyebilirim. Çok sıkı eğitim çalışmaları yapılırdı. Çeşitli konularda arkadaşlar hazırlanarak çalışmalarını paylaşır, seminerler verilirdi. Orada bulunduğum süre içerisinde bu çalışmaların ben de hemen parçası olmuştum.

Kemallerin cezaevinde bulunduğu dönemde onlardan yaklaşık bir yıl önce cezaevine düşmüş olan belki de ilk Kurtuluşçu mahkûm, Carlos Mehmet vardı. O uzun süren mahkûmiyet yılları içerisinde hep kaçma planları yapmış, kaçma girişimlerinde bulunmuş ama kendisi bir türlü kaçamamıştı.

Kemal'lerin kaçışında birinci dereceden görevli Raşit Yurdakök, Ankara'da çok sevilen, becerikli, bu tür faaliyetlere yatkın kimliği ile tanınmış birisiydi; bu arkadaşın ağzından kaçış öyküsünü anlatabilirim. Cezaevinde Kemal'in büyük bir ağırlığı var ve bu durum kaçışında önemli bir olanak sağlıyor. Cezaevinin dördüncü koğuşundan sonra küçük bir antre var ve antreden sonra da küçük bir hamama giriliyor. Hamama girdikten sonra gardiyanlar antre kapısını kapatıyor, hamamın bitme saatine yakın tekrar gelip açıyor. Kaçışı tasarlayan üç arkadaş dışarıdan da yardım alıyorlar. Raşit, İbrahim İnci, Hüseyin Nahrub ve N.U. dışarıda bir ekip oluşturuyorlar.

Kemaller önce spor yapmak için cezaevi idaresini ikna ediyor. Her gün voleybol, futbol maçları yapıyorlar düzenli bir biçimde. Maçlardan sonra hamam için izin istiyorlar, onu da kabul ettiriyorlar. Bunlar yapılırken, tel örgüleri kesmek için makasları ayarlamışlar. Hamamın antresinde tel örgülü bir pencere var, o pencereden açık cezaevinin ambarına geçiliyor. Açık cezaevi ambarına geçtikten sonra yürüye yürüye kaldırımın kenarında bekleyen arabaya binmek üzere sözleşiyorlar. O antre içinde hazırlıklar yapılırken ve Kemal Ergin'le Necdet, pencere teli ile uğraşırken Carlos da gözlüyor. Pencerenin telini kesiyorlar, Kemal Necdet'e atlamasını söylüyor Necdet de "Abi sen önce atla" diyor, Kemal tam boynunu geçirip atlamaya çalışırken Carlos Mehmet gardiyanların geldiği haberini veriyor. Kemal atlıyor ama Kemal'in bütün "Atla" diye bağırmalarına rağmen Necdet bir türlü atlayamıyor. Gardiyanlar da hamama girmiş o sırada. Kemal oradan tek başına çıkmak zorunda kalıyor ve tasarlandığı gibi arkadaşlar onu alıp kalacağı yere yerleştiriyor. Daha sonraki dönemde bu kaçış öyküsünü bilmeyenler, Necdet'in niye kaçırılmadığını, Kemal'in niye tek başına kaçırıldığına dair eleştiriler yapmışlardı. Bu eleştirilerin hiçbirinin bir temeli yoktur. Kemal'in hayatının arta kalan döneminde gözyaşları içerisinde ve hüzünle o günü anımsadığına ben tanığım.

Kemal tıp fakültesi beşinci sınıftaydı, İbrahim İnci de Behçet hastalığına yakalanmıştı ve ağır bir dönem geçiriyordu. Behçet hastalığını bilenler bilir; ağızda, gözde, genital organlarda yaraların ortaya çıkmasına yol açan ve stresten uzak kalmayı zorunlu kılan bir hastalıktır. İbo, tam tersine böyle stresli bir hayatın içerisindeydi. İbo ve Kemal'i İstanbul'a götürmek üzere geçici bir eve koyuyorlar, "İki-üç hafta kalalım burada, yarası düzenli pansuman yapılmazsa olmaz" diyerek Kemal, İstanbul'a gitmeyi reddediyor. Orada kalışını on beş gün kadar uzatıyor ve İbrahim İnci'nin tedavisi ile uğraşıyor. Kemal, İstanbul'a naklinden sonra uzun bir süre İstanbul çalışmaları içerisinde yer aldı.

Birbirinden ayrı hayatlar yaşamış üç arkadaş, ortak kaçma eylemini birlikte tamamlayamadılar ve üç ayrı yöne savruldular. Birisi kaçıp denizde boğuldu, diğeri kaçamayıp idam edildi, sonuncusu da cezasını son gününe kadar çekti ve cezaevinden çıktı; şimdi hayatını Ankara'da sürdürüyor.

Kemal'in öldüğünü uzun yıllar kanıtlamak zorunda kaldı herkes; ama gerçek bu. Kemal orada öldü ve halen Filistin'de yabancıların gömüldüğü bir mezarlıkta yatıyor. Eğer Filistin'ne gitme imkânım olursa Kemal'in mezarını ziyaret etmek başlıca hedeflerimden bir tanesi olacak. Ben onu her

zaman, büyük bir sevgi ve içtenlikle, suratındaki keskin ifadenin altındaki sıcaklığa şahit olan birisi olarak özlemle anıyorum.

Böyle çokça öykü var. Ankara'da ülkücüler tarafında açılan ateşle ilk öldürülen kişi bir kadın arkadaşlarımızdır. Hem kadın hareketimizin tarihi açısından hem yol açmış olduğu üzüntü açısından bu da unutulmaması gereken bir olaydır. Henüz yeterince örgütlenememiş olduğumuz, çevremizin Kurtuluş diye tanınmadığı günlerde, Ankara'da çok militan bir çevrenin bulunduğu Ziraat Fakültesi'nde, öğrenci olan Aynur Sertbudak'ın öldürülmesi büyük bir üzüntüye yol açtı, ileride Kurtuluşçu olacak arkadaşlar arasında. Belki de o günlerdeki maço zihniyetimizin en anlamlı, en çok müsamaha gösterilebilecek yanı bu olabilir; bu kadar erkek varken aramızdan bir kadının öldürülmesi çok etkiledi hepimizi.

Bunca hüznün yaşandığı bu hayat içerisinde, çalışmaların sürdürülmesinde rol alan insanların hayatlarında büyük coşku da vardı. Çalışmaların zoraki yapılmamış olmasından kaynaklanan büyük bir tatmin, büyük bir memnuniyet, büyük bir rahatlık vardı. Bunun dışında eğlence, her türlü sohbet, çeşitli türden insani ilişkiler vardı o hayatın içinde. Büyük aşklar, pek çok tesadüfler, müthiş arkadaşlık, dostluk, dayanışma örnekleri yaşandı. İbo, Behçet hastası olmasına ve stresten uzak bir hayat yaşaması gerektiğini biliyor olmasına rağmen, kaçış ekibinde görevlendirilmiş olduğunu duyduğunda hiçbir itirazda bulunmamıştı. Kemal'i o da tanırdı, birçok eylemde birlikte yer almışlardı. Kemal'in de "Ben İbo'yu biraz toparlayayım" diyerek bir an önce İstanbul'a gitmesi gerekirken ertelemesi, aynı dayanışma duygusundan kaynaklanıyordu. Kısacası, sanıların aksine o günkü hayatların sakıncalı ruhsal dünyalar üretmemiş olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Üniversitelerde okuyan kişilerin okuldan alınıp başka alanlarda görevlendirilmesi konusunda kararlar nasıl alınıyordu?

Ankara'daki süreç, başından itibaren bu anlatmaya çalıştığım alanların bütününü kapsayan biçimde başlamış ve ilerlemiş değildir. Örgütler, küçük gruplar olarak varlığını sürdürürken faşist saldırıların artması, anti-faşist mücadelenin yükselmesi ve başka etmenlere bağlı olarak sol dalganın herkesi etkileyen biçimde yükselmiş olması, genel olarak solun örgütlenmesine bir ivme kazandırmıştır. Buradan yola çıkarak mahallelerde de örgütlenme

ihtiyacı hız kazandığında önce mahallenin yerel kadroları değerlendirilirdi. Bu yerel kadrolar içerisinde yükselen, gelişen ve aynı zamanda başka mahallelerin çalışmalarına dönük görevlendirilen insanlar olmuştur. Sadece üniversitede gençlik hareketinin gelişen unsurları mahallelere seferber edilmiş değildir. Mahallelerde zaten sürmekte olan bir çalışma ve o çalışmaların üretmiş olduğu yerel organizasyonlar vardır. Bu çalışmalar çoğunlukla dernek faaliyeti şeklinde devam ederken oraya nitelik kazandırabilmek, daha kapsamlı gelişme imkânı sağlamak için, eksikliği duyulan nitelikteki arkadaşlar bulunup gönderilmeye çalışılmıştır.

Bu tabii ki birdenbire ilk günden başlayan bir durum değildir. İhtiyaçların ortaya çıkabilmesi için –1974 başlangıç olarak kabul edilirse eğer– bir sürenin geçmesi gerekti. Her tarafta gelişme olacak, o gelişmenin üretmiş olduğu ilişkiler ağı başka talepleri beraberinde üretecek, o taleplerin karşılanması merkezi yapı tarafından sağlanılmaya çalışılacak aşamaya gelindikten sonra, Ankara'da çok sayıda insan bölgelerdeki çalışma alanlarına yollandı. Bu insanlar, okulları terk ettirilerek oraya yönlendirilmiş değildir. Daha önce de ifade etmiştim, mahallelere yönlendirilen arkadaşlar okul hayatları devam ederken günlük hayatlarını orada sürdürüyorlardı. Hiçbir arkadaşa okulla ilişkisini kesmesi önerisi söz konusu olmamıştır. Eğer böyle öneriler olmuşsa yanlış bir öneridir ve hareketin bütününü kapsayacak bir eksiklik olarak ele alınamaz. Çünkü merkezi yapıların böyle bir kararı yoktur. Benim anımsayabildiğim kadarıyla, durumu uygun olmayan, "Mezuniyetini bekleyelim de öyle gitsin" dediğimiz arkadaşlar vardır. Özellikle tıp fakültesindeki arkadaşlar için, doktor olmanın çok yararlı sonuçlar üretebileceğini gecekondu mahallelerinde ilk günlerde keşfettiğimizden, biz Kürdistan'daki çalışmalara onlara dayanarak başladık. Oraya görevli olarak arkadaşlarımız gönderildi ve bunların bir kısmı kadın arkadaşlarımızdı. Özellikle doktor olarak gönderilmelerini arzuladık ve tayinlerini oraya çıkartmalarını istedik.

Kısacası mekanizma büyümeye başladığı, niteliği arttığı ölçüde, kadroların başka yerlerde görevlendirilmesi, her gelişme aşamasında ona denk düşen örgütlenmenin daha iyi nasıl olabileceği arayışları içinde yapıldı.

Bölge ziyaretlerin ve buralarda yaşadığın çarpıcı öykülerden söz eder misin?

Benim kişisel gelişimimde, dünyayı ve Türkiye'yi daha iyi tanımamda üstlenmiş olduğum görevlerin katkısı büyük olmuştur. Türkiye'nin çok sa-

yıda iline, kasabasına gitme şansına sahip oldum. Özellikle Kurtuluş faaliyetlerinin olduğu alanlara gittim ve çok zengin gözlemlerim oldu.

Rize'ye ikinci gidişimdi galiba, benimle birlikte –ilk günlerde yetenekleriyle dikkat çeken, kitle gösterilerinde etkili konuşmalar yapan– Tufan diye bir arkadaşımız daha vardı. Yirmili yaşlarda bir gençlik grubu ile toplantı yaparken son dakikada, atmış yetmiş yaşlarında, köylü kıyafetli bir adamın içeri girip kenara iliştiğini gördüm; göz göze geldik, köylüler de geliyor diye düşündüm, hoşuma da gitti. Tufan arkadaşımız günün aktüel konuları çerçevesinde kendisine yöneltilen soruları cevaplarken yaşlı arkadaş bir soru yöneltti. Tufan lakayt biçimde onu cevaplamaya çalıştı ve hemen başka bir taraftan soru almak üzere yöneldi. Sözünü ettiğim yaşlı arkadaş "Öyle söylüyorsun ama bir eksiklik oldu, bir de böyle bak" diyen bir konuşmayla sorusunu zenginleştirdi ve bir köylüden beklenmeyecek içerikte bir konuşma yaptı. Tufan, onu umursamayan tavrının ceremesini çok ciddi bir biçimde çekmek zorunda kaldı. Anladık ki çok kıymetli birisiyle yüz yüzeyiz. Yusuf Amca diye çok meşhur birisiymiş meğer. Eski komünistlerden, entelektüel ilgileri yüksek olan biriydi. Onun yol açmış olduğu durumun Tufan üzerinde yarattığı karmaşayı izlemek, çok ilginç gelmişti bana.

Yine her birimizin yaşamış olduğu hayatların anlaşılması bakımından ilgi çekici bir örnek: Ankara'da 8 Nisan eylemleri diye bilinen çok önemli bir gün vardır. Senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğlunun da aralarında olduğu üç kişi aynı günde öldürüldü: Hakan Yurdakuler, Orhan Eşari, Burhan Barın. Hakan Siyasallı, çok yakışıklı, dikkat çeken bir devrimciydi. Arkadaşlığım yoktu ama hemen her gün gördüğüm, sürekli aynı ortamlarda olduğum birisiydi. Ölümü beni çok etkilemiştir. O gün olayların akabinde biz Cebeci Kampüsü'nde toparlanıp protesto gösterileri yapmak üzere Kızılay'a gitmeye hazırlanırken Kurtuluş Meydanı'nda yeni bir saldırı dalgası ile yüz yüze geldik. Orada da bir sürü insan yaralandı. O gün büyük olaylar oldu Ankara'da ve tam gün süren bu eylemliliğin sonucunda bir heyet olarak CHP Genel Merkezi'ne gittik; ben de o heyetteydim. Orada da ayrı bir saldırıya uğradık. Görüşme yapmak için alt katta beklerken televizyon haberlerinde "Bugün Ankara'da meydana gelen olaylarda Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Hakan Yurdakuler, Orhan Eşari ve soyadı tespit edilemeyen Burhan adlı bir üniversite öğrencisi öldürüldü" diye geçti. Bu haberi gördüğümde ben biraz endişelendim, ailemin de bunu dinlemiş olabileceğini düşündüm. Yaklaşık iki yıldır falan görmüyordum onları. Bizim evimiz Ankara'da ama ben yurtta ve başka evlerde kalıyordum o zaman. O vesileyle hemen eve

koştum. Eve gittiğimde ailemin, komşularımızın ve yakın akrabalarımızın, evde matem havası içerisinde ağladıklarını ve annemi teselli ettiklerini gördüm. Ben eve girdiğim anda annem benim üzerime koştu ve sevinçli bir coşkuyla sarıldı. Bu kez ağlamasının biçimi değişmişti.

Rize'den sonra Trabzon, Gerze, Bafra'ya gittim. Alaçam'da festival olurdu, o festivale birkaç kez seminerlere gittim. Bir sefer Ayancık'a gittim.

Karadeniz ile o kaynaşma döneminde Alaçam, Bafra, Sinop bölgesindeki Kurtuluşçular Merkez'e daha yakın çizgideydi. Bu yüzden zaman zaman çağırdılar; en çok Sinop ve Alaçam'a gittim. Giresun'a gittim orada bir sürü toplantı yaptım. Bütün bunlar, sonraki yıllarda çok sıcak dostlukların gelişmesine yol açtı. Keza güneyde Antakya, Reyhanlı, Antalya, Burdur birçok kez gidip geldiğim yerlerdi.

Kars, Ağrı, Iğdır, Van, Diyarbakır, Bingöl, Tunceli, Mardin ve çevre kasabaları, Adıyaman Besni, Antep'e de çeşitli sayılarda gidip geldim. Benim bu gidiş gelişlerim seksiyon faaliyetlerinin ortaya çıkmış olduğu dönemden öncedir.

Kürdistan'da seksiyonunun oluşumu

Kürdistan'daki seksiyon yapılanması nasıl oluştu?

Kurtuluş'un da içinde bulunduğu sol hareketin, 1974-1978 yılları içerisinde aktüel konuları: faşizm, demokrasi, sosyal emperyalizmin yanı sıra ortak örgütlenme, ayrı örgütlenme tartışmalarıdır. Kürt hareketinin giderek boy veren örgütleri ve onların metropollerdeki temsilcileri bu tartışmaları canlı biçimde yapıyorlardı. Genel olarak ortak örgütlenme çağrısına, bizim dışımızdaki bütün Türk grupları yatkındı, herkes bunu savunuyordu. Hatta bizim bu konuyla ilgilenmiş olmamızı "Kürtlere yağ çekiyorlar, Kürt popülizmi yapıyorlar" diye yorumlayanlar da söz konusuydu.

Bizim o dönemde sunmuş olduğumuz ortak örgütlenme çağrısı, ayrı örgütlenmeyi potansiyel olarak içerisinde taşır nitelikteydi. Biz ortak örgütlenmeyi savunuyor ve ortak da örgütleniyorduk zaten ama aynı zamanda bu anlayışımızın, yaşadığımız koşulların bize dayatmış olduğu nedenlere bağlı olarak savunulması gerektiğini biliyor ve inanıyorduk. Başka türlü koşullar ortaya çıktığında, bağımsız örgütlenme söz konusu olabilirdi. Yani içinde bulunduğumuz dönemde ortak örgütlenme çağrısını yaptığımızda, bizim bu çağrımız aynı zamanda ayrı örgütlenmeyi de içeriyordu. Ayrı ör-

gütlenmenin de mümkün olabileceğini zımnî olarak var sayan bir yapı, ona denk düşen örgütlenme anlayışını geliştirmeye zaten mecbur kalacaktı.

O günlerde henüz başlık olarak seksiyon kavramı üzerinden ilerleyen bir tartışma yoktu ama belli ki bunu potansiyel olarak içeriyordu. Dolayısıyla Kurtuluş'un bir zorunluluğa, sıkıntıya, ayrılığa bağlı olarak bu kavrama sarıldığını söylemek bana çok doğru gelmez. Kürtlerin gerekirse ayrı örgütlenebileceğini savunduğumuzda, birçok örgütle karşı karşıya geldiğimiz olurdu. Ortak veya ayrı örgütlenme tartışmalarının en canlı olduğu dönemde, Kürt gruplarının hemen tamamı, ayrı örgütlenme gerekliliğini öne çıkaran tartışmaları gündemlerine almışlardı zaten. Türk solundan gruplar da ortak örgütlenme başlığına dört elle sarılırlardı. Biz ortak örgütlenmeyi ayrı örgütlenmeyi de içeren bir biçimde savunurken ona uygun düşen seksiyon örgütlenmesi daha sonraki okumalarımızda çok net olarak görünüyordu. Kurtuluş'un Kürt ulusal meselesine yaklaşımının, ilk günden itibaren günümüzde ulaştığımız derinlik ve zenginlikte başlamış olduğunu iddia edebilmek mümkün değildir. İster istemez sınırlı başlayan bir tartışma, süreç içerisinde kendisini geliştiren bir çizgiye ulaştı. Ortak örgütlenme ayrı örgütlenmeye dönüşüverdi zaten.

Kurtuluş'un Kürdistan'da sürdürmüş olduğu örgütlenme, seksiyonla başlayan bir süreç değildir. Seksiyondan çok önce Kars ve çevrelerine gittiğimi hatırlıyorum. O dönemde Mardin Kızıltepe'de, Tunceli'de daha sonra Kurtuluşçu olacak arkadaşlarımız vardı. Çeşitli yerlerde boy veriyorduk. Kürdistan'da merkezi bir çalışmaya karar verilmeden çok önce, oralarla ilişki kurulmuş, oralara gidilip gelinmişti.

Mardin'de Kürt örgütleri çoktu, Devrimci Yolcu bulmak için çevreye bakınmak zorundasınız ama Tunceli'ye gittiğiniz zaman Devrimci Yolcuların, Halkın Kurtuluşu'nun kahveleri vardı. TİKKO bütün dönemler boyunca orada etkili bir faaliyet sürdürüyordu. Kürdistan'ın o gün sunmuş olduğu tablo günümüzdeki tablodan çok farklıydı.

Bugünkü Kürdistan'la geçmişteki ilişkileri birbirine karıştırmamaya çok özen göstermekte yarar var. Bugün bambaşka bir dünya ve durum söz konusu. Sözgelimi Kars'ta Türk solu diye ifade edilen gruplar güçlüydü o günlerde. Kars, Devrimci Yol'un kalesiydi; Küçük Moskova diyorlardı. Oradaki mücadele, Kürdistan ve Kürt ulusal mücadelesi başlıklarını taşımıyordu. Süreç içerisinde PKK'liler oraya müdahil olduğunda, Devrimci

Yol'la çatışmak zorunda kaldı. Tabii Kürt gruplarından da insanlar vardı ama oradaki ağırlık, böyle bir tablo yansıtıyordu. Keza bugün çok daha değişik bir hareketlilik kazanmış olan Hakkâri, Van, Şırnak devrimci Kürt hareketinin çok fazla geliştiği bir yer değildi. O bölgelerde Barzani ağırlıklı siyasetlerden söz ediliyordu. Rızgari, Özgürlük Yolu, PKK de zayıftı. Devrimci Kürt solu, esas olarak Mardin, Diyarbakır bölgesindeydi. O zamanki tablo içerisinde TKP'nin Kürt izdüşümü olarak yorumlanabilecek bir çizgileriyle çok kalabalık bir örgüt olan DDKD, Batı'da da örgütlüydü. Böyle bir tablo vardı. Yine Kemal Burkay'ın örgütü olan Özgürlük Yolu, büyük bir gruptu. Diyarbakır Belediye Başkanı onlardandı. Ağrı, Kemal Burkay'ın çok güçlü olduğu bir yerdi. PKK bu kadar çok yaygın değildi o zaman. Tunceli ise Kürt ve Türklerin ortak bulunduğu bir yerdi. Hem Özgürlük Yolu hareketi gelişkindi hem PKK hareketi nispi bir gelişkinlik içerisindeydi hem diğer Kürt gruplarından mutlaka vardı ama aynı zamanda Halkın Kurtuluşu, TİKKO da çok gelişkin ve kalabalıktı.

Antep ve Adıyaman değişik yerlerdi. Kürt örgütleri de vardı, PKK epeyce kalabalık ve örgütlüydü ama aynı zamanda Kurtuluş, Dev-Yol, Emeğin Birliği de orada kalabalık gruplardı. O dönem Kürdistan'ın politikleşmemiş olan yöreleri de vardı. Mesela Van çok fazla hareketli bir yer değildi.

Varto çok ilgi çekici bir yerdi. Varto'nun sosyolojik yapısının çok farklı olduğunu, Kürdistan'ın diğer yerlerini dolaştığınızda hemen görebilirdiniz. Kamer Hoca ile başlayan oldukça yaygın ilişkileri vardı Kurtuluşçuların orada. Vartoluların bir başka özelliği ise entelektüel ilgilerinin çok yüksek bir olmasıydı. Okuma yazma oranı yüksek olan Varto çoğunlukla Alevi'ydi. Aleviliklerinin bilincinde olup gerektiği gibi yaşarlar ama Alevilik üzerinden seyreden herhangi bir örgütlenmeleri yoktu. Tunceli de yaşayanların eğitim düzeyi yüksekti ve Türkiye'deki tartışmalar orada fazlasıyla yapılmaktaydı. Daha seksiyon aşamalarına gelmeden bir hamle evvelki dönemde, en kalabalık olduğumuz yer Mardin ve Kızıltepe'ydi. Tunceli'de nitelikli bir kalabalığımız vardı. Antep'te ve Diyarbakır'da küçük bir gruptuk. Kars'ta önce çok fazla yoktuk, süreç içerisinde gelişme gösterdik.

Eğer "O bölgede Kurtuluş nasıl algılanıyordu?" diye sorarsanız; Kürt grupların arasında daha çok Türk solu olarak algılanırdı. Bize Kürt örgütü gibi bakmazlardı. Dikkat çeken faaliyetlerimiz Batı'da yoğunlaştığı için,

Kürt meselesine iyi yaklaşan, diğerlerine nazaran daha fazla Kürt dostu bir grup gibi ele alınırdı veya böyle bir algının olduğunu zannediyorum.

Kurtuluş'un seksiyon örgütlenmesi kararı, Kürdistan'a daha merkezi bir müdahalenin yapılabilmesini sağlama, merkezi katkılar sunabilme ve daha sistematik çalışmalar sürdürebilme amacını taşıyordu anlaşıldığı kadarıyla. Ama ondan evvel, var olanları düzenlemeyi hedefliyordu. Kürdistan'da seksiyon kurulduğu zaman söz ettiğim yerlerde zaten bir çalışma vardı.

Seksiyon dört kişiyle kuruldu. Seksiyonda MK sekreteri olarak İlhami Aras yer aldı. Bu aşamaya gelindiğinde on kadar doktor arkadaşımız köylere, kasabalara, ocaklara gitmiş çalışıyorlardı. Adnan Güllüoğlu Diyarbakır'a gitmişti (bir süre sonra Kurtuluş'tan koptu). Kızıltepe'de, Tunceli'de var olan arkadaşlarımız, bir kısmı daha gelişkin olmakla beraber Ankara, İstanbul'da gördüğümüz militanlara benzeyen insanlardı. Kürdistan'da yaşayan insanlar daha geri değildi. Mücadelenin aynı noktasından olaya müdahil olmuş, belki ulusal duygu ve perspektifleri biraz daha gelişkin ama üç aşağı beş yukarı aynı tür insanlardı. Gazete ve dergimiz Antalya, Mersin ve diğer yerlere nasıl gidiyor, satılıyorsa aynı biçimde oralara gönderiliyordu. Antep'ten, Diyarbakır'dan, Kızıltepe'den, Tunceli'den, Kars'tan arkadaşlarımız gelip gazete, dergi alıyor ve çevrelerine dağıtıyorlardı. Süreç içerisinde bunların koordine edilmesinin imkânları ortaya çıktı. Bunun bir şekle şemale çevrilmesi üzerinde konuşuldu ve bir yapı kuruldu. Mustafa Kurukafa bizatihi Antep'e yerleşti. Antep daha çok işçi ağırlıklı bir yerdi ve azımsanmayacak ilişkilerimiz vardı. Belediye-İş'te oldukça dikkat çeken çalışmalarımız vardı. Belediye-İş'te en etkin arkadaşımız Ali Tütüncüler öldürüldü. Bu durum bizim gelişmemizi önemli ölçüde etkiledi. Tabii ki çok nitelikli bir olgunluğa ulaştığımızdan söz etmiyorum ama birçok yerdeki çalışmamızdan hiç aşağıda değildi o günlerde. Antep'te ODTÜ'nün bazı bölümleri vardı, orada bize yakın bir ekip oluşmuştu. Ben oraya Mustafa'dan evvel gidip geldiğimde on beş, yirmi kişilik toplantılar yaptığımızı hatırlıyorum. Türkiye'nin standartlarına uygun bir ilerleyiş içerisindeydik o bölgede de.

Ulusal kimlik ve bölge yaşamı üzerinden konuşmalar, tartışmalar oluyor muydu?

Diyelim ki Mardin Kızıltepe'deki arkadaşlarımızın günlük hayat içerisinde yüz yüze kalmış oldukları konular, PKK, Rızgari, KUK gibi örgütlerin

egemen olmasından kaynaklanan başlıklara eğilimli olmak durumundaydı; o nedenle en çok onu konuşurlardı. Ayrı örgütlenme, sömürgecilik, Kürt tarihi gibi tartışmaların en fazla konuşulduğu yer oralar oluyordu. Ama Antep'te aynı zamanda anti-faşist mücadele başlığı altında Devrimci Yolcularla, Emeğin Birliği ile Sovyetler Birliği üzerine tartışmalar yapmak zorundasın. Entelektüel hayatı ilgilendiren tartışmalar, içinde yaşamış olduğun bölgenin dinamikleri ile belirlenmiş durumda. Oradaki arkadaşlarımızın yüz yüze kalmış oldukları sorunlar, bu başlıklar çevresinden dönen sorunlardı. Tunceli'deki arkadaşlarımız aynı zamanda sosyal emperyalizm üzerine tartışmalar yapmak durumundaydı. Yani entelektüel hayatı yönlendiren dinamikler her yerde birbirinden farklıydı.

12 Eylül geldiğinde, sen bu yapı ve faaliyet içerisinde miydin?

12 Eylül günü Iğdır'daydım, bölge toplantısı yapıyorduk. Yaklaşık yirmi kişilik arkadaş grubuyla yapmış olduğumuz sohbetleri tamamlayıp geleceğe ilişkin çeşitli saptamalarda bulunmuş ve ertesi gün oradan ayrılmayı tasarlıyordum ki sabaha karşı darbe oldu. Darbenin akabinde kısa bir süre orada kalmaya devam ettim, daha sonra diğer birimlere geçtim. Seksiyondan arkadaşlarla görüşerek genel bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Yapmış olduğumuz değerlendirme çerçevesinde bir takım tedbirler almaya yöneldik, çeşitli yerlerde toplantılar, değerlendirmeler yaparak duruma adapte olmaya çalışıyorduk. Henüz tehdit altında olmadığımızı hissettiğimiz ve gördüğümüz için oldukça rahat tartışmalar yapabilmiştik.

1980 yılının sonuna doğru Merkez'den çağırdılar ve bölgeden ayrılmam gerektiğini söylediler. Bu durum kısa bir tartışmaya yol açtı Merkez'le benim aramda. Benim İstanbul'a gitmem ve seksiyona başka takviyeler yapılması kararlaştırılmış. Geriye dönüp bakıldığında, bu durum kendi içinde başka bir eksikliği yansıtıyor ama o günkü koşullarda benim de bir eksikliğimi dillendirme fırsatım çıkmış oluyor. Yerime başka insanların geleceğini duymuş olmak, tek başına benim için kabullenmeyi de beraberinde getirmişti. Oysa bu değişikliğin yöntemi ve biçimi konusunda –günümüzde ulaşmış olduğumuz anlayışlara denk düşen– bir eleştiri yapabilirdim. İlk önce arkadaşlara haber vermem lazım gibi itirazlar yükselttiğim zaman ve seksiyona başka insanların gönderildiği söylendiğinde, kabullenmek durumunda kaldım. Bunun iki taraflı bir eksiklik olduğunu dillendirmekte yarar var. Merkez'le sürdürdüğüm tartışmaları Seksiyon'daki arkadaşlara taşı-

yamamış olmam bir eksiklikti. Sonucunda ben oradan ayrıldım ve Merkez beni Politbüro yardımcısı olarak görevlendirdi.

12 Eylül'e giden süreçte darbe ihtimaline karşı nasıl bir tutum alındı seksiyon çalışmasında?

12 Eylül darbesi hemen herkes tarafından fark edilen, beklenen ve sözü edilen bir süreç olarak gelişti. Bu ölçüde kavranılmış olmasına rağmen ona denk düşen adımların atılamamış olduğu konusunda, ortak bir saptama var zaten. 12 Eylül sürecinin etkilerinin uzun süreceğini, darbecilerin bize müdahalesinin zaman alacağını ve cuntanın da kendisini örgütleyebilmesi bakımından zamana ihtiyacı olduğunu düşünüyorduk. Kendimizi hızla yeni duruma uygun bir biçimde örgütleyebileceğimizi sanıyorduk. Bölgedeki arkadaşlarla çeşitli toplantılar tasarladık ama ben bu toplantıların bir kısmına katılamadan İstanbul'a geldim.

Türkiye Kürdistan'ı, diğer parçalarıyla karşılaştırıldığında hem nüfus çoğunluğu hem ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel durumu bakımından, daha gelişkin bir yerdir. Irak ve İran Kürdistan'ında şiddetli bir hareketlilik ve askeri çatışmalar yaşanıyor olmasına rağmen, Türkiye'deki Kürt hareketliliği içerisinde ortaya çıkmış olan örgütlenmenin niteliği çok farklıydı. Türkiye'deki sol tandanslı gelişme, Kürdistan'da da izdüşümünü yaratmış, Türkiye'deki Marksist kökenli örgütlere benzeyen örgütler oldukça yaygın bir kitle zenginliği kazanmıştı o yıllarda. Bu sürecin bir müdahale ile bastırılmaması halinde, bölge çapında gelişmelerin ortaya çıkma riski de söz konusuydu ki bu durum, egemenler açısından tehdit edici bir özellik taşıyordu. Dolayısıyla 12 Eylül'ü egemenler açısından gerekli hale dönüştürmüş olan önemli nedenlerden bir tanesi de Kürt hareketliliğinin Marksist sol tandanslı bir gelişme sergiliyor olmasıydı. Ayrıca bölgede dikkat çeken politik gelişmeler yaşanıyordu. 1979'da İran'da, politik İslâm iktidara gelmiş, bölge dengeleri altüst olmuştu. 12 Eylül'den sadece iki hafta sonra, sekiz yıl sürecek İran-Irak savaşı başlamıştı. Bütün bunlar Türkiye'de güçlü bir yeniden düzenlemeyi egemenler açısından zorunlu hale getirmişti. Bu bakımdan 12 Eylül'ün ortaya çıktığı koşullarda, Kürdistan'a mutlaka müdahale edileceği konusunda bir fikrimiz vardı. Zaten sınırlı olan ilişkilerimizin korunmasının nasıl mümkün olabileceğine ilişkin tartışmalar yapmayı tasarlamıştık. Kısmi bir tartışma yapabildiğimizi hatırlıyorum ama ben, o bölgede az kalmış olmam itibariyle tartışma süreçlerinin parçası olamadım ne yazık ki.

Bizim Kürdistan'daki yapımızın cılızlığı ve ilişkilerimizin darlığı, ister istemez orada bir takım sıkıntılarla yüz yüze geleceğimizin habercisiydi zaten. O süreci arkadaşlarımdan ayrı geçirmek zorunda kaldım. Geriye dönüp onları var olan durumla ilgili bilgilendirmem dahi engellendi. Benim eksikliğini duymuş olduğum ve Kürdistan'daki arkadaşlarımızın da benimle ilgili eleştiri yapma hakkına sahip olduğu noktalardan bir tanesidir bu durum. Çünkü kendileriyle tartışmadan, durumu gözden geçirmeden, ortak bir tutum takınma fırsatını onlara sunamadan İstanbul'da kaldım. Net ve kesin bir biçimde oraya yeni insanların aktarıldığı ve bu nedenden dolayı artık benimle bir ilişkileri olmadığı bildirildi bana. Bu gerekçeleri sunarak var olan eksikliği giderme gayreti içerisinde olduğum düşünülmesin, bugünden bakıldığı zaman çok daha farklı bir tutum takınmamın mümkün olabileceğini görüyorum. Kısacası ben de bu eksikliğin bir parçasıyım.

İstanbul'a geldim ve İstanbul'da kalmaya başladım. İstanbul'daki yeniden yapılanmamızın bir parçası olarak hemen ertesi gün koşturmaya başladım. 1981 yılından itibaren sürdürmüş olduğumuz görevlerin onca hareketliliği ve zenginliği içerisinde bir yandan da müthiş bir iç tartışma süreci başladı. Bu tartışmalar görevlerin icrası bakımından bir sorun olmaksızın yapıldı. Bu başlı başına bir konu olarak tartışılması gereken bir durum bildiğim kadarıyla.

Senin seksiyondan çağrılman konusunda tam anlamıyla açıklayıcı bir gerekçe sunuldu mu?

Evet, "12 Eylül'ün ortaya çıkartmış olduğu koşullar yeniden daha dikkatli, farklı bir örgütlenme içerisine girmemizi gerekli kılıyor" dendi.

Yani sen korunması gereken kadroydun öyle mi?

Hayır, tam tersine aktif biçimde çalışmaya çağırılıyordum. Korunması gereken biri olarak değil, buradaki yeniden yapılanmaya katkı sunabileceğim var sayıldığı için çağırılıyordum. Biliyorsunuz Politbüro, bütün günlük hayatı organize eden ve çalışmaları sürdüren bir kurum, ben onun yardımcısı olarak tayin edildim. O süreçte bizim yapmış olduğumuz faaliyetler, genel olarak örgütün merkezi olarak sürdürdüğü bütün çalışmaları Politbüro üzerinden sürdürme biçiminde gelişti. Akdeniz'den, Karadeniz'den gelen ilişkilerin merkezi olarak ele alındığı, değerlendirildiği, müdahale edildiği, ilk bağlantıların kurulduğu, yönlendirildiği bir organ. Dolayısıyla böy-

le bir organ için beni göreve çağırdılar. Bu görevin başladığı ve bittiği güne kadar, bir yandan bu görev icra edilirken öte yandan da bütün tarihimizi bence farklı biçimde etkilemiş olan tartışma ve anlayışların ele alındığı yeni bir süreç başladı benim için.

Kurtuluş örgütünün bütün tarihinde bu dönemin çok ayrıcalıklı bir dönem olduğunu düşünmüşümdür hep. Çünkü Kurtuluş örgütlenmesinin yaşadığı onca yanlışın, eksiğin izah edilmesinde, nedenlerinin aranıp bulunmasında başvurulabilecek önemli dönemlerden biridir. Durumumuzun açıklanmasında anahtar olabilecek çatışma, tartışma ve günlük politikaların ele alındığı bir dönem oldu. Tabii bugün geldiğimiz noktayı, sadece böyle kısa bir dönem üzerinden değerlendirmenin haksızlık olabileceğini söylemek mümkün ama bunun önemli olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Elbette ki tarihimizin ilk gününden başlayan yaklaşımlarımız, niteliğimiz ve yeteneklerimiz bugünkü durumun izah edilmesinde veri olarak kullanılabilir. Ama 1980 sonrasında ortaya çıkan ve geri çekilme politikası diye adlandırılmış olan kısa dönem, sonraki hayatın şekillenmesinde ve biçim kazanmasında önemli rol oynadı. 1983 Konferansı'na kadar geçen süreç, örgütsel tarihimizde yol açmış olduğu olumsuz etkiler bakımından eşsizdir.

12 Eylül ve geri çekilme politikası

Geri çekilme kararını ve politikasını nasıl değerlendiriyorsun?

12 Eylül'e gelen süreci konuşurken Türkiye'deki örgütlerin kitlesel bağlarının önemli ölçüde zayıflamış olduğundan söz etmiştik. Herkesin bildiği üzere, 12 Eylül geldiğinde, Türkiye'nin mevcut sol görünüşü bir dağınıklığı yansıtıyordu. Ortak bir güç oluşturma kabiliyetinden uzak, birbirlerinden ayrı, ve rekabet halinde çeşitli grupların sürdürmüş oldukları yarı legal hayatları içeriyordu.

12 Eylül darbesi ise çok iyi tasarlanmış ve birçok darbeden edinilmiş deneyimler ışığında, uzun erimli etkiler yaratmayı amaçlamış bir hazırlığın ürünüydü. 12 Eylül sonrasında ortaya çıkan duruma bugün geriye dönüp baktığımızda, bizim ve başka örgütlerin bu darbeye dayanamamış, yenilmiş, dağılmış olması kaçınılmazdı. Bu bakımdan daha önce de söz etmiş olduğum gibi 12 Eylül darbesinin gerçek neden ve sonuçlarının uzun yıllar sonra ortaya çıkabileceği konusunda öngörü sahibiydik. Ben de bunu ön-

gördüğümü hatırlayabiliyorum çünkü 12 Eylül'ün hemen akabinde, bu cümleleri içeren bir tartışma yazısı yazmıştım. 12 Eylül'ün çok önemli sonuçlarından bir tanesi, on on beş yıl sonra toplumun ulaştığı büyük depolitizasyonda gözlendi zaten.

Bu bakımdan, 12 Eylül'de örgütlerin direnme imkânlarının kısıtlı kalmış olması, kendi başına büyük bir eleştiri konusu olmamalıdır diye düşünmüşümdür. Bizim açımızdan esas rahatsız edici olan, örgütlerimizin dağılması, kitle ilişkilerimizin zedelenmesi değil, solun o güne kadarki ilgi ve etki alanı içerisinde bulunmuş olan çevrelerin geleceğe ilişkin umutlarının zedelenmiş olmasıdır. Darbe, esas olarak bizim duygusal birliğimizin zedelenmesine yol açan etkiler bırakmıştır. Yoksa tarihimizde birçok yenilgiler yaşandı, bunlar, potansiyel olarak bir sonraki dönemde örgütlenme, toparlanma imkânlarını içinde taşıyan yenilgilerdi. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve sosyalizmin uluslararası çapta güç ve itibar kaybı da önemli bir faktördür.

Geri çekilme politikasının uygulanma koşullarına dönersek örgüt olarak ve senin özelinde bu dönem nasıl yaşandı?

İstanbul'a gelmiş olmam yaşam tarzımda bir değişikliğe yol açmış değil elbet. 1974'den bu yana nasıl yaşıyorsam benzer biçimde devam etti. Her gün başkalarının evinde yatıp kalkarak, belki hiçbir yerde on beş günden fazla yaşamadan, toplantıdan toplantıya, şehirden şehire koşturarak süren bir hayat. Aile evimden 1974'te ayrıldım, ondan sonra şahsıma ait ilk defa Çiçekçi'de, 1993'te bir ev tuttum. O evde kısa bir süre kaldım ondan sonra kendime ait ilk evim Londra'dakidir. Burada komik bir şey söylememe izin verin: Buna benzer anılarımızın sohbet konusu olduğu bir yerde, bir arkadaşımızın İngiliz olan avukat eşi, bu durumu anormal bir hayat tarzı olarak yorumlayarak "Hemen bir psikologla konuşalım" demişti.

Biz böyle yaşadık. Benim gibi yaşayan insanların sayısı da sınırsızdı. Bana mahsus bir şey değildi. Dolayısıyla o koşullarda İstanbul'a geldiğimde nasıl yaşayacağım, hangi evde kalacağım gibi sorunları hiçbir biçimde düşünmedim; çünkü bir arkadaşımızın yanına yerleşmiştim zaten. Önce Kamil'le birlikte kaldık. Sonra başka yerlere geçtim. Ekonomik olarak diğer arkadaşlarıma oranla biraz daha şanslıydım profesyonel yaşamımda. İki yerden kredi alıyordum ve günlük hayatımı sürdürürken, sağa sola giderken

benim paramın yetmediği yerlerde teşkilattan para alıyordum. Ortak paylaşım vardı. Hepinizin bildiği bir yaşam tarzı, hiçbirimizi rahatsız etmeksizin içselleşmiş durumdaydı. Bizim için yaşam tarzımızın külfetleri değil, onun aracılığıyla elde etmiş olduğumuz kazanımlar öndeydi. 1974'ten 87'ya kadar birçok lüks evde kaldığım gibi en köhne mekânlarda da yatıp kalktım. Yaşamın böyle seyretmiş olmasının farklı ve ayrıcalıklı bir şey olduğunu hiç düşünmedim. Sadece yaşıyorduk ve bu durum beni ve benim gibi birçok insanı da etkilemiyordu. 12 Eylül'ün esas olarak yaratmak istediği, insanların zihninde bu düşünsel anlayışın paramparça edilmesiydi.

Merkezin tarzı ve seçimlerin sonucunda ortaya çıkan sorunlar

Bu genel bir doğru olarak kabul edilebilir, uygulanışı nasıl oldu?

Kuşkusuz bir politikanın kendisi kadar, kimler tarafından ve nasıl uygulandığı da önemli. Burada insanların ilişki kurma biçimleri, tartışma biçimleri, o güne dek sürdürdükleri ilişkilerdeki güvenilirlikleri, benimsenmişlikleri, aynı politikanın uygulanmasında farklı neticeler üretebilir. Mesela Doğan Tarkan'ların ayrılma sürecinde, bu arkadaşlara dönük uygulamaları yapan insanlar, aynı zamanda bu arkadaşlarla yaklaşık üç senedir çeşitli konularda anlaşamayan, tartışan ve çatışan insanlardı. Dolayısıyla bunların aracılığıyla sürdürülmüş olan politikalarda, hoşa gitmeyen durumların ortaya çıkma ihtimali çok yüksekti. Arkadaşlarımız, kendilerine dönük güvensizliğin bir tezahürü olarak algılayabilecekleri dağıtma önerileriyle yüz yüze geldi. Şu, şu mahalle komitelerini dağıtıyoruz denince, bu arkadaşlar da bunu tasfiye olarak değerlendirmiştir. Onlara böyle değerlendirme fırsatının verilmemesi iyi olurdu, o zaman bu uygulamanın tasfiye olarak değerlendirilmesini eleştirme şansımız da olabilirdi. Anlatmaya çalıştığım şeylerden bir tanesi bu. Ben de kendi açımdan böyle durumlarla yüz yüze kaldım. Dolayısıyla güvensizliği besleyen birçok durum ortaya çıktı. Ben buna, 12 Eylül koşullarının o kaotik ortamında hep beraber taşıdığımız o heyecanın, endişenin, tedirgin edici koşulların etkilerinin de yol açtığını düşünüyorum. Ama o gün merkez göreviyle donanmış olan arkadaşlarımızın bu konudaki duyarsızlıklarını hep önemsemişimdir. Bu tartışmalar sıkça olmuştur.

Bir şey daha söylememe izin verin; politik bir mücadelenin içerisinde bulunmak ya da günlük hayatın içerisinde herhangi bir faaliyetin parçası olmak, o faaliyetin gerektirmiş olduğu davranışların sergilenmiş olmasıyla yetinilmeyecek zenginlikte değerlendirmeye muhtaç olur zaman zaman. Bir takım görevlerinizi yaptığınızı var sayarak "Geldim, ben bu çalışmayı yaptım, okudum, anlattım, gidiyorum arkadaş" deyip gitmek de vardır, bu çalışmayı coşkuyla, severek, sevdirerek anlatmak da vardır. Tavrınız ve tarzınız, yaptığınız çağrının sonuçlarını doğrudan etkiler.

Vicdan, bir solcunun da çantasında, kalbinde, göğsünde taşıması gereken ve hiçbir zaman vazgeçmemesi gereken en önemli unsurdur. Eğer bir başkasının hayatını etkileyecek bir eylemliliğin içerisinde bulunuyorsanız vicdanlı olmak bir zorunluluktur. Sizin onu anlama, değerlendirme, onun koşullarını gözetme zorunluluğunuz vardır. Siz bir insanın hayatına mal olacak bir süreci sadece kararla, kuralla, kaba direktif yansıtarak geçiştiremezsiniz, geçiştirmemelisiniz.

Vicdan, bir insanın buna benzeyen faaliyette en fazla ihtiyaç duyabileceği şeydir. 1970'li yıllar boyunca, binlerce militanın kendisini fütursuz ve en gözü pek, en kararlı biçimde en zorlu eylemlere atabilmesi, hiçbir maddi manevi katkıdan kendilerini esirgememesi, içinde yaşadığı ilişkiler ağının ona sunmuş olduğu güvenin kaçırılmaz ifadesidir. O güveni hissetmeyen bir insan bunu yapamaz. Bizim 80'li yıllarda eksikliğini duyduğumuz unsurlar bu anlatmaya çalıştığım örneklemelerin içerisinde gizlidir. Dolayısıyla örgütümüzün hem kadroları hem sempatizanları hem üyeleri arasında müthiş bir güven parçalanması, müthiş bir sarsılma ve inanç yoksunluğu hızlı bir biçimde güçlenmiştir.

Merkez Komite ile bireyler arasında süren temel tartışmalardan söz edebilir misin?

Kuşkusuz, Kurtuluş hareketi, bütün unsurlarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek yetkinlikte değildi o günlerde. Tarz ve seçimler konusunda sıkıntılar ortaya çıktı. Zaten yerelde kendi hayatlarını idame ettirmeye çalışarak varlığını sürdüren yapılar vardı. Sorun, Merkez'le sürdürülen ilişkilerde ortaya çıktı ve bu sıkıntılar gerçekten büyük hırpalanmalara yol açtı. Doğan Tarkan grubunun ve daha sonra Doğan Tarkan'ın bizatihi kendisinin ayrılmasının nedeni bu oldu. O arkadaşlar kendilerinin tasfiye edildiklerini söyledi-

ler. Bu eleştirileri yapmaya devam ettiğim için ben görevden alındım. Beni yurt dışında yaşamaya gönderdiler. Üstelik yurt dışında yaşamaya gönderirken gerekçelerini kendilerine göre oluşturdular. Hatta bir arkadaşın anlatısında, benim için "Kendi iradesi ile gitti" diye bir ifade söz konusu. Hâlbuki durum böyle değil, ben yurt dışına gönderildim.

Yurt dışında bulunduğum dönemde de sorunlarımızın çözümüne yardımcı olabileceği var sayılan bir konferansın toparlanması gayretine omuz verdim. 1983'te Türkiye'de konferansın imkânları ortaya çıktığında, görüldü ki 81'de ve 82'de de ülkede konferans yapabilirmişiz. Konferans olmaz da genişletilmiş kısmi toplantılar olur ama yapılabilirmiş. Ama oluşmuş Merkez Komite'nin katı, aşırı merkeziyetçi tutumu, telafisi giderek zorlaşan sıkıntılara yol açtı.

Mesela "Nasır sorunu" diye bir sorun icat edildi. Böyle bir sorun yok aslında. Nasır sorunu diye bir sorun olabilir mi? Nasır sorunu, var olan uygulamalara karşı çıkan bir anlayışı ifadesidir. Çünkü Kürdistan'ın ele alınışında bizim perspektifimizle bağdaşmayan, temel felsefemizin kökten anlaşılmadığını yansıtan veya reddeden bir tutumla Kürdistan'daki çeşitli il komitelerine müdahale eden bir anlayışa ulaşmıştı Merkez Komitesi. Kürdistan'daki yapıya müdahale etmeye, Seksiyon'un alması gereken kararları kendi yetkisinde olduğunu düşünmeye başlamıştı. "Hiç olmazsa Kürdistan'da böyle davranamazsınız" diye müdahale edildiğinde, "Bizim için Ankara, İstanbul, Mersin neyse Diyarbakır, Urfa, Maraş aynıdır. Orada da komiteyi biz yaparız" noktasına gelmişlerdi. Bu durum Nasır ve birçok arkadaş tarafından, bizim kuruluş felsefemizle bağdaşmayan yeni bir çizginin üremekte olduğunun ipuçları olarak kavrandı. Anlayışımızın dışına çıkmakta olan bir çizginin saptanmış olması ve bu çizginin Kurtuluş'a ait olmadığının vurgulanması "sürgün" ile sonuçlandı. "Nasır sorunu" diye adlandırılan sorunun özü budur. Daha sonra Suriye'de yapılmış toplantılar ve arkasından da konferansla birlikte ortaya çıkan gelişmeler de nedense bu başlıkla dillendirildi.

Kurtuluş hareketinin 1980 ve 83 yılları, Kurtuluş'un kendi tarihi açısından sonraki yeniden toparlanma gayretlerinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır. Keşke bunlar başka türlü yaşanabilmiş olsaydı. Keşke arkadaşlarımız arasında güven sarsıntısı bu ölçülere ulaşmamış olsaydı.

Buradaki tartışmaları ilk ağızdan iletebilecek biri olarak, konferansa

nasıl hazırlanıldığını anlatır mısın?

Bir cümle geriden başlamama izin vermelisiniz; bugün içinde bulunduğumuz noktada, Türkiye halklarının, sosyalist fikirlere, sosyalist örgütlere en fazla ihtiyaç duymuş olduğu bir dönemde, hiç olmazsa ayakta kalabilen bir örgütler manzumesi taşıyamamış olmanın ortak eksikliğinin özeleştirisini yapmalıyız. Hepimiz özür dilemeliyiz. Çünkü arkadaşlarımızdan herhangi birisinin yapmış olduğu yanlışlık, hepimizi bağlar. Bunlar bize ait yanlışlıklardır, ortak ürünümüzdür. Demek ki adım adım hazırlamış olduğumuz ilişkiler ağı, o arkadaşların böyle davranışlar sergilemesine yol açtı. Bugün içinde bulunduğumuz kaotik ortamda, bize duyulan ihtiyacı en canlı biçimde herkesin hissetmiş olduğunu fark ettiğim için, kalıcı örgütler bırakamadığımız, o örgütlerin siyasi gerçekleri açıklamada etkin roller üstlenir biçimde kalmasını sağlayamadığımız için özür dilememiz lazım Türkiye halklarından.

Filistin kampları

Yurt dışına ne zaman, nasıl ve hangi imkânlarla çıktın? Orada nasıl bir yaşam sürdürdün?

12 Eylül'den bir sene sonra sanırım Kasım ayında çıktım. Çıktığım güne kadar görevlerimi icra ediyordum. Çıktıktan sonrada Türkiye'de olup biten sürecin, geri dönülmesi mümkün olmayan sonuçlar üretmeye yöneldiğine ilişkin düşüncelerimi yurt dışındaki arkadaşlarla paylaştım. O zaman yurt dışı diye ifade edilen, Suriye üzerinden Filistin kamplarına katılmak, oradan Avrupa'ya geçmekti. TKP hariç bizim dışımızdaki bütün örgütler de böyle yapıyorlardı. 1978-79 yıllarından itibaren Kurtuluş hareketi, çeşitli nedenlerden dolayı zaten oralarla ilişki kurmuştu. Bölgede de çalışmanın avantajıyla dışarıya gidebilme imkânlarını üretme ve geliştirme gayretine soyunmuş arkadaşlardan bir tanesi de bendim.

İlk gidişimde Nusaybin üzerinden geçtim. Beni "koruma" altına almak üzere oraya göndermişlerdi. Resmi gerekçe buydu. Fakat daha sonra çeşitli kanallarla defalarca gidip geldim. Bu süreç anlatıldığı kadar kolay bir süreç değildir; gerginlikleri, korkuları, endişeleri beraberinde taşır. Oraya gittikten sonra yaşadıklarımız, gördüklerimiz, duyduklarımız, gidip gelirken daha da endişeli olmamıza yol açmıştır. Yolda ölen, donan, vurulan devrimciler

oldu. Gidip gelmek o gözü peklik içerisinde kolay görünüyordu ama zorunlu kalmayan insanların yapacağı işlerden değildi. Zorunlu kaldığında da herkesin becerebileceği işlerdi.

Ben birçok kez gidip geldim oraya, dolayısıyla "koruma" gerekçesiyle oraya gönderilmiş olduğum açıklaması bu durumla bağdaşmıyor. Bu gidiş gelişlerimizde heyecanlı durumlar olmadı değil, olmuştur. Bir de şehirde büyümüş birisi olarak bu gidiş gelişler esnasında yaşanan tedirginlik ve korkunun katlanarak arttığını tahmin edebilirsiniz. Ama insanın en güçlü yanı bu zaten; adapte oluyor, korkularınızı yeniyorsunuz. Sonra geri dönüp düşününce "Ben nasıl yaptım?" demeye başlıyorsunuz.

Türkiye'nin Filistin hareketiyle sürdürmüş olduğu dayanışmacı eğilim, aslında onun enternasyonal bakışıyla ilgiliydi. Şimdi tarihini ve nedenini hatırlayamıyorum ama Ankara'da Filistinlilerle ilgili bir mitinge katılmıştım. O mitinge katılımın esas anlamını, "Biz aslında böyle bir şeye destek veriyormuşuz meğerse" diye oraya gittikten sonra algıladım.

Filistin hareketinin bugüne ilerleyiş ve dağılma sürecine bakıldığı zaman, bizim dağılma sürecimizin anlaşılmasını kolaylaştıran unsurlar yakalayabiliriz. Çünkü Filistin'in üretmiş olduğu hareket, bölgemizde o tarihe kadar yaratılmış olan en güçlü muhalefet hareketidir. Dünyadaki en güçlü radikal muhalif hareketlerden bir tanesidir. 1970'li yıllar boyunca, bu hareketin muhteşem gücünü izleyici olarak biz de takip ettik. Önceleri eylemlilikleriyle sınırlı yanlarıyla görürken daha sonra onları yakından ve farklı yanlarıyla tanıdık. Muazzam örgütlülükler kurmuş olduklarına tanık olduk. Böylesine dünya çapındaki eylemlerin arka planında çok güçlü yapılar olduğunu ve yapıların yaygın bir ilişki ağı oluşturduğunu gözlemledik. Bana göre Filistin hareketinin en önemli özelliği; dünyanın en ücra köşesinde bile bütün muhalefet hareketlerinin örgütlenme, barınma, eğitimine imkân sağlayacak zihinsel ve maddi bir donanıma ulaşmış olmalarıdır ve bu kendi başına alkışlanması gereken bir özelliktir. Filistin hareketinin bu özelliği, enternasyonal dayanışmacı kimliğini yansıtır; tabii oraya gidenlerin de onlara katkı sunmaları söz konusudur.

Filistin hareketinin çok önemli olduğu bir dönemdi. Daha önemli olan da Filistin Kurtuluş Örgütü'nü oluşturan solcu-sağcı çeşitli örgütlerin, süreç içerisinde eriyerek Müslüman radikal örgütlerin öne çıkmış olmasıdır. Bu kendi başına üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bizim o günden

görmemiz gereken bazı süreç ve gelişmelere kapalı kalmamızın, şimdi içinde bulunduğumuz gelişmeleri anlamakta engel oluşturduğunu görmemiz lazım. Kanımca, orada politik İslâmın gelişimini takip edememiş veya politik İslâmın yaratmış olduğu sonuçları yeterince dikkatle izlememiş olmamız, bugün gelişmekte olan tabloyu önceden görmemize engel oldu.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün böylesine erimeye mahkûm edilmesinin nedenlerini araştıranlar, politik İslâmın geliştirilmesinin yolunun nasıl döşendiğini görebilir. Çünkü çok güçlü bir politik hareketlilik vardı Filistin'de ve örgütlenmemiş tek bir kişi bile yoktu o gün itibariyle. Hemen hemen herkes bir örgütle bağlantılıydı ve herkes bir biçimiyle bu örgüte katkı sunmaktaydı. Tabii dışarıdan bazı eksik yanları görüldüğünde "Koskoca Filistin Hareketi bunu mu üretiyor?" gibi yorumlar yapmaya elverişli anlar da olmuştur. Ama yaygın bir örgütlülük kurmuş olan Filistinliler bize de çok muhteşem bir katkı sunmuş oldular. Aylarca, yıllarca bizim barınmamıza olanak sağladılar.

Türkiye'den gitmiş kişiler olarak orada bağımsız bir alanınız var mıydı?

Orada herhangi bir Filistinli örgütün dayanışmasını sırtınızda hissetmeden, onların arasında bulunmadan ayakta kalmak mümkün değildi. Kurtuluş'un da bu kapsamda, çeşitli dönemlerde kaldığı farklı kamplar vardı ama en fazla, en uzun kaldığı kamp Cephetul Nidal örgütüne ait olandı. Cephetul Nidal, küçük gruplardan biriydi. Bu geniş politik saha içerisinde çeşitli ülkelerden gelmiş solcuların ya aynı kampta ya komşu kamplarda birbirleri ile temas etmesi, konuşması, arkadaşlık yapması, bilgi alış verişinde bulunması, enternasyonal duygu ve dayanışmanın güçlendirilmesi, uluslararası bilgilere sahip olması mümkündü.

Türkiye'den gelen sol örgütlerle aranızda dayanışma var mıydı?

Ne yazı ki o biraz zayıftı. Onlarla da bir ilişki vardı ama Türkiye'deki ilişkilere denk düşecek biçimlerde yakınlık kurulabiliyordu. Benim orada bulunduğum dönemlerde tanık olduğum en yakın ilişkimiz Emeğin Birliği ile oldu. Orada daha uzun süre kesintisiz olarak kalanlar vardı ama gözlemlerim şu ki bizim de ilişkilerimiz sınırlıydı. Örgütler birbirleriyle Türkiye'dekine benzer biçimde yarı gizlilik koşullarında görüşür, konuşur, tartışırdı. İhtiyaçlar çerçevesinde birbirlerine başvururlardı. Aynı kampın içerisinde kalınmadığı için de sıkı fıkı olma şansınız olmazdı.

Filistin hükümeti maaş mı veriyordu?

Evet, Filistin'de bütün savaşçılar maaşlı askerdir. Kurtuluşçulara da orada bulundukları dönemlerde maaşları ödenmiştir. Maaş dendiği zaman aman aman bir şey zannedilmesin; üstelik Kurtuluşçular maaşlarını toplayarak Türkiye'ye göndermişlerdir. Bu konuda hiçbir kuşkuya mahal yoktur. Toplanmış olan maaşlara denk düşen küçük ama anlamlı katkılardır. Bizim dayanışmacı ruhumuzun mesafe ile sınırlı olmadığını kanıtlayan yanıyla ele almak, rakamları ve ulaştığı hedefleri konuşmaktan daha önemlidir; bunu çok önemsemek lazım. Düşünün ki hayatlarını bambaşka bir yerde ve tehlikeler içerisinde geçiren insanlar, gönülleri, ruh dünyaları, cepleri, cüzdanları ile buraya bağlılar. Bir yandan kızıyoruz, kavga ediyoruz ama aynı zamanda dayanışma duygumuz da devam ediyor. Bizim aramızda ortaya çıkmış olan sıkıntılı süreçleri zihninde uzun yıllar taşıyan arkadaşlarımızı tebessümle karşıladım hep. Dayanışmacı, duygusal ortaklıklarımızı hatırlamak eksiklerimizi hatırlamaktan daha az önemli değildir. Filistin'de bulunmuş olduğumuz yıllarda bizim orada kalışımızın asli amacı, Türkiye'deki sürece müdahale edebilme imkânı çıktığında, yardıma ihtiyaç duyulduğunda başvuracak bir merciin hazır tutulması olarak algılanmalıdır. Hayat istenildiği gibi seyretmemiş olabilir. Herkes aynı şekilde hareket etmemiş olabilir ama ortak duygumuzun bu olduğunun bilinmesi icap eder. Esasen de o olmuştur.

İsrail'in açık saldırısına tanık oldun mu?

Sadece havadan bombalamaya tanık oldum fakat açık çatışmaya tanık olmadım. Benim bir evvelimde ve bir sonra gelen arkadaşlardan çatışmaların içerisinde kalan ve çatışanlar oldu. Hatta Zihni (Hasan), yaralanmasına rağmen oradan kurtuldu ama ne yazık ki daha sonra kalp krizi sonucu öldü. O arkadaşımızı da minnetle anıyorum. Zihni bireysel olarak hayatımı borçlu olduğum bir arkadaşımdı. Benim oradan buraya gelişlerimden bir tanesinde, bataklığın içerisine düşmüştüm. Bataklıktan bütün gece çıkamadım. Saatler boyunca orada kaldım, mücadele etmekten vazgeçtiğim bir anda, Zihni'nin uzun bir süredir oralarda beni aradığını anladım; bir biçimiyle geldi beni buldu. Çok güçlü, kuvvetli bir arkadaştı. Geldi beni çamurların içerisinden çıkarttı, çok bitkin vaziyetteydim, beni sırtına alarak bir tümseğe çıkartmayı başardı; birkaç saatlik dinlenmeden sonra da memlekete dön-

meyi becerdik. Beni Türkiye'ye bıraktı ve geri döndü. Bu arkadaşımız 1994'te İsveç'te bir kalp krizi geçirdi. Ben o zaman Avrupa'daydım, ölüm haberini ilettiler, bir yolunu bulup İsveç'e gittim, cenazesini omuzladım. Adına, şanına layık bir törenle memlekete uğurladık. Kendisini sevgiyle, minnetle, dostlukla anıyorum. Böylesine güçlü, kendi hayatını hiçe sayarak herkesin birbirinin peşinde koştuğu bir dönemi yaşamış insanlar olarak, birbirimize yöneltmiş olduğumuz eleştirilerin ilişki kopartıcı bir çizgiye ulaşmasına izin vermek kadar eksik kavrayış olamaz.

Filistin'de tam üyeli Merkez Komite toplantısı

Filistin'e gidip buradaki tartışmaları oraya aktardıktan sonra süreç nasıl devam etti?

Sıkıntılı ve heyecanlı bir geçişten sonra hayatımda ilk kez bu bölgeye gitmiş oldum. Orada arkadaşlarla yeniden karşılaşmış olmak gerçekten çok heyecan vericiydi. Herkes birbirine sarıldı, duygusal yakınlaşmamız doruğa çıktı günlerce anılar, olaylar konuşuldu. Hem kendi içimizde hem de Türkiye'de olup bitenlere ilişkin herkes büyük bir merak içerisindeydi. Yaklaşık olarak bir buçuk yıldır Filistin'de yaşamını sürdürmekte olan arkadaşlar vardı ve Türkiye'de olup bitenlere dair bilgi sahibi değillerdi. İlk ağızdan bilgiler edinmek için günlerce süren toplantı, tartışma ve sohbetler yaptık. Oradaki hayatın keyifli olduğunu söylemeliyim. Aktif politik çalışma yapamamakla birlikte eğlenceli olduğunu bile söyleyebilirim. Aynı zamanda, benim gelişimden kısa bir süre önce Kemal Ergin'in kaybetmiş olmanın yol açmış olduğu aşırı duygusal bir ortam da vardı. Kemal'in ölümü arkadaşlarımızın hemen hepsini çok etkilemişti; herkes sıkıntıyla bu konuyu dillendiriyordu. Belli ki bu kadar özgün bir sürecin içerisinden oralara kadar ulaşmayı becermiş olmasının yanı sıra, çok sıcak ilişkiler içerisinde olduğu arkadaşlarının arasından kayıp gitmiş olması, herkesi çok derinden etkilemişti.

Buna rağmen, çok güzel tartışmalar, sohbetler, çalışmalar sürdürüldü. Orada bulunmuş olduğum dönemler içerisinde bir yandan kendimizi eğitirken öte yandan da içinde bulunduğumuz durumun nasıl aşılabileceğine ilişkin tartışmalar yaptık. Bu tartışmalarda tam üyeli merkez toplantısının yapılması konuşulmuştu; ortaya çıkan bu hedef çerçevesinde bir kilitlenme

oldu ve süreç içerisinde eğlence, eğitim devam ederken bu toplantının yapılma hazırlıklarına yöneldik.

Oradaki hayat iki türlü yorumlanabilir: Lübnan'daki arkadaşlarımız, Filistinlilerin o tarihi yenilgisine bağlı olarak tasfiye edilmiş ve hemen hemen tamamı Suriye'ye gelmişti. Bundan sonraki hayat burada devam edecekti belli ki ve hazırlanan program çerçevesinde tam üyeli Merkez Komitesi toplantısı yapılacaktı. Bu süreç kendi seyri içerisinde devam etti. Ben o arada tekrar Türkiye'ye dönüş yaptım, bir miktar kaldım ve birkaç ay sonra bu toplantı organize edildi. Türkiye'den arkadaşlarımız Suriye'ye gitti. O arada İlhami de Türkiye'ye geri dönmüş ve toplantının hazırlıklarına Türkiye'den katkıda bulunmuştu. Nihayetinde tam üyeli Merkez Komite toplantısı yapıldı.

Hazırlıklar nasıl yapıldı?

Böyle bir hedef saptandıktan sonra bunun nasıl gerçekleşebileceği konusunda gerekli arkadaşlarla konuşulmuştu. Merkez Komitesi'nin bazı üyeleri, yurt dışında yaşamaları nedeniyle Türkiye'deki gelişmelerden yeterince bilgi sahibi olamamıştı. Bunun yol açmış olduğu bazı sıkıntılı durumlar vardı. Avrupa kanalından, Türkiye üzerinden gelen mektuplardan, notlardan bir takım bilgiler edinilmişti zaten, benim oraya gidişimle beraber bunlar daha da pekişti muhtemelen. Tam üyeli Merkez Komite toplantısı yapmak üzere bir karar alındı. Hazırlıklar esas olarak, Merkez Komite üyelerinin toplantının yapılacağı yere nakledilmesine yönelik teknik çalışmalardı. Zaten var olan kanallardan gerçekleştirildi ve MK üyelerinin tamamı Suriye'de toplandı. Bu toplantıda konferans kararı alındı ve bildiğim kadarıyla MK üyelerinin Türkiye'de bulunan unsurları, oradaki çeşitli aşamalarda ortaya çıkmış bazı sorunlarla ilgili özeleştiriler yaptı. Ancak bu birçok arkadaş açısından tatmin edici bulunmadı ve bir ay kadar süren toplantıların nihayetinde, MK üyeleri Türkiye'ye döndü. Bu sırada yurt dışındaki örgüt üyelerinin de geri dönüş yapmaları konusunda bir temayül oluşmuştu ve buna bağlı olarak süreç içerisinde yeniden Türkiye'ye geçti herkes.

Gerçekleşen bu toplantılar esnasında bildiğim kadarıyla Doğan Tarkanların ayrılığı tamamen kesinlik kazandı. Doğan Tarkan da toplantılara Avrupa'dan gelip katılmıştı. Sonlara doğru bir aşamada, toplantıyı terk ederek ayrıldığını söyledi. Toplantıyı terk ettikten sonra kendisiyle ben de karşılaş-

tım, konuştuk. Onu ikna etmeye çalışan herkes gibi ben de gitmemesi, kalmasını söyledim ama sonuçta, var olan ayrılıklar iyice meşruiyet kazandı ve ayrıldılar. Doğan Tarkanların ayrılması onlarla Türkiye'deki MK üyeleri arasındaki bir soruna tekabül ediyordu ve örgütün çeşitli çevrelerinde bu ayrılığa ilişkin tutumlar takınılmıştı.

Demokratik bir tartışma ortamının yaratılması ve herkesin örgüt içerisindeki karmaşa ve geleceğe ilişkin değerlendirmelerini örgüt içerisinde dolaşıma sokulmasını sağlayacak bir mekanizma üzerinde konuşulmuş, yazılar yazılması kararlaştırılmıştı. Örgütümüzün tarihinde belki de ilk kez olduğunu zannettiğim, böyle bir yoğun iç tartışma kampanyası düzenlendi. Aslında bu iç tartışma kampanyasının, aynı çizgi ve kararlılıkla bütün süreç boyunca, günlük faaliyetler devam ederken de sürdürülmesi daha yararlı olabilirdi. Ama konferans öncesinde sınırlı bir süre içerisinde tartışma yapılabildi ve o tartışmalar üzerinden konferansa gidildi. Bildiğim kadarıyla herkes birçok yazı yazdı bu konuda. Bu yazılar dolaşıma sokuldu. Daha sonra bir yerlerde üç yüzün üzerinde yazının dolaşıma sokulduğunu okumuştum. Fena bir süreç değildi, kendi içerisinde demokratik bir yanı da yansıtıyordu gerçekten ama çok doyurucu olduğundan ve bütün sonuçları bakımından yol açıcı olduğundan söz etmek benim açımdan mümkün değildi. Buna rağmen kısmen iyi bir tartışma süreci olduğunu söylemek zorundayız. Ben de bu tartışma sürecine katıldım ve yaşadığımız sorunların tarafımdan nasıl görüldüğüne ilişkin üç dört tane yazı yazdım.

Bu tartışmaların neticesinde İstanbul Konferansı yapıldı. Bu konferans aynı zamanda örgütün seçim de yaptığı bir konferans olduğu için, örgütümüzün tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak temayüz etti. Nihayetinde yeni bir Merkez Komite ve yeni yapılanmalar ortaya çıktı. Ancak bu sürecin akabinde tartışmaların dinmiş olduğundan söz etmek mümkün değildir. Hem tam üyeli MK toplantısının sonuçları bakımından hem de konferansın almış olduğu karar ve sonuçlar bakımından, herkes aynı doygunlukta bir rahatlama içerisinde değildi. Kendi açımdan ben de rahatlamış değildim ve zaten tartışmaların konferans içerisinde de çok sıkı bir biçimde cereyan etmişti.

Seni tatmin etmeyen tam olarak neydi?

O günkü başlıkları aynı netlikle belirtmek pek kolay olmayabilir ancak ulusal sorunla ilgili, Kurtuluş'un yaklaşımına yeterince denk düşmeyen tutumlardan kaynaklandığını söyleyebilirim. Konunun konferans içerisinde ele alınışında eksiklikler görmüştüm. Alınmış olan kararların, bu eksikliklerin giderilmesine yetmeyeceğini ifade etmiştim. Ulusal soruna ilişkin yaklaşımlarımızın özüyle örtüşmeyen tutumların yol açmış olduğu sıkıntıları, hep birlikte yaşamıştık 1983'e gelinceye kadar. Buna yol açmış olan arkadaşların, kapsamlı ve doğrudan bir özeleştiriyi içermeyen tutumlarından memnun kalmamıştım. Çünkü bu arkadaşlarımız aynı biçimde görevlerine devam ediyorlardı. Zaten bu konudaki anlayışlarının değişmemiş olduğunu, yıllar içerisinde çok net bir biçimde tespit etme şansımız oldu. Dolayısıyla o konferansla ulaşmayı amaçladığımız geçmiş eleştirisi konusunda, yeterince tatmin edici bir yaklaşımın olmadığını düşünüyordum.

Üç yüze yakın yazının dolaşıma sokulduğunu söylemiştin, o tartışmalarda ortak bir sonuca ulaşmak mümkün olmadı mı?

Ne yazık ki olmadı. Çeşitli çevrelerden, farklı farklı tartışma başlıkları içerisinde ele alınabilecek konular işleniyordu bu yazılarda. Herkes kendi bulunduğu noktadan saptamış olduğu eksiklikler üzerinden değerlendirmeler yaptığı için, ortak sonuca ulaşan bir saptama yapılamadı bildiğim kadarıyla. Konferansta, örgütün yaşamış olduğu süreçle ilgili, Türkiye'deki MK üyelerine yönelik eleştiriler oldu. Bu eleştiriler, süreci mahkûm eden bir karar olarak konferansa da yansıdı. Ancak yıllar sonra yayımlanan anılarında muhatapları, bir özeleştirinin yapılmamış olduğunu zaten ifade ediyor.

1983'te yapılan konferans öncesinde İstanbul'daki çalışmaların bir parçası oldum ve İstanbul Komitesi'nde faaliyet sürdürdüm. Sonrası yaklaşık iki yıl kadar sıkıntılı bir dönem oldu benim açımdan. Çünkü yeterince tatmin olunmamış bir geçmiş değerlendirmesi ile ilerledik. Bu arada tabii her gün, yeni operasyonlar oluyordu. 1983'te yaptığımız konferanstan sonra geçen iki yıllık süre içerisinde, sıkı bir yer altı çalışması, gizli bir faaliyet sürdürüldü. Çok kısıtlı ilişkiler içerisinde seyreden bir çalışmaydı. Kısmi doyumsuzluğum olmakla birlikte, bir çalışma ortamının ortaya çıkmış olması, her şeye rağmen sevindiriciydi ve Kurtuluş örgütü yeniden kendince bir düzenek tutturmaya çalışıyordu. O süreçte günlük hayat, hem ekonomik ve örgütsel imkânlarımız hem de ulaşmaya çalıştığımız çevreler açısından kısıtlıydı.

Daha küçülmüş olarak varlığımızı sürdürüyorduk. Geriye dönüp bakıldığında çok anlaşılır ve kabul edilebilir bir durumdu.

Çok kısıtlı olanaklarla yayın da çıkartılıyordu bildiğim kadarıyla. Gizli yayın grupları kurulmuş ve onların aracılığıyla yayınlar çıkartılmıştı. Bu sürecin akabinde bilinen o büyük operasyon gündeme geldi ve Kurtuluş örgütünün merkezi yapıları o güne kadar görülmemiş ölçüde, geniş ve etkili bir operasyona maruz kaldı. 80'le 85 arasında da operasyonlar kesilmiş değildi. Çeşitli dönemlerde, çeşitli çevrelerden kayıplarla ilerleyerek devam ediliyordu. Devletin sosyalist örgütlere dönük saldırısı, ara vermeksizin sürüyordu aslında. Her seferinde bir operasyon ya da bir yakalanma haberi ile güne başlayabilirdiniz.

Aslında Türkiye'deki siyasal durumun nispi bir değişikliğe uğrayacağının ipuçları da ortaya çıkmıştı. Siyasal meşruiyet alanlarının yaratılma imkânları var gibi görünüyordu. "Yasal bir yayın organının çıkartılmasının imkânları niye konuşulmuyor?" diye kendi çevremde tartıştığımı hatırlıyorum. Çünkü tam tarihini hatırlamıyorum ama bir takım yayınlar çıkmaya başlamıştı. Türkiye'de yasal bir alanın yaratılması ve o yasal alan üzerinden ilerlemenin mümkün olabileceği, net olarak gözükmeye başlamıştı. Bizim de bu konuyu düşünmemiz icap ediyordu. Yeraltında sürdürülen yayın faaliyetiyle gelişemeyeceğimiz açıktı.

Ancak Kurtuluş, bütün bunları gerçekleştiremeden 1985'e evrilmiş oldu. Ne yapmak gerekirdi diye geriye dönüp bakıldığında, o günkü yetersiz tartışmalarımız içerisinde anımsayabildiğim en önemli nokta budur. Yasal bir yayın çıkartmak, o yayın etrafında toplanmak iyi olabilirdi. Ama 1983'teki konferanstan sonra buna benzer adımların atılmasını sağlayacak aşamaya henüz gelemeden etkili operasyonlarla yüz yüze kaldı Kurtuluş. MK üyelerinden önce biri sonra da diğerleri bütünüyle yakalanmış oldu. Bizim çekirdek örgütümüz açısından çok azgın bir saldırı dönemiydi. Siyasal bir faaliyetin sürdürülme imkânlarını tüketecek nitelikte saldırılardı. Ama öte yandan da Türkiye'de nispi bir rahatlama ortamı devam ediyordu. Özal'la beraber, yasallaşma imkânlarının zorlanacağı açıktı. Yurt dışındaki göçmen solcuların hatta TKP'lilerin yurda dönmesine izin verileceği konuşuluyordu. Bu süreçte o meşhur 1985 operasyonu gerçekleştiğinde, her şey büyük bir akamete uğradı. Kurtuluş o güne kadar yaratmış olduğu varlığını önemli ölçüde kaybetti.

Bu operasyon, Kurtuluş'un yönetici kadroları bakımından bir kıyım niteliğindeydi. Kurtuluş'un yönetim organlarında çalışmış hemen hiç kimse kalmadı dışarıda. Alt kurumlara da yansıması bakımından, belki de Kurtuluş'un en etkilendiği operasyon sayılabilir. Kurtuluş açısından yeni bir sürece girileceği net olarak görülüyordu. Dışarıda hiçbir yapı kalmamıştı. Tabii henüz yakalanmamış insanlar vardı ancak yönetici organların toptan yok olması, onların dağınık ve birbirlerinden habersiz oldukları anlamına da geliyordu aslında.

Yakalanmayan arkadaşlardan bir araya gelebilenler, ortaya çıkan bu durumu dikkatle değerlendirdi. Yakalanmayanların o güne kadarki takibattan uzak olduğu konusunda bir yorumumuz olduğunu hatırlıyorum. Bu yorum, yurt dışındaki arkadaşlarla bir tartışmaya da yol açtı. Yurt dışında varlığını sürdüren arkadaşlarımız, dışarıda kalanların da takip altında olabileceklerini ve dolayısıyla bunların yeniden bir araya gelme gayretlerine yönelmeleri halinde, polise toplu halde yakalanma fırsatı sunabilecekleri şeklinde yorumluyorlardı süreci haklı olarak. Biz de böyle olmadığını ve dışarıda kalanların takibattan uzak olduğunu kanıtlayan göstergeler olduğunu; yeniden toparlanmamızın mümkün ve gerekli olduğunu söylüyorduk. Madem dışarıda kalan yapılar var, bunlar kendisini yeniden donatabilir diyorduk. Bu tartışma bir süre devam etti. Yurt içindeki arkadaşlar, uzun tartışmalar sonunda, bir konferans ve kongre toplanmasına, yeni bir mekanizma kurulması için adımlar atılmasına dönük kararlar aldı. "İçinde bulunduğumuz durum itibariyle Kurtuluş'un yeniden inşa edilmesi süreci ile yüz yüze olmamız nedeniyle var olan kadrolar arasında bir rıza arayışına gidilmeli ve kalan kadroların onayıyla seçilmiş bir mekanizmayla örgüt, ileriye götürebilirse götürmelidir" diye konuştuk. En zor koşullar yaşanıyor olsa bile bu yeniden toparlanma girişimi, mutlaka ortak iradeyi yansıtan bir kurumsallık içerisinde olmalıdır, perspektifiyle hareket ettik. Bu anlayış tartışılırken yurt dışındaki arkadaşlarımızla uyum içerisinde olduğumuz söylenemez. Tartışmaları sürdürenlerden birisi olarak, başlangıç yıllarındaki durumun bir eksiklik olduğunu saptamıştım; rızaya dayalı olmayan ilerleyişler, daha sonra sıkıntıya yol açıyordu.

1980 önce ve sonrasında da kongre ve konferanslar yapabileceğimizi düşündüm hep. Kurtuluş'un o günkü kadrolarının bilgi, beceri ve yeteneklerinin bunu başarmaya muktedir olduğuna, şiddetle inancım vardı. Bugün ge-

riye dönük olarak da bu inancımı pekiştirerek devam ettiriyorum. 1980 darbesi sonrasında, alınmış olan kongre kararını hayata geçirmeliydik. 12 Eylül koşullarına rağmen bunların gerçekleşebileceğini düşündüm hep.

Türkiye'de kalan ve bir araya gelmeyi becerebilen arkadaşlar da bu yaklaşımı savundu ve nihayetinde geçmişten kalan ve o günkü kadrolar arasından seçilmiş insanların bir araya geldiği bir toplantı düzenlendi. Kurtuluş'un kadroları düşünüldüğünde, çok zorlu bir durumla yüz yüze kalındığı açıktı. Çünkü Kurtuluş'un yetkin kadrolarının neredeyse yüzde 95'i yakalanmıştı. Ama Kurtuluş'un o güne kadar üretmiş olduğu anlayışın tezahürü olarak; kalan arkadaşlar, onca tecrübesizlik ve eski kadrolarla kıyaslanmayacak yetersizliklerine rağmen, bu anlayışa denk düşen adımlar atabilmeyi benimseme olgunluğunu gösterdi. Yurt dışındaki arkadaşlar, ısrarla karşı çıkmalarına rağmen süreci kabullenmek durumunda kaldı. Nahoş bir sıkıntıya da yol açmıştı ama sürecin ilerleyişini engelleyen bir noktaya dönüşmemişti.

Çeşitli birimlerden onay alarak gelen on beş yirmi kişiyle İstanbul'da bir toplantı yapıldı. Yurt dışından alınan destek sonucu, bir arkadaşımız Türkiye'ye geldi ve toplantıya katıldı; iyi de oldu. Bu toplantı kendi içerisinde yarattığı tartışma, eleştiri ve sorunlarla birlikte, Kurtuluş hareketinin tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Ortak anlayış çerçevesinde, Kurtuluş'un tarihsel çizgisiyle bağdaşan yeni bir mekanizma, 1985 itibariyle yürümeye başladı. Bu esnada da sıkıntılar vardı ama önemli olan, temel felsefemiz ile bağdaşan bir çizgiyi yeniden koruyup kollayacak bir mekanizmanın kurulmuş olmasıydı. Bu mekanizma, bir çalışma başlattı ve uzunca bir süre de sürdürdü. Daha sonra çeşitli şekil değişikliklerine uğrayarak devam etti. 1986'da yeni bir konferans yapılması kararlaştırılmıştı. Yurt dışında bir konferans daha yapıldı. Kurtuluş, demokratik adımlar atma ve demokratik bir anlayışla ilerlemeye karar verdiğinde en zayıf noktasındaydı. Bu durum Kurtuluş tarihi açısından dikkate alınması gereken bir noktadır: Kurtuluş'un 1975'den başlayan ve gelişerek devam eden tarihi içerisinde, nedense başvurmaktan kaçındığı veya beceremediği olduğu örgüt içi demokrasiyi güçlendirecek ve yönetici kadroların, örgüt rızasını yanlarında taşımasına yardımcı olabilecek girişimler, ne yazık ki onun en güçsüz olduğu dönemde hayat buldu.

Kurtuluş hareketi TKKKÖ adını nasıl aldı, bundan neden vazgeçildi ve etkileri ne oldu?

Kurtuluş'un isminin değişmesi son derece basit bir nedenden kaynaklanıyordu. Anlayabildiğim kadarıyla yurt dışında bulunulan süreçte, Kurtuluş kavramı ile kendilerini anlatmakta zorluk çekmeleri bu değişikliğe neden oldu. Kurtuluş dışarı çıkmadan önce yurt dışından duyulabilir ölçüde etkinlik üretmiş olsaydı, yüz yüze gelindiğinde yabancılar onun kim olduğunu, neye tekabül ettiğini sorma ihtiyacı duymayacaklardı zaten. Ancak oradaki yüzlerce örgütün içerisinde net tanımlara ihtiyaç duyulmuş olmalı ki kalkıp böyle bir ad konulmuş. Tarihimiz açısından çok da önemsediğim bir şey değil bu.

Yakalanma, DAL ve cezaevi deneyimleri

Yakalanma sürecine kadar nasıl bir yaşam ve faaliyet sürdürdün, nasıl yakalandın?

1980 ve sonrası yıllar, 70 öncesine kıyasla gizli çalışma koşullarının, saklanma, korunma gayretlerinin çok uzun süre devam ettiği yıllar oldu. Öyle ki tutuklanmalara rağmen yakalanmamış insanların sürdürdüğü çalışmalar, neredeyse yasal parti arayışlarına kadar sarkıverdi. 71 öncesindeki illegal çalışmalar, çok daha kısa bir döneme tekabül eder. Dolayısıyla güçlü deney ve birikimler yansıtılamadan herkes, 80 sonrasında duyarak, okuyarak öğrenerek hayata adapte olmaya çalıştı. Bildiğim kadarıyla 1980'den sonra, Kurtuluş'un merkezi yapıları içerisinde bulunan hiç kimsenin, yasal bir örgütle bağları yoktu. Zorlu bir dönemdi, öğrenilen bir dönemdi. İnsanlar çalışma becerilerini yaşayarak edinmek durumunda kaldı. Geçmişten bugüne aktarılmış çok fazla tecrübe yoktu. Elbette bu zorlu ve sıkıntılı süreçten herkesin farklı etkilenmesi söz konusudur. Benzer süreçlere potansiyel olarak hazır olan kadrolar, çok daha zorlu koşullarla yüz yüze gelinebileceğini zımni olarak var sayan insanlar vardı elbet. Zaten her örgütün en tecrübeli unsurları onlardan oluşur.

Süreç her ne kadar zor, gergin ve endişe verici olsa da hayat, olağan seyrinde akıp gitti. O dönemde de aşık olup evlenenler, sinemalara, tiyatrolara gidenler, toplu sohbet, muhabbet yapanlar vardı. Örgütlü arkadaşların sokak buluşmalarında zaman zaman komik durumlar yaşanırdı. Söz gelimi bir tanesinde, bir arkadaşın başka bir arkadaşla yapmış olduğu görüşmeleri üçüncü birine devretmesi gerekiyor. Onları buluşturmaya çalışırken kendi-

sinin yerine gidecek olana diğerini için "Sen tanıyorsan ben gelmeyeyim" diyor. O da tanıdığını söylüyor, öbürüne soruyor o da tanıdığını söylüyor. Birbirlerini tanıdıklarını var sayan arkadaş, buluşmaya gitmiyor. Meğer ikisi de birbirini fazla tanımıyormuş. Birisi buluşma yerinde kendisine "Acaba o mudur?" diye dikkatle bakınca, öbürü "Bu adam bana niye dikkatle bakıyor" diye endişeleniyor ve yerini değiştirip başka bir tarafa geçiyor. Diğeri de kendisinin diğer arkadaş tarafından tanındığını ve "Burada değil de öbür tarafta görüşelim" demek istediğini düşünerek peşine takılıyor. Öbür arkadaş daha da endişeleniyor ve yönünü değiştirip bir sokağa yöneliyor. Arkasındaki de o sokağa yönelince "Eyvah bizim adam yakalandı" diye düşünüp kaçmaya başlıyor. O kaçınca "Eyvah, bir şey oldu" diyerek öteki de kaçıyor. İkisi de birbirinden bağımsız olarak diğerinin yakalanmış olduğunu arkadaşlara bildirince, bu sefer örgütte heyecan ve tedirginlik yaşanıyor. Buna benzer, bu gün tebessümle karşılayacağımız ama yaşanırken ciddi problemlere neden olan, çok sayıda olay vardır pek çok arkadaşımızın belleğinde.

Benim başımdan geçen bir olayı anlatayım: Çeşitli vilayetlerden koruma amacıyla İstanbul'a getirtmiş olduğumuz arkadaşlardan birine hem ev eşyaları hem bir kısım paralar verdik. Bir ay kadar sonra ailesini getirip yerleşecekti. Bu arkadaşımızla beş altı kez bu amaçla görüştüm. Görüşmelerimizi daha çok birbirlerine uzak yerlerde yapıyorduk. Her seferinde, ev işini halledip halletmediğini, ailesini getirip getirmediğini soruyordum. Evi tuttuğunu, bazı ihtiyaçlarını tedarik etmeye çalıştığını söyledi. İkinci el ev eşyası satan yerlerden bazı şeyler aldık, bazı evlerdeki fazlalıklardan bir şeyler götürdük verdik. Benim kaldığım evde de fazla perde ve kilimler vardı. O kilimleri alıp getirdim ve arkadaşa verdim. Bu malzeme alışverişi iki üç seferde oldu. En son görüşmemizde arkadaş, eve tamamen yerleştiklerini, komşuların kendilerine ziyarete gelmek istediklerini ama perdeleri olmadığını söyledi. O ara benim yaşamış olduğum evdeki arkadaşımız da evin perdelerini yıkamış, daha asmamıştı. Ben de o perdeleri arkadaşa götürdüm. Bu arada normal hayatımızı ve arkadaşla beraber yaptığımız bir çalışmayı sürdürüyoruz. Aradan epey zaman geçtikten sonra yapılan bir operasyonda, MK'dan arkadaşlar da yakalandı. Çok heyecanlı bir gündü. Bir sürü randevu trafiğini değiştirdik. Akşam saatinde eve gittiğimde, o arkadaşı bizim evde gördüm. Büyük heyecana kapıldım ve o alandan da bir operasyon ye-

diğimizi düşündüm. Arkadaşlarsa gülüp duruyorlardı. Meğer arkadaş bizim alt katımızdan ev tutmuş. Üç aydan fazla bir zamandır, farkında olmadan, aynı apartmanda altlı-üstlü oturuyormuşuz. Anlaşıldı ki benim evden alıp Ümraniye'ye götürdüğüm malzemeleri, o tekrar benim alt katımdaki eve getiriyormuş. Buna benzeyen çok komiklikler yaşadık.

Cezaevi ve emniyet süreçlerini yaşayan hemen herkes bilir. Emniyet'te polisler, yakalamış oldukları insanı çökertmek umuduyla "Sizin elebaşlarınız, ağababalarınız iyi besleniyor siz aç susuz yaşıyorsunuz" gibi laflar çokça söyler. Kesinlikle bu bir safsatadır: hemen herkes benzer zor koşullarda yaşıyordu. Tamamen örgütün geliriyle hayatını sürdüren insan sayısı çok çok azdır. Hatta uzun dönemler bakımından da mümkün değildir. Bazen koşulları gereği bu gelire ihtiyaç duyan arkadaşlarımız olurdu ama genelde herkes kendi getirisiyle orada bulunur ve eksikler ortaklaşa tamamlanmaya çalışılırdı. İstanbul'da yaşamını sürdürenler, daha önce İstanbul'la ilişkiliyse nispeten daha kolay imkânlar bulabiliyordu. Dışarıdan gelenler daha tabi olmak zorunda kalıyorlardı ama bir prensip olarak yönetici arkadaşlar da dâhil, hiçbirinin farklı bir hayatı olduğunu kendi açımdan var saymamışımdır. Bununla ilgili anlatılan her şeyi kulağımın öbür tarafıyla dinlemişimdir. Bunlar negatif algılar yaratabilme arzusuyla üretilmiş ve polis tarafından işlenmiş olan şeylerdir. Benim çok eleştirim vardır çeşitli arkadaşlarımıza ama bu alanda, doğrudan eleştiri yöneltebileceğim herhangi bir kişiye denk gelmedim. Genel hayat içerisinde bir dayanışma vardı ve yeraltı koşullarında, herkes aynı ölçüde bu dayanışma havuzundan yararlanamamış olabilir. Buna dair söyleyemiyorum ama benim bizatihi şahit olduğum, bilgim dâhilinde olan herhangi bir problem görmedim bugüne kadar.

Yakalanman nasıl oldu?

Büyük operasyondan sonra yeniden toparlanmanın akabinde, çeşitli zorluklarla süren iki yıl yaşandık. O arada bazı sıkıntılarımız da vardı. İbrahim İnci çok hastaydı, Behçet hastası olduğu için çok özen gösterilmesi gerekiyor ve iyi tedavi alamıyordu o günlerde. Ankara'da bulunduğu yıllarda Hacettepe'de süren tedavileri vardı. Durumunda bozulma olduğunda İbrahim İnci'nin Ankara'ya gitmesi gerekti. Ben Ankara'da yaygın ilişkilere sahip olduğum için, ona daha iyi imkânlar sağlayabilmek amacıyla onunla beraber Ankara'ya gittim. Oraya gitmiş olduğumuz dönemde yakalandım.

Bu arada yeri gelmişken ifade edeyim, anlatılardan birinde gözüme çarptı. Bir arkadaşımız "Cezaevinden birilerini kaçırmaya çalışırken yakalandı" gibi şeyler söylemiş; bu gerçek değildir. Bir yanlış hatırlama var. Ankara'ya gidiş amacım İbrahim İnci'nin tedavisine yardımcı olmaktı, herhangi birisini cezaevinden kaçırmak için gitmem söz konusu değildir. Ankara'da bir avukat arkadaşımızın bürosunda iken gözaltına alındım. Bu yakalanmanın nasıl olduğuna dair birkaç tevatür var. Bir tanesi, yıllar önce Kurtuluş içinde olan ve polise çalıştığını bildiğimiz birinin, girip çıktığım büronun yanındaki bir kuaför dükkânından beni izlemiş olduğuna ilişkin yorumdur. Diğeri, daha evvel orada görüştüğümüz arkadaşlardan sıçramış olduğu şeklinde idi.

Yirmi gün DAL'da kaldım. Yirmi günün ilk üç gününde kaydımız yapılmadı, kayıt yapıldıktan sonra on yedi gün kaldım sonra da tutuklandım. Cezaevine gitmeden evvel izlenmiş olan mutat yol benim için de izlendi. Bugüne kadar yakalanmış arkadaşlarımıza uygulanmış olan işkencelerin neredeyse tamamı, bazı ekstralarıyla birlikte bana da uygulandı. Uzun süre yakalanmamış olmama kişisel öfke biriktirmişti polisler. Bütün işkenceler uygulandı. Farklı olanlardan bir tanesi; eskiden bize Devrimci Yolcu arkadaşların "Polistir, bunu aranıza almayın" dediği, yıllar içerisinde Kurtuluşçu olup daha sonra ayrılan, Aslan Törer'in de o işkencelere katılmış olmasıydı. Tanıdığım birisiydi, işkencede onunla karşılaştım. Bunu mahkemede de dillendirdim ama sonuçta bir şey çıkmadı. Hâlâ poliste çalışıyor mu bilmiyorum. 1980 öncesindeki o legal hareketli ortamda, her zaman aramıza sızmış olduklarından emin olduğumuz polislerden bir tanesi ile orada karşılaşmış olduk. Önceden mi sonradan mı olduğunun bir anlamı yok; ama Ankara'nın yapmış olduğu çalışmalarda görev alan birisiydi. Emniyet'te gördüğüm işkence esnasında oradaki varlığını hissettim ve tanıdım kendisini. İşkence esnasında dayak ve sopanın dışında, vurma tehdidi ile kulağımın yanına ateş edilmiş olması kulağımda *tinnitus* hastalığının ortaya çıkmasına yol açtı. Tedavisi mümkün olamayan bir hastalık olduğu için onunla hayatıma devam ediyorum. Yakalandığım dönem hava çok soğuktu, hücrede oldukça üşüyordum. Muhtemelen var olan hastalığım arttı ya da tamamen orada hastalandım. Cezaevine girdiğimde çok hastaydım ve tedavi edilmedim. Epeyce bir süre revire çıkartmadılar. Bu durum cezaevinde bir takım olaylara yol açtı. Çünkü kronik nefrite dönüşme riski taşıdığım anla-

şıldı. O mağduriyet içerisinde hem yurt dışındaki arkadaşlarımızın başlattığı bir kampanya oldu hem de cezaevinden büyük bir baskı oluşturuldu idareye. Kavgalar oldu bu nedenden dolayı. Bu vesileyle Adana Devrimci Yol davasından yargılanan Yalçın Barut arkadaşımı sevgiyle, saygıyla anıyorum. Bu konuda büyük gayret sergiledi. Nihayetinde tedavi imkânlarına kavuştum ve o arada dışarıdan ilaçlar da gelmeye başladı. Çok uzun süreli tedavi gördüm, tam iyileşemedim ama kronik nefrite dönüşmedi. Emniyet'teki işkencede yanlış askı nedeniyle sol kolum felç olmuştu. Kolumun felç olduğu gün dinlenmeye aldılar; o dinlenme esnasında Aslan Törer'in içeriye girdi ve beni görünce "Bu ibne rol yapıyor, sağ eline de biraz elektrik yükleyin bir şeysi kalmaz" dedi. Onun polis içerisindeki fütursuzluğundan, sadece korku ve zorlama ile bu işi yapmadığını, onlarla eşit koşullar içerisinde varlığını sürdüren birisi olduğunu da fark ettim.

Ben ve benim gibi birçok arkadaş Emniyet'e ve cezaevine düşeceğimiz fikrine sahiptik. Bizim için oradaki uygulamaların hiçbirisi sürpriz niteliği taşımıyordu. Bu insana bir güç kazandırıyor öncelikle. Dolayısıyla hiç ilgisi olmayan birisinin karşılaşmış olduğu sıkıntılardan daha farklı bir durum ortaya çıkıyor. Ben 1973'ten itibaren oralardaki uygulamalara dair bilgi sahibi olduğum için sürpriz olmadı. Çok sıkıntılı geçen ilk on beş günlük sürecin tamamı boyunca, her türlü uygulamayla yüz yüze geliyorsunuz. Kulağıma katkısı ve kolumun geçici bir dönem felç olması dışında, bedensel bir izi kalmadı bende.

İçeride bulunmuş olduğumuz dönem esnasında, her şeyi gözden geçirip koruma eksenli bir çizgi tutturuyorsunuz; insan zihninin ve bilincinin ne kadar zengin, kapsamlı ve becerikli çalıştığına orada tanık oluyorsunuz. İnsan müthiş bir zekâ ile donandığını fark ediyor o işkenceler esnasında. Çok hızlı düşünüyorsunuz, beynimin bu kadar çok çalıştığına tanık olmadığımı söyleyebilirim. İşkencenin böyle bir şeye yol açtığını gördüm. Önceden de benzer uygulamalarla yüz yüze kalmıştım ama daha basit bir durumdan dolayı olduğu için, daha kısa sürmüştü. Örgüt yöneticiliği ile suçlandım, bir yıla yakın Ankara Ulucanlar Cezaevi'nde kaldım. Sonra Bursa'ya geldim. Yargıtay sürecinde beraat ettim ve Bursa'dan tahliye oldum.

15 Temmuz 2016 darbesinden sonra polisin, darbecilere dönük baskı, şiddet ve işkencesini açıktan sergilenmekten çekinmediği tablolar vardı. Bizim dönemimizde, yaşadığımız dayak ve işkenceden sonra mahkemeye

çıkmadan önce mutlaka bir dinlendirme dönemi oluyordu. Söz gelimi bizi mahkemeye çıkarmadan evvelki iki gün hiçbir şey yapmadılar, üstelik mahkemeye çıkacağımız gün de banyo yaparak, saç sakal traşı ettirdiler, kıyafet düzenlemesi yaptılar, mahkemeye çıkarken işkenceden bir görüntünün olmasına izin vermediler. İşkenceye maruz kaldığımız yönündeki ifadelerimizi de mahkeme hiçbir şekilde ciddiye almadı. Hiç olmazsa görüntüde bir açık vermemek için işkenceyi saklayan bir tutumları vardı o dönemde. 15 Temmuz sonrasında, bir dönemin astığı astık, kestiği kestik generallerinin bile işkenceye maruz kaldığını gördük hep beraber. Gazetelere yansımış örneklerinin dışında hemen hemen yaygın biçimde nedamet getirdikleri, pişmanlıktan yararlanmak istedikleri, zengin açıklamalar sunduklarını gördük.

Buradan hareketle bir yorum yapmak isterim. 12 Eylül darbecilerinin zindanlara doldurduğu devrimcilerin çoğu, henüz yirmili yaşlardaydı o günlerde. Yaşı otuzun üstünde yakalanmış olan insan çok azdır. Çok güçlü direniş öyküleri, teslim olmama gayretleri, örgütünü, çevresini becerebildiği kadar koruma güdüsü genel bir temayüldür o gencecik devrimcilerde. İşkencelerin yoğunluğuna rağmen, toplumda hiçbir savunucusu olmadan ve yapayalnız kalmış oldukları bir dönemde bile müthiş direniş örnekleri sergilediklerine tanık olduk. Yaşı başı geçkin, özel olarak savaş için örgütlenmiş ve eğitilmiş insanların verdikleri ifadeleri, o gencecik insanlarla kıyasladığım zaman, onlara olan hayranlığımı, anlayışlarının o insanlara kazandırdığı güce olan saygımı bir kez daha burada vurgulamak isterim.

1980'li yıllarda 675 bin insanın yakalandığı, gözaltına alındığı biliniyor. Bu kişilerin 350 bini yoğun işkencelerden sonra tutuklandı. Çeşitli düzeylerde işkence görmemiş hiç kimse kalmadı. Doksan gün işkence görmüş çok sayıda arkadaşımızın olduğunu biliyorum. Bunların içerisinde direnemeyen, ihanet çizgisine sürüklenen, pişmanlıktan yararlanan örnekler olmakla beraber, solun genel temayülü korumak, korunmak, direnmek çizgisinde olmuştur. Türkiye solcularının övünebileceği bir durumdur bu.

80'den sonra cezaevleri ve Kurtuluş'un tavrı üzerine bir şeyler söyleyebilir misin?

1987'de cezaevine girdim, benim cezaevine girdiğim dönemden evvelki yıllarda yoğun bir cezaevi hareketliliği vardı. Cezaevinden çıktıktan hemen sonra da yeniden hızlanandı. Yani ben cezaevine baskı ve şiddetin nispeten

azalmış olduğu, çatışmaların durulmuş olduğu dönemde girdim ve çıktım. Bu bakımdan benim cezaevindeki şiddet içeren baskılara ilişkin doğrudan gözlemlerime dayanan bir şeyler söyleme şansım yok. Türkiye'de cezaevi sorunu çok güçlü bir sorundur. Sokakta onca insanın öldürülmesi, muazzam baskılar, yargısız infazların kol gezdiği düşünüldüğünde bunun devamı cezaevlerinde de sürdü. Mamak, Diyarbakır, Kars, Elazığ cezaevleri işkenceleri bakımından çok tanınan cezaevleriydi. Baskıcı, zorba cunta, acımasız siyasi çizgisini, cezaevinde korunmasız sosyalistler üzerinde sürdürdü. Bu bizim her zaman dillendirmemiz gereken bir durum.

Ankara Cezaevi, Kurtuluşçuların ve diğer bütün grupların kendi komünlerinin olduğu, ortak faaliyetlerin sürdürüldüğü, 1970'lerdekine benzeyen bir durumda olduğu için hiçbir adaptasyon sıkıntısı çekmedim.

1977'de Necdet'lerle beraber yatmış olmak, 1987'de ise daha uzun süreli mahkûmiyet hayatlarını sürdürüp de orada tedavi ya da başka yerlere nakledilmek üzere gelmiş, eski arkadaşlarımla yan yana gelmiş olmak benim için değerlidir. O kısa sürede çok verimli ve sıkı okumalar yapabildik. Benim Ankara'da yakalanmış olmam hem benim hem de orada yaşayan arkadaşlar açısından şansa dönüştü. Çünkü oranın yerlisi olmam itibariyle epeyce kabarık sayıda siyasi olmayan çevrelerden de arkadaşlarım olan avukatların desteklerini gün be gün yaşadım. Dolayısıyla cezaevinde ihtiyaçların karşılanması bakımından kolaylıklar oldu. Eski sporcu arkadaşlarım aracılığıyla cezaevine eşofman, futbol voleybol topları getirttik. Kitapçı arkadaşlarım vardı, haber gönderdik sağ olsunlar kolilerle kitap gönderdiler. Bu vesile ile kendilerine buradan bir kez daha teşekkür ediyorum.

Bursa'ya nasıl sevk edildiniz?

Sevk edilişimiz gerçekten çok kötüydü. Ring dedikleri bir uygulama var. Bu kendi başına bir işkencedir aslında. Bu nakiller sırasında ölen adli ve siyasi tutuklular olduğu herkesin bildiği bir gerçek. Ulucanlar'daki onca rahatlıktan sonra, Bursa'da da çok rahat bir ortam vardı; ikisi arasında tek sıkıntılı dönem o bir günlük yolculuktur. İnsanları birbirlerine bağlayarak içeriye itekledikleriniz, içeride düştüğünüz pozisyonu neredeyse sonuna kadar koruyarak yolculuk ediyorsunuz. Sanıyorum bir yerde mola verdiler.

Çok sıkıntılı bir gidişti. Bursa, adli ve siyasi mahkûmların ortak nakledildiği bir yerdi. Ben de oraya Dev-Sol ve MLSPB'den iki arkadaşla birlikte sevk edilmiştim. Çok zorlu, hırpalayıcı ve insanın günlerce süren işkenceyi tercih edebileceği bir yolculuktan sonra Bursa'ya geldik. Bursa Cezaevi'nde Kurtuluşçuların koğuşuna gittim. Rahat bir ortamdı, önceden tanımış olduğum arkadaşlarım da vardı. Hem çocukluktan solcu arkadaşlarımla hem de Kurtuluşçu arkadaşlarımla kısa süreli bir beraberliğim oldu orada. Eski arkadaşlarla buluşmanın ötesinde bol okumalı, bol sporlu bir süreçti. Bu koşullarda mahkûmiyet bir solcunun arayıp da bulamayacağı şeydir. Yargıtay'da davam beraatle sonuçlandı. Beni cezaevinden kelepçeli olarak jandarmaya teslim ettiler asker kaçağı diye. Tahliye kâğıdım bir karışıklıktan dolayı Ankara'ya gitmiş, avukatlarım da Ankara'da cezaevi kapısında beklerken Bursa'dan tahliye oldum. Askerlik şubesine götürdüler. Manisa'da üç ay askerlik yaptım. Cezaevlerinden tahliye olmuş, beraat etmiş veya çıkmış solcu elli üç kişinin bulunduğu bir yere denk düştüm. O da bize bir özgüven ve ortak davranma imkânı sundu. Askerlik sonrasında İstanbul'a, on beş seneden fazla zamandır düzenli gidip gelmemiş olduğum ailemin yanına geldim, onlarla tanıştım, bir kısmının büyüdüğünü bir kısmının yaşlandığını gördüm. Onlarla da bir ilişki kurma fırsatım çıkmış oldu.

80'den sonra cezaevinde yaşanan olaylara karşı dışarıda herhangi bir tavır geliştirilebiliyor muydu? İçeridekilerle dışarıdakilerin hem insani hem politik ilişkilenmeleri nasıl oluyordu?

Cezaevinden çıktıktan sonra cezaevlerine gidip geldim ve cezaevlerindeki arkadaşlarımızı ziyaret etme şansına sahip oldum. Günler süren bir tur biçiminde cezaevlerindeki arkadaşlarımızı ziyaret ettik. Üç kişilik bir arkadaş grubu olarak Bartın Cezaevi'nde uzun bir süre geçirdik, çok keyifli açık görüşler yaptık. Yakın arkadaşım, siyasi mücadele esnasında farklı alanlarda faaliyet sürdürüyor olmakla beraber, kişisel arkadaşlık yaptığım insanlardan olan Azmi Pat ile uzun uzun konuşma şansımız oldu. Ziyaretimizden birkaç ay sonra Azmi'nin intihar etmiş olmasının yol açtığı travmayı, bugün dahi atlatabilmiş olduğum söylenemez. Beklemediğiniz, hiç ummadığınız bir arkadaşımızı kaybetmek çok hüzün verici gerçekten. Gözlerimin önünden hiçbir zaman gitmeyen sahnelerdir Azmi ile son görüşmelerimiz. Kendisini bir kez daha sevgiyle anıyorum. Orada Azmi'nin dışındaki bütün

arkadaşlarla da görüştük. Başka örgütten arkadaşlarımla da görüşme şansım oldu. Keza Çanakkale Cezaevi'nde bir gün geçirdiğimi biliyorum. Bu cezaevlerine gidiş gelişlerimiz, bir rahatlığın söz konusu olduğunu gösteriyor. Artık birinci dereceden akraba olmayanlar da görüşme yapabiliyordu.

Cezaevinden sonra kendi kimliğimi çıkartmak istedim. İbrahim İnci de aynı durumdaymış, aynı gün hem kimlik hem de ehliyete müracaat ettik.

Anlaşılan seni mutlu kılan bir öykün var. Bu öykü üzerine son olarak neler söylemek istersin?

Son olarak söyleyebileceğim şey; ne kişisel olarak uğramış olduğum mağduriyetler bakımından, ne de yanlış, doğru incittiğim, kırdığım kırıldığım ilişkiler bakımından herhangi bir iç kırıklığı içerisinde olmadığımdır. 1970'den konuştuğumuz yıllara varıncaya kadar ki dönemi, bir bütün olarak değerlendirip çok kısa bir cümle ile nasıl yorumlayabilirsin derseniz, aklıma gelen ilk cevap: Çok bilerek, çok inanarak, çok severek, çok keyif alarak, çok mutlu olarak sürdürmüş olduğum bir dönem olduğunu hasseten vurgulamak isterim. Tabii bu cümleler yaşamış olduğum hüzünleri, kaybetmiş olduğum arkadaşlarımın acısını unutmuş olduğum anlamına gelmiyor. Ama bir bütün olarak keyifli bir hayattı denebilir.

Çünkü insanın öncelikle kendi iradesi ile seçtiği hayatı, yanlış-doğru, eksik-arızalı sürdürmüş olması kadar doyurucu başka bir şeyin olabileceğini düşünmüyorum. İkincisi, sosyalist mücadele içinde yer alırken önceden yeterince kanaat sahibi olmamış bazı arkadaşların, yaşanmış olan sarsıntıdan sonra, olumsuzlukları, eksiklikleri daha fazla hatırlayarak "Saçma sapan bir iş için uğraştık, bu adamlar için uğraşılır mı" gibi yorumlara yönelmesi, bir iç kırıklığını değil, kavrayış eksikliğini yansıtır. Çünkü bizim sürdürmüş olduğumuz mücadele, o mücadelenin içindeki onca ayrıntı, aslında her şeyden önce kendimiz için yaptığımız bir kavgadır. Biz ne işçi ne köylü ne emekçi sınıfı için kendisini fedakârca ortaya atmış kişiler olmadığımız gibi, onlardan karşılık bulamadığı için pişmanlık duyacak kişiler de değiliz. Böyle düşünenlerin yanlışı; sürdürmüş olduğu mücadelenin başkaları adına yapıldığını var saymış olmalarıdır. Oysa biz öncelikle kendimiz için, kendi hayatlarımız için, kendi düşüncelerimiz için, tasavvur etmiş olduğumuz bir hayatın gerçekleşmesi için kavgaya atılmış kişileriz. Bu kavganın başkaları-

nın önünde, onların adına sürdürdüğünüzü düşünmeye başladığınızda onlara tahakküm edecek bir anlayışın kapısını da aralamış olursunuz.

Acılar, mağduriyetler çektik, fiziksel, bedensel kayıplarımız oldu. Statüler kaybettik ama bireysel ve toplumsal olarak kazancımızın çok büyük olduğuna inanmaya ben halen devam ediyorum. Sohbetimizin başında Türkiye solunun başarılı bir sol olduğunu vurgularken şaşıran bazı arkadaşlarımızın anlamasına kolaylık sağlaması bakımından şunları tekrarlamalıyım. İnsanın içinde bulunmuş olduğu süreci gözlerken, olup bitenleri anlama şansını kendisine kısmen sunan bir alt yapıya sahip olmasının kolaylaştırıcı, rahatlatıcı, güçlendirici ritmi çok önemli. Bana bütün bunları kazandıran şeyin benim bilinçli davranmaya başlamış olduğum yıllardan itibaren parça parça, adım adım, milim milim edinmiş olduğum bilgilerin, elde etmiş olduğum donanımın, içinde yer almış olduğum örgütlerin, beraber çalışmış olduğum arkadaşlarımızın, mutlak ama mutlak biçimde müthiş katkıları olduğunu düşünmeye devam ediyorum

Kavrayışımın el verdiği ölçüde, bu dünyanın değişebileceğine olan inancın beni sevk ettiği ölçüde, yeni bir dünya kurabilmeyi kendime görev edindiğimde, o hayallerin içerisinde kendime bir yer bulduğumda esas olarak kendim için mücadele ettim. Kendimin de içinde olduğu ve herkesin de yararlanabileceğine mutlak biçimde inandığım bu kavganın bir parçası olmaktan dolayı sadece onur duyduğumu söylemeliyim.

İfade etmek istediğim bir başka nokta da talanın, soygunun ve zorbalığın kol gezdiği içinde yaşadığımız bu dünyanın değiştirilmesi gerektiğine olan inancımın halen devam ettiğidir. Çok ama çok küçük bir azınlığın milyarlarca insanın kaderine hükmettiği, dünya halklarının iş, eğitim, sağlık ve can güvenliği gibi temel sorunlarının çözümünden uzak bir hayatın değiştirilmesi hem gereklidir hem de mümkündür. Ne neo-liberal yalanlar ne Müslüman ülkelerde bu sorunların çözümüne derman olacağı iddia edilen politik İslâmın dünya halklarına sunduğu daha fazla sömürü ve daha fazla baskıdan başka bir şey olmamıştır.

Bu bakımdan bana, tarihsel bir sürece kişisel hayatımın penceresinden bir ayna tutma fırsatı vermiş olduğunuz için size de teşekkür ediyorum. Eğer bu aynadan yansıyan görüntülerin, katkıda bulunabileceği benden genç insanlarla günün birinde karşılaşma şansım olursa büyük bir heyecanla geriye dönük özlem ve övüncümü defalarca tekrarlayabilirim. ■

YAŞASIN 1 MAYIS !

YAŞASIN PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ !

KURTULUŞ

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ ve EZİLEN HALKLAR BİRLEŞİN

CELAL POLAT

Görüşenler: Bülent Sürmen, Mehmet Ali Orgun, Cemalettin Efe ve Nuran Gelişli

Görüşme Tarihi: Mayıs 2015

Seni tanıyalım... Nerede, ne zaman doğdun, çocukluğun, ailen?

Bursa, İnegöl ilçesi, Yenice'de doğdum. Yenice köyü, benim de sonradan öğrendiğime göre eski bir Ermeni köyüymüş. Yenice köyünde yaşayanların muhtemelen yüzde doksan dokuzunun hâlâ bu konuda bir fikri olduğunu sanmıyorum. Hiç konuşulmazdı. Bizim evin tam karşısındaki bölgenin adı Ayazma. Köyün üst tarafındaki bölgenin adı Maşatlık. Ayazma'da bir mezarlık var, eski bir mezarlık ama cenaze defnedilmiyor fakat iptal de edilmiyor. Biz çocuklar orayı oyun mekânı olarak kullanırdık. Sürülüp, ekilip, biçilmiyor, üzerine ev yapılmıyor ama cenaze de defnedilmiyor. Öğrendim ki Ayazma, kutsal pınar anlamına geliyor, Maşatlık da gayri Müslim, Ortodoks mezarlığı anlamına geliyor. Onları öğrendikten sonra düşündüm. İnegöl'de iki tane Yenice vardır, öbür Yenice'nin adına Yenice Müslim deniyor, yani bundan onu ayırmışlar Müslüman Yenice diye. Sonra köyde tuhaf bir şekilde hamam vardı, benim gençliğimde hâlâ kullanılmakta olan bir tane, bir tane de hızar atölyesine çevrilmiş ama bildiğin eski tarihi bir yapı; kim

bilir kaç yüz yıllık. Bu, Türk köylerinde çok görünen bir şey değil. İnegöl'ün yüz tane köyü var, hiçbirinde öyle bir hamam yok. İnegöl'de daha kanalizasyon sistemi yokken yukarı mahallede çocukluğumda kullanılan –sonra muhtemelen yenilendi– bir kanalizasyon sistemi vardı. Dolayısıyla birçok şeyi bizim Müslüman köylerine uymuyor. En sonunda,beş on sene önce, bir belgede daha net bir şekilde bunu gördüm. İnegöl Belediyesi geniş bir park düzenlemesi yapmış, girişine de bir tane abide koymuş. Abidenin ismi "Çanakkale Savaşı'nda Şehit Olan İnegöllüler." Yenice köyünden Müslüman isimlerin yanı sıra Ermeni isimleri de var. Dolayısıyla orasının eski bir Ermeni köyü olduğu tarihen de tescillenmiş oldu. Hem bizim aile hem de köyün tamamı aslında boşaltılan Ermeni bölgelerine uygulanan muameleye tabi olmuş; buraya Gürcüler, Pomaklar, Boşnaklar, Arnavutlar yerleştirilmiş. Bunların tamamı 93 Harbi'nden sonra, Balkanlardan ve Kafkaslardan göçüp gelen Müslüman ahali. Nasıl, taaa yerin dibine gömmüşler bu vukuatı bu toplumda ve yüz yıl boyunca "tık" çıkmamışsa işte burada da çıkmamış. Tabii ki buraya ilk gelenler, buranın bir Ermeni köyü olduğunu biliyor ama ondan sonra gelen kuşaklardan hiç kimse, bir şey bilmiyor.

Benim hatırladığım tarihte Yenice kasabaydı. Şimdi İnegöl'e bağlı bir mahalle oldu. Orada doğmuşum. Nüfus 11 Ocak 1949 ama anamın beyanı o tarihten dört beş ay önce. Cılız, çelimsiz, hastalıklı bir çocuk olduğum anlatılır. On üç çocuğu olmuş anamın, bunlardan beşi şu anda yaşıyor, en büyük ve en küçük erkek, aradakiler kız. Anam yaşıyor, babam 2000 yılında vefat etti. İlkokulu orada okudum. Diğer kardeşlerimden okuyan yok. Zaten benim okumam da bir ölçüde kendi ataklığımın ve başkaldırarak hareket etmemin sonucu oldu. İlkokula giderken yaz tatillerinde caminin bir odasında Kuran kursu faaliyetleri olurdu. Oralara gider gelirdim. Babamın tercihi imam hatipe göndermekti, ben imam hatipe gitmemekte ısrar ettim, bunun üzerine o yıl hiçbir yere gidemedim.

Yaptığımız iş tütüncülüktü

O yılın bitiminde okul konusu yeniden gündeme geldi, babam yeniden ayak diredi ben de gidip ortaokula kendimi kayıt ettirdim. Okul aşağı yukarı on km uzaklıkta ama kalacak yer yurt yok. İlk günler sabah gittim, akşam geldim. Nereden baksan iki saatlik yol, günde dört saat gidip geliyorsun. Baktık olmayacak, amcam bir tanıdığının yanına koydu beni ama orada çok

uzun süre kalamadım. Problemler çıktı. Bu arada bir tanıdığın girişimiyle biz, üç arkadaş bir bekar evinde yaşamaya başladık. Ev arkadaşlarımdan biri bizim köy imamının oğlu Ahmet Arabulan; ortaokuldan sonra eğitime devam etmedi. Askerlik dönüşü polis oldu. Diğeri Ali Özhan; İstanbul Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi, ilköğretim müfettişi oldu. Gerek öğrenciliğinde gerekse eğitimci olarak devrimci faaliyetlerin içinde yer aldı, emekli oldu; şimdi Muğla'da yaşıyor. İlişkimiz ve dostluğumuz kesintisiz devam etti. Bekâr evi derken tek bir oda ve iki buçuk yılım o odada geçti. Ev birlikte kaldığımız üç kişiden birinin yakınına aitti, Yemeğimiz olmazdı, yemek yapmak gibi bir âdetimiz, esasen imkânımız yoktu. Soba yakmak gibi bir âdetimiz de yok, nefesle ısınıyorduk demek ki. Sarı Ahmet diye bir bakkal vardı okulun yanında. Yemek işini peynir-ekmek, zeytin-ekmek, helva-ekmek gibi öyle geçiştiriyorduk.Yemek sorununu aşamadık ama ısınma sorununu sobası sürekli yanan kütüphaneyi keşfederek aştık. Fakir Baykurt, Mahmut Makal, bir süre sonra Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi yazarların kitaplarının çoğunu orada, o dönemde okumuşumdur.

Bekâr evinde kalınca haliyle tamamen serbestsin; ana yok, baba yok, başında dur diyen yok, git diyen yok, çalış diyen yok. Giderek bizim yaşadığımız ev, yaşıtımız gençlerin uğrak yeri oldu. Kişisel olarak bize ait değildi ama silahlar, külahlar, kamalar da gelmeye başladı onlarla beraber. Abazalar genellikle silahlı bir ahalidir. İlk kez orada tanıştım tabanca, bıçak şu bu gibi tehlikeli aletlerle.

Orta mektep son sınıfta, matematikten beklemeye kaldım. Ertesi sene dışarıdan sınavlara girmek üzere köye döndüm. Yaptığımız iş tütüncülüktü. Tütün işi de ağırlıklı olarak kadın ve çocuk işgücüne bağlıdır. Benden iki yaş küçük bir kız kardeşim vardı ama biz akran gibiydik. Aslında o abla ben kardeş gibiydik. Tatil ve izinlerden okula dönerken cep harçlığından bana destek olurdu. Her sene yaptığımız iki üç ton tütün üretimi o sene beş altı ton oldu. O yıl çocukluğumun en müreffeh senesi oldu.

O tütünü nereye veriyordunuz?

O zaman Tekel alıyordu, sonra tüccarlar da almaya başladı. Tütün tüccarı Ali Osman Sönmez, bir sene bütün ovanın tütününü topladı. İhraç ediyor haliyle ama çiftçiye parasını hemen ödemedi. Beşer onar dağıtarak ödedi ve kendisi o parayla o zaman, koca bir sanayi imparatorluğu kurdu diye söylenirdi. O ara bazı köylüler bunu vurmaya kalktılar falan. Senenin sonuna geldik, okul bitti, ben öğretmen okulu sınavlarına girmek için başvurdum.

Bizim bölgeden Çanakkale Öğretmen Okulu öğrenci alıyor. İmam hatip dışında yatılı okul arıyorum. Öğretmenlik o anda en akla yakını ve zaten örneği var; iki amcam da öğretmen. İlk sınavı kazandım, mülakata gideceğim, yol paramı zannediyorum amcamdan aldım. On beş-on altı yaşındaydım ve o zamana kadar Bursa dışına çıkmışlığım yoktu. Çanakkale'ye gittim, sınavı kazandım, döndüm, topladım bohçamı vardım gittim Çanakkale Öğretmen Okulu'na. Böylece İnegöl'de süren sefalet hayatım sona ermiş oldu. Okul yatılı olduğu için yemekti, yatmaktı, ısınmaktı, giyinmekti vs. bütün problemleri parasız yatılı okul çözüyordu. Bildiğin beş yıldızlı otel gibi geldi bana.

Çanakkale'den en çok hatırladığım Kordonboyu'dur ve Kordonboyu'nun insanı kurutan rüzgârı ve ayazı... Çanakkale ile ilgili artık orada olmayan iki özellik daha var aklımda. İlki, Çanakkale'den Ezine'ye doğru giderken en dış mahalle olan Harmanlık semti; tamamen Çingene mahallesiydi ve geniş bir çayırlık alandı. Şimdi modern sitelerle dolmuş Çingenelerin mahallesi ve o hayatları bitmiş. İkincisi, o tarihte Çanakkale'nin tam merkezinde yani Saat Kulesi ve civarındaki sokaklardaki yoğun Yahudi nüfusu. Hangi ara, ne vesile ile nereye dağıldılar onu bilmiyorum ama son gittiğimde onlar da yok olmuştu.

Öğrencilik hayatım öyle bir konfora kavuştuktan sonra artık dersler ve sınıf geçmek sorun olmaktan çıktı.

Kızlarla aranız nasıldı?

Okulumuzda yatılı kız öğrenci yoktu. Gündüz karma eğitim olurdu. Kızlarla aramız iyiydi. Yatılı okullarda ev içi atmosferi oluşur. Bir süre sonra gruplar halinde kardeş gibi yaşamaya başlar insanlar. İlk sene belki mesafeli bir durum olmuştur; çünkü kızlarla arkadaşlık gibi bir kültürümüz, öyle bir hayat tecrübemiz yok. İkinci sınıfta açıldık ama elinden tutmuşluğum yoktur kimsenin. Okuldan kızlarla bir ilişkim olmadı da kız enstitüsünden bir kıza takıldım. Peşine düştüm kızın uzaktan ve sadece adını öğrenebildim; adı Lale'ydi. Aslında kız da çok ilgisiz değildi. Bütün serüvenimiz şöyleydi; okullar aşağı yukarı aynı saatte kapanıyordu, yanında bir üst sınıftan ablası gibi biri vardı, onunla beraber çıkarlardı okuldan. Çanakkale küçük bir yer o zaman, şöyle bir tur atar evlerine giderlerdi. Biz de peşlerine takılır, kıkırdaya kıkırdaya, birbirimize baka baka giderdik. Millet de beni cesaretlendiriyor ama bende icraat yok, girişim ve medeni cesaret sıfır. Yatılı okullarda

sürü halinde gezmek adettir. Bunlar beni sosyalleştirmek için plân yapmışlar. Nasıl sosyalleştirecekleri şu anda bile ter basacak bir hikâye. Şehrin orta yerinde, yanlarından geçerken hart diye kızın üstüne ittiler ve çarptım kıza. Bilmiyordum böyle bir şey yapacaklarını, pancar gibi oldum, bir daha herhalde peşinden gidememişimdir. Bitti, o kadar, başka bir şey yok. Okul da bitti.

Okul tatillerinde ne yapıyordun?

Okul tatillerinde köye gidiyor, çalışıyordum. Büyük ölçüde tütün yapıyorduk. Tütünün işi on üç aydır, yani bir yılda bitmez. Daha çok kadın ve çocuklar yapar tütün işini. Geçimimiz de büyük ölçüde bu tütünden sağlanır ama kazandığımız para diye bir şeyi hemen hemen hiç hatırlamıyorum. Tütünü satar babam, parasını alır, borçlarını ödeye ödeye eve gelir; el elde, el başta kalırdık genellikle. Tamamen ev kullanımına yönelik başka işler de yapılırdı. Buğday ekilir, samanı, unu oradan karşılanır. Bostan yapılır, sebze, kavun-karpuz oradan karşılanır.

Siyasetle ne zaman ilişkilendin?

Ortaokuldayken de kısmen sol, popülist, halkçı duygu ve fikirler vardı ama öylesine. Öğretmen okulunun ikinci sınıfından itibaren bu fikirler çok daha belirgin bir hale gelmeye başladı. Emin değilim ama ikide değilse üçüncü sınıfta, artık ben kendimi sosyalist ve ateist diye niteliyordum. Felsefe, din dersi gibi derslerde yaradılış-varoluş tartışmaları olurdu. O tartışmalarda net bir taraftım artık.

"Neler okuyordun?" diye soracak olursan çok şey hatırlamıyorum ama Çetin Altan mesela o zaman bizim iyi takip ettiğimiz biriydi.

Gazete okuyor muydunuz?

Gazete okuyorduk. Okulun kütüphanesine her gün gazete gelirdi. Ne kadar okuyorduk bilmem ama zamanın popülist sol yayınlarını okuyorduk. İkinci sınıfta kütüphane kolu başkanlığı da yaptım. Son sınıfa geldiğimizde 68 olayları patladı. Fransa'dan başlayarak Türkiye'de de gençlik olayları başlamıştı. Harun Karadeniz ismini oradan duydum. Heyecanla izliyorduk, gönül ve fikir bağımız vardı. Radyo ve gazetelerden izliyorduk. Belli bir örgütlülüğümüz yok ama kendi öğrenci derneğimiz var, o öğrenci derneğinin

yönetiminde solcu öğrenciler var ve o kanalla da bilgiler, haberler, tevatürler geliyordu.

Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki hayatım

Son sınıfta staj yapıyorsun, iki ay bir köye gönderiyorlar, erzağını falan veriyorlar yanına. Orada mevcut öğretmenlerin yanında çırak öğretmen olarak ders veriyorsun, program yapıyorsun; bildiğin stajyer öğretmenlik yapıyorsun yani. Şubat veya Mart'ta bitiyordu staj ama bittikten sonraki dönemde, artık kafamda ilkokul öğretmeni olma fikrim kalmadı. Aklım fikrim ya İstanbul'a ya Ankara'ya gitmeye takılmış vaziyette. Bu dalga kabarıp büyüyecek, oradan da devrim olacak, sosyalizm olacak diye düşünüyordum. O zamanlarda sosyalizmle ilgili derin bilgilere, fikirlere sahip değilim. Sadece, "işçiler kardeş, patronlar kalleş" fikri var kafamızda. Bizim yanımız, yoksulların, ezilenlerin yanı. Ötekiler sömürücü, düşman. Bu çok net ama bu sistem nasıl kurulur, nasıl işler, kurulduğu yerde ne oluyor gibi şeylerle henüz alakamız yok. Ama "dost kuvvetler" ile "düşman kuvvetler"i net bir şekilde ayırmışız. Artık sadece iki büyük şehirden birine gidip o sele katılmayı düşünüyorum. O dönem sadece eğitim enstitülerine gidebiliyorduk. O çerçevede sınavlara girdim ve Türkçe bölümünü seçtim. Haziran'ın yirmisi gibi sınavlar bitti. On gün içinde kuralar çekildi, tayin yerim belli oldu: Zonguldak'ın bir köyü. Eski bir köy odasından bozma, beş sınıflık bir dershanede tek öğretmenim. O ana kadar ezilenlerle ve yoksullukla ilgili bir kutsama var halkla ilgili kafamda. Bu bir dağ köyüydü ve köylünün bir bölümü Almancı, bir bölümü madende çalışıyor. Madende çalışmak aylık vardiyalı bir iş. Madende çalışan köylünün bir bölümü bu ay çalışıyor, onlar dönüyor öbür bölümü madene gidiyor. Gelenler de köylerinde geçiriyor o bir ayı. Çok acayip içki tüketen bir köydü. Herkesin mutlaka silahı vardı ve ilk defa hayatımda gerçek bir köçek orada gördüm. Dansöz kıyafetiyle düğünlerde oynayan erkekleri ilk defa o köyde gördüm. Her akşam toplanıyoruz, tekim ve gencim diye yalnız da bırakmıyorlar. Genellikle muhtarın evinde toplaşılıyor orada masalar kuruluyor, bildiğin malum erkek muhabbetleri yapılıyor. Adam anlatıyor, fişmekânın karısıyla yaptıklarını. Ben biraz kızararak, biraz morarak biraz da ilgilenerek mevzuyu dinliyorum. Aaa, bu vardiya gitti öbür vardiya geldi, bu sefer bu vardiya başlıyor öbürlerinin hatunlarıyla ilgili hikâyeler anlatmaya. Ne kadarı gerçek, ne kadarı uydur-

ma erkek böbürlenmeleri bilmiyorum ama benim hayallerimi yıktı. Halk kavramının kutsiyeti ilk defa orada "lekelendi" benim kafamda.

O köyde üç ay kaldım, Eylül gibi ayrıldım. Burada kalırım diye hiç aklımdan geçirmedim, hep gözüm ve kulağım Gazi'den gelecek "kazandı" belgesinde. Yaz ve tatil olmasına rağmen kalkıp gitmedim başka yere. Kazandığıma dair belge geldi; sonuçta "gel, okula başla" dendi, öğretmenlikle ilişkimi kestim ve Gazi Eğitim Enstitüsü'ne geçtim.

Böylece Ankara'da, Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki hayatım başladı. Ondan sonra hayat benim için çok hızlı bir şekilde cereyan etti. Tabiri caizse hızlı çekilmiş bir film gibi devam etti hayatımın geri kalan kısmı. Çanakkale Öğretmen Okulu'na gittiğimde beş yıldızlı otel diye muradıma ermiştim ya; Gazi de aslında ikinci muradıma ermek gibi bir şeydi. Aklımda fikrimde zaten o vardı ve gözüm sokaklarda, meydanlardaydı. Tam gönlüme göre, tabiri caizse 68 hengâmesinin orta yerine daldık. Nitekim okula başladığımın ikinci haftasında ilk boykotla tanıştık. Akademik amaçlı bir boykottu ama işler rayından öyle çıkmıştı ki her yerde, herkes bir sebeple sokakta, boykotta, işgaldeydi. Sebep ne olursa olsun esas olarak bir başkaldırı hali var. Biz de girdik öyle bir ucundan, hazır da gelmiş bir adamdım. İşte ince ince kararlar vermiş, öyle yapmış böyle yapmış, okursam öğretmen mi olurum, doktor mu olurum, yoksa memleketi mi kurtarmak daha önce gelir, belası nedir, meşakkati nedir, getirisi nedir? Böyle düşünüp, değerlendirmeler yapıp karar vermiş birçok insan dinledim kendi çevremde. Benim hayatımda öyle bir şey olmadı. Sanki böyle bir sürecin içine doğmuşum gibi ortasında buldum kendimi.

Gazi'yi seçmemin bir nedeni Ankara, bir nedeni de bizatihi Gazi. Başka eğitim enstitüleri de var, oralara gidebilirdim, oraları kazanma ihtimalim daha yüksek ama ben özellikle Ankara istiyordum; çünkü kıyamet oralarda kopuyor. İkincisi de Gazi Eğitim Enstitüsü çok muteber bir okul. Sonradan zaman geçince, bize öğretmenlik yapan hocalarımızla ilgili düşündüğümde, hakikaten çok değerli hocalarla muhatap olduğumuzu fark ettim. O yönüyle de çok iyi olmuş. Ne aldın ne verdin derseniz, derslerinden çok bir şey almadık belki ama üzerimizde çok büyük katkıları, çok büyük emekleri olduğunu sonradan fark ettiğim ve düşündüğüm insanlardı. Bunların bir kısmıyla zaten hemen birinci sınıfın sonlarından itibaren yakın dost gibi olduk. Evlerine gidiyor, oturuyor, konuşuyorduk. Mesela Şükrü Kurgan çok muteber bir hocamızdı. Halk edebiyatı öğretmenimizdi. Öğrencilerle ilişkisi olağanüstü iyiydi. Evine gider gelir, yer içerdik. İbrahim Olgun'un evine gi-

der gelirdik. Muzaffer Gürses diye bir hocamız vardı, evine gider gelirdik. Komünizm propagandasından yargılandı, bize öğretmenlik yaptığı dönemde. Okulumuzun müdürü Naciye Öncül ve müdür yardımcısı Nihat Akpınar, daha sonra başımıza gelecek olan 1971 hadisesinde Dev-Genç Davası'nda bizimle beraber sanık ve tutukluydular. Sadece ilim-irfan bakımından değil tutum, tavır, davranış bakımından da çok klâs bir kadro ile buluşturdu bizi Gazi Eğitim.

Kız-erkek ilişkileri bakımından da muhtemelen Ankara'nın en klâs okullarından biriydi. En sosyal –kendimi buna katmıyorum– kız-erkek ilişkilerinin en rahat olduğu okullardan bir tanesiydi. Bu okulu Mustafa Kemal kurmuş ve kurarken Cumhuriyet kuşaklarını yetiştirecek eğitimcileri yetiştirmek gibi bir amaçla kurmuş. Dolayısıyla bütün sistem ona göre kurulmuş. Benim öğrenciliğimde yukarıda isimlerini andığım hocalarımızın yanı sıra, hem o dönemde branşlarında temayüz etmiş ve hem de üzerimizde önemli izler bırakmış olduklarını sonraki yıllarda fark ettiğim değerli hocalarımız vardı. İlk aklıma gelen isimler: Mithat Enç, Tahsin Saraç, Emin Özdemir, Adnan Turani, Turan Erol, Adnan Binyazar, Muammer Sun, Adem Solak, Kemal Demiray, Cavit Binbaşıoğlu ve şu anda isimlerini hatırlayamadığım daha bir çoğu. Mesela Müzik Bölümü Başkanı Edward Zuckmayer, bir Alman ve Nazi döneminde Türkiye'ye gelen bilim adamlarından biri. Okulumuz böyle bir okuldu ve iki yönüyle de bana gayet iyi geldi. Kaç paralık adam olduysak büyük ölçüde orada olduk.

İlk yılımız eylem, boykot, bildiri hengâmesi içinde geçti.

Ne tür eylemler yapıyordunuz?

O zaman bizim en çok yaptığımız iş, forumlardı. Herhangi bir sorun ortaya çıktığı zaman bir anonsla hemen bir forum toplanırdı. O forumdan da bir karar çıkardı. İşte, Konya Yolu'nu trafiğe kapatacağız. Bir gün akşama kadar okula gitmeyeceğiz. Boykot yapacağız falan gibi işler. Bu forumların bir kısmı protesto forumları, bir kısmı bilgilendirme forumları birçoğu da eylem kararı forumlarıydı. Önce bir forum yapılır, o forumdan boşalır giderdik nereye gidiyorsak. Bir de FKF ve Dev-Gençliler olarak daha öne çıkmış bir kadro vardı ki onların eylemciliği bir gömlek daha yukarıdaydı. Ne bileyim, sokaklardaki Coca Cola ilanlarını taşlamaya, icabında bir yerlere Molotof atmaya veya bir takım yerlerde faşistlerle kavgalar çıkmışsa o

kavgalara müdâhil olmaya, oradaki devrimcilere destek olmaya gidiliyordu vs...

Siyasal talepler var mıydı?

Aslında kısmen vardı ama dört başı mamur, siyasi taleplerimiz bunlardı diye bir şey söylenemez. Siyasal talepler; anti-emperyalist, anti-faşist sloganlar düzeyinde, halkın öğretmeni, kaymakamı, polisi olmak, ezilenlerden yana olmak gibi akademik pozisyonlarla da bağlantılı türden genel kategoriler çerçevesinde siyasal taleplerdi. Aramızdan çıkan bugünün ulusalcılarının oralardan beslendiği aşikâr. Ulusalcılar oradan devletle, Kemalist ve yer yer faşizan fikirlerle kaynaşıp bütünleşerek bugünkü yerlerine geldiler. 1969'da hatta 1970'te biz, mesela 27-28 Nisanları anardık. O anmalardan birini orduevinin bulunduğu Sıhhiye'de yaptık ve özellikle "Ordu gençlik elele milli cephede" sloganını haykırmak için orada yaptık. Ama bugünün enternasyonalistleri de oradan beslendi. Enternasyonalistler de esas itibariyle; Kırmızı-Beyaz Aydınlık ayrılığından sonra THKP-C, TİKKO, THKO'dan itibaren ve 1976'dan sonra da ortaya çıkan örgütler içindeki mücadelemiz sırasında bu etkilerden arına kopa, sert tartışmalar ve iç mücadelelerden geçerek bugünkü noktalara ulaşmış oldu.

Ben orada sınıf arkadaşım bir kıza basbayağı âşık oldum veya onun gibi bir şey. İlk kez karşılaştığım bir yakınlık duygusu, hep arama, görme isteği duyma, bunun gibi şeyler... Bu konuda karşılaştırma yapıp kıyaslayacak kişisel deney ve tecrübelerim olmadığı için tam olarak adını nasıl koymam gerektiğini bilemiyorum. Ama o başka biriyle ilgileniyordu. Zaten daha sonra o kişiyle evlenmiş. Biliyordu benim kendisine gayet vurgun olduğumu. Ancak bir de şöyle bir durum var: "Olsa ne olurdu?" dersen, ondan da emin değilim. Zaten biz birinci sınıfı geçtikten sonra "artık devrimle nikâhlıyız" moduna geçmiştik. Başı belaya girermiş muhtemelen. Çok güzel, zarif bir asker kızıydı. Yaklaşık yarım asır öncesinden söz ediyorum. Zaman zaman şöyle düşündüğüm olmuştur: Bu yarım yüzyıllık zaman zarfında yoksulluklar, yoksunluklar, meşakkatler hatta cezaevleri ve işkencelerle geçen ama benim seçimim olan ve beni mutlu eden, tatminkâr bir hayatım oldu. Bundan farklı bir hayat yaşama ihtimalini bana düşündürtebilecek tek kişi herhalde o olurdu.

Zaman zaman bizim kısıtlamalar getirdiğimiz ölçüde rahat bir kadın-erkek ilişkileri ortamı vardı. Kısıtlamadan kastım; okulumuzun kızlarını dı-

şarıdaki adamların tasallutundan koruma yönünde namus bekçiliği yapardık.

Kadınlar böyle bir talepte mi bulundu?

Hayır. Kadınların talebinin olmasına gerek var mı? Gayet tabii biz karar verirdik! Ayrıca mücadele içerisinde sivrilmiş, temayüz etmiş kız arkadaşlarımız, bizlerle beraber, kol kola aynı safta yürüyen kadın arkadaşlarımız da vardı. Korsan gösteride, yol kesmekte, mitinglerde, forumlarda, kavgada gürültüde vardılar. Birçok okul, mesela Yüksek Öğretmen, Akademi, Ziraat böyle değildi ama Siyasal, ODTÜ böyleydi. Oralarda da vardı nihayetinde Dev-Genç faaliyetleri ama bu üç okulda, kadınların öne geçmiş halleri vardı.

Kadınların mücadeleye katılımı anlamında mı söylüyorsun?

Hem mücadeleye katılım hem de kadın-erkek ilişkilerindeki serbestlik, özgürlük anlamında söylüyorum.

Zap Suyu'na köprü yapma kampanyası

Örgütlülük nasıldı?

Dev-Genç vardı, FKF'den Dev-Genç'e geçiş dönemiydi. Ülkü Ocakları, Sosyal Demokrasi Derneği ve FKF de var. Ama bir de öğrenci derneği var. Öğrenci derneği tüm öğrencileri kapsayan bir yapı ve oranın yönetiminde biz varız. Dolayısıyla hemen hemen bütün öğrenci gençlik mücadelesi ve faaliyetleri, ağırlıklı bir şekilde, 1971'in başına kadar öğrenci dernekleri üzerinden gitti. 1971'in başına geldiğimizde artık o kanal yetersiz hale gelmeye başlamıştı. Zira okul ve gençlik mücadelesi çerçevesinin dışına taşmıştı mevzu.

Derneğimiz bütün öğrencilerin üye oldukları bir dernekti. Benim bulunduğum üç dönem boyunca yapılan seçimlerde hep devrimciler kazandı. İlk dönemde FKF, sonra Dev-Gençliler olarak biz kazandık. Okuldaki bütün faaliyetleri bu dernek yürütürdü. Sadece saydığım gençlik mücadelesi, devrimci faaliyetler bağlamında değil, mesela baloyu da o düzenlerdi. Okul kantinlerini o dernek işletirdi. Kimlikleri o verir, gelirini o toplardı. Basın yayın faaliyetlerini o yürütür, gelirini toplardı. Sinema, tiyatro ve konser işlerini organize ederdi. Okulumuzda konser, sinema, spor salonlarımız vardı zaten. Dernek etkili bir kurumdu ve okul güçlü bir sol kitleselliğe sahipti; bu

yönüyle de çok rahattı. Çevremizdeki birçok okulda durum böyle değildi. Hemen yanımızda Erkek Teknik, Yüksek Öğretmen, İktisadi Ticari İlimler böyle değildi. Faşistler vardı orada. Erkek Teknik ve Yüksek Öğretmen 1970'lerin sonunda faşistlerin eline geçmişti.

Okul içi faaliyetler okulun açık olduğu zamanlarda yapılan faaliyetlerdi tabiatıyla, okul dışı devrimci faaliyetler de daha çok yaz aylarına denk gelirdi.

1969 yazının benim açımdan en akılda kalan faaliyeti, Zap Suyu'na köprü yapma kampanyasına katılmamız oldu. Okulumuz yatılıydı ve yurtlardan farklı olarak yatacak yere para vermek, yemek gibi dertler yok, hatta kılık kıyafet derdi de yoktu. Dolayısıyla diğer üniversitelerde yurtlarda veya evlerde kalan insanların yazın aynı şekilde devam etmeleri bir külfet. Biz de böyle bir külfet söz konusu değildi. İstediğimiz zaman istediğimiz kadar kalıyorduk. Bu nedenle muhtemelen bize "yazın on beş, yirmi kişilik bir ekip burada durun" dendi. Ufak ufak faşistlerin okulları işgalleri de başlamıştı. Ondan da çekiniyorduk. Bizim okul Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olduğu için daha öncelikli ihtimaldi. Zaten sağ iktidarlar iş başında, pat pat idareyi ve okulun öğretmen ve öğrenci bileşimini değiştirebilirlerdi. Zaten 12 Mart'tan sonraki dönemde aynen böyle yapmışlar. O yaz kaldık. Zannediyorum Temmuz ayıydı, haber geldi. Konuyla ilgili bir kampanya açıldığını biliyorduk. Beş altı köylü Zap Suyu'ndan geçerken boğulmuştu o kampanyanın başladığı tarihlere yakın bir zamanda. *Milliyet* gazetesi öncülük ediyordu kampanyaya ve Yıldız Teknik'ten Tayar Hoca işin başında. İstanbul Dev-Genç ile organize olmuşlar; bizim organizasyonla bir alakamız yoktu. Biz sadece nöbetçi eylemci olarak orada bekliyoruz. "Dört beş kişi toparlanın yarın otobüs geçecek, atlayın gidin" diye haber geldi. ODTÜ'den beş altı kişilik sosyal demokrat bir grup bu konvoya katılmış, "İstanbul Dev-Genç bu işi yürütüyor, Ankara Dev-Genç'siz olmasın" diye bize "Yürüyün, gidin" dediler zannımca. Biz okuldan dört arkadaş –Harun Cici, Ali Kaplan, Ahmet Orhan ve ben- konvoya katıldık. Hacettepe'de tıp okuyan Dev-Gençli iki askeri öğrenci daha vardı. Onlar aynı zamanda kamp doktorumuz oldular. Bir gece Diyarbakır'da kaldıktan sonra Van'a geçtik. Oradan köprünün yapılacağı bölgeye gittik. Önce bir kamp yeri seçildi, kamp kuruldu, çadırları, gazinosu, mutfağı olan. Karşıya da bir teleferik kuruldu. Çalışmaya başladık, kazma kürek bayağı çalıştık. Bizim devre on beş, yirmi gün kaldık, biz başladık bir yere kadar getirdik sonra öbür ekip geldi, yer değiştirdik. Biz Ankara'ya döndük. Onlar bitirdi. Yakın zamanlarda, o dö-

nemde bu organizasyonun başında olan İstanbul Dev-Genç'ten arkadaşların girişimiyle belgeseli de yapıldı.

Artık köye gitmiyorsun, öyle mi?

Gidiyorsam da artık köy hayatı ve köy işleri faslı bitti, vatan kurtarma davası başladı. O yazı öyle kapattık. O yazın eylemi Zap Köprüsü oldu.

Okulumuz Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir okul olmasına rağmen bugünün kriterleriyle kıyaslanamayacak kadar demokratik bir okuldu. Bir örnek vermem gerekirse bizim ilk yaptığımız boykottaki taleplerden bir tanesi, "akademik özerklik ve öğrencinin yönetime katılma hakkı" idi. Fiiliyatta ne yönetime katılması, yönetime öğretmen bile katılmıyor, direkt bakan tayin ediyor. O ilk boykot sırasında okuldan bir heyet Cumhurbaşkanı ile görüşmeye gitti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dı o zaman. Şöyle bir sonuç aldık bu çabalardan: Bir, okula tayin olan müdür ve yöneticiler öğretmenler genel kurulu tarafından seçilenler arasından atanacak. İki, öğretmenler kurulu toplantılarına öğrenci temsilcileri katılacak. Üç kişi öğrenci derneğinden on bir kişi de her bölümden bir temsilci olmak üzere on dört öğrenci, öğretmenler kurulu toplantılarına katılmaya başladık. Türkçe bölümünü temsilen ben katılıyordum öğretmenler kuruluna, ikinci sınıf öğrencisi olarak. Oy hakkımız yoktu ama kurula katılıyorduk ve söz hakkımız vardı. Okulun çevresi çepeçevre açıktı ve çok fazla saldırıya muhatap oluyorduk. Erkek Teknik, Yüksek Öğretmen faşistlerin eline geçmişti, bir tarafında İlahiyat var dolayısıyla okul, dışarıdan gelecek saldırılara çok açıktı. Okul çevresinin duvar ile çevrilip belli başlı giriş kapılarının konulması kararı mesela, bizim önerimizle çıktı ve aynen bütün dediklerimiz yapıldı. Okul öyle küçük bir okul değil. Elli dönüm civarında geniş bir alan üzerinde kurulmuş. Ana nizamiyelerde ve ana bina girişinde nöbet tutulması ve nöbetçi öğrencinin izinli sayılması da öğretmenler kurulunda, bizim önerimizle karara bağlandı. Nöbet listelerini biz ayarlıyoruz, veriyoruz idareye. Nöbetçi olan öğrenciler yok sayılmıyor. Bir tarihten sonra biz artık nöbetleri silahlı tutuyoruz; çünkü anti-faşist mücadele esas olmaya başladı. 1970 başına geldiğimizde faşistlerle kavga çok kızıştı ve birçok yeri düşürdüler. Site Yurdu'nu ele geçirdiler. Devrimcileri karga tulumba dövüp atıyorlar, biz de kendi okulumuzdaki egemenliğimizi korumak için onları okuldan attık. Onlar öbür eğitim enstitülerine gittiler. Zaten Demirel hükümeti vardı, kendilerini kolayca naklettirdiler.

Faşistlerin saldırıları çok artmış, komando kampları yaygınlaşmış, mücadele çok sertleşmiş ve silah da girmişti işin içine. Esas itibariyle faşistler silahları konuşturmaya başladıkları için bize de mukabele zarureti doğmuştu. Artık çok fazla cenaze taşımaya başladığımız günlere gelmiştik.

Kırlarla ilişkilenmek girişimleri vardı...

Kırdan önce başka bir şey anlatayım ondan sonra oraya geçeyim. 1970 kış sonunun en çarpıcı hadisesi 15-16 Haziran'dı. Aslında Dev-Genç olarak işçilere dönük hiçbir çalışmamız yoktu Ankara'da. İstanbul'da mevzi çalışmalar zaman zaman oluyormuş. 15-16 Haziran sadece hükümete değil, bize de sürpriz oldu ama çok heyecan verici bir hareketti. "Allaaaah, devrim oldu olacak." Şayialar oldu, "Hükümet mensupları, Koçlar, Sabancılar havaalanlarında özel uçaklarla bekliyorlarmış" diye. Tevatür tabii. Bugünün iletişim teknolojisi de yok o zaman. Televizyon yeni yeni varsa var, belki de bir tane var öğrenci lokalinde. Radyodan, şuradan buradan, telefonla alınan haberler ve Dev-Genç'ten irtibatlarla durumu öğreniyoruz. Ama televizyon kanallarından öğrendiğimizle kendi kanallarımızdan öğrendiklerimizin birbiriyle hiçbir alakası yok. Ertesi gün gene devam ediyor İstanbul'da ve bu sefer daha güçlü bir kabarma söz konusu. O arada bizi derhal toparladılar. Gene biz nöbetçi eylemciyiz okulda. Çevremiz kuşatılmış vaziyette, okulda durmamız lazım zaten. Hazır kuvvet nereye lazımsa "Üç beş kişi gönder" dediklerinde atlayıp gidiyoruz. "Ankara'da işçi sınıfı yok mu? Var. Niye bizim alakamız, haberimiz yok? Haydi, biz de onlara gidelim" diye bizi toparladılar Gazi'den bir grup olarak. Münir Ramazan başımızda, bildiriler filan hazırlanmış, Ankara'da İskitler diye bir semt var, daha çok atölyelerin ve küçük fabrika türü yerlerin olduğu, şehir merkezinde bir yer. 16 Haziran günü oraya bildiri dağıtmaya gittik. Öğle molasına denk getirmeye çalışıyoruz, işçiler atölyelerden, fabrikalardan çıkarken kapı kapı dağıtacağız. Öyle şimdinin organize sanayi bölgeleri gibi değil, küçük bir yer, iki üç tane sokak var yan yana, bir de onu kesen bir cadde. Girdik sokağın birine, millet sokağa çıkmaya başlayınca biz de ufak ufak bildirileri dağıtmaya başladık. Bir yandan da İstanbul'daki 15-16 Haziran eylemlerine atıfta bulunarak hükümete, burjuvaziye, kapitalizme giydiriyor, ajitasyon yapıyoruz. Etrafımızda ufak ufak işçiler birikmeye başladı. Bize dönük bir tehlike hiç sezmedik. Bir süre sonra bunlar ciddi bir kalabalık oldu ve bir yere geldik, "Vurun komünistlere" diye nara attı bir tanesi ve daldılar bize. Bize daldılar ama bayağı hazırlıklılar: Bizim elimizde sadece kâğıttan bildiriler var, onlar elle-

rinde sopalarla filan giriştiler ve epeyce kalabalıklar. O atölye ve fabrikaların idarelerinden birileri mi girişimde bulundu ne olduysa artık. Bu dediğim atölyelerin hemen ilerisinde toplum polisi merkezi var, oradan bir polis arabası geldi, bizi toplayıp işçilerin elinden aldılar, götürdüler merkeze; ifadelerimizi alıp bıraktılar. Dolayısıyla proletaryamızla ilk fiziki temasımız da şanlı 15-16 Haziran gününde aynen bu şekilde gerçekleşmiş oldu.

15-16 Haziran günlerinde köy çalışmaları yapıyorduk

Daha sonra işçi sınıfı ile ilgili çalışmalarınız oldu mu?

Hayır, çalışılmadı. Bu 15-16 Haziran'dan sonra biz, 1970 yazını harıl harıl köy çalışmalarında geçirdik. Normal olarak 15-16 Haziran'ı yaşayan, onu gören, ondan bu şiddette etkilenen birilerinin kafayı işçilere ve fabrikalara çevirmeleri gerekmez mi? Gerekmemiş. Biz hâlâ Milli Demokratik Devrim, köylülük temel güç tezinde ısrar ediyormuşuz demek ki. Çünkü hemen bundan sonra hızlı bir şekilde köy çalışmalarına daldık.

O yazın köy çalışması da birçok yerde oldu. Benim hatırladığım Aydın Söke'de, Adana'da, Karadeniz'de oldu. Antalya'da oldu, Trakya'da oldu. Bize de Nevşehir'de üzüm üreticilerine dönük köy çalışması düştü. Daha doğrusu öyle bir ekibin içinde yer aldım. Nevşehir'in Gülşehir ilçesine gittik, orası muazzam bir üzüm memleketi. On beş gün kadar şimdiki seçim çalışmalarında yapıldığı gibi köylerde, kahvelerde konuşmalar, sohbet toplantıları vs. vs. İyi de gidiyordu. Köylülerle hiçbir problemimiz olmadı, finansman diye bir sorun da olmadı. Çok çok gidiş gelişimiz bir şekilde karşılanıyordu ama yememiz, içmemiz, yatmamız, kalkmamız, pankartımız, afişimiz her şeyimiz lokal olarak nerede ne yapıyorsak orada karşılanıyordu. Orada köylülerin evinde yatıyorduk, köylülerle yemek yiyorduk, kahvelerinde konuşuyorduk, evlerinde toplantılar yapıyorduk. Bu çalışma bir kampanya şeklinde yürüyordu ve bu kampanyayı bir mitingle taçlandırıp, bırakıyorduk orayı bir başka tarafa gidiyorduk. Bu on beş günün sonunda Gülşehir'de güzel bir miting organize ettik. Miting bitince köylüler köylerine dağıldılar, biz de Ankara'ya geri döneceğiz. Miting sırasında Nevşehir'den bir grup faşistin bir minibüsle Gülşehir'e geldiğini anlattılar bize. Onlar da zaten varlıklarını hissettirdiler. Laf attılar, tehdit ettiler filan. Sonra gittiler, biz orada biraz huylandık. Bunlar bizi bir yerde yalnız kıstırırsa iyi

olmaz, ona göre önlem alalım diye düşündük. Nevşehir otogarına Ankara'ya kalkacak otobüsün kalkış saatine yakın bir zamanda varmak üzere Gülşehir'den hareket ettik; vardık otogara, yarım saat sonra otobüs kalkacak. Aldık biletleri, terminale girdik oturduk. Herhangi bir yere de kıpırdamıyoruz temasa geçmeyelim insanlarla diye. Otururken birileri girmeye çıkmaya, laf atmaya başladı; ikili, üçlü gruplar aramızdan geçiyor. Beş altı kişiydik, Barış diye bir arkadaş vardı, Atilla Sarp'ın kardeşi, liseliydi. Erkek Teknik'ten Camoka Fikri vardı, ODTÜ'den Cemal Salman Pakoğlu vardı. Barış en gencimizdi, ona odaklandılar. Öyle olunca giriştik biz onlara. İki üç kişiydiler, dövüp attık dışarıya. Bu arada dışarıda durmadan artan muazzam bir kalabalık birikti. Sonradan öğrendik ki o gün, Nevşehir'de bir yerin pazarıymış hem pazar yerinde hem de şehir içerisinde "Komünistler şehri bastılar, arkadaşlarımızı dövdüler, kaleye kızıl bayrak çektiler" diye, bildiğin klasik "kızıl komünistler" propagandası yapmışlar. Millet toplanmış. Otobüsün kalkış saati geldi, otobüs kalkamıyor. Yolculardan biri askerdi zannediyorum, ona polis çağırmasını söyledik. Bir süre sonra tenteli bir ciple iki polis geldi ama hınca hınç doldu terminal meydanı, binlerce oldular. Tam bir linç güruhuydu. Polis bizi otobüse kadar götürmeyi teklif etti. İki tane polis var zaten bir tanesi önde, bir tanesi arkada, arada biz, milletin arasında pata-küte, pata-küte, aşağıdan tekme yukarıdan odunla dayak yiye yiye otobüse kadar geldik. Otobüse bindik ama otobüsün kımıldamasına imkân yok. Kaldırmadılar otobüsü, otobüstekiler de polise "Bunları buradan alın götürün" dedi. Haydiii, bizi otobüsten indirdiler bir daha cipe bindirdiler, apar topar cipe binerken de polis Barış'ı orada bıraktı, alamadık onu. Biz şişlerle, odunlarla taciz ediliyoruz ama Barış dışarıda kaldı. Polis kalabalığı yara yara bizi Emniyet Müdürlüğü'ne götürdü. Bizden beş on dakika sonra da kalabalık, naralar atarak önlerinde Barış, yatıra kaldıra Barış'ı da getirdiler. Barış kan revan içinde geldi. Bu sefer Emniyet Müdürlüğü'nün çevresini kuşattılar. Biz bir yandan horozluk yapıyoruz ama bir yandan polis de bize horozluk yapıyor. İfade almaya çalışıyor, üzerimizdeki bildirilerin yasal olup olmadığını sorguluyor, kitaplarımız için "Bunlar ne arıyor?" diye soruyor, "Ananın adı, babanın adı, niye buradasın?" diye ifade alıyor. Dışarıda da güruh var. Barış'ı hastaneye götürdüler. Hepimizin götürüldüğünü mü zannettiler ne olduysa, güruh da peşinden gitti. Dolayısıyla Emniyet Müdürlüğü'nün önü boş kaldı. O sırada savcı geldi. Daha sonra öğrendik, o dönemde demokrat yargı mensupları arasında ismi en bilinen kişilerden biri olan Şiar Yalçın'mış savcı. Polislere kızdı; "Ne ifadesi,

heriflerin analarını ağlatmışlar, bakacağınız kişiler bunlar değil, onlara bakın" dedi. Bizimle ilgilendi, etraf boşalmıştı, bizi attılar bir polis aracına, Nevşehir'den dışarıya çıkaracaklar. Hastanenin arka kapısından da Barış'ı çıkarmışlar, yolda bize yetiştirdiler; oradan bizi götürdüler Niğde Aksaray'a. Aksaray, Adana-Ankara yolu üzerinde bir yer, oradaki karakola teslim ettiler. Karakolda bizden ifade aldılar, dayak mayak olmadı ama sorgu sual oldu. Oradan otobüs sürekli geçiyor, günün gecenin her saatinde araba var. Binsek gideriz. Bırakmadılar. Sabaha kadar nezarette tuttular, sabah bıraktılar. Bindik otobüse, bir doktor arkadaş gelsin sağımızı solumuzu tamir etsin diye gittik ODTÜ'ye. Her birimizin bir tarafında bir şeyler var, dayak yemişiz, kanama var, patlamış, şişmişiz. Bütün bu işleri organize edenlerin Abdullah Çatlı ve ekibi olduğunu, ben çok yakın bir zamanda öğrendim. O zaman biz Abdullah Çatlı diye birini tanımıyoruz. Yıllar sonra Soner Yalçın'ın kitabından öğrendim bu provakasyonu Çatlı'nın yapmış olduğunu. Kırsal alandaki çalışmamız da böyle...

Ankara'ya döndükten sonra...

1970 sonbaharı ve 71 kışı, Gazi'de son senemiz ve mücadelenin de en civcivli hale geldiği zamanlar. Artık devrimci, faşist kavgası eşiğini geçtik, doğrudan devletle de muhatabız. Sadece faşistlerle hır gürden ibaret olmaktan çıktı mevzu.

1970'in sonbaharında yapılan öğrenci derneği seçimlerinde bir hır çıktı. Seçimlerden önce hararetli bir seçim kampanyası dönemi olurdu. Yaz boyunca daimi bir hareketlilik halindeyiz. Ne gecemiz gündüzümüz belli ne yediğimiz içtiğimiz. Bütün öbür işler devam ederken bir de bu kampanya için efor harcamak gerekiyor. Öğrenci derneği çok önemli... Bir gece propaganda amaçlı duvar resimleriyle okulun uygun duvarlarını donatıyoruz. Ufak ufak öksürüyorum. Bir baktım ağzımdan kan geliyor. Hemen hastaneye götürdüler. Kontrol muayene derken bronşektazi teşhisiyle Keçiören Atatürk Sanatoryumu Nontüberküloz Servisi'ne yatırdılar beni. Bir, bir buçuk ay kadar orada tedavi gördüm. Seçimden önce taburcu oldum, genel kurula yetiştim.

Dernek genel kurulunda divan başkanıydım ve kısa bir süre önce Beyaz Aydınlık-Kırmızı Aydınlık ayrışması yaşanmış, hukukta bizimkileri dövmüşler, ortam gergin. Bu gerekçe oldu bizim açımızdan, biz de onları seçime sokmama kararı aldık. Faşistler zaten giremiyor, okulla da organik ilişki-

leri kesilmişti. Sadece Sosyal Demokrasi Derneği bir liste çıkarıyor, Dev-Genç bir liste çıkarıyor. Böyle bir dernek kongresi var ve sinema salonunda yapılıyor. Dışarıda hır-gür oldu, ben de müdahale edeceğim. Tam salon kapısından çıkarken kafama bir demirle vuruldu. Ankara'daki Aydınlıkçılar toplanmışlar bizim seçime sokmama tavrımızı cezalandırmaya, kongreyi basmaya karar vermişler. Kapıdaki hır öyle bir hırmış, ben daha ne olduğunu anlayamadan kafaya demiri yedim. Oradan hastaneye götürdüler, dikiş atıldı, döndük geldik geriye. Ama bu arada bizimkiler onları fena halde dövmüşler. Geldim, devam ettik, seçimleri aldık. Zaten ezici bir çoğunluğumuz vardı.

O yıl curcunalı bir seneydi. Muhtelif yurt baskınları başladı. Polis, Siyasal, Hacettepe, ODTÜ yurtlarını bastı. Polisin Siyasal yurdunu kuşattığını duyduk, atladık gittik. Millet yurttan kaçıyor polis kuşattı diye, biz dışarıdan girdik içeriye. Harun Cici de yanımda, o benim eylem arkadaşımdı. Orada kat kat, sert bir çatışma oldu. Cephe'nin ileri gelenleri oradaymış, Mahir Çayan, İlhami falan, onları dışarıya çıkarmışlar, birileri de polisle görüşmeler yapmış hırsız-gürsüz bitsin iş diye. Olmadı. Beş altı katlı bir yurttu Siyasal Yurdu, biz her kata barikat kuruyoruz, polis barikatı yıkıp bir üst kata çıkıyor, en üst katta sıkıştık. Toplayıp götürdüler. Siyasal yurdunun çıkışının 150-200 metre ilerisinde, Hukuk Fakültesi'nin arkasında, Eğitim Fakültesi'nin oralarda bir yerlerde bizi bindirecekleri polis otobüsleri var. Oraya kadar polis koridoru kurmuşlar, biz içinden tek tek yukarıdan cop, aşağıdan tekme yiyerek geçiyoruz. Emniyet'e götürdüler, ifade aldılar, bıraktılar. Dava açıldı ama tutuklama olmadı, olduysa da ben tutuklananlar arasında değildim.

Ondan bir süre sonra, 5 Mart'ta ODTÜ'de çatışma oldu. Bu baskında bir arkadaş hayatını kaybetti. Ona da gene bir forum yaparak ve Konya yolunu trafiğe kapatarak destek olmaya çalıştık. Konya yolu, Emniyet'ten ODTÜ'ye doğru gidiş rotasıdır.

7-24 faaliyetteyiz. Dur durak yok; daha doğrusu rahat verdikleri yok. Sürekli mobilize bir haldeyiz. 5 Mart'ta ODTÜ yurdu kuşatması, 9 Mart'ta "sol darbe" hikâyeleri olmuştu; 12 Mart'ta da muhtıra verildi ve iklim değişti. Bu arada biz de iş iyice ciddiye bindi noktasına geldik. Ya herro ya merro. Devam edeceksek talebelikle olacak bir şey değil dedik ve üç arkadaş Filistin'e gidip eğitim almaya karar verdik. Eğitim alıp, silahlarla döneceğiz. Zaten usûl de öyle. Gidenler silahlarıyla beraber dönüyorlar.

Filistin'e gitme mecaramız

Daha önce gidip dönenler oldu mu?

Tabii, ilk Denizler bir grup gitti ve döndüler. Diyarbakır'da yakalandılar, yatmadılar ama zannediyorum. O yıllar Filistin'e gidip geliyor ve orada eğitim alıyor, savaşa da katılıyoruz. Yani bu, 1980'li yıllarda başlattığımız bir iş değil. Hikmet Özdemir, Öner Yağcı, ben kafa kafaya verdik, "Gidelim" dedik ama artık böyle işler az çok izne tabi. Aleni hukuku olmayan ama fiili hukuku olan bir organizasyon olmuşuz. Ben gittim görüşmeye, beni Sinan Kazım'a gönderdiler. O "Savaşsa savaş, aha savaş burada, orada ne işiniz var" diye karşı çıktı. "İyi ama biz de kuş gibiyiz, ilk savaşta avlarlar, eğitim almak istiyoruz aynı zamanda da silahlı bir şekilde dönmek istiyoruz." "Tamam, gidin ama çabuk dönün" dediler ve sınırı geçtikten sonra Türk parası geçmiyor diye 100'er dolar parayı ayarladılar zannediyorum. Orada ne yapacağımıza dair akıl verdiler. Şu köyde şu var, o sizi Şam'a götürecek, oradan da Bekaa'ya şöyle gidiliyor falan gibi. Çıktık yola, vardık gittik adını unuttuğum Reyhanlı'nın bir sınır köyüne. Hikmet Özdemir, Erzurum Eğitim Enstitüsü faşistler tarafından işgal edilince, bizim okula nakledilip gelmişti. Şimdi emekli olmadıysa eğer en son Kırıkkale Üniversitesi'nde profesördü. Türk Tarih Kurumu'nda çalıştı, Ermeni İddialarını Çürütme Komitesi'ne çalıştı, en cafcaflı hamlesi de Özal'ın Cumhurbaşkanı danışmanlığı oldu. Biz Mamak Cezaevi'ndeyken Aydınlık'a geçmişti sonra Aydınlık'tan da muhtemelen ayrıldı ama Aydınlık rahle-i tedrisinden bir geçmişliği var. Özellikle bu Ermeni soykırımı ile ilgili mevzuda, dört dörtlük ulusalcı tutum sergileyen bir adam oldu. Öner Yağcı da yazar oldu. Onu az çok bilirsiniz.

Biz bu üçlü olarak yola çıktık, sınır köyüne geldik. O akşam sınırı geçecektik, kaldığımız eve jandarma geldi. Karakol komutanı, bir grup jandarma ile çay içmeye geldi. Dolayısıyla biz gidemedik. Biz de derin sorgulamalar yapmıyoruz, "Acaba ihbar mı var, bize mi geldiler?" diye. "Bu akşam gidemezsek yarın gideriz" diyoruz.

Niye böyle bir şeyi düşünmüyorsunuz?

Bizi rahatlattılar. Zaten hep gelir giderlermiş. O evi zaten hep kullanırlarmış. Sadece gizli geçiyorsun o kadar, yoksa geçemiyorsun diye bir şey yok. Kaçakçısı da göçekçisi de Filistincisi de oradan geçiyor. Özellikle bu ta-

raftan ziyade, bizi buradan selametle karşıya geçirip, karşı tarafta da bize önerilen mevziye varana kadar rehberlik edecek bir adam lazım. Halis diye bir adamı buldular bize o zaman. Arap, hem orada hem burada evi, yeri yurdu olan bir adamdı hatırladığım kadarıyla. Ertesi gün düştü önümüze. Köyden çıkıp gitmeyelim diye Hatay'a geri geldik, akşamüzeri Hatay'dan bindik bir arabaya, Hatay-Reyhanlı yolunda bir hat, yüz metre mesafeden sınıra paralel gidiyor. Selam Karakolu diye de bir karakol var. Usulü de karakola yakın yerlerden geçmekmiş anlatıldığı kadarıyla; öyle bir yerden geçeceğiz. Kılavuzumuz biliyor oraları, bizim bir fikrimiz yok. Hava kararda, çıktık araziye. Tarih 24 Nisan, muazzam bir ilkbahar yağmuru, o zaman Amik Ovası göl gibiydi, sadece Amik Gölü yoktu, ova da göl gibiydi. Ovada tarım yapılabilmesi için –o zaman öğrendik onu da–, tarlaların arasına bir iki m. genişlikte ve bir o kadar derinlikte arklar, hendekler açılıyor ki hendekler tarlalardan suyu emsin ve tarlalarda tarım yapılabilsin. Onlara dikkat ederek bizi götürüyor adam. Bir yere geldiğimizde üzerimizden kurşun yağmaya başladı. Ayakta dursak vurulacak şekilde üzerimize kurşun yağıyordu, kapaklandık biz yere, bir süre sonra geldi jandarma aldı bizi paketledi. Kasten o hendeklere soka çıkara karakola götürdüler. O sınır karakolunda sabahladık. Soba vardı, sobada üstümüzü başımızı kuruttuk. Oradan Reyhanlı Karakolu'na götürdüler, gazetelerde filan haber olunca Ankara'nın da haberi oluyor, Harun Cici'yi gönderiyorlar. Harun Cici bizi adliye koridorunda buldu. Harun Cici öğretmen okulundan ve Gazi'den arkadaşım. Gazi'deki birçok eylemde, "Zap Suyu'na Köprü" kampanyasında ve pek çok yerde birlikte olduk. 12 Eylül'den önce Bursa Eğitim Enstitüsü'ne öğretmen olarak atanmıştı. 12 Eylül'de orada tutuklandı. Kurtuluş davasından yargılandı. Birkaç yıl Gölcük Cezaevi'nde yattı. Çıktıktan sonra birçok arkadaşımız gibi tencere-tava işleri yaptı. Yakın zamanlarda kalp krizinden hayatını kaybedene kadar dostluğumuz sürdü. Bir sonraki gün mahkemeye çıktık, sınıra tecavüzden dava açtılar ama tahliye ettiler. Biz Harun Cici ile dönüyoruz hesapları yaparken savcı itiraz etti, üzerimizdeki dolarlar nedeniyle Türk Parasını Koruma Kanunu'na muhalefetten. Ne olacak? Mersin'e gönderileceğiz. İhtisas Mahkemeleri bakıyor bu işe, İhtisas Mahkemesi de Mersin'de. Mersin'le yazışılacak, yazıya cevap gelecek sonra ödenek çıkacak filan. Ne olacak? Üç beş gün oralarda kalacağız ya da bir taksi tutulacak. Nasıl tutulacak? Biz tutacağız taksiyi.

Bir haftaya yakın oralarda hele de o zaman kalmak olacak iş değil. Reyhanlı'da bir önceki dönem mezun olan bir arkadaş vardı, resim öğretmeni, onun aracılığıyla para pul ayarladılar. Sağımızda solumuzda jandarma, bir baş çavuş, üç de biz sıkış tepiş gittik Mersin'e. Biz sınırı ihlalden yırtmışız o ne ki? Öyle geldik Mersin'e. Aslında hiç öyle değilmiş. Mahkemede hâkim bizi tutukladı, attı Mersin Cezaevi'ne. Mersin Cezaevi'nde iki aya yakın bir zaman kaldık.

Bu hadisenin benim hayatımdaki önemi nedir? İlk kez işkence ile orada tanıştım. MİT ve işkence ile ilk kez orada tanıştık. Kestirmeden anlattım ama sorgu safhası Reyhanlı'da bitmedi, Hatay'a sevk ettiler. Hatay Emniyet Müdürlüğü'nde bir iki gün geçirdik, ilk defa orada falaka gördüm. Elektrik yoktu hatırladığım kadarıyla ama falaka ve kaba dayak faslı ile ilk kez orada tanıştık ayrıca MİT'le de ilk kez orada karşılaştık. Bir ara bizi emniyetten bir askeri garnizonun içerisine götürdüler, sorgucularımız sivildi.

Filistin'e gitme gerekçenizi ne olarak gösteriyordunuz?

Önceden belirlenmiş bir ifademiz vardı; emperyalizme karşı mücadelede Filistin halkına yardımcı olmak için gidiyoruz. Sadece dönüşte okula devam edeceğimizi söylüyoruz. Yani Türkiye Cumhuriyeti devletine bir şey yapmayacağız! Amerikan emperyalizmine ve İsrail siyonizmine yapacağız!

Mersin Cezaevi'nde bir buçuk ay kadar yattık. İlk cezaevi deneyimimiz o oldu. Biz gitmeden namımız gitmiş, bizi gayet itibarlı karşıladılar, hiçbir sorun yaşamadık. O zaman cezaevlerinde bir düzen var; koğuş ağaları, cezaevi ağaları var, raconlar var, esrar-eroin, kumar var, pavyonlara adam taşıma düzeni var, her bir halt var yani. Dolayısıyla çok sert bir hiyerarşi var içeride ve aynı zamanda dışarıdakini aratmayan bir sömürü de var. Dev-Gençlilerin cezaevlerine girmesiyle bu düzenler bozuluyordu. Adeta herkes esas duruşa geçti. Yahu biz daha kaç yaşındayız, yirmili yaşlarındayız.

O cezaevinde kaldığımız sürece iyi ortamda kaldık. Ankara ile sürekli diyalogumuz vardı. En çok Harun Cici bizle ilişki yürütüyor, Dev-Genç ve okulla irtibatımızı sağlıyordu. Rahat, konforlu bir mapushane hayatımız oldu.

Haziran'ın ortaları gibi tahliye olduk, Ankara'ya döndük, ondan sonra da 1971 yazının daha sıcak dönemi başladı...

1971 yazı ve sonrası nasıl yaşandı?

O yaz benim okulu bitirme dönemimdi. Giremediğimiz sınavlara öğretmenler kurulu kararı ile girdik. Benim tek dersim kaldı, okul bitti bitiyor gibi. Bir yandan Filistin'e gidiyoruz bir yandan sınava giriyoruz! Sınavlar bitti ama daha önce anlattığım 1969 ve 70'in yazındakine benzer kitle çalışmaları şeklinde bir organizasyon ve bir yönlendirme de artık yok. Daha çok çatışmalara, adam kaçırmalara, banka soymalara falan dönmüş işler. Daha dar kadro eylemleri yapılıyor; kitlesel eylemler daha çok protesto amaçlı: sınırlı forumlar, yol kesmeler, bildiri dağıtma falan. İşin kitlesel boyutu buraya kadar gelmiş: Fabrika önlerine gidelim, köy çalışması yapalım, Zap'a köprü yapalım gibi planlar ve projeksiyonlar yok. Bizim muhatabımız Dev-Genç, bütün okullar için bu böyle, THKP-C yönetimi ile bir muhataplığımız yok tabiatıyla ama Dev-Genç yönetimi de fiili olarak pek ortalarda yok gibi. Haziran'ın sonunda köye, kalmak üzere değil ilişik kesip dönmek üzere gittim. İki üç gün geçti geçmedi –zannediyorum radyo haberiydi– operasyonlar başlamıştı. Bütün okulların Dev-Genç kadroları toplanıyor. Gazi'ye de operasyon yapmışlar ve İbrahim Sevimli, Öner Yağcı gibi bizim arkadaşları gözaltına almışlar. Bunu duyunca atladım gittim Ankara'ya. Zaten ertesi gün de köye gelmişler.

O yaz Ankara'da bir çeşit firari hayatımız oldu ama çok acemi ve amatörce. Hep yatılı okumuşuz, yatılılık bitince sudan çıkmış balığa döndük. Ev yok, yer yok, yurt yok, yatak yok, yorgan yok, tencere tava yok. Kendi kimliğimle yaşıyorum. O arada öğrenci devrimcilik de bitmiş. Okul bitmiş, öğrencilik bitmiş, aranıyorsun, yakalanırsan hapse gireceğin aşikâr. O yaz henüz yakalanmamış olanlardan Ali Başpınar, bizim okuldan Seyyare diye İbrahim Sevimli'nin nişanlısı olan bir kız arkadaşımız vardı, bizim cenahtan bunlar ama her bölgeden birileri var; şimdi isimlerini hatırlayamıyorum. Belirli bir şey yaptığımız yok. Kampanyalar düzenliyorduk cezaevlerine para, eşya, kitap göndermek üzere. Yıldırım Bölge'den Münir Ramazan kaçmıştı ama önemli bir toparlanma sağlanamadı. Okullar kapalı, herkes köyünde, yurdunda okulunu bitiren işinde gücünde. Sıkıyönetim var, tutuklamalar var. O ara bizim Münire ile de diyaloglarımız var. Münire'nin evine gittim bir akşam, Münire Ankaralıydı. Geç oldu, o gece orada kaldım. Aydınlıkevler Lisesi'nde okuyan bir oğlan kardeşi vardı. O gün Denizlerin yakalanmasını protesto eylemi yapıyorlar okulda, bu yakalanıyor, polis eve geliyor,

evden ben çıktım. Beni oradan alıp götürdüler. Dernek başkanımız Rıfat Öztürk, İbrahim Sevimli, Zeki Sarıhan, Ayhan Sarıhan, Fikir Kulübü Başkanı Ali Kaplan, Ahmet Nergiz cezaevindeydi. Eylül ayı gibi de ben dâhil oldum.

Aranma sebebin neydi?

Gazi Eğitim'deki faaliyetlerin tamamı aranma sebebimdi. Alındım... O zaman gözaltılar Yıldırım Bölge'ye götürülüyordu, zaten aranmakta olduğum için de hemen tutukladılar. Ziraat Fakültesi'nin grubuna denk geldim, onlarla beraber Mamak'a götürdüler.

İşkence gördün mü?

Hatay'daki gibi görmedim. Zaten 12 Eylül dönemindeki işkencelere benzer metodik bir işkence de yoktu, eğitilmiş kadroları da yoktu devletin, emniyetin, MİT'in. İttiler, kaktılar, dövdüler, falaka yaptılar ama ahım şahım işkence denemezdi. Ayaklarım patlamadı mesela. Genel olarak hepimiz için de üç aşağı beş yukarı durum öyleydi o zaman.

2 Numaralı Cezaevi'ne götürüldük. Cezaevinde komün hayatı kurulmuştu zaten. Gittik, yerimiz yurdumuz belli. Orada Dev-Genç'in Ziraat, ODTÜ ve Gazi ekibi vardı. Siyasal'dan da birkaç kişi vardı. Onların birçoğu da Cephe ve Dev-Genç Davalarında yargılanan adamlardı.

Bu saydığın gruplardan daha sonra Kurtuluşçu olan kimler vardı?

2 No'lu Cezaevinde Öner Yağcı, ben, Ahmet Nergiz, Kurtuluşçu olduk. İbrahim Sevimli ve başka birkaç kişi Dev-Yolcu oldu. ODTÜ'den Tayfun Mater, Sait Kozacıoğlu, Halil Çelimli bunlar Dev-Yolcu oldu. İlhami, Kaçar ve Mahir'i daha sonra getirdiler.

12 Mart'ta cezaevinde komün

Cezaevindeki komün hayatı nasıldı?

Dediğim gibi üç okuldan gruplar vardı ve en gariban olan Gazililerdi. Hepimiz yatılı okuldan gelen ve zaten yatılı okumasa okul okuyamayacak

adamlar büyük bir çoğunluğu. Dolayısıyla orada da en sahipsiz olanlar gene bizim takım, hepsinin ailesi Ankara dışında, taşralı, köylü. Gelip gitmesi için adamın bir senenin bütün tütün parasını yatırması lazım. Bir de gelip para verecek, eşya getirecek, zor iş. Öbürleri için öyle değil. Özellikle ODTÜ'lüler bize göre çok iyi durumdaydı. Diyelim ki Tayfun'un babası geliyor, ilk dönemde dışarıdan 2 No'luya yiyecek alınıyordu, gelirken mesela on iki tane kızarmış tavuk getiriyordu. Niye? On iki rakamını attım ama on iki tane ODTÜ'lü var mesela. İçerde komün var ama mekanizma öyle çalışıyor. Tayfun'un arkadaşları on iki kişi. E ama komün elli kişi. Bu bir süre böyle devam etti. Tabii bu durum problem olmaya başladı. Komün toplantıları yapılıyor. En ağırına giden ithamlardan biri hep bu oldu, daha sonra da bir kere başıma geldi, "Niye sizin aileleriniz size yiyecek ve para getirmiyor?" Yahu, mesela benim ailem zaten dünyanın öbür ucunda. Benim ailemle 13 yaşından beri doğru düzgün bir para ilişkim olmamış. Nasıl anlatacaksın adama? Ama bu ortam da bizi eziyor. "Nasılsa burada ekmek elden su gölden, nasılsa para, yiyecek geliyor, üstüne yatıyorsunuz" falan gibi ithamlar oluyordu ve bir süre sonra bu çok gergin bir noktaya geldi. 2 No'luda bir de komüne dâhil olmayan ekip var. Biz onlara "Formoza" diyorduk. İşin aslı, cezaevi idaresi nezdinde bizlerle eşitlenmiş bir statüde görülmek ve olmak istemiyordu sanki bu grup.

Günlerden bir gün çok sert bir tartışma oldu ve o sert tartışmada komünleri ayırmayı gündeme getirdiler. Artık birbirimize kötü laflar da söylemeye başladık. Hatırlıyorum, "Hadi oradan paşa çocuğu" demişim Tayfun Mater'e. Tabii herkes yay gibi gerildi. Kavganın eşiğinden döndük. Tam o dönemde İlhami, Kaçar ile Mahir getirildiler 2 No'lu Cezaevine. Tabii gelir gelmez hemen bu durum yansımış. Hemen "İşte bakın neler oldu" hesabı anlatmışlar. Mahir beni çağırdı. "Yanlış yapmışsın" dedi. Niye? "Aşağılama amaçlı söylemişsin, 'Paşa çocuğu' diye bağırmışsın milletin ortasında" dedi. Ben de kendi açımdan olayı anlattım. "Yanlış!" Eeee! "Gidip özür dileyeceksin" dedi. Hık-mık, kem-küm, gittim. Özür diledik, onlar da komün meselesini hallettiler, bir daha tartışma olmadı.

Darağacına giden üç fidan: Deniz, Hüseyin, Yusuf

30 Mart'ta cezaevindeydin, neler oldu?

30 Mart bomba gibi düştü cezaevinin ortasına. Hepimiz haşat olduk. Önderlerimizin dışarıda olması çok önemliydi bizim için. Arkadaşlarımız

değil, bildiğin önderlerimiz dışarıda ve mücadele bir şekilde devam ediyor. Kızıldere bu halet-i ruhiyeyi darmadağın etti. Cezaevine girmiş olup da saf değiştiren veya vites küçülten arkadaşların büyük bir çoğunluğu, bu olaydan sonra vites küçültmeye ve saf değiştirmeye başladı. Gene cezaevindeyiz gene aynı komünlerdeyiz gene aynı davalarda yargılanıyoruz; ama bir tanesi Aydınlıkçı oluyor, bir tanesi bir şey keşfediyor. Hiçbir şey keşfetmemiş olanlar da " pabuç pahalı"yı keşfederek hayatlarına öyle devam ettiler.

Bu olaydan kısa bir süre sonra 2 No'luyu kapattılar ve bizi 1 No'luya götürdüler. Mamak büyük bir askeri garnizon. Orada 1 No'lu Cezaevi bildiğin cezaevi olarak inşa edilmiş. Onun dışında, o cezaevinin kapasitesinin yetmediği durumlar için, kalabalık gelişlerde insanların içine konduğu, asker koğuşlarından bozma, 2 No'lu Cezaevi vardı. Etrafını dikenli telle çevirmişler. Bir de 3 No'lu Cezaevi vardı, o da TİP, TÖB-DER, üniversite hocaları, gazeteciler gibi daha ekâbir solcuların toparlandığı bir cezaeviydi. Kızıldere'den sonra bizi 1 No'luda topladılar. 1 ve 2 No'lu koğuşlara Dev-Gençliler olarak bizi yerleştirdiler. Sadece THKO-1 davasından yargılanan ekip hücrede kalıyordu. Dış A, Dış B diye iki koğuş daha vardı, cezaevinin idari bölümünde pencereleri dışarıya bakan iki tane koğuştan bir tanesine de 3 No'lu Cezaevi'nden gelenleri topladılar. Uğur Alacakaptan, Uğur Mumcu, İlhami Soysal, TİP, TÖB-DER camiasını da oraya yerleştirdiler.

Böylece cezaevinde esas zulüm dönemi de başladı. Koğuşlara karavana geliyor, karavanaya selam vereceksin. Niye? "Askersin, bu da nimet!" Yemekleri koğuş sayısına göre karavanalara yerleştiriyorlar, sonra her koğuştan iki üç kişi gardiyanlar eşliğinde gidiyor, yemeği alıyor, koğuşta dağıtıyor, boşalınca geri veriyor. Yemeği almaya gittiğimizde karavanaya selam vermek icap ediyor. Olmadı tabii bu uygulama ama daha sonra geliştirilecek olan baskının sinyali oldu. O arada bir isyan oldu, o isyanda epeyce dayak yedik, bir grup hücre gibi bir yere götürülüp özel bir muameleye tabi tutuldular, dayak ve zulüm bakımından. Hatırladığım kadarıyla Ali Demir, Fahri Doğu vardı onların arasında.

İlk açlık grevini de orada yapmış olduk. Hatırladığım kadarıyla bir hafta kadar sürdü. Çok uzun bir açlık grevi değil ama o tarihe kadar hiç öyle açlık grevi de olmamış. O zamana kadar ki en uzun açlık grevi ve o açlık grevinden sonra ortalık biraz yatıştı. Bir arkadaş ülseri olduğu gerekçesiyle katılmamıştı; ben çok kıl olmuştum. O kadar kıl olmuştum ki açlık grevi biterken ben bırakmadım açlık grevini o gün, bir gün sonra bıraktım. İtibarlı bir adamdı, orada da itibarlı bir adamdı, sonra da. Gerekçesi çok rahatsız etmiş-

ti beni. Bir de böyle bir çıkıntılık yaptım, bu yüzden de fırça yedim zaten bizim şeflerden. Açlık grevi başarılı bitti.

Bu arada özellikle Kızıldere'den sonra bizim "triumvira" belirgin bir şekilde öne çıktı. Yani, Mahir, İlhami, Kaçar üçlüsü belirgin bir şekilde THKP-C camiasında öne çıkan isimler oldu.

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idamında neler oldu?

İdamdan kısa bir süre önce kendileri talep etmişler "Koğuşları dolaşıp arkadaşlarla vedalaşalım" diye. Bütün koğuşları dolaştılar. Selamlaştık, konuştuk, gülüştük, eğlendik öyle muhabbet ettik. Bir yandan asacaklar diye bekliyorduk, bir yandan da sanki olmaz gibi de bir duygu vardı. Kızıldere'den sonra kafamıza dank etti, demek ki gözleri bir şeyi görmüyor diye. Başlangıçta on sekiz idam cezası vardı galiba, Yargıtay'a gitti, Yargıtay bir kısmını bozdu bir kısmını onayladı, Meclis'e gitti, dolayısıyla üç idam öbürlerinden ayrılmış oldu ve idam süreci bu üç kişi üzerinden yürüyecekti. O gece de onlar hücreden çıktığında, bizim koridorların bağlandığı bir ana koridor var, o koridordan ve arka kapıdan, servis kapısından götürdüler, hücrelerden o ana koridora çıktıklarında Deniz'in sesiydi, "Allaha ısmarladık arkadaşlar" diye bayağı gür bir sesle bütün cezaevine bağırdı. Bizim koğuşun arka pencereleri servis kapısının çıkışına bakıyor, hepimiz oraya koştuk. Gözümüzün önünde götürdüler, ellerini kelepçelemişlerdi, ayaklarına da pranga vurmuşlardı, öyle ses çıkara çıkara götürdüler, sabah da zaten radyodan infaz haberini dinledik.

Arkadaşlarınız öyle götürülürken cezaevinde protesto oldu mu?

Bu konuyu çok temkinli anlatıyorum. Belki de benim hafıza kayıtlarımdan bilinçli-bilinçsiz silinmiş olup da benim hatırlamadığım ama başka arkadaşların hatırladıkları şeyler olabilir. Benim hatırımda kalan, hiçbir şey olmadığı yönünde. Sadece derin bir sessizlik oldu diye hatırlıyorum. Belki inatla da yapmamış olabiliriz, bilemiyorum. Yoksa cezaevi, tahliyelerden sonra tabiri caizse artık süzülmüştü. Denizlerin götürüldüğü tarihte başımız belaya girer diye slogan atmamış olma ihtimalimiz yok veya kapıları vurmayalım da başımız ağrımasın diye değildir... "Ölürüz ama sizi takmayız" demek istemiş de olabiliriz. Dedim ya bilemiyorum. Vakur karşılamak gibi bir direniş biçimiydi belki de.

Üç kişi idam ediliyor ama sadece Deniz'in adı anılıyor, sence bunun özel

bir nedeni var mı?

O zaman en karizmatik lider oydu. Mesela hepimiz biliyorduk ki, THKO'nun manifestosu olan "Türkiye Devriminin Yolu"nun yazarı Hüseyin İnan'dı. Ama o hareketin önderi o zaman da Deniz Gezmiş'ti. Deniz Gezmiş o zaman da, öğrenciyken de bir idoldü. THKO'nun lideri olunca olmadı. Deniz, İstanbul'dayken de öndeydi. 1971-72 dönemine ilişkin THKP-C ve THKO'nun kitleselliğine yönelik bir kıyaslama yapsak, THKP-C kitlesellik itibariyle THKO'yu birkaç kat katlar ama Deniz'in namı, on katı daha katlardı. Popülaritesi yüksekti.

Mamak 1 No'lu Cezaevi'nde nispeten şartlar düzelmiş, artık çok kötü değil. Yılbaşı kutlaması yapılacak. Ziraatçiler bu işleri biliyor zaten, yılbaşına şarap yapmak istediler. Bu arkadaşlar aşağı yukarı bir ay önceden başlayan bir hazırlıkla bize çok kral bir yılbaşı yaptırdılar. Ekmekler geldiğinde bütün ekmek içlerini ayırdık, ekmek içlerini mayalayarak boza yaptılar. Boza da vardı yani. Bütün kompostoları ve meyveleri hiç kimse yemedi suyunu da tanesini de. Onlar da ne yaptılarsa yaptılar, en sonunda yılbaşına birkaç gün kala bunlar kendilerini aştılar, "Biz burada rakı da yaparız" dediler. Şaraptan bir de rakı yaptılar ama eser miktarda, damla damla dağıtılacak şekilde. Böylece o yılbaşında hem boza hem şarap hem de rakı içtik. Öyle bir yılbaşımız da oldu. En çok vakit geçirdiğimiz işlerden biri kitap dışında satrançtı. Kitap zulalarımız vardı ve kitap okurduk. Bazen moral geceleri, satranç yarışmaları ve turnuvaları olurdu.

1971 ve Mamak deyince bir iki şey daha söyleyeyim: Ali Elverdi ve Baki Tuğ, 1971'in sembolleri adamlardır. Bizim mahkeme başkanımız Ali Elverdi'ydi. Dev-Genç Davası yüzlerce kişilik bir davaydı. Cezaevinde kalan kırk, elli kişi filandı. Tahliye olanların büyük çoğunluğu mahkemelere gelirdi. Mahkemelerde sıkça hır gür olurdu askerlerle sanıklar arasında ve savcılarla aramızda bazen sinkaflı bazen hareketli kakışma halleri olurdu. Bir saatten sonra herkes tahliye talep ediyordu. Duruşmaları kitleme aracıydı da o zaten. Otuz kişi birden sırasıyla söz alıyor, mikrofon vardı, "Tahliyemi talep ediyorum" diyor, dönüyor geri. Baki Tuğ bir tarz geliştirmişti, biz sanıklar tahliye talep ettiğinde duruşma hâkimi askeri savcıya mütalaasını soruyor, onun cevabı her zaman "Reddine" oluyor, mahkeme heyetine "Reddine" derken bize de elini çenesine dayayarak koltuğunun altından, mahkeme heyetinin göremeyeceği şekilde de el hareketi yapıyor. Biz de kıyameti koparıyorduk bize hareket yapıyor diye.

Baki Tuğ tahliye taleplerine bu el hareketini gösterince, Dev-Genç'in bir önceki başkanı Atilla Sarp bir gün mikrofonda,"Türkiye halkları da bir gün size aha böyle yapacak" diyerek o da aynı el hareketini yaptı. Hepimizin adına genel başkan sıfatıyla öyle bir mukabelede bulunulmuş oldu böylece. Hababam Sınıfı gibi olmuştu.

Dev-Genç Davası'nın duruşma salonunun en renkli iki siması Naciye Öncül ile Hilmi Akpınar idi. Naciye Öncül bizim okul müdürümüz, Hilmi Akpınar da müdür muavinimizdi. Dolayısıyla bizim okulun müdürü ve muavini 1971 Dev-Genç Davası'nda bizimle beraber sanık olarak yargılandılar ve tutuklu kaldılar bir dönem. Özel olarak Naciye Öncül'den söz etmek isterim. Naciye Öncül, nereden bakarsan bizden otuz veya daha fazla yaş büyük olan biri. Eşi yüksek bürokrattı. Mustafa Kemal döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Ahmet Hamdi Aksekili'nin kızıydı. Bugün üzerinden bu kadar zaman geçtikten sonra takdirle sitayişle adını anmamız gereken bir kadın. 12 Mart gelmeden önce, okulda müdür olduğu dönemde eğitimin içeriğinin ve yönetiminin demokratikleştirilmesi mücadelesi içinde aktif olan biriydi. Biz öğrencilerin de desteğiyle çok açık bir farkla müdür adayı gösterildiği için atanması mecburen yapılmıştı. Müdürlüğü süresince üzerimize titreyerek, kol kanat gererek hareket etti. Okulda atılan birçok ileri adıma öncülük etti. O zaman üniversiteler özerk, Gazi Eğitim ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir okul. O haliyle bile gerek bilimsel faaliyetler, gerek yönetimin demokratikleştirilmesi, idare, öğrenci, öğretmen ilişkilerinin demokratikleştirilmesi konularında olağanüstü katkıları olan bir kadındı. Zaten bu sebeplerle tutuklandı ve tutuklandıktan sonra da bir milim başını eğmeden, sözünü esirgemeden duruşmalara bizimle birlikte geldi gitti. Ceza evinden çıktıktan sonra bir zaman ziyaretlerine gittik, görüşmeye devam ettik. Ama giderek ilişkilerimiz kesildi. Bu saygıdeğer hocamız 2015 yılında vefat etmiş. Saygıyla, muhabbetle yad etmek istedim.

Nazif ve Durmuş Dayı isimlerinde iki gardiyanımız vardı ve özellikle Durmuş Dayının bizimle diyalogu, kötü zamanlarda da iyiydi. Bir gün gardiyan Durmuş Dayı kapıya mazgala geldi. O sırada Doğu Perinçek tayfası Söke'de yakalanmış, cezaevine getirilmiş, Durmuş Dayı mazgaldan bize; "Yavrum Dev-Genç şimdi... yediniz." "Ne oldu?" "Valla, dışarıda kalmış, kör topal ne varsa toplayıp getirdiler" diyerek bize bilgi verdi. Perinçek ve Çolakoğlu'nu kastederek.

Önderlerimiz imha edildi, ne yapacağız?

Tahliyeni bekliyor muydun?

Bekliyordum, bizim okul grubundan ben tahliye olmadan önce herkes tahliye olmuştu. Bir tek Zeki Sarıhan'la ben kaldım. Beni de büyük bir ihtimalle disiplinsizlik, duruşmalardan atılmış olmam nedeniyle geciktirdiler zannediyorum.

Tahliye olmadan önce, tahliye olduktan sonra ne yapacağız diye istişareler de başlamıştı artık. Esas itibariyle 30 Mart ve 6 Mayıs şokunda hep beraber sarsıldık. O sarsılmayla elendik. O sarsılma ve elenmeden sonra toparlanmaya başladıktan itibaren de bunları konuşmaya başladık. Bir yandan korkuyorduk, bunu çok net hatırlıyorum. Mesela Kızıldere'yi değerlendirmeye korkuyorduk. Çünkü Kızıldere'yi değerlendirmeye kalkan gidiyor bir tarafa. Hem değerlendirip hem orada duran, o ana kadar olmadı ama öte yandan bu değerlendirmenin ihtiyaç olduğu da bir gerçek. Daha dar çevrelerde ufak ufak başlayan tartışma konularımız oldu. Bir tanesi bu Kızıldere münasebetiyle ve ondan kaynaklanarak geriye doğru gelen politikleşmiş askeri savaş stratejisi, öncü savaşı konusu. İkincisi de Kemalizm konusu ki bunun ikinci adımı Kürt sorununun kabulüne dayanıyordu. Bir tartışma konumuz da "Çıkınca ne yapacağız?" idi. Hakikaten mücadeleye devamda kararlı unsurlar da çıkmaya başlamıştı. Önderlerimiz fiziki olarak imha edilmiş. Örgütlülüğümüz imha edilmiş ve dışarıda bölük pörçük, "Biz devamıyız" iddialarının da olduğunu duyuyoruz. Bizim "yanlış" diye görmeye başladığımız tarzda ve usulde ısrar etmeyi savunan ufak kümeler var. Yani, neyi keşfettiysek cezaevinden çıkınca keşfettik diyemem. Cezaevinde ilk şoku atladıktan sonra,"öncü savaşı olmaz"ı da Mahir Sayın'ın hüneri ile Hikmet Kıvılcımlı'nın ve İbrahim Kaypakkaya'nın Kürt meselesi ile ilgili bizden önce ve bizim o anda baktığımızdan farklı bakan ve bunu ifade eden düşünceleri olduğunu da orada bellemiştik. Üçüncü olarak, okul bitirip öğretmen, doktor, kaymakam olmayacağımız da artık belli oldu? Ne yapacağız, nereden başlayacağız, nereye gideceğiz? İşi satmadan bu iş eşelenmelidir ve bu işin muhakemesini yapmak, yola öyle devam etmek lazım görüşü, içerdeyken bilincine az çok ulaştığımız bir görüştü. Tartışma başlıklarımız arasına katılan diğer bir önemli konu da sınıf meselesi oldu; biz bir şekilde gözümüzü işçi sınıfına çevireceğiz...

Bütün bu tartışmalar ve mücadeledeki kararlılığınla dışarıya çıktın. Bundan sonraki hayatın nasıl oldu?

Duruşmalardan vareste olduğum için tahliye olduğum haberi içeriye geldi. Ben duruşmaya katılmadığım için gelenler "Sen tahliyesin!" dediler ama bu, sık sık yapılan hatta gardiyanlara da yaptırılan bir makaraydı. Bu makarayı düşünerek hiç hazırlanmadım, elimi bir şeye bile atmadım, ne olur ne olmaz tufaya gelmeyeyim diye. Gardiyan geldi doğruladı. Hazırlanacak bir şey de yoktu zaten, giyindim çıktım. Bir yere ulaşmamı sağlayacak kadar elime üç beş kuruş verdi komün.

1973'ün Haziran'ı veya Temmuz'u gibi tahliye oldum. O dönemden başlayıp 1976'da Kurtuluş oluşumuyla noktalanan kesitte örgütlü şeyler yok ama devrimci ortamlarda süren bir hayatım var.

Tahliye olduğumda, ben cezaevine girerken birinci sınıfta olup da artık son sınıfa gelmiş devrimci olan çocukların kaldığı bir eve gittim. O evde Öner Yağcı, İbrahim Sevimli de zaman zaman kalıyordu. Önce onları buldum, olanı biteni dinledim. Okula gittim, benim okul kaydımı sildiklerini söylediler. Okuldan atılmışız devamsızlık nedeniyle. Son sınıftan tek dersim var. O arada çeşitli insanlarla görüştüm. Hidayet ve Hüseyin ile birlikte Bahçeli Son Durak'ta bir evde kalan Yüksel Eriş'le görüştüm. Biz cezaevine girerken bizim okulun birinci sınıfında, döndüğümdeyse son sınıfta olan Yüksel Eriş, Acilcileri kuran ekibin içindeydi. O yaz Yüksellerin Tekirdağ Hoşköy'deki evlerinde bir hafta kadar birlikte tatil yaptık. Yüksel, Hido, Hüseyin, Haco ve kardeşleri Ayşe ile İnci. Bir de Öner vardı. Bol tartışmalı, bol sohbetli çok güzel bir hafta geçirdik. Kız kardeşimin ameliyatı için Ankara'ya gittiğimizde bir dönem onlarda, bir dönem Hatice Yaşar'ın evinde kaldık. Hatice Yaşar da ben cezaevine girerken birinci sınıftaydı, çıktığımda üçe gelmişti ve çevresiyle Rızgari grubunu ufak ufak oluşturmaya başlamışlardı. Ankara'da bu çevrelerle ilişkilerim oldu. Apo ile de bir kere Yüksel Eriş'in evinde karşılaştım; ahbaplıkları iyiydi. Yüksel Eriş'le zaman zaman dostane tartışmalarımız oldu. Onlar basbayağı örgüt durumundalar ve ben onlardan iki üç yıl önden bu faaliyetlere girişmiş ve o geldiğinde okulda ne sürüyorsa o faaliyetlerde öncülük etmekte olanlardan biriydim. Çıktığımda da "Ben okulu bitirip öğretmen olacağım" veya "Köyüme gidip çiftçilik yapacağım" dememişim ama onlara da katılmıyorum. Dolayısıyla orada ufak tartışmalar oldu. Muhtemelen bu reaksiyonu ilk ve tek benden almadılar. Demek ki çok beklentileri olmuş; cezaevindeki eski kadrolar çıkacak ve birlikte aynı yolda ve aynı şekilde mücadeleye devam edeceğiz şeklinde. Bu

beklenti içinde "Cezaevinden çıkanları ütüleyip tahliye ediyorlar." "Bu cezaevinden çıkan eski devrimci militanlar, ileri unsurlar, önderler kestaneyi çizdirip geliyorlar, artık onlara umut bağlamayalım" anlamına gelen sözleri ve yazıları da oldu. Yüksellerin aralarındaki ilişkileri sevdim; doğru düşünüyorlar yanlış düşünüyorlar ama devrimci gibi yaşıyorlardı. Yüksel, 1977'de Trabzon'da evde bomba imal ederken meydana gelen bir patlamada hayatını kaybetti.

O ara Ankara'da böyle çevrelerde turaladım sonra memlekete gittim. Okuldan atıldıktan sonra gençlikle bir alakam olmadı. Davanın mahkûmiyetle sonuçlanma ihtimalinin yüksek olduğu belli oldu. Memlekette arkadaşım ve köylüm Mehmet Cem, ortaokulda bekâr evinde birlikte olduğum Ali Özhan, İnegöl'de öğretmenlik yapıyordu. Onlara durumu anlattım. Çare bulmak lazım... Ben yaşlarda bir arkadaş olan Remzi Samaner'den kimliğini istedik, amacını da anlattık; verdi adam kimliğini. Patates baskısıyla bana sahte kimlik yaptık. Mehmet Cem çocukluk arkadaşım, 1976'dan itibaren o da Kurtuluş saflarında yer almıştı. Uzun bir süre İnegöl'de öğretmenlik yaptı. 12 Eylül öncesi dönemde TÖB-DER şube başkanlığı yaptı. 12 Eylül'de tutuklandı. Gölcük'te cezaevinde kaldı. Kurtuluş Davası'ndan yargılandı. Birlikte sahte kimlik hazırladığımız bu iki arkadaşımla neredeyse yarım asırdır dostluğum kesintisiz sürmüştür. Uzun dönemler pek çok yükümü bu arkadaşlarım çekmiştir.

Dava da sonlara doğru geldi, bitti bitiyor noktasında. Bir daha yakalanacaksak Ankara'da ya da köyümüzde yakalanacağız. Dolayısıyla Ankara'dan ve köyden gitmem lazım. Sınıf perspektifi de zaten kafamızda oluşmaya başlamış, İstanbul'a gitmek lazım. Bireysel olarak yaptığım şeyler bunlar o anda. Sahte kimliği yaptık, İstanbul'a geldim.

İstanbul'da da gene böyle küçük kümeler var. Yıldız Teknik'te bir grup var, Aksaray grubu var bir tane, öğretmenlerden bir grup var. 12 Mart dönemi boyunca birbirleri ile ilişkilerini muhafaza etmişler. Onlara takıldım. Birilerinin yanında kaldım. Bir de geçim sorunum var, Bomonti'de bir mobilya fabrikasında işe girdim. İmalat bölümünde yönetici kılığında bir iş. Bir gün tesadüfen öğretmen okulundan bir köylümle karşılaştım, Almanya'da öğretmenlik yapıyor, buradan oraya tayinini çıkarmış karısıyla beraber. Biliyor benim durumumu da "Sana pasaport alalım" dedi. Kocamustafapaşa'da oturuyordu, mahalle muhtarı ile de arası iyiymiş, gittik oradan ikametgâh ilmühaberi aldık. Sansaryan Han'a gidip pasaport başvurusu yaptım. Evrakları kendim götürmem halinde üç günde bitermiş, kendim gö-

türmezsem üç ay sürermiş. Bir tane Bursa Emniyet Müdürlüğü, bir tane İnegöl Nüfus Müdürlüğü'nce doldurulup, imzalanıp, kaşelenecek formlar verdiler. Aldım, dolaştım üç beş gün, onları yapıp geldim. Sahte kimlikle gerçek bir pasaport aldım. O pasaportla da yaşamaya devam ettim. Kullandığım kimlik dandik, pasaport gerçek.

Mahkûmiyet kesinleşirse yurt dışına kaçmak için pasaportum cebimde olsun amacıyla yaptım tüm bunları. Bu arada bir sürü başka önlemler de alıyorum. Mesela Bursa Erkek Lisesi'ne gidip müracaat ettim, öğretmen okulu tasdiknamemle. Fark dersleri verip üniversite sınavına gireceğim; çünkü askerlikten de sıyırmam lazım. Aynı öğretmen okulu diplomamla Milli Eğitim'e başvurdum, mecburi hizmetim de var; henüz mahkûmiyetim kesinleşmiş değil dolayısıyla devlet bana iş vermek zorunda. Devlet aynen tak diye yine Zonguldak'a tayin çıkardı. Gittim göreve başladım. Öğretmenliğe devam etmek gibi bir niyetim yok. Oradan harcırahımı, maaşımı aldım, yaz dönemiydi zaten, İlköğretim Müdürlüğü'nden de izin aldım, oradan aldığım görev kâğıdını da getirdim askerlik şubesine verdim. Bir sene askerliği kurtardım ama sonra ne olacağını bilmiyorum. Bu arada o fabrikada da çalışıyorum aynı zamanda.

Küçük gruplarla ilişkimi devam ettirdim. Ben mesela o halimle ne Ankara'da ne İstanbul'da ortada kalmadım. Bir şeyin içinde değildim, bir örgüt yok ama ortada da değilim. İnsanlar kümeler halinde birbirleriyle dayanışma halindeler. Birlikte bir şeyler yapıyorlar; kartpostal, kitap satıyorlar. Bir de benim gibi işe girip çalışanlar var. Ahmet Nergiz'le beraber Tarlabaşı'nda tek odalı bir ev kiraladık. Bir zaman orada kaldım.

Bu arada 23 veya 24 Aralık'ta dava sonuçlandı ve örgüt üyeliğinden 141/5'ten 4 yıl 2 ay mahkûmiyet aldım, tutuklama da çıktı. O arada benim düzenim kurulu. Yurt dışına gideyim mi gitmeyeyim mi diye karar veremedim, sonuçta gitmedim. Ortamda gevşeme ve solcularda bir palazlanma var; daha önce ortalarda görünmeyen insanlar görünür hale gelmeye başladı. TÖB-DER daha aktifleşiyordu. İstanbul'da çalışmaya devam ettim, Ankara'ya da gidip geliyorum. O kış, biraz Ankara biraz İstanbul ama çalışarak, bir de o küçük devrimci gruplarla, kümelerle temas ederek geçti.

Mayıs ayıydı hatırladığım kadarıyla, af çıktı. Bu af, 141'i dolayısıyla beni de kapsıyordu ama arkadaşların bir kısmını kapsamıyordu, Erbakan'ın Ecevit'e çalım atması nedeniyle. O da bir iki ay sonra Anayasa Mahkemesi'nden döndü. Dolayısıyla 74'ün Temmuz başında 71'in cezaevi süreci bitmiş, ben de açığa çıkmış oldum.

Askere gitmeye ne zaman ve nasıl karar verdin?

Askere gitmeye ben karar vermedim. Okuldan atılmışım ama Af Yasası'nın ek getirilerinden biri olarak, okullarından atılan öğrencilerin Danıştay'a başvurarak okullarına dönme durumu oldu. O sırada bizim triumvira da çıktı. Onlar Bahçelievler'de, bir apartmanın en üst katında "kartal yuvası" adını yakıştırdığımız bir eve yerleştiler. Onlar çıktıktan sonra artık temasım direkt onlarla olmaya başladı. Üçü de orada kalıyor. Benim o zaman diyalogum daha çok İlhami'yle. "Ne yapalım ne edelim?" diye konuşurken "Bu okulları bitirmek lazım" dendi. O okulları bitirmek lazımın hikâyesi içerisinde, sonradan ben geliştirmediysem eğer, "Biz bu işlerde iyi-kötü baş çekeceğiz. Üniversite mezunu, doktor, öğretmen, mühendis olarak baş çekmek başkadır, lise mezunu başkadır" gibi muhabbetler de geçti diye hatırlıyorum. Bir de okulları bitirmezsek, bu sefer hepimizin gırtlağında gene askerlik var. Lüzumsuz pürüzleri aradan çıkarmak istiyoruz.

O arada İstanbul'da, Ankara'da gençlik örgütlenmeleri de başladı. 1974 sonrası gençlik örgütlenmeleri ile benim hiç alakam olmadı. Okula, gençlik derneklerine hiç gitmedim. Zaten benim tek dersim vardı. Bölüm başkanı Ayvaz Gökdemir'e gittim, oturttu beni, çay söyledi ve " Sen buralara gelme, sınav günü gel, sınavına gir, diplomanı al, git" dedi. Benim canıma minnet. Onun derdi okuldan solcuları tasfiye etmek. İbrahim Sevimli, Öner, Ahmet Nergiz hâlâ okuldalar ve okul idaresinin başına dertler. Yönetimden başlayıp sınavlarda alınan öğrencilere kadar okulu ciddi bir faşistleştirme sürecinden geçirmişler bu dönemde,

Okul da bitti, "Ne yapacağız?" diye İlhami'ye sordum. O da askerliği aradan çıkarmamı istedi. Okulu bitirenleri yedek subay olarak askere alıyorlardı o zaman. Gençliğe, derneklere de takılmamı istemedi, "talebeyuna çok takılmayalım, elimizi verirsek kolumuzu kurtaramayız" yaklaşımı hâkimdi. Öncelikle TÖB-DER, TMMOB gibi memurin cemaatleriyle ilgili işlere bakacağımı söyledi. Önce öğretmen olarak kura çektim, Kars'a gittim ve hemen askerlik için müracaat ettim, 1975 Mart'ında, Doğu Beyazıt'ta 1. Mekanize Tugay Tank Birliği'nde askerliğimi on sekiz ay yaptım. Dört ay Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu'nda, gerisi de Doğu Beyazıt'ta tankçı bir yedek subay olarak. Öğretmenken 900 TL maaş alıyordum, ilk asteğmen maaşım bunun iki buçuk katı filandı. Sakıncalı piyade dönemi bitmişti ama sicil nedeniyle diyelim ki benzinlik cephanelik nöbetine göndermiyorlardı. Ben de hiç oralarda değildim zaten, bir an önce bitsin, gideyim derdindeydim.

Bu arada daha sonra Dev-Yol ve Kurtuluş olarak yaşanacak ayrışmanın da tartışmaları var. Bunlara müdahil oldun mu?

Evet, 1975'te Ankara'da Zırhlı Birlikler Okulu'nda iken Dev-Yol, Kurtuluş ayrılığı ortaya çıkmıştı. Okulla ve gençlikle ilişkim olmadığı için eski arkadaşlar dışında hiç kimseyi tanımıyorum. Ayrılık çıkınca benim de müdahil olmam istendi ama kime müdahale edeceğimiz belli değil. O sırada yapılan Dev-Yol, Kurtuluş ayrışması toplantılarının birçoğuna yetişemiyordum, hafta sonu yapılan bazı toplantılara yedek subay okulundan koşuyordum. Tabii ki işe yaramadı. Zaten Kaçar'ınki de işe yaramadı. Onlar da gençlikteki hemen hemen bütün faaliyetleri Nasuh'a bırakmış oldukları için, onların da geç kalmış müdahaleleri işe yaramadı. Benim çabam daha çok Gazi ve Erkek Teknik cenahına dönüktü ama etkili olamadık. İbrahim Sevimli ve Ali Başpınar ile beraber Gazi'nin ve Beşevler bölgesinin devrimci öğrencilerinin önemli bir bölümü Dev-Yol saflarında yer almış oldu.

Bu ayrışma teorik bir tartışma üzerinden mi şekillendi?

Bizim cenahın cezaevinin son dönemlerinden başlattığı bir tartışma vardı. Kürt meselesi, öncü savaş, Kemalizm, sınıf meselesi gibi konular açık ortamlarda konuşulmaya tartışılmaya başlanmıştı. Biz bunları anlamaya ve anladığımız kadarını anlatmaya ve bu çerçevede etkili olamaya çalışan bir cenahız bu dönemde

Ana hatlarıyla "Bunlar geçmişi ve THKP-C'nin silahlı mücadele anlayışını inkâr ediyor, biz savunuyoruz" şeklinde çeşitli spekülasyonlar olmaya başladı. Bu konuda Nasuh'un kısmi haklılık taşıyan yönleri olabilir zira o tartışıyordu zaten üçlü ile ama mesela Oğuzhan'da böyle bir tartışmayı hiç kimse ne gördü ne duydu. Esasen bu durum, bizim cenahın uzun zaman dert edindiği bir mesele olmuştur.

İstanbul'da Halkın Yolu'nu oluşturan ekip de gelip gidiyor ve onlarla da tartışılıyordu o sıralar.

Dev-Yol, Kurtuluş ayrılığı sürecinden bizim çok büyük bir kayıpla çıkmamızda, diğer sosyolojik, örgütsel ve kişisel sebeplerin yanı sıra, bizim ekibin kibirli davranışının çok büyük rolü olmuştur diye düşünüyorum, bugünden geriye doğru bakınca. Kendim de belki kısmen dâhilim buna ama ben nihayetinde ikinci halkadan biriyim.

1976'da askerden geldim. "Okulu bitirdim, askerliği de bitirdim, ben geldim ne yapacağız?" *Kurtuluş* dergisi de çıkmıştı.

Böylece devrimci mücadele hayatımın ikinci devresi başlamış oldu.

Daha önce babamla ilişkim üzerine bir soru sormuştunuz ben o soruya cevap verememiştim. Bir tane anektod anlatayım ilişkimizin bütün tarihçesini özetlesin. Mersin'de biz tutuklandığımızda gazetelere filan çıkmışız, köylülerden biri bunu görüp gazeteyi götürüp babamın burnuna dayamış, "Bak, senin oğlun nerede ne işler yapıyor?" diye. Beni cezaevlerinde ziyarete gelmemiş, hayatta hiçbir okuluma gelmemiş olan adam; ben cezaevindeyim benim yanıma değil, Gazi Eğitim'e git, çık müdür yardımcısının huzuruna, saydır "Ben altın gibi çocuk yetiştirmiştim, ettiniz içine, çocuğumun da sizin de Allah belanızı versin" diye. Sonra da dönmüş gerisin geri köye. Hareket bu. Yani bu çocuk aç mı, tok mu, bir ihtiyacı var mı, dövdüler mi sövdüler mi? Bunlarla ilgilenmiyor. Aramızda en küçük bir kavga gürültü hatırlamıyorum ama ilişkimizdeki genel tavrı da bu.

Annenle aran nasıl?

Güçlü aile bağları içinde büyümediğim ve on üç yaşımdan itibaren evden uzak, ayrı bir hayat yaşamış olduğum için şöyle iyi ya da böyle kötü denecek bir durum yok. Bir sorun yok, aramız hiç soğuk olmadı veya bazen olduysa bile öyle sürmedi. Anam sorunları kolay tolere eden kalender tabiatlı biridir. Bizim durumumuzdakine benzeyen pek çok anne gibi, benden yana hayal kırıklıkları ve sitemler...

1976 yaz sonunda okul ve askerlik bitti, geldin ve "teslim oldun", sonra nasıl bir yaşamın oldu?

1976 yaz sonunda Ankara'dayım. Bu dönemde genel panorama şöyle; Erbakan-Ecevit koalisyonunun olduğu hükümet var, 12 Mart döneminin o kasvetli siyasal atmosferinden hızlı bir çıkış söz konusu. Bir de üstüne "1974 affı" gelmiş. Dolayısıyla siyasi ortam elverişli. Ayrıca 12 Mart döneminde önderlikleri, merkezleri dağılan teşkilatların birçoğunun elemanları da mahalli olarak CHP'de mevzilenmiş vaziyette. Mesela Antalya CHP İl Teşkilatı'nda Kurtuluşçular yönetimdeydi. İnegöl'de de gençlik teşkilatında yönetimdeydi. Bizim için böyleydi ama başkaları için de öyleydi. Daha sonra Dev-Yolcu olanların büyük bir çoğunluğu oradan çıktı. Yani kendi teşkilatı dağılmış olanların birçoğu oralara sığınmış, bu çerçevede bir siyasal atmosfer var.

O atmosfer içerisinde gençlik hareket halinde. Ankara, İstanbul ve İzmir'de ADYÖD, İYÖD vs. Bir de DİSK'in DGM direnişi oldu aynı dönemde ve DGM'ler kapatıldı. Hemen arkasından MES direnişleri başladı gene DİSK'in. "DGM'yi ezdik sıra MES'de" çok revaçta bir slogandı o tarihlerde. TÖB-DER, solculuğun merkezden taşraya yayılmasının volan kayışı gibiydi. Daha önce TÖS ve TÖB-DER bu işi görüyordu, 1976 tarihi itibariyle buna TMMOB, Tabipler Odası gibi kurumlar da eklendi. 1970'den önceki tarihlerde mesela taşrada öğretmenler TÖS lokalinde oturur veya mahalli bir öğretmen derneği vardır orada takılır; doktorlar, mühendisler oralarda takılmaz. Onlar genellikle şehir kulüplerinde bulunur, memleketin ekâbir takımıyla temas halindedir. 1976'dan sonra bir şekilde öğretmenlerle hemen hemen bütün bu kariyer ve meslekler eşitlendi ya da eşitlenmeye yakın gibi oldular. Kitlesel bir şekilde onlar da hem devrimci saflara katıldı hem de merkezden taşraya fikir, örgüt, ilişki taşıyanlar haline geldiler.

Ben geldiğimde solda panoramik durumum da tam olarak şöyleydi: Bizim triumvira tartışmasız faaliyetin öncüsü. Devrimci-Yol, Kurtuluş ayrılığı zaten bundan yaklaşık bir sene önce başlamış, onlar ayrı bir rotadan ilerlemeye devam ediyor. Bu arada Kaçaroğlu'nun muhtelif vukuatları da gerçekleşmiş, gerginlikler, düşman kardeşlik vaziyetleri başlamış gençlikte, öğretmen ve mühendis derneklerinde biraz da DİSK'te. DİSK'te tamamen TKP ağırlığı söz konusu. Bunun dışında gençlikte ve memur derneklerinde, antifaşist mücadele de kıpırdamaya başlamış. O mücadele sahasında da esas itibariyle görünür olan Devrimci-Yol, Kurtuluş, TDKP, TKP ve TSİP. Aydınlıkçılarla selam sabah artık tamamen kesilmişti.

Bugünden geriye bakarak o günleri anlatırken kavram ve tanımların birçoğu, bugünkü aklımız ve fikrimizle olacak büyük ihtimalle. Ama başka türlü de imkân yok, o gün tam olarak öyle miydi sonra mı böyle oldu? Bunu ayırt etmem zor ama bizim üçlünün pozisyonu da şöyleydi: 1971 dönemindeki önderlerimizin önderlik pozisyonlarına benzeyen bir durumda değildi hiçbiri. Ne bizimkiler ne başkaları. Mesela Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, İbrahim Kaypakkaya böyle değildi. Onlar hiç kimseyle eşit değildilerdi. Eşit değildi derken kasten eşitsizlik yaratıyor değiller, yaşarken zaten idol olmuşlardı. Bizimkiler daha faniydi. Tartışmasız şeftiler ama tanıdığımız ve yaşadığımız bir önceki dönemin önderleri gibi değildi pozisyonları. 1971'e benzer bir atmosfer bir daha olmadı, oluşmadı.

Ben Ankara'ya geldiğimde Ankara'da henüz Ankara örgütlenmesi diye bir şey yok. Kaçaroğlu aranır duruma gelmiş, bir takım problemler nedeniyle de biraz geri çekilmiş, Ankara'daki işlerle ağırlıklı olarak Ali Demir tek başına ilgileniyor. Bir de Şaban sendikalar, dernekler, odalardaki ilişkileri yürütüyor. Teşkilat merkezi gibi iş gören bir takım evler de var. Ali Demir'in bulunduğu mekân, İMO lokali olduğu için oradan ama onun dışında da birkaç tane evden yürüyordu işler. İlhami'nin, Mahir'in, Şaban İba'nın, Mustafa Uslu'nun, Perihan ve Nadir ile Hüseyin Kaya'nın evleri vardı. Takımın merkezi görüşmeleri, toplantıları, ilişkileri daha çok buralardan yürütülüyordu. Ben bir dönem Mustafa Uslu'nun evinde kaldım. Mustafa Uslu, o dönem bizim teşkilatın maya tutmasında payı olan bir arkadaşımızdır. O anda daha ortada para, pul yok, küçük, cılız dernekler var ama her yere de para lazım. Ufak ufak yayınlar çıkmaya başlamış, paraya ihtiyaç var tabiatıyla. Profesyonelce iş yapan insanlar da var ama nereden baksan 15-20 kişi belirli gelir getiren işlerde çalışmıyor. Mustafa Uslu'nun babası Mustafa cezaevindeyken vefat etmişti, annesi yaşıyordu. Annesini aldı Ankara'ya yanına getirdi, babasından kalan ne varsa ev, tarlaların tamamını sattı, getirip İlhami'ye teslim etti. Bu bizim için simge değeri taşıyan bir hareketti. Kendisi de sendikal faaliyetlere yöneltilmiş, bu çerçevede o da Bayındırlık Bakanlığı'nda işe başlamıştı. Bu arada o bakanlıkta bir kızla tanıştı, onunla evlendi. Daha sonra da hep sendikal hareketin içinde kaldı. Sendikada şube başkanı oldu falan.

Ben tamam geldim teslim oldum da ne yapıyorum? Askerden geldim; on beş gün hava al, kafanı dağıt yaparlar ya 10-15 gün öyle geçti. Bir ayağım Ankara'dan hiç kesilmemişti ama sonuçta yokum bir buçuk senedir. Oraya gittim, buraya geldim, eski tanıdıkları ziyaret ettim. Dev-Yolcu olan arkadaşlara bir tur daha gittim, geldim. Bu faaliyetler içinde geçti. Öğretmen camiası içinde hep olduğum için bir taraftan da bir ayağım TÖB-DER'de. Tüm Döküm İş'i kurmaya niyetlenmişiz. Bana da "Bir işyerinde kaydın olsun" dediler. Mühendis arkadaşlardan birinin iş yerinde beni işe girmiş gösterdiler.

Bu arada hareket çığ gibi büyüyor. Sadece Kurtuluş değil, her yerden fışkırıyor. İdeolojik tartışmalar çok yoğun, kitlesel katılım çok yoğun, dergiler çıkıyor. O arada henüz Kurtuluş'un Merkez Komitesi diye yapı yok. Ankara'da bir teşkilat yok. Anti-faşist mücadele çok hızlı bir şekilde yükseldi, hareketler çok hızlı bir şekilde kitleselleşiyor, örgütlenmek bir zaruret ha-

linde. Bize Ankara'da ilk örgütlenme denemeleri kabilinden küçük bir deneme yaptılar. Tüm Döküm İş'i kurmuştuk o zaman, Ali Demir Tüm Döküm İş'te içinde benim de olduğum on bir kişiyi topladı. Bu deneme yürümedi. Fiilen süren faaliyetlerle oraya toplanan insanlar örtüşmedi. Metin Ayçiçek, Mehmet Kaptan eğitimci olarak parti okulu faaliyetlerine başlamışlardı. Daha sonra ağırlıklı olarak memur ve işçi örgütlenmesine dönük faaliyet yürüsün ve bir süre sonra bütün ilişkileri oraya bağlarız mantığıyla da dört kişilik bir komite daha kurdular. O da tutmadı. Bir Kurtuluş hareketi var Ankara'da, bu seferki o yapı, hareketin bütününü kucaklama kabiliyetinde değil. Mahalleler, okullar var ve ağırlıklı olarak kitlesellik oralarda. Biz Ankara'da teşkilat olamıyoruz ama merkez de henüz merkez olamıyor.

Merkez tam bu sıralarda oluştu zannediyorum. Merkez kurulduktan hemen sonra, 1977'nin başlarında ilk Ankara İl Komitesi kuruldu. Artık onun üzerinde devam edebilecek bir şekilde komiteleşme oldu ve bu sefer oluşturulan organizasyon tuttu. Merkez oluşturulurken bizden görüş alınmadı. Konuşuyoruz ama öyle konuşuyoruz, zaten konuşuyorduk gene konuşmaya devam ediyoruz. Değişen bir şey yok o noktada.

"Devrimci kibir" ve Ankara İl Komitesi

Merkez Komitesi'nin hemen arkasından oluşturulan Ankara İl Komitesi'nde: Süleyman Toklu, Haşim Barış, Burhan Tanrıverdi, ben vardık. Bence evirdiler, çevirdiler pratik hayatı kucaklayan bir yapı olarak bu ekibi tasarladılar muhtemelen. Böylece dört kişilik komite, ilk fonksiyonel örgütlenmemiz oldu. Giderek üyelik statüsü verilerek resmileşen ilk komite de bu oldu. Bu, Ali Demir'in merkez adına içinde yer aldığı, eşitlik halinde oylamalara katıldığı, bunun dışında katılmadığı beş kişilik bir heyetti. Bir süre sonra Burhan, Kürdistan Seksiyonu'na alındı, yerine Mehmet Kaptan girdi. Daha sonra Ali Demir, fiili olarak faaliyetlerden çekilmiş oldu, Nadir Bencan dâhil edildi. Süleyman Toklu İstanbul'a gitti, bir tarihte Taner Doğan, başka bir tarihte de Ömer Koç bu komiteye girdi ve bizim operasyonla o yapı da dağıldı. Biz Ankara'da içerideyken İrfan Cüre'yi İstanbul'dan gönderiyorlar. Oraya kadar bu saydığım isimlerle devam etti

Kişisel bir şey söyleyeceğim, kimseyle konuşmadım bunu ama öyle gerçekleştiğini hissettiğim bir hikâye. Aslında o komitedeki üç kişi o anda An-

kara'da fiilen sürmekte olan nerede ne hareket varsa onların başındaki insanlardı zaten. Haşim de, Süleyman da, Burhan da öyle. Birkaç yıllık gençlik mücadelesinin içerisinden sivrilip gelmiş kişiler. Ben orada onlara göre havada kaldım. Birkaç ay öncesine kadar üçüyle de kişisel bir tanışıklığım bile yok. Ama ben onların konumlarını biliyorum. İlk aylar böyle geçti. Açıkça ifade eden olmadı ama fark edilir bir şeydi. Birkaç ay sonra zannediyorum ilişkiler, diyaloglar, o günkü faaliyetlerle ilgili görüşler, kararlar, tartışmalardan sonra bu kaygı geçti ama ilk birkaç ay, öğretmenlerle il komitesi mi olurmuş gibi bir yaklaşım olduğunu hissetmiştim. Birkaç ay sonra geçti. Bir komite gibi çalışıyor, oturup karar alıyor, stratejiler tespit ediyorduk; bu ay şuna yoğunlaşacağız diyor oraya yoğunlaşıyorduk, fişmekân okulda seçimler var, bütün imkânlarımızı oraya yığalım diyor oraya yığıyorduk. TÖB-DER şube seçimi var, orada şöyle yapalım böyle yapalım diyor, öyle yapıyorduk. Bildiğin örgüte benzer bir çalışma yürütüyorduk. Tabii ki genelde, anti-faşist mücadelenin kendisini hayati bir sorun olarak dayatıp bizi içine hapsedip, sınırlandırdığı çerçeve içinde...

Merkezle ilişki nasıl yürütülüyordu?

Merkezi temsilen komite toplantılarına Ali Demir katılıyordu ama İl Komitesi'nde değildi. Ali Demir oy kullanmıyordu; eşitlik olursa onun ağırlığı geçerli oluyordu ama oy kullanmıyordu. Bütün ilişkiler onda toplanmıştı, onları dağıtmaya çalışıyordu. Merkez de ona bastırıyor, yüzünü Kürdistan'a dönmek üzere Ankara'daki pratik faaliyetlerden çekilmesini sağlamaya çalışıyordu.

Burada, bu "kibir" meselesine değinip öyle geçeyim: Tabii ki o gün böyle düşünmüyorduk, bu sonradan nasıl davrandığımıza bakıp da oluşan bir kanaat. Sadece o üç kişinin değil, anlatılması zor bir hikâye; bütün bizim takımın ruh hali böyleydi. Kimsenin öbürü üzerinde herhangi bir hiyerarşik baskısı yoktu. Herhangi bir tahakküm hali de yoktu. Öbür takımlarla ilişkilerimizde de biz sizi döveriz hali yoktu ama nerden sindi, nasıl yerleştiyse şöyle bir ruh halimiz vardı: Valla memleketin en kral devrimcileri ve 1971'in esas mirasçıları biziz! Tabii böyle hissedersen herkesle ilişkine bu durum bir şekilde yansıyor. Bazen buna hak verdiren haller de oluyordu. Bir olay olu-

yor, diyelim ki eski bir arkadaşımızla diyelim ki benim aramda bir şey oluyor bakıyordum, hakikaten ben bunu böyle yapmam. Devrimcilik sebebiyle yapmam. 1-3-5 derken onların da mı etkisi oldu bilemiyorum ama bir kibir geldi oturdu bizim üzerimize ve ondan sonraki bütün hayatımız boyunca bir virüs gibi içimizde durdu. Bunu ben kendimde de hissettim, herkeste de vardı. Merkez Komite'ye, şuna buna atfedilecek bir şey değil ama asıl olarak üçlü grupta vardı...

Mesela ben size bir örneği anlatayım, daha sonraki fiiliyatta etkili olup da yönetimlere gelemediğimiz yerler için bize sembol olan, simge olan bir hikâye vardır. Hangi yıldı bilemiyorum, Ankara Tıp'ta öğrenci derneği seçimleri oldu ve seçimi Dev-Yol kazandı. Ankara Tıp o zaman Kurtuluşçular açısından baba bir okuldu. Çok sıkı militan bir kadro var. Ankara Tıp ekibi bu durumu, "Seçimi Dev-Yolcular kazandı ama okulda mücadeleyi biz yürütüyoruz" diye izah ediyor. Aslında gerçekti de. Anti-faşist mücadele açısından Abidinpaşa çok sert bir yerdi, hakikaten Kurtuluş ekibi de bıçkın bir ekipti. Sadece militan değil, bıçkındı da aynı zamanda. Cumali, Adnan bunlar sadece militan adamlar değil, bildiğin külhan adamlar. Mesela orada bu kibir böyle tecelli etti. Seçimi kaybetmiş ama mücadelede birinci, gerisi umurunda değil. Ama genelde böyleydi. Böyle üzerimize yapışıp kaldı yani. Sonuç olarak bunun bizim aleyhimize büyük sonuçları oldu. Bir kere Dev-Yol ile olan ilişkilerimizin çok ciddi kırılma noktalarından birisi buydu bence. Bu kibir sinmiş içimize.

İsim vermeden bir örnek daha: Benden üç dört ay önce cezaevinden çıkmış bir adam, bir yakınının yanında çalışıyor. Ben cezaevinden çıkmışım. Örgüt yoksa bana da yok, sadece ona yok değil, çıkmışım adamları arıyorum, kim nerede, ne yapıyor diye. Gitmişim yanına, "Ben bir zaman burada çalışacağım, hele biraz duruma bir bakayım" dedi. Ama o gün duruma bakan adam diyelim ki iki sene sonra, tak diye karşına X takımının şeflerinden biri olarak çıkınca, bu hissiyatın güçleniyor. Bu örnek birçok olunca, herkeste böyle örnekler olunca, artık bu mu biriktirdi bilemiyorum ama bu kibirden zarar gördük. Özellikle Dev-Yol ilişkilerinde zarar gördük. İşin ideolojik, sosyolojik, teorik cephelerini yok sayarak söylemiyorum. Onlar tamam var ama bir de tüy diken bir unsur olarak bu vardı.

Bu lafın adını ben kendim koymadım ama bu durumu görüyor, biliyorduk. Özellikle 12 Eylül'den sonra cezaevi koşullarındaki diyaloglarımızda bunlar parça bölük sözü edilen şeylerdi aramızda. Bu tespiti İzmir'de yapılan "Aydınlar HDP'yi Destekliyor" başlıklı toplantıda, Cem Terzi diye bir

hocadan duydum. Tıp fakültesinde hocaymış. Bir tebliğ hazırlamış ve tam bu hissettiğim şeyleri anlatmış adam. O tebliğde genel olarak bütün sosyalistlerin, topluma ve şu anda sosyalist saflarda bulunmayan halk kesimlerine dönük tavrı bu şekilde formüle edilip "devrimci kibir" diye kavramlaştırılmıştı. Hoca, sol içinde başta Dev-Yol olmak üzere tüm gruplarla ilişkilerimizdeki negatif etkilerin benzerini, bütün topluma şamil kılarak izah etmiş, telkin ve tavsiyede bulunuyordu, bundan kurtulmak lazım diye.

Kurtuluş'un girişimde bulunduğu birlikleri saymıyorum. Tamamına erdirilmiş bir birlik bildiğim kadarıyla yok. Ancak taraf olduğu ayrılıkların hemen hemen tamamında şöyle bir durum var. Yani, o ayrılık önlenebilir bir şey ise öbür bileşenlerden biri değil, sadece biz önleyebilirdik ama biz de beceremedik. Dev-Yol ayrılığı için de bunu söyleyebiliriz, diğerleri için de...

Kibir meselesine ara ara dönebiliriz belki ama sürece dönersek Ankara İl Komitesi kuruldu ve sonra ne oldu?

Ankara İl Komitesi kurulduktan sonra kendi içerisinde bir takım organizasyonlara girişti. Memur faaliyetlerini yürüten bir ekip kuruldu. Süleyman'ın organize ettiği mahalle gençliği kurulu kuruldu. Bunlardan biraz daha sonra kadınlardan bir grup kuruldu. Böyle organize olmaya başladık. O arada anti-faşist mücadele de çok hızlı bir şekilde tırmanıyor, mahalle ve okullarda kavgalar gürültüler ve yoğun tutuklamalar oluyordu. O tutklamalar için bir süre önce avukat bir arkadaşımızı Ankara'ya çağırmıştık, teşkilat avukatlığı yapması için. Ali Ulvi Ortanca Ankaraya yerleşmişti. Kısa zamanda Ali yetemez oldu. Bunun üzerine bir hukuk bürosu kurmaya karar verdik. Levent Hale Yılmaz ve Özcan Çine'nin katılımıyla oluşan üçlü bir ekip kurduk. Bir süre sonra onlar da yetmeyince Filiz Kerestecioğlu stajyer avukat olarak girdi. Ümit Öncül, o sırada kaymakam vekili olarak tayin olmuştu Kandıra'ya galiba, onu da çağırdık. Böylece beş-altı kişilik, yeri yurdu olan bir hukuk bürosu kurduk. Sadece Kurtuluşçuların davalarına bakıyorlar.

Bu zaman zarfında Mustafa Uslu'nun evinde kaldım, bir süre sonra Mustafa Uslu'nun yanından ayrıldım Ali Demir'le beraber Kızılay'da bir bekâr evinde yaşadık. Esat'ta başka bir evde gene beraber kaldık, sonra kim nereye gitti bilemiyorum, ayrıldık. Ali Demir'le de oldukça uzun bir süre aynı evde kalmışlığımız oldu.

Hayat temposu çok hızlı, her an bir şey oluyor. Bir çatışma oluyor, seçim oluyor, dernek kuruluyor, sendika kuruluyor, kapatılıyor. Vızır vızır bir faaliyet var. Ankara Komitesi de pratik faaliyetleri yürütme konusunda bence kötü bir performans sergilemiyordu. O sırada teşkilat merkezindeki iç sorunlarla ilgili tartışmalar da kızışmıştı, o işlere çok fazla müdâhil olamıyorduk daha çok da bozuk atıyorduk, "Memleket batıyor siz nelerle uğraşıyorsunuz?" diye. Bir süre sonra üyelik statüsünü, programı, tüzüğü yerleşik hale getirdiler.

Sol içi şiddet ve çatışmalar, sosyalist camia olarak ortak yüz karamızdır

Seyfettin Deniz ile ilgili hatırladığın bir şey var mı?

Tabii. Seyfettin Deniz, Dersimli Kürt bir arkadaşımızdı. Onlar ailecek Kurtuluşçuydu: O, erkek kardeşi, iki tane kız kardeşi, hepsi. Seyfettin Deniz, PTT-Der Genel Başkanı'ydı. PTT-Der'i de zaten onun çabalarıyla kurduk. TÖB-DER gibi önceden kurulu bir dernek değildi. Seyfi ön ayak oldu, toplandı insanlar etrafına, kuruldu ve olduğu kadarıyla bir faaliyet yürüttü. Antalya'ya tatile gidiyorlar eşiyle beraber. Herkes o zaman tatile, Antalya'da ya Ant Gör'ün işlettiği plajlara ya da Mustafa Uslu'nun işlettiği Bayındırlık Bakanlığı'nın kampına gidiyordu. Yüzme bilmiyormuş, orada boğuldu. Kötü bir ölümdü.

Merkez Komite içindeki tartışmalar neydi? Bütün gücümüzle işçi sınıfına gidelim tartışmaları mı?

Evet. O tartışma Ankara olarak bizim açımızdan her seferinde şöyle gündeme geliyordu: "Ankara'dan bize adam gönderin." Ankara'da da kan gövdeyi götürüyor, bizim de ödümüz patlıyor, buradan biri bir yere giderse zayıf düşeriz diye. Pratik vesilesiyle böyle yansıyordu.

1977'de Süleyman Toklu vuruldu, Ankara Tıp'tan Sedat vuruldu, Devrimci Yol'la olan çatışmada. O döneme ilişkin özel olarak anlatacağın bir şey var mı?

O dönemde sol içi şiddet ve çatışmalar, sosyalist camia olarak ortak yüz karamızdır.Önce net bir şekilde bu belirlemeyi yapmamız lazım. Kim başlattı, kimin suçu daha çok, bunlar ondan sonra gelen konular. Öncelikli so-

run, böyle bir çatışmanın tarafı olmaktan kendimizi uzak tutmayı becerip beceremediğimiz. Birçok örgüt gibi bizim de kendimizi bundan vareste tutamamış olduğumuz aşikâr. Özel olarak o çatışmayla ilgili söyleyeceğim çok bir şey yok. Şöyle yok; bu genel çerçevenin içinde kalınca, bütün ötekiler gibi biz de kendimizi haklı görüyorduk. Ama işte, hep birlikte geldiğimiz yer ortada...

Siz il örgütü olarak bu konuda herhangi bir tartışma yaptınız mı?

Yok. Hiçbir çatışmada ne merkezde ne illerde, onlar bizden indirdi biz de onlardan indirelim diye bir tartışma hiç olmadı. Bir tek kere, İstanbul'da Kemal Karaca olayından sonra şöyle bir haleti ruhiye baş göstermişti: "Geri çekilirsek biteriz." Onu net bir şekilde Kurtuluş'un o andaki önder konumundaki insanlar bastırdı. Karar şöyle oldu; "Çatışıp, devrimci öldürerek var olacaksak, bitelim". Böyle bir kararla geri çekildik. Ben bu konuda, o rekabet ortamında, çatışmanın bir tarafı olmaktan kendimizi alıkoyamamış olmak hatamız- suçumuz baki kalmak kaydıyla ve olayın devamı itibarıyla düzgün bir tutum aldığımızı düşünüyorum. Sonuç olarak birilerinin ölümüyle sonuçlanacak bir çatışmaya gireceksek onun üzerinden var olacaksak olmayalım, bitelim diye bir tavır oldu. Bunu net bir şekilde biliyorum. İntikam diye bir şey olmadı.

1 Mayıs 77

1977'de önemli bir olay daha var: 1 Mayıs.

DİSK öncülüğünde gerçekleştirilen 1977 1 Mayıs mitingi, 12 Mart askeri müdahalesinin yarattığı sindirme sürecini müteakiben,1975-76'dan itibaren başlayan kitlesel kabarışın zirve yaptığı bir olay olmuştur. Aynı zamanda TKP tarihinin en büyük gövde gösterisidir. Bu tarihe kadar Kurtuluş olarak biz de hatırı sayılır sosyalist gruplardan biri haline gelmiştik. Güçlü ve coşkulu bir katılım sağlamıştık. Alanda yerimiz Intercontinantal Oteli'nin tam önünde, Kazancı Yokuşu'nun başındaydı. Otelden ve Sular İdaresi'nin çatısından ateş başlayınca, alanda güçlü bir dalgalanma oldu. Aslında 1 Mayıs Taksim katliamının genel durumu; filmlerden videolardan, gazetelerden, fotoğraflardan, katılanların tanıklıklarından, mahkeme tutanaklarından tekrar tekrar görüp duyduğumuz için zaten herkesçe biliniyor. Bu nedenle ben kişisel olarak kendi yaşadıklarımı anlatayım. O kargaşada, tamamen istem

dışı bir şekilde boydan boya alanı geçip karşı kıyıya, Maçka yönüne yönelmişim. Alanın sonuna caddenin başına vardığımda, insanlar alanı tamamen boşaltmış bulunuyordu. Boş alan pankartlar, pankart sopaları, her türden giyim eşyaları, ayakkabılar, gazete dergi parçaları gibi terk edilmiş eşyalarla yıkım sonrası bir enkazı andırıyordu. O ana kadar hiçbir şey düşünmemişim. Tek başınayım, ne yapmam gerektiğini ilk o anda düşünmeye başladım. Fecaatin büyüklüğünün henüz farkında değilim. Darmadağın olmuşuz. Toparlanmak için İstanbullu arkadaşlara ulaşmak gerektiğini düşündüm. Zaten yönüm o tarafa idi, Nişantaşı GHD'ye (Gönüllü Hizmetler Derneği) gittim. Tanımadığım birkaç genç vardı, radyodan haberleri dinliyorlardı. Ölü ve yaralı sayısının boyutlarını ilk orada fark ettim. Onlar mı söyledi yoksa o ara başka biri bir haber mi getirdi hatırlamıyorum ama beni Aksaray TÖB-DER'e yönlendirdiler. Hemen fırladım, Taksim'in kıyısından geçip Aksaray'a ulaştım. Orada İstanbullu arkadaşlarla buluştum. Henüz ulaşılamayan ve hastanelerde bulunan arkadaşlar konusunda hummalı bir çaba içindeydiler. O sırada Ankara'dan gelen arkadaşlardan ikisinin Şişli Etfal'de yaralı oldukları bilgisine ulaştık. Söz konusu arkadaşlardan birinin evi Ankara'nın banliyölerinden birinde, önemli bir zula olarak da tarafımızdan kullanılan müstakil bahçeli bir evdi. Bilinen ve beklenen uygulama şu: Emniyet hastanelerdeki yaralıların ifadelerini alacak, adres tespiti yapacak, ev ve iş adreslerine ulaşmaya çalışacak, belki ulaştıkları yerlerde aramalar falan olacak... Bu ihtimal söz konusu olursa, bizim ilgili eve Emniyet'ten önce ulaşıp, önlem almamız gerekiyor. Arkadaş Şişli Etfal'de yaralı, biz İstanbul'dayız ev Ankara'da. Bu durumda, bütün öbür işleri bırakıp, fırladım Harem'e, oradan Ankara'ya. Kötü ihtimal söz konusu olmadı ama olsaydı da biz gerekli önlemi almıştık.

Coşkulu kitlesel 1 Mayıs 1977'nin kanla bastırılması üzerine, ertesi yıl 1978'de, vazgeçmeyeceğimizi göstermek üzere, yine DİSK' in öncülüğünde ve Taksim'de 1 Mayıs kutlamaları yapılmıştı.1977'deki kadar olmasa da görece iyi bir katılım olmuştu. Ankara'dan takım halinde güçlü bir katılım sağlamıştık.

1979 1 Mayıs'ta sıkıyönetim vardı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasını yasakladı. Bunun üzerine DİSK ve TKP, İzmir'de Alsancak'ta kutlama kararı aldı. Bu kararla ilgili, Taksim ısrarından vazgeçmenin geri adım olup olmayacağı yönündeuzun tartışmalar oldu. Ancak yasal bir Taksim mitinginin yapılamayacağı da kesinleşmişti. Zira İstanbul'da il çapında sokağa çıkma yasağı konmuştu. Bunun üzerine

TİP, Başkan Behice Boran ve birçok merkez yöneticisiyle Merter'de sokağa çıktı, tümü gözaltına alındı. Biz, İstanbul'da bir grup olarak sokağa çıkarak sembolik olarak Taksim ısrarımızdan vazgeçmediğimizi gösterme ama kitlesel olarak DİSK'in mitingine değil, İzmir Karşıyaka'da diğer sol grupların ortak düzenlediği mitinge katılma kararı aldık. İstanbul'da bir grup arkadaş sokağa çıkarak Boğaz Köprüsü üzerinde gösteri yapmaya çalıştı ve TİP yöneticileri gibi bu arkadaşlarımız da gözaltına alındı. Biz Ankara teşkilatı olarak, kırk, elli kadar otobüsle toplu olarak ve güçlü bir şekilde İzmir Karşıyaka mitingine katıldık.

1980'deki 1 Mayıs'ta ne oldu?

1980'de İstanbul'da 1 Mayıs yapılmayacağı belli oldu, bunun üzerine Ankara'da büyük bir 1 Mayıs organizasyonu yapabilir miyiz diye Dev-Yol ve Halkın Kurtuluşu ile bir görüşme yaptık. 1 Mayıs'tan bir ay önce belki. Görüştük, konuştuk, ettik ama herhangi bir olumlu sonuç sağlanamadı. Bu görüşme sadece ortak bir 1 Mayıs içindi.

TBMM'nin duvarına "Bıji Rızgariya Kürdistan" sloganı...

Ne gerekçe ile ortaklık sağlanamadı?

Somut olarak aklımda kalan bir şey yok ama genel olarak niye yapılamıyordu böyle şeyler dersen tamamen gene rekabetçiliğin getirdiği şeylerin a-b-c versiyonlarından bir tanesi nedeniyledir. Dolayısı ile bu ortaklık başarı ile sonuçlanmadı gene herkes kendi kafasına göre bildiğini yaptı. Biz de Ankara'da birçok yerde korsan gösteriler yaptık.

Geldik 1978'e

1978, sanki benim kafamda bizim en silik senemiz, yani her şey rutin. En dişe dokunur hadise, o her şeye karşı olan kampanyamız.

Merkez kampanya kararı aldı, bu kampanya kararı iletildi bize. Biz de önce bir kampanya komitesi kuralım dedik. Ankara Komitesi'nin içine bir takım başka elemanlar alarak zannediyorum yedi kişilik bir Kampanya Komitesi oluşturduk. Kampanya Komitesi'nde Dev-Gör Başkanı Ayhan Ak,

mahalle çalışmaları yapan ve daha sonra İl Komitesi'ne gelen Taner ve Ömer Koç bir de ADK'den Cahide vardı.

İyi bir faaliyet yürütüldü, bence güzel bir politik çalışmaydı. Henüz ulaşamadığımız yerlere de bizi ulaştıran bir sonuç verdi ve çok görünür hale geldik. Nereye gidersen git, illa bir Kurtuluş yazısı görüyorduk. Ya afiş, ya kuşlama, ya pankart ya korsan gösteri ya şu ya bu. Bir aya yakın bir süre kampanya faaliyetlerimiz sürdü. O kampanyanın içerisinde gene tarihimiz içerisinde kayda değer bir olay olan "ak operasyon!"oldu. O kampanya sırasında Ecevit hükümeti iş başında ve biz bir operasyon yedik. Kampanyanın en hızlı zamanlarındayız ve gecemiz, gündüzümüz, sabahımız, akşamımız yok. Tepeden tırnağa, en sıradan militan bile mobilize halde. Bir heyecan bir coşku var. O faaliyetlere kaptırmış giderken yanılmıyorsam 29 Ekim veya ertesi gün yedik operasyonu. Ali Demir, Mustafa Uslu'nun Dışkapı'daki evinde kalıyordu; akşam yemekte İlhami de vardı. İlhami oradan Filistin'e Teslim Töre ile görüşmeye gidecekti zannediyorum. O arada birlik görüşmelerimiz de var, yakın iki takım halindeyiz teslim Törelerle. Bir de oralarda yerleşmeye çalışıyoruz. Yaşar önden gönderilmiş, orada bir teşkilat kurmaya çalışıyoruz, gel-git işlerini düzene koymak için. İlhami yemekten sonra kalktı, gitti. Akşam saat 19.00-20.00 gibi zil çaldı, Mustafa Uslu'nun karısı Rezzan gitti açtı kapıyı, evin içerisine tamamı sivil olan ama silahlı külahlı bir güruh daldı. Hepimizi bir odaya aldılar. Ali Demir, ben, Mustafa Uslu, Rezzan bir de Rezzan'ın babası var. Bir odaya aldılar, başımıza iki üç adam koydular, artık ne yaptılar, ne ettiler, ne amaçla geldilerse bir saate yakın evin içerisinde kaldılar. Biz adamlarla konuşmaya çalışıyoruz ama adamlar konuşmuyor. "Siyasi şube mi?" "Yok." "E, peki nere?" "Siz bilirsiniz." Bilmiyoruz, nereden bilelim. Bir zaman sonra tekrar salona geçtik, bunlar hoop diye kalktılar hep beraber çektiler, gittiler. Allah Allah! Önce ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Evde bir tane silah, bir kutu mermi var, yanında bir de kampanyanın bütün parası. Bayağı baba bir para... Daha sonra çok hora geçen işler yapıldı o parayla. Baktık her şey yerinde duruyor. Sadece Ali Demir'in o sırada Kürt sorunu üzerine yazmaya çalıştığı bir yazının karalamalarını almışlar, başka da hiçbir şeye dokunmamışlar. Hiçbir açıklama yapmadılar, hiçbir soru sormadılar, hiçbir bilgi vermediler, geldiler ve bir süre sonra çekip gittiler. Biz yorumlamaya çalışıyoruz. Bu kampanyanın ses getiriciliğinden kaynaklanan bir gözdağı diye düşündük önce ama nasıl bir şey, o belli değil. Öyle bir tespit yaptık ama sıcağı sıcağına kırk tane şey geliyor insanın aklına. Mesela parayı niye almıyorlar? Ayrıca silah

da para da "Aha da gizli örgüt" deyip bağlayacağın bir iş. Ne yapalım diye düşünüyoruz. Dinleme cihazı bırakmış olabilecekleri düşüncesiyle her şeyi de konuşamıyoruz ama bir taraftan konuşmak da istiyoruz. Mustafa ile Rezzan'a evde kalmalarını söyledik. Kaçar, Mahir, Şaban da Ankara'da. Biz ne olduğunu anlamak için, bir tek bize dönük bir şey mi başka numara da var mı diye, Ali Demir bir istikamete ben bir istikamete gittik. Ertesi gün buluşmak üzere anlaştık. Ben o zaman Öner Yağcı'nın evinde kalıyordum ve o evde Merkez Komite toplantıları falan da oluyordu. Oralardan takılmış olabilirler diye önce oraya gittim, bastım zile, Öner dışarıya çıktı, "Şimdi gittiler" dedi, daha ben bir şey sormadan. Anlaşıldı, oraya da gelmişler. Esas, Mahir Sayın'ın durumunu merak etmekteyiz. Kaldığı evi de herkes bilmiyor. Kalktım oraya gittim, kapıyı Zerrin açtı, "Mahir'i götürdüler" dedi. Haydaaa! Onu niye götürdüler? Benim o gece dolaşacağım yerler bitti. Gideceğim her yere gittim ve gittiğim her yere zaten benden önce gitmişler. Memur teşkilatından, askeri hastanede sağlık memuru olarak çalışan Apo'nun evine gittim gecenin bir yarısı. Sabah olduğunda ben TÖB-DER'e, Ali Demir İMO'ya gitti. Bir de mahcubiyet var bir taraftan. Namusumuza halel gelmiş gibi hissetmemizi de sağladılar aslında. Çıkıp "Hükümet bize saldırıyor, polis bize saldırıyor" diye velvele yapamadık mesela. Hiç sesimizi çıkarmadık. Biz bu dediğim yerlerde eğleşirken Mahir öğlen çıktı geldi güle oynaya. Sonra toparlandık yeniden. O kampanyanın yıldız teması Kürdistan'dı. Keza kampanyanın flaş olaylarından biri de TBMM'nin duvarına "Bıji Rızgariya Kürdistan" sloganının yazılmış olmasıydı. Konu Kürdistan olunca Ecevit'in kuyruğuna basılmış oldu. Dolayısıyla çeşitli analizler yaptık teşhisler koyduk ama başka bir teşhis daha koyduk; bal kabağı gibi hepimiz açıktaymışız, güya biz gizli örgütüz. Buradan iki karar çıktı: Aynı hızla kampanyaya devam edeceğiz ve kampanya mitinglerini yapacağız ama örgüte çeki düzen vereceğiz. Merkez Ankara'dan İstanbul'a taşınacak diye net bir karar alındı. İlhami zaten İstanbul'a gitmişti, bu olaydan sonra Mahir de gitti. Kaçar joker gibiydi. Duruma göre münasip olan yer neresiyse oradaydı. Hem bu olay hem de sınıf tartışmasının bir gereği olarak alındı bu karar.

Kampanyaya devam kararı üzerinden çalışmalara devam ettik. Güzel de oldu. 6 Kasım mitingi ile gösterişli bir şekilde de kampanyayı tamamlamış olduk.

Kampanyanın adında yer alan "sömürgecilik" ifadesi sorun oldu mu bu

kampanya çalışmaları sırasında?

Sömürgecilik ifadesi 1974'ten itibaren bizde sorun değildi ama bütün solcu hareketlerle aramızdaki en önemli hır sebebiydi. Diğer takımların tezviratının çok büyük kısmı "Bunlar Kürtleri kafalamak için böyle yapıyor"a dayanıyordu.

Kampanyanın Kürdistan'daki etkileri ile ilgili bir bilgin var mı?

Geldiği kadarıyla. Orada çok cılızdı varlığımız. Kürdistan bizim için Kızıltepe, Varto ve Tunceli demekti. Kısmen de Antep. Bizim o zaman Kürdistan'daki varlığımız, benim bilgim dâhilinde olan bu üç dört yerdeydi. Onlar da kampanyaya iştirak ettiler ama kampanyanın esas cafcaflı faaliyeti birinci etapta Ankara, ikinci etapta Antalya, üçüncü etapta da Karadeniz'de oldu.

Kampanyamızdan ne elde ettik? Bizi örgütledi... Siyasi kampanyaların örgütleme kabiliyetini kendimizde denemiş olduk. Hakikaten yeniden örgütlendik. Bir sürü hem örgütsel hem siyasal bilgi ve beceri kazandırdı. Bir de devlet daldı o "ak operasyonu" ile oradan da bir tecrübe edinmiş olduk. "Bir saatte hepinizi toplayıp çekeriz kulağınızı" diye gözümüze sokarak göstermiş oldular. Kampanya siyaseten eğitirken bir taraftan da örgütledi. Güçlü olduğumuz yerlerde daha örgütlü olduk. Bilinmediğimiz yerlerde de bilinir olmamızı sağladı.

Kişisel bir faydası da oldu bana; bir sevgilim oldu. Buna sevgililik denir miydi? Bugünden bakınca şüpheli; ben talep ettim, ben hamle yaptım. Kampanya Komitesi'nde tanıştım Cahide'yle. Kampanya Komitesi'ne girişinin benimle bir alakası yok. Orada yakıştırıldık, şöyle oldu böyle oldu falan, olur mu olmaz mı derken, oldu yani. İlk hamle benden geldi. Evlenene kadar el ele dolaştık mı hatırlamıyorum. Kimse yasaklamış değildi ama belli ki bir yasak varmış kafalarda. Ulus'un arkalarında Keçiören dolmuşlarının kalktığı bir çarşı, o çarşının girişinde iki üç masalı bir dönerci vardı, oraya yemeğe götürdüm onu. Orada söyledim zannediyorum. Ne dediğimi de hatırlamıyorum. O günün kafası ile ne demişse onu demişimdir. "Seninle evlenmek istiyorum" demişimdir, "Senin de gönlün var mı?" diye sormuşumdur herhalde. "Olur mu olmaz mı?" derken oldu. Süleyman'la, Haşim iki tane yüzük alıp geldiler; taktılar parmaklarımıza biz nişanlı olduk. Örgüt kararı ile bizi birleştirmediler, biz kendimiz evlenmeye karar verdik. Kampanyanın bitiminden iki ay kadar sonra da evlendik. Biz evlenmeden önce

ne Cahide'nin ailesi beni tanıyordu ne benim ailem Cahide'yi tanıyordu. Ailelerin dahli olmadı. Benim kafam öyle çalışıyordu zaten, Cahide de aynı yaklaşımdaydı. Gençlik Parkı'ndaki nikâh dairesinde nikâhımızı kıydık, nikâha kız kardeşi ve memleketinden bir arkadaşını davet etti. Yani ailelerin bu ölçüde bilgileri vardı. Bir de kendi aramızda evde ufak bir düğün dernek tertipledik nikâhtan sonra. Ali Demir, Haşim, Süleyman, Mustafa Kurukafa, Mustafa Uslu, Öner ve Nevin, Nadir, Perihan filan. İncirli'de bir evdi, evliliğimizin ilk ayları orada geçti. Orası ters bir yerdi, faşistlerin olduğu bölgeden geçmemiz gerekiyordu, oradan ayrıldık, Sıhhıye'de bir ev kiraladık. Derleme toparlama eşyalarla yerleştik. 12 Eylül'e kadar da orada kaldık. Cahide, Eğitim Fakültesi'nde okuyordu ama fiilen okuldan ayrılmıştı. Topraklık diye bir mahalle çalışmasındaydı. Faşistlerle çatışmanın sert olduğu bir yerdi orası da.

26 Nisan 1980'de kızım Pınar dünyaya geldi. 12 Eylül geldiğinde altı aylıktı. O da ayrı bir şey. Evlilik kurumunun kendisi ile ilgili bugünden bakınca öne sürebileceğim itirazların ötesinde, fiilen bizim gibi insanların evlenmesinde de çok esaslı bir terslik varmış zaten. Altı aylıkken kızımı bıraktım, çıktığımda ilkokul 3'e gidiyordu. Böyle çocuk mu yapılır, çocuk mu bakılır?

1979'da 1. Konferans yapıldı

1979'a geldiğimizde, İsmet Abi'nin "Bir olduğumuz yere kadar biriz" söylemi üzerine bir yalpalama durumu oldu. Merkez Komitesi'nde olan biri niye böyle bir söz söylesin? Demek ki tam olmamış. Bunun üzerine merkez takımı, kendi içinde çözemediği İsmet Abi ve Karadeniz meselesini, arkadan dolanarak bir operasyonla çözmeye yeltendi. Bu operasyonda da tabiatıyla biz rol almış olduk. Ben, Burhan Biber ile beraber, Karadeniz'deki öğretmen teşkilatlarına, Burhan Tanrıverdi, Tufan Karadeniz'deki gençlik teşkilatlarına bir çıkarma yaptık. Ama tabii ki tam tersi bir sonuçla geri döndük. Mesela Samsun TÖB-DER'de bir bölge toplantısı yaptık öğretmenler arasında. Herkes bir şeyler anlattı sonra İsmet Abi söz aldı, ne derse o oldu. Aynı şey gençlikte de oldu. Dolayısıyla bu çıkartmadan biz, başladığımız noktanın gerisinde bir noktaya gelerek geri döndük. Oradan Sinop'a gittik. Sinop teşkilatı o zaman İsmet Abi ile muhalif vaziyette. Sezai ve Hasan Yiğit var, Hasan Yiğit'in evinde kaldık herhalde. Ama onlar cılız, İsmet Abi duruma tam olarak hâkim ve "Bu işler İsmet Abi ile çözülür, bizi oraya buraya

göndererek bu işler olmaz" sonucuyla geri döndük. Oysa Karadeniz'i boydan boya Rize'ye kadar dolaşma kararı ile yola çıkmıştık. 12 Eylül otomatik bir şekilde bu durumu değiştirdi. Karadeniz teşkilatının tamamı Karadeniz dışına çıkınca İsmet Abi'nin kontrolü de ortadan kalktı. 1983'lere kadar Karadeniz'de bir teşkilat vardı ama artık o eski teşkilat değildi.

1979'da yaptığımız parlak işlerden biri de 1. Konferans oldu. Kampanya'dan sonra anti-faşist hareket içerisinde memleket sathında görünürlüğümüz otomatik bir şekilde arttı, göz önüne çıkınca daha çok dikkat çektik. Ölümler arttı, kayıplar arttı. Doğal olarak anti-faşist mücadeleye odaklanmak daha fazla gerekli hale geldi. Ama öbür taraftan da "Bütün gücümüzle veya asıl gücümüzle işçi sınıfına" tartışması sert bir şekilde devam ediyor. O tartışma bir türlü bitmiyor. Merkez içindeki tartışmalarda bu işi bitiremediler. Bunun üzerine bir konferans kararı almışlar. O kararın alınışında da bizim bir dahlimiz yok. Mesela o zaman biz örgüt üyesiyiz, örgüt üyeliği raconları var artık ama "Biz bir konferans yapacağız; şu sebeple" diyerek önceden bizden bir görüş alınmış olduğunu zannetmiyorum. Sadece "Biz bu konuyu Merkez'de çözemedik, bir konferans tertip edeceğiz" dendi. Örgütlerden seçimler, seçimlerden delegeler gibi bir hikâye de yok. Merkez'in kendisinin yanı sıra il ve bölge komitelerinin sekreterlerini davet ettiler. Karadeniz'den Raif, İstanbul'dan Mustafa Yavuz ve Selçuk Polat, İzmir'den Saim Koç ve Ankara'dan ben.(Ankara Komitesi'nde de seçim olmadı) Ek olarak da sendika grubundan Fehmi. Konferans Bodrum'da yapılacaktı, gittik Bodrum'a. Tartıştık güya orada ama yeni olan bir şey konuşmadık, zaten sürmekte olan tartışmadaki egemen olan eğilimin resmen tescili oldu. Öyle amaçlanmıştı, öyle sonuçlanan bir toplantı oldu.

Ankara 'da anti-faşist mücadele çok kızışmıştı. Biz de takım olarak çok yaygınlaşmıştık. Mahalle derneği, sendika, o bu derken aynı anda on yerde birden faaliyet yürütmek durumunda kalıyorduk. Bir gün içerisinde beş değişik yerden çatışma haberi geliyordu. Aynı anda orada çatışma olurken bilmen nerede dernek seçimi, başka bir yerde Dev-Yolcularla dalaşma derken kontrolsüz serpildik. Zaman zaman Merkez'deki tartışmayı hatırlatan hadiseler de yaşanmıştı önceki zamanlarda. "Ankara'da bu kadar adam ne yapıyor? Getirelim şuradaki fabrikaya sokalım" gibi laflar ediliyordu. Karar; "Bütün gücümüzle memleket gerçeklerine uygun değildir, evet işçi sınıfının baş çekmediği anti-faşist mücadele zaaflıdır ve fakat biz işçi sınıfını örgütleyene kadar ve anti-faşist mücadelenin karşısına dikine kadar sokaklara, evlere ve fabrika kapılarına gidecek halimiz kalmayabilir, tamam işçi sınıfına

ama asıl gücümüzle işçi sınıfına, bütün gücümüzle değil" şeklinde çıktı. Bize yansıması nasıl oldu? Endişemiz ikinci, üçüncü halka militanları sağa sola götürecekleri şeklindeydi. Bir tek taş yerinden kımıldasın istemiyoruz. Biz golü sağ köşeden beklerken sol köşeden yedik. Ankara Komitesi'nden Süleyman Toklu'yu İstanbul'a gönderdiler. Süleyman'ın yerine Taner geldi, hemen bir süre sonra Mehmet Kaptan'ı aldılar. Metin Ayçiçek, Ankara Komitesi'nde değildi ama Ankara teşkilatının eli ayağı gibiydi; Ankara'nın parti okulu gibi iş görüyordu, onu da aldılar. Ankara'dan, İstanbul'a ve değişik yerlere çok sayıda bir insan aldılar. Konferans kararlarının bizim açımızdan böyle sonuçları oldu. Hüseyin Kaya, Mehmet Hoca, ODTÜ'den birkaç kişilik bir grup Seydişehir'e gitti. Kurukafa, Burhan Kürdistan'a gitti. Hacettepe'den sekiz on kişilik bir grup İzmir'e gitti. Yani, İl Komitesi'nden başlamak üzere pek çok insanın tayini çıktı.

Sonradan yaptığım bir değerlendirmeyi ifade edeyim: Ankara'da esasen güçlerimizi besbelli ki rasyonel kullanamıyormuşuz. Bütün bu tayinlerden sonra da Ankara'da doğrudan bu uygulamalardan kaynaklanan ekstra bir sorun yaşamadık. Bizim somut olarak iki tane derdimiz vardı: Faşistlerle mücadelede zaafa düşebiliriz. Dev-Yol'la rekabette küme düşebiliriz. Ama bunların ikisi de gerçekleşmedi ve aslında gayet mantıklı ve doğru bir şey yapılmış olduğu da sonradan bakınca belli oldu.

Sonuç itibariyle Ankara'da işçi sınıfı yok mu? Ankara'da da işçi sınıfı iyi kötü vardı. Stratejik iş kolları nerede var? Makine Kimya. Makine Kimya'ya dönük çalışmalar başlattık. Aslında, o günkü koşullarda bizde"yaparsan oluyormuş" fikrini güçlendiren bir girişim oldu. Ufak tefek sonuçlar da almaya başladık. İlk aldığımız sonuç; Metal işkolunda bağımsız bir sendikanın yönetimini taraftar haline getirmiş olduk. Seçim almadık ama o çalışmadan böyle bir sonuç devşirdik. Sendika da bir şekilde bizim sendikamız gibi oldu. Gidiyoruz, geliyoruz, toplantılar yapıyoruz. Bunlar gecekondu mahallelerinde yaşıyorlar, burada faşistler çatır çatır adam öldürüyor; öyle bir ortam. Sendikacılar bir gün dediler ki "Aslında bizi tutmasalar biz daha koşacağız da tutan var. "Kim tutuyor? "Evdeki eşlerimiz! Vuruluruz, çocuğumuz yetim kalır ya da işten atılırız diye endişe ediyorlar." "Gecekondulu kadınlar, eğitimsiz, bizim hatunlarla da birileri ilgilensin, eğitim versin" diye talepte bulundular. Erkek işçilerle eğitim çalışması yapıyoruz, kadınlarla da yapalım dedik. İsmail Ayçiçek'le Mehmet Kaptan'ın yaptıkları eğitimin broşürleri de çıkmıştı. Böyle bir eğitim programı ve o programa uygun ma-

teryaller vardı. O sırada Metin Ayçiçek'in eşi Armağan, okulu bitirmişti. Gençlikte en nitelikli elemanlardan biriydi. Okuryazarlığı ve eğitimi de kuvvetliydi. Armağan geldi, "Benim okulum bitti, profesyonel devrimci olarak faaliyet göstermek için görev istiyorum" dedi. Faaliyet on numara, eleman on numara: Makine Kimya işçilerinin oturduğu bölgelerde, işçilerin eşleri ile haftalık toplantılar ve eğitim çalışmaları yapılacağını söyledik. Gidip, tanışmasını ve nereden başlayacağını belirlemesini istedik. Armağan çok sevindi, heyecanla karşıladı.

İlk toplantıyı işçi kocalar organize etti. Bu gitti, pastalar, börekler, çörekler, her gidişinden sonra gelip heyecanla raporlar veriyor. Bir iki ay filan geçti, bir gün geldi "Ya hocam buradan bir şey çıkmayacak galiba, boşa uğraşıyoruz" dedi. "Tabii ki işçi sınıfı eğitimli bir sınıf zaten değil, biliyoruz ama gitmek de görevimiz" gibi laflar ederek onu ikna etmeye çalışıyorum. Neyse gelmeye gitmeye devam ediyor ama mırın kırın etmeye başladı artık. Derken günlerden bir gün "Hocam ben artık bunlara gitmek istemiyorum" dedi. "Olur mu? Teşkilat kararı" falan dedik, olmadı. Sorunun ne olduğunu sordum, anlatmak istemediğini söyledi. Bunun mümkün olmadığını söyledim, o da kıvranıyor "Anlatacak bir şey değil" diye. Ben üstüne gittikçe bir an geldi "Hocam ya bunların hepsi..." demez mi? Anaaaa! Meğer bir tarihten sonra muhabbet ilerledikçe bu mevzular da giriyor muhabbetin içine, her seferinde kadınlardan biri bir hikâye anlatıyor. İşçi sınıfı olunca, bir nevi azizler-azizeler bekliyormuş o da çoğumuz gibi.

1978'in sonunda Kahramanmaraş olayları oldu, epeyce insan öldü. Bu katliamın sizler üzerindeki etkisi ve buna ilişkin kararlarınız oldu mu?

Çok özgün bir önlem hatırlamıyorum. Zaten faşist saldırılar ve antifaşist mücadele tam gaz yürüyordu. "Yokuş aşağı giden freni patlamış araba" tespitleri yapılmaya başlamıştı. Çok özel önlem hatırlamıyorum.

1979 yılıyla ilgili önemli bulduğum bir konuya daha değinmek isterim. İran o dönemde Şah Rıza Pehlevi'nin totaliter yönetimi altında monarşik bir ülkeydi. Humeyni ve Halkın Mücahitleri dışında, Şah yönetimine karşı mücadele eden TUDEH ve Halkın Fedaileri gibi devrimci örgütler vardı. Şah'ın istihbarat örgütü SAVAK'ın kıyıcı yöntemleri nedeniyle aşırı gizlilik koşullarında çalışıyorlardı. TUDEH Sovyet yanlısı bir parti. Halkın Fedaileri'nin dünya sosyalist sistemine bakışı sosyalizm anlayışları, mücadele tarzları bize benzer özellikler taşıyor. Dolayısıyla aramızda iyi bir dayanışma ve yol-

daşlık ilişkisi oluşmuştu. Onların afişlerini bildirilerini biz basar dağıtırdık. 1 Mayıs gösterilerine, çeşitli mitinglere bizim kortejimiz içinde, başlarında kukuleta ve maskelerle katılırlardı. İran devrimi patlak verince aralarında, İran'a gidip katılalım mı yoksa uzak mı duralım konusunda sert tartışmalar oldu. Sonuçta İran'a dönüp devrim dalgasına katılma kararına vardılar. Tanıdığımız, ilişkide olduğumuz İranlı arkadaşların tamamı döndü. Humeyni, Paris'ten İran'a geçip duruma hâkim olduktan ve müttefiki Halkın Mücahitleri'ni bertaraf ettikten sonra, muhalif unsurlara dönük muazzam bir saldırı ve imha süreci başlattı, SAVAK'a rahmet okutan Devrim Muhafızları teşkilatı aracılığıyla... Sonuçta, devrime katılmak amacıyla İran'a giden arkadaşlarımızdan hiçbiri Türkiye'ye, okullarına geri dönemediler. Bir daha onlardan hiçbir haber alamadık.

Chopen, Mozart dinleyen ve çalan kadın: Nevin

1979'da Ankara'da bir kadın grubu kuruldu. Bu Ankara İl Komitesi'ne bağlı bir kadın komitesiydi. *Demokrat Kadın* dergisini ve ADKD faaliyetlerini de çekip çeviren ekipti. Bu komitede Sabahnur, Saynur, Huriye, Hacettepe'den Oya diye bir kadın arkadaş ve ADKD Başkanı Emine vardı. Biz bu ekiple teşkilat toplantıları yapıyorduk; diğer komitelerle yaptığımız gibi. İl Komitesi'nde işbölümü şöyle olmuştu: Haşim gençliğe, Süleyman ve Taner mahallelere, ben ve daha sonra Komite'ye giren Nadir Bencan sendikalar, odalar ve memur teşkilatlarıyla ilgili işlere bakıyorduk. Kadın grubu da o çerçevede benim uhdeme tevdi edilmiş idi. İki şey bizi böyle bir adım atmaya itti; bir tanesi, Dev-Yol'un öyle bir derneği ve bir dergisi vardı. En yakın rakibimiz olarak, her yerdeki ahvalimiz burada da nüksetti! Bir de İstanbul'da bu konuyla ilgili Sevil, Şadiye, Sema'nın baş çektiği sert bir tartışma yürüyordu. Onlar teşkilatı resmen zorluyorlardı kadınlarla ilgili mevzuda. "Sosyalizm mücadelesinde sizin karılarınız olmaktan ibaret bir rol oynamaya devam etmek istemiyoruz" diyorlardı. Ankara'da bizdeki durum tam bu boyutta değildi. Bunun bize pozitif bir katkısı oldu ve bir kadın grubu kuruldu. Zaten dernek vardı, bu grubun o derneği çekip çevirmenin yanı sıra bir de dergi çıkarması kararı alındı. 12 Eylül'e kadar merkezi yayın faaliyetlerimiz içinde oldu. Ankara Komitesi'nin faaliyetleri çerçevesinde başladı ama birden bire merkezi oldu, her yere yayıldı.

Yazıları kadınlar yazıyordu ama redaksiyonunu biz yapıyorduk. Kalite kontrolü tabiatıyla bizdeydi. Şöyle düşünüyorduk: Piyasaya çıkıp bir takım insanların eline geçtiğinde bu Kurtuluş'un denecek; öyleyse gözünün üstünde kaşın var dedirtecek bir numara olup olmadığına bakılması lazım. *Demokrat Kadın* vaziyeti de böyle.

Bu arada derinden etkilendiğimiz bir konuyu daha anlatmak istiyorum kadın meselesi açılmışken. Nevin... Nevin aslında o günlerde yaşayan bugünün kadını gibiydi; anlatmaya öyle başlayayım. Esas itibariyle bir kadın olarak bizim o kuşak adamlarının hemen tamamına birkaç gömlek büyük gelen bir kadındı. O gün bu kadar farkında mıydım? Belki bu kadar farkında değildim ama istesen de istemesen de kendini fark ettiren biriydi. İşleri teorize etmişliği yok, örgüt çatışmalarına yol açmışlığı yok falan ama kadın emansipasyonu –öyle diyeyim; feminist, o zaman için çok denk gelmeyebilir durumu tarif etmeye– konusunda öncü, bu çizgide bir kadındı: hem hayat tarzıyla hem tercihleriyle hem bunları fütursuz ve destursuz ifade edişi ve uygulamasıyla. Onun gibi ikinci bir örnek yoktu mesela. Nereden olmuş, nasıl olmuş onu bilemiyorum; o da onun hayat hikâyesi. Çankaya'da doğmuş, büyümüş, Çankaya Lisesi'nde okumuş. Chopen, Mozart dinlemeyi biliyor; dinlemeyi bildiği gibi çalmayı da biliyor; böyle bir kişilik yani. Öyle bir karakter, böyle bir teşkilatın içine nasıl sığarsa o kadar sığıyordu aramıza. Bütün bunlara bakınca zayıf, çıtkırıldım bir şey olması lazım; yok, öyle değildi. Mahalleye gönder mahallede çalışsın, sendikaya gönder sendikada çalışsın. Her bir yere de rahatlıkla uyum sağlayabiliyordu ve tak beline mesela silah taşısın, ne gerekiyorsa yani. Orada da hem ezberimizi bozdu hem esasen o günün koşullarındaki kadın arkadaşların da ayarını bozdu diyebilirim. Peşine takılan değil mesafe koyan daha çok oldu. Öner Yağcı ile evli olduğu süre boyunca, uzunca bir süre aynı evde kaldık. Nevin, Gazi Eğitim'de müzik bölümünde okumuş, orayı bitirmişti. Bizim teşkilatın kadınlarıyla da frekansı çok tutan biri değildi ama kimsenin de dışlamaya cesaret edemeyeceği kadar becerikli, yetenekli ve atak bir kadındı. Nevin'in isteğiyle Öner'le evliliklerini bitirmeye karar verdiler. Kimse de bir şey demedi. 1979'da boşandılar. Nevin faaliyetlerine bildiği üzere devam etti. Bu faaliyetler sırasında başka bir arkadaşla bir gönül ilişkisi oldu. Ayağından vurulan bir arkadaştı. Onun bakımıyla ilgilenirken onunla bir gönül ilişkisi olmuştu. Bu durum önce bir takım itirazlara yol açtı ama o ısrar etti. Aslında bence erkek arkadaşı koruma güdüsüyle yapılmış bir itirazdı bu. Sonra mil-

let mecburen razı oldu. 12 Eylül'e kadar sürdü bu ilişki. 12 Eylül'de bu erkek arkadaşı İstanbul'a aldılar; o da geldi arkadaşla birlikte. Sonra burada arkadaşın örgütsel durumları gerekçe gösterilip birlikte barındırılmalarının mümkün olmayacağı beyan edilerek Ankara'ya gönderiliyor Nevin. Ankara'ya gittikten sonra da teşkilatla ilişkisi kesiliyor. Zaten bir süre sonra gözaltına alıyorlar Nevin'i, tutuklanıyor, Mamak'ta yatıyor, bir süre sonra da bırakılıyor. Sonradan edindiğim bilgi kırıntılarına göre, bir sene kadar sıkıntılı bir dönem geçiriyor, ondan sonra da "Yeter lan bu kadar!" deyip noktayı koyuyor. İntihar ediyor. Ben olayı cezaevinde duyduğumda çok sarsıldım. Bir tür suçluluk duygusu da yaşamışımdır. Toplumda, intihar eden insanların zayıflıklarına vurgu yapan genel bir kanaat vardır. Aslında bizde de... Genellemeler yapacak bir birikime sahip değilim ama intihar eden iki arkadaşım oldu: Nevin ve Azmi. İkisi de son derece güçlü kişiliklerdi.

TÖB-DER'le ilgili ne gibi çalışmaların oldu?

TÖB-DER yönetimine ortak olduk. TÖB-DER yönetimi TSİP-TKP ittifakının elindeydi ama onların arasındaki hır büyüdüğü ve TKP her yerde ilerlemekte olduğu için, TSİP'le araları açıldı. Dev-Yol, biz, TSİP ve Özgürlük Yolu, dörtlü bir blok olarak zar zor alabildik TKP'nin elinden yönetimi. On bir kişilik yönetim kurulunda bütün takımlardan ikişer kişi, Dev-Yol'dan beş kişi yer aldı. Ali Butto ile birlikte böyle bir pazarlıkla yönetimi TKP'lilerin elinden aldık. Öner Yağcı ve İsmet Yalçınkaya bizim adımıza TÖB-DER Merkez Yönetim Kurulu'nda görev aldılar. O arada kayda değer bir faaliyet olarak da Demokratik Eğitim Kurultayı'nın düzenlenmesinde yer almış olduk. Demokratik Eğitim Kurultayı'nda etkili bir varlık gösterdik, fiili olarak en çok tebliğ sunan ekip olduk. Gerçi onların büyük bir çoğunluğu, daha sonra TÖB-DER yönetimi tarafından çıkarılan kitapta yer almadı, Kürtçülük baskısından dolayı. Ama anadilde özgürlük, eğitimin içeriğinin demokratikleşmesi, laiklik ve demokratik eğitimin ilişkisi, yönetimin demokratikleştirilmesi gibi birçok konuda, grup imzası taşıyan tebliğlerimiz oldu. Anadilde eğitim hakkından, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkından, sömürgecilikten bilmem nereye kadar, bugün hâlâ ucundan ke-

narından çekiştirilmekte olan tezlerin pek çoğu, Demokratik Eğitim Kurultayı'nda tarafımızdan dile getirilmiş, kayda geçirilmiş oldu.

TÖB-DER çalışmalarımızı Devrimci Demokratik Birlik Grubu adı altında yürüttük. Daha çok Ankara, Karadeniz, Antalya ve İstanbul olmak üzere ülkenin birçok kentinden katılan öğretmen arkadaşların oluşturduğu geniş bir çalışma grubumuz vardı. Oradaki en ağır yükü taşıyan arkadaşımız Burhan Biber'di. Devrimci Demokratik Birlik adına basılacak broşürlerin, sunulan tebliğlerin yazımını birlikte yapardık. Evi o zaman Keçiören'deydi ve ailesiyle birlikte yaşıyordu. Onun evinde kampa girer gibi kapanır, yazım işlerini öyle yapardık. Öğretmen camiası içindeki çalışmaların atom karıncası gibiydi. Şimdi emekli, halen Ankara'da yaşıyor.

Dev-Yol'la "altı gün savaşı"

1980'deki Kurtuluş-Dev-Yol çatışmasından biraz bahseder misin?

Dev-Yol'la "Altı gün savaşı" da gene aynı hikâyeden çıktı. Gene bildik sol içi rekabet... Dev-Yol memleketin her tarafında yaygın ama Ankara'da daha da çok yaygın. Biz de iyi kötü dişe dokunur bir takımız. Direniş komiteleri konusunda Dev-Yol racon kesti, "Direniş komiteleri halk örgütüdür, buradaki faaliyetler bunlardan izin almadan yapılamaz" dediler. Haydaaa, kurdular bir direniş komitesi; oldu bitti. Biz onu bütün halkın örgütü sayıp izin almak zorundayız! İzin alırsak yapacağız, alamazsak yapamayacağız. Fiili durum şöyle oluyor: Devletten izin almadan eylem yapabiliyorsun ama Dev-Yol'dan izin almadan yapamıyorsun. Böyle bir şeyi kimse kabul etmez; nitekim etmedi de. Dev-Yol'un direniş komitelerini teorize edişi belki bu sekterlikte değil ama uygulamada, taban, işi büsbütün karikatürize ediyor ve "Halkın çoğunluğu Dev-Yolcu ne yapalım" diyebiliyordu. Asarsın-asamazsın, dağıtırsın-dağıtmazsın, yaparsın-yapamazsın derken okulun birinde hır çıkıyor, oradan oraya yansıyor. Birçoğu kontrol edemediğimiz bir şekilde de cereyan ediyor tabii. Antalya'ya sıçradı mesela, Antalya'da bizim bir arkadaşımız öldü. Ankara'da ölümler oldu. Böyle berbat bir şey. Geri

gitsen geri gideceğin bir yer yok, ileri gitsen gidemiyorsun. Ama bunu kontrol edemedik, altı gün boyunca sürdü.

Bu çatışma süreciyle ilgili, kayda değer hatırladığım iki konu var: Biz ikinci günden itibaren Dev-Yolculara haber gönderdik, "Görüşelim, şu işi sonlandıralım" diye. Aşağı yukarı o bir haftanın sonuna kadar bize verdikleri cevap "Bizimle ilgili bir konu değil, direniş komitelerini tanıyın" oldu.

İkincisi de devlet çekildi ve Dev-Yol'la Kurtuluş'a teslim ettiler Ankara'yı. O kadar insan öldü, o kadar insan yaralandı, nihayetinde yaralanan insanlar hastaneye gidiyor, ne hastaneye giden yaralıya bakan ne yolda arama yapan polis var. Devletin üstüne yattığı bir şey oldu bu olay. Sokağı terk ettiler, sokak kaldı Dev-Yol'la bize. Bir bakıma Ankara halkının tümünün de etkilendiği ve o sert anti-faşist mücadele ortamında, devrimci cenaha yönelik güven sarsan çok olumsuz sonuçları da oldu. Zaten olumsuz olan sol içi ilişkilerin düşmanlık yönünde ilerlemesine neden oldu. Üç kişi ölüyor, onlarca yaralı insan var. Beş veya altıncı günün sonunda görüşme teklifimizi kabul ettiler. Biz Mehmet Kaptan'la gittik, onlardan da Melih geldi. Melih benim Dev-Yol ayrılığından çok öncesinden tanışıklığım olan biriydi. Gittik neyse sulh olduk ve altıncı günün sonunda çatışma bitti.

Sıkıyönetimle birlikte hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?

Sıkıyönetimle daha ciddi devlet uygulamaları başladı; biz de bir takım getir götür işlerini, toplantıları daha temkinli yapmaya başladık. Gazetelerimiz, yayınlarımız falan çıkıyor ama örgütsel işler ve ilişkilerde biraz daha usul erkan geliştirmeye çalışıyoruz.

Teşkilatın aldığı kararlar kamufle edilmiş, ambalajlanmış şekliyle Karadeniz'e, Mersin-Adana'ya gönderilecek. Yanlış hatırlamıyorsam Kaçaroğlu Mersin'e bizzat kendisi gidecek, ben de Karadeniz'e gönderilecek olanları organize edeceğim. Aldık malzemeleri, ben Memiş'le TBMM önünde Halkevleri Genel Merkezi'nin tam önünde Çankaya'ya giden hat üzerinde otobüs durağının geliş yönünde buluşacağım. Meclis'i geçtim, Halkevlerinin oraya yaklaştım baktım Memiş de aynı kıyıdan aşağıdan yukarıya doğru geliyor, ben onu gördüm ama o beni görmedi. Buluşma yerimiz karşı taraftaki durak, atladı orta tretuvara geçti. Gözümle de takip ediyorum, kaçırmayayım diye. O ara ne oldu, nasıl bir dalgınlıkla oldu bilmiyorum; trafik yukarıdan aşağı doğru akarken orta tretuvardan karşıya geçmeye kalktı ve

yukarıdan aşağı kaptırmış gelen bir araba çarptı. Güüüm diye bir ses, fırladı yukarıya, küt diye külçe halinde düştü. Resmi plakalı bir arabaymış, ben hızlandım ama onu hızla alıp götürdüler. Ambulans falan gelmeden arabanın biri götürdü ama çarpan araba duruyor. Numune'ye götürdüklerini söylediler. Zaten kanım donmuş vaziyette, yüzde yüzde eminim buradan canlı gelemez. O da Karadeniz teşkilatından raporlar getiriyor, yani onun üzerinde de evraklar var. Bir yandan da onu düşünüyorum. Herhangi bir haberleşme aracımız yok, ulaşsak hemen bir doktor ordusunu harekete geçirme imkânı var ama nasıl ulaşacaksın hemen insanlara. Eve geri döndüm, oradan atladık gittik Hacettepe'ye, Hacettepe'de milleti ayaklandırdık, tanıdık doktorları Numune'ye yönlendirdik, bir doktora da talimatı verdik, "Üstünü başını ara" diye, insanlar hastaneye gittiğinde zaten ölmüş. Ölü gitmiş hastaneye. Uzun zaman rüyalarıma girdi bu olay...

Geldik 12 Eylül'e...

12 Eylül gecesi neredeydin?

Ankara'daydım. 12 Eylül gecesi biz Ankara'da, İnşaat Mühendisleri Odası'nda çalışan Tarık ile Müge'nin evindeydik. O gün nikâh törenleri vardı, akşam evlerinde dar bir buluşma yapıldı. O gece biri bize haber verdi "Darbe bu gece oluyor" diye. Sanki Dev Maden Sen'de eğitim uzmanlığı yapan Fahri Doğu'dan geldi diye hatırlıyorum haber. Zaten bu DİSK aracılığıyla yayılan bir bilgi oldu. O gece orada durumdan haberdar olmuş olduk."Haberiniz oldu da ne yaptınız?" dersen, hiçbir şey yapmadık. Hepimiz evlerimize gittik. Darbeyi Ankara'da bu pozisyonda karşıladık.

Neden bir yer değiştirme, size gelebilecek olan şeylere karşı tedbir geliştirmediniz?

Hiçbir şey yapmadık. Konuşmadık bile böyle bir konuda. Valla, darbe dediğin gelir ertesi gün de her şeyi alt üst eder diye düşünmediğimizdendir herhalde. İkincisi de aslında kendi kulağımızı aşındırmışlığımız da var bu konuda. Yaklaşık olarak darbeden sekiz ay önce *Kurtuluş* dergilerinde sürekli olarak askeri darbe analizleri yapılıyordu. Şimdi bile hâlâ kullanılan o

metafor; "freni patlak kamyon gibi aşağıya doğru gidiyor" şeklinde. İllaki darbe olacak diye bir beklentimiz varmış yani.

Böyle bir tespit var ama buna yönelik herhangi bir tedbir yok öyle mi?

Evet. Mesela bir yandan "freni patlak kamyon gibi aşağıya doğru gidiyor" diye tespit yapmışız ama aynı anda günlük gazete kararı çıktı merkezden. Darbe bekleyen bir örgütün ilk aklına gelecek olan şey günlük gazete olmaz. Mesela, MK üyesi Mahir ve Doğan Tarkan'ın yurt dışına çıkarılması kararı, o tespitlerin yapıldığı tarihte alınmış bir karardı ama 12 Eylül gelene kadar ikisi de herhangi bir şekilde çıkmadı. Kimse de sormadı;"Bu kararı aldınız madem bu adamlar niye gitmiyor?" diye. Genel olarak muhtelif tedbirler var ama biri öbürünü çelen tedbirler bunlar. Ankara'da sendikalar, dernekler kapandı haliyle. Odalar açıktı yanlış hatırlamıyorsam. Odalarla temasımız iyi kötü sürdü. İMO'da buluşmaya seyrek olsa da devam ettik. Düzenli yayınlar kesildi; artık gazete, dergi çıkmıyor, sirkülasyonlar başladı. Eylemlerde de bir bölük pörçüklük var ama devam ediyor. Sokak hareketliliğimiz de tamamen sona ermiş değil. Esasen büyük tevkifatlar, şunlar bunlar başlamamıştı. DİSK yöneticilerinin Selimiye'de sıraya girdikleri manzaranın dışında o ilk günlerde büyük tutuklamalar çok fazla olmadı. İstanbul'dan Ankara'ya İlhami geldi, komite toplantısı yaptık, bize "geri çekilme" kararını anlattı ve anlattığı çerçevede bizim de kendimizi yeniden tanzim etmemizi söyledi. Yapılan eylemlerle ilgili de "Bunları kontrol altına alın, gelişi güzel eylemler olmasın" diye bizi ikaz etti.

Ufak tefek önlemler almaya başladık. O arada ben evi boşalttım, arkadaşlardan biri evdeki eşyaları aldı götürdü bir emanete verdi. Cahide ile Pınar'ı Hüseyin Altunya'nın yanına yerleştirdim, kendim Nuri Kemal'in evine gittim. Çok bilinir olduğunu düşündüğümüz evleri de ufak ufak tahliye etmeye başladık.

O dönemde en akılda kalacak şeylerden biri de Mamak Cezaevi'yle ilişkilerdir. Bu arada Necdet'in idam kararı da kesinleşmişti. Cezaevleriyle ilişkilerde daha çok aklımızda olan Necdet'le ilgili gidişattı.

12 Eylül'den önce Kurtuluş'tan kaç kişi içerideydi biliyor musun?

Sayı bilmiyorum ama çoktu.

Bu arada geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?

Hâlâ profesyonel devrimci durumları devam ediyor. Paralar henüz bitmemiş demek ki. O tarihte ilginç bir olayı daha anlatayım; 7 Ekim yani Necdet'in idamından bir gün önce Ankara'da başımıza tuhaf bir iş geldi. Ali Demir'in artık Ankara'da durması tehlikeli, İstanbul'dan bastırıyorlar "Bir an önce gel" diye, o da Ankara'da onu toparla bunu toparla ile iş yetiştirmeye çalışıyor ama en son talimat geldi "Atla gel" diye. Gidecek İstanbul'a, bu münasebetle Aşağı Ayrancı son durakta bir buluşma yapacağız. Ben gittim, buluştuk, o buluşmaya Fahri Doğu da gelecek. Biraz sonra Fahri Doğu Yukarı Ayrancı'dan çıkıp geldi ama hem Ali hem ben uyuz olduk. Çünkü hemen arkasından iki araba daha çıktı. Fahri önümüzde durdu, biz bindik, Fahri "Takip mi ediyorlar ne oluyor ben anlamadım ama bu adamlar bir zamandır peşimde" dedi. "Önce emin olup sonra yolumuza devam ederiz" dedik. Nasıl anlarız? Biz döndük Dikmen'e doğru ara sokaklara, baktık ki ciddi ciddi takipteyiz. İki araba üç oldu. Allah Allah! Ne yapmaya çalışıyorlar? Ankara'yı hallaç pamuğu gibi attık. Almıyorlar da bırakmıyorlar da. Bazen göz göze geliyoruz, bazen karşı karşıya geliyoruz. Bizim fark ettiğimizi de onlar fark ettiler ama bırakmıyorlar, gelip almıyorlar. Bildiğin, Ankara'yı turladık. Gaziosmanpaşa'dan Etlik'e kadar her yeri dolaştık. Biz Ali Demir'in derdine düştük, adam son gün enselenecek! Tasarruz o. Nene Hatun Caddesi üzerinde merdivenli bir sokak var. Merdiveni çıktıktan sonra sokak Kavaklıdere'ye doğru devam ediyor. Ali Demir indi merdivenlerden gitti. Biz devam ediyoruz gene peşimizdeler. Kavaklıdere'de bir sokağa girdik. Kapatalım kontağı, daha sonra gelir arabayı alırız dedik, indik arabadan. Bu arada bildiğin akşam oldu. Bu vukuat oladururken ertesi sabah uyandık ki bu adamlar esasen bizi paralize etmek için böyle bir şey yapmışlar. Sabah Necdet'in infazı var. Ali Demir yok, sendika çevresinde Fahri Doğu'yu arıyorsun Fahri Doğu yok, Ankara Komitesi ile ilgili birinin bir işi düşecekse beni arayacaklar, ben yokum. Komitenin üyelerinin de birbirlerinden haberi yok, şimdiki gibi haberleşme araçları yok. İnsanları bu şekilde paralize etmek suretiyle 8 Ekim'e dönük muhtemel bir eylemliliği bastırmak istemiş olabileceklerine hükmettik daha sonra.

Geri çekilme, Geçici Merkez Komite ve yakalanmam

Geri çekilme kararı nasıl uygulandı?

Geri çekilme kararını nasıl uyguladık nasıl uygulayamadık hikâyesini bence çok konuştuk çok tartıştık çok da fazla konuşacak bir şey yok. Ankara'da ne yapılabilir, 12 Eylül cuntasına karşı kimlerle birlikte ne yapılabilir diye düşünmeye kalktığımızda bizim aklımıza öncelikle Dev-Yol geliyor. Ama izlenecek politikaların ucundan bile birbirine değen bir tarafı yok. Onlar habire duvarlara yazı yazıyor, sokaklara afiş asıyor, bildiri dağıtıyorlar; "Generalleri inine tıkacağız" diye. Bizde de rekabetçilik var, hem Dev-Yol'la hem de Ankara'da. Geri çekilme kararının gereklerini yerine getirememe konusunda bu rekabetçiliğin de büyük bir ihtimalle önemli bir rolü olmuştur. Biz, "Generalleri inine tıkacağız" diye ortaya atılmıyoruz ama aşağı yukarı hemen hemen benzer bir eylem hattı sürüyor.

Kendi yerelinde barınma koşulları kalmayıp gelenlerle ilgili ne yapıyordunuz?

Daha önce ne yapıyorsak aynısını yapıyorduk. Ankara'ya ne bileyim Samsun'dan, Antalya'dan bu amaçla gelen genellikle olmaz. Oraların kendi içinde bir örgütlülüğü var, onlar Merkez'le kendi içlerinde hallediyorlar. Ankara'ya daha çok Eskişehir, Isparta, Mersin, Kayseri, Adana gibi yerlerden gelenler oluyordu; bize takılanları İstanbul'a göndermeye çalışıyorduk. Çünkü o geri çekilme kararını "küçük şehirlerden büyük şehirlere ve proletaryaya doğru" diye tanımlamıştı İlhami Aras geldiğinde. Kitle ilişkilerinde önemli bir geri çekilme oldu tabii ki ama resmi, gayrı resmi süren örgütsel ilişkilerde daralma siyasetini bilinçli bir şekilde uygulama imkânımız ne yazık ki çok fazla olmadı. Ne ise o gene öyle devam etti hemen hemen bizim operasyona kadar. Bizim operasyon darmadağın etti Ankara'yı. Bu operasyon 1980'nin Kasım ayı ortalarında oldu.

Ankara'daki ilk operasyonumuz aslında piyangodan çıktı. Yani doğrudan doğruya devletin, MİT'in, Emniyet'in vs. Kurtuluş örgütüne Ankara'da operasyon yapacağız diye planlayarak yaptıkları bir operasyon değildi. Biz onların Dev-Yol operasyonunda yaptıkları serpmeye takıldık. Zamanımız var, bu zamanı değerlendirmek lazım diyerek biz de kafamızda sıraya koymuştuk. Bunlar Dev-Sol'dan başlayacak, Dev-Yol'u toplayacak sonra bize gelecekler.

Bu operasyon bize şöyle bulaştı; Dev-Yol'u resmen topluyorlar, kimi buluyorlarsa. Bahattin, Ersin gibi bizim mühendis arkadaşların bir ofisi vardı, teşkilata para kazanmak üzere çalışan bir ticari kuruluştu, onların muhase-

becileri de Dev-Yolcu bir çocuk. Gitmişler işyerine, büroda bir tane Dev-Yolcu var, geri kalan herkes Kurtuluş. Oradan bizden yaşça da büyük olan Gülşen ablanın evine gidiyorlar. Böyle dağılıyor, serpiliyor olay. İşleri ne yaptık, nasıl yaptık, ne yapacağız diye detaylı programlar yapmak üzere o akşam da ben İstanbul'a gideceğim, İlhami ile randevum var. Taner'in evine gittiğimde evde karakola denk geldim. Hadiselerden de haberim yok, kimsenin bilgisi yok. Orada bir DAL maceramız oldu.

DAL'da ne kadar kaldın?

Tam günü hatırlamıyorum ama bir ayı geçti, 45 gün falan zannediyorum ve "İşte işkence buymuş" dedik orada. Daha sonraki yakalanmalarım da dâhil olmak üzere işkencenin harbisi DAL'da yapılan işkenceydi. Hakikaten orayı tımarhaneye çevirmişlerdi. Usuller aynı. Ne yapıyorlardı, ne ediyorlardı diye çok özel bir hikâye yok ama mesela bir örnek anlatayım; bu Filistin askısı uygulamasında bazen ayaktan asıyorlar, böyle bir pozisyona geçirmelerini hararetle bekliyordum. Aynı anda hortumla su sıkıyorlar ya vücudundan süzülen su ağzından aşağıya akıyor, o suyu emiyorsun. Dehşetengiz bir işkence vardı orada. Ben oradayken de ölen oldu. İşkence budur dedirtmiş oldular bize otuzlu yaşlarımızdayken.

Bu operasyonda birlikte yakalandığımız arkadaşlardan şu isimleri hatırlıyorum: Ersin, Medet, Ertuğrul, Bahattin, Haşmet, Taner, Yeşim, Gülşen Abla.

Bu operasyondan nispeten kolay sıyrılmamızı sağlayan üç önemli avantajımız vardı. Bir, 12 Eylül'ün hışmı henüz çok görünür hale gelmemiş ve kısa bir süre içinde bütün toplumu saracak olan demoralizasyon, henüz bir kâbus gibi üzerimize çökmemişti. İki, doğrudan Kurtuluş örgütüne yönelik bir operasyon değildi. Dolayısıyla ellerinde şemalar, çapraz ifadeler, hazırlıklar yoktu. Üç, o sertlikteki işkenceye rağmen ekibimiz iyi bir ekip çıktı. Mesela o operasyondan çıkarken benim Ankara Komitesi üyesi olduğuma dair polisin bilgisi olmadı. Oradakilerin hepsi biliyordu bunu. Orada kalanlar öbür operasyonlarla birleşince ceza aldılar ama o operasyondan, ceza bakımından en sıkı tufa yiyen Ersin'le, Medet oldu, o da işkence sırasında emniyet kuvvetlerine hakaretten.

O operasyonda genel tavır olarak iyiydik. Bizi emniyetten gönderirken net bir şekilde şunu söyleyerek gönderdiler, "Hele bir siz gidin, bir hafta on gün Mamak'ta sizi bir benzetsinler, biz şu Dev-Yol'la işimizi bitirelim, sonra sizinle görüşeceğiz."

O işkence sırasında ciddi bir şuur kaybı yaşadım. Aşağı yukarı on gün ne olduğunu bilmiyorum. on gün sonra çırılçıplak soyulmuş bir vaziyette, bir hücrede tek başıma kendime geldim. Ve halüsinasyonlar... Birçoğunu hâlâ net bir şekilde hatırlarım.

1976'dan sonra yayımlanan bir kitapta, 12 Mart döneminde Ziverbey Köşkü'ndeki işkencelerde insanların halisünasyon görmelerini ve bilinçaltını boşaltmalarını sağlayacak bir takım CIA- Pentagon yöntemleri uygulandı diyebir şey okumuştum. Bayağı ilaç içiriyorlar. Su vermiyorlar mesela, iki üç gün, cayır cayır yanıyorsun, ondan sonra bir "iyi polis" gelip ağzına bir şey dayıyor. Buradaki muamele sırasında tak diye bu hikâyeyi aklıma getiren bir şey hissettim. O da şöyle: Susuzluktan dudaklarım çatlamış halde, o malum "iyi polis" ağzıma bardağı dayadı, arkadan da kafamı öne iterek içmemi sağlamaya çalışıyor. Baktım su değil, çok sası bir tadı ve koyu bir kıvamı var. Salladım kafamı tükürdüm, zorladı içmeyi reddince "Her bir boku da biliyor orospu çocuğu" filan gibi bir reaksiyon gösterdi, iyi bir girişti ve gitti. Ama illa ki bir miktarını içmiş bulundum. Muhtemelen onun rolü veya etkisi olmuş olabilir zannediyorum. Öyle bir hafta on gün süren, şalter kapalı bir dönemim var. Zaten o dönemden çıktıktan sonra ifadeye ve müteferrikaya aldılar. İşkence fasılları bitmişti.

Mamak'a gönderdiler, iki üç gün kaldık, çıkardılar mahkemeye. Bizim hukuk bürosu hâlâ açık, avukatımız gene Levent Hale Yılmaz. O operasyondan Ersin ve Medet'le birlikte 4-5 kişiyi tutukladılar. Benimle birlikte büyük çoğunluğu tahliye ettiler.

O arada aklımda kalan bir şeyi daha anlatmalıyım: Cezaevinin ring aracından nizamiyeye, sokağa bırakılacağımız yere doğru giderken Gülşen Abla, birlikte yakalandığımız üç kadın arkadaşımızın üzerlerinde ne kadar bilezik, altın varsa topladı getirdi bana verdi. Orada böyle bir şeyi de düşündü.

Tahliye olduk, bitlenmiştik. Yenişehir Hamamı'na gittik, yıkandık, paklandık, kıyafetlerimizi falan değiştirdik. Takipte olmadığımıza hükmettik. Ertuğrul Tonguç'un evine çıktık, bir yemek yedik ve oradan dağıldık. Ben Cahide'nin yanına gittim. Bizden sonra ne olup bittiğine dair haberim yok ama sonuçta Ankara bir avuç bir yer. Ya yeniden bir tezgâha düşerim ya da ne arıyorsam o gün bulurum. Ertesi gün Ömer Koç'u buldum, "Haşim'i, şunu, bunu İstanbul'a aldılar, ben burada kaldım, İrfan Cüre geldi" dedi. İrfan Cüre'yi buldum. Orada bir ay kadar atıl bir dönemim oldu. Namık-

Nurdan çiftinin Kocatepe'deki evlerinde kaldım. Cahide ile Pınar'ı da geçici olarak İzmir'e gönderdim1981'in Ocak ayında geldim İstanbul'a.

Ben daha Ankara'dayken Dev-Yol operasyonu bitmişti, Kurtuluş'a döndüler. Şaaak diye afişlerde biz varız ve hemen aranmaya başlandık. Yurt dışına göndereceklerini söylediler, bir süre sonra vazgeçtiklerini söylediler. Ben İstanbul'a geldiğimde İlhami daha buradaydı, İlhami gitti, o arada Kaçaroğlu da yakalandı; bunun üzerine vazgeçtiler diye tahmin ediyorum. Yurt dış konusu iptal olunca Cahide İstanbul'a geldi. Ev tutma, taşınma, yerleşme işlerimizi ağabeyi Cahit'in maddi desteğiyle hallettik. O zaman zarfında da bana Merkez yardımcılığı görevini verdiler. Nasıl bir vazife bu? Günlük faaliyete başlayınca belli oldu. Esasen yaptığım şey şu; bütün İstanbul dışından gelen ilişkileri karşılayıp temiz bir şekilde Merkez'e bağlamak. E iyi, o da bir iştir, yapacak bir şey yok. Bir çeşit tampon oldum. Bu durum birkaç ay sürdü.

Kürdistan'dan da gelenler oldu mu?

Kızıltepe'den Bozo gelmişti mesela. Ama diğerleri kimler pek hatırlayamıyorum şu anda. Kaçaroğlu yakalanınca İsmet Abi de gitti yurt dışına, dolayısıyla o tarihte Merkez üç kişi kaldı; Şaban İba, Yeğen, Saim. Yeğen ile Saim zaten Merkez'in yedek üyeleriydi 12 Eylül öncesinden. Ama bizim öyle bir vasfımız yok. Sayı 3'e düşünce karar vermişler, İrfan Cüre ile bana "Geçici Merkez Komite yapacağız, gelin" dediler. Yaptığım işte esaslı bir değişiklik olmadı. Ne yapıyorsam onu yapmaya devam ettim.

O dönem üzerinde çok tepinilen bir dönem: Ekim dönemi. O dönemi anlatayım mı çok bilmiyorum, gayrı ihtiyari birilerini karalayıp kendimi aklamaya çalışırım diye endişe ederim. 1983 yılında Şam'daki o Tam Üyeli Merkez Komitesi toplantısı yapıldığında, bu Ekim dönemini kesip, biçip, katlayıp kenara koymuşlardı. Yani tam olarak bu kadarını hak etti, etmedi ya da bunu yapanlar kendilerinin bu işteki sorumluluklarını ne kadar hesaba katarak böyle yaptı, yapmadı ayrı. Ama mesela üzerinden otuz sene geçtikten sonra Şaban İba bir kitap yazdı, "Ekim dönemi Kurtuluş'un en parlak dönemi" imiş. O ne, bu ne? Bu yüzden sadece kendimle ilgili şöyle bir şey söyleyeyim: Esasen ben orada bir Merkez Komite üyesi gibi bir rol oynamış sayılmasam da olur. Ne öyle hissettim ne de fiilen öyle bir fonksiyonum oldu. Ne yapıyor idiysem aynısını yapmaya devam ettim. Nisap sağlanmış oldu, sayıyı tamamladık yani. O nedenle o dönemi benden dinlemek aydın-

latıcı olmaz. Tabii ki dönemle ilgili herkesle eşit bir sorumluluğum vardır. Ancak politikalarında rolüm oldu diyebilecek bir durumum da olmadı. Ama şöyle karşı çıktım da bütün kötülüğü Şaban yaptı! Öyle değil, yok öyle hikâye...

Geçici Merkez Komitesi'nin Türkiye'deki faaliyetlerine açık çek verildi, hiç eleştirilmedi, yaptıkları sahiplenildi, desteklendi gibi iddialar var. Fakat ne olduysa sonradan sorgulanmaya başlandı, gelip düzelttiler. Sanki içeride birileri bozdu birileri de gelip düzeltti. Böyle bozma-düzeltme gerçekten var mıydı?

Bence var. Bozma düzeltme var ama öbürü de var. Şimdi üzerinden zaman geçince sen karasın, ben ak diye bir hikâye yok hakikaten. "Ben seni bunun için mi bıraktım?" diye soran adama, "Ben seni bunun için mi gönderdim?" diye o da sorar. Ama bence o dönemin, Ekim döneminin bize en büyük kötülüğü: zehirlendik. Ya da şöyle söyleyeyim, ilk esaslı zehirlenmeyi o dönemde yaşadık. Mesela daha sonradan gerçek olmadığını öğrendiğimiz bir şeyleri gerçekmiş diye dinlemiş, ona göre başka bir şey yapmışız, o öyle değil denmiş. İşin içinden en son şöyle çıkmışlar zaten: kesip, biçip, katlayıp koymuşlar bir kenara. Bu zehirlenme hikâyesi hakikaten var. Yurt dışına gönderilmiş olan arkadaşlara dönük burada bir tezvirat olmuştur o dönemde.

Biz teşkilat olarak yurt dışından Türkiye'deki mücadelenin yürütülmesi konusuna hiç sıcak bakmadık. Bu nedenle şöyle denmiş; "Tamam kardeşim Merkez sizsiniz." Demeyle hemen olsaydı keşke... Tersinden, bu durumun, başka olumsuz sonuçlarını da yaşadık. Mesela, Filistin'de Faşizme Karşı Birleşik Devrimci Cephe girişimi görüşmeleri yapılırken, bizimkilerin verdikleri cevap "Bizim Merkezimiz içeride" olmuş. Ne alaka? Eğer benim içinde bulunduğum Merkez'i kast ediyorlarsa, onun ne bu girişimle bir ilişkisi var ne de zaten öyle bir fikriyat içerisinde. Evet, böyle bir zehirlenme oldu. Bu dediğim "içeri-dışarı" tartışmalarıyla oldu, KÖ'nün, yani Doğanların ayrılmasına sebebiyet verişimizle oldu. Operasyonlarda aldığımız tutumla oldu. Yani bence oldu. Benim Ekimciliğim, altı belki sekiz ay sürmüştür. Sorunuz olursa cevap veririm ama benim söyleyeceklerim bunlar.

Nerede oturdunuz?

Şirinevler'de bir evde oturduk. Alt katında bir polis vardı. Laz apartmanı bir evdi. Tek evimiz oldu zaten, o evdeki varlığımız da bir seneyi bulmamıştır. Operasyonda da oradaydım.

Ekim'de ne yaptığımıza dönecek olursam, aslında matah bir şey yapmadık. KÖ ile polemikler yaptık. Yurtdışı ile polemikler yaptık. İçeride de deterjan kutularına, sigara paketlerine notlar, bildiriler, kararlar yazdık, oradan oraya taşıdık. Esas itibariyle örgütsel faaliyetimizin hemen hemen tamamı, ilişkimizi birbirimizin arkasını kollayarak sürdürmekten ibaret geçen bir dönem, öyle anlatayım. Ekim dönemi benim için Haziran'da bitti çünkü Haziran ayında operasyon oldu. 1981 Ocak ayında İstanbul'a geldim, Ankara'dan 1,5 yıl sonra da 82 Haziran'ında burada yakalandım.

Bizim operasyonda Yeğen, Kadir, Şükran, Haşim, Hilmi, Mehmet Kaptan, Ziya, Cahit Ezgi ve başka arkadaşlar da vardı. Daha sonra yapılan yorumlardan benim şu anda aklımda kalan, Dr. Erkan Mete bağlantılı bir operasyon olduğu yönünde. Zannediyorum Erkan Mete bir şekilde Şükran'a takılıyor, oradan Kadir'i, Kadir'den yanında kalan Haşim'itakibe alıyorlar. O takipte ondan ona derken en son Yeğen yakalanıyor. Bizim operasyondan haberimiz oldu; yani ben dışarıdayken polisin bize o anda operasyon yapmakta olduğunu biliyorduk. Ona ilişkin önlemler aldık ama Mustafa Yavuz'un alınıp alınmadığından emin değiliz. Alındıysa bulaştığı bir yer var mı, ondan da emin değiliz. Diğer saydığım isimlerin alındığından eminiz. Yeğen'in Saim'le randevusu var, ilk randevuya gelmiyor Yeğen. Bir gün sonra yedek randevu var, oturduk konuştuk gidelim mi gitmeyelim mi diye. "Gitmeyelim diye bir şey olmaz" dedik oybirliğiyle. Bir kişi gidecek randevuya. Randevu Saim'le Yeğen arasında, konuşup ettikten sonra benim gitmem uygun görüldü. Ben gittim ve Yeğen'le buluşma noktasında derdest ettiler. Alınma ihtimalim yüzde ellinin üzerindeydi. Ben bir gün önce evi boşalttım. Cahide ile Pınar'ı akşamüzeri saat 16.00-17.00 gibi Topkapı'da bir pastanede buluşmak üzere bıraktım. Üzerimde gene böyle altın-bilezik, para gibi şeyler vardı, onları Mustafa Kurukafa'ya verdim. Mustafa Kurukafa ile Yeğen'le buluşacağım yerin aşağı yukarı 150 metre ilerisinde bir büfede; "On dakika içerisinde geldim geldim, gelmedim gerekeni yapın" şeklinde konuştuk. "Cahide'yi de şu saatte şuradan alırsın" diye randevulaştım, öyle gittik. Şöyle düşünmüştüm; Merkez Komitesi üyesinin randevusuna da gitmeyeceksen dükkânı kapat. Randevuya gittiğimde Yeğen oturmuş baklava yiyordu. Halinden hiçbir şey fark etmedim. İstanbul'daki maceramız da bir buçuk yıl sonra bitmiş oldu.

Ne kadar kaldınız gözaltında?

Burada çok fazla kalmadık, en fazla bir ay, belki o kadar da yoktur. Geçici Merkez Komite üyesi olarak ben ve Yeğen yakalanmış olduk. Kötü bir operasyondu ve kötü bir tecrübeydi. Ondan sonraki operasyonlarda da çok dikiş tutturamadık; kahramanlığı kast etmiyorum, sadece tavır bakımından. O dönem TV haber programlarının "Birbirlerini ele vererek yakalandılar" şeklindeki aşağılayıcı şablon cümlesini kullandırmasaydık mesela. Bu durum, adım adım bizi aşağıya doğru çeken en önemli faktörlerden bir tanesi oldu haliyle. İlk toplu operasyondu ve bu itibarla da hani "bayrak gibi dalgalandırdık" diye övüneceğimiz bir tavır maalesef olmadı. Daha sonra örgüte yönelik operasyonların arkası da bence üç aşağı beş yukarı bu ortalama ile geldi. Dışarıdan konuşmuş gibi olmakla yetinmeyeyim. Kendi tutumumu da şöyle özetleyebilirim: Bilinen nedenle çok ciddi bir deşifrasyon vardı. O ortamda kendime iki kırmızı çizgi çektim: deşifrasyona katkı yapmamak, kimseyi ele vermeden operasyonun benimle son bulmasını sağlamak.

Gözaltından sonra birkaç gün Selimiye'de kaldık, orada tutuklandık ve Davutpaşa'ya gittik. Davutpaşa'da 3-4 ay kaldık, oradan Metris'e geçtik. Davutpaşa'da, Metris'teki gibi baskı, yıldırma, işkence yoktu.

İstanbul'da TCK 168/1 "silahlı çete yöneticiliği"nden 13yıl 8 ay ceza talebiyle; Ankara'da 168/3 "silahlı çeteye üye olmak"tan 8 yıl 4 ay ceza talebiyle; İzmir'de 146/1 "TC devletini silah zoruyla yıkamaya... TBMM'ni cebren ıskata... teşebbüsten" idam cezası talebiyle olmak üzere hakkımda 3 ayrı dava açıldı. Bilahare tümü İstanbul'daki davada birleştirildi. 168/1 den 13 yıl 4 ay, sorgumdaki ifadelerimle ilgili Kürtçülük propagandasından 1 yıl 8 ay, devletin manevi şahsiyetine hakaretten 1 yıl 8 ay ceza aldım. Tümü Yargıtay'da onaylandı. 8 yıl civarı tutuklu kaldım. Tutukluluğumun tamamı İstanbul'da, çoğu da Metris'te geçti. 1989'da tahliye oldum

Cahide ne yaptı bu arada?

Pınar'la Cahide'yi yakalandığım sırada Mustafa Kurukafa'ya randevu ile teslim ettim. Sonra o, aşağı yukarı 2 sene belki daha fazla, teşkilatla ilişkileri çerçevesinde herkes gibi yaşamış. Cezaevinde benimle ilişkisi yok, teşkilat elemanı olduğundan görüşe gelmiyor. Sahte kimlikle yaşıyor. Pınar o sıra iki yaşında filan. Özal iş başına geldi, seçimler oldu, ufaktan ufaktan ortamın gevşemeye başladığı dönemde Cahide'ye "Açığa çık, görüşe git, kendine de iş güç bak" demişler. O da İnegöl'e, köye gitmiş. Onun Ankara'dan

da aranması var. Köye gittiğinde alıyorlar, Ankara'ya götürüyorlar, birkaç gün Emniyet'te kalıyor, bırakıyorlar, ondan sonra da legal yaşamaya ve görüşe gelmeye başladı. İlk karşılaştığımız anı anlatayım. O zamana kadar mektup yok, görüşme yok, hiçbir şey yok. Cezaevinin en kötü zamanları, belki de bizim tecritte olduğumuz bir sıradaydı. Tek tip elbise kavgaları var, don gömlek gidiliyor duruşmalara. Don gömlek derken bildiğin slip don, şort bile yasak. Bazen atlet, çorap da yok. Cahide ile karşılaştığımda aylardan Şubat, kar kıyamet. Ben de sözünü ettiğim kılıkta, savunma davalarının görüldüğü mahkemeye gidiyorum Selimiye'ye. Kıçımda bir slip donla mahkemeye gidiyoruz, çorap, ayakkabı da yok. Ben Cahide'nin durumlarını bilmiyordum ama avukatım Ercan Kanar geldi bir seferinde "Cahide sana ziyarete gelecekmiş" dedi. O kadar haberim var ama mahkemeye geleceğini bilmiyorum. Demek ki Ercan'dan öğrendi mahkeme gününü. İndim Selimiye'de, yürüyorum koridorda bir baktım arkadan askerlerin arasından fırladı önüme. Bağıra çağıra hem de. Benim halim de görülecek gibi bir hal değil. İlk karşılaşmamız öyle oldu. Ondan sonra da zaman zaman ziyarete geldi. O arada işlere girmiş, öğretmen okulu çıkışlı olduğu için öğretmen sertifikası ve mecburi hizmeti var, biraz daha ortam rahatladığında öğretmenlik başvurusunda bulunmuş, İskenderun'a gitmiş. Ben tahliye olduğumda İskenderun'da öğretmenlik yapıyordu.

Polis ve cezaevi deneyimleri

Hem Ankara hem de İstanbul'da gözaltına alındın, tutuklandın. Oralardaki deneyimlerinden söz eder misin?

Bence her şeye rağmen Ankara deneyimimiz İstanbul'dakinden on numara daha iyiydi. Bu bir. İki, Ankara'da bizim ne olduğumuzu bilmiyorlardı, ellerinde bir şema ile Kurtuluş operasyonu yapıyor değillerdi. Burada hem ellerinde bir şema vardı, benim geçici Merkez Komitesi üyesi olduğumu gösteren bir şema hem de yan odada doğrulatma imkânları. Bir şey soruyor, doğrulatıp ya da yalanlatıp öyle geliyorlar; o pozisyonda idi. Buna rağmen burada gördüğüm işkence, Ankara'da gördüğüm işkencenin onda biri bile değildi. Ki burada da işkence ise işkence, burada da her şeyi yapıyorlar. Ama DAL grubu bambaşka bir şeydi. Zaten ona bakarak Diyarbakır'ı öyle tahayyül ediyorum. Birazdan yapmayı düşündüğüm bir kıyaslamayı da o nedenle yapma ihtiyacı duydum.

Sadece polisin bilgisi değil de Ankara ve İstanbul arasında bir buçuk yıl gibi bir süre var, o zaman ki gevşemenin etkisi olabilir mi?

Muhtemelen. Tabii ki onun da etkisi vardır ama bence başka bir şeyin daha etkisi var: Diyarbakır, Ankara, İstanbul. Bu memlekette böyle bir sıralama 12 Mart'ta da vardı. Burada her şeyi yapıyor olsalar da İstanbul, Ankara, Diyarbakır'da yapılanlar asla birbirine benzemiyordu. Eskiden de benzemiyordu. Birazdan ona değineceğim dediğim hikâye de bu. Bizzat yaşadığım deney itibariyle Ankara'da bir vatandaş, herhangi bir devrimci vatandaş olarak muhatap olduğum işkence ile İstanbul'da bir Merkez Komite üyesi sıfatıyla muhatap olduğum işkence, Ankara'da daha şiddetli olmak üzere kıyaslanamaz bir şekilde farklıydı.

Muhtelif kitaplar yazan arkadaşların üzerinde durdukları hususlardan bir tanesi de cezaevlerinde mücadele vs. Onunla ilgili de bir iki şey söylemek istiyorum. Selçuk Polat'ın kitabında; "Biz Kurtuluş örgütü olarak orada direniş çizgisinde idik, İlhami geldikten sonra direniş bozuldu" diye yazıyor. Esasen durumu böyle nitelemek doğru değil. Metris Cezaevi'nde mücadele ve direniş çizgisini tayin edici iki temel aktör vardı: bir tanesi Dev-Sol ve Dursun Karataş, bir tanesi de Binbaşı Muzaffer ve elinin altındaki –Şemsi Özkan'ın baş çektiği– hainler koğuşu. Tamamen bu ikisi tayin ediyordu nasıl seyredeceğini mücadelenin. Konsey vardı, tartışmalar oluyordu, kararlar alınıyordu falan ama öyle ezici bir Dev-Sol kitle çoğunluğu vardı ki Metris'te, zaten onlarla beraber olmazsan yapacak hiçbir şey yok. 1984-85'lere gelinceye kadar gri tonlar da yok, yalnızca ak ve kara var. Yok, gri diye bir şey yok, bir ak bir kara var. Dev-Sol'un mücadele mantığı da; taviz verirsek teslim alırlar, şeklindeydi. Allah Allah, yerinde taviz verirsin yerinde taviz alırsın; teslim de olmazsın. İlkesel olanla taktik olanı birbirinden ayırmak mümkün ve yeterliydi. Ama orada bu konuşarak halledebileceğin bir konu olmaktan çıkmıştı. Çünkü Metris Cezaevi'nde diyelim ki o tarihte bin beş yüz kişi varsa bunun bin iki yüzü Dev-Solcu. Öyle bir kitlesellik var. Binbaşı Muzaffer de aynı mantıkla hareket ediyor. Bir de onun danışmanları, Şemsi Özkan'ın başı çektiği hainler koğuşu var. Onlar sürekli strateji üretiyor; bugün ne yapalım, sabah ne yapalım, öğlen ne yapalım, akşam ne yapalım? Binbaşı Muzaffer'in tutumu aynen böyleydi. İdari olarak en küçük bir taviz verirse sanki biz elimizi kolumuzu sallayarak çıkacağız. Ulan içerdeyiz işte, en çok çayımızı sıcak içeceğiz yani. Hayır, soğuk içeceksin! İki tarafın da zihniyeti itibariyle gri tonların ortadan kalkmış olması, bizi akla karadan bi-

rini tercihe zorluyordu. Bir yanda devrimci tutuklular, bir yanda kendi örgütlerinin etki alanından çıkmış ama idare ile de işbirliği yapmayan yeşiller (idare onlara da bir alan açmış), bir yanda da hainler vardı. Aralarında da mümkün olduğu kadar geçirgen bir ilişki kurma çabası var idarenin. Dolayısıyla Metris'teki çizgimizin; gri tonların olmayışı ve Dev-Sol'un net ve kesin bir hegemonyasının bulunması nedeniyle sola şehla bir tutum olduğu söylenebilir. İçinde benim de yer aldığım bu çizgiye o gün de sahip çıktım. Yeşiller'e gitmek zorunda kalacağıma öleyim diyorsun. Bu biraz sol bir yaklaşım mıydı? Evet, biraz sol bir yaklaşımdı. Biraz şehla bir yaklaşım ama tersinden de evla bir yaklaşımdı. Şüphesiz en başından hattı doğru kursak belki daha başarılı sonuçlar alınabilir, daha tertipli bir cezaevi hayatımız olabilirdi. Bu tutum, cezaevine giren her on kişiden dokuzunun "Bir daha buraya girenin..." deyip topuklamasına sebebiyet veren bir şeydi bir taraftan da. En kalabalık, en kitlesel ve ilişkileri en yaygın olan Dev-Sol olduğu için de en çok o etkileniyordu aslında bu tutumdan.

1985'lerden itibaren karşılıklı daha ferah tartışabilir hale geldik tüm bunları ve tımarhane ortamı ortadan kalktı. Devletin cezaevleri ile ilgili siyaseti adım adım değişti ve "Tamam ne istiyor devlet bizden? Şunu. Pekâlâ, biz bunu verelim ama sen de şunu ver," devlet de "Tamam, ben bunu vereyim ama siz de şunu yapın" noktasına geldi. Özal, Avrupa'ya "demokrasiye geçiyoruz" mesajı vermeye çalışıyor. Bir gün cezaevine bir heyet gelmiş dışarıdan –artık heyetler filan geliyor, hatta gazeteciler geliyor koğuşlara giriyor, Nadire Mater geldi mesela bizim koğuşa– ve her siyasetten temsil özelliği olan birer kişiden oluşan bir liste istemiş idareden. "Getirin bize görüşeceğiz." O gün idare de hakikaten hiçbir siyasetin kendi adına itiraz etmeyeceği bir liste yapıp göndermiş. Başka zaman öyle yapmazdı, bizden beni çağırdılar. Çok baba bir durumda dört beş tane kerli ferli adamla oturmuş, kütüphanede görüşüyoruz. Selamlaştık, hal hatır soruldu, "Bil bakalım biz kimiz?" diye sordular. "Meclis İnsan Hakları Komisyonu'ndandır, şuradandır, buradandır, öyle bir şeydir herhalde" dedim. "Yok, yok, çık yukarı." Meclis'ten yukarı nereye çıkayım, çıkılacak bir yer mi var? "Cumhurbaşkanlığından geliyoruz, biz Devlet Denetleme Kurulu üyeleriyiz" dediler. Dolayısıyla oturup adamla konuşuyorsun, "Biz şunu yapalım ama sen de şunu, şunu yap" diyorsun. 1984 sonuna kadar böyle bir şey yoktu. Bütün bu nedenlerle ve son toplamda, Kurtuluş olarak İstanbul'daki cezaevlerinde direniş çizgisi itibariyle iyi bir pozisyonumuz olduğunu düşünüyorum. Biraz

arızalıymış, olsun. Tersine arızalı olmaktan çok çok iyidir diye de savunuyorum. İyi ki öyle yapmışız.

Tabii ki demin anlattığım nedenlerle çoğu zaman savrulup sürüklenme halinde, bir takım abuk sabuk işler yapıldı. Mesela lüzumsuz açlık grevleri yapıyorsun. Hiçbir olumlu sonuç çıkmaz bundan biliyorsun ama yapmasan da olmaz. Gri yok arada. Ne bileyim, mesela çöp eylemi yapıyorsun. Sonradan öğrendik işin aslını. İstanbul'da eskiden kapıda çöp kutuları olur da insanlar getirip o kutuya açık olarak atarlardı ya çöplerini, belediye o uygulamayı bitirmiş, çöp poşetleriyle koyma uygulamasına başlamış. Cezaevinde de "Bundan sonra çöpleri kovalara dökmeyeceksiniz, bu poşetleri vereceğiz size, onlara koyacaksınız ama poşetlerin tanesi şu kadar kuruş" deyince kıyamet koptu. "Olmaz!" Niye? "Bu bir baskı, yaptırım! O zaman biz çöp vermiyoruz!" diye karar çıktı. Ne yapacağız çöpü? Her koğuşta on beş kadar kişi yatıyor. Ne oldu biliyor musun on beş gün sonra? Koğuşların girişinde çöp dağları yığıldı, yatakların üstünde kurtçuklar gezmeye başladı. Kokudan durulmuyor. Ne yaptı Binbaşı Muzaffer? "Öyle mi? Vermeyin" dedi bizi bıraktı o çöpün içinde. Ondan sonra "Biz bu eyleme son verme kararı verdik!" Bu şekilde, bir tür havlu atarak her hangi bir eyleme son veriyorsan, sen bir adım geri atıyorsan o bir tekme atıyor ve on adım geriye düşürüyor seni. Böyle saçma sapan şeyler oluyordu. Bir örnek verdim ama çok örnek var böyle. Her hafta her gün bir yerden bir şey çıkıyor. Şaka değil, açlık grevi dediğin şeyde; nihayetinde kendinden yiyorsun, bedeninden yiyorsun. Dolayısıyla içinde bir sürü abukluklar olsa da durduğumuz pozisyon itibariyle doğru bir yerdeydik diye düşünüyorum. Fazladan sopa yemişizdir, ne yapalım? O da geçti.

Direniş çizgisinden bahsetmişken bir kez daha söyleyeyim, gene sol içi rekabetin bir örneği olarak; çünkü bizimkiler arasında zaman zaman konuşulup tartışıldığına rastlıyorum. Dev-Solcuların Metris serüvenini anlatan kalın bir kitap çıktı. Kitabın baştan sona kadar kanıtlamaya çalıştığı şey şu; "Biz Metris'te şanlı direnişler yaptık, Dev-Yol Mamak'ta teslim oldu" kitabın özeti bu. Hayır, öyle değil. Şüphesiz İstanbul cezaevlerinde kırılamayan bir direniş hattının olması çok önemliydi. Ama gerçek tam olarak böyle değil bence. 12 Eylül dönemi boyunca Ankara Emniyeti'nde de İstanbul Emniyeti'nde de bulundum; Mamak Cezaevi'nde de İstanbul cezaevlerinin birçoğunda da bulundum. Hakikaten bunlar çok farklı: Diyarbakır'la Ankara farklı, Ankara ile İstanbul farklı ve bu iki dönemde de farklıydı. 12 Mart'ta da farklıydı, 12 Eylül'de de farklıydı. Şimdi Diyarbakır'a laf edemiyor insan-

lar kolay kolay ama Mamak'a çok ediliyor. Haddimi aşan bir iddiada bulunmak istemem ama Diyarbakır'daki ya da Mamak'taki uygulamanın gerek yöntemlerindeki ölümcül sertlik, gerekse politik olarak sergilenen kararlılık ve ısrar burada olsaydı, durumun nasıl seyredeceğini garanti edemez kimse diye düşünüyorum. Aralarında belirgin bir fark vardı. Nasıl Diyarbakır'la Mamak arasında varsa, Mamak'la İstanbul cezaevleri arasında da belirgin bir fark vardı. İnsaflı ve adaletli olmak lazım...

Cezaevlerinde en zor katlandığım iki şeyden biri, açlık grevleri sırasındaki nefes kokusu. Hâlâ tüylerimi diken diken ediyor. Bir haftayı geçtikten sonra artık leş kokuyorsun: kendin, kıyafetlerin, karşındaki adam, yatağın, yorganın. "On beş gün daha açlık grevi yapayım ama bu koku olmasın" diyesin geliyor. En zorlandığım şeylerden biri bu.

İkincisi de "yapmacık direniş": Mahkemelere götürüp getirirken yapılan aramalar sırasında tabir caizse usulen yapılan bir şey. Aslında direniyor musun çok belli değil, direniyormuş gibi yapıyorsun. Bu bana çok tuhaf geliyordu, yaparken resmen sıkılıyordum. Zaten ezel-ebed farfaralı işlerle pek aram olmamış. Mesela şöyle sol yumruğumu havaya kaldırıp slogan atmışlığım yoktur. Ne bileyim, en deli fişek Dev-Gençlilik zamanımda bile, öyle parka postal giymişliğim yoktur. Mecburi haller dışında her sabah traş olan, devlet malı takım elbise giyen, yatılı okul torna tezgâhından geçmiş bir tipim. Yani mizacım ve kişisel alışkanlıklarım da hiç uygun değil. Mahkemeye giderken, koğuştan çıkarken eşofmanın, kazağın falan var, onları bir şekilde üstünden çıkarıyorlar, hır gür yapıyorsun, sonuçta gene çıkarıyorlar. Mesela beraber gidiyorsun on, on iki kişi diyelim ve başka teşkilatlardan insanlar da var. Onlar yapıyor sen yapmıyorsan yandın... Usulen de olsa illa ki şöyle bir iki kıpraşacaksın. Bu da yapmak zorunda kalıp alışamadığım bir şeydi.

Sekiz yıl boyunca bir koğuşta o kadar çok adamla birlikte, kalabalık bir biçimde, kapalı bir ortamda yaşamak nasıl bir şey? Buna dair bir şeyler söylemek ister misin?

Hiç böyle bir soru akla geliyor mu bilmiyorum? Orada yaşıyorsun ve başka seçeneğin yok... Orada doğmuşsun gibi bir şey. Aslında cezaevinde yaşayan insanlar bunu bilir ve cezaevinde yatmak insanlara niye zor gelir onu da bilir. Onun için de böyle hesaplar yapmazlar. Ama "asılabilirdim" diye düşündüğünde daha iyi bir durumdasın. Ne bileyim, "işkencede ölebi-

lirdim" diye düşününce daha iyi bir durumdasın. Kendini neye hazır ve münasip gördüğüne de bağlı; normalleştiriyorsun durumu. Köşe yatakta ve alt katta yatmak iyidir, lambanın ışığı gözünü almaz, yılbaşında bir yudum el yapımı şarap içmek iyidir, dışarıdan mektup almak iyidir, kitap okumak iyidir, dil öğrenmek iyidir, daha bir sürü iyi şey sayabilirim...

Cezaevi ile ilgili bir iki şey daha söyleyip geçeceğim: Gene bir kış günü, sabahın köründe, saat 06.00'da havalandırmaya çıkarıyorlar ve kazağını, gömleğini, pijamanı, eşofmanını, çorabını atıyorlar, cascavlak koyuyorlar dışarıya, yerler kar buz, ayağında çorap bile yok. Benim de çok sık küçük tuvalete gitme sorunum var. Bir de böyle bir ortam olunca daha da sıkışıyorsun ama orada eller arkadan kelepçeli vaziyette. Hani tuvalete zaten götürmezler ama havalandırmada nasıl halledeceksin? İyi kötü, slip de olsa bir don var üzerinde. Bir seferinde Kadir'in beni işettiğini hatırlıyorum. Onun da elleri arkadan kelepçeli. Geri geri geldi, problemi bir şekilde halletti. Yeri gelmişken Kadir'in benim üzerimde cezaevinde çok emeği vardır. Doktor eşinin de öyle. Emniyetten sonraki süreçte ayaklarımdaki yaralar onun tımarıyla iyileşti.

Gene tımarhanelik zamanlardan biriydi; günlük her şeyi özellikle zulüm haline getirme konusunda büyük maharet kazanmışlardı. Sadece soyarak, döverek değil. Havalandırma soğuk, morarıyorsun, diyelim ki mahkemeden saat 15.00'de geliyorsun, atıyor seni havalandırmaya, akşam saat 20.00-21.00'de koğuşuna götürüyor. Beş saat orada bekliyorsun. Kıyamet... Hakikaten insan bünyesi nasıl dayanıyor o da ayrı bir şey. Bir seferinde gene böyle bir şey oldu, iyice morarmışsın filan, aldılar içeriye ama artık bildiğin donma haline geçmişim. Konuşamıyorum, ellerim oynamıyor, ayaklarımı sürüye sürüye yürüyorum. Öylece attılar koğuştan içeriye. Attıkları gibi yere yığılmışım. Koğuştakiler baktılar vaziyete, alttaki bitişik ranzalardan birinin ortasına yatırdılar beni, bir yanıma bir kişi diğer yanıma bir kişi yattı, bir kişi de üstüme yattı. Üçü de soyunarak yattı, üç-dört tane battaniyeyi de üstümüze kapattılar, aşağı yukarı yarım saat böyle kaldık. Buzlarım çözülünce çıkardılar yataktan. Herkesin buna benzer birçok hikâyesi vardır.

Bir de tecriti anlatıp sonra cezaevi konusunu geçeyim: Yıllardan 1984'e geldik. Metris Cezaevi'nde direniş bir türlü bastırılamayınca, Sağmalcıları hücre tipi cezaevi yapıp oraya sevk ederek Metris'teki direnişi kırmaya çalışıyorlar. Önce Dev-Sol'un şef tayfasını apar topar götürdüler ama her gün harala gürele gidiyoruz, normal günümüz yok. Operasyonlarla falan gidiyoruz. Besbelli ki Binbaşı Muzaffer ile o hain takımı bu işten de en yüksek

kârı elde edecek planlar yapmışlar. Cezaevi ile hiç teması olmayan, idare bloklarına doğru, havalandırması kütüphaneye bakan, arka tarafta bir tecrit koğuşu açtılar. Bütün teşkilatlardan ikişer üçer kendilerince münasip gördükleri kişiyi toplayıp oraya attılar. Normal koğuşlar on altı kişilikti, biz burada otuz kişi falan olduk. Ranza yok, yatak yok, sigara yok, çay yok, elbise zaten yok, böyle bir ortam ve mahkemelere gidiş geliş işkencelerine ilaveten, Allah'ın her günü sabah, öğlen, akşam kıç falakası operasyonu yapıyorlar. Bu arada da milleti parça parça Sağmalcılara taşıyorlar. Ama önce bizi ezerek arka taraftaki insanlara gözdağı vermek, kendilerince terbiye etmek istiyorlar; aramızdan fire alırlarsa zaten bonus. O tecrit sırasında bizim takımdan Sezai, İlhami, Selçuk, Yavuz ve ben vardık. Bizleri orada bir şey sormak, bir şeyi söyletmek, kabul ettirmek, bizden herhangi bir sonuç almak için değil, tamamen âleme ibret olsun diye ezdiler bir ay süreyle ve günde üç posta.

12 Eylül dönemi boyunca Kurtuluş örgütü olarak toplu savunmalar ve örgüt savunmaları konusunda da zaaflı bir tutumumuz olduğunu düşünüyorum. Daha doğrusu benim bildiğim örgüt savunması yaptığımız bir toplu dava yok. Mesela bizim davada bu olabilirdi, olması da bence haktı. Teşkilatın emniyette ve mahkemede örgüt savunulacak kararı vardı. Enternasyonal tecrübeleri bilmiyor olsaydık bile yakın örnek olarak bir önceki dönemden, 1971'den örnekler vardı önümüzde. Tabii ki dönemleri kıyaslıyor değilim Ama doğrusu, yanlışı, eksiği, gediğiyle birer parçası olarak içinde yaşadığımız dönem, bu kadarını hak ediyordu. Maalesef olamadı. Kendi yaptığım savunmalarda, 12 Eylül'ün en azgın dönemine denk geldiği için, Kürtçülükten ve devletin manevi şahsiyeti şeysinden ayrıca iki ceza aldım. Daha sonra benzer durumdaki arkadaşların savunmaları asıl dava kapsamında sayılarak, ek dava ve ek ceza uygulamasından vazgeçildi. Dolayısıyla aynı ana davada aynı cezayı aldığım arkadaşlardan bir buçuk iki yıl kadar sonra çıktım. Sonuç itibariyle emniyetlerde başlayan defolu süreç, mahkemelerde de bu şekliyle devam etmiş oldu. Aslında tek tek arkadaşlar yaptı siyasi savunma. Tek tek örgüt ve dava savunması yapmak da elbet önemliydi ama topluca kendi örgütünü ve ortak davanı savunmuş olmuyorsun. Böyle de bir zaafımız oldu diye düşünüyorum o dönemde.

Cezamı tamamladım öyle çıktım. Çıktığımda da Cahide İstanbul'da değildi. Ziya, Filiz Kerestecioğlu-avukatımdı aynı zamanda- ve Ankara Siya-

sal'dan Gönen beni Metris Cezaevi'nin kapısından aldılar. Ben Ziya'nın evine gittim.

O andan itibaren devrimci mücadele hayatımın üçüncü devresi başlamış oldu...

Pınar İstanbul'daydı, onu da yanıma alıp o akşam İskenderun'a gittim.

Uzunca bir zaman sonra gördüğün kızınla ilk karşılaşman nasıl oldu?

İlk karşılaşmamı hatırlamıyorum ama yaşadığımız bir şeyi anlatayım. Kızımla çok gergin bir ilişkimiz oldu başlangıçta. Zaman zaman Cahide müdahale ediyordu, onu bu gergin ilişkiden çıkartmak için konuşmalar yapıyor, ikna etmeye çalışıyordu. "Kızım hani babam gelsin deyip duruyordun ya, işte baban geldi" diyerek. O ikna seanslarından bir tanesinde barut gibi parladı, "Ben ne bileyim çıka çıka böyle bir adamın çıkıp geleceğini" dedi. On yaşındaydı o zaman. Şimdi ilişkimiz gayet iyi.

Çıkarken belli bir tutumla çıktım. Ben girerken teşkilatın ne âlemde olduğunu biliyordum. Arkamdan gelenler de oradaydılar. Dolayısıyla çıkınca neyle karşılaşacağımı biliyordum. Beni hayal kırıklığına uğratacak bir şey yoktu. Hani İspanya iç savaşından beş altı yıl sonra derse başlayan hoca gibi: Nerede kalmıştık, kaldığımız yerden devam edeceğiz... Dolayısıyla ilk halletmem gereken şey Cahide ile ilgili mevzu. Ne yapacağız? Benim kafamda her şey, eskiden nasıl yapıyor idiysek ona göre kurulu ama hiçbir şey eskiden nasıl yapıyor idiysek öyle yapılmıyor artık. Cahide'ye anlattım, "Buralarda olmaz, ben gideceğim ve faaliyetime devam edeceğim, senin de gelmeni isterim. Tayin olur mu olmaz mı? Olmazsa istifa et." İstifa etti geldi. Neyine güvendin de istifa ettirdin? Ondan sonra çok sıkıntılı aylar ve çok sıkıntılı yıllar yaşadık tabii ki.

Cezaevinden çıktıktan sonra ben ne buldum, ne hissettim ona dair de bir iki şey daha söyleyeyim. Ben cezaevinden çıkınca, çevre olarak ne bulacağımı nerede ise şahıs şahıs biliyor olmama rağmen "Artık o kadar da değildir" diyebileceğim bir şeyle karşı karşıya kaldım. Bu doğru mu yanlış mı, hayırlı mı hayırsız mı diye söylemiyorum; aslında yeni bir devrimci profili ve yeni bir devrimcilik tarzı buldum. Yani bizim yirmili yaşlarda başlayıp, yirmi yıl süren devrimci, örgütlü mücadelenin içerisinde tanık olduğumuz, alıştığımız, katkıda bulunduğumuz, bize katkı yapıp bizi şekillendiren, bizi oluşturan o devrimci profil, o devrimci tarz bence artık yoktu. Birbirinden kopuktu insanlar. Sabah 9.00, akşam 17.00 mesaisi yapar gibiler. Veya kü-

çük küçük kümeler varsa onlar birbirleriyle hemhaller. Öbürlerinin hali, ahvali, açlığı, tokluğu, varlığı, yokluğu vs. tüm bunlar, 9.00-17.00 arasında herkesi ilgilendiriyormuş gibi oluyor ama mesai bittiğinde herkes kendi esas hayatını yaşamaya dönüyordu. Bu benim çok dikkatimi çeken bir atmosfer oldu. Herkesin bir derdi, sorunu vardı, kimse konfor içinde yaşamıyordu ama yokluğu paylaşmayı da unutmuşuz. Bu etkili ve anlamlı "yoku paylaşmak" tabirini ilk kez Haluk'tan duymuştum. Biri işe gidecek dolmuş parası var mı yok mu onun hesabını yapıyor, diğeri hasta çocuğuna nasıl ilaç alacağını kara kara düşünürken, öbürü de kooperatif taksitinin eksiğini nasıl tamamlayacağının derdinde, başka biri için de dert çocuğun okul taksiti. Hepsininki de kendileri için çok önemli ama birbirinden çok kopuk ve çok farklı hayatlar.

Yaşanmış bir tarih üzerine konuşuyoruz

Yenilgi psikolojisi denebilir mi buna?

Tabii ki yenilginin büyük rolü var, yenilginin o gün bugündür yaşadığımız her şeyde büyük rolü var. Ama yaşadığımız her olumsuzluğu her kötülüğü, yenildik de ondan böyle oldu diye izah edemeyiz. Ne yapalım düşman çok namert çıktı diye kendi paçamızı kurtaramayız.

Yaşanılan dönemde kendinle ilgili eklemek istediğin başka bir şey var mı?

Kendi durumumda en önemli değişiklik olarak bir oğlum oldu.

O dönemde kendime "menzil eşeği" rolünü biçmiştim. Mevcut atomizasyona karşı bir reaksiyondu belki de. Özellikle cezaevinde kalmış olan arkadaşları kastederek, onlar gelip ucundan tutuncaya kadar işler istediğim yönde gidiyor olması bile elde olan ne varsa ve onunla ne yapılmaktaysa, olduğu kadarıyla baca tüttürmek kendimi yapmaktan alıkoymaya hakkım olmayan bir vazifeymiş gibi gördüm ve öyle davrandım. Nihayetinde sınırlı bir hayatımız var, zaferimizin yeri ve zamanı belirsiz. Dolayısıyla ona giden yol bizim kısa hayatlarımız açısından zaferin kendisinden daha değerli. Zira o hedefe hiç varamayabiliriz ama hep o yolda bulunacağız...

Örgütlü hayatıma noktayı koyduğumuz yer 1991 Konferansı olmuştur. Tahliyeler ve tahliyelerden sonra toplanan 91 Konferansı. O arada bir anek-

tod aktarıyım. İlhami ile Ankara, İnegöl ve Metris beraberliğimiz var. Çok uzun birlikte yaşamış olduğumuz bir hayat var. Çıktığımızda buluştuk, yürüyoruz, o projeksiyonlarını anlatıyor. Anlatırken de özel bir amaçla değil, üslubu öyle olduğu için "yoldaş" diye tamamlıyor cümlesini. Bir seferinde "Hemşerim, sen gel yoldaş lafını etme" dedim. "Niye?" diye sordu. "Aslında biz şu an öyle bir durumdayız ve sen yarın ortama hâkim olduğunda öyle bir manzara ile karşılaşacaksın ki yoldaşları boş ver, yoldaşlığı da boş ver, insanlar arkadaş bile değiller. Önce bir arkadaş olalım, yoldaş olma konusuna ondan sonra bakalım" dedim.

1991 Konferansı örgüt açısından tabiri caizse yeniden kuruluş hamlesiydi, 1976'nın yeni koşullardaki versiyonu gibi oldu

Benim için 1991'in şöyle bir anlamı daha var; örgütlü hayatımın en büyük gönül kırıklığı... Ben o hamleyi çok fazla kıra döke, kanırta kanırta, hırpalaya hırpalaya atılmış bir adım, yapılmış bir hamle olarak algıladım o zaman ve o günden bugüne bende bıraktığı esas iz hep odur.

En son İlhami ile görüştük."Siz beni kütükten silin, kavga dalaş, hır gür yok. Yirmi yıllık emeğimi ve ilişkilerimi heba etmek istemiyorum. Talep etmeniz halinde benim yapabileceğim bir şey varsa memnuniyetle kenardan katkı yaparım, kenarda durup tartışmaları izlemek ve kenardan yapabileceğim bir şey varsa yapmak isterim. Herhangi bir şekilde kimseyle çarpışmayı düşünmüyorum. Maişet sorunuma dönmek durumundayım." Böyle bir diyalogla noktayı koyduk 1991'de.

Ama kendimce şöyle bir muhakeme ve tutum geliştirdim. Bu da benim son "kibirim" bu olsun...

Bütün parametreleri üst üste koyarak ve farazi olarak bütün toplumu "iyiler" ve "kötüler" diye ayırmak mümkün olsa teorik olarak yarı yarıya bölünür diyelim. Hadi "iyiler" elli olmasın otuz olsun, bilemedin yüzde on olsun. Zaten yüzde on da değilse o toplum batsın. Bunun da yüzde doksanına gözümüzü kapadık diyelim, eder 700 bin kişi. İçinden geldiğim cemaatin tamamı bu grubun içine girer mi? El hak girer. Hangi örgütsel pürüzler ve ideolojik mülahazalarla sorunlar yaşamış ve örgüt dışına düşmüş olursam olayım, buna inanıyor muyum? Evet! Peki, ben bu toplumda yaşamaya devam edecek miyim? Evet! O halde, tamam örgüt olarak olamadı ama çevre olarak, bu çevrenin, bu iklimin, bu atmosferin dışında bir yaşam ortamını kendim için hayal ve tasavvur etmiyorum, istemiyorum, "irtibatlı" kalmak

istiyorum. 1991'den sonraki hayatımın eksenini bu yaklaşım ve bu tutum oluşturmuştur diyebilirim.

Yıllar boyu mütemadiyen aklımı tırmalayan, beynimi kemiren yine subjektif hatta aşırı derecede spekülatif bir takıntıma daha mim koyup öyle geçeyim. 1976'daki Dev-Yol, Kurtuluş ayrılığı... Kırk yıl sonra bugün bunları konuşmak kolay ya da ne bileyim, "Artık ne anlamı var?" diyebilirsiniz. Öncelikle şunu söylemek isterim: Bu kırk yıl boyunca bu ayrılık olayı, tanıdığım bildiğim birçok insan gibi, benim de içime sindirebildiğim bir olay olmadı; yani kırk yıl susup şimdi konuşmuş olmuyorum. Bir de kırk yıl sonra da olsa, önüme böyle bir mikrofon uzatıldığında, bu olaydan bahsetmeden geçmenin; hem kişisel ve ortak geçmişimize karşı bir haksızlık hem de kotarmaya çalışılan " sözlü tarih" projesi için bir eksiklik olacağını düşünüyorum. Aslında, tarih, bugünlerden bakınca, o gün bizim omuzlarımıza, o gün bizim algılamaktan, anlamlandırmaktan çok uzak olduğumuz ve yine o gün taşıyabileceğimizin çok üzerinde bir yük yüklemiş. "Sosyolojik, tarihsel, sınıfsal koşulların gereği ve rolü"nü falan, o işin erbabına havale ederek geçelim. Onlar varsa hep var. Biz kendi rolümüze bakalım. Sosyalist hareketin şu son elli yıllık tarihi içinde, 1971 direnişi nasıl önemli bir dönüm noktası teşkil ettiyse bu ayrılık da tersi yönde, onun kazanımlarını çarçur etmenin en önemli kırılma noktası olmuştur benim gözümde. Bugünden geriye bakınca, 1976-80 dönemi derken, yüz binleri kucaklayan, milyonları etkileyen, nihayet 12 Eylül gibi bir askeri darbenin kendisine asli gerekçe yapacağı ölçüde ülkenin genel gidişatı üzerinde rol oynamış bir hadiseden söz ediyoruz. Bu dönemi, ilim-irfan konusu olarak açıklamaya mezun olanlar, her biri kendi meşrebince açıklamaya çalışıyor, açıklamaya devam da etsinler zaten. Biz kendi işimize bakalım: duruma bir de şöyle 1974'ten 76'ya doğru bir bakalım: Çerçeveyi kendimize kadar daraltıp, Dev-Yol ve Kurtuluş'u oluşturan kadro ile sınırlı tutarsak; çoğu aynı cezaevlerinde birlikte yatmış, tabir caizse hepsi birbirinin ciğerini bilen; ben diyeyim on beş, yirmi siz deyin otuz, kırk kişi, o sürecin başka bir şekilde değil de bu şekilde seyretmiş olmasında; tercihleri, kararları, ufuk ve vizyonları, tutum ve tarzları, hatta kişilikleri, hırs ve zaaflarıyla hayati derecede önemli rol oynamışlardır. Rakiplerinden daha büyük, "en büyük" takım olmakla sınırlı hedefleri ile "inkârcı"- "savunucu" dalaşının kısır döngüsü içinde, ardılları olmakta yarıştığımız 1971 hareketinin yaratıcılarının dünyada ve tarihsel ölçekteki vizyonla-

rının gölgesine bile yaklaşamamış otuz, kırk kişi... Bir örgütümüz, bir gazetemiz, birçok derneğimiz olsun... Özetin özeti bu mudur? Bakkal hesabı... Bence budur! Yaşanmamış bir tarih üzerine konuşuyoruz ama yaşanmış olana bakıp tersini hayal de mi etmeyelim? Tarih gene hükmünü icra ededururken, bu otuz, kırk kişi, yapmış olduğundan başka türlüsünü -öyle esrarengiz bir şey değil, o günlerde de konuşulup tartışılan, yakıcı bir ihtiyaç olduğu o günlerde de vurgulanan- yapabilmiş olsaydı... Mümkün olsaydı da olabilseydi ve böyle bir ayrılık önlenebilseydi... Olayların, tarihin devamını şöyle bir tasavvur ve tahayyül edelim...

Böyle bir fantezi ancak bizim cenahın çabaları, kibirsiz alttan almaları, feragat ve fedakârlıkları, bilgi ve becerileri, feraset ve kararlılığıyla gerçek olabilirdi. Demek ki bizde de bunlardan yeterince yokmuş. Hani, Dimitrof'tan bu yana, mahkeme savunmalarımızda, klasik hale gelmiş "Yaptıklarımız ve yapamadıklarımızın hesabını tarihe ve halklarımıza veririz" diye, neredeyse standart bir son cümle vardır ya. Bugün, toplum olarak, siyasal, sosyal ve kültürel hayatımızın tepeden tırnağa bu kadar çorak, bu kadar süfli bir hal almış olmasında ve bu halin olağan kabul edilerek sürüp gitmekte oluşunda; bu "yaptıklarımız ve yapamadıklarımız"ın acaba ne kadar negatif rolü vardır? Şu elli yıllık zaman zarfında, pek çok yanlış kararlarımız, yapamadıklarımız, yanlış yaptıklarımız olmuştur. Ama bu olay; muazzam bir yakın tarih prestij ve mirasının, muazzam bir toplumsal kabarış ile buluşup Türkiye devrimci hareketinin eşik atlama imkan ve ihtimalinin muazzam bir sorumsuzluk ve savurganlıkla berhava edilmiş olduğu bir hadise olarak hafızama kazılmış bulunuyor. Sonrasındaki beş yıllık süreçte, bu ayrılığı rasyonalize etmeye dönük koca bir külliyat ortaya dökülmüş olmasına ve bir kısmı ölümlerle sonuçlanan kavga ve çatışmalara rağmen; benim kafamda ve vicdanımda bu ayrılık, hiçbir zaman haklı ve meşru bir yer tutmamıştır. İçimizden ve dışımızdan sayısız insanın samimiyetle böyle düşündüğünü ve böyle hissettiğini de yakından biliyorum. Öyle ki; bu ayrılığın müsebbipleri, hayatlarının geri kalan kısmının tamamını "sevap" işleyerek geçirmiş olsalar bile; bu büyük "günahın" kefaretini ödemeye yetmez. Kuşkusuz sonucu tamamen değiştirmeyi gene başaramayabilirdik. Ama yıllardır yaşamakta olduğumuz moral çöküntü bu kadar büyük ve derin olmayabilirdi. Hiç değilse bu saatten sonra, kimse çıkıp derin anlamlar yükleyerek aklanma çabası içinde olmasın isterim. Hem olup biten her şey gözlerimizin önünde oldu hem de işte geldik, gidiyoruz!

Bütün bu hayat hikâyemizin içinden süzülüp dünden bugüne kalanlarla ilgili çok önemli iki kazanıma özellikle değinmek isterim. İlki, kadın hareketinin gelişiminde ve bugünkü diri konumuna ulaşmasında, Kurtuluşçu kadın yoldaşlarımızın katkıları ve bilfiil üstlendikleri ve hali hazırda sürdürmekte oldukları çok önemli rol. İkincisi de hem son otuz yıldır sürmekte olan Kürt ulusal mücadelesi karşısında, fiili katkımız olamasa da ilkesel olarak doğru bir tutum almamız, hem de son yüzyılı yeni baştan doğru okuyup anlamamızı ve anlamlandırmamızı sağlayan, ulusal sorun konusundaki tespit ve değerlendirmelerimiz.

Bitirirken... Yararına çok inandığım bu "sözlü tarih" projesinin kotarılmasına katkı sunan tüm arkadaşlara; bu amaçla harcadıkları çaba, zaman ve enerji için takdir ve şükranlarımı ifade etmek isterim. Söyleşimiz sırasında, kimsenin nasırına basmayayım diye özel dikkat göstermeye çalıştığım bir dil veya karıncaezmez bir üslup kullanma çabası içinde olmadım. Kasıtlı itham ve imalarda da bulunmadığımı umuyorum. Ola ki bazı arkadaşlarımı istemeyerek kırmış, incitmiş olabilirim. Şayet istemeyerek de olsa böyle hissettirdiğim biri olduysa emin olmasını isterim ki, onun okurken hissettiğinden fazlasını ben telaffuz ederken hissetmişimdir.

Gerek bu proje bağlamında gerekse de genel bir tutum olarak, istisnasız hepimizin şöyle bir kaygıyı duyması gerektiğini düşünürüm: Neredeyse Yunan mitolojisindeki "altın çağ" gibi hafızalarımıza nakşettiğimiz ve gururla hatırladığımız bir dönemi ve o dönem içindeki rollerimizi anlatırken; kendimizi kaptırıp; övgüler, güzellemeler, koçaklamalar cazibesine savrulmak hak ve lüksümüz yok. Nihayetinde; hangi dış faktörlerin belirleyici rolleri altında gerçekleşmiş olursa olsun; yenilmiş-bozguna uğramış bir ordunun çeşitli kademelerden neferleriyiz. Yarattığımız eserin bugünkü hali ortada. Hedefe giden yolda geldiğimiz yer budur. Bugün bu hallerde olan bir hareketin, bu hallerde oluşundan çeşitli derecelerde sorumluluk sahibi oluşumuz da; neredeyse yarım asır sonra bile hafızalarımızda bir "altın çağ" gibi muhafaza ettiğimiz bir dönemin yaratıcıları oluşumuz da birlikte bizim eserimiz, bizim gerçeğimiz.

Son söz olarak... Metris'te 1985'ten sonraki dönemde, şartların nispeten iyileştiği, derginin, kitabın rahatça girebildiği dönemde; İrfan Cüre, İsveçli yazar Göran Thornborn'un *İktidarın İdeolojisi, İdeolojinin İktidarı* adlı kitabını çeviriyordu. Çevirdikçe biz de parça parça okuyorduk. Bilahare, Dipnot Yayınları'ndan kitap olarak çıktı. Adından anlaşılacağı üzere ideoloji ile siyaset

ve iktidar ilişkilerini analiz ediyordu. Bu kitabın bir yerinde, kelime kelime doğru hatırlayamayabilirim ama mealen şöyle bir cümle vardı: Yazarın o cümlesiyle söyleşimizi noktalayalım. "...sınıfsız sömürüsüz bir dünya idealimize ulaşmak için, keşke siyaset dışında bir mücadele yolumuz olabilseydi..."■

MİTİNGLER

FAŞİST SALDIRILARA
HAYAT PAHALILIĞINA VE
SÖMÜRGECİLİĞE KARŞI

MÜCADELE KAMPANYASI

KURTULUŞ

DOĞAN FIRTINA

Görüşenler: Gönül Erterzi, Mustafa Yeşim, Korkut Akın

Görüşme tarihi: Mart/Nisan 2015

Biraz kendinden söz eder misin, çocukluğun, ailen nasıldı?

Aslında en başa şöyle bir not düşmek isterim; "Bu anlatıların, benimki dahil, hepsi acaba öyle miydi?" diye aklımdan geçiyor. Çünkü aradan epey uzun bir zaman geçti. Bir not olarak dursun. En azından benimkinde olsun isterim.

Şimdi doğum tarihimden başlayayım... Kasım 1949'da subay olan babamın görevi dolayısıyla bulunduğu Sivas'ta doğmuşum. Üç erkek bir kız kardeşin ortancasıyım.

Babamın tayini dolayısıyla sık şehir değiştiriyorduk. Sivas'tan sonra Bergama oradan geldiğimiz Lüleburgaz'da bahçe içinde ahşap evler vardı. Bizim ev de ahşaptı. Banyoları gömme dolap biçimindeydi. Upuzun bir koridor vardı, babamla top oynardık. Karşı komşumuz tarımla uğraşırdı, büyük siloları vardı. Mısır deposunun içine girer oynardık. Aşağı mahalle, yu-

karı mahalle kavgaları yapar, bahçelerden meyve çalardık. Lüleburgaz'dan sonra Çıldır'a giderken İstanbul'a geldik, Cağaloğlu'nda bir otelde kaldık. Annem babam Mahmutpaşa'dan tişört almışlar ama biri Galatasaray biri Fenerbahçe biri de Beşiktaş. Bana Galatasaray'ı denediler kafamdan geçmedi. Beşiktaş da geçmedi bir tek Fenerbahçe geçti ve ben Fenerli oldum. Çıldır'da bir ev ayarlanmış, kerpiç bir ev. Kışı orada geçirdik. Kar yağdığında tipi olursa kapıyı kapatırdı, kürekle açılır o açılan yoldan çıkılırdı. Su, elektrik yok. Kışın altı ay Kars-Ardahan yolu kapanıyor. Haftada bir, gölün üzerinden kızakla posta geliyor. Sebze hiç gelmezdi, ancak karlar eriyip yol açıldıktan sonra kamyonla gelince anons edilir, millet gider alış veriş yapardı. Biz balık tutardık, olta, misina yok, bildiğin iplik, toplu iğnenin ucunu kıvırırdık, ucuna da ekmek takardık, değirmenin arkında balık tutmaya çalışırdık, yakalardık da. Çocukluktan beri balık tutmayı çok severim. Babamın askerlerinden biri İstanbul'dan misina ve iğne getirdiğine çok şaşırdık, toplu iğneden balık oltasına geçtik yani. O zaman daha büyük dereye gitmeye başladık.

Evimizin olduğu yamacın altında ve üst tarafında iki büyük aile yaşıyordu. Birkaç tane tandırı olan bir evde çok kalabalık bir biçimde yaşıyorlardı. Tam çayın kenarında büyük bir avluları vardı. Ağustos'ta dövenle harman yaparlar, döveni çeken atları sürerdik. Bir şey demezlerdi. Arada çaya girerdik. Bir seferinde öğlen saatlerinde üç kardeş Çıldır Gölü'ne gitmeye karar verdik. Epey bir süre yürüdük, bir tepeye gelince göl göründü ama güneş de batmak üzere. Gölü görünce hızlandık, koşuyoruz, askeri kamyonlar kum çekiyor, zınk durdu bir tanesi yanımızda, bizim umurumuzda değil ama astsubay indi aşağıya, "N'apıyorsunuz lan burada?" dedi, "Göle gidiyoruz" dedik, "Binin lan arabaya!" diye çıkışınca, arabaya bindik eve döndük. O arada evdekiler de çok telaşlanmışlar. Eve geldiğimizde babam köpürüyordu. Ağabeyimi aldı kömürlüğe götürdü, yer misin yemez misin, dövüyor. Babamın çok yaşlı bir teyzesi vardı evde, biz hemen onun arkasına saklandık biraderle. Sıra bize gelince teyze bırakmadı. Biz yırttık ama ağabeyim perişan vaziyetteydi. Annemizden çok terlik yedik ama babamdan bir kere tokat yedim.

Teksas, Tommiks kitaplarıyla tanışma

Okul flörtleri oluyor muydu?

Olmaz mı? Oluyordu tabii. Komşumuz bir subay vardı, onun kızıyla aramız iyiydi. Bir o vardı işte. Okuyan kız çocukları da vardı az olmakla birlikte. Bir yaz camiye Kuran kursuna gönderdiler biz üç kardeşi. İkinci gün kaçtık, bir daha da gitmedik. Bir sürü oyun varken mümkün değildi. Babama başarılarından dolayı ödül olarak para verilmişti, babam da o parayı İstanbul'a gönderip ilaç ve kitap getirtti. Teksas, Tommiks kitapları, başka hikâye kitaplarıyla ilk kez o zaman tanıştım. Çok sevinmiştik. Çıldır güzel bir yerdi.

Biz ayrılacağımız sene evlere elektrik ve su bağlandı. Hastane falan yoktu, annem böbrek taşı rahatsızlığı geçirdi, çok ağrı çekiyordu ancak babam iğne yapıyordu. Yakacak, Sarıkamış'tan askeri kamyonlarla gelirdi. Bizim evde her gün ajans dinlenirdi. Biz de dinlerdik. Büyük bataryalı bir radyo vardı. Her ajansta, "Cumhuriyet Halk Partisi'nden Vatan Cephesi'ne geçenler" isim isim, köy köy ilk haber olarak verilirdi. Aile sülaleden CHP'liydi. Babamın babasını hatırlamıyorum ama annemin babasını iyi hatırlıyorum. Çok kalender bir insandı, içkisini içer, şarkısını söyler, evde daha çok anneannemin borusu öterdi. *Kurtuluş*'un o ilk yazıları, *Yol Ayrımı* falan onun evinde dizildi; silahları verirdik saklardı, lazım olduğu zaman bilirdi kimin geleceğini, verirdi.

Yatılı okumak da ayrı bir olaydı. İlk günlerde yorganı çekip altında ağladığım olmuştur. Ayakkabımın altı delik, ıslanmasın diye araya karton koyuyorum. Bir gün babam Samsun'a, okula geldi, "Müdür çağırıyor" dediler, gittim yanına. Ufak tefektim, okulun en ufak ve en haylaz tipiydim. Herkesle kavga ediyordum, ufak olduğum için herkes sataşıyordu, sataştığı zaman da benden mutlaka karşılığını görüyordu, dolayısıyla her gün boğuşma halindeydim. Girdim Müdür'ün odasına baktım babam ve birkaç subay arkadaşı oturuyor, bu arada hiç farkında değilim ayakkabımın altından karton çıkmış. Babam çok üzüldü öyle görünce hemen bir ayakkabı aldı bana. Babamın Sivas'tan İstanbul'a tayini çıkınca bir kamyon tuttu. Kamyonun bir tarafı boş, orayı bize yaptılar, diğer tarafa eşyalar yüklendi, güle oynaya İstanbul'a geldik.

Yatılı okulu güzel yaşadım. Bizim sınıf da epey haylaz bir sınıftı, bir olay olduğunda Müdür kimin yaptığını sorduğunda bir kişi çıkıp söylemezdi. Soru çalardık. Özellikle matematik hocasına çok yükleniyorduk. Şimdi hatırladıkça üzülüyorum. Adam bir şeyler öğretmek için çırpınıyordu resmen. Anlatıyor, anlattığını da anlıyorsun ama "Bir sorusu olan var mı?" deyince, "Hocam ben anlamadım" diyorsun. Bir daha baştan daha basitleştirerek anlatıyor, bu sefer başka birisi "Ben anlamadım" diyor. Adam bıkmadan bir daha anlatırdı. Kasap derdik adama, Hasan Hüseyin Çukuroğlu hiç unutmuyorum adını. Çok iyi niyetli ve işini seven bir hocaydı.

Kitap okuyor muydunuz? Dünya görüşün şekillenmeye başlamış mıydı?

Özellikle lisede İngilizce Hocamızın etkisi oldu üzerimizde. Amerikan Barış Gönüllüleri'ndendi ve muhtemelen sosyalist filandı. Çünkü bize okuttuğu kitaplar *İki Şehrin Hikâyesi*, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* gibi şeylerdi; onları okur üzerine tartışırdık.

Kitap da okurduk, kütüphane de fena değildi, genellikle ders çalışmaktan çok o tür şeyleri okurduk. Lise 2'de hiç unutmuyorum, bizden bir sınıf aşağıda Hasan Beydilli diye bir çocuk vardı, sosyalist ve ateist olduğunu söylerdi. Gıcık kapardı bir sürü insan. Bir de bizim sınıfta Tahsin Usluoğlu ve Nuri Özakın vardı, bunlar da Çetin Altan okuyarak ya da aileden sosyalizmden etkilenmişler. Onlar da bana Çetin Altan'ın yazılarını getirirlerdi. O arada Kıbrıs olayları başladı. 1966-67 tarihleriydi ve Samsun'da büyük bir yürüyüş yapıldı. Yürüyüşün başında bizim sınıf vardı. Amacımız büyük ölçüde dersten kaytarmaktı; bando mızıka ile kartondan kesilmiş bir Kıbrıs haritası önümüzde, Samsun'da turluyoruz.

SBF "Hazır Kuvvetleri"ne katılma

Haftasonları çıkar mıydınız?

Çarşamba ve cumartesi öğleden sonra, pazar tam gün çıkar ve doğruca turşucuya gidip turşu suyu içerdik. Bir de oranın meşhur Adissababası'ndan yerdik. Dondurma gibi bir şeydi ama daha sertti, kaşıkla yenirdi. Bayağı da güzel bir şeydi. Cumartesi günü de köfteciye giderdik. Toptan gıda satıcısı olan bir velim vardı, Tahsin'in de velisiydi. Pazar günleri velinin evine giderdik, eşinin hazırladığı peynir ve kıymayı alır pide yaptırır-

dık. Çok güzel olurdu, hep beraber yerdik. Ben gider ondan haftada iki buçuk lira harçlık alırdım, onun yarısını biriktirir, kalanını harcardım. Biriktirdiğim parayla kardeşlerime hediye alırdım. Beyin tümöründen on üç yaşında ölen bir kız kardeşim vardı, özellikle ona alırdım. Öbürlerine kıytırktan bir şey alsam da kız kardeşime mutlaka güzel bir şey alırdım. Annem onu hiç unutmadı. Ne zaman Emel Sayın'ın söylediği "Doymadım sana" şarkısını duysa ağlardı.

Ataköy'de ve Florya'da askeri kamplar vardı. Biz lisedeyken babam bir kaç sene Kamp Komutanlığı yaptı oralarda. Biz okul açılana kadar oradaydık. Saçlarımız sapsarı vücudumuz simsiyah olurdu güneşten.

Üniversiteye nasıl hazırlandın?

O zaman üniversiteye hazırlanmak diye bir şey yoktu. Üniversiteye başvuru için iki sayfalık bir kâğıt, bir de yanında ek broşür vardı. O da soruların nasıl çözüleceğini gösteren dört sayfalık bir şey ve birkaç örnek var. Yaptığımız tek şey o küçük broşürü çözmekti. İstanbul'da girdim sınava, puanım fena da değildi. Önce İstanbul'daki okullara bakındık, pek istediğim yerler yok. Babam "Elçi olacaksın" beklentisi içinde. Ben tıp diye düşünüyorum, Ankara Tıp'ı tutuyordu puanım, altı sene okul, dört sene ihtisas, bitmez bu derken Siyasal'a kaydımı yaptırdım ama Siyasal'ı da on yılda bitirdim.

1967-68 Fransa'da başlayan geçlik hareketleri birçok ülkeye yayılmış, Türkiye'yi de etkilemişti. Sosyalizmin tüm dünyada prestiji oldukça yüksekti. Aydınlanmanın Türkiye'de tavan yaptığı yıllar. Bütün bunlar henüz çökertilememiş moral yapıyla birleşince öncelik ve özellikle üniversite gençliğini ülke ve dünyaya çok duyarlı hale getirmiş, hızla politikleştirmişti. Ben de gençlik hareketlerinin yükselmeye, giderek daha politik bir hal almaya başladığı 1968-69 yılında, aileden CHP sempatizanı biri olarak Siyasal'a girmiştim. SBF, çok yoğun siyasal atmosferin olduğu bir yer. Okulda her siyasal eğilimin derneği vardı. Sosyal Demokrasi Derneği, Sosyalist Fikir Kulübü, Ülkücüler, her derneğin panosu vardı, bazen de panel ya da konferanslar yaparlardı. Yanlış hatırlamıyorsam Alparslan Türkeş bile Siyasal Yurdu'nun yemekhanesinde konuşma yapmıştı. Ben ve birkaç arkadaş hemen hemen bütün toplantılara katılıyorduk. Birinci sınıfın ikinci yarısına geldiğimizde, artık sosyalizme sempati duyar olmuştuk. Sosyalistlerin hiç-

bir toplantısını kaçırmıyor, bütün yürüyüş ve mitinglere katılıyorduk. O tarihlerde üniversitelerde öğrenci dernekleri çok etkiliydi ve bütün öğrenciler, okula kayıt olmadan önce derneğe kaydını yaptırıp işlemlerini tamamlayabiliyordu. Sanırım solun bu derneklerde etkinliği hemen hemen bütün fakültelerde hızla yükseliyordu. Bunun rahatsız ettiği odaklar, MHP tarafından örgütlenen Ülkü Ocaklarını ortalığa salmışlardı. Sosyalistlerin, Sosyalist Fikir Kulüpleri Federasyonu (SFK) adında büyük şehirlerde şubeleri olan bir örgütlenmesi vardı hemen hemen bütün gençlik bu yapı içinde toplanmıştı. Yine hemen herkes, parlamentoda da ses getiren Türkiye İşçi Partisi içindeydi. İlk yılın ikinci yarısında dernek seçimleri oldu ve SFK adayı seçimi kazandı. Ondan önce Fikir Kulüpleri Federasyonu kongresi oldu. Ankara hukuk asistanlarından Doğu Perinçek başkan seçildi ancak başkanlığı en fazla altı ay kadar sürdü. Atila Sarp başkanlığında Milli Demokratik Devrim (MDD) tezini savunan *Aydınlık* dergisi çevresinde toplanmış, Mihri Belli'nin çok etkili olduğu, grup seçimi kazandı. Bir süre sonra *Aydınlık* dergisi içinde ilk ayrılık oldu. *Proleter Devrimci Aydınlık* (PDA), *Aydınlık*'tan ayrıldı. Cengiz Çandar, Oral Çalışlar siyasalda PDA'nın başını çekiyordu. Onların ayrılmasıyla SBF-SFK'ya moral olsun diye 1969 başlarında SBF-SFK'ya üyelik için başvurduk. Artık SFK yönetimindeki derneğe daha çok uğramaya başlamıştık. Bir gün dernekte oturuyoruz, "Hazırların gidiyoruz" dendi; baktım birileri sopa alıp gidiyor, ben de bir sandalye bacağı alıp montumun altına koydum. Taksilere bindik ve Beşevler İktisadi Ticari İlimler Akademisi'ne gittik. Bizi Siyasal'da sık sık gördüğüm Şaban İba karşıladı kantine gidip oturduk. Derneğe üye olalı daha on gün olmamış, insanları sadece şahsen tanıyorum. En çok tanıdığım Sabahattin Kurt. Onu da köy çalışmalarından döndüğünde zaman zaman gelip yurttaki odamızda birkaç gün kalması sırasında yaptığımız sohbetlerden tanıyorum. Onun yanına oturdum. Etrafa bakınıp kimin ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Birden kantinin karşı tarafından sandalyeler uçmaya başladı. Tabii ki bizden de karşı tarafa. Sonra silahlar patladı, bir anda her yer boşaldı; elimde sopa dikiliyor, ne yapmam gerekir diye düşünüyorum. Sopayı mı fırlatayım –o mesafeden bir işe yaramaz– karşıda köşelere sinmiş birkaç kişi var saldırmam mı gerekir? Bunlar çok kısa bir anda oldu ve sonunda bizden birinin beni sertçe ittirip "Çık dışarı" dediğini hatırlıyorum. Dışarıda, SBF'den tanıdığım birinin kapının kenarına diz çökmüş ateş ettiğini gördüm. Kantinin dışında toplandık,

sopa hâlâ elimde, Şaban İba "Git kantine bak, senden kimse şüphelenmez" dedi, gittim karşı tarafta iriyarı biri yerde yüzüstü yatıyor, sırtındaki cekette üç delik var. Döndüm gördüklerimi anlattım, sonra Siyasal'a döndük. Bu eylemle SBF hazır kuvvetlerine katılmış oldum.

Faşist saldırıların giderek arttığı dönemdi ve biz hemen her gün, çeşitli okul ya da mahalleden gelen destek çağrılarına koşar olduk. 1969 baharında üniversite gençliğinin anti-faşist, anti-emperyalist eksendeki mücadelesi iyice yükseldi ve toplumun tüm kesimlerinde ses getirmeye başladı. Gösteriler yapılıyor, faşistlerle çatışmalara giriliyor, yürüyüşler, mitingler, üniversitelerde işgaller oluyordu. O zamanın ilginç eylemlerinden bir tanesi geldi aklıma: Belediye öğrenci pasolarına zam yapmıştı, o nedenle Dev-Genç bir karar aldı. Otobüsleri ele geçiriyor, yolcuları boşaltıyor ve üniversitelerin bahçesine çekiyorduk. Siyasal'la Hukuk arasındaki yol, belediye otobüsü dolmuştu. O zamanki üniversiteler yasası nedeniyle polis, rektör hatta fakülte dekanı izin vermeden üniversite sınırları içerisine giremezdi. 12 Mart öncesi üniversite yönetimleri polisin girmesine kolay kolay izin vermiyordu. Kendisi halletmeye çalışıyor, öğrencileri yatıştırıyordu falan. O otobüs eylemi sonucu belediye zammı geri aldı.

Türkiye devrimci gençlik hareketinin merkezi Ankara'ydı o zaman. Bütün şehirlerden insanlar Ankara'ya gelir orada irtibat kurardı. Dergiler orada çıkardı. Sol yayınların merkezi genellikle Ankara'ydı.

Üniversite gençliği odaklı hareketin daha demokratik ve özgür bir üniversite talepleri mi söz konusuydu?

Öğrencilerin eğitimle ilgili sorunları gündeme geliyordu bu işgallerde mutlaka. Beş maddelik bir talep olursa bunun üç tanesi eğitimle veya yurt, burs, barınma gibi o fakülteye has sorunları gündeme getirilirdi. Bu sorunlarla birlikte genel siyasi talepler gündeme gelirdi. Fakülte yönetimlerinde, öğrenci temsilcileri de vardı ama oy sahibi değildi. Oy sahibi olması için çaba gösterildi diye hatırlıyorum. Bugünden baktığımızda demokratik üniversite anlamında çok ileri bir durum vardı aslında. Üniversiteler hem mali hem idari özerklik içindeydi. Onun dışında anti-emperyalizm önde gelen talep ve sloganlardan bir tanesiydi. 12 Mart öncesinde, FKF zamanında – henüz Dev-Genç olmadan önce– bir 19 Mayıs ya da 27 Mayıs'ta yurtlardan meşalelerle çıkıp Sıhhiye Ordu Evi'ne kadar yürüdük; Zafer Meydanı'nda

"Ordu millet el ele, Milli Cephe'de" diye slogan attık. Orduda da anti-emperyalizm, özellikle genç subaylar arasında yaygındı. O zaman cunta heveslileri var, muhtemelen onların etkileri oluyordu ama daha sonraki süreçlerde, özellikle ayrılıklardan sonra, 1970 ortalarında yapılan kongreyle FKF'nin adı DEV-GENÇ olarak değiştirildi. Mahir Çayan'ın Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup'u yazdığı dönem. Mihri Belli'yle de yollar ayrıldı. Bu kongrede daha sonra THKP-C'yi oluşturan ekip Dev-Genç yönetimine geldi. Ertuğrul Kürkçü başkan seçildi. Böylece, THKP-C militanlarının Dev-Genç'i ele geçirmesinden önce başlayan süreçte, bu tür sloganlar kalktı ortadan.

12 Mart Darbesi'nden üç dört gün önce bir ya da iki kez, her fakülteden militanlar seçildi, evlere gittik ve sabaha kadar beklediler. Darbe olacak, teçhizat gelecek biz de çıkıp o ortamdan faydalanıp tutuklamalar yapacağız. Kimleri tutuklayacağımızı pek bilmiyoruz ama söylenen oydu. "Burada bekleyeceksiniz, malzeme gelecek, hedeflerimiz var ve o hedeflere müdahale edeceğiz" dediler. 9 Mart günü Ankara sokaklarında polis yoktu, çok iyi hatırlıyorum. Her zaman Amerikan Havayolları ya da Amerikan Kültür Merkezi önünde polisler beklerdi; o gün hiçbir yerde polis yoktu. Hükümet, polis hepsi darbe olacağını biliyor ve herkes çekilmiş ortalıktan, bırakmış artık, yapacağı bir şey yok. O kadar güçlü yani gelenler. 9 Mart'ta darbe olacak diye herkes bekliyor. Dev-Genç kendi mantalitesine uygun tertibat alıyor. O da darbecilere bağlı olmadan, kendisi bağımsız bir takım eylemler gerçekleştirmek istiyor. O eylemler için de timler hazır, evlerde bekliyor. Mesela biz Siyasal'dan on kadar kişi, Halil Ergün'ün evine gittik. Sabaha kadar orada bekledik, sabah ertelendiği haberi geldi. Arkasından 12 Mart geldi. 12 Mart Muhtırası'nın metninde, askerler içerisindeki ilerici, demokrat unsurların taleplerine sahip çıkarmış havada bir söylem egemendi. Sonra bunun o insanları tasfiye etmek için yapılmış bir dümen olduğu anlaşıldı.

THKP-C'nin timleri oluşturuluyor

12 Mart öncesi toprak işgallerine destek çalışmalarında ne yapıyordunuz?

O zamanın ayırt edici eylemlerinden olan toprak işgalleri, köylü mitingleri, köylü direnişleri özellikle Ege ve Karadeniz'de çok yaygındı. Akhisar yöresinde tütün mitingleri, direnişleri oluyordu. Meşhur Bafa Gölü direnişi

ve toprak işgalleri vardı. Bunlar sadece Dev-Genç tarafından yapılmıyordu. O zaman Dev-Genç'ten uzaklaşmış olan Aydınlıkçılar da aynı çalışmayı yürütüyordu. Onlar da köylere gidip özellikle Ege Bölgesi'nde çalışırlardı. Zaten 12 Mart Darbesi'nden sonra yapılan tutuklamalarda, köylüler de geldi onlarla birlikte. "Toprak işleyenin su kullananın" temasıyla çalışmalar yürütülüyordu. 1970 sonbaharında haşhaş ekiminin yasaklanması söz konusuydu. Yedi sekiz kadar arkadaşla Çorum ve çevre köylerde, bu yasağa karşı bir miting için çalışma yapmak üzere gönderildik. Metin Ayçiçek, Faruk Yüksel ve başka fakültelerden üç arkadaşla Sungurlu'dan iki yerel devrimci. On gün kadar Çorum çevresi köyleri dolaştık. Yayan dolaştığımız için günde dağ-tepe iki ya da üç köy dolaşabiliyoruz. Çok ilginç anılarımız oldu. Bir akşamüstü bir köye vardık. Ortalıkta kimse yok, kalabalık bir köpek sürüsü tarafından karşılandık. Bereket elimizde sopalar var. Onlarla uzak tutmaya çalışıyoruz. Yaşlı biri çıkıp bağırınca köpekler çekildi. "Nereden gelir nereye gidersiniz?" diye sordu, anlattık. "Köy halkı nerede?" diye sorduk. Meğer yakında bir köyde düğün varmış herkes oraya gitmiş. Görme engelli ihtiyar, bizi evine davet etti; ev tek göz, bir de on beş yaşlarında çok güzel bir kız var. İhtiyarın kardeşinin kızı olduğunu ve ona hizmet ettiğini öğrendik, bereket ekibin yarısı başka köylere gitmek için ayrı bir yerdeydi. Kız leğen ve sıcak su getirdi, ayaklarımızı yıkayacak; ne yapacağımızı şaşırdık. Neyse ki Metin uyardı, "Kabul etmemek hakaret sayılır" diye. İhtiyar köyün ozanıymış, köy köy dolaşıp saz çalıp söylüyormuş. Çay içip sohbet ettik. Sonra yemek çıkardılar hep birlikte yedik ama boğazımızdan geçmiyor. İhtiyar çok yoksul ve elindekini de bize ikram ediyor. Yatmadan önce epeyce sohbet ettik. Sabah ihtiyarla yeğenine veda edip ayrıldık. Yolda anlaşıldı ki hepimiz kıza âşık olmuşuz!

O dönemde faşistlerle çatışmalar oluyor muydu?

12 Eylül öncesi kadar yoğun değil ama oluyordu. Sık sık çatışmalar oluyordu, ölenler oluyordu. Faşistlerin pusu şeklinde cinayetleri vardı o zaman. Beşevler'de Fen Fakültesi'nde işgal vardı, oradan çıkan Nail Karaçam arkadaşımızı pusuya kurarak öldürdüler. Pos bıyıklı, babayiğit bir arkadaştı, herkes çok severdi, çok militan bir arkadaştı; Haşmet Karaçam'ın abisiydi. Nail pusuyu fark ediyor, ateş edenin üstüne atlıyor, birlikte yere düşüyorlar ama silah patlıyor ve mermi tam kalbine geliyor. Kalkıyor, 100-150

metre adamı kovalıyor ondan sonra yere düşüyor. Faşistler çok sevinmişlerdi onu öldürdüklerine. O zaman öyle hedef tipler vardı faşistlerin gözünde. Mesela Yusuf Küpeli de öyle birisiydi. Hem faşistlerin korktuğu hem de devrimcilere moral, cesaret veren önderlerdendi.

Dev-Genç yönetiminden birisi bir gün beni çağırdı, Gaziosmanpaşa'nın yukarılarında, yabancı bir ülkenin temsilciliği olan bir yere müdahale edileceğini söyledi. Ben ve bir arkadaş gittik, ben işimi yaptım ama öbürü beceremiyor; elinden alıp onu da yaptım, sonra kaçtık. Arkamızdan "Durun" diye sesler geldi, biz yokuş aşağı koşuyoruz. Yanımdaki arkadaş düz koştu ben iki apartmanın araya girdim. O arada gümbürtü koptu. İleriye koştum, bir duvarın üstüne çıktım. Aşağı yukarı altı metre yüksekliği vardı, aşağıda işçiler çimento karıştırıyordu. Baktım arkamdaki polis silahı doğrulttu ben attım aşağıya kendimi, adam sıktı tam başımın üzerinden geçti mermi. İşçilerin arasına dört ayaküstüne düştüm. Adamlar ellerindeki her şeyi bıraktı. Gümleme ve silah sesine onlar da şaşırdılar ama ben doğrulamıyorum. Zorlayarak doğruldum yavaş yavaş yürüdüm gittim, onlar hâlâ bakıyorlardı. Yüz metre kadar koşup ondan sonra bir bakkala girdim. O arada ekipler geldi geçti. Orada gazoz içtim sakin bir şekilde. Montumu çıkardım, adamdan poşet aldım onun içine koyum, elimde poşetle gidiyorum. Kıyafet değiştiriyorum aklım sıra. Günler geçti, 12 Mart oldu, cezaevine girdik. Bir gün Emil Galip Sandalcı'nın makalesini okuyorum. Benim o işe beraber gittiğim vatandaşın polis olduğunu, hem de isim vererek yazmış. Onun polis olduğunu resmen yazmış. Meğer orada tezgâha gitmişim.

Bu eylemlerin stratejik amacı neydi?

Anti-emperyalist eylemlerdi. Emperyalizmi ya da halka karşı suç işleyen bir yönetimi hedef göstermek için yapılıyordu. Devrim durumunun ortaya çıkması için, yöneticileri yönetemez hale getirmekti bir amaç da. THKP-C'nin timleri oluşturuluyordu. Örneğin Siyasal'da, THKP-C adına şehir gerillası ya da gerektiğinde kır gerillası olabileceği söylenen Kaçaroğlu başkanlığında beş kişilik (Ali Alfatlı, Yaşar, Mehmet ve ben) bir ekip vardı. Bunun için çalışıyorduk. Kaçaroğlu da İlhami'ye bağlıydı yanılmıyorsam. Siyasal'ın spor salonunda ağırlık çalışıyoruz, kültür fizik yapıyoruz hazırlık babından. O zaman Kaçaroğlu seçiyor elemanları. Bana geldi, bir ekip oluşturduğunu, katılıp katılmayacağımı sordu, katılacağımı söyledim ama en

son bana gelmiş. Yani en son gözünün tuttuğu adam benim, tereddütle geliyor, bundan olur mu olmaz mı diye, bunu da bana ima ediyor!

Siyasal'dan on beş, yirmi kişilik bir ekip "kır gerillası" çalışması da yaptık. Yanımızda az sayıda silah var, ODTÜ ormanlarının arkasında dağlık bir bölgeye gittik. Yüksek bir yere çıktığımızda şehri görüyorduk ama dağda, bayırda yatıyoruz ve o zaman orada in, cin yok. Hiçbir şey yok. Su lazım oldu. Üç dört kişi yanımızdaki bidonları sırıklara takıp gece gittiler ama gelmiyorlar. Herhalde bizi kaybettiler diye düşündük, ateş yaktık bir sırığın ucuna, kaldırdık, bizi görsünler diye sallıyoruz. Gerillayız ya! Gerçek olsa çoktan ölmüştük, herhalde. Bir süre sonra geldiler. Gece uyuyacağız ama hiçbir şey yok. Toprağı biraz düzeltiyoruz ama yamaçtayız. Başımızda da Dev-Genç yönetiminden Zafer Kutlu var. Yamaca yatıyoruz ama hiçbir pozisyonda rahat edemiyoruz. Sonradan öğrendik ki eğimli arazide zemini biraz düzeltip enlemesine yatılırmış. Ne yapacağımızı bilmiyoruz, başımızdaki de bilmiyor. Daha uzaklara gittik, bir su birikintisi bulduk, millet susuzluktan ölüyor, suyun üstünde böcekler filan geziyor, gerilla içer dedik, mendille süzüp içtik. Bütün gerilla hastalanabilirdi! Biz on beş gün falan kalacaktık orada –herhalde telef olurduk(!)– neyse ki üçüncü gün haber geldi, "Şehre gelin" diye. Bunların hepsi acemilik işte. O zaman da telsizler vardı, kır gerillası olacağım diyorsun, telsizin yok. Mesela İstanbul'dan THKO önderleri geliyordu, kalacak yerleri yok. Yurtlarda kalıyorlar. Ankara'da barınma şansları yok. Neden ve nasıl olabilir böyle bir şey? Hâlâ da çözebilmiş değilim. O zamanlar illegal mücadele konusunda herkes deneysiz. Sadece sahte bir kimlikle elini kolunu sallaya sallaya dolaşılabiliyordu. Kızılay'ı kullanmadan git gideceğin yere, hiçbir şey olmazdı. Oradan bile biraz kılık değiştirmeyle geçebilirdin. Önderlerin yaşı da çok gençti. En yaşlısı 25'inde. Ne kadar siyasal faaliyet deneyi, ne kadar illegal mücadele deneyi var ki...

Polis telsizlerini dinliyorduk. Televizyonda bir ayar yapılıyor, bütün polis telsizlerini dinliyorduk. 12 Mart öncesi Mahir, İlhami, Kaçar'ın yakalandığını da öyle öğrendik. Arabayı çalıyorlar, çaldıkları araba bir emniyet müdürünün karısının arabası, adam anında fark ediyor ve haber veriyor. Tüm ekipler peşine takılıyor, biz de duyuyoruz olayı ama müdahale edemiyoruz. Yakalandıklarını falan hepsini dinledik yani. Ondan kısa bir süre sonra da SBF Yurdu baskını oldu. Niğde Yurdu'nu faşistler işgal edince, içinde Şaban İba (Zapata) ve yine Dev-Genç yönetiminden Hüseyin Yavuz

'un olduğu bir grup, baskınla yurdu ele geçiriyor ve ertesi sabah polis olayı fark edip Niğde Yurdu'na saldırıyor. Oradakiler çatışarak bizim yurda çekiliyor. Biz okuldayız. Duyunca dışarı çıktık, baktık polis yurdu çevirmeye başlamış. Biz okuldakiler, her ihtimale karşı savunma tedbirleri aldık; yurt önünde ise polis yurdun boşaltılması için anons yapıyor. Okul yöneticileri araya girmeye çalışıyor. Bir iki başarısız deneme sonrası polis barikatları kısmen aşabildi. Okuldan izliyoruz. Balkonlardan aşağıya müdahale yavaş yavaş üst katlara geldi. Sonradan daha provakasyonlar ve olumsuz durumlar olabileceğini düşünen direnişçilerin anlaşma yapıp dışarı çıkmayı kabul ettiğini öğrendim.

O dönemde dünya devrimci hareketlerinden deneyim aktarımları oluyor muydu?

Yabancı dil bilip, uluslararası bağlantısı olan insanların belki olabilirdi. O tarihlerde özellikle Latin Amerika'da, Küba, Uruguay deneyimleri var ama o deneyimler, bugünkü gibi bilinmiyordu. THKP-C henüz silahlı faaliyete adım atma niyetinde değil, bunun hazırlığını yapıyor. Bizim tim gibi sadece Ankara'da, en az 3-4 tim vardı. Ama bunlar daha hazırlık evresindeydi. Daha sonra mücadelenin önderliğini yapan insanların sadece kendileri katıldı eylemlere. Bir de anlık ihtiyaçtan gelişen ilişkilere dayanan, beş on insanı katabildiler. Çünkü örgütlenme hiçbir şekilde buna hazır değildi. THKO'nun silahlı mücadeleyi başlatması, gençlikteki insanları etkilemeye başlamıştı. Bu da THKP-C önderliğini, düşünülenden erken silahlı mücadeleyi başlatmak zorunda bıraktı. Bu doğru muydu, yanlış mıydı ayrı bir tartışma konusu. 12 Eylül sonrası ortaya çıkan örgütlerin teorik ve politik düzeydeki sunumlarına, hatta örgütlenme düzeyinde yaptıklarına baktığın zaman, bir birikimi en azından yaşamış, Marksist literatüre daha fazla hâkim olan önderlerin yaptığı hatalara baktığın zaman; onların yanlışları bir şey değilmiş diye düşünüyorsun.

Sınıfsal dokusu nasıldı önderlerin ve sosyalist hareketin?

Esas olarak küçük burjuva kökenli, orta sınıftan gelme insanlar. Yer yer köy yoksullarından gelen insanlar da var sosyalist hareket içerisinde. Hatta süreç içerisinde belki sayıları daha da arttı ama daha çok küçük burjuva kökenli ailelerden gelen insanlardı. Taşrada ve yer yer işçilerle ilişkiler geliş-

tikçe köy kökenli devrimciler de çıktı. O zaman dinlerdik hep, "Akhisar'ın bir köyünde bilmem kim komünist, gidince adamla Marksizmi tartışıyorsun". Böyle köylüler vardı. Çok eskiden kalmış insanlar ve Marksist. Keza Karadeniz'de de böyle insanlar vardı, bunlardan bir tanesi İsmail Yeşilyurt, diğeri İsmet Çörtük. O dönemden kalma, halk arasından çıkan, öğrenci kökenli olmayan, köylülükle, çiftçilikle ya da kahvecilikle uğraşan insanlar.

O dönemde kadın meselesine ilişkin siyaseten herhangi bir tartışma oluyor muydu?

Öyle bir tartışma hatırlamıyorum. Belki birileri tartışıyordu ama biz tartışmıyorduk. Kadın arkadaşlar da vardı ama az sayıdaydılar. 12 Mart sonrasına göre çok az sayıdaydı.

Giyim kuşam nasıldı?

Postal, kadife pantolon ve parka. 12 Mart Darbesi'nden sonra biraz daha dikkat etmeye başladık, kılık kıyafetimize.

Kızıldere için boykot ve Öcalan'la birlikte tutuklanma

12 Mart'ı nasıl karşıladın?

Olağan bir şey gibiydi. Olayın önemini de kavramamış olabilirim Zaten 21 yaşındayım. Okula aynen devam ettik. Bizimle bağlantı kuran Kaçaroğlu ve İlhami'ydi. İkisi de cezaevinde o sırada. Bizden bir önceki dönemde başka arkadaşlar vardı. Oğuz Etçi, Sürüngen Saffet vb. Dev-Genç yönetimiyle artık onlar vasıtasıyla ilişki kuruyorduk. Bize haber getiriyorlar, biz de bu haber doğru yerden gelmiştir diye sorgulamıyoruz; onlar bizim üstümüz çünkü. Biz faaliyetimize aynen devam ediyoruz. Arada görüşmeler oluyor. Ben Siyasal Yurdu'ndan Ali Alfatlı'yı da alıp Milli Savunma Yurdu'na gittim. Orası zaten devrimcileri üssü gibiydi. Tamamen bizim hâkimiyetimizdeydi. Elrom olayından sonra esas niyetleri açığa çıkmış oldu. Ondan önce de ufak ufak başlamışlardı ama kendilerini kontrol ediyorlardı. Bir de okula gelip ne yapacak? 12 Eylül'deki gibi hemen herkesi toparlamadı, bekledi üniversitelerle ilgili. Ama dekan Mümtaz Soysal'dı, onunla ilgili dava açtı, o gitti. Biz o arada okulda faaliyete devam ediyoruz. 1971 Haziran'ında 12

Mart diktatörlüğünü protesto için sınavları boykot kararı aldık. Başka okullardan, şimdi ismini hatırlamadığım arkadaşlar da destek için geldi ikili, üçlü gruplar halinde okulun etrafını turluyoruz. Sınav için gelen olursa ikna etmeye çalışıyoruz. İlk üç gün boykota destek fena değildi. Sonra giderek azaldı. Sıkıyönetim de boykotu kırmak için uğraşıyordu. Desteğimiz yüzde ellilere kadar düştü diye hatırlıyorum.

1971-72 döneminde Abdullah Öcalan, Siyasal'a girdi; bir biçimde tanıştık onunla. Aramızda iyi bir diyalog gelişti. Siyasal'da "Sütunlu Salon" dediğimiz bir yerde, bir aşağı bir yukarı Apo ile voltalıyor, tartışıyor, sohbet ediyoruz. Onu Cepheci yapmaya çalışıyoruz. Bütün grupların ilgi odağıydı Apo. Birinci sınıflara gidiyoruz, konuşuyoruz, ilgileniyoruz. Apo kararlılığı, bilinçli olması, okuması, siyasal sorunları tartışabilmesi ile farklıydı. Daha liseden sosyalizmle ilişkisi olmuş, sempatisi var; hukuk okurken iyice gelişmiş, dolayısıyla Siyasal'a da boş gelmedi. İki cümle konuştuğu zaman anlıyorsun zaten. Herkes kendi siyasi yapısına çekmeye çalışıyordu onu. Şubat'ta sömestr tatili oldu. Siyasal kütüphanesinin olduğu yolun başında Apo'yu gördüm, "Artık karar ver" dedim, "Ayıp ettin ben Cepheciyim zaten, sen ne diyorsun?" dedi. Karşılıklı olarak güveniyoruz birbirimize; öyle bir ilişki gelişti aramızda. Cezaevinden çıkıncaya kadar da devam etti. Daha önce Kürt sorununa ilişkin doğru düzgün laf edilmiyordu; vardı bir takım Kürt örgütleri ama ilk defa Dev-Genç "halklar" terimini getirdi gündelik siyasi literatüre. Hatta Ecevit'in Tandoğan Mitingi'ne gittik kitle halinde, halklar sloganını kullandığımızda Ecevit acayip tepki göstermişti. Bir sürtüşme olmuştu oradakilerle. Halklar tanımı, 12 Mart'tan aşağı yukarı on ay kadar önce ilk defa gündeme geldi.

O arada ne tür olaylar oluyordu da cezaevine girdin?

Türkiye'deki gelişmeleri izliyoruz. Mahirler İstanbul'da yakalandı. Sibel Erkan olayı oldu. Üzülüyoruz ama "Siyasal mücadelede bu tür şeyler olacak, umudu kesmemek lazım" diyerek insanları ikna etmeye çalışıyoruz. Dilimiz döndüğünce, aklımız yettiğince anlatmaya çalışıyoruz. Mümkün olduğu kadar öğrenci kitlesini diri tutmaya çalışıyoruz ama başka türlü bir faaliyetimiz de yok. Öğrenci kitlesinin dışına çıkamıyoruz; hatta ve hatta Siyasal'ın dışına çıkamıyoruz. Artık sağa sola gidip faşistlere müdahale etme şansı falan kalmadı. Onun için Siyasal'da mümkün olduğu kadar politik ça-

lışma yapmaya, THKP-C'yi, ne yapılmak istendiğini öğrencilere aktarmaya çalışıyoruz. Arada illegal bildiri dağıtılıyor, kuşlamalar yapılıyor, devlet dairelerı dahil her yerde duvarlara direklere çıkartmalar yapıştırıyoruz. Diğer gruplardan insanlarla tartışıyor, konuşuyoruz. O zaman daha "Kesintisizler" falan yok. Esas faaliyet o zaman buydu.

12 Mart öncesi Sarp Kuray'la Dev-Genç arasında ufak tefek sürtüşmeler oluyordu. Ama Dev-Genç o kadar büyük ki pek kimsenin gözü kesmiyor onunla dalaşmayı. THKO'lular geldi Siyasal'a ama esas üslendikleri yer ODTÜ'ydü. Asker ve polisin Denizleri aramak amacıyla başlattıkları o meşhur yurt baskınından sonra oradan çıkıyorlar. Ufak tefek sürtüşmeler yurtta da oluyordu. Bize tam yansıtılmasa da biz bunu hissediyorduk.

THKO'dan Kadir Manga geldi bir gün, kapıda da bir arkadaş nöbet tutuyor, ben de onun yanındayım. Ben kimlik sordum; bu, kimlik göstermeden bastı gidiyor. Çektim silahı, ellerini kaldırmasını istedim. Çıkarttı kimliğini ama çok bozuldu tabii. O sırada Dev-Genç yönetiminden birileri görmüş,"Ne yapıyorsun?" dediler, "Kimlik soruyorum göstermiyor, ben herkesi tanımak zorunda mıyım?" dedim. Hâlbuki tanıyorum, kasıtlı yaptım... Yani bu o zamanki havayı biraz anlatır sanırım. Neyse ki o makul davrandı. Ama o zaman biraz da havadasın.

Ailenin tutumu nasıldı?

Annem daha destekçiydi. Babam biraz daha sertti, "Askerlerin ne olduğunu bilmezsin, her şeyi yaparlar, okulu bitir, ondan sonra ne yaparsan yap" diyordu. Annem biraz daha yatkındı ve "Ben de sosyalistim" demeye başlamıştı o zamanlar. Sonraki yıllar boyunca da hep öyle oldu Her zaman devrimcilerin yanındaydı ve her şekilde destek oldu. Babam CHP'yi, annem bizimle sosyalizmi savunuyordu. Sonra babam da" CHP'li Kurtuluşçu"oldu. Onun meşhur bir hikâyesi vardır: Üsküdar CHP'de bir tartışma oluyor, babam masaya vuruyor "Biz CHP'li Kurtuluşçular..." diye konuşmaya başlıyor. Oradan birileri anlattı bunu, ondan sonra epeyce takıldık babama. Her yemekte aile bir araya gelirdi ve yemek, şamata gürültüyle geçerdi. Herkes birbirine takılır, laf atar, şaka yapar falan ama daha çok da babama takılırdık.

Kardeşlerim beni destekler pozisyondaydı. 12 Mart'tan sonra biraz daha aktif hale geldiler. Kurtuluş'un Çiçekçi'deki gelişmesinde onların çok katkısı

vardır. Babam emekli olduktan sonra bütün emekli subaylar gibi, gereksiz bir iş yapıp pasajın içinden dükkân almış bir tane. Orada elektrik tamiratı yapıyor, kaset, plak satıyorlar. O dükkân merkez gibi oldu. Gençlerin ilgisini çekiyor, kaset alırken sohbet ediliyor, propaganda yapılıyor. O zaman Bülent Uluer, Mete Özer, Ümit Savaş ve bizim birader arkadaş.

Sen nasıl yakalandın?

Ben yakalanmadım, kendim teslim oldum. Kızıldere oldu, sabah okula gittik hemen arkadaşları topladım, "Boykot ilan edelim" dedim. Üstün Erdil karşı çıktı, "Bize, bir şey yapmayın dediler" diyor. "Öyle şey olmaz, arkadaşlarımız Kızıldere'de katledildiler, tepki göstereceğiz" dedim. Hiç unutmuyorum, Apo (Abdullah Öcalan) destekledi. Herkes büyük anfiye toplandı, öğrenciler geldi, ben çıktım "Kızıldere'de arkadaşlarımız faşist generaller çetesi tarafından katledildi" diye başlayan bir konuşma yaptım ve bunu protesto etmek için üç gün boykot ilan ettiğimizi söyledim. Sloganlar başladı, okul boşaldı. Cunta buna çok tepki duyuyor. Ankara Sıkıyönetim Komutanı, hemen bir üst düzey askeri Siyasal'a gönderiyor. O zamanki dekan, sosyalist bir adam olan Ruşen Keleş'ti. Gelen asker, ana avrat küfrediyor, boykotu kim yaptıysa hepsini istediğini söylüyor. Birkaç gün gözükmedik ortalıkta. Bu arada, üçüncü gün mü ne, millet yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlıyor ve polis Siyasal'ın çevresinde tertibat almış, Apo'yla birlikte üç dört kişiyi alıyor ama kimsenin haberi yok. Bu arada yetmiş seksen kişilik bir liste asıldı Siyasal'a; savcılığa gitmeleri için. Üstün'e –talimatlar onun vasıtasıyla geliyor– sorduk, "Bekleyelim dediler" diyor. Zaten on beş kişiyi çağırıyorlar. Benim ismim dördüncü grupta falan. Gidenler ifade verip geliyor. Böyle olunca "Gidin" diye talimat geldi. Herhalde "Alsalar bile iki üç ay yatar çıkar" diye düşündüler; biz de gittik. Tabii öyle olmadı... Ondan sonra bıraktıklarının da bir bölümünü, tekrar tutukladılar. Benimle gidenlerden bir tek beni tutukladılar. Savcı Baki Tuğ'a çıktık. Dört -beş kişiydik, hepsini bıraktı beni tutuklama kararıyla mahkemeye sevk etti. Mahkeme tutuklama kararı verdi, Yıldırım Bölge'ye gittik.

Yıldırım Bölge'ye gittiğimde baktım, Apo ve tanıdık bir sürü arkadaş orada. Oradan bizi Mamak 2 Numaralı Cezaevi'ne gönderdiler. 2 Numaralı da o zaman hafif suçluları koydukları yer. O arada annem, babam öğreniyor tutuklandığımı. Telaşlanıyor, Ankara'ya geliyorlar. Tutuklama mahkemesi-

ne çıktık, Mahkeme Heyeti Başkanı'nı tanıyorum. Harp Akademileri kampında onun çocuklarıyla oyun oynardık. Adam da beni tanıdı zaten. Annemler öğreniyor bunun Mahkeme Başkanı olduğunu ve yanılmıyorsam adam, annemin Isparta'dan da hemşerisi aynı zamanda. Annemin amcasıyla beraber gidiyorlar; adam "Niye telaş yapıyorsunuz? Zaten dava boykot davası. Bunda bir şey yok ki. Bunlar çocuk. Birinci celse olmazsa, ikinci celsede zaten çıkarlar, telaş edeceğiniz bir şey yok" diyor. Daha sonra ne oldu? Atmış-yetmiş kişilik bir dava oldu. Hemen hemen ben, Apo ve Mustafa Şamlıoğlu dışındakiler en çok bir ay yattı gerçekten. Daha mahkemeye çıkmadan tahliye oldular. Biz üçümüz kaldık. Sonradan anladık ki Doğu Perinçekçilerin okulda dağıttığı "Şafak Bildirisi" hakkında faşistler ifade veriyor savcıya; Ramazan Özcan bildiri dağıttı, Abdullah Öcalan şunu yaptı, Doğan Fırtına bunu yaptı diye anlatıyorlar. Ramazan Özcan'ı çizmiş, Abdullah Öcalan yazmış ifadeye Baki Tuğ. Başkası yapamaz bunu. 2. celsede zorla getirilmesine karar verilince 3. celsede getirilen tanık, "Ramazan Özcan dağıttı" dedi. Adam öyle deyince, mahkeme "Abdullah Öcalan dağıttı demişsin" dedi, "Yok ben öyle bir şey demedim" diye ısrar etti. Baki Tuğ istese ayarlar da aklına bile gelmemiş. O kadar güveniyor yani. Abdullah Öcalan en fazla bir ay yatacakken başkasının yerine altı ay yattı yani. Ben çıktıktan sonra Ramazan Özcan'a "Bu nasıl iş?" diye sordum "Adana'dan Baki Tuğ ağabeyimin arkadaşı olduğu için bana torpil yapmış" diye izah etti. Muamma yani...

Sen ne kadar kaldın?

Ben iki sene yattım. Bana ne olduğunu kimse anlamadı. Zaten 2. celse o Mahkeme Başkanı değişti. Şafak Bildirisi Davası nedeniyle 2 Numaralı Cezaevi'ne, Siyasal'dan gelen asistanlarla konuştuğumda öğrendim, onlara "Doğan Fırtına'yı tanıyor musun?" diye soruyorlar. Asistanlar "Tanıyoruz, okulumuzun öğrencisi" diyor. Bunun üzerine "Biz onun daha nelerini biliyoruz, sen onun boykottan mı yattığını zannediyorsun?" diyorlar poliste ve MİT'te. Muhtemelen cezaevinde kalsın kararı verilmişti, öyle yatırdılar yani.

Sana isnat edilen suç neydi?

Orduya hakaret, 159. Madde; ama herkes hakaret etti. Ben iki yıl yedim, sekiz ay'ı infaza gidiyor ama infazımı da yaktı adam. İki yılı tam olarak ya-

tırdı ve Siyasal Bilgiler Fakültesi tarihinde, o zamana kadar siyasal nedenle disiplin suçu nedeniyle atılan tek kişiyim ben. Boykot çok koymuş adamlara, onu öğrendik. 12 Mart boyunca silahlı eylemciler dışında başka hiçbir kitle eylemi, bir tek başkaldırı eylemi yok. Toplum sipere yatmış vaziyette. 12 Mart'tan sonra iyi kalktılar ayağa, ben de şaşırdım. 12 Mart'tan sonra o silahlı propagandanın yarattığı prestij, müthiş bir patlamaya neden oldu. Onlar yenildi, öldüler ama Türkiye tarihinde gerçekten görülmemiş bir iz bıraktılar. Özellikle gençlikte sempati müthişti.

Cezaevi süreci nasıl geçti?

2 Numaralı Cezaevi hafif cezalıların yattığı cezaeviydi. Hakikaten biz de bir-iki ay yatıp çıkarız zannediyoruz. Öyle olmadı tabii. Nasuh Mitap oradaydı, sonradan İstanbul'a götürdüler. TÖS Davası, Şafak Davası geldi. Doğu Perinçekçilerden epey gelen oldu. Halil İbrahim Ergün, Altan Öymen falan geldi. O daha kısa kaldı ama Halil bayağı uzun kaldı. Halil'in karavana bulgurundan yaptığı meyhane pilavı meşhurdu. Hayatımda yediğim en güzel meyhane pilavıdır. Satranç, dama oynardık. Zonguldak'tan, yanılmıyorsam TİP'li işçilerden biri, dikiş iğnesi ve yay kullanarak matkap yaptı. O matkapla biriktirilen zeytin çekirdekleri delinir çanta, kemer yapardık. Boncuk örmeyi öğrendik. Kitap okuyorduk. Eğitim çalışmaları kuruldu. Bir grubun eğitim sorumlusu Apo'ydu.

Mahkemeye giderken kravat takmamız istendi. Zaten takıyorduk, aklımıza bir şey gelmedi. PDA'cılar itiraz etti, kravatları yakmayı önerdiler. Ben de "Tamam, kravatları toplarım siz havalandırmada yakarsınız" dedim; bir daha gündeme gelmedi. 12 Eylül'de tek tip elbise büyük bir mücadelenin konusu olmuştur. 12 Mart döneminde 2. Numaralı Cezaevi'nde bize "Siz askersiniz, size elbise getireceğiz" dediler, biz sevindik. Ayakkabı da istedik. Adamlar baktılar bizde tepki yok, ne elbise ne ayakkabı geldi. Bir daha da bu konu gündeme gelmedi. Aklımıza bunlar bizi kişiliksizleştirmeye çalışıyor diye de gelmedi. Belki o amaçla yapıyorlardı, baktılar biz kişilik sorunu yapmıyoruz, "İki takım olsun, yıkandığımız zaman ne giyeceğiz kardeşim" diyen vardı. "Ulan ne vereceğiz bu adamlara" deyip vermediler.

2 Numaralı Cezaevi'nde çok rahattık ama 1 Numaralı'da, özellikle ilk gittiklerinde, insanları ezdiklerini zaman zaman da saldırdıklarını duyuyorduk. 2 Numaralı'da öyle bir şey olmadı. İdare ile gerekli gereksiz sürekli

takışıyordum. Benzinlik soygunundan idamla yargılanan üç arkadaş geldi. Onları, 1 Numaralı'ya göndermek için başçavuş çağırdı, o arada Müdür geldi benim de gönderilmemi istedi. Onlarla beraber beni de götürdüler. Ondan sonrası 1 Numaralı Cezaevi'nde geçti.

1 Numaralı Cezaevi'ne girişte, "Hoş geldin dayağı" gibi bir saldırı oldu ama ondan sonra çok ender oldu. 12 Eylül'le kıyaslarsan hiçbir şey yok gibiydi. Voleybol oynuyorduk ama daha çok sohbet ediyorduk. Ön koğuşlarla ancak havalandırmaya çıkınca camdan görüşebiliyorduk.

Denizler idam edildiğinde açlık grevi yaptık. Kaypakkaya öldüğünde de açlık grevi oldu. Hak taleplerinden daha çok protesto nitelikli açlık grevleriydi. İdare ile olan sorunlara ilişkin direnişler oldu. 1 Numaralı'ya gittiğimde İlhami, Mahir, Şaban, Kaçar'la karşılaştım.

Davalar devam ederken, bir gün duruşmadan sonra avukat geldi, avukat da bizim okuldan bir kız arkadaşın ablası. Ağlıyor kadın, çekilmek zorunda olduğunu söyledi. Baki Tuğ onu tehdit etmiş. O sahneyi hatırladım. Adam avukatların oturduğu yere eğildi, bizim avukata bir şeyler söyledi. Kadında bet beniz attı. Kız kardeşi bizim okulda, o da sosyalist biri. Kardeşini almakla tehdit etmiş Baki Tuğ. Çekildi, ondan sonra Ersan Şansal benim davayı aldı.

Benim cezam doldu, tahliye olmam gerekir; gardiyan geldi eşyalarımı hazırlamamı söyledi. Hazırladım milletle vedalaştım, biraz sonra aynı gardiyan geldi "Eşyaların dursun seni Müdür çağırıyor" dedi. Müdür de "Tahliye olacaksın ama önce savcı görüşmek istiyor" dedi. Gittik, Baki Tuğ gayet sıcak karşıladı, oturttu çay söyledi. "Gençlikte böyle şeyler olur. Artık sen de ders çıkarmışsındır" dedi, "Hatalarımızdan ders çıkartacağız, bundan sonra daha dikkatli davranacağız" deyince adamın rengi değişti. "Öyle diyorsun ama hakkında başka davalarda ifadeler var. Şimdi mahkemeye çıkacaksın onlar da zaten salıverir" deyince şaşırdım. Siyasal'dan iki asistan, daha sonra Dev-Yolcu olan balet Aydın, bir de ben mahkemeye gittik. Dava "Birleşik Cephe Davası". Biz içeri girdikten sonra geride kalan bütün gruplar bir araya gelmiş "Birleşik Cephe" diye bir şey oluşturmuşlar iddiaya göre. Oradaki ifadelerde benim ismim geçiyor. Hâkim, Aydın'a sordu, "Konservatuvar'da hazırlık yapıyorum, böyle şeylerle alakam yok" dedi. Asistanlar da alakalarının olmadığını söyledi. Bana geldi, ben zaten cezaevindeyim, nasıl böyle bir şeyin içinde olabilirim. Gittiler içeriye, geldiler Aydın ve asistanların tu-

tuksuz yargılanmasına, Doğan Fırtına'nın tutuklu yargılanmasına karar verdi mahkeme. "Ben zaten tutukluyum" dedim. "Tedbir oğlum, tedbir" diye cevap verdiler. Cezaevine geri döndük. Birleşik Cephe Davası sanıklardan birisinin avukatı da Eşber Yağmurdereli. Eşber, o zaman çok genç, adamı savunuyor, adam çıktı mahkemeye "Ben bu avukatı reddediyorum" demez mi? Eşber yanlış bir şey söylemedi, çok güzel de savunuyordu. O sahneyi hiç unutmam, Eşber çok demoralize oldu kalktı, mikrofona çarptı, benim çok canım sıkıldı. O gün arabadan indim, sinirden mi nedense kan kustum. İdareye haber verdiler, revire gittik; revirde bir daha kusunca doktor telaşlandı. O arada Metin Benli cezaevi doktoru. On gün önce dişim çok kötü apse yapmış, yandan bastırdığım zaman iltihap çıkıyor. Adama gidiyorum aspirin veriyor. Bir hafta, on gün aspirin bastım oraya, bir de üstüne sinirlenince mide haşat olmuş. Bindirdiler arabaya Gülhane'ye götürdüler. Doktor muayene ederken yine kustum. Yatırdılar, yanıma da iki inzibat koydular. Doktor, herkese benimle konuşmayı yasakladı; durumum kötüleşmesin diye. Ben pek ciddiye almadım durumu. Bir de bütün hastalar merak ediyor, acayip bir ilgi var, yanıma toplanıyorlar. Doktor bir bastı odayı, kovaladı herkesi ama devam ettiler. Başımdaki inzibatlardan birisi yanılmıyorsam Alevi'ydi, bir tanesi de solcu. Ben ha bire propaganda yapıyorum, inzibatlar da sesini çıkarmıyor. Doktor bir daha geldi, baktı olmayacak kalp grafiği çekilen bir odaya yatak koydurdu ve beni orada tek başına yatırdı. İlk hafta kanama durur gibi oldu, sonra baş asistanla bir atışmamız oldu. "Vatan hainleri" falan dedi herif. Doktor bir gün önce yarın yemeğe başlayabileceğimi söylemişti; adam bu lafı söyleyince adamla bir kapıştık, o zaman iki taraflı biçiyoruz, kimseye "eyvallahımız "yok yani. Sabah geldi doktor, tekrar kanama başlamış. Kırk bir gün yattım ama on günü doktorun inisiyatifiyle oldu.

Hastanedeyken, Apo geldi ziyaretime epey uzun sohbet ettik. Gençlikteki mücadele üzerine çok ciddi eleştirileri vardı. Onları anlattı, neler yapılabilir diye sohbet ettik. Üç-dört gün sonra Nasuh geldi. O zaman ADYÖD kuruluyor, o da yönetime insan bulamadığından yakınıyordu. Ben de Apo'yu önerdim. Apo aklına yatmayan şeylere itiraz eden biriydi. Daha sonra yönetime girdiğini öğrendim.

Hastaneden çıktıktan üç beş gün sonra Ankara Merkez Cezaevi'ne gittim, bir ay kadar orada kaldıktan sonra Kırşehir-Kaman'a nakil oldum.

Orada tek siyasi bendim. Küçük bir koğuşa koydular, çoğu Ankara Yenidoğan'dan insanlar ve hırsızlık, esrar içmekten yatıyor; hepsi birbirini tanıyor. Kısa zamanda ahbap olduk, Dev-Gençli olduğumu biliyor ve çok saygılı davranıyorlar. Mide kanaması nedeniyle hastaneden yeni çıktığımı öğrendikleri için benim yemeğimi ayrı, özel perhiz yemeği yapıyorlardı. Çok özenliydiler. Transistörlü bir radyo vardı, koridora koyar oradan radyo tiyatrosunu dinlerdik. Bu arada bana sürekli ziyaretçi geliyor, o da acayip hava yaratıyordu. O günlerde seçimler oldu. Cezaevinde tek konuşulan konu af. Af çıktı, çıkacak beklentisi var fakat Erbakancılar, komünistler çıkmasın diye takoz koyuyor. O yüzden de gecikiyor süreç. Bir akşam dışarıda voltalıyoruz, içlerinde yaramaz bir tip "Hep bunların yüzünden, yoksa çıkmıştık" gibi laflar etti; ben duydum bunu hemen içeri girdim "Ne diyon lan sen, bize mi güvenerek girdin içeri" dedim. Öbürleri de beni destekledi. Aslında biraz tırsıyorlardı Dev-Gençliyim diye. Böyle bir havası, psikolojik bir etkisi vardı Dev-Genç'in.

Cezaevinden ne zaman çıktın?

1974 affından kısa bir süre önce tahliye oldum. Ankara'dan bir arkadaş arabayla geldi, Bir iki gün Ankara'da kalıp birkaç arkadaşı görebildim. Daha epeyce insan çıkamamıştı. Sonra İstanbul'a gidip bir süre ailemle kaldım. Af çıkınca okula tekrar kaydımı yaptırdım. Cezaevinden çıkan arkadaşlarla görüştük. Teması devam ettirmeyi kararlaştırdık. Herkes kendi sorunlarıyla uğraşmaya başladı. Tekrar İstanbul'a gittim bir süre kaldıktan sonra sanıyorum Haziran ayında, Ankara'ya döndüm. Bir kaç gün sonra üniversite sınavları vardı. Gençlik yavaş yavaş örgütlenmeye başlamış, bütün gruplar gençlik içerisinde taraftar toplamaya çalışıyordu. Üniversite sınavları sırasında, PDA hariç bütün grupların ortak imzalı bildirisi (ADYÖD) dağıtılacak dediler; koruma olarak, o zaman faşistlerin yoğun olduğu Beşevler bölgesinde İktisadi Ticari İlimler Akademisi'ne gittik. 12 Mart öncesi faşistlerin eline geçmişti. Siyasal'dan bir grup arkadaş orada görevlendirildik. Arkadaşlar bildiri dağıtıyor biz de kenarlarda bekliyoruz. O arada bir hır gür oldu, biri kadın arkadaşın elinden bildiriyi almaya çalışıyordu. İki üç kişi koştuk, yumruklarla kavga başladı, o zaman daha sopa falan yok. Önümde birisine vuruyorum, adam yavaş yavaş indi aşağıya ama o arada arkadan birisi de demirle kafama vuruyor. Ben önümdeki kavgaya devam ediyorum,

bir darbe daha geldi ama hafif geldi bu sefer, arkamı döndüğümde benim kafama vuranı Apo tutmuş, ona vuruyor. Sağ tarafıma gelen ilk darbe bayağı patlatmış kafayı, kan akıyor. Beni bir motosiklete bindirip eczaneye götürdüler, orada pansuman yaptırdık. O kavgada faşistler püskürtüldü, Akademi'nin içine kaçtılar ama birkaç tanesi silah çekti. İlk defa silah kullanıldı orada. Havaya ateş ettiler sonra da kaçtılar. Mekânlarında böyle bir şey olduğu için öğleden sonra Siyasal'ın önünde otururken faşistler saldırdı, taş, sopa, havaya ateş ederek filan. Biz de karşılık verdik, durdurduk onları.

Orada ilginç bir şey oldu; benim ilgi duyduğum ve daha sonra evlendiğimiz Müzeyyenlerin evine gittim o akşam. Müzeyyen, kafama tekrar pansuman yaptı, çok hoşuma gitmişti o zaman.

THKP-C'liler işbölümü yapıyor

Gençlik örgütleri nasıl oluşuyordu?

İlk olarak ADYÖD kuruldu ben cezaevindeyken. Sanırım TSİP sempatizanı gençler kurmuştu. Daha sonra yönetimin tüm gençliği temsil etmediği gerekçesiyle o zaman dışarıda olan ve başını Nasuh Mitap'ın çektiği Cepheciler itiraz ediyor ve konsensus sonucu bütün fakültelerden seçilen temsilcilerin oluşturduğu bir yönetim işbaşına geliyor. Apo da SBF'yi temsilen yönetime girdi. 1974 sonlarında Dil-Tarih'te faşistler saldırdı, bir takım olaylar oldu, biz de kalabalık bir grup DTCF'lilere destek için oradayız. Faşistlerle çatıştık, bu sefer polis saldırdı, epey bir çatışmadan sonra çekildik. Oradan ADYÖD'e gittik; polis bastı ve içerideki 200'den fazla kişiyi toplayıp götürdü: Taner Akçam, Apo hatırladıklarım arasında. Yirmi gün falan Mamak'ta yattık. Yine ADYÖD'de oturduğumuz bir gün ben, Topal (Mustafa Öztürk) sohbet ediyoruz. Kızılay'da faşistler bildiri dağıtıyor, diye haber geldi. Ne bulursak aldık gittik, gerçekten bildiri dağıtıyorlardı, aniden saldırdık. Çok kötü dayak yediler ve ciddi yaralananlar oldu. Ondan sonra 12 Eylül'e kadar Kızılay'a giremedi faşistler. Psikolojik bir darbe oldu ve bir daha herhangi bir nedenle Kızılay'a gelmediler. Solcular da Ulus'tan çekinirdi.

ADYÖD'de çok çeşitli gruplar vardı. TSİP'lilerden dolayı bir grup ve Kürtlerin bir bölümü oradan ayrıldı. Apo yönetimden istifa etti. O arada Mahir, İlhami, Kaçaroğlu ile de görüşüyoruz. Kaçaroğlu zaten okula da geliyor. Bahçeli'de çatı katında bir evleri vardı. Türkiye'nin değişik yerlerin-

den bir sürü insanı görüyordum orada. Daha sonra Kurtuluş'un Merkez Komitesi'ne giren bu üç arkadaşımız, kendilerini biraz daha yukarıda görüyorlardı. Bu anlamda başka siyasetlerin anlatımlarında rastladığım şey doğru. Kaçaroğlu esas olarak gençlik faaliyetlerinde koşturuyor. İlhami arada sırada geliyor, görüşüyor, dışarıdan gelen insanlarla görüşüyor. Mahir, Oğuzhan'la "Kesintisizler" üzerinde çalışıyor yani geçmiş değerlendirmesine hazırlık gibi bir şey yapıyor. Bana o günlerde anlatılan: "Nasuh bizim gençlikteki temsilcimiz, biz birbirine güvenen THKP-C kökeninden gelmiş insanlarız." Şaban İba, Oğuzhan, Mahir Sayın, Kaçaroğlu, İlhami, Nasuh falan bir ekip. Mahir'le Oğuzhan'ın görevi "Kesintisizler" üzerine çalışıp, eleştiri, özeleştiri yapılacaksa yapılacak olanı ortaya çıkarmak. Aralarında böyle bir görev bölümü var. O çatı katı üs gibi, merkez konumunda. Oğuzhan gelir, İzmir'den Saim Koç oraya gelir. Zonguldak'tan daha çok işçi sınıfı içerisinde, sendikalarda çalışan insanlar oraya gelirdi. Sanki onlar görevlendirilmiş gibi algılanıyordu. Bu ekibin içerisinde, İstanbul'dan da birileri vardı. Ömer Güven, Necmi Demir, İlkay Demir, Kıbrıs'tan bir kadın arkadaş vardı, hepsiyle kontak halindeler ama esas olarak Ankara ekibi biraz daha farklı, diğerleriyle de belli bir konsensüs var. THKP-C kökeninden gelenler olarak birlikte hareket edelim mantığı var. Ama birdenbire Ömer Güven, İlkay Demir ekibi "sosyal emperyalizm" tezini ortaya attı ve bu oluşumdan ayrıldıklarını belirtti. İlk kopuş onlarla oldu.

Gençlik örgütlenmesine ilişkin de bir takım kararlar alındı anladığım kadarıyla. O çerçevede AYÖD kurulacak, başkanı ben olacağım. Bir takım örgütlenmeler düşünüyorlar: İstanbul ekibi ayrıldıktan sonra gençlikte yeni bir oluşum kurulacak. Silahlı külahlı işler yapacak, maddi kaynak sağlayacak ve belki de ileride bir halk hareketini oluşturacak silahlı birliklerin nüvesini oluşturacak bir ekip düşünülüyor. Oraya da Ali Alfatlı'yı düşünüyorlar. Hatta Ali Alfatlı'ya teklif ediyorlar, o kabul etmiyor. Onun üzerine bana teklif ediyorlar o görevi. Ali Alfatlı'ya da AYÖD başkanlığını teklif ediyorlar. İkimiz yer değiştiriyoruz. 1975 ilkbaharı. Azmi, Ömer Balköse, Vehbi, Uzun Nadir, ben ilk kadro. Sonradan Ömer ayrıldı ve sarının sendikalarla ilgili başka bir uzmanlık grubuna katıldı.

Bu tür faaliyetler için İstanbul'a geldim ama o arada Siyasal'da, özellikle sosyal emperyalizmi savunanlarla Cepheciler denilen kesim arasında, okulları ve çoğunluğu ele geçirme mücadelesi var. AYÖD o arada kuruluyor,

yanılmıyorsam 1975 Temmuz ayıydı. Biz yavaş yavaş proje geliştirme aşamasındayız. Ne yaparız, ne ederiz derken bir gün sabah uyuyorum, Serdar Mun geldi. Ankara'ya çağırıldığımı, ayrılık olduğunu söyledi. Ben Ankara'dan geleli daha bir hafta olmuş, bir hafta önce can ciğer kuzu sarması herkes. O arada Mahir Sayın evlenmişti, Beşevler'de bir evde oturuyor, ben gitmeden önce uğramıştım. İlhami, Ayhan, Mahir, Zerrin, Nasuh ve karısı oradalar. Nasuh memleketten gelmişti, başı ağrıyordu, Zerrin ona ilaç getirdi "Sen uzan şurada" dedi. Bir hafta önce durum bu vaziyetteyken ayrılığı duyunca şaşırdım tabii. Ama bir yanıyla da çok yadırgatıcı bir şey olmadığını düşündüm sonra.

Gençlikle ilgili kurulacak derneğe başkan olacağımdan İstanbul'daki gençlikle bağ kurmak için, Nasuh'la ikimiz, sık sık İstanbul'a gidip geliyorduk. Nasuh, Faruk Yüksel, İbrahim Arı, ben falan aynı evde birkaç ay kaldık. Konuşuyoruz, Nasuh "Arkadaşlar *Kesintisizleri* savunmuyor ki" diye çomak sokuyor bir taraftan. İki kez Mahir, İlhami ve Kaçar'ı uyardım, onlarla daha çok görüşüyordum. "Siz böyle konuşuyorsunuz ama bu arkadaşın rahatsızlıkları var, konuşun" diyordum; hiçbiri tınmadı. Toz kondurmuyorlar, Nasuh'u yere göğe sığdıramıyorlar, benim de abarttığımı düşünüyorlardı.

Dev-Yolcuların çıkardığı birkaç kitap var. Orada sanki Kaçaroğlu, Nasuh'un altını oymaya çalışıyormuş gibi anlatılmış; öyle bir şey kesinlikle yok, tam tersi Nasuh'a destek olmaya çalışıyorlardı.

Haber gelince Ankara'ya döndüm. Kaçaroğlu ile çatı katında konuştum. Anlattı olanları. Dinledim, "Politik olarak size yakın olduğumu biliyorsun, *Kesintisizler*'e ilgili bir şeyler belirmiş kafamda, eleştiriyorum ama diğer arkadaşları dinlemeden karar vermeyeceğim" dedim. Kıpkırmızı oldu, kızdı ama " Haklısın" dedi. Oğuzhan ve Nasuh'la görüştüm. İkisi de doyurucu bir şey söylemedi. Nasuh, "Bizim ilişkimiz güvene dayalı bir birliktelikti, Kaçaroğlu bu güveni yıktı, o nedenle ayrıldım" dedi. Oğuzhan'ın yaklaşımı hepten saçmaydı; çünkü Oğuzhan'ın Mahir'le "Kesintisizler" üzerinde çalışmaları sırasında "Geriye de bir şey bırakmadık ki her şeyi eleştirdik, nasıl olacak bu iş?" dediğini bana aktarıldığı kadarıyla biliyorum. Ayrılık sırasında Siyasal'da yapılan toplantıdaki tutumları da onu gösteriyordu. Oğuzhan politik konulara hiç girmedi ama "Beni askere göndermek istediler" dedi, sanki tasfiye etmeye çalışıyorlarmış gibi bir haleti ruhiye içindeydi

demek ki. Sonra diğer arkadaşlara sordum, "Evet, böyle bir şey oldu ama 'Hepimiz yasadışı pozisyonda bulunmayalım, şu an fırsat varken yararlanmak lazım. Her yere rahat girip çıkabilen bir konumda ol' dedik" dediler. O zamana kadar bahsettiğim bu üç kişide, söz konusu arkadaşları tasfiye etmeye yönelik bir yaklaşım görmedim; tam tersi toz kondurmuyorlardı. Bir de Ankara dışından biri gelmişse mutlaka Nasuh'a yönlendiriyorlardı. Her iki tarafla da görüştükten sonra kararımı verdim. Ondan sonra çalışmaya başladık.

Güven meselesi yol ayrımına dönüştü

Bu güven meselesi nedir?

Nasuh'un Mahir, İlhami, Kaçaroğlu için "Kesintisizleri savunmuyorlar" tarzı konuşmaları oluyordu. Sadece benimle değil, diğer arkadaşlarla da oluyordu bu konuşmaları. Siyasal kantininde Kaçaroğlu, yanında Ali Alfatlı ve kalabalık bir grupla konuşurken birisi, "Nasuh sizin için Kesintisizleri savunmuyorlar diyor" deyince; Kaçaroğlu da "Nasuh öyle bir şey söylemez ama söylediyse..." diye ana avrat sövüyor. Orada kapanıyor bu. Altı ay sonra sanıyorum üniversite giriş sınavları sırasında, ben henüz İstanbul'dayken büyük bir gösteri yapılıyor. Bütün grupların katıldığı ama esas olarak AYÖD'ün başını çektiği ve bütün fakültelerden öğrencilerin katıldığı çok kalabalık bir gösteri oluyor. O olayda polisle çatışma çıkıyor. O arada AYÖD Başkanı olan Ali Alfatlı, Siyasal Yurdu'nun arkasında Şehitlik denilen tepede, durumu dürbünle izleyip yanından talimat gönderiyor. O gün akşam Ali Başpınar (Butto) ve Sedat Kesim, Kaçaroğlu'na gidip "Böyle gençlik liderliği olmaz" diye serzenişte bulunuyor. "Atatürk Kocatepe'de gibi tepeden gençlik hareketi mi yönetilirmiş, böyle şey olur mu?" gibi laflar ediyorlar. Kaçaroğlu hop oturuyor hop kalkıyor. Krizi doğru bir şekilde idare etmek yerine, herkesin bulunduğu bir ortamda Ali Alfatlı'yı rencide ediyor. Ali Alfatlı da Nasuh'a gidiyor, "Kaçaroğlu sana ana avrat küfretti" diye altı ay önceki olayı anlatıyor. Nasuh da bunu güven sorunu olarak ele alıyor ve ayrılmaya karar veriyor. Kaçaroğlu, "Özür dilerim, ben öyle yapmadım, demez ama dediyse böyle dedim" diyor. "Kaçaroğlu'nu cezalandıralım" falan diyerek Nasuh'u ikna etmeye çalışıyorlar ama olmuyor. Ayrılık başlıyor. Daha sonra Şehir Dernekleri (ŞEH-DER) lokalinin salonunda toplantı oluyor. Ben o toplantı sırasında da İstanbul'daydım. Ben döndükten ve bir ta-

kım görüşmeler yaptıktan bir süre sonra Siyasal Öğrenci Derneği'nde geniş bir toplantı oldu. Orada mesela Oğuzhan'ın henüz tavrı belli değildi. Nasuh "Onlar Kesintisizler'i eleştiriyor, ben savunuyorum" dediğinde, Oğuzhan arkadan kalktı " Yeter artık, savunuyorsan kalkar yaparsın be kardeşim" dedi. Nasuh, Oğuzhan'a en ufak bir tepki göstermedi.

Siyasal üniversite gençliğinin kalbi gibiydi, 12 Mart öncesi de öyleydi 12 Mart sonrası da aynı konumunu korudu. Siyasal ve Siyasal Yurdu'nda egemen olursan gençlik hareketine daha kolay nüfuz edebilirdin. Biz de ilk ayrılıktan sonra Siyasal'da etkindik.

İYÖD, AYÖD'le aynı zamanda mı kuruldu?

Benim hatırladığım İYÖD daha önce kuruldu ve AYÖD'le İYÖD arasında ciddi bir birliktelik hiç kurulamadı. Görüşülüyordu ama tam bir kontak olmadı, koordinasyon kurulamadı diye hatırlıyorum. Yanılıyor da olabilirim. Üç sefer falan geldim Nasuh'la; Ömer Güvenler'le görüştük. Çiçekçi'de liseli gençlikten Bülent Uluer, Mete filan vardı. Onların bağları vasıtasıyla görüşmeye çalıştık.

Ayrılıktan sonra nasıl bir faaliyet sürdürdünüz?

Ayrılıklardan sonra Ankara'ya dönüş yaptım. Sular biraz durulduğunda baktık ki çok küçük bir gücümüz var. Siyasal'da on, on iki kişilik militan bir ekip ve çok sayıda sempatizan var. Ziraat'te, Hacettepe'de, Gazi'de iyi arkadaşlar var. Bir de dirsek teması içinde olduğumuz, daha önceden tanıdığımız insanlar var.

Ayrılığı hangi temelde anlattınız insanlara?

Bizim de Cepheci olduğumuzu, Kesintisizler'de bir takım hatalar olduğunu, onu aşmamız gerektiğini savunduğumuzu, Nasuhların, bir bütün olarak Kesintisizler'in doğru olduğunu savunduklarını anlattık. Onlar, ayrılıktan çok kısa bir süre sonra *Devrimci Gençlik* dergisini çıkarttılar. Onun üzerine, insanlara derdimizi anlatacak, savunacak malzeme sunmamız gerekiyordu, 1975'in sonlarına doğru "Yol Ayrımı" yazısı çıktı. Birkaç ay sonra "Büyük Han Şovenizmi mi Sosyal Emperyalizm mi" yazısı çıktı. Sonra da Kemalizm üzerine bir yazı çıktı. Bizimle birlikte hareket eden insanlar, o günün ölçülerinde iyi kavradılar neyi savunduğumuzu ve neleri eleştirdiğimizi. Bizim yeni bir arkadaşımız bile onları okuduktan sonra çok kolaylık-

la başa çıkabiliyordu Devrimci Yolcularla yapılan tartışmalarda. Darüşşafaka'dan, Siyasal'a sosyalist olarak gelen on beş kadar genç vardı. Bunların hemen hepsi, bizimle birlikte hareket ediyorlardı. Eğitim grupları kuruldu Metin Ayçiçek'in yönetiminde. Evlerde, yurtlarda, müsait olan her yerde eğitim çalışmaları yapan onlu, on beşli gruplar oluşmuştu. Darüşşafakalılar da o grupların içindeydi.

Canciğer olduğun insanla kavga ediyorsun

Bu eğitim çalışmalarında neler anlatılırdı?

Sosyalizmin temel prensipleri, diyalektik anlatılıyordu. Bir süre sonra broşürler basmaya başladılar. *Devrimci ahlak, sosyalist tavır* vb. broşürler; bugün bakınca çok mekanik ve çocukça geliyor ama o zamanlar çok ciddiye aldığımız broşürlerdi. Bu çalışma insanları heyecanlandırıyor, etkiliyordu. İlk ayrılıkta nicelik olarak çok az ama iyi donanımlı bir gruptuk. Kemalizm, sosyal emperyalizm, Kesintisizler, öncü savaşı konularında daha yeni tezlerle ortaya çıktığımız ve bunları anlaşılır bir dille anlattığımız için heyecan duymaya başladı insanlar. Bir süre sonra sanıyorum Şubat ayında, Darüşşafakalılar kütüphanenin anahtarını bulmuşlar, bana getirdiler. Orada teksir makinesi, daktilo var ve o zamanlar çok kıymetli bunlar. "Onları alalım" dediler, o arada ben böbrekten ciddi bir hastalık geçirdim ve İstanbul'a geldim. Sonra duyduk ki bu iş yapılmış, herkes kaçağa düşmüş. Bir ben varım kaçak olmayan, bir de Ümit Savaş. Yirmi beş gün sonra gittiğimde bizim Siyasal bitmiş, eğitim grupları dağılmıştı. Ali Şir, Abdurrahman Ayhan, Hasan Hüseyin Yıldız'la çok sıcak ilişkilerimiz vardı ve bizimle hareket ediyorlardı. Bir geldik hepsi gitmiş, arkadaşlar Apocu olmuş.

Neden böyle bir şey oldu?

Kütüphane soygunu olmuş. Mersinli Tufan, saat 24.00'de sırtındaki çuvalın içinde teksir makinesi, otobüs durağında bekliyor ve yakalanıyor. Daha yeni liseden gelmiş bir insanı, böyle bir işe sokmak hata. Yakalanınca da herkesi söylüyor. Okuldaki militanların hepsi işin içinde. Ondan sonra hepsi aranır duruma düşüyor. Baktık Siyasal gitmiş, kimse yok, herkes kaçak. Sonra yavaş yavaş arkadaşların kaçaklık durumu kalktı ortadan, tekrar Siyasal canlandı ama atı alan Üsküdar'ı geçmiş, Darüşşafakalılar Dev-Yolcu, Kürt arkadaşlar Apocu olmuş.

Siyasal'da bir gün oturduk toplantı yapıyoruz. Yirmi kişi var, herkes ilgi ile izliyor. Konuşurken Kaçaroğlu sinirlendi, Faruk Yüksel'e "Ben senin bu tavrının arkasındaki nedeni biliyorum, bilmem neyin yüzünden" diye kötü bir laf etti. Ben müdahale ettim, böyle eleştiri olmaz, tartıştığımız şey de bu değil. Biraz daha konuşuldu ama tartışmanın keyfi kaçtı, herkes kalktı. Darüşşafakalılar giderken, "Sen orada tavır koymasaydın bizim sizinle işimiz bitmişti. Böyle iğrenç bir şekilde eleştiri mi olur?" demişti mesela. Böyle kırılmalar yaşandı.

1975 sonları, *Halkın Kurtuluşu* ile kavgalar olmaya başladı. Sol içi ilk çatışmaydı. Siyasal Öğrenci Derneği seçimleri vardı. O dönem SBF'de en etkili grubuz. Seçimler sırasında anfide konuşmalar yapılıyor. Kaçaroğlu söz aldı ve Halkın Kurtuluşu'nu eleştirdi, "Kitlelere dönük yayınlarınızda farklı ifade ediyorsunuz kendinizi, kadrolara dönük yayınlarınızda farklı. Bu doğru bir tutum değil. Gazetenizde THKO hareketini göklere çıkartıyorsunuz, kadrolara dönük ise bunun anarşizm olduğunu ifade ediyorsunuz. Hangisi doğru?" dedi. Onlar isyan etti, ortalık karıştı, toplantı ertelendi. Ertesi gün veya birkaç gün sonra küçük anfide toplantı yapıyoruz, bu sefer Halkın Kurtuluşu hazırlıklı gelmiş. Dil-Tarih'ten, ODTÜ'den de bir sürü insan getirmiş. Dev-Yolcular bizi uyarmışlar ama ben hatırlamıyorum. Daha sonra o zaman bizim militan arkadaşlarımızdan birisi olan Kamuran bunu doğruladı. Nitekim daha konuşmaların ortasında, birdenbire bir bahaneyle bunlar saldırdı. Bizim birkaç arkadaşın kafası kırıldı. Havaya ateş edildi. Ondan sonra dağıldık. Birkaç gün sonra tekrar oldu, bu sefer biz hazırlıklı gittik, biz dövdük onları. İş uzadı tabii. Ama bu arada biz onları dövdükten sonra yalnız yakaladıkları bizim bir arkadaşın silahını kapıp kaçıyorlar. Bir akşam evde toplandık, Kaçaroğlu, "Yarın Siyasal'ın etrafını tutacaksınız, gelene basın" dedi. Kaçaroğlu'nu odaya çağırdım, "Ben bu işi yapmam, sen bu işi yapmaya inanan birini bul, daha başarılı olursun" dedim. Bozuldu tabii. Tekrar içeri geçtik, bu sefer "Onlardan bir tavır gelirse siz de cevap verin demek istiyorum" dedi. Ertesi gün tertibat aldık ama saldırmaya niyetimiz yok tabii. Ondan bir gün önce Hukuk Yurdu baskını oldu. Gittik on beş-yirmi kişi, herkes silahlı. Mustafa Yıldırımtürk vardı, kaçtı o arka kapıdan, biz de göz yumduk. Herkesi teslim aldık. Orada Kaçaroğlu ajitasyon çekti sonra çekildik. Ertesi gün de Siyasal'ı tutuyoruz, Ali Demir'e gidiyorlar, "Sizinkileri gördük, tutmuşlar oraları, biz de silahlıyız, bunun sonu iyi olmaz" diyorlar. Ali Demir de "Haklısınız, konuşalım" diyor. İlhamilerle görüştü-

rüyor. İlhami hemen "Öyle saçma şey mi olur" diyor. Bize haber geldi "Barış yapıldı" diye, çekildik. Hepsi arkadaşımız zaten. Daha önce faşistlere karşı birlikte mücadele ettiğimiz insanlar. Adam bana bakıyor, ben ona bakıyorum tereddüt ediyorsun ama yumruğu vuruyorsun. Çok iyi ilişkimiz olan birisi vardı, bir tane vurdum kürsünün üzerine düştü, o benim neredeyse iki katım ama o bana vurmadı. Tereddüt etti; bana vursa ben belki de anfiden aşağıya düşerim. O olaydan sonra Halkın Kurtuluşu ile aramızda böyle bir sorun olmadı. O kavgada Ergün diye biri vardı, o kadar dayak yedi ama hiçbir şey olmadı çocuğa. Tam kapıdan çıkarken bir hır gür yine oldu. Benim eski eşimle de çok iyi arkadaştılar. Bizimki ona gülümsemiş, bu da dalga mı geçiyorsun diye yumruk vuruyor Müzeyyen'e. Gözlüğünün camı kırıldı. Biz koştuk bu kaçtı. Çok can ciğer olduğun insanla kavga ediyorsun. Aynı okuldasın, her dakika berabersin, birlikte projeler yapıyorsun, birlikte faşistlere karşı kavgaya gidiyor geliyorsun...

Bütün bu kavgalar ve siyasi ayrışmalar içerisinde kadınlar nasıl tutum alıyordu?

Onlar da erkekler gibi tutum alıyorlardı; bir fark yoktu. Mesela Halkın Kurtuluşu ile kavga ettiğimiz sırada Müzeyyen cebine taşları doldurmuş, tornavida koymuş öyle geldi okula. Bütün kadınlar öyle değildi tabii ama militan kadınlar da vardı.

Birlikte vakit geçirmeye zamanınız oluyor muydu?

Oluyordu tabii. Akşamları çıkardık, onun babasının evi Emek Mahallesi'ndeydi; yarım saat, bir saat tur atar, sohbet ederdik. Sonra onu eve bırakırdım, bazen ben de orada kalırdım. Babası çok gıcık olurdu tabii.

Sinema, tiyatroya gidiyor muydunuz?

Gidiyorduk tabii. O zaman bugünkünden çok gidiyorduk.

Dev-Yol'la çatışma nasıl başlıyor?

İstanbul'da Kurtuluş çok hızlı gelişiyor. Kaçaroğlu İstanbul'da çalışmaya başlıyor, çeşitli vesilelerle oluşmuş ilişkiler var. Hüseyin Soylu, Seyfi, Faruk diye bir arkadaş vardı. İyi bir grup oluşmaya başlamıştı. Bu arada *Kurtuluş* dergisi de çıkmıştı. Çok olumlu bir etki uyandırdı; hem eğitici hem de doyurucu bir içeriği vardı. Politik tezlerde ciddi bir şeyler üretiliyordu. Bu da

daha güvenli kılıyordu insanları, yapılan görüşmelerin büyük çoğunluğu başarılı oluyordu. Kurtuluş'a katılmalar var sürekli. O zaman ben de İstanbul'daydım bir vesileyle. Kadırga Yurdu'nda Mahir Sayın konferans verecekti. İstanbul Dev-Yol, bu konferansı engellemeye çalıştı. İstanbul'daki Dev-Yolcular çok daha kontrolsüzdü, Nasuhları da fazla iplemiyorlardı. İnsanların yurda girmesini engellemeye çalışıyorlar. Kapıları kapatmışlar, silahlı külahlı, arkasına toplanmışlar. Kurtuluşçular da yükleniyor en sonunda kapılar açılıyor, içeri giriliyor falan ve Mahir konuşmasını yaptı. Biz de bayağı kalabalıktık dışarıda. Konuşmalar bitti çıktık.

Ankara'ya gittim, en geç bir ay içinde ayrılacağım Ankara'dan İstanbul'a gideceğim, öyle kararlaştırıldı. Yavaş yavaş Ali Demir devreye girdi, Ali'yi insanlarla tanıştırıyorum. Benim gençlikle neredeyse ilişkimin bittiği dönemde, öğrendik ki İstanbul'da, Dev-Yolcu Kemal Karaca bizim bir arkadaş tarafından vurulmuş. Sonra detayları geldi olayın. Bir veya iki gün önce Kurtuluşçular Nişantaşı Kültür Derneği'nden çıkarken Dev-Yolcular ateş ediyor, Çiçekçi'den Kenan bacağından vuruluyor, Fethi Aktaş'ın da ceketini delip geçiyor kurşun. Ortada hiçbir şey yokken oluyor bu. Onun birkaç gün öncesinde birkaç arkadaşı dövüyor, silahını alıyorlar falan. Böyle şeyler yaşanıyor. Gittikçe saldırganlaşan bir tutumları var. İnşaat Mühendisleri Odası'nda birkaç arkadaş oturuyor, birisi "Ben çıkıyorum" diyor, bir arkadaş da "Ön taraftan çıkma, karşıda Şişli Siyasal var, Dev-Yolcularla karşılaşabilirsin hoş olmaz. Arkada hanın çıkışı var, arka kapıdan çık" diyor. Keşke öyle demeseymiş. Arkadaş arka kapıdan çıkıyor, karşıdan Dev-Yolcular geliyor, arkadaşı tanıyorlar, üzerine yürüyorlar silahlar çekiliyor, paniğe kapılıyor bir el ateş ediyor ve Kemal Karaca tam kafasından vuruluyor. İstese olacak bir şey değil. Ankara'ya "Böyle bir olay oldu haberiniz olsun" diye haber geliyor. İlhami, "Böyle bir olay var, insanları sakin tutmak, buraya yansıtmamak lazım" diye Nasuh'la konuştu. "Tabii, Dayım haklısın" diyor Nasuh; ama sonra Siyasallı sempatizan bir arkadaş söyledi, hemen birkaç saat sonra Siyasal'ın arkasında toplamış yirmi-otuz kişiyi, "Bunlara cevabını vereceğiz" diye ajitasyon çekmiş. Arkasından, Dev-Yolcular Siyasal'da bizim arkadaşlara saldırıyor. Yurtta çok az insanımız vardı, birkaç sempatizan kalıyordu. Çatışma öyle başladı.

Kurtuluş kendisini örgüt olarak inşada geç kaldı

Birkaç gün sonra biz otuz kadar kişi silahlanıp Siyasal Yurdu'na gittik. Gitmek içinden gelmiyor, durum hoşuna gitmiyor ama gidiyorsun öyle bir durumda. Ali Demir falan hep beraber gittik. Ben artık zaten kıyısından takılıyorum işe. Çünkü Ali Demir devralmıştı Ankara gençlik işlerini. Bir biçimde görüşme oldu ve ateşkes yapıldı. Bu arada Antalya'da bir arkadaşımız öldürüldü. "Bırakalım çatışmayı" dendi, biz hemen duyurduk insanlara. Yanılmıyorsam Yükseliş'te öğrenciler toplu halde gidiyordu okula ve her grup koruma veriyordu gidenlere. İzmir Caddesi'nde toplanılıyor oradan hep beraber gidiliyor. Süleyman ve arkadaşları orada öğrencileri beklerken Dev-Yolcular geliyor karşıdan ve Süleyman'ı tanıyorlar. Anlaşma olduktan sonra oldu bu; ben öyle hatırlıyorum. Süleyman on üç yerinden vuruldu. Epeyce sıkıntı çekti, kolu uzun süre sakat kaldı.

Hem Halkın Kurtuluşu hem de bu Dev-Yol'la olan olaylarda, bizim arkadaşlar, yer yer tırmandıran olabilir ama başlatan değildi. İstanbul'da Kemal Karaca olayından sonra bizim gelişmemiz durdu. İnsanlar mesafe koydu. Çünkü günlerce sürdü olay. Çiçekçi'de bizim dükkan basılıyor, bizimkiler bir yerleri basıyor, birilerini dövüyor falan, böyle bir karmaşa var. Sonra olay yatışıyor ama çok ciddi bir saflaşma ortaya çıkıyor ve artık ne diyorlar, ne düşünüyorlar diye bakmıyor kimse. Dolayısıyla kemikleşiyor. En azından sonuçları itibariyle kemikleştirmeyi sağlamak için yapılmış bir operasyon diye düşünüyoruz; biz de kısmen oyuna gelmiş olduk. Yer yer bizim gaza geldiğimiz veya gaza getirildiğimiz durumlar söz konusu.

Bu arada Ankara'da bize katılan gruplar oldu. Topallarla görüşülüyordu ama Topal (Mustafa Öztürk) zaten hep bizimleydi. Karadeniz'den İsmet Abi ilk oluşturulan birlik içinde hep var ve onunla hep görüşülüyor. Mesela ben o dönemde Karadeniz'e gidip geliyorum. İsmail Yeşilyurt'la görüştük birkaç sefer. Kürdistan'dan arkadaşlarla ilişkiler kuruluyor. Bu arada faşist saldırılar da artıyor.

8 Nisan 1976 SBF'ye saldırdılar, öğrencilerle birlikte dışarı koştuk okulun önü ve karşı kaldırımda çok sayıda polis ve faşist vardı. Ateş açtılar yere attık kendimizi, bir adım solumda arkadaşımız Hakan Yurdakuler yatıyordu. Silah sesleri durunca ayağa fırladık, o zaman hiç hareket etmediğini ve kan içinde olduğunu fark ettim. Faşistlerin panik içinde kaçtığını gördüm. Meğer bizim görevli arkadaşlardan "panzer" karşı ateş açmış, faşistlerden biri

yaralanmış. Olayları ve polisin tavrını (muhtemelen polisler Pol-Bir'liydi) protesto için tüm devrimciler okulu işgal ettik. Müdahale olursa çatışma çıkacak; herkes kararlı.

O dönemde Kürt örgütleriyle ilişkiler nasıldı?

Hepsiyle iyiydi. O dönemde Apocular denilen, daha sonra PKK olan örgütlenme ise çok zayıftı. Tunceli'de olan sürtüşmelerden dolayı Halkın Kurtuluşu, PKK'ye karşı saldırgan bir tutum içindeydi. Biz buna tavır koyduk, Ankara'da saldırmadılar ama sanıyorum Tunceli'de çatıştılar. Bildirilerini, afişlerini bastığımız çok oldu. Afiş yapıştırmaları sırasında koruma verdik onlara. Bizim böyle desteğimiz oluyordu.

Kurtuluş'un kendisini bir örgüt olarak inşa etmesini geciktiren nedenler neydi sence?

Bilmemek, tecrübesizlik. En babayiğit devrimci on senelik bile değil o dönemde. Aslında örgüt olmayan bir örgüt vardı. Örgüttü aslında ama o zaman Kurtuluş Hareketi diyorduk. İl komiteleri var, mahalle komiteleri var, üniversitelerde sorumluları var. Fabrika komitesi kurmaya çalışıyorsun. Örgüt kurulmamış ama doğal önderler dediğimiz arkadaşlar, merkez komite gibi davranıyor. Görev veriyorlar, adamlar ölüme gidiyorlar. Birileri her gün plan proje yapıp banka soyuyor. Nasıl oluyor bu iş? Nasıl örgüt yoktu? Peki yapılanlar ne? Çok komik ve cahilce bir tutum içindeyiz ve hiç birimiz bunun farkında değiliz. Örgüt olunca farklı ne yapacaktın yani? Sahanda yumurta mı yapacaktın örgüt olunca? Bunları yapacaktın zaten. Süreç içinde örgüt kuruluyor ama öyle bir örgüt kuruluyor ki; 12 Eylül'den sonra insanlar öğrendiğinde şok yaşıyor. Türkiye'de kalan insanlar çok ciddi bir hatayı fark ediyorlar. Doğal önderlerin fark etmedikleri, yanlış yaptıkları bir konuda yanlışlık olduğunu fark ediyorlar. Politik faaliyet gösteren bir örgüt, kendi varlığını gizlemez, bağlantı ve ilişkilerini gizler. Daha doğrusu örgütlenme yapısını ve en azından gizlenmesi gereken faaliyetlerini gizler ama tam tersine varlığını duyurur ki insanlar ona doğru gelsin. Arkadaşlar bir sürü hata yaptılar, hepimiz çok eleştirdik ama çok doğru da bir iş yaptılar. Hatta bunu uç noktalara götürüp "Bütün üyeler yakalandıklarında örgütü savunmak zorundadır" diye karar bile aldılar.

"Levazım Grubu" dediğimiz bir uzmanlık grubu

Benim de içinde yer aldığım "Levazım Grubu" dediğimiz bir uzmanlık gurubu var. Bir takım arkadaşların içinde yer aldığı İstanbul gibi bir şehrin il komitesi var. Ankara'nın, İzmir'in, Antalya'nın, Mersin'in, Samsun'un ve daha birçok yerin il komitesi var. Çeşitli uzmanlık komiteleri var. Bu insanların çoğunluğu örgüt üyesi değil ama bu komitelerin içinde çalışıyor. Böyle çarpık bir örgüt anlayışı olur mu? Sanıyorum 12 Eylül olduğunda 51 üyesi var. Bu nasıl bir mantık? Sözünü ettiğim çalışmalarda yer alanların hepsi profesyonel. Mustafa Yeşim mesela; sabahtan akşama kelle koltukta dolaşıyor, bunu örgüt için yaptığını düşünüyor ama üye değil, Ümit Savaş; dava uğruna başına gelmeyen kalmamış, SBF'ye başladıktan yedi sekiz ay sonra kaçağa düşmüş, ömrü sahte kimlikle geçmiş. Azmi Pat, İhsan Zafer, Cengiz Özkan vb. birçok yoldaş özel grup içinde ama üye değil. Hüseyin Taka ile daha Kaçarcı olduğumuzdan beri beraberiz, öncesini saymıyorum bile. "Bu çok dar bir örgütlenme" eleştirileri başlıyor ama bu sefer de artık yavaş yavaş gruplaşmalar oluyor örgüt içerisinde ve daha ters durumlar ortaya çıkıyor. Biri üye önerdi mi "O zaman şu da olmalı" deniyor. Sonuç "İkisi de olmasın o zaman"a çıkıyor.

Örgütlenme için eğitim çalışmaları dışında ne tür faaliyetler yapılırdı?

Mahalle çalışmalarındaki arkadaşlar, gece gidip çay içer, onlarla oturur kalkar, evlerinde kalır, sohbet eder, sorunlarını konuşur, sorunlarına çözüm bulmaya çalışırdı. Zaten çok büyük yoksulluk vardı gecekondu mahallelerinde. Mahallenin her tür sorunuyla ilgilenirdi, sağlık sorunundan, çocukların eğitimine kadar ilgilenirlerdi ve sürekli mahalledeydi o arkadaşlar. Sağlık sorunu olduğu zaman doktor arkadaşlar ücretsiz tedavi yapar, ilaçlarını sağlardı. Beraber faşist saldırılara karşı çatışmaya girilirdi.

Mahalleliden kan davası ya da başka ailevi sorunlarla ilgili başvuru olur muydu?

Ben çok bilmem. Bizim daha çok askeri desteğe ihtiyaç olduğunda haberimiz oluyordu. Orada çalışan arkadaşlara sormak lazım. Mahallelerde gruplar arası çatışma benim bildiğim hemen hemen hiç olmadı. Faşistlerle ciddi bir çatışma vardı ve Ankara'da gecekondu mahallelerinin büyük bir çoğunluğu, kurtarılmış bir bölge halindeydi. Halk da devrimcilere destekle-

ri ve insan ilişkilerindeki olumluluklar dolayısıyla çok büyük bir sempati duyuyordu. Aslında bugün de yapılması gereken şey o diye düşünüyorum. Zaten gecekondudaki adam ya inşaatta ya da fabrikada çalışıyor. İşçiye de gitsen o işçiyle mahallede karşılaşıyorsun. Fabrikada ilişki kurmak mahallede kurmak kadar kolay olmayabiliyor. Çünkü çeşitli takozlar var, patronun çok sıkı denetimi var, ispiyoncuları var ama aynı işçiyi mahallede kazandığın zaman, onun vasıtasıyla fabrikada da gelişme ve yeni ilişkiler üretme şansın doğabilir.

Ben, ayrılıktan önce bana önerilen pozisyon nedeniyle bu tür kitle çalışmasından uzaktım. Zaten bir yanıyla da yasaktı bize ortalığa çıkmak. "Uzmanlık gurubu" içinde olanlardan da en fazla ben dolaşabiliyordum. Grup, kısa vadede Kurtuluş hareketine maddi kaynak sağlamak veTHKP/C geleneğinin hep savunduğu silahlı mücadelenin, askeri örgütlenmenin çekirdek kadrolarını oluşturmak üzere örgütlenmiş, yaklaşık on kişiden oluşan, sonradan sayısı on beşe çıkan bir yapılanmaydı. Grup giderek profesyonelleşti ve özerk bir yapı gibi 12 Eylül sonrası da bir süre faaliyete devam etti. Kendi destek kadrolarını oluşturmaya başladı.

Bu çalışma içinde yer alacak insanlar nasıl belirleniyordu?

İlk başta daha seçiciydik. Bu ekibin içinde yer alan arkadaşların önerisi ya da direkt Merkez Komitesi'nden ya da illerden gelen önerilerden oluşuyordu. Mesela Grup bir faaliyet için bir yere gittiyse oradaki insanlarla benim vasıtamla ilişkileniyordu. Kimse onların ne için geldiğini bilmezdi. Onlar da kimseyi görmezdi. Önceden bir iki kişi gider keşfini yapar, tarlayı araştırır, belirlenmiş yerlerde kalır ve tarlayı sürüp çıkarlardı. Ekip içindeki herkes bu işe gönüllü girmiş arkadaşlardı. Ekip içerisinde de hoş bir uyum vardı. Daha darken önce sık sık bir araya gelinirdi. O ilk çekirdek ekibin içinde, birkaç arkadaş yan işlerde çalışır, tarla sürülecekse sabanı o tedarik eder. Bakarsın bu işte iyi, teklif edilir. Onun da aklı yatarsa o işe katılır ve bir süre sonra o da pişer. Mesela son dönemde bir kişi aramıza gereksiz katıldı. Onu da bir ilin sorumlusu MK'ya önermiş; adam kaçakmış geldi, bize katıldı. İnançlı ve iyi biri ama işe uygun değil, soğukkanlı değil. Kemal Ergin mesela çok iyiydi, çok kısa sürede uyum gösterdi. 12 Eylül'den bir yıl kadar önce Muzaffer katıldı bize. Ankara'dan tanıyordum zaten kendisini. Mahalle çalışmalarında çok aktif, oturuşu, kalkışıyla düzgün ve mücadeledeki ka-

rarlılığıyla kendini ispat etmiş bir arkadaştı. Daha sonra da bu tavrını sürdürdü. Kaçak duruma düşünce, "Bu arkadaşı ister misiniz?" diye sordular. Ben de tanıdığım, güvendiğim birisi olduğu için kabul ettim. Her girdiği eylemde görevini layıkıyla yaptı. En ufak bir tedirginlik yaşamadık. O ara Muzaffer'in evli bir arkadaşla ilişkisi olduğu, derhal buna son verilmesi gerektiği, bu konuda karar alındığı konusunda bize bir haber geldi. Bize gelmeden önce gelişmiş bir ilişki, kadın arkadaşımız eşiyle problemli, dolayısıyla bir uzaklaşma oluyor. Sonrasında bu arkadaşla karşılaşıyor ve aralarında duygusal bir süreç gelişiyor. Biz ekipte bunu çok tartıştık. Kendisi ile görüştük, konuştuk, sevgisini ifade etti ama "Kararınıza uyarım" dedi. Levazım ekibine kendisini emanet etti yani. Biz de konuştuk, bizim açımızdan sorun olmadığını, iki yetişkin insanın kendi verdikleri karar olduğunu, buna müdahale edilmesinin doğru olmadığını söyledik. Bir süre İstanbul'da beraber kaldılar. Fakat kendi adıma söyleyecek olursam kadın arkadaş, örgütten manevi anlamda çok baskı, tepki gördü diye düşünüyorum. Sonuçta kendini öldürme yolunu seçti. Çok aktif, gerçekten son derece kararlı da bir insandı. Tanıdığım kadınlar içerisinde en kararlı arkadaşlardan biriydi. Bilinciyle, kültürüyle, zekasıyla, çalışkanlığıyla çok değerli bir arkadaştı bence. Maalesef yanlış yaklaşım onu kötü bir sona götürdü. Hepimiz çok üzüldük
Bu arada Necdet Adalı, Aslan Törer ve Kemal'in kahve taraması meydana geliyor. Bu tamamen örgütün bilgisi dışında olan bir şeydi. Kendiliğinden ve Aslan Törer insiyatifiyle yapılan bir iş. Örgütün iş olduktan sonra haberi oluyor. Aslan Törer İstanbul'a kaçıyor, Necdet'le Kemal yakalanıyor ve sonrasında firar planları yapıyorlar. O arada Carlos da cezaevinde. Carlos her zamanki gibi işi planlayıp da içeride kalan bir arkadaşımız. İyi bir arkadaştı ve cezaevinde birkaç firar planı yapıp gerçekleştirememişti. Merkez Cezaevi'nden Taner Akçam'ın kaçtığı firarı planını da yapan o; en sona kaldığı için kaçamadı. Kemal Ergin'in firarında da Necdet, Kemal ve Carlos kaçışı birlikte örgütlüyorlar. Hamamdan açık cezaevine geçecekler, dışarıda arabada İbrahim İnci ve Ankara'dan bir arkadaş bekliyor. Biz de başka tarafta bekliyoruz. Bunlar hamamın kapısını tutuyor, Kemal atlamak için cama çıktığı sırada başgardiyan geliyor. Necdet orada tereddüt geçiriyor, Kemal çağırmasına rağmen Necdet atlayamıyor o sırada da gardiyanlar içeri girmiş oluyor. Kemal cezaevinde çok meşhur, ilginç biriydi. Aşırı inisiyatifli, kendine güvenen, çok atılgan biriydi. Çok da saf, pırıl pırıl bir arkadaşımızdı.

Gardiyanın biri görüyor Kemal'i, "Kemal nereye?" diyor, Kemal de gayet rahat "Gidip geleceğim" diyor. Adam idamdan yargılanıyor, açık cezaevine geçmiş. Gardiyanlar bağırırken o duvardan atlıyor, arabaya biniyor ve kaçıyor. Buluştuk, İbrahim İnci İstanbul'a getirdi. Direkt bizim ekibe katıldı Kemal. İlk araziye çıktığında çok heyecanlı, herkes bir an önce işi bitirip çıkalım diye düşünürken o arazide ajitasyon çekiyordu. Bazen toplanıp mesela Moda Çay Bahçesi'nde buluşur, otururduk beş altı kişi ve çok rahatız, bir şeyden çekinmiyoruz. Kimse de bizden bir şey ummuyor zaten. Gırgır şamata yapıyoruz, Kemal'e takılıyoruz, Mahmut'tu adı, biz ona "Mamut" derdik. Kemal'e Cevizli'nin arkasında bir ev tuttuk, "Doktorum" diyordu apartmandakilere, Ankara Tıp'lı ya. Komşular da onu çok seviyor, bütün apartmanla samimiyet geliştirmiş. Gel zaman git zaman apartman sahibinin kızı buna aşık oluyor. Orada öyle bir macera yaşadı. Sonra onu oradan aldık, gitti Tarlabaşı'nda bir ev buldu, kiraladı. Oradaki ev sahibinin kızıyla da ilişki geliştirmişler, bayağı âşık olmuşlar birbirlerine. Cezaevinden kaçmış, idamla yargılanıyor, bir taraftan yasa dışı işler yapıyor ama Kemal, evleneceğim diyor. Kızın babası da bir nedenle Çankırı Cezaevi'nde yatıyor. Vehbi hediyeleri yüklendi babayla görüşmeye gitti. Babasına palto, gömlek, şeker, lokum aldık, Vehbi gitti geldi. Kızın ağabeyinin Tarlabaşı mı ne bir yerde kuruyemişçi dükkânı var. Bizimki çok rahat, her yere girip çıkıyor. Biz de "Tamam" dedik; Kemal evlenecek, baba da kabul etti. Abisi göbek atıyor, eli yüzü düzgün, konuşmasını bilen, melek gibi sempatik bir adam bulmuşlar, daha ne olsun? Biz de Kemal'le bu olay üzerine acayip dalga geçiyoruz. O arada Kemal'in *Hürriyet* gazetesinde fotoğrafı çıktı. Kemal bir şey için kızın ağabeyine gidince adam "Ben seni gazetede gördüm ama merak etme" diyor; ama biz "Artık yeter" deyip o evden aldık başka bir eve yerleştirdik. 12 Eylül geldiğinde ilk Kemal'i yurt dışına çıkardık.

12 Eylül'den önce sıkıyönetim geldi. Biz hiçbir şey olmamış gibi bu dönemde de işimize devam ediyoruz. Hatta iki tarlayı aynı gün sürdük sıkıyönetim zamanında. Onun üzerine her tarlanın başına jandarma diktiler. Hatta bir gazete "Üst üste koyup götürdüler" diye yazmıştı. Ama en ufak fire vermedik.

Bu arada bizim ekibe yeni katılımlar oluyor. Bir süre sonra iki kişi Isparta'da yakalandı. Üzerinde altı ay çalıştığımız bir işti. Acemi şoförün ters yola girmesi üzerine ekip çeviriyor, yakalandılar. Ben de Antalya'da bekliyorum.

Azmi, Kemal geldiler ama moralleri çok bozuk. Hemen birini uçakla birini otobüsle şehir dışına gönderdik. Yakalananlar da isim vermedi; o iş öyle kaldı. 12 Eylül Darbesi olduktan sonra da bir ya da iki kez iş yaptık.

Bir de Mersin'de bir iş vardı galiba...

Evet. Bir haber geldi; belli zamanda bir yerden bir yere valizler içinde lüks eşya taşıyorlarmış. Gidildi, bir ay keşif yapıldı. Ondan sonra bir daha yapıldı, daha sonra gidildi ve alındı. İki valiz ama hepsi yırtık pırtık. Onlar zor bela geldi, bitirinceye kadar bir hal olduk.

Vehbi yakalanınca isimler patladı. O zaman "Siz artık tehlikelisiniz bizim için. Bizim işimize yaramazsınız, hepinizi dışarı göndereceğiz. Siz politika yapmaktan da anlamazsınız" dediler. O zamana kadar ne yapıyorduk? Hiç unutmuyorum, Mustafa Yavuz söyledi, "Siz politikadan anlamazsınız, burada başımıza dert olursunuz, onun için böyle bir karar aldık" dedi. İlk elde Kemal'in gönderileceğini söyledi. Bu arada Mahir, İlhami çıkmışlar. 1981 Şubat'ı falandı. Kemal gitmek istemedi, çok itiraz etti. Bu arada iki sefer takip edildim. Kemal'in gittiği dönemlerde ben evi değiştirdim, yerleştirdim, karımla kızım gelecek orada kalacağız. Bostancı istasyonundan aldım onları. Ama bu yaptığım hiç doğru değildi. Güya o dikkat ederek gelecek ama bizim de ismimiz çıkmış o zaman. Neyse, aldım onları istasyondan eve gittik. Dikkat ettim, bir şeyden şüphelenmedim ama izlemişler. Onları eve bıraktım ben kılık değiştirerek çıktım. İki Reno var, biri sokağın bir köşesinde diğeri öbür köşesinde. Bunları görünce başımdan aşağı kaynar sular döküldü tabii. Karşıya geçtim, dolmuşa bindim, bir tanesi izliyor dolmuşu emin olamamışlar. Dolmuş yolcu indirmek için öyle bir yerde durdu ki bunlar geçmek zorunda kaldı, onlar geçince ben hemen atladım, E 5'e inen yoldan Fikirtepe'ye çıktım, arabanın içinden ekip çıkmış bir tek şoför kalmış. Şoför turluyor, öbürleri de mahalleyi araştırıyor. Şoförle göz göze geldik ben elimi belime attım, adam gaza bastı gitti. Hiçbir şey yoktu aslında. Orada da tesadüf pazar varmış, pazarın içinde kayboldum, artık bulma şansları yok. Orada bir taksi buldum, "Hastam var, acele karşıya gitmem gerekiyor" dedim. Adam tıraş oluyordu, hızlandırdılar. Epey dolaştım, iyice emin olduktan sonra randevuya gittim. Sonra anneme telefon ettim, Leman Fırtına gitti, Müzeyyen'i ve çocuğu evden aldı. Ona durumu anlatmış; Müzeyyen tekrar Ankara'ya dönüyor. Tuttuğum evdeki eşyaları da annemle babam

toparlayıp kamyona yüklüyor, Ankara'ya gönderiyorlar. Daha sonra yine getirmeye çalıştım. Aynı şeyi yaşamayayım diye, bu sefer annemi örgütledim. Leman Fırtına gitti istasyondan aldı, teyzemin evine getirecek, orada buluşacağız. Geldim, beyaz Reno köşede duruyor. Öbür köşeyi de tutmuşlar. Arka sokaktan epeyce ileriye gittim. Uzun süre izledim, kampı kurmuşlar bekliyorlar yani. Bir araba da dolaşıyor. Telefon kulübesinden aradım, durumu anlattım, "İleride görüşürüz" dedim. İlk iki takibi öyle atlattım. Yakalandıktan sonra polisler elden kaçırdıkları için çok hayıflandıklarını söylediler.

Yeniden faaliyetlere dönecek olursak Kurtuluş'un örgütlediği "Pahalılığa, İşsizliğe ve Sömürgeciliğe Karşı Kampanya"yı nasıl değerlendiriyorsun?

Biz o tür şeyleri izliyorduk. Arkadaşları daha çok ben bilgilendiriyordum, onlar da yayına ulaşabiliyor ve bu tür kampanyaları oradan da izliyorlardı. Bu kampanya, Kurtuluşun örgütlenme düzeyini ve etkinliğini yukarı taşımış, kampanya sonrası Türkiye'nin birçok yerinde büyük mitingler yapılmıştı. Örgütlenmenin doruğa ulaştığı dönemdi. Ama uzmanlık Grubu'ndan hiçbiri açık alanda olmuyor, dolayısıyla hiçbiri deşifre olmuyordu. Yıllar sonra bile Ankara'da Komiser Kemal ekibi bir Kurtuluşçuyu yakaladıkları zaman, "Nerede bu adam?" diye beni soruyorlar ama o da bilmiyor. Bir süre sonra unutuyorlar zaten. Çünkü ortalıkta gözükmüyoruz. Gıcık kapıyorlar, o zaman polisin teknolojik anlamda iletişimi de çok zayıf. Bugün devletin büyük bir üstünlüğü var mücadeleyi yürüten insanlara karşı. Ama o dönemde elbette aramızda yine fark vardı, tabii ki devlet teknolojik olarak daha donanımlıydı ama fark bugünle kıyaslanmayacak kadar azdı. Biz onların telsizlerini dinleyebiliyorduk. Onlar en fazla ev telefonunu dinleyebiliyordu fark olarak ama ev telefonuyla konuşmazsan iş bitiyordu zaten. Ama şimdi onlar çok iyi, biz çok geriyiz. Eğer illegal ya da legal mücadele veriyorsan bir teknoloji ekibi oluşturmak şart. Öyle bir ekip oluşturursan sokak kameralarına kadar ulaşabilirsin. Sokak kameralarıyla kontrol ediyor artık ve oradan izliyor devlet. Bütün bunlar çalışmaya bağlı. Çağa dönük bir biçimde kendini yenileme ve teknoloji bilgisi şart.

Anti-faşist mücadele

Anti-faşist mücadele yürütülen yerlerde sizler oluyor muydunuz?

Hiçbir şekilde olmuyorduk. Orada yapılan işler bize heyecan veriyordu. Öğreniyorduk ve bunlar bizim şevkimizi artırıyordu; sadece bir kez Trabzon'a faşistlerin özel ekipler gönderdiğini duyduğumuzda "Biz gidelim" dediğimizi hatırlıyorum ama kabul edilmedi. Bu arada biz zaman zaman rapor veriyorduk, yazılı olarak. 12 Eylül'den kısa bir süre önce bir rapor hazırladık. Büyük ölçüde eleştiri içeren; çalışma tarzından sınıf mücadelesine, faşizme karşı mücadeleye kadar gördüğümüz, duyduğumuz, izlediğimiz kadarıyla zaafları kapsayan bir rapordu. Bunu önce kendi aramızda tartıştık sonra herkes yazılı bir şey hazırladı, onları birleştirdik; ciddi ciddi on sayfa kadar tutan bir metin çıkardık ortaya. Onu da benim ilişkide olduğum MK'den arkadaşa verdik. Arkadaş bunu okumuş, daha sonra ben "Ne diyorsunuz?" diye sordum. Arkadaş, "Ben onu iletmedim ki, yırttım attım" dedi. Bu çok kötü bir şey tabii ve ben söyleyemedim diğer arkadaşlara; çok yaralayacaktı çünkü. Çok ciddi bir hazırlık yaptık biz, uzun süre tartıştık. Çünkü Karadeniz'den, Ege'den haberimiz oluyor. İzmir'de ne oluyor bitiyor biliyoruz. Her şeyden haber alıyoruz. Bu eleştirilerimizin aynısını, Lübnan'da MK üyelerine anlattım. Bir tanesi de Doğan Tarkan'dı. Bunu anlattığım zaman, "Eğer böyle düşünüyorsanız sizin bu örgütte ne işiniz var?" dedi. Böyle bir şeydi yani. Bizi ciddiye almadılar, "Onlar ne anlar?" diye düşündüler. Bizim yazdığımız raporun ulaştırılmaması, yırtılıp atılması örgütsel anlamda da büyük bir suçtu. Yıllar sonra öğrendi arkadaşlar bu raporun yerine ulaştırılmadığını, yırtılıp atıldığını ve tabii ki çok bozuldular. Benim tavrım da doğru değildi, o anlamda. Morallerinin olumsuz etkileneceğini düşünerek, hazırladığımız raporun yırtılıp atıldığı ve ulaştırılmadığı bilgisini vermemem yanlıştı.

Darbenin olacağı öngörüleri üzerinden Kurtuluş örgütü ne tür tedbirler aldı?

"Araba yokuş aşağı gidiyor" tezi ile birlikte hazırlık da yapıldı. İllerde deşifre olmuş insanların yerleri değiştiriliyordu. Mesela Mersin'den İstanbul'a geliyor, Antalya'daki Ankara'ya geliyor, Ankara'daki İzmir'e gidiyor. Kod isimlerle çalışma ve gittiği yerde deşifre edilmemesine gayret gösteriliyor. Evler değiştiriliyor. Bütün bunlar il komiteleri düzeyinde yapılıyordu. Bu doğrultuda adımlar atıldı ama daha aşağısına inemeden darbe geldi.

Örgütü elli bir kişi ile sınırlı tutup, gerçekten üye olması gereken insanları da onun içerisine katmayınca, bu insanlarla ilgili önlemler daha geride kaldı.

12 Eylül öncesinde kentlerde örgütlenme nasıldı, anti-faşist mücadele nasıl sürüyordu?

Mesela Mamak'ın belli bölgelerinde, Tuzluçayır'da, Abidinpaşa'da bazı sokaklar vardı; faşistler hiçbir şekilde giremiyordu. Polis de çok kolay giremiyordu. Akşamları silahlı insanlar oralarda nöbet tutuyorlardı. Üniversitelerde ve yurtlarda 12 Mart öncesinden başlayan bir tutum olarak sabahtan akşama kadar nöbet tutulurdu. Akşamları silahlı nöbetçiler olur, gündüzleri de kapıda mutlaka bir-iki kişi beklerdi. O tür tedbirler alınırdı o zaman. O dönemde meşhur bir polis saldırısı oldu. 12 Mart Anayasası ile üniversite özerkliğinin bir ölçüde kalkması, ciddi gerilemeler olmasına neden olmuştu, polis biraz daha rahat giriyordu artık üniversiteye. Bir seferinde –olayın gerekçesini tam hatırlayamıyorum– Siyasal ve Hukuk Fakültesi Yurtlarına büyük bir saldırı düzenledi polis, bayağı direniş oldu. Önce Hukuk'un önünde taşlı sopalı çatıştık sonra yurtlara çekildik. Ben Eğitim Fakültesi'nde yakalandım. Bir yere saklanmıştım, ses seda kesilince çıktım; meğer onlar da pusuya yatmış, yakalandık. Polisler elli metrelik bir koridor oluşturmuştu, aralarından dayak yiyerek geçtik. Sırtımızda cop izleriyle Emniyet'e gittik, orada iki gün kaldık.

Bir arkadaşın cenazesi Hacettepe Hastanesi morgundan Siyasal'a kaçırıldı ve bütün siyasetler fakültenin içindeydi. Barikatlar kuruldu. DDKD'den, Dev-Yol'dan, Halkın Kurtuluşu'ndan, hepsi bana onar tane adam verdiler. Bu arkadaşlarla tertibatlar aldık, su bidonlarını camların önüne dizdik, bir kısmımız çatılarda mevzilendik. Polis saldırmadığı için bir şey olmadı. Tören yaptık. Sonra cenaze aileye teslim edildi. Bu tür şeyler yaşanmıştı.

Böyle kitlesel gösteriler oluyordu, daha sonra iş korsan gösterilere dönüştü ve katılanların sayısı giderek düşmeye başladı. Üç beş bin kişiyi aşan kalabalıklar artık kolay toplanmıyordu. Artık Kurtuluşçular, Dev-Yolcular, Halkın Kurtuluşçuları ayrı gösteriler yapıyordu bir olay karşısında.

Bu duruma ilişkin senin yorumun nedir?

1971 sonrası, ilk başta sıcak ve dayanışmacı bir hava vardı. Süreç içerisinde çatışmaların etkisi, liderliğin yanlış yönlendirmesi sonucu gruplar arasında rekabet ve çatışma gelişti. O yüzden birlikte eylem yapmak giderek gündemden düşmeye başladı. Başta daha fazla, birlikte davranma alışkanlığı vardı. Nerede sorun varsa bütün gruplar hep birlikte müdahale ederdi. Daha sonra sadece gidilemeyen okullarda okuyan arkadaşları korumak için oluşturulan ekiplerde birliktelik sağlanabiliyordu. İlginçtir bu tür şeylere çok fazla polisiye müdahale olmuyordu. Herkes biliyordu ki silahlı adamlar eşliğinde gidiyor öğrenciler okula ama polis müdahalesi olmuyordu, çok ender olmuştur. Polis de göz yumuyordu. Bir de polisin içerisinde, özellikle 12 Mart sonrası Pol-Bir, Pol-Der ayrılığından kaynaklanan ciddi bir farklılık vardı. Yani Pol-Der'li polisler bizi korur, Pol-Bir'liler de tam tersi bir tutum takınırdı. Pol-Der'li polisler, mahallelerde arkadaşları uyarırdı bazen baskın olacağında. Hatta korumaya geldiklerini biliyorum. Pol-Bir'li polislerin de faşistleri gözettiklerini, etraflarında tertibat aldıklarını hatta saldırılarına korumalık yaptıklarını bilirdik.

Benim başıma böyle bir olay gelmişti: Ali Demir'le Hacettepe Yurdu'na gidiyoruz, onu arkadaşlarla tanıştıracağım. Yurt'un yüz metre kadar aşağısında, üç kişi, iri yarı birini dövmeye çalışıyor ama adam izbandut gibi; kapanmış, sadece kendini savunuyor. Baktım vuranlar bizimkiler ama hepsi benim gibi ufak tefek, adam iri yarı. Lokantadan bir bira şişesi kaptım adamın kafasına giydirmeye başladım. Ondan sonra adam çığlık atarak kaçtı. O sırada polis ekibi geldi; silahları çektiler, biz kaçıyoruz tabii. Sol tarafımdan bir arabanın geldiğini gördüm, polisler "Dur" dedi, durmadım tabii. Vuracağı anda arabanın kaportasının üstüne attım kendimi, beni fırlattı, uygun bir şekilde düştüm, yuvarlandım; ama son hamlede kafamı asfalta çarptım. Her şey simsiyah, hiçbir şey görmüyorum. Sesler duyuyorum ama göremiyorum, karanlık her şey. Kalkmak için kendimi zorluyorum. Birileri "Kalkma, kalkma öyle kal" diyor. Polisler de paniğe kapılmış. Zorla kalktım, karşıda bir polis var elinde silah, hayal meyal görüyorum, ona doğru gidiyorum, silahın namlusunu tuttum, aşağı bastırmaya çalışıyorum. Polis çok sakin "Korkma, hastaneye götüreceğiz seni" dedi. Aldılar, hastaneye götürdüler. Meğer Pol-Der'liymiş adamlar, hastane polisine de "Bu gence araba vurdu kaçtı, arıyoruz" dediler. O arada Ali Demir, iki kız arkadaşla haber göndermiş "Hemen çıksın oradan" diye. Kafamın röntgenini çekmişlerdi,

ben de röntgeni alayım da çıkarız derken siyasi şube geldi, aldılar götürdüler. Yanılmıyorsam iki gün kaldım Emniyet'te, hiçbir şey yapmadılar. Emniyet'ten beni karakola götürdüler. Orada da bir polis geldi, "Biz buradayken kimse sana dokunamaz" dedi, birkaç polis diş bileyerek bakıyor, o arada faşistler geldi, ifade verdiler. Gerçekten fiske yemedim. Savcılığa götürdüler, oradan salındım.

Dev-Yol'la çatışma konusunu kendi aranızda konuşuyor muydunuz? Nasıl konuşuyordunuz?

O dönemde "doğal önder" dediğimiz, daha sonra MK olan arkadaşlarla bu konuyu çok konuştum. Bir dönem gençlik sorumlusu gibiydim çünkü. Hepsi Kemal Kaçaroğlu'nu eleştirdiler bir yanıyla, bir yanıyla da bir açmaz içerisinde hissediyorlardı kendilerini. Bu işin durması fırsatı çıktığı anda hemen o doğrultuya yöneldiler. Arada Kaçaroğlu'nun gaz vermeleri oldu. Orada ben kendi adıma tepki gösterdim. Ondan sonra biraz daha yumuşadı. Ama diğer doğal önder dediğimiz arkadaşlardan böyle gaz verme olmadı. Onlar Kaçaroğlu'nu sakinleştirdi, engelledi.

Halkın Kurtuluşu ile olan çatışmalarda, onlar da çok üzgündü. Yumruk vurduğum arkadaşla sonra karşılaştık; Dil-Tarih'ten uzun boylu, kumral bir arkadaştı, gülüştük "Ne yapıyoruz biz?" diye. Siyasal'da yumruklaştığımız insanlardan biri, bir gün kazayla yaralandı; biz tedavi ettirdik, yurtta bakımını yaptırdık. Bir süre sonra unutuluyor ama ilk baştaki o eski sıcaklık yakalanamıyor bir daha. Hep karşılıklı kırıklık yaşıyorsun. Selamlaşıyor, konuşuyorsun belki ama biraz da nezaketen oluyor ve giderek mesafe açılıyor. Okuduğun şeyleri bile açıklarını nereden bulurum diye okuyorsun. Onu nasıl bastırabilirim, nasıl daha etkili olabilirim diye düşünüyorsun.

Darbenin ayak sesleri

12 Eylül'e doğru giderken başlayan sıkıyönetim koşullarında, örgütlenmede ne gibi şeyler yaşandı?

Sıkıyönetimle birlikte ya da daha önce, Kurtuluş'un "Araba yokuş aşağıya doğru gidiyor" diye bir tespiti vardı. Böyle bir tespiti var ama kendi içindeki tartışma ve rekabetçilik belki de bu konuda atılabilecek adımların birçoğunun atılmasına engel oldu. Dikkatler ve enerji farklı yönlere yoğun-

laşmıştı. Eğer böyle bir çatışma, sürtüşme veya politik olarak birbirine karşı tedbirler alma durumu söz konusu olmasa, 12 Eylül'e karşı daha hazırlıklı olunabilirdi. Bu konuda Kurtuluş ilk başta çok doğru bir tespitle doğru adımlar da atıyor; iç örgütlenmesinde bir takım tedbirler alıyor. İller düzeyinde yer değiştirmeler, ev değiştirmeler, barınakların çoğaltılması vs. gibi bir sürü tedbir alıyor. Yanı sıra birlik şiarını öne çıkartarak diğer gruplara birlik önerisi götürüyor ve birlik kuruluyor aslında. Gel gör ki bizim ön ayak olmamıza rağmen, yine bizim tarafımızdan, anti-sömürgecilik ilkesinin kabul edilmemesi gerekçesiyle yıkılıyor. MK toplantısında birlik üzerine yapılan değerlendirmede, anti-sömürgecilik ilkesinin olmaması tartışılıyor ve iç dengeler adına, Türkiye politik tarihinde farklı gelişmelere yol açabilecek bir olay olan, bu birlik görüşmelerinden çekilme kararı alınıyor. Gerçekten, yakın tarihin rengin değiştirebilecek bir olaydı. Tabii, ondan sonra her şey senin dirayetine kalmış oldu. Ben bu birliğin olmamasının üzücü bir olay olduğunu düşünüyorum. İttifakların zaten farklılıkların bir araya gelmesini ifade ettiğini, dolayısıyla böyle bir dayatmanın bir ittifak içerisinde, bir güç birliği içerisinde sekter ve yanlış bir tutum olduğunu düşünüyorum. Sonuçta siyasi parti programı etrafında birleşmiyorsun. Öyle bir anti-faşist direniş cephesi kurabilirsin ki bunun içerisinde ulusalcıların bile bir bölümü yer alabilir, sosyal demokrat kesimden birileri veya hepsi yer alabilir. En azında çağırırsın diye düşünüyorum.

Böyle bir birlik gerçekleşseydi siyasi hayata müdahalesinin nasıl olacağına dair konuşulmuş muydu?

Eğer birlik olsaydı, bu konu ondan sonra oluşturulacak olan politika ve merkezlere bağlı bir şeydi. Bu merkezler, o zaman Abdullah Öcalan kadar, inisiyatifli ve öngörülü olabilselerdi, çok farklı sonuçlar doğabilirdi. Dev-Sol, Kurtuluş, Emeğin Birliği gibi örgütlerle bu birlik olabilseydi Dev-Yol'un merkezi katılmasa bile tabanını peşinden sürükleyebilecek bir eylemlilik, bir hareket, bir örgütlenme yaratılabilirdi. Bunlar kaçmış fırsatlar; sonucunda ne olacağını tabii ki bilemiyorsun ama PKK'nin Kürdistan'da yaptığını bu eylem birliği gerçekleştirilebilseydi Türkiye'de, on kat daha güçlü bir hareket yaratılabilirdi.

Geri çekilme, bizi yere bakar hale getirdi

12 Eylül'den sonra geri çekilme kararı nasıl alındı?

Eylem birliği gerçekleştirilmiş olsaydı da geri çekilme yanlış değildi. Önemli olan geri çekilmeden ne anladığındır. Onun içini nasıl doldurduğun önemli. Geri çekilme "Artık bu saatten sonra işimize yaramaz" dediğin unsurlarının bir bölümünü yurt dışına göndermek ya da taraftarlarını kapı dışına koymak diye anlaşılırsa farklı olur; yeni koşullara göre örgütlenmenin bir aracı olarak olabildiğince geniş çevrenle birlikte, hiç kimseyi dışlamadan, ikna temelinde örgütleyerek yola çıkarsan farklı olur. Bizde geri çekilmeden, örgüt üyelerinin dışındakiler –onların muhalif olanları da dahil– "Bizim için önemli değildir, başlarının çaresine baksınlar, önemli olan kendimizi korumak, örgütü korumak" anlaşıldı. Örgüt de 51 kişi; onları korumak oluyor mantık. Onun dışında da insanlar var tabii ama esastan bahsediyorum, esas mantık bu. Senin yanlış örgüt yorumun ve ona uygun örgütlenmen yüzünden, örgüt elli bir kişi. Örgütün çekirdeği bu değil ki, örgütün çekirdeğinde ancak bir zerre bu. Onun dışında çekirdeği oluşturan çok daha geniş bir kadro yapın var. Mücadelenin içinde olmuş olan inanamayacağın kadar kadroya "Bekleyin" diyorsun. Daha doğrusu "Başınızın çaresine bakın" diyorsun; aynen bu kelimelerle diyorsun bir de. O zamana kadar profesyonel devrimci olan bir kişiye, gelinen noktada faaliyetin sınırlanmış olması nedeniyle "Kendine iş bul" diyebilirsin. Gerçi o dönem herkes profesyonel devrimciydi. Örneğin Çiçekçi'de sorduğun zaman, herkes kendisine profesyonel devrimciyim diyordu, kırk tane profesyonel devrimci vardı orada.

Bir gün Leman Fırtına'nın evinde, Kaçaroğlu, ben birkaç arkadaş daha tartışıyoruz. Kaçaroğlu "Çiçekçi'de şu kadar profesyonel devrimci var" diye konuşuyor. Ben de "Bunların hepsi çocuk, böyle profesyonel devrimci olur mu? Olacaksa belki biri, bilemedin ikisi olur" dedim. Sinirlendi, koltuğun üzerine zıpladı, "Ben otuz senedir bu işin içinde sin-kaf ediyorum, senden mi öğreneceğim?" deyince, "Tartışma bitmiştir" dedim çıktım, gittim. Senin orada on tane profesyonel devrimciye ihtiyacın olabilir ama 12 Eylül koşullarında üçüne alan kalmış, diğer yedi kişiye "Arkadaşlar görüşmeleri sürdürecek ama işe gireceksiniz" dediğinde, bunu anlatıp, kafayı doyurarak demelisin bu lafı. Oysa kişiye direkt "Biz seni ileride buluruz, başının çaresine bak" deyip, bağı da koparttığın zaman, bir sorun var demektir. O kişiyi ikna etmen lazım. Bu yapılmamış. Nitekim yurt dışından döndüğüm zaman örgüt üyesi yapılmış ama muhalif olduğu için dışlanmış insanlarla kar-

şılaştım. Yani örgüt üyesi sayısı artmış. Doğru bir tutumla yeni üyeler alınmış ama muhalif olduğu için görev verilmiyor; ben de bunlarla ilişki sürdürmek üzere görevlendirilmişim. Muhalif kesimin birçoğuyla ben görüşüyordum. "İş bul, çalış diyoruz, işe girmiyor" gibi laflar ediyorlar haklarında. Ben görüşüp konuşuyorum, üç gün sonra iş bulup çalışmaya başlıyor adamlar; bir sorun da yok. "Sen ne yaptın da böyle oldu? Adam tepemize çıktı. O zaman sen onların her hatasına okey diyorsun, görmezlikten geliyorsun" diyenler oldu mesela. Hiç alakası yok. Doğru düzgün anlattım, o da kabul etti. Bana söylendiği gibi "Artık sen işe yaramazsın, takımın da işe yaramaz. Sizi dışarıya göndereceğiz" gibi bir yaklaşım, diğer arkadaşlara da olmuştu.

12 Eylül'ün akabinde belli kadroları koruyup belli kadrolara kendi başınızın çaresine bakın denmesinin etkileri ne oldu? Siz bu etkileri hissedebildiniz mi yoksa çok sonra mı hissedildi?

Biz ekip olarak bunu hissetmiyorduk, özerk bir yapımız vardı. Biz kendimizdeki yansımaları ile hissediyoruz. 12 Eylül'den sonra, daha önce yaptığımız işler nedeniyle aranmamız söz konusu olduğu halde, hiçbir zaman bana yer bulun demedim mesela. Teklif de gelmedi. Sadece 12 Eylül'ün başında Fenerbahçe'ye yakın bir yerde, iki subay arkadaşın evine gönderildim. Bir ya da iki gün kaldım, onlar için de risk durumu ortaya çıkınca oradan ayrıldım. Kendi ilişkilerimle bir yerde kaldım. Benim gibi kaçak olan başka gruptan insanlar da kalıyordu orada. O kadar güvensiz ve kontrolsüz bir yerdi. İki-üç gece orada kaldım. Mesela amcamın evine gittim, olağanüstü korktu, kalamadım orada. Beni çok seven bağımsız devrimci bir arkadaş vardı, öldü şimdi, onun evinde üç-dört gün kaldım. Bu arada Azmi'yi bir eve koymuştum, evde problem çıkmış, benim kaldığım yere götürdüm. Ben de Aksaray'da bir otele gittim. Kahvede haberlere bakıyorum, fotoğraf gösterdi mi göstermedi mi diye. Kimliklerimiz sahte. İki gece otelde kaldım, üçüncü gün Azmi ile Taksim'de buluştuk. Götürdüğüm evde kalınamayacağını söyledi. Ne yapacağımı düşünüyorum. Siyasal'dan bir arkadaşı aradım, 12 Mart öncesi çok yakın olduğumuz Cepheci bir arkadaştı. Belediyede müfettişti, geldi buluşmaya, o da çok kötü oldu "Benden ne istersen iste ama eve götüremem" dedi. Ağlayacak neredeyse; çok kötü ezildiğini de görünce "Tamam" dedik. Tesadüf o sırada Çiçekçi'nin meşhur Rüzgâr Orhan'ına rastladım. Azmi ile beraberiz, baktım Rüzgâr Orhan; gerçekten de rüzgâr yani. Hoş beş, sarıldık falan, uzun süredir de görmüyordum. "Bak

Rüzgâr bu arkadaş değerli bir arkadaş, kalacak yere ihtiyacımız var" dedim. "Tamam Abi, sen merak etme, hallederiz" dedi ve Azmi yurtdışına gidene kadar sanıyorum onun gösterdiği yerde kaldı. Rüzgâr Orhan epey sonra Kanada'ya gitti, orada penisilin zehirlenmesinden öldü. Sempatik, fedakâr bir arkadaşımızdı. Bu arada Rüzgârımızı da anmış olalım.

Bizim uyguladığımız geri çekilme, bizi yere bakar hale getirdi, örgütü ve üyelerini moral olarak sıfırladı. 12 Eylül sonrası en akılcı taktiği PKK uyguladı. Hemen hemen kontakları, iletişim kanalları dışında tüm unsurlarını çekti. Bekaa Vadisi'nde kendilerine ait kışlaları vardı ve bunu daha savaşa başlamadan önce yapmışlardı. Lübnan'ın her tarafında güç olarak tanınıyordu. Aynı şeyi benzer biçimde Türk solu niye yapamadı? Oraya on bin insanı çekebilirdi. Her gün ölüme gidiyor bir sürü insan. Faşistlere karşı korunmak için nöbetlere gidiyor, çatışmalara giriyor. Dev-Yol'dan, Kurtuluş'tan bir sürü yerde dağa çıkan insanlar oldu. Karadeniz'de, Tunceli'de, Ege de bile oldu. Senin örgütlenmen bütün bu fedakâr ve kararlı unsurları çekilebilirdi. PKK'de öyle oldu zaten. Sadece diğer grupları ezerek yok etmedi, Kurtuluş'tan da olmak üzere esas olarak kararlılığıyla, doğru politikalarla kararlı unsurların büyük çoğunluğunu kendi yanına çekti.

Arkada bıraktıklarımız ve Filistin'de yaşadıklarımız

Yurtdışına çıkış nasıl oldu?

Bizim ekipten ilk Kemal gitti diye hatırlıyorum. Çok itiraz etti ama örgüt kararı olduğunu, arkasından bir-iki ay içinde benim de geleceğimi söyleyince gitti. Harem'den Kemal'i gönderdim. Kürdistan'dan bir arkadaşla beraber gittiler çok rahat geçmişler. Arkasından Azmi gönderildi. O arada Fethi evli, çocuk var. 12 Eylül'den sonra evini değiştirmek gerekti. Kendi bağlantılarıyla birkaç yer buldu ama bir süre sonra oralarda kalamaz hale geldi. Rahatsız olmuş belli ki. Bizim bir zulamız vardı, çok darda kalırsa başvurulacaktı. Mesela ben, bir sefer kullandım orayı. Kamuran Altınay'a bir ev tutturmuştuk; bizim Levazım Grubu'nun yan elemanlarından birisiydi Kamuran. O da pek piyasaya çıkmayıp sadece bir şeye ihtiyacımız olduğunda bizim adımıza koştururdu. Tanıdığımız, güvendiğimiz bir insandı. Bir gün karşılaşmış Fethi ile; Fethi de şikâyet etmiş yer sorunum var diye; Kamuran da bunu almış o eve götürmüş. Orada kaldı epey bir süre. O ara bana gide-

ceğim tebliğ edilmişti. Benimle beraber İsmet Abi de gidecek. İsmet Abi ile Harem'de buluştuk, Mardin'den iki arkadaş biri benimle biri onunla iki ayrı koltukta Nusaybin'e gittik. Terslikler nedeniyle yirmi bir günde ancak geçebildik. Öyle oldu ki polis de bizim orada olduğumuzu bilir hale geldi. İsmet Abi yakalandı, beş-altı gün belki daha fazla nezarette kaldı ve rüşvetle çıkartıldı. Onun meşhur bir şövalye yüzüğü vardı, başçavuşa onu veriyor. Nusaybin'den bir arkadaş Samsun'a gitti, Samsun'dan para buldu, yüzüğün yanında o parayı da verdik; öyle çıktı.

O içerdeyken beni genç bir karı kocanın evine götürdüler, kundakta bir bebekleri var. Daha önce herhangi bir tersliğe karşı ifadelerimizi ayarladık. Ev tam sınırda, küçük bir bahçesi var, bahçe duvarının arkası iz tarlası denilen çimenlik, oradaki otları ayak izi belli olsun diye jandarma kestirmiyor. Çimenlikten sonra tel örgü, o tel örgüyü aşınca öbür tarafa geçiyorsun. Askere bir miktar para veriyorsun, teli kaldırıyor sen geçiyorsun. Kaçakçılık olaylarından gelişen öyle bir ilişki zinciri var. Kaçakçılar bizi geçirecek ama hepsi sol sempatizanı. Tam kalktık geçeceğiz, bir haber geldi "Durun" diye. Başka birileri daha fazla para teklif etmiş. Derken iş uzadı, uzadı. O genç çiftin evinde kalıyorum, bir akşamüzeri kapı çaldı, kadıncağız kapıdan baktı, askerler var kapıda. Bir tane yedek subay, bir çavuş bir sürü asker. Açtı kapıyı. Ben bebeği kucağıma aldım, bebek sallıyorum. Yedek subayla çavuş girdi içeri. Subayın elinde de ince, uzun bir sopa var. Sağa sola bakıyor ama bana bakmıyor, gözlerini kaçırıyor bana geldiği zaman. Sağı solu yalandan kaldırıyor. "Kocana söyle, akşam bölüğe gelsin" dedi, kadın da "Olur Komutanım" dedi. Asker de etrafa bakıyor ama benim gözüme bakan, sen kimsin, nesin diyen yok. Benim kocası olmadığımı da biliyor. Biz şoke olduk tabii. Bu ne lan! Bölük Komutanı kaçakçıları "İki kişi var, onlar geçerse ananızı bellerim" diye tehdit ediyor. Kaçakçı gelip anlatıyor bize. Bu arada defalarca geçiş denememiz oldu. Her seferinde bir kaçakçı geliyor "Bu akşam şuradan geçireceğiz sizi, merak etmeyin" diyor. "Tamam" diyorum gidiyorlar. Sonra "Olmadı" diye haber geliyor. Hemen evi değiştiriyoruz. PKK'lilerin evleri, Kurtuluşçuların evleri, öğretmenlerin evleri sürekli ev değiştiriyoruz ama her gittiğimiz yerde terslik üstüne terslik. O genç çiftin kocası eve gelip de haberi alınca hemen gitti, meğer çocuklar keçiler için ot kesmiş iz tarlasından, "Bir daha olmasın canınızı yakarız" diye tehdit etmek için bütün evleri çağırmışlar. Benim yorumum, o gelen yedek subay da yanındaki çavuş da solcuydu. Ben sanki hiç yokmuşum gibi davrandılar. Ke-

sinlikle çok büyük bir şanstı. İsmet Abi rüşvetle kurtarıldı. Artık yine beraberiz.

İki öğretmenin evine gittik, kale gibi bir yer, camları tepede falan. Nusaybin'deki köprünün öbür tarafında bir ev. Tam eve gittik, çay içip bir şeyler atıştırıyoruz, bizim arkadaş hızla geldi "Hemen gidiyoruz" dedi. "Hayırdır?" Mahallede biri öldürülmüş, asker de köprüyü tutup bütün mahalleyi çevirmiş, ev ev aramaya başlamış. Haydaaa, şansa bak! Yanımızda iki öğretmen, iki de biz çıktık. Geldik köprünün üstüne, hop çevirdiler. Başlarında bir çavuş, askerin biri kimlik istedi, çavuş "Ulan tanımıyor musun hocaları ne kimliği soruyorsun" dedi. Asker hık mık etti, çavuş "Geçin hocam, geçin" dedi. Sonuçta, Nusaybin'den sınırı geçemedik. En son Cizre'ye yakın "Dağdan geçireceğiz" dediler. Hava kararmaya yakın Cizre-Nusaybin arası bir yoldan, sınıra yakın toprak içine oyulmuş intibaı veren iki-üç komdan oluşan bir yere geldik. Yemek için oturduk, bir telaş oldu bizi kaldırdılar ve komdan elli metre ilerde taşlarla çevrelenmiş büyük bir ağılın duvarlarının arkasına sakladılar, yarım saat kadar sonra geri döndük. Meğer yolda bir çimento kamyonu devrilmiş işgüzar alay komutanı, yola dökülen çimentolardan kışlada lazım olur diye almak istiyor ve torba almak için bizim kaldığımız obaya geliyor. Dağdan geçtik. İsmet Abi de hasta, öksürüyor. Cebine ekmekleri doldurduk. İki genç geçiriyor bizi, "Bizim bastığımız yere basın" diyorlar. Ayın batmasını bekleyip öyle gidiyorsun, zifiri karanlık. Ben seni görmüyorum ki izini göreyim. Baktılar biz görmüyoruz, bize yakın yürümeye başladılar. İsmet Abi öksürüğü geldiğinde ekmeği atıyor ağzına, öksürüğü durduruyor. Öyle geçtik... Fotoğraflarımızı verdik, orada on gün kadar bir ağılda kaldık. Arkadaşlar El Fetih'ten kimlik çıkarttıktan sonra gelip bizi aldılar. Türkiye kimliği ile gidersen yollarda Suriye istihbaratının çevirmelere yakalanma, yakalanınca da iade edilme ihtimali çok kuvvetli. Suriye hükümetinin Filistin'le anlaşması var, Filistin kimliğini gösterenlere bir şey demiyor.

Ağılda geçen on gün de çok ilginçti. Akşama kadar ağıldan çıkmıyor, hava kararınca ihtiyaç için çıkabiliyoruz. O da belli saate kadar. Belli saatten sonra dışarıda kaçakçı faaliyeti başlıyor. Atlar, eşek sesleri, bağırtılar çağırtılar, bir-iki saat sürüyor, onlar yola çıkınca sessizlik tekrar hâkim oluyor. O ara dışarıya çıkmayacaksın. Çünkü içlerinde ajanlar var, köylü bizi uyardı bu konuda. Biz o kadar tehlikeli olacağını pek düşünmüyorduk, ben daha

rahat, İsmet Abi biraz daha dikkatli davranıyor. Bir de utanıyor, orada kaldığımız sürece kakasını yapmadı. Ölüyor yani. Karanlıkta gitmesini, toprağı eşeleyip yapmasını söylüyorum, "Olur mu, ben utanırım" diyor. Etraf adam boyundan yüksek duvar zaten. Biz duvarların sonunda iki-üç odalı bir yerde kalıyoruz. Ortasına çift kişilik karyola koymuşlar, fındıkfareleri dolaşıyor her tarafımızda. Bir tarafta onların kiler gibi kullandıkları bir yer, bir tarafta eşeklerin olduğu bir yer, bir tarafta da biz varız ama çok büyük bir alan. Üç öğün de yemek getiriyorlar. İsmet Abi ile sohbet ediyoruz, ben ona takılıyorum, şakalar yapıyorum, o kızıyor, "Şehir piçi" diye bağırıyor, söyleniyor. Hoşuma gidiyor İsmet Abi'yi kızdırmak. Bir gece artık iyice dayanamaz hale gelmiş. İleride bir binanın üzerinde adam boyu otlar bitmiş ama o, orayı herhalde tepe gibi görüyor, "Doğan otların içerisine gitsem görürler mi?" dedi. "Yok Abi, kim görecek, otur yap" dedim. "Öyle mi dersin" dedi. Biraz yürüyünce durumu fark etti "Ulan orada yaparsam bütün köy görür beni" dedi. Neyse ki on gün sonra Hilmi (Yaşar) geldi, "Hadi gidiyoruz" dedi, çıktık, telin 100 metre ötesinde araba duruyor, biz sallana sallana gidiyoruz. Yaşar acele ediyor "Yürüyün" diye, niye telaş ettiğini anlayamadık, "Dönün arkanıza bakın" dedi. Bir baktık, Türk karakolu daha yakın. Meğer bizim o kadar döne döne yürüdüğümüz yer, Türk karakolunun hemen bitişiğindeymiş. Oradan önce Şam sonra da Bekaa Vadisi yoluyla Beyrut'a geldik. Arkadaşlar üç odalı bir yer tutmuş; üstü saç, briketten yapılmış, önde bahçe gibi bir şey var. Bir sürü arkadaşımız orada. Ümit oradaydı, Kürt arkadaşlar vardı. Hayrettin, Azmi, Metin oradaydı. Ali Demir ve İlhami evde kalıyorlardı. Kemal Ergin, Kamil Körünoğlu ve bir grup arkadaş da güneyde, Yeşil Hat'ta kalıyorlardı. Yani İsrail sınırında bir sızma hareketi olursa diye, gece pusuya yatıyorlar. Orada çukurlar var; çukurda, gelen olursa müdahale etmek üzere bekliyorlar. Bir hafta, on gün kadar orada kalıyorsun, sonra başka bir ekip geliyor. Bu arada Falanjistlerle Lübnan Sosyalist Parti arasında iç savaş devam ediyor, gece gündüz çatışma var. Bizim kaldığımız yer Doğu Beyrut'ta. Bir seferinde çok kızıştı çatışma, Filistin bölgesine de mermi düşmeye başladı. Biz olduğumuz yeri terk edip sığınağa gideceğiz. Sığınağa giderken Mardinli Celal diye bir arkadaş, biraz yavaş hareket etti. Ayakkabısını bağlıyor falan, "Oğlum yürü" diyoruz, millet bekliyor kimse dağılmasın diye. Açık ve kapalı spor salonu var; kapalı spor salonu yıkılmış, yarı yarıya isabet almış, kullanılmıyor. Tam ona yaklaşırken başımızın üzerinden mer-

miler geçmeye başladı ve tam önümüze düştü top mermileri. Celal'in yavaşlığı sayesinde kurtulduk. Yoksa neredeyse o top mermisinin düştüğü yerde olacaktık. Orayı geçtik, sığınağa gittik; sığınak aynı zamanda cephanelik. Orası Cephetül Nidal'in kışlası. Yeni yapılan bir bina var inşaat halinde, onun altında. Geldik oraya, aşağıya inen merdivenlerde birileri oturuyor; "Bunlar ASALA" dediler. Meğer onlar da aynı cephe ile dayanışma içindeymiş. Onlar da bombardımandan sığınağa gelmiş ama bize düşman gibi bakıyorlar. Bizi gözleriyle yiyorlar adeta. Biz çok rahat, pek ilgilenmeden geçtik aşağıya, sohbet ediyoruz. Bombardıman bitti, onlar çıktı, biz de çıktık sığınaktan. Daha sonra bizim önderlerimizden görüşenler oldu. Ondan sonra bizi tanıdılar, anladılar ve o düşmanca yaklaşım biraz kırıldı. Oradan tekrar evimize döndük ve Kemal'in boğulduğu haberi geldi. Çok perişan olduk. Bu arada çok şanssız biçimde Kemal'le görüşemedim. Nasıl olsa gelecekler diye onların olduğu yere gitmedim, bu da hep aklımda kaldı. Sonra cenaze geldi; dini tören istemediğimizi söyledik. Askeri bir tören yapıldı ve Filistin'de defnettik. Ama herkesin morali bozuldu. Sonra öğrendik olayın nasıl olduğunu. Pusudan çıkıp karakola geliyorlar; orada yemek yedikten sonra da denize giriyorlar. Çok fazla yüzme bilmediği halde denizi Kemal kadar seven birisini görmedim ömrümde. Yüzme bilmeyenler genellikle ürker, girer hemen çıkar. Kemal girdi mi saatlerce yüzerdi. Birkaç kulaç atar gibi yapar, yüzdüğünü iddia eder ama boğuşurdu denizle. Tek beceremediği iş oydu herhalde. Üç-dört arkadaş giriyorlar denize, ötekiler çıkıyor ama Hayri ile Kemal iki saatten fazla suda kalıyor. Aylardan Mayıs, su soğuk, dalga da başlıyor. Boyu geçmeyen bir yerdeler ama dalga başlayınca alttan çekiyor tabii. O dalgalardan birisi Kemal'i çekiyor, Kemal paniğe kapılıyor, yere basmaya çalışıyor basamıyor. Yere basmaya çalıştıkça su yutuyor. Hayri iki sefer çekmeye çalışıyor Kemal'i, bir de su çok soğuk olduğundan kaslar felçleşmiş artık güç kalmamış. Hayri tutmaya çalışıyor ama dalga ikisini de savuruyor. Hayri de korkuyor, kendisinin çıkaramayacağını anlayınca yardım istemek için kıyıya koşuyor. Başka siyasetten birileri görüyor. Daha sonra yanlış hatırlamıyorsam Acilcilerden birinin yazdığı bir kitapta neredeyse dakika dakika anlatmış olayı. O kitabı bulmak lazım. Kemal orada kayboluyor. Sur'a haber gidiyor, oradan balıkçılar geliyor tekneyle, onlar görüyorlar suyun üstünde, çıkartıyorlar ama çok geç. Öyle bir olay yaşadık.

Defnedildiği yer belli mi?

Belli. Doğu Beyrut Filistin Şehitliği'nde. O konuda Ümit Savaş'ın girişimleri oldu. FKÖ temsilciliğine "Arkadaşımızı getirmek istiyoruz" diye dilekçe yazmış, onlar da ailesinin isteği olması lazım demişler.

Filistin'e giderken sen evliydin. Siz giderken kadınlar ve çocuk geride nasıl kaldılar? Nasıl yaşadılar. Kadınlar için örgütün nasıl bir kararı vardı? Sen Filistin'e giderken ayrılık nasıl oldu?

Kızımı en son, polisin takip ettiği süreçte Müzeyyen getirdiğinde gördüm, ondan sonra cezaevinden çıkana kadar görmedim. Yani yedi yıl görmedim. Annesi olumsuz etkileneceğini düşünerek getirmedi. Sonra da zaten ayrılık oldu. Gideceğim zaman da telefonla gideceğimi ve haber iletmeye çalışacağımı söyledim Müzeyyen'e. Ondan sonra da çıktık. O arada Müzeyyen'in örgütle ilişkisi yok; çünkü benimle evlendikten sonra ona faaliyeti yasakladılar. Oysa mahallelerde, kadın derneğinde falan çok aktifti. Bir işe girdi mi sonuna kadar gitmek isteyen, bu konuda takıntılı olan biriydi. 12 Eylül geldiğinde zaten siyasi faaliyet yasaklanmıştı dolayısıyla "Babanın evinde kal" dendi, zaten aile çok taraftar değildi bizim birlikteliğimize. Onun açısından kucağında bir çocukla "baba evi"ne gidiş çok sıkıntılı oldu. Bu da onu çok etkiledi, tabii para pul sorunu da var. Okumayı da çok seven biriydi. Birçok sınava giriyor, bankaların müfettişlik sınavlarına giriyor, hepsini kazandığı halde işe almıyorlar. O zamanlarda güvenlik soruşturmasını çok ciddi tutuyor ve işe almıyorlardı. En sonunda benim annem ve babamla konuşuyor, onlar da çözüm olarak mahkemeye başvurup ayrılmasını öneriyor. Bizim resmi ayrılığımız işe girmedeki engel kalksın diye oldu. Babam bir biçimde ben olmadan boşanma işini ayarlıyor. Boşanma oluyor ama bu gerçek bir ayrılık değil. Ondan sonra Sayıştay sınavına giriyor, kazanıyor. Fakat boşanmış olmamıza rağmen oraya da almak istemiyorlar, kavga ediyor, birilerini araya sokuyor, zor bela kabul ettiriyor. Oraya giriyor ve artık en azından geçim sorununu çözmüş oluyor.

Filistinlilerin yanında kalırken ilk sekiz ay her tür iletişim yasaktı. Sonra oradaki arkadaşlarla bir toplantı yaptık, MK onayı olmamasına rağmen, haberleşeceğimizi söyledik. "Böyle şey olmaz, kimsenin kimseden haberi yok, ne durumdayız, ne düşünüyorlar, hiç olmazsa sağlıklı olduğumuzu bilsinler" dedik. Mektup yazma izni çıktı. Mektup yazılıyor, Avrupa'ya gönderiliyor, Avrupa'da zarflar değişiyor, Türkiye'deki adreslere gönderiliyor. O

şekilde bir haberleşme vardı. Arada sırada İrfan Cüre, Leman Fırtına'yı arıyor "Merak etme, iyi" diye. İrfan'ın aramasını hiç unutmadı mesela. Bu tür şeyler demek ki insanlarda olumlu bir iz bırakıyor. Güven anlamında dikkat edilmesi gereken bir şey, diye düşünüyorum. Hep anlatmıştır Leman Fırtına.

Orada iki kışlada kalıyorduk. Bir grup eğitimde, bir grup güneydeydi. Bir grup da gecekonduların olduğu Şatila 'da kalıyoruz. Filistinlilerin yaşadığı bir yerdi. Özerk gibi bir durumları vardı. Lübnan polisi oraya müdahale edemiyor. Fakani diye büroların olduğu bölge vardı. Orada silahlı külahlı dolaşılıyordu. Herkesin belinde el bombası, silahı, Kaleşi var. Geri tepmesiz toplar, ciplerin üzerinde, sokaklarda. Buraya Lübnan hükümeti müdahale edemiyor. FKÖ'nün Beyrut'ta ve Lübnan'da olağanüstü etkileri vardı. Falanjistlerle ateşkes olur, ortalık biraz sakinleşir ama bu üç gün sürmez. Üç günden fazla sürerse Filistin örgütleri ya da Sosyalist Parti ile EMEL arasında, EMEL'le Komünist Parti arasında mutlaka bir çatışma olur ya da çeşitli Filistin örgütleri arasında çatışma olur; o da birkaç gün sürerdi. Genellikle EMEL'le Komünist Parti arasında çok oluyordu. Sosyalist Parti, Komünist Parti'nin yanında çatışmaya girerdi.

Filistin'deki devrimci örgütler

Kendi içlerinde bu kadar çatışırken dünyanın çeşitli ülkelerinden insanları kabul etmeleri ilginç değil mi?

O zamanlar Filistin örgütleri bekli de dünyanın en demokratik ve tabanın en bilinçli olduğu örgütlerindendi. Kendi kurtuluşlarının, halkların kurtuluşuyla bağını kavramışlardı. Dünyanın her yerinden gelen devrimcilere her türlü yardımı yapıyorlardı. Tupomarolar'dan birileri vardı. Irak Komünist Partisi'nden vardı. ASALA'dan insanlar vardı. Tamil Kaplanları'ndan, Eritre Kurtuluş Ordusu'ndan vardı. Afrika'dan bir grup vardı, Malavi'den. İlk defa gelmişlerdi, onlarla aynı kampta kaldık. Filistinlilerin son derece demokrat bir yapıları vardı. Kendi içlerinde de öyleydi. Hem kapışıyorlar ama bir yanıyla herkes özgür. Mesela bir kapışmalarını hatırlıyorum, benzinlikte sıra meselesinden çıkıyor. Her biri başka örgütlerden olan iki kışlanın şoförü, benzinlikte sıra benimdi senindi derken kapışıyor. Kalabalık olan öbürünü dövüyor; dövülen kışlasına gidince, kışladakiler vay nasıl yaparsınız diye öbür kışlayı basıyor. Bu tür gerginlikler bazen havan topları-

nın, roket atarların kullanıldığı çatışmalara dönüşüyordu. Düşmanın olmadığı yerde bu sefer kendine dönüyorsun, birbirini yiyorsun. Bunlar yaşanmış şeyler bu ülkede.

Bir hava savunması diye bilinen bölüm var, bir de havancılar. Bir ara Şatila'da kaldığımız yerde inşaat mı ne bir şey vardı; biz farklı bir yerde kaldık. Diyelim ki olumlu bir haber aldılar, İsrail uçağı kaçırılmış falan, ne kadar topu, tüfeği, tabancası varsa hepsi havaya ateş ediyordu. İzli mermilerden şekiller çizerlerdi ve onlar patır patır yere dökülürdü. Bizim kaldığımız yer de çadırdı o dönemde. Saçak altına girmişiz, tantananın geçmesini bekliyoruz. Daha sonra bir dergide gördük, savaşta ölenden daha çok insan, havadan düşen mermi ile ölmüş ama bundan hiç vazgeçilmedi. Daha sonra Şatila'daki inşaat bitti, bir yer yapmışlar, bir oda ve tuvaleti olan güzel bir yerimiz oldu, oraya taşındık. Onun içinden bir kapı cephaneliğe açılıyordu. Bitişiğimiz cephanelik yani ama üzerinde devasa bir toprak yığını var. Ben orayı sebze bahçesi yapmıştım. Ateşkesten sonra oraya gittik, karpuzlar çıkmış ama susuzluktan büyüyememişler. Yanımızda başka kışlalar var. Yine bir dönem o çadırlı yerden aldılar bizi kışlalardan birinde, gece ranzaların döşendiği Filistinlilerin okulunda kaldık. Türkiye'den gelen giden oluyordu o sırada. Mesela Burhan üç-dört ayda bir geliyor, haber getiriyordu. Türkiye'deki olan bitenlerle örgüt içindeki durumların haberini ondan alıyorduk.

Ne tür haberler geliyordu?

Türkiye'de uygulanan politikaya ilişkin eleştirileri duyabiliyorduk. "Tüm gücümüzle işçi sınıfına" ya da "Esas gücümüzle işçi sınıfına" gidelim tezlerinin taraftarları arasında gerilim olduğunu, birincilerden bir kısmının tasfiye edildiğini, onların da ötekilere "tasfiyeciler" dediği bilgileri geliyordu. Doğan Tarkan'la birlikte ayrılan ekipten bahsediliyordu. İlk geldiğimde Doğan Tarkan, Mahir Sayın, İlhami Aras ve Ali Demir ayni evde kalıyorlardı. Bizim kışlanın biraz aşağısındaydı evleri, onun için her gün gelirler ya da biz giderdik. Görüşme şansımız oluyordu. Uçaksavarcıların daha geniş bir arazileri vardı. Orada voleybol maçları yapılırdı. Biz Şatila'dakiler Ali Demir'in, uçaksavarcılar da İlhami'nin takımıydı. Biz her seferinde yeniliyorduk. Bir dönem güneye gidildi ama Kemal Ergin'in ölümünden sonra bir daha gitmedik. O arada benimle birlikte daha önce eğitim almamış bir grup,

Bekaa'ya Fetih'in kampına gidip bir ay askeri eğitim aldık. Orada Malavililerle karşılaştık. Bireysel dostluklar geliştirdik. Biraz İngilizce biraz Tarzanca anlaşmaya çalışıyorduk. En son bizim mezuniyet gecemizde, onlara bir oyun tezgâhlandı. Güya biz İsrail askerleri olacağız, yüzümüz gözümüz boyandı falan, bu arada Filistinliler dâhil herkesin silahlarının iğnesi çaktırmadan alındı ama bir tanesi, bir nedenle alınamamış. Biz hem Filistinlileri hem Malavilileri basacağız. Daldık gece havaya ateş ederek. Girdik Malavilileri toparladık ama çok korktular, acayip paniklediler. Bu arada Fetihlileri de enterne etmeye çalıştık. İlk önce yer gibi oldular sonra uyandılar tabii. Silaha sarılan oldu hemen müdahale ettik. Malavilileri kampın önünde diz çöktürdük, eller boynunun arkasında kenetlenmiş durumda, arkadan birisi havaya ateş ediyor ama Malavililer öldü öldü dirildi. Bir tanesi beni tanır gibi oldu, bir şeyler söylemeye çalıştı, bağırdım çağırdım. Türkçe de konuşmuyoruz, abuk subuk laflar ediyoruz. Sonra "Tamam bitti" dendi. Bu sefer inanmıyor, kalkmıyorlar yerden. Sonra düşünüyorum, haklı adamlar. Öldük diye düşünüyorlar. Ama bunu hep yapıyorlarmış birbirlerine. O sırada yeni gelenler olursa devamlı yapılırmış. İsimlerini falan söyleyince boynumuza bir sarılmaları vardı. Oradan Beyrut'a döndük.

Eğitim çalışması yapıyor muydunuz?

Sohbetler oluyordu. 1 Mayıs, 15-16 Haziran gibi günlerde toplantı yapıyorduk. Şiir okunuyordu, oyunlar sergileniyordu, hikâyeler anlatılıyordu. Eğlence geceleri filan yapıyorduk.

Günlük hayat içindeki ilişkiler nasıldı? Geçimsizlik oluyor muydu?

Bizde ufak tefek böyle şeyler oldu. Daha çok kendiliğinden gelmiş, örgütün getirdiği değil, bir biçimde kaçmış, kendini oraya atmış arkadaşlardan kaynaklanan ya da onlar arasında hadiseler oldu. Başkalarıyla da oluyordu ama araya girip yatıştırılıyordu ve bir süre sonra da unutuluyordu.

Kurtuluşçu olarak kaç kişi vardı?

Gelip gidenlerle birlikte kırk kişiyi aşmadı. PKK epey kalabalıktı. Savaştan önce PKK ile görüşme trafiğimiz oldu. Cemil Bayık'la daha çok görü-

şürdük. Bizim bir arkadaşımız sahte kimlik yapımı, fotoğraf çekimi, montajı vs. ile ilgili bayağı eğitim verdi onlara. Ümit iyi anlıyordu o işten, ona birilerini gönderiyorlardı, o da eğitip geri gönderiyordu. Sorunlar oluyordu tabii. İnsanın morali bozuluyor, ayrılmak isteyenler oldu iknayla, konuşarak yatıştırıldı. Küsüp ayrılan oldu.

Biz oraya giderken altı ay içinde geri döneceğimiz söylenmişti. Daha çok sayıda insan gelmesi konusunda İlhami ile konuşurduk diye hatırlıyorum ama vazgeçildi, nedenini bilmiyorum. Burada eğitildikten sonra kendini koruyan, varlığını, inancını sürdüren insanlarla Türkiye'ye dönmekti İlhami ile konuştuğumuz şey. Ama MK'nin bu konuda ne düşündüğünü bilmiyorum. Bazı arkadaşlar, Türkiye'ye dönemeyeceklerini anlayınca Avrupa'ya geçmek istedi. Zaten Avrupa'da komite oluşturulmaya çalışılıyordu. O yüzden Mahir Sayın, Bülent Uluer, Doğan Tarkan daha kısa zamanda gönderildi. Arkasından bir süre sonra Kamil Körünoğlu, Metin Ayçiçek sendikacı birkaç arkadaş gönderildi. Onların sendikacı olmaları nedeniyle hem ilticaları daha kolay hem de politik faaliyette Avrupa'daki devrimci sendikalarla bağlarından yararlanmak anlamında öncelikleri vardı. Geri kalanlar hemen hemen hepsi bir an önce Türkiye'ye dönmek havasındaydı.

Maddi sorunlarınızı nasıl çözüyordunuz?

İlk başta çalışan insanlar vardı. Mesela Mardinli Hasan zaman zaman inşaatta çalışıyordu, başka arkadaşlar da vardı. Mardin'den inşaatta çalışmak üzere gelmiş Kurtuluşçular vardı. Ailesi ile gelmiş öyle çok sayıda insan vardı. Bir de fazla paraya ihtiyacımız olmuyordu. Sigaramız geliyordu. Filistinliler her şeyi sağlıyordu zaten. İlk başta örgüt veriyordu ufak tefek bir şeyler. Bir süre sonra maaş alabileceğimizi öğrendik. Askere verdikleri maaşın biraz altında bir miktar ödemeye başladılar bize. Çocuklu olanlar daha fazla alabiliyor dendi, hemen çocuğu olanlar başvurdu. Filistinliler, Birleşmiş Milletler'den barındırdıkları insan sayısına göre para alıyordu, o paranın bir bölümünü bize vermiş oldular. Aldığımız paranın küçük bir miktarını kendimize ayırıyor, gerisini toplayıp Burhan gelip gittikçe Türkiye'ye, örgüte gönderiyorduk. Dolayısıyla çok sayıda insan geldiği zaman, bizim orada bir kaybımız yok kazancımız vardı maddi anlamda.

Arada şakalar yapardık birbirimize. Filistinli kadınlar 1 Nisan şakası yapmıştı bize. Güya onların kışlasına birileri saldırmış diye telaşla geldiler. Bizimkiler de silahları kapıp yardıma koştu, sonra baktık ki fos. Filistinlilerle

dostluklar gelişiyor, bakkalıyla, orada oturanlarıyla. Tanıdığımız birinin 1982 savaşından sonra İsrail ajanı olduğunu öğrendik.

Duygusal dünyanız nasıldı?

Tabii ki çok özlüyoruz memleketi. Kanı, çocuğunu, anamı, babamı görmüyorsun. Herkesi merak ediyorsun. Sekiz ay sonra mektuplaşmalar başlayınca, aynı yoldan bir-iki cevap geldi. Zaten bu gidiş geliş üç-dört ay sürüyordu. 1982'de İsrail'le Filistin arasında büyük bir savaş oldu. İsrail denizden ve karadan tamamen kuşattı. Filistinlilerle birlikte Doğu Beyrut'ta kaldık. Biz havancılar, savaş başladığında ilk başta nispeten rahattık. Ama ondan önce olan bir olayı anlatmalıyım: Bir gün, herkes, birden silahları ateşlemeye başladı; bir baktık bir tane askeri nakliye uçağı. Savaş uçağı değil ama aşağıda kim varsa hepsi ateş ediyor. Sonra öğrendik ki bizim hava savunmacılar da uçaksavarların başına geçip ateşlemeye başlamış. Bir ülkeden askeri heyet getiriyorlarmış, yolu şaşırmışlar, havaalanına yasak bölgeden geçince Filistinliler aşağıdan basıyor, bizim uçaksavarcılar da basıyor. Bizim kaldığımız kamptan bile kaleşnikofla ateş ediyordu herkes. Bir ya da iki kişi yaralanıyor uçakta ama uçak havaalanına sağ salim iniyor. Uçak delik deşik olmuştu. Gerçi kolay değildi düşmesi ancak hassas bir yerine gelmesi ya da pilotun vurulması lazım. Vursan bile kolay düşmüyor uçak. İsrail büyük savaşın üçüncü gününde bitirdi uzun menzilli uçaksavarları, ondan sonra 57'liklere geçtiler, onları da bitirdiler. Bir bizim 23'lük dediğimiz çift namlulu toplar ve 4 namlulu taretler kaldı.

Bizim üç tane uçaksavar topumuz, bir tane de 4 namlulumuz vardı. Bir de havan birliğimiz vardı. Ben havancıların sorumlusuyum, Kamil de uçaksavarların sorumlusu.

15-16 Haziran yaklaşıyor, Haziran'ın 3'üydü yanılmıyorsam, bir etkinlik yapmaya karar verdik; bana da bir şiir yaz dediler. Ben nöbet tutuyorum. İlhami geldi arkadaşları sordu, yatakhaneye onların yanına gitti, sohbet ediyorlar. Ben de o arada şiir yazıyorum. Hani şiir yazarken havaya bakarsın ya ilham gelecek diye, aynen öyle bakıyorum. Bakarken bakarken "Bu ne!" dedim. Bir uçak geçti arkasından balon atılıyor, bir tane, bir tane daha "Saldırıyorlar, dikkaaat!!!" diye bağırdım, bombalar düşmeye başladı. Patlamalar başlayınca ben kendimi kum torbalarının arkasına attım. Ondan sonra bombalar yağmaya devam etti. Saldırı bitti, her taraf toz duman, kimsede bir şey var mı diye bakıyoruz, ayağım dışarıda kalmış ve pantolonu-

mun paçasını delmiş şarapnel. Kum torbalarına saplanmış ve hâlâ ateş gibi. Çok ilginç bir şeydi, daha sonra defalarca rastladık ama ilk defa orada gördüm. Jiletten keskin parçalara ayrılıyor ve korkunç bir ısı var. Hemen intişar ilan edildi, yani dağılıyorsun; kışladan ikişerli gruplar halinde ayrılıyorsun, zayiat olursa az olsun diye. İntişar haline girildi, uçaksavarcılar zaten hemen çatışmaya başlıyor uçaksavarların başında. Azmi uçaksavarcıydı ve uçaksavar kullanmayı, sökmeyi, takmayı en iyi bilenlerden biri de oydu. Zaten öyle şeylere meraklıydı, birisiydi. Diğeri de Fethi Aktaş'tı.

Savaş durumuna dönecek olursak; deniz kıyısında Roçhe diye yüzmeye gittiğimiz bir yer vardı. Orası Filistin bölgesi dışında, Lübnan polisi ile sorun olur denirdi, hiçbir sorun da olmadı. Savaş çıktı, "Ne yapacağız?" diye düşünüyoruz. İsrail güneyden doğru vurdu, geliyor. Beyrut henüz kuşatılmamış yani biz istesek çıkabiliriz. Merkezden en son Ali Demir kaldı, İlhami'yi son arabayla gönderdik. Ondan sonra Beyrut yolunu kapattı İsrail. Dürziler direnmeyip Beyrut'un kapısı sayılan Damur'dan çekilince İsrail Beyrut'a dayandı ve bereket orada durdu. Ateşkes oldu, o arada Filistinliler tahkimat yaptı tabii. Bu bize çok zaman kazandırdı. Bu arada denizden de kuşattılar. Batı Beyrut Falanjist bölgesi zaten açık, oradan da girdiler. Çemberin içinde kaldık ama ondan önce, ne yapacağımız konusunda bizim aramızda tartışmalar yaşandı. Bazı arkadaşlar "Biz buraya ölmeye gelmedik, korunma amacıyla gönderildik buraya, ne işimiz var savaşın içinde, çıkalım" dedi. Örgüt üyelerinden bunu diyen bir kişi vardı. Kendiliğinden gelen arkadaşların birkaç tanesinde moral bozukluğu oldu. Ben havancılarla konuşuyorum, daha sonra diğer arkadaşlarla da konuşuyorum, MK üyesi olarak Ali Demir, güvenli bölgede bir evde kalıyor, Ali Demir'e iletiyorum konuştuklarımızı. "Filistinliler bize kucak açtılar. Yemeğimizi verdi, yatağımızı verdi, silah eğitimimizi yaptırdı, yaşamımız için para da verdi. Şimdi onların başı dertte, bırakıp gitmemiz doğru olmaz ama eğer savaş son raddeye gelir ve bundan ötesi intihar dersek ya Birleşmiş Milletler'e başvururuz mülteci olarak ya da sahte kimlikler, pasaportlar ayarlayıp insanlarımızı güvenli bölgelere yerleştirmeye çalışırız. O noktaya geldiğinde bir biçimde sıyrılmaya çalışırız ama son ana kadar birlikte olmalıyız ve elimizden gelen her şeyi yapmalıyız" dedim. Bu genel kabul gördü. Tereddütlü olduğunu hissettiğim arkadaşlar da rahatladı. Aslında biz havancılar rahatız, havanlar kuruldu ama havana ancak çıkartma olursa ya da İsrail girmeye çalışırsa iş düşecek. Çünkü biz geride, Şatila'dayız. Biz gerekli tedbirleri aldık ama bu

arada, ağır uçaksavar toplarının imha edildiğini öğrendik. Bizim bataryalar iyi. Bizimkilerin atışları da Filistinlilerden daha isabetli. Bir akşam intişardan dönerken uğradığımda hava savunmacılar konuşmak istediklerini söyledi. Onların başındaki arkadaş, "Ben buraya ölmeye gelmedim. Bu yaptığımız yanlış. Güvenli yerlerde kalmalıyız" demiş. İngilizce bilmem nedeniyle beraber Birleşmiş Milletler temsilciliğine gittik. "Biz Türkiyeli devrimciyiz, burada böyle bir durum var. Birleşmiş Milletler'den mültecilik istiyoruz" dedik. Bir kısım arkadaşa pasaport ayarladık. İki-üç kişi Birleşmiş Milletler'e başvurdu. Hepsinin sahte kimlik ve pasaportları var. Bir kısmı da kapatılıp dağıtılan Türk Elçiliği'nden bulunan pasaportlardı. Gerektiğinde kullanmak üzere ayarlandı; sonuçta ne kadar işe yarardı bilmiyorum ama o an, en azından insanlarımızı biraz rahatlattı diye düşünüyorum. Neyse, uçaksavarcılar çok kötü durumda, moral sıfır. Söyleniyorlar falan. Havancıların keyfi yerinde, bir sorun yaşamıyoruz. Gidiyoruz açık araziye (bu pozisyona intişar deniyor) akşama kadar yatıyoruz. Kitap okuyoruz, sohbet ediyoruz, uzaktan bombardımanı izliyoruz, içimiz eziliyor ve sıkıntıdan patlıyoruz. Onların pozisyonu çok kritikti tabii. Güneşin alnında sabahtan akşama kadar hatta gece de yer yer uçaksavarların başına geçmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü gece de hava saldırısı oluyor. Azmi konuşmak istediğini söyledi. Arkadaşlarla konuştuk; Ali "Hava savunmacıların başına geçer misin?" dedi. "Tamam" dedim ben de. Bir arkadaşı eczaneye gönderdim "Birkaç kutu B-kompleks vitamin ve kalsiyum sandoz aldırdım. İlk yaptığım şey bu oldu. Her gün bir tane sandoz, bir tane B vitamini verdik herkese. Çünkü o da etkiliyor direncini, bu bir. İkincisi, bunlar duvarın dibine oturmuş, kan ter içinde, kum yapışmış her taraflarına. Hemen bir çardak yapacağımızı söyledim. Üstü kapalı bir çardak yaptık, artık orada oturuluyor. Çünkü güneş de sinir sistemini bitiriyor insanların. Baktım canlandılar, ondan sonra ufak ufak ben de uçaksavarı öğrenmeye başladım. Sonra uçaksavarcıları oradan aldılar şehir içinde bir yere götürdüler, havancılar yerinde. Ama ben hiçbir şey anlamıyorum uçaksavardan. Haysam'la beraber mermi basıyoruz uçaksavar kutularına, o bana öğretiyor. Kaç tane uçaksavarımız var? Üç. Bir tane de 4 namlulu taretimiz var, oldu dört. Kaç kişi lazım? Dört kişi yetiyor, iki kişi de mermi sandıklarını dolduracak; geri kalan dinlenecek iki saatte bir değişecek. O da iyi oldu. Dinlendi insanlar. Ben onları dolaşıyorum sohbet ediyorum. Fethi dörtlü palet kullanıyor, onun ya-

nında oturuyorum, çay geldi çay içtik. Bu arada uçaklar dalıyor, çıkıyor. İsrail'le Suriye arasında çok ciddi savaş var. Yüz civarında Suriye uçağı, seksen civarı İsrail uçağı havada kapışıyor, biz aşağıdan seyrediyoruz. O sırada biz rahat oluyoruz. Dalıyorlar, kovalıyorlar genellikle karaya doğru giderse Suriye uçağı düşüyor. Çok yakınımızdan ve çok hızlı alçaktan kaçanlar oluyor, cav cav diye geçiyorlar. Aynı filmlerdeki gibi yani. Oturuyoruz Fethi ile çayımızı içtik, yanımızda tepsinin içinde boş bardaklar duruyor. Baktık bir bağırtı oldu. Uçaksavarlar bomboş, kimse yok, bir baktık ki bize bağırıyorlar, küfür ediyor Filistinliler. Ne oldu dedik, saldırı olduğunun farkında değiliz. Meğer bizim bataryayı vurmuşlar. Uçakların makineleri ve topları var, onlarla atıyorlar, bizim yanımızda bardaklar parçalanmış. Biz o gürültü patırtıda hiçbir şeyin farkında değiliz. Gittik birkaç saat çıkamadık tabii. Filistinliler, "Aptal mısınız siz?" diye bize söyleniyorlar, bir taraftan da hoşlarına gidiyor. Biz gülüyoruz, atlattık ya. Sonra başka bir yere götürdüler. Sık sık yer değiştiriyorlardı. Başka bir yere mevzilendik ama burası daha güvenli bir yerdi. Dev gibi bir Lübnan bankasının garajında uyumak mümkündü. Yanında bakkal vardı zaten panjurları falan kalmamıştı, oradan konserveleri alıp yemek pişiriyorduk. Bir süre sonra uçaksavar kullanmayı Filistinlilere öğretmemizi istediler. Toplardan çift namlulu olanın birini onlara verdik. Uçaklar gelince bırakıp kaçıyorlar. Fetihli bir teğmen, ailesi Mısır'da, "Bizimkiler sizin gibi olsaydı" diye bizim arkadaşlara övgü düzerdi. Bu arada Birleşmiş Milletler'den "Talebimizin kabul edildiği ama son gemi yarın kalkacak, geleceksenız gelin" haberi geldi. Bizim için henüz zaman gelmemişti, onlara "Yolunuz açık olsun" dedik. Daha sonra havancılardan şikâyet gelmeye başladı. Arada ufak tefek sürtüşmeler oldu. Savaş ilerledikçe havancı arkadaşların yaşam koşulları çok zorlaşmıştı. Hiçbir şey yapamadan beklemekten rahatsızlar, bizden de uzaklar. Bize katılmalarını söyledik, komutanla konuştuk onları da bizim tarafa almak için. Bu konuyu şu nedenle anlattım; savaştan sonra değerlendirme yapılıyor, hatırladığım kadarıyla Hamuriye kampındayız, Ali Demir ve o savaştaki herkes var. Kızıltepeli bir arkadaş değerlendirme sırasında benim çekilmeyi savunduğumu, Birleşmiş Milletler'e başvurduğumu, pasaportlar çıkartıldığını söyledi. Oysa en çok onun da içinde olduğu bir -iki kişiyi yatıştırmak için alınan tedbirlerdi. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Herkesle konuşuyorum, tartışıyorum, notlar alıyorum akşam gidip Ali Demir'le görüşüyoruz, yorum yapıyoruz

ve böyle bir sonuç çıkıyor. Tek başına benim ortaya attığım bir şey de değil. Onaylanmış bir şey. O da önemli değil ama orada Ali Demir sahip çıkmadı bana. Hâlbuki her şeyi biliyor, bildiği halde bir şey söylemedi. Ona çok kırıldığımı hatırlıyorum. Sonra Hayri'nin yanındaki arkadaşlardan çok sık sorun çıkartan ama temiz kalpli bir arkadaş vardı, o geldi "Sana büyük haksızlık etti, sen olmasan ben duramazdım" dedi. Görüyordum çünkü onlardaki havayı. Mümkün olduğu kadar sakinleştirmeye çalışıyorum, "O noktaya getirmeyeceğiz" dediğimde de kimse itiraz etmeyecek hale geldi. Söz konusu arkadaşın dışında hiç kimse de böyle bir şeyi dile getirmedi. Oysa aynı günlerde yapılan Türkiye kökenli örgütler arası toplantılarda kalmayı ve Filistinlilere destek olmayı savunmuştuk. Dev-Yol ve birkaçı hariç örgütlerin çoğu da bunu savundu.

Bu arada Filistinlilerin kaçarken bıraktıkları Katyuşalar ve cephanelikleri vardı; onları bile imha etmeden kaçmışlar. İsrail onları ele geçirmiş, yakıyor etrafı. Sonra Coşkun Aral'la karşılaştık, o anlattı, sık sık gelirdi yanımıza. Hatta oradayken onun tarafından çekilmiş fotoğraflarımız vardır onda. Onunla epey sohbetimiz oldu.

Seksen civarı Katyuşayı dizmiş adamlar, bir anda ateş ediyorlar, biz de görüyoruz. Mesela Ümit Savaş çok ciddi bir tehlike atlattı. İçimizdeki şoför o, bir tane de külüstür Land Roverimiz var, onu kullanıyor. Bir nedenle yanına birini aldı göreve gidiyor. Giderken onların geçeceği yere bir yağdı, "Eyvah gitti!" diyoruz. Sanki o bölgeyi hedef alıyor ve aynı anda hem denizden hem de Katyuşalarla orayı vuruyor. Vurduğu zaman bölge olduğu gibi yanıyor.

Bir ilginç olay daha, o da çok hoştur. Savaş daha çok yeni, Beyrut tam kuşatılmamış; bizim denize girdiğimiz kumsaldan çıkarma denemesi yaptı İsrail. Ama Filistinliler de orada mevzilenmiş, geldiklerini görüyorlar, seslerini çıkartmıyor, bekliyorlar. Birinci gemi tanklarla falan yanaşıyor, indiriyor ve arkasından kıyıdan denize yaylım ateşi başlıyor. Denizin üzerine mermi, bomba yağıyor. Biz de görüyoruz. İsrail diğer gemilerini çekiyor, inenler de teslim oluyor. İsrail tankları ile gösteri yapmıştı Filistinliler, tabii şenlik. Öyle de çok güzel bir şey olmuştu ve bir daha çıkarma denemesi yapmadılar.

Kuvve-i Müşterek, daha sonra arkadaşlarımızın bizim yanımıza gelmesini kabul edince, havancılarla birleştik. Gerçekten orada bir işe yaramıyorlardı, haklı olarak moralleri bozuluyordu. Onlar da yanımıza geldi ve uçak-

savarı öğrendiler. Zaten iki topumuz bir de taretimiz kalmıştı. Sonra bir yere yerleştirmek istedi Filistinliler. Şehrin içinde otoban yolu gibi bir şeyin altında mevzilendik. İki gün orada kaldık. Uçaklar saldırıyor ama hiçbir işe yaramıyorsun. Ateş edemiyorsun, uçağın geldiğini bile göremiyorsun. Çıkarmaya karşı anayolu tutmak için bizi oraya koymuşlar ama işe yaramıyoruz; bunun üzerine biz başka yere koymalarını istedik. Kabul ettiler, bir gün sonra yerimizi değiştirdiler. Bizim ayrıldığımız yer iki gün sonra vuruldu. Bizim mevziimizin üstüne roket gelmiş ve dev gibi bir çukur oluşmuş. Oradan bir yolun iki köşesine aldılar bizi, bir bina bulduk orada, o binanın bodrumunda kalıyoruz. Önünde oyuncakçı dükkânı var, cam çerçeve kalmamış tabii. Bir baktım bizimkilerin ellerinde oyuncaklar var. Karşısında da dükkânlar var. Çok güzel pipolar, çakılar var girip girip herkes alıyor. Bunun olmayacağını, yağmaya gireceğini söyledim. Bana kızdılar biraz. Sonra bir konuşmada bir arkadaş "O kadar sıkma, ne olacak iki tane oyuncak alacak, giderken çocuğuma götürürüm diye düşünüyordur" dedi. Ben de hak verdim. Sonra dükkânın sahibi geldi, ona söyledik aldıklarımızı o da "Önemli değil, savaşta olur böyle şeyler" dedi.

Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü yazan pankart astık kaldığımız binanın önüne. Uyuyordum, bir arkadaş geldi dışarıda bir şey olduğunu söyledi, tüfeği aldık çıktık; adamın biriyle konuşuyor bizimkiler. Ümit birden adamın tabancasını aldı belinden. Adamı indirdik aşağıya. Adam "Ben MİT elemanıyım, ne yapıyorsunuz diye bakmaya geldim" dedi. Sonra öğrendik ki bunlar Lübnanlı bir örgütün elemanları, adam bizim Türk olduğumuzu görünce hava atmak için öyle bir şey yapmış. O örgüte haber gönderdik, beraber aldık götürdük onların mekânına, liderlerine anlattık adamın yaptığını; pat küt girişti adama. Öyle de bir olay yaşadık.

O arada bir gece, bina üç kere indi kalktı. Aşağıda yatıyoruz hatta bir üst katın balkonunda yatanlar bile var. Bina resmen üç kere indi kalktı. Büyük bir patlama oldu hemen dışarıya fırladık. Bizim üstteki iki kat gitmiş. Uçak roket atıyor. Karşı binada Filistinlilerin bir bürosu var, bizim üst katımızda da teknik büroları vardı. O iki katı indirmişler aşağıya. Oksijen bombası atsa binayı üstümüze bindirecek, roketle vurmuş demek ki. Epey bir süre orada kaldık.

Cephane çok kısıtlı, kuşatmanın ne kadar süreceği belli değil. O son durduğumuz yerde Kuvvet-i Müşterek komutanlarından biri bizi kesiyormuş. O sırada Fethi Aktaş uçaksavarların birinin başında, onun atışlarını mükemmel bulmuş. Çok isabetli atışlar yapıyordu. Mutlaka vurduğumuz

uçaklar olmuştur diye düşünüyorum, düşmediyse bile yaralanmıştır; çünkü gerçekten güzel atışlar yapıyorduk. O atışlardan dolayı ödül vermeye karar veriyorlar. 1800 Lübnan parası mı ne verdiler. Onu da tabii örgüte verdik, Türkiye'ye gönderildi

Bu arada sular kesik, yıkanamıyorsun. Yaklaşık üç ay yıkanma anlamında su yüzü görmedik. Savaş bitti, ateşkes oldu. Sular açıldı ama borular patlamış, ana yollardan dereler akıyor. Soyunduk, donla o suyun içinde yıkandık. Ateşkesin duyurulmasından sonra Filistinliler, Amerikan ya da Fransız savaş gemileri eşliğinde, nakliye ya da yolcu gemileri ile Libya, Fas, Suriye gibi ülkelere gidebileceğimizi söyledi. Türkiye'ye en yakın yer olan Suriye'ye gideceğimizi bildirdik ve son seferle gittik.

Kamyonlarla limana gidiyor Filistinli savaşçılar, o arada uçaksavarın yanından geçerken artık merminin anlamı kalmadı ya Fethi de havaya ateş ediyordu. Bir yabancı gazeteci Fethi'nin filmini çekmişti. Dikili Festivali sırasında Filistin standında gördük o filmi.

Lübnan'da "Anti-faşist Birleşik Direniş Cephesi" toplantısı

Filistin'de ne kadar kaldınız?

Suriye dahil iki yıl kaldım.

Suriye'de neler oldu?

Suriye'de yanılmıyorsam Eylül gibi Lazkiye'ye çıktık. Sonra Şam yakınlarında tel örgüler içinde bir kampa geldik. Çadırlarda Suriye askerleri ile beraber Filistinliler vardı. Filistinlileri gruplar halinde örgütlerine teslim ediyorlar, onlar kamptan çıkıyor. Çadırların yarısı boşaldı. Çadırları geziyoruz, bir sürü silah bulduk. İlhamiler Şam'daydı zaten; onlar geliyordu, tel örgülerden konuşuyorduk. O silahlardan birkaç tanesini vermiştik. Herkesi bıraktılar geride kalan yabancı uyrukluların hepsini tespit etmişler, topladılar Muhaberat'a götürdüler. Otuz küsur gün, açık havada bir kafesin içine koydular, sonra aşağıya koğuşlara indirdiler. Koğuş tıklım tıklım, havasız ve aşağı yukarı yüz civarında yabancı savaşçı var. Biz isyan ettik, kavga, bağırtı çağırtı yapıp epey kapıştıktan sonra bizi oradan çıkarıp açık garaj gibi bir yere götürdüler. Birer tane battaniye verdiler. Irak Komünist Partisi var,

sanıyorum Güney Amerikalılar var, Eritre Kurtuluş Ordusu'ndan vardı. Marksisttiler, Nazım Hikmet'i falan biliyorlardı. Bizim Türkiyeli olduğumuzu öğrenince bir tanesi Nazım Hikmet'ten bahsetmeye başladı. Babası komünistmiş, ona Nazım Hikmet'ten şiirler okurmuş. Az miktarda PKK'li vardı.

Savaştan önce sanıyorum Dev-Yolcular falan çekilmişti. Savaşa katılmadılar. Bütün örgütlerin temsilcileriyle birkaç toplantı yaptık. TKP/B'liler savaştı, PKK zaten savaşın içindeydi. Onlardan İsraillilerin eline geçen de oldu. Örgütlerle yaptığımız o toplantılarda, Dev-Yolcular hiç kalma taraftarı değildi. Muhtemelen de yollar açıkken ya Şam'a ya Avrupa'ya gittiler.

Otuz küsur gün Muhaberat'ta kaldık, bir-iki gün açlık grevi yaptık. Ortaya bir tas getiriyor, kaşık yok, onların ekmeğinden veriyor, gidiyor. Nasıl yiyeceğiz bunu? Yemiyoruz deyince çatal, kaşık geldi. Battaniye istedik biraz daha battaniye getirdiler. Öyle şeyler yaşadık. Sonra bizi Filistinlilere teslim ettiler. Bekaa'ya gittik, orada meyve bahçeleri içinde bir Filistin kampında kaldık bir süre. Sonra bir süre de Bekaa'daki bir Fetih kampında kaldık. Daha sonra Lübnan-Suriye sınırında dağda bir kampta kaldık. Dağın başında bir malzeme çadırı, iki tane bizim kaldığımız çadır, Filistinlilerin kaldığı çadır. Kar diz boyu, karı eritip su yapıyoruz. Çadırın içinde mazot sobası var, üstünü çıkartıp oturuyorsun içerde. Malzeme çadırında ne istersen var. Alaska'da yaşıyorsun sanki, öyle kar var. Tilkiler geliyor, karşı tepenin yamacına bizi seyrediyor, birkaç arkadaş vurmaya çalıştı vuramadı. Sonra ben başka kampa geçtim. Orada ASALA ile tekrar karşılaştık. Onlar kampın biraz yukarısında başka bir binada kalıyorlardı. Bizim kışla başka, yanımızda Filistinlilerin kaldığı bina, yemekhane var, bir de onların kaldığı yukarıdaki yer var. Sonra orada birbirimizi daha iyi anlamaya başladık. Epey görüştük, İngilizce bilenler İngilizce, Arapça bilenler Arapça konuşuyor, zaten çoğu Türkçe biliyordu. İçlerinden birisi vardı: Melkon Melkonyan. Sonra sanıyorum Azeri- Ermeni çatışmasında öldü. *Hürriyet* gazetesinde "İçinde bulunduğu cipi kazayla tank ezdi" diye haber çıktı. O ASALA'nın askeri lideri gibiydi. Esas lider Agop; Agop da psikopat. Sonradan Atina'da MİT'in öldürdüğü iddia edilen kişi. Gerçekten psikopat bir ve karanlık bir tip ama Melkon öyle değildi. Orly olayından dolayı tutuklanmış, bir süre yatmış, sonra bırakılmış oradan Beyrut'a gelmiş. Daha temiz birisiydi. Marksist olduklarını söylüyorlardı, biz de silahsız insanlara, sivillere yönelik bombalama, kurşunlama, konsolosluk basma gibi şeylerin Marksist-

lerin yapacağı şeyler olmadığını, Marx'tan, Engels'ten örnekler vererek anlattık "Araçlar etik olarak amaca uygun değerde olmalı" diye. Bunlar üzerinde çok tartıştık, bayağı etkilendi o ekip. Bir sürü arkadaş tartıştık, sohbet ettik onlarla. Marksizm konusunda çok bilgisizlerdi. Marksizmle Makyevelizm'in zıt şeyler olduğunu, Makyevelizm'in, faşizmin temellerini oluşturan ideolojilerden biri olduğunu anlatarak yaklaştık. Ben etkiledik diye düşünüyorum. Bizim tartışmalarımız, onların bakışındaki birçok şeyle beraber, var olan o güvensizliği de kırdı. Bir de diasporadaki daha "barışçıl yöntemler" diyen insanlar etkiledi onları. Silahsız kitleye karşı bu tür eylemlere karşı çıkmaya başladılar. O arada oturup satranç oynuyoruz, beraber yemek yiyoruz, arada spor yapıyoruz. Melkon ilginç bir tipti; kışın karda çıkar belden üstü ve ayağı çıplak dağda koşardı. Yedi dili anadili gibi konuşur, Türkçeyi az biliyorum derdi ama çok güzel konuşurdu. Ana dili gibi bildiklerinden değil yani, öyle bir tip. Babası herhalde dış ilişkilerde çalışıyormuş, gittikleri yerin dilini öğrenmiş. Sempatik birisiydi. Beni tam üyeli MK toplantısı nedeniyle Şam'a çağırdılar. Sonra ASALA'nın kendi aralarında bir problem oluyor. Ben Bekaa Vadisi'nden ayrıldıktan sonra bir takım ciddi problemler yaşanıyor. Bu problemler bizim arkadaşlara da bulaşıyor.

Bir de orada Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi diye bir örgütlenme girişimi var, bu konuda söyleyeceğin şey var mı?

Sanıyorum 1982 savaşından sonra Birleşik Direniş Cephesi kurulacak diye bir söylenti çıktı. Bizim arkadaşlar da yurtdışında görüşüyorlar. Yurtdışı ile Beyrut'ta Filistinliler üzerinden görüşülebiliyor. Esas olarak Dev-Yol ve PKK'nin başını çektiği bir "Anti-faşist Birleşik Direniş Cephesi" kurulacağını öğrendik. Biz de bir takım nedenlerle bu şekilde bir cephenin bir işe yaramayacağını, yanlış olduğunu savunuyoruz. Nasıl gerekçelendirdiğimiz konusunda şimdi bir şey hatırlamıyorum ama böyle savunduğumuzu çok iyi hatırlıyorum. Bizim gözlemci olarak katılacağımız bildirilmiş Merkez tarafından. Ali Demir ile ikimiz gittik, gözlemci olarak. Lübnan sınırında büyük bir PKK kampında yapıldı toplantı. Bayağı bir örgüt vardı toplantıda. Kapıda Abdullah Öcalan karşıladı. Bizim eskiden kalma dostluğumuz olduğu için nasıl karşılayacak diye merak ediyorum. Apo o zaman "Serok Apo" olmuş. Kapıda tokalaştık, sıradan bir karşılaşma oldu. Havaya girmiş bu dedim. Toplantı yapıldı, öğlen yemek molası verildi, yemeklerimizi yedik. Yemekten sonra bir saat ara verildi. O mola sırasında biz Apo ile aynı

Siyasal'ın sütunlu salonunda olduğu gibi voltaya başladık. Baktım aynı Apo. O ilk karşılaşmadaki mesafeli duruş bitti, yine eski iki arkadaş pozisyonunda, bir saat, bir aşağı bir yukarı voltaladık. O günün sorunları ve geçmişe ilişkin konuştuk. İlk andaki hoşuma gitmeyen o tutumu gitmiş, yerine mütevazı duruşu gelmişti. Öyle olması da hoşuma gitti tabii ki. Toplantıdan sonra vedalaştık ve ayrıldık. Bildiğim kadarıyla çok uzun sürmedi cephe işi. Altı ay kadar sonra birbirleriyle kapışarak bitti. O cepheye niye karşı olduğumuzu bilen arkadaşlara sormakta fayda var.

Tam üyeli MK toplantısı konusunda ne söylemek istersin?

Geçici Merkez Komitesi'nin tam üyeli toplantısı olacağını öğrendik. Türkiye'deki MK üyeleri, yurt dışındakiler ve Filistinlilere misafir olanlar Şam'da bir araya geldi. Daha önce Doğan Tarkan'ın "Bana orada kumpas kurulacak" diye gelmek istemediğini duymuştuk. Böyle bir şeyin olmayacağı anlatılıyor Doğan Tarkan'a ve sonuçta, bu toplantıya herkes geldi. 1983 ilkbaharında oldu bu toplantı. Burhan Tanrıverdi ile ikimiz yoldaş hizmetçiliği yaptık o toplantıda. Yani yemek, bulaşık, çay, kahve hizmeti yapıyorduk toplantı sırasında. Başlamadan önce herkeste bir gerginliğin olduğunu hissedebiliyorduk ama daha sonra bu kalmadı. Gayet rahattı insanlar. Bu toplantı sırasında, aklımda kaldığı kadarıyla Türkiye'den gelen MK üyeleri, Türkiye'de olup bitenler konusunda bir takım hataların olduğunu kabul etti. Daha yumuşak, daha uzlaşmacı yaklaşımları oldu ve bu da oradaki havayı doğrudan etkiledi tabii. O anda örgüt içerisinde var olan bütün sorunları konuştular.

Doğan Tarkan'ın gelmeden önceki tedirginliğine dair söyleyeceklerin nelerdir?

Onu anlamak hiç mümkün değil. "Öldürülebilirim" demiş diye duyduk. Herkes şoke oldu, nasıl böyle bir şey düşünebilir diye şaşırdı. Düşünmesi bile abes geldi bize. Çünkü Kurtuluş hareketi içerisinde böyle bir yaklaşımı çağrıştıracak bir şey olmamıştır.

Bu MK toplantısından sonra biraz daha Bekaa Vadisi'nde kaldım. Tekrar çağırdılar ve Ali Demir'le beraber ülkeye döneceğimizi söylediler. Biraz para biriktirmiştim Türkiye'ye dönerken kızıma hediye almak için. İtiraz ettiler bir şey götüremezsiniz diye, ben ısrarcı oldum. Bir tane oyuncak tren aldım.

İstanbul'a yeniden dönüş

Çocuğunla görüşebildin mi? Bu arada kızına aldığın tren ne oldu?

Reşitpaşa'da Hamdi Yılmaz'ın evinde kalıyordum, bir süre sonra taşındım ama treni Reşitpaşa'daki evde bıraktım. Operasyonda polisler birçok şeyle beraber onu da çalmış. Çocuğumla görüşemedim. Birileri "Risk almadan getirir götürürüz" dediyse de; ne olur ne olmaz dedim. Benim yurtiçinde olduğumdan haberleri yok. Ailemden de bir tek küçük kardeşimin haberi var. Onun bacanağı olan bir dişçinin muayenehanesinde buluşuyorduk ve arada ondan para alıyordum. O da anneme ve babama söylemiyor. Bu arada Leman Fırtına hep rüyalarında görüyor, "Geldi, gördüm burada" diye laflar ediyormuş.

Sınır geçişleri sırasında nasıl duygular yaşıyordunuz?

Yalancı pusu çukurları vardı. Bir çukurda ışık yanıyor, orada bir aydınlık oluşuyor, bizi geçiren kaçakçı arkadaşlar direkt onun üzerinden gidiyor. "Şaşırtma o, ışığa gitmeyip öbür taraftaki pusuya gidelim diye böyle yapıyorlar" diyor. O zaman heyecanlanmadım ama Türkiye'ye dönerken hem Türkiye'ye döneceğimiz için hem de biraz daha gergin bir hava olduğu için biraz heyecanlandım diye hatırlıyorum. Bir gittik geçemedik, döndük. Hamo silahlı ama biz silahları bıraktık. Bende küçük bir pakette; bir-iki iç çamaşırı, sigara bir de kızıma aldığım tren var. Rahat geçtik, Hamo'nun köyüne gittik orada çay filan içtik, ondan sonra bizi kasabaya götürdü, oradan otobüse bindik İstanbul'a geldik. Herhangi bir aramaya rastlamadık. O dönemde her tarafta fotoğraflarımız var, hatta bir arkadaş "Fotoğraflar var, seninkini de büyütüp en üste asmışlar" dedi, bir karakolda görmüş. İstanbul'a geldik, Gültepe'de Ertuğrul Narların evine yerleştirildim. Bir bebekleri var. Altı ay kadar orada kaldım bir süre sonra görev verildi. İl Komitesi'ne bağlı olarak daha çok muhalif olan üç-dört arkadaşı bağladılar, o bağlantıları sürdürüyorum. O arada 1983 operasyonu oldu. Bir tuhaflık olduğunu hissettim. Bir arkadaşla Harbiye'deki Beşiktaş dolmuş durağında randevum vardı, gelmedi. Meşhur buluşma yerlerinden biridir. Herkes en az bir kez buluşmuştur orada. Sonra İrfan Cüre ile randevum var, ben onunla görüşüyordum, arkadaşın gelmediğini söyledim. O arada İzzet Köylüoğlu ile de görüştük sanıyorum, gençlikte de bir tuhaflık olduğunu aktardı. Benim

randevuma gelmeyen kişinin gençlikte yakalanan o üç dört kişiyle de bağlantısı var, hepsiyle bağlantısı olan tek kişi o. İrfan'a bunu söyledim. İrfan abarttığımı, işinin çıkmış olabileceğini söyledi, kurtarma randevusu bir gün sonra aynı yerdeydi. Gitmeye gerek olmadığını söyledim, bir daha aynı şeyi denemenin anlamı yok. Belli yani, her taraftan haberler geliyor. Operasyon olduğu anlaşıldı. İrfan ısrarcı oldu, kurtarma randevusuna gittim ama elli metre ötede sokak arasından çıktım, bir banka var. Banka daha önce ziyaret ettiğimiz bir yerdi, para falan yatırıyorduk oraya. O bankanın yanından dolmuş durağını kesiyorum, baktım arkadaş geldi ama sağında, solunda, önünde, arkasında birileri oturuyor. Durum hoşuma gitmedi. Etraftaki insanlarda da bir tuhaflık var. Çıkmadım ortaya, aşağı yukarı on dakika sonra o oturanlar kalktı yanına geldi, beraber gittiler. Durum iyice anlaşıldı. Geldim İrfan Cüre'ye, durumu anlattım, "Korkuyorsun, gitmemişsin oraya, ne alakası var, tesadüfen aynı yere giden insanlar olamaz mı?" diye konuşup duruyor hâlâ. Can sıkıcı bir şeydi, birkaç gün sonra durum ortaya çıktı.

Randevular, takipler ve yakalanma

Anlaşıldı ki her tarafta operasyon var. İstanbul İl Komitesi gitmiş, gençlik gitmiş, İzzet sanıyorum o operasyonda gitti. Anlatılanlar yorumlanabilseydi, tedbir alınsaydı birileri gitmeyebilirdi. Operasyonun detayları ile birlikte tespitlerimin doğru olduğu da ortaya çıktı. Yeni İl Komitesi oluşturuldu, orada bana da görev verildi. Ben, Müjdat Savran, Mustafa Orhan, MK adına Seyfi var. Toplandık, görev dağılımı yaptık. O zaman faaliyette olan sadece iki fabrika komitesi vardı. Gençliği, fabrika komitelerini ve muhalif bir-iki kişiyi bana bağladılar. Güzel, çalışıyoruz. Sık sık görüşüyoruz. Gençlikte işler iyi gidiyor. Metin Yavuz'la gençliğin ilişkisini kurduk, çok güzel diyalog var aramızda. Ben gençliğin bağımsız bir örgüt gibi çalışmasını zorluyordum. Örgüte bir darbe gelirse bile kendileri bir örgütmüş gibi çalışmayı geliştirmeliler ki devam edebilsinler. Fabrika komiteleriyle de aynı şekilde sürdürüyorum ilişkiyi. Hasan Akın da o komitelerden birindeydi. Kürt Mehmet var. Onlara da aynı şeyi söylüyorum, ayda bir, çalıştıkları ve civar fabrikalarla ilgili yapmayı hedeflediklerini yazılı rapor haline getirmelerini istedim. Bir de çalıştıkları alanda dağıtmak üzere broşür çıkartmaya ve bunu geliştirmeye çalışıyoruz. Onlara da bir örgüt gibi çalışmalarının daha doğru olduğunu söyledim ve giderek bir özgüven gelişmeye başladı. Arka-

daşlar yeni komiteler kurmayı düşünüyorlardı. O zaman Kağıthane'de bir sürü fabrika vardı. Bayağı ağır sanayi vardı. Muhalif birkaç arkadaşla da görüşüyordum. Boğaz'ın üstünde Reşitpaşa bölgesi hep gecekondudur; benim kaldığım ev de oradaydı. Daha sonra Pendik'te bir eve taşındım. Benim yerime de İsmail Yeşilyurt gelmiş.

Muhalif olan arkadaşlarla haftada bir görüşüyor, sohbet ediyoruz, diyalogumuz iyi. Muhalif olan arkadaşlardan birine yapılan şikayetler üzerine ceza vermiştik, o da haklı bulmuştu.

Bu arada İl Komitesi içinde sorunlar artıyor. Muhaliflere karşı alınan tavır konusunda, beni uzlaşmacı olmakla ya da hataları görmezden gelmekle suçluyorlar. Bir sefer Kumkapı'da buluştuk, oradan Beyazıt'a doğru çıkıyoruz, tren yolu köprüsünün altından geçerken –hiç unutmuyorum– sağ tarafta parkalı bir genç ilgimi çekti. Bütün İl Komitesi orada. Seyfi, Mustafa Orhan, Müjdat ve ben. Gencin geçerken bizi şöyle bir süzdüğünü hissettim. Çaktırmadan baktım, arkadan bizi izliyor. Arkadaşlara "Vatandaştan gıcık kaptım, dağılalım, herkes de arkasına dikkat etsin" dedim. Çünkü herkes oradan çıkıp birileriyle buluşacak, riski taşımayalım. Gene benim abarttığımı, pimpirikli olduğumu söylediler ama ben ısrar ediyorum. "Madem o kadar ısrar ediyorsun, gel şu kahvede bir çay içelim" dediler. Meydana çıkmadan önce bir kahveye girdik. Ben sırtımı duvara verdim yol kesiyorum. Huzursuzum, bir kere kapmışım mikrobu ve nitekim ayrı kişi içeriyi keserek geçiyor. Bunu da anlattım, gene inanmadılar. Dağıldık, ben atlatmışım, öbürlerini bilmiyorum. Emniyet'te Kumkapı'da gezinirken fotoğraflarımızı gösterdiler bize. Ben kimseyi tanımadığımı söylüyorum, adam fotoğrafları gösteriyor, hepimiz arka arkaya yürüyoruz. Fakat bende kalın gözlükler, değişik kıyafet, bıyık kesilmiş falan. Kim olduğumu çıkartamamışlar.

Haliç Köprüsü'nün ayağındaki Eyüp Sultan Camii'nin önünde çay bahçeleri var, Mustafa Orhan'la orada buluştuk, sohbet ettik kalktık, o gitti ben tuvalete gideyim dedim; baktım iki tane tip arkamdan geldi. Girdim tuvalete çıktım, otobüse bindim ama kıllandım durumdan. Otobüs hareket etti baktım bizim Reno çıktı. Unkapanı'na geldik, otobüsten indim ve içerilere doğru girdim, sokağın köşesine kadar hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi yürüyüp köşeyi döner dönmez koşacaksın. Öbür sokak eğimli ise ya da hafif bir dairesel hareket çiziyorsa sen öbür uca yaklaştığın zaman, bu köşeden çıkanın seni görme şansı yok, köşeyi döner dönmez topukladım ve tekrar

geri döndüm yani U yaptım, otobüsün geldiği yöne doğru koştum sonra yavaş yürümeye başladım. Ana yola çıktığımda elli metre geride Reno bekliyordu. Atlattığıma emin olduktan sonra oradan gittim. Bir daha ki buluşmamızda Mustafa Orhan'a anlattım, dikkat etmesini istedim. Kaldığım eve hiçbir zaman iki gün üst üste aynı yolu kullanarak gitmem. Mutlaka ve mutlaka değişik yollardan giderim her seferinde. Seni bir yere kadar takip edebilir, izini kaybetseler bile orada bekleyerek bir dahaki sefere evini kolaylıkla bulur, atlatma şansın olmaz. Mustafa da pimpirikli davrandığımı söyledi. 1984 operasyonu onun yediği takiplerle oluyor. Herkese kural anlatan İl Komitesi üyelerimizin yaptığı kural ihlallerinden kaynaklandı operasyon.

Bu arada Boğaziçi Üniversitesi'nin kütüphanesinde buluştuk Mustafa Orhan'la. Benim MK ile bağlantımı o sağlıyor. Konuşurken birisi ilgimi çekti. Daha önce görmediğim bir tip, gözlüklü filan ama bir anlık bakışı benim için yetiyor. O bakıştaki inceleme ile ele verdi kendisini. Filmlerde olur ya hani, kitapların arasından falan bakıyor, tabii tesadüfte olabilir böyle şeyler ama çok fazla olunca ayrılalım dedik. Ayrıldık, baktım bir şey yok, daha sonra unuttum. Bir nedenle Kızıltoprak taraflarına gittim, Pendik'e gitmek için trene bineceğim, orada fark ettim. İki kişi benimle ilgileniyor biraz kötü oldum tabii. Trene binmekten vazgeçtim, atlattım onları. Emin olmadan eve gitmiyorum. İstisnasız bütün buluşmalarımızın hepsinin fotoğraflarını daha sonra Emniyet'te gösterdiler bize. Kimseyi tanımadığımı söylediğim için "Montaj yapmışsınız" diyorum onlara da.

Tam nedenini de hatırlamıyorum ama esas olarak insan ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar oluyordu. Mesela Hamdi Yılmaz da muhaliflerden birisi, o da benimle görüşüyor. Bu arkadaş yılların arkadaşı, severiz birbirimizi, tavır almasının bir nedeni olmalı. "Bir iş bul çalış dedik, onu dediğimiz andan itibaren bize karşı tepkili" dediler. Henüz Hamdi Yılmaz'ın evinde kalmıyorum, konuştuk, anlattım, "Dün profesyonel elemana olan ihtiyaç bugünkü koşullarda olmayabilir. Hem kamuflaj açısından hem de örgüte destek olmak ve yük olmamak açısından böyle yapmak gerekir" dedim, ondan sonra gitti iş buldu Hamdi. Sonra başka arkadaşlarla aynı şey oldu, hepsi gitti kendisine gerçekten iş buldu. Kimisi boyacı oldu yıllarca boyacılık yaptı. Hiç boyacılık bilmeyen biri, gitmiş apartmanın kapısını çalmış, yönetici ile görüşmek istediğini söylemiş, apartmanın halinin kötü

olduğunu söyleyip belli bir fiyata boyama konusunda adamı ikna etmiş. Daireleri boyarken işi öğreniyor. Oldu boyacı, güzel de kazanıyordu. Muhalif olan arkadaşlara sekter bir şekilde yaklaşılmış, "Başınızın çaresine bakın" diyerek yaklaşılması büyük bir kırgınlık yaratıyor. Bu da beraberinde tepkiyi getiriyor. Ondan sonra sorun artıyor zaten. Birbirlerine şartlanmış olarak bakmaya başlıyorlar.

İl Komitesi içerisinde iyice problem yaşamaya başladık. Konferans olacak dediler. Şakayla karışık "İllegal Yusuf" dediğimiz Yunus'un evinde, 1984 Şubat'ında yaptık konferansı. Orada epey tartıştık. Fabrika komitelerini benden aldılar. "Niye?" diye soruyorum, işçi sınıfına bakışımı beğenmiyorlarmış. Fabrika komitelerine, sonradan üye olmuş, öğrenci kesimden gelen insanlar katılıyor. Bunun doğru olmadığını, komitedekilere kendilerini gelişme imkânları yaratarak özgüvenlerini geliştirmenin daha doğru olacağını söylüyorum. "Yok, illa böyle olacak" dediler ve nitekim öyle yaptılar. Alakası olmayan insanları fabrika komitesine katarak genişlettiler, benim denetimimden aldılar ve Necmettin Gökçe'ye bağladılar. Gençliği de aldılar. "En çok ilgi çeken grup, gittikçe daha çok toparlanıyor, niye alıyorsunuz?" Cevap yok. Benim örgütle hiçbir bağlantım kalmadı. O toplantıda Mahir, İrfan, Seyfi de var. İrfan "Sen çok ciddi aranıyorsun, onun için alıyoruz" diyor. Görev dağılımı geldi, bana en az on tane muhalif bağlandı. Bu, o zamana kadar günde dört saat dışarı çıkıyorsam şimdi sekiz saat sokakta olacağım anlamına geliyor. İrfan'a "Arkadaş hem çok arandığımı söylüyorsun hem de böyle bir şey yapıyorsun. Bir de bu adamlar muhalif ve denetimleri daha zor. Dolayısıyla beni daha çok riske atıyorsun" dedim, "Eee ağlamayan çocuğa meme vermezler." Cevap bu... O tartışmalarda Mustafa, Seyfi, Müjdat, İrfan diğer arkadaşların hepsi aynı kafadaydı. Mahir ne söylerse hepsi aynı şeyi söylüyordu. Farklı hiçbir şey yok. Böyle tuhaf bir durum vardı. Nasıl bir ruh hali ile böyle bir tutum alıyorlar anlamak mümkün değil. Bunu mantıklı olarak izah etmenin olanağı yok. Mahir Sayın, kendine biraz muhalif olanı da düşman gibi görüyor. Ne zamandan beri böyle? Muhtemelen Dev-Yol ayrılığından beri...

Toplantı bitti, fabrika komitelerindeki arkadaşlara durumu aktardım. Konferans kararlarını anlattım. İki komite de isyan etti, "Ya sen gelirsin ya da biz kimseyle görüşmeyiz" dediler. "Yapmayın, etmeyin, böyle çalışma mı olur? Gelecek olan arkadaş yine bizim arkadaşımız" dedim ve o konfe-

ransta yaşadığım hiçbir şeyi anlatmadım. Ama insanlar belli ki bir şeyleri hissediyor. Devrettim onları, daha sonra hepsiyle cezaevinde görüştük.

Adın ne, nerede kalıyorsun?

Bağlantımı yine Mustafa Orhan'la sürdürüyorum. Yine Boğaziçi Kütüphanesi'nde buluşacağız. Orası çok güzel oluyor, her tür kitap var, beş saat önce git, oku. Mustafa Orhan geldi, oturuyoruz yine demin anlattığım durum ortaya çıktı. Rafların arasından bakan adam, iki kere etrafımızda dönüyor, ilgilendiğini hissediyorsun. Ben de onu kesiyorum, bir yerden sonra Mustafa Orhan'ı bırakıp çaktırmadan onu izliyorum, arada bir bakıyor çünkü. Mustafa Orhan'a "Ben gidiyorum, sen dikkatli ol" dedim. Artık söylemek de zoruma gidiyor. Çünkü bu sefer hakaret ediyor adam ama söyledim yine de "Dikkat et" diye. Bu gene, yok öyle bir şey havasında. Çıktım, troleybüs vardı o zaman, troleybüse bindim, biraz gittikten sonra beyaz Reno geldi arkaya dayandı. Başımdan aşağıya kaynar sular döküldü denir ya, öyle oldum. Ne yapacağımı düşünüyorum. Takip durumunda atlatmanın kolay olduğu daha önceden tespit ettiğim değişik yerler vardı. Beşiktaş'ta indim, sinema vardı bir tane onun yanından hafif bir rampa var, ilk köşeden döndüğün zaman hilal gibidir sokak. İki kişi var arkamda, hilale geldiğin zaman seni görmesi mümkün değil zaten, oradan döndüğün zaman Nişantaşı'na kadar gidersin ama emin olamıyorum. Atlattığım anda taksiye atlayıp gidecek para yok cebimde. Gece 22.00 oldu, o saat bizim alarmımızdı Pendik'teki evle. 22.30 oldu ben eve vardım ama artık yürüyemiyorum, bacaklarım sertleşmiş tuvalette oturmakta zorluk çekiyorum. Evdekilere önce bir fırça çektim evi boşaltmadıkları için sonra durumu anlattım. Bir daha Mustafa Orhan'ın randevusuna gitmemeye karar verdim. Evde bir şeyler varsa onları hemen onları imha ettik. Ertesi gün Metin Yavuz'la randevum var, ona gideceğim. Yolda aklıma geldi, Hamdi'nin örgütle başka bir kanaldan randevusu olabilir, ona haber vereyim; Mustafa Orhan'ın randevusuna gitmeyeceğimi ulaştırsın diye. Keşke aklıma gelmeseydi, eve yaklaşıyorum kapının az ilerisinde kadınlar toplanmışlar, beni görünce hepsi sesini kesti. Tanıyorlar beni. Ben de ayıp olmasın diye hiç bakmıyorum, baksam belki uyaracaklar. Ayakkabılar hep dışarıda dururdu, ayakkabı yok. Çıktılar herhalde diye düşündüm, tam çıkıyorum içeriden sesler geldi, herhalde ayakkabıları içeri aldılar diye düşündüm kapıyı çaldım tak dayadı amcam silahı

kafama. "Ne yapıyorsunuz, durun" falan dedim, adamlar da şaşırdılar. Üstümü aradı, Aziz Nesin'in bir kitabı vardı ama içinde Lenin'in "Örgütlenme Üzerine" kitabı var. Bu kitabı Emniyet'ten Selimiye'ye giderken iade ettiler bana. Bana veren polise "Sende kalsın Aziz Nesin'i seversin" dedim, bıraktım kitabı. Adamlar neden şaşırdılar? Ne var, ne oluyor dediğim için; ama daha çok da evi bir aydır gözetliyorlarmış, beni beklemiyorlar. Evde İsmail Yeşilyurt, Hamdi'nin karısı ve Hamdi var. Başka kimse gelip gitmiyor eve. Alakasız biri olabilir diye düşünüyorlar, onun için sert davranmıyorlar. Oturttular bir kenara, akşam almışlar herkesi, sabah gelip arama yapıyorlar ve işleri bitmek üzereymiş. Kelepçe vurmadılar. Koluma girdi ikisi, minibüs de otuz-kırk metre ileride. Gittik, ben Emniyet'te "Alakam yok, Hamdi arkadaşımdı, iş arıyordu, iş buldum haber vermek istedim. Ankara'dan yeni geldim" diyorum. Gözlerim açık, onlar kendi aralarında sohbet ediyor, ben de dinliyorum. Kendilerine döner, ekmek, ayran ısmarladılar, bana da ısmarladılar. Ev adresi sordular, uydurdum bir adres ama korkuyorum bir taraftan. Bir romanda mı ne okumuştum, uydurma bir adres veriyor adam, gerçekten bir solcunun evi çıkıyor. Ama ben Bahçeli'yi biraz bildiğim için olmayacak bir sokak numarası, yer söylüyorum. Ankara'ya bildiriyorlar, "Öyle bir sokak yok" diye haber geldi, "Nasıl olur, ben orada yaşıyorum" diyorum. Bu arada bir fısıldaşma oldu "Şimdi senin gözlerini kapatacağız" dediler ve kapattılar. Sonra bir takım sesler oldu bir anda ortam değişti. Birine gösterdiler orada, Erkan Mete olabileceğini düşünüyorum. Ondan sonra havaları birden değişti. "Bak, sana bir fotoğraf göstereceğim, bakalım tanıyor musun" dedi tim şefi, baktım benim fotoğrafım. "Tanımıyorum" dedim. "İyi bak, iyi bak biz sana tanıtırız" dediler. Benim döner ekmek de yarım kaldı, bitiremedik, biraz daha geç gelseydi iyi olacaktı. Ondan sonra götürdüler tabii.

İşkence başladı. Bana tek sordukları "Adın ne, nerede kalıyorsun?" Başka bir şey sormuyorlar. Ben yakalandığım kimlikte ısrar ediyorum, "Ya oğlum, bak anneni mi getirelim, babanı mı getirelim" diyorlar. Sonuçta Çiçekçi'ye geliyorlar. O sırada babam Ankara GATA'da göz ameliyatı olmuş, annem de yanında olduğu için biraderim Volkan'ı alıp geliyorlar. O arada işkence tezgâhından bir veya iki posta geçtik. Volkan'a daha önce çıtlatmıştım ne yapacağımı, Volkan Fırtına'yı karşıma getirince "Kim bu, niye getiriyorsunuz karşıma" dedim. Volkan'a sordular "Kim bu?" diye. O da "Valla

bilmem ki kim bu" dedi. Birinci Şube Müdürü'nün iki yardımcısından biri çok pislik, küfürbaz bir herif. Öbürü küfür etmeyen daha efendi görünüşlü biri, bir de timden adamlar var. Volkan'ı bir-iki zorladılar. "Ya adama ne baskı yapıyorsunuz, tanımıyorum dedi ya" diye itiraz ediyorum. O p...k "Bunları niye kaşı karşıya tutuyorsunuz? Bu i...i götürün" dedi Volkan'ı göstererek. Baktım Volkan'a işkence yapacaklar, "Sen kabul et" sinyali gönderdim; o da almış o sinyali ama bir iki saat yormuş adamları. "Sekiz senedir görmüyorum, değişmiş olabilir" falan diye, en sonunda kabul etmiş. Tekrar getirdiler, "Bak kardeşin olduğunu kabul etti" dediler. "Adama o kadar işkence yaptınız, baskı yaptınız tabii kabul eder" diye yine çamurluk yapıyorum. O Müdür Yardımcısı "Ne uğraşıyorsunuz bununla, kardeşi imzalamış işte alın götürün" dedi. Onu bıraktılar, beni de aşağı götürdüler. Ama ilk işkencede elektrik ya da falaka zoruma gitmedi. Beni en çok zorlayan Filistin askısı oldu. Filistin askısında koltuk altlarındaki kaslar kopuyor gibi oluyor. Çok acayip acı veriyor. İlk gün o bayağı canımı yaktı. Hücrede elimi duvara dayıyorum, bacaklarımı da duvardan uzak tutarak antrenman yapıyorum. O benim çok işime yaradı. İkinci gün daha az acı hissettim. Üçüncü gün, dördüncü gün artık hiç etkilemiyordu.

Ne kadar sürdü işkence?

Otuz beş gün kaldım. İlk posta on gün yoğun geçti. Ondan sonra daha aralıklı çıkartıyorlar yukarı. Diğer arkadaşlara böyle bir tavır alacağımı söylememiştim; bu bir hataydı. Çünkü askıdayken mesela birini getiriyor "Bu kim?" diye beni gösteriyor, gelen kişi "Doğan Fırtına" diyor. Ben tanımadığımı söylüyorum; gelen arkadaş kötü oluyor. Ben de kendimi kötü hissettim ama devam ettirdim tavrımı. "Örgüt üyeleri, örgütü emniyette ve mahkemede savunacaklar" diye MK kararı vardı. Bir de cezaevine girdiğin zaman otomatikman örgüt üyeliğin askıya alınıyordu. Belki bu kararın etkisiyle insanlar rahat davranıyordu, "Doğan Fırtına örgüt üyeliğini kabul etmiştir" diye. İyi olmadı bir yanıyla, onları zor durumda bıraktığımı hissettim. Keşke daha önce tanımayacağım diye uyarsaydım.

Bir seferinde akşam çıkartıyor işkenceye, sonra şefleri "Ya bırak oturup sohbet edelim" diyerek kendi odalarına götürdü. Sekiz-on kişi var. Oturduk. Benim gözler bağlı. "Eee Doğan Fırtına, sohbet edelim" dedi. Ben de "Hiçbir örgütsel soruya cevap vermem, onu başka yerde soracaksınız " de-

dim. "Yok, yok sohbet edeceğiz, söz" dedi. "Böyle sohbet olmaz. Sizin gözünüz açık benimki kapalı, nasıl sohbet bu" dedim. "Açın lan" dedi, açtılar, başladık tartışmaya. Ulusal sorun, sosyalizm, kadın sorunu, şuydu buydu her şeyi tartışıyoruz. Arada birisi örgütsel bir soru soruyor, "Yok, onu başka yerde soracaksın" diyorum. Ben öyle deyince "Ya karışma, sohbet ediyoruz şurada" diyor diğerleri. Neyse, o sohbet sırasında "Doğan aman pardon ya Bahri'ydin değil mi" diyor bir tanesi, baktım isim konusu artık komik olmaya başladı,"Hadi tamam size bir kıyak yapayım, kabul ediyorum Doğan Fırtına'yım" diyorum. Ben bunu söyleyince şamata yapıyorlar ama onlar da gırgır geçiyor aslında. Bir gece öyle geçti. İsim sorunu çözülmüş artık ev sorunu kalmıştı. Ev diye ısrar ediyorlar.

Birinci Şube Müdürü'nün yanına çıkardılar bir gün, akşama kadar onunla orada oturduk. Bir de kadın var, hiçbir şey sormuyor, hiç karışmıyor; sadece not alıyordu. Psikolog diye düşündüm ben. Çay, kahve sigara geliyor, "Senden bir tek şey istiyorum, evini söyle" diyor. "Evi ver, şeref sözü veriyorum, karına, çocuğuna bir şey olmayacak, sadece arama yapacağız, çıkacağız" diyor. Karımla kalıyorum zannediyor. Biz hukuken ayrılmışız, Müzeyyen Ankara'da yaşıyor ben İstanbul'dayım; bundan haberi yok İstanbul polisinin. İletişimleri öyle kopuk. Yemek saati geldi, o yemeğe gitti, beni aşağıya indirdiler ekmek-helva verdiler, yedik. Öğleden sonra tekrar çıkardılar adamla konuşuyoruz ama ben bunaldım artık. Aynı şeyleri döndürüp döndürüp benzer şekillerde soruyor; kadın da orada not tutuyor. Bacak bacak üstüne atmış, elinde kalem, dosya var, o kadar. Bunaldığımı söyledim, aspirin getirdiler. İşkenceden daha zor geldi. En sonunda "Ben karımdan ayrıldım, karım da çocuğumla birlikte ama benim kaldığım ev kişisel bir arkadaşımın evi, onun da çocuğu var. Evde de hiçbir halt yok, siz beni en iyisi arkadaşlara teslim edin" dedim. Adam sinirlendi, "Alın götürün bunu" dedi, oradan direkt askıya götürdüler, ilk kez hayalarla uğraştı "Gümüş Diş" dedikleri bir polis. Bu şekilde otuz beş gün kaldık. Benim dışımda bütün arkadaşların hepsinin kaldıkları evler önceden tespit edilmiş ve benim Beşiktaş'ta takibi atlattığım günün akşamı, hepsini birden evlerinden almışlar. Bir gün, ben tezgaha götüreceklerini zannettim, baktım bir odaya koydular, gözlerim bağlı. O gün hücrelere bakan polisleri duyuyoruz "Emniyet Müdürü gelecek" diye telaşlı konuşuyorlar. İçerisi kalabalık, gür sesli birisi "Niye evini söylemiyorsun?" diyor. Başkası konuşmuyor bir tek o, Emniyet

Müdürü olduğunu anlıyorum. "Burada işkence yapıyorlar" diye şikayet ediyorum. "Olur mu öyle şey?" diyor. Zaman kazanmaya çalışıyorum." Otuz gün geçmiş ev mi kalır, niye eziyet çekiyorsun boşuna" diyor tim şefi seansın birinde. "O zaman niye soruyorsunuz?" diyorum. Tutanaklara adres yazmaları gerekirmiş! Adamın dediği mantıklı gelebilir ama soruların asıl ondan sonra başlayacağı kesin. Kaldı ki evinde kaldığım insanlar evi boşaltmamış. Tahliye olduktan sonra neden böyle bir şey yaptıklarını sorduğumda "Güveniyorduk" dediler, gururumu okşadı ama korktum da.

Bu kadar ağır işkenceyi nasıl yaşadın?

Yürümekte zorluk çekiyorsun. Niye? Ayaklarının altı patlamış. Alabildiğine hızlı vuruyor. Adam elektrik veriyor, rüzgârdaki bayrak gibi oluyorsun. Elektrik verildiği zaman acı hissediyorsun ama dayanılmayacak bir şey değil. Bağırmıyorum. Bağırmayınca, "Ulan adam bağırmıyor" diyor, bu sefer dozu artırdıkça artıyor. Gümüş Diş mi ne bir piskopat vardı, sadist bir tip, pis işlerde onu kullanıyorlardı; herif elektriği artıyor, askıda çırpınırken gözbağı bazen gevşiyor hepsini görüyorum. Öldürecek alçak, bağırıyorum. Pislik dediğim Müdür Yardımcısı bu sefer dalga geçiyor, "Kuş gibi ötüyor" diye. O zaman"emperyalizmin ajanları oyuna geliyorsunuz" vb. diye slogan atmaya başlıyorum. Cezaevine gittiğimde hâlâ ayaklarının altı parçalanmış vaziyetteydi. Askı çok canımı yakıyordu ama sonrasında yaptığım antrenmanlar çok işime yarıyordu. O arada hücrelerde konuşabiliyoruz. İki tane yeni polis vardı hücrelerin olduğu yerde. Utanıyorlardı, bir şey isteyip de "Hayır" dedikleri zaman yüzleri kızarıyordu. Benim hücreme koydukları tecrübesiz bir genç vardı, sanırım TİP'liydi hâlâ bazen karşılaşıyoruz. Ona ne yapması gerektiğini anlatıyorum, o arada TİKKO da operasyon yemiş, MK'den iki kişi var, itirafçı olmuşlar. Polislerin orada duruyorlar, bir tanesi de çok namussuz. Ben yanımdaki çocukla konuşurken dinliyor, gidip şikâyet ediyor. Bir de o yüzden tezgâha çektiler. Ama diğeri iyiydi ve nitekim cezaevinde daha sonra itirafçılıktan vazgeçti, özeleştiri yaptı, siyasilerin olduğu bölüme katıldı. Otuz beşinci gün Selimiye Kışlası'na götürdüler.

Hepimiz bir koğuştayız. Koğuşa girer girmez İsmail Yeşilyurt'a "Yarın tünel kazmaya başlıyoruz " diyorum, şaşkın bakıyor suratıma; sonra uyananlar basıyor kahkahayı. Selimiye'de anlaşıldı ki Kürdistan Komitesi'nden bir arkadaş takip ediliyor, Ankara'ya uğruyor, takip edildiğini fark ediyor

ama orada Ankara'da birilerine bulaşıyor takip. Sonra birilerini görmek için İstanbul'a geliyor ve tesadüfen Vatan Caddesi'nde Mustafa Orhan'la karşılaşıyor, sarılıp öpüşüyorlar. Bu tamamen kural dışı bir şey. Kural; örgütsel ilişkin olmayınca karşılaştığın zaman pas geçmekti. Hiç bakmayacaksın ondan tarafa, yürüyüp gideceksin. Sarılıp öpüşüyorlar, operasyondan aşağı yukarı bir ay önce oluyor bu. Polis, bir ay boyunca her gün Mustafa arkadaşımızı kapıda bekliyor, evden alıyor, beraber işe çıkar gibi çıkıyorlar, karşılaştığı, selam verdiği herkesi takibe alıyorlar ve bayağı kalabalık bir grup olarak herkes evlerinden alınıyor. Takip ettikleri içerisinde bir tek benim kaldığım ev çıkmamış. Beni de kaçırdık diye düşünüyor ve kim olduğumu da bilmiyorlar. Çok acayip sevindiler gökte ararken yerde bulduk diye.

Savcılığa çıktık diğerleri gitti, dört kişiyi tekrar Emniyet'e istediler. Mustafa Orhan, Seyfi, ben ve bir kişi daha. Gider gitmez beni tezgaha aldılar. Daha nazik dediğim Siyasi Şube Müdür Yardımcısı "Buna kararlılığınızı gösterin" dedi. Seslerinden tanıyorum artık; bu sefer daha sert bir işkence faslından geçtim. Epey sürdü, sürekli ev soruyorlar. İkinci gelişimde otuz gün kaldık sanırım. İlk on gün işkence birinci otuz beş günden daha sertti; sonra daha aralıklı çıkmaya başladım yukarı. En son gideceğimiz gün ifadeleri alıyorlar; "1968 yılından beri devrimciyim, Kurtuluş sempatizanıyım, örgüt üyeliği önerilmiş olsaydı onur duyardım" diyorum, Tevil yollu ikrar diyor savcı ona. İfadeyi imzala dediler, okumadan imzalamayacağımı söyledim. Saat akşam 17.00'ye geliyor, "Senin yüzünden servisi kaçıracağız, sen söyledin ben de yazdım, yazdığımı görüyorsun" diye bağırmaya başladı. Aldım ifadeyi elime, belli ki o baskının da etkisinde kalmışım okumayı da çok sevmediğim için, şöyle bir göz attım, ters bir şey göremedim. "Katılmadım, bilmiyorum, alakam yok, alakam yok" diye söylediğim şeyleri yazmış, imzaladım. Sonra savcılıkta ifadeyi gördüm, orada 1971 yılında Kurtuluş üyesi olduğum yazılıyor. "1971 yılında zaten Kurtuluş yok, THKP-C sempatizanıydım. Öğrenci gençlik içerisinde devrimci faaliyetlere katıldım, mitinglere, gösterilere katıldım, bildiri dağıttım. Kurtuluş diye bir örgüt yok o zaman, zaten ben böyle bir şey söylemedim, okurken de gözümden kaçmış" dedim. Yani ne olursa olsun, adam gözünün önünde de yazsa alıp dikkatlice okuyacaksın. Mahkemede Hamdi'nin evindeyken Lenin'in kitaplarından kendi el yazımla aldığım notları, örgütsel doküman diye delil olarak getirdiler. Onları da reddettim. Mahkeme tutuklama kararı verdi; hep beraber ce-

zaevine gittik. Yakalanan kadınlı erkekli elli civarında insan vardı. Hepsi Emniyet'te iyiydi. Kimse yeni birini getirmediği gibi hiçbiri gerçek randevu da vermemişti. Kimse kendisine isnat edilen suç dışında yeni bir suç icat etmedi. Daha önceki yılların toplu operasyonlarıyla, hele de 1985 operasyonuyla hiç kıyaslanamayacak ölçüde olumluydu arkadaşların Emniyet deneyimi.

Biz ilk savcılığa çıktığımızda tekrar Emniyet'e götürüleceğimizi bilmiyorduk, orada cezaevinde nasıl davranılması gerekir üzerine konuşmuştuk, itirafçılar, bağımsızlar ve siyasiler diye üç bölüm olduğunu biliyorduk, siyasi bölüme gideceğimizi konuştuk. Bizden öncekiler gitmişti zaten, biz dört kişi bir süre Selimiye'de kaldık, oradan Metris'e götürüldük. Metris'e gittiğimizde siyasi bölüme gitmek istediğimizi söyledik. Saçımızı kesmek istediler, yalandan bir direnme yaptık zorla kırptılar tabii saçlarımızı. Koğuşa attılar. İçeri girdiğimizde bizim vatandaşları görünce rahatladık ama bağımsızların koğuşuymuş. "He, he" deyip bizi bağımsızlar bölümüne atmışlar. Kapıya vurduk falan ama bizim operasyondaki bütün arkadaşlar burada, hiçbiri siyasi koğuşa gitmemiş ya da götürmemişler, onlar da itiraz etmemiş bizi bekliyorlarmış. Oysa konuşmuştuk. Orada biraz gevşeme vardı, rahat iyi gelmiş, hemen gidelim havasında değil kimse. Seyfi ile konuştuk, "Bir süre biz de sesimizi çıkarmayalım, diğer koğuşlardaki arkadaşlarımızla da konuşalım, kesin bir gün kararlaştırıp hep beraber gidelim, gerekirse açlık grevi yapalım" dedik. Diğer arkadaşlarla havalandırmada konuştuk, önce birkaç kişi bizi buradan alın diyeceğiz, arkasından dışarıyla işlerini bitirenler gelecek. Parça parça gelecekler. Bunları konuştuk, ayarlama filan derken on gün kadar geçti. O arada siyasi bölümdekiler de "Bunlar niye gelmiyor?" diye bize ateş püskürüyor. Bir gün kapı açıldı Seyfi, ben, galiba bir de Mustafa Orhan'ı çağırdılar, "Eşyalarınızı toplayın gidiyorsunuz" dediler. Biz daha siyasi bölüme gideceğimizi söylememiştik, belli ki ispiyon var. Çünkü biz diğer tutukluları da etkilemeye çalışıyoruz. Bizi aldılar paldır küldür götürdüler. Epey sonra birkaç kişi daha geldi, bir kısmı postu serdi; ama İstiklal Marşı okumaya filan çıkmıyorlar. Orada uzun süre bekledik, gelmediler.

Siyasi bölüme girenler tek tip elbiseyi giymeyen ve her şeye "hayır" diyenlerdi. Siyasi bölüme geçtiğimizde görüş yoktu. On beş günde bir gelip dövüyorlar, sen de sağın solun kırılmayacak şekilde pasif direniş gösteriyorsun. Kol kola giriyorsun vermemeye çalışıyorsun. Ranzalara sarılıyor-

sun, söküp alıyor seni. Cop vuruyor, soyuyor, ellerini arkadan kelepçeleyip zorla tıraş ediyor, saçlarının yarısını kopartıyor benim kafam ondan kel kaldı zaten.(!) Beş altı asker seni sırt üstü yatırıyor, külotunu çıkarıyor sonra tükürüyor. Yani aşağılamaya, kişiliksizleştirmeye çalışıyor. Bir etki yapmıyor oysa. Bazen açlık grevi sırasında görüşmeler oluyor, o görüşmeler sırasında kısmi talepleri kabul ediyor. Gazete giriyor ama diyelim ki sadece *Tercüman* gazetesini sokuyor, başka gazete yok. Sen istediğin gazeteleri söylüyorsun, kitap istiyorsun, çamaşır gönderebilme hakkı istiyorsun. Bunların bir kısmını alıyorsun, direniş bitiyor. Bir süre sonra cezaevi müdürü değişiyor. Bu neredeyse rutin uygulama: Her direnişten üç dört ay sonra cezaevi müdürü değişiyor. O kendini kanıtlamak için daha sert bir şekilde girişiyor. Bir süre sonra o da tosluyor. Yine direnişler oluyor; ardından uzlaşma. Hep bu şekilde gidiyor. Aynı haklar için mücadele ediyorsun.

Komünler arasındaki ilişkiler nasıldı?

İlk başta bütün örgütler tek komündü. Ne geliyorsa komünün bu işle ilgili sorumlusu olan kişi, dağıtımı yapıyordu. Zaten yemek karavana geliyor, karavanadan yiyorsun. Onun dışında kantin alış verişi gibi bir şey vardı herhalde. Direnişler sonrası bazı şeyler daha rahat gelmeye başladı. Dışarıdan meyve, sarımsak, bisküvi vb. saklanabilir gıdalar geliyordu.

Bütün bu süreçte çocuğunla hiç görüşmedin galiba ilk karşılaşmanız kaç yıl sonra oldu? Cezaevine görüşe geldi mi hiç?

Cezaevine gelmedi, eski eşim kafasından silmiş beni, çocuğun cezaevine gelmesinin de psikolojisi açısından iyi olmadığını düşünüyor, Zeynep'i de göndermiyor. 1987 sonunda cezaevinden çıktıktan sonra ilk gördüğümde, sekiz yaşındaydı kızım, ürkerek geliyordu yanıma.

Cezaevinde voltalar, tartışmalar, zulalar, açlık grevleri

Mahkemelere gidiş gelişler nasıl oluyordu?

Mahkemelere gidip gelmeler, tek tip direnişi sırasında sorunlu oluyordu tabii. İlk mahkemeyi hatırlıyorum, şort giymiştik, kabul etmediler, illa slip don giyeceksin. İçerideyken giymiyorsun ama mahkemeye giderken tek tipi

veriyorlar, istersen alıp giyiyor öyle mahkemeye gidiyorsun. Bir de "Örgüt üyeliği üzerinden siyasi savunma yapacak olanlar, mahkemeye giderken tek tip giysin" diye karar almıştık. Birkaç arkadaş bu nedenle giyip gitti. Orada ben de örgütü savundum ama üye olmadığımı söyleyerek savundum. İlk duruşmaya giderken "Elbiseyi giymeyeceğim" dediğin zaman adam seni soyuyor, hırpalıyor. İki kere aynı şekilde gelirsen bir daha mahkemelere gidemiyorsun. Dolayısıyla iki kere atılmamak için ilkinde herkes iç çamaşırıyla gitti ikincide siyasi savunma yapacak olanlar giyinip gitti. Bu kararı hep birlikte verdik. Nitekim öyle oldu, siyasi savunma sorgudan itibaren başladı. Biz girdikten iki yıl sonra tek tip elbise olayı bitti. Tek tip olayında biz ve birkaç grup bunun saçma bir direniş olduğunu, dışarıdaki mücadeleden habersiz kaldığımızı, oraya bir katkıda bulunamadığımızı, mahkemelere çıkamamanın eksiklik olduğunu çok uzun tahliller yaparak tartışıyorduk. En sonunda TİKB ve Dev-Sol dışında herkes, "Bütün haklarımız alınmak koşuluyla elbise giyilebilir" dedi. Fakat ölüm orucu başladı, biz yirmi bir gün devam ettik sonra bıraktık; sözünü ettiğim gruplar devam ettiler.

Bu arada ilginç şeylerden biri; ben bir koğuşta kalıyorum, koğuşta bir tane Devrimci Kurtuluşçu bir de ben varım, gerisi Dev-Solcu. Aramız iyi. Dursun Karataş da karşı koğuşta ama koğuşlar arası bir şeylerin karşılıklı alındığı bir dönem. Gündüz girip çıkabiliyorsun. Öbür taraflara kapalısın ama o iki koğuş arasında gidip gelebiliyorsun. Bizim koğuşta Sinan Kukul, yanılmıyorsam Bedri Yağan var. Sinan'la aramız iyi, sık sık volta atardık, sohbet ederdik. Efendi, saygılı bir insan. Bizim koğuşun, sigaranın yemekhane bölümünde içilmesi kararı vardı. Yatakhane bölümünde sigara içmek yasak. Sigara içmeyenlere hak veriyorum. Ben öğleden sonraya kadar sigara içmezdim o zamanlar. Sigara içildiği zaman da rahatsız olurdum. Dursun Karataş koğuştakileri ziyarete gelir, yatakhane bölümünde oturur, fosur fosur sigara içerdi. Bir tane içti sesimi çıkarmadım, tekrarlayınca "Yatakhanede sigara içmeme kararımız olduğunu" söyledim. Bozuldular, dışarıya çıktılar; bana takmışlar. Bu arada Ertuğrul Kürkçü'nün Kurtuluşçu olduğuna dair haberler geliyor. Ertuğrul Kürkçü'nün bir yerde röportajı çıktı Kızıldere ile ilgili. Bir tanesi küfür etti Ertuğrul'a, ben müdahale ettim, "Terbiyeli konuş" dememe kalmadan bütün koğuş üstüme yürüdü. Birbirimize vurmadık ama bayağı bir ağız dalaşı yaptık; DK'lı çocuk araya girdi. Dursun'u si-

gara konusunda uyardım ya, onlara göre rencide etmiş oldum. Sonra bir daha böyle bir şey olmadı ama karşılıklı rahatsızız. Birkaç tanesi geldi "Dilekçe versen de seni buradan alsalar" gibi laflar etti. İçlerinde istemiyorlar beni. Benim yattığım yerin tavanına su sıktık, "Tavan akıyor" diye dilekçe verdim, aldılar beni, bizimkilerin olduğu bölüme gittim. Rahatladım yani. Bu cezaevi içinde cezaevi gibi bir şeydi. Yaşanmaz öyle... Oradakiler Dursun Karataş'a biat etmiş insanlardı.

Kendinizle kalabildiğiniz anlar nasıl geçiyordu? Mektup yazabiliyor muydunuz mesela?

Mektup yazıyorduk. Zuladan mektup gönderdiğim de oldu. Çok ince yazıyla, pelür kâğıtları üzerine birkaç mektup göndermiştim. İncecik bir kâğıda herhalde yirmi sayfalık bir kitabı sığdırabiliyorsun, öyle teknikler geliştirmişler. Bir biçimde eskiden giren kitaplar, geleceğe dönük bu tür şeyler haline getirilmiş. O kitaplar yazılıyor ve özel yerlerde saklanıyordu. Bu yeri de birkaç kişi biliyordu, onlar gerektiğinde alıyorlardı. Dev-Sol'cuların sabahtan akşama görevi buydu. Var olan o zuların kopyasını çıkartır, ayrı bir yerde tekrar zulalardı. Askerde çukur kazma gibi bir şey. On tane kopya var ama adam yine yazıyor. Bu arada örgütlerin çeşitli konularla ilgili tartışmaları sirkülasyonlar halinde dolaşıyordu. Eleştiri dozunu aşan ifadeler de oluyordu bu tartışmalarda. Haberleşme sistemleri ilginç, yoklukta yaratılmış harika yöntemlerdi. Bir haberi Mors alfabesine benzeyen bir sistemle ulaştırabiliyordun. Her örgütün kendi şifresi vardı. Bütün üyeler o şifreyi bilirdi. İlk başta "Nasıl anlıyorlar bunu" diyordum. Duvardan "tık tık tık" diye bir ses geliyor, bunun ne olduğunu anlıyor adam. İlk başta tek tek yazıyordum; 1-3 bir harf, 4-7 bir harf; zamanla sen de alışıyorsun. Karşıdaki jet hızıyla yazıyor. Tık tıkla ulaşamayacağın mesafede olduğun zaman için de geliştirilmiş şeyler vardı. Arap Sedat mesela, aynı anda iki koğuşla parmaklarıyla yazışabiliyordu. Camdan inmezdi zaten, devamlı yazışırdı. Onun dışında, yani bu tık tık ve parmak yöntemiyle ulaşamayacağın yerlerde, halat atılırdı. Önce bir kılavuz atılır, o kılavuza cevap gelirse arkasından halata bağlı olarak içinde yazışmaların, yer yer hediyelerin olduğu bir torba damların üzerinden giderdi. Çorapların içindeki naylon sökülür, kılavuz yapılır, bel lastiklerinden çeşitli biçimlerde sapan yapılır ve karyolaların cıvataları çoraptan yapılan ince iple bağlanır, o sapanla üst kattaki koğuştan atarsın.

Öbür taraftakiler alınca sinyali verir, o sinyal gelince kılavuza bağlı olan asıl ipe bağlı torba gönderilir. Askerler bazen kılavuz ipi geçinceye kadar sesini çıkartmaz, sonra torbaları alırlardı; bir sürü şeyi öyle öğrendiler. Karşılıklı birbirine bakan koğuşlar arasında, kapının altından kılavuz ip ve arkasından da paket giderdi. Alttan asker var mı diye aynayla bakarsın ama bazen asker merdiven tırabzanın üstüne çıkar, görmezsin; tam paket giderken yakalamak için üstüne atlar. Tık tıkla haberleşirken senin sinyalini bozmak için o da karşı taraftan bir şeyle vururdu; ama işi bilen biriysen etkilemezdi. Kitap yazıyordu adam ya, düşünün. Tartışmalar yaparlardı.

Koğuş değiştirdikten sonra Sibirya denilen bölümde kaldım. Aşağıdaki havalandırmada da büyük sıçanlar geziyordu. Bir gece, iki tane baykuş havalandırma duvarının üzerinde sıçanlar gezerken daldılar ve o sıçanları kapıp gittiler. Onu da ilk orada gördüm.

Bir süre sonra Bayrampaşa Özel Tip'e gittik. Tek tip kalktı, açlık grevlerinde ölümler oldu, protesto direnişleri yapıyorsun. Bir süre de orada kaldık. Orada da Devrimci Kurtuluşçular vardı. Ben koğuşta kalıyordum ama hücrelerde kalanlar da vardı. Bir süre sonra beni de hücreye götürdüler. Orada üç ay kaldım tekrar Metris'e geldik bir süre sonra da tahliye oldum.

Biz Metris'teyken 1985 operasyonu oldu, Şaban İbalar geldi. Onlar da önce bağımsızlar bölümüne gidiyor sonra İlhami not gönderdi, orada kalmış olan diğer arkadaşlarla beraber geldiler. Onlar gelmeden önce, avukatlar kanalıyla, operasyonda yakalanan "Lider durumundaki arkadaşların Emniyet tutumları iyi değil" diye haberleri almıştık. Azmi'nin morali çok bozuktu geldiklerinde. Yıkılmış gibiydi. Kendine ve örgüte güveni bayağı sarsılmıştı. Aynı havalandırmaya çıkmaya başladıktan sonra, İlhami ve ben birkaç görüşme yaptık. Uzun uzun sohbet ettik, bu süre içinde Azmi topladı kendini. Önder dediği, MK'den arkadaşlardan olumsuz tavır görünce, yıkılıyor moral olarak. Daha sonra toparladı kendini, ruh haliyle, kafasıyla, her şeyiyle tekrar aramıza döndü; eski Azmi oldu.

Mahkemeye giderken bir sürü eziyete uğruyorsun, ellerin arkadan kelepçeli, kar yağıyor havalandırmada sen don atletle bekliyorsun. Birbirimizin burnunu silerdik. Uzun uzun bekletirlerdi orada. Ama hasta olmuyorduk. 1985 operasyonu olunca, Onları da bize eklediler ve bizim dava hiç görülmemiş gibi oldu. Her şey sıfırdan tekrar ele alınmaya başladı.

Sanıyorum Türkiye'nin her tarafında, 1980 darbesi öncesi 25 Ağustos'ta genel bir saldırı başlatıyorlar. Darbe olacağı belli, karar verilmiş, cezaevlerinde teslim alma politikası uyguluyorlar ama İstanbul cezaevleri direniyor, Kurtuluşçular da büyük ölçüde bunun başını çekiyor diye biliyorum. Hatta ilk başlarda, Dev-Solculardan daha keskin bir tavır sergiliyorlar. Benim olduğum dönemde, örgütler arası tartışmalarda Dev-Solcular, "Siz daha önce böyle değildiniz, yumuşadınız" gibi imalarda bulunuyordu. Ama sen ne yaparsan yap, on beş-yirmi günde bir arama var bahanesiyle dağıtıyorlardı koğuşları, sille tokat dışarı çıkartıyorlardı.

Leman Fırtına: "Gideceğiz, Doğan'ı göreceğiz"

Görüşler nasıl geçiyordu?

İlk açık görüşler Metris'te oldu. Beş veya on dakikalık açık görüşler yapılıyordu. Annemlerle beraber yeğenlerim de geliyordu. Küçük yeğenim Kerem çok ilgiliydi. Bir sefer çok somurtuk, üzgün geldi, dört yaşında falan herhalde ama suratından düşen bin parça. Ne olduğunu sordum, He-man kılıcını getirmiş bana, o kılıçla kapıları kırıp kaçacakmışım ama askerler elinden almış; bizimki de ona bozukmuş. Son çare kırmızı pelerin bulmam gerektiğini söyledi. Babam, ben yakalanmadan önce sanıyorum, gözlerini kaybetmişti, görüşe geldiğinde çok heyecanlanıyordu. 1986 Kurban ya da Ramazan Bayramı, açık görüş için bekliyoruz; annem, teyzem geldiler ama çok üzgünler. Askerler de bana tuhaf bakıyor. Babam yok, babamı sorunca hepsi ağlamaya başladı. Açık görüşün olduğu gün kalp krizi geçirmiş ve ölmüş. Leman Fırtına, "Gideceğiz, Doğan'ı göreceğiz, ondan sonra cenazemizi kaldıracağız" demiş. Beni görmeye gelmişler. Askerlere durumu anlatınca onlara öncelik tanınmış. Askerler de etkilenmişlerdi, gidip gelirken, dönüşte falan çok yumuşak davranıyorlardı. Çok üzülmüştüm. Göremediğim gibi cenazesine de gidememiş oldum. Gözlerini kaybetmesi onu psikolojik olarak çok etkilemiş. Koca Esat Albay, gözleri görmeyince muhtaç hissediyor kendisini.

Arada bir mahkemeye gidiş gelişlerde darp olurdu, biz de "Doktor istiyoruz" diye bağırırdık. Doktor gelir rapor tutar, ilaç gerekiyorsa ilaç verir falan. Bayrampaşa Özel Tip'te iken mahkeme dönüşlerinde, mahkemelerden not taşıyorsunuz diye "Ağzınızı arayacağız" dediler. Ağzını açacaksın,

parmağını sokup bakıyor bir şey var mı diye. Ağzımızı açmayacağız diye karar aldık. Duruşmaya gittik geldik. Tek tek koridora alıyor, askerler elini kolunu tutuyor, "Aç ağzını" diyor sen açmıyorsun. O bir biçimde ağzını açıp parmağını sokuyor sonra "Hadi git" diyor. Ben ağzımı açmıyorum, niye açmadığımı soruyorlar "Siz bunu eziyet etmek için yapıyorsunuz, ben konuşurken ağzımı görüyorsun, niye parmağını ağzıma sokasın" diyorum. Açarsın açmazsın derken yatırdılar beni, iki asker kollarımdan, ayaklarımdan kaldırdılar yatırdılar betonun üstüne. Birisi de başımın üstüne oturdu, çeneme bastırıp ağzımı açmaya çalışıyor, ben açmıyorum, ben açmadıkça o bastırıyor. Bayağı uğraştılar; açmak istemezsen açılmıyor. İç Emniyet Amiri kaldırdı çavuşu, kendisi oturdu, bastırıyor. Deri yüzüldü, sular akınca eli kayıyor, üzerimdeki kazağı koyuyor çeneme, bastırıyor, yok açılmıyor. Uzun süre uğraştıktan sonra ayağa kaldırdı "Şimdi git Doğan Fırtına. Artık havanı atarsın. Hepsi geliyor, bir iki yalandan bağırıp açıyor ağzını, ondan sonra işkence yapmışız gibi bağırıyor. Hadi git havanı at açtırmadım ağzımı diye" dedi. Gittim koğuşa, o bastırdıkları yer olduğu gibi yüzülmüş. Doktoru çağırdık, baktı krem verdi. Bir hafta orası kabuk tuttu sonra o kabuk düştü altından yeni deri çıktı. Hiçbir şey olmadı.

Annem "Oğluma cezaevinde işkence yapıyorlar" diye Genel Kurmay'a sürekli dilekçe yağdırıyor. En sonunda Genel Kurmay'dan Cezaevi Müdürlüğü'ne, "Böyle böyle iddia vardır" diye bir yazı geliyor. Böyle bir şey olmadığını kanıtlamak için aynı İç Emniyet Müdürü beni çağırdı, götürdüler onun yanına. O anlattı annemin Genel Kurmay'a dilekçe yağdırdığını, "Biz işkence yapıyor muşuz" dedi, "Yapıyorsunuz" dedim. "Ne zaman yaptık?", "Yaptığınız her şey raporlu" dedim. Doktoru çağırdı, benim raporları istedi, adam dosyadan raporları çıkardı, en son çene olayı da dahil daha Emniyet'ten geldiğim andan itibaren tutulan raporların hepsi duruyor. Benim bütün arazlarımı yazmışlardı; sol kolda hissizlik, kol altında bilmem ne kadar genişliğinde morartı, ayak tabanlarda patlaklar, çatlaklar diye hepsi yazılmış. Üsteğmen kıpkırmızı oldu. Doktor yedek subaydı, onu dışarı çağırdı, biraz sonra doktor geldi, bu sefer de o pancar gibi olmuş. "Ben ne gördüysem onu yazarım" dedi bana, çıktı gitti. Doktor teslim olmamış. Ama adamı epey sıkıştırmışlar belli ki. Genç bir yedek subay, en azından demokrat, ahlaklı bir adamdı. Cevapsız bırakıyorlar Genel Kurmay'ı.

Açlık grevi ya da ölüm orucu gibi kararlar nasıl alınıyordu?

Herkesin görüşü olabildiğince alınıyordu, o çerçevede bir karar veriliyordu. Mümkün olduğu kadar geniş katılımla karar alınıyordu. Cezaevinde elbise sorunu, açlık grevleri gibi süreçler tamamen bittiğinde, artık birçok hakkımızı almıştık. Görüşler daha uzun olabiliyordu, mahkemelere gidiş gelişler daha rahat olabiliyordu. Son olarak belli örgütlerin sempatizanları, taraftarları da aşağı yukarı belli bölümlerde toplanmıştı. Aşağı yukarı biz hepimiz aynı bölümde toplandık. Diyelim ki siyasilerin Sibirya bölümünde Kurtuluşçular, bir başka blokta Dev-Solcular gibi... 1987'ye geldiğimizde İlhami Aras'ın önerisiyle cezaevindeki Kurtuluşçuların hepsinin katıldığı geniş bir toplantı yapıldı. İlhami Aras o toplantıda "Tahliyeler hızlanabilir, birçok insan dışarıya çıkabilir, çıktığınızda ne yapmayı düşünüyorsunuz? Gelecek hakkındaki projeniz nedir?" gibi bir soru yöneltti katılanlara. Orada herkes düşüncelerini söyledi.

İlhami'nin önerisi ile yapılan o toplantıda genel hava neydi?

Genel olarak devam edeceklerini söylüyordu insanlar. Tek tük çıkınca duruma bir bakacağını söyleyen ya da yuvarlayıp net cevap vermeyen insanlar oldu ama genel tutum, devam etme doğrultusundaydı. Ben de sosyalist demokrasi tezinin bana ilk günkü kadar heyecan verdiğini ve o nedenle kaldığım yerden devam etmeyi düşündüğümü söyledim.

Bu genel tutum, yaşanan bütün o süreçlerin insanları yıldırmadığını gösteriyor. Sen bunu neye bağlıyorsun?

Arkadaşlarda devrime olan inancın ve duygusal bağların güçlü olmasına bağlıyorum. Bu bağın bugün de devam ettiğine inanıyorum. Bu gün de insanlar, birbirini gördüğünde heyecanlanıyor. Cezaevinde çok hassas davranıldı. İtirafçı bir-iki kişi dışında, özellikle mahkemelerde kimseden olumsuz bir tutum olmadı. İlk başta emniyette olumsuz bir tutum gösteren ama daha sonra bunun yanlışlığını fark edip kendini toplayan arkadaşlarımız vardı. Hatta itirafçı konumuna düşen arkadaşlardan birçoğu, özeleştiri yaparak aramıza geldi. Bağımsızlarda kalmadılar, siyasi bölüme geldiler. Yaptıkları dolayısıyla kimse onların üzerinde baskı, aşağılama ya da kötü davranma gibi bir tavır sergilemedi. Buna izin de verilmedi. Özen gösterildi. Belki aktif olarak bir kısmı devrimciliğe devam etmedi ama içlerinde bir so-

rumluluk taşıdılar. İmkân varsa maddi olarak destek oldular. Ben öyle hatırlıyorum.

Cezaevindekiler, Kurtuluş hareketinin genel faaliyetlerini izleyebiliyorlar mıydı? Nasıl hissediliyordu?

Dışarıdaki mücadelenin çok zor koşullarda, çok kısıtlı olanaklarla ve zayıf da olsa devam ettiğini duyuyorduk. İlhami'nin önerisiyle yapılan toplantıdan önce, dışarıdan gelen haberlerden sosyalist demokrasi tezine ulaşabildik. Mahir Sayın'ın yurt dışında sosyalist demokrasi konusundaki yazıları, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri değerlendirdiği yazıları elimize geçti. Bunlar konusunda tartışmalar yaşandı aramızda. Gorbaçov'un getirdikleri götürdükleri üzerine bayağı ciddi tartışmalar yapılıyordu.

İşçi Dünyası büroları...

Nasıl tahliye oldun? Tahliye olduktan sonra ne yaptın?

Mahkeme yattığımız süreleri dikkate alarak Fethi Aktaş'la ikimizi tahliye etti. O da hiçbir suçlamayı kabul etmemişti. Sanıyorum Levazım Ekibi'nden ikimiz, örgüt üyeliğinden ceza yedik. Delil yok, teşhis yok, mahkemede ve Emniyet'te kabul yok; dolayısıyla o ekibin fiillerinden ceza veremediler. Fethi'nin de tutumu son derece tutarlıydı. Çıkacağız, sevdiklerimize kavuşacağız diye düşünüyoruz ve seviniyoruz tabii ki. Leman Fırtına, Ziya ile beraber bizi kapıda karşıladı. Ziya daha önceden dışarı çıktığı için herkesin hamisi durumundaydı. Herkesin derdine koşan, yardımcı olan, mahkemelerde avukatlarla, ailelerin sorunlarıyla, işsiz kalmış, evsiz kalmış insanların sorunlarıyla en yoğun uğraşan, onlara çözüm bulan, sorun çözülene kadar insanları kendi evinde barındıran, geçim sorunlarına destek olan bir arkadaşımızdı. Leman Fırtına, Ziya, Fethi'nin karısı Fatma gelmişti. Bir süre sonra Fatma'yı kaybettik. Bir anımı anlatayım bu ara da: Fethi'nin büyük kızı benden çok korkardı. Nişantaşı'nda bir evleri vardı, o eve ne zaman gitsem beni gördüğünde başlardı ağlamaya. Biz de parayı gıdım gıdım harcıyoruz, bağış toplama işini kendimiz için yapmadığımızdan çok dikkat ediyoruz. Fethilere bir televizyon aldık, o televizyonun üstünde de Zeliş'in fotoğrafı var; Zeliş beni gördü annesine sarılıp ağlamaya başladı yine. Televizyonun üzerindeki Zeliş'in fotoğrafını sevdim "cici cici" diye. Ondan son-

ra değişti artık, o tepkiyi göstermemeye başladı. Neyse cezaevinden çıktık eve gittik. Bir gün evde kaldık, annem yemekler hazırlamış, arkadaşlar geldi, yedik içtik. Sonra Göztepe tarafında bahçeli, tek katlı bir evi vardı Ziya'nın, orada daha kalabalık bir toplaşma yaptık.

O arada Ankara'ya gittim kızımı gördüm. Kızım bana çok benzer. Hatta bir gün İlhami Mülkiyelilerde oturuyor yandaki masada da genç bir kız oturuyor, bakıyor "Bu Doğan Fırtına'nın kızı olmasın" diyor. Oysa bebekken bile görmemiş. O kadar benzer yani. Kızım, dedesi, anneannesi, annesi ile kalıyordu. Salona oturdum, annesi getirdi; ufacık bir şey. Sekiz yaşındaydı. Beni hatırlaması mümkün değil. Korka korka geldi, dizime oturdu ama çok çekingen. O görüşmede biraz mesafeliydi ama o görüşmeden sonraki her görüşmelerimizde biraz daha yakınlaştık. Kızımın annesi ile arkadaşlık, dostluk geliştiremedik, onda da hatanın bende olduğumu düşünüyorum. Bana uzun bir mektup yazmıştı, ben cevap vermedim. Bu onu kırdı ve ondan sonra bitirdi zaten. Arkadaşlığı sürdürmek iyi olurdu, fazlasıyla layık birisiydi çünkü ama ben beceremedim.

Cezaevinden çıktıktan iki ay sonra da askere gittim. Avukat bizi kısa dönem parasız askerlik yapma hakkımızın olduğu konusunda uyardı. Ceza almamız halinde bu hakkımız yanıyordu, onun için biz de bunu değerlendirdik. Bu kararı verirken o günkü MK ile görüştük ve onların onayı ile Fethi'yle beraber paldır küldür askere gittik. Üç ay yirmi beş gün Denizli'de askerlik yaptık.

Orada da kurallara uymadığım gerekçesiyle üç günlük disiplin cezası aldım. Bizim olduğumuz yerde Muhsin Yazıcıoğlu, Burhan Kavuncu gibi Ülkü Ocakları'nın, faşistlerin meşhur önderleri vardı. Altı kişiydiler. Biz cezaevinden çıkıp gelmiş solcular olarak otuz beş kişiydik. Muhsin Yazıcıoğlu'nun acayip bir havası vardı. Otobüslerle ziyaretine geliyorlar, saçı sakalı ağarmış, göbeğine kadar sakallı tipler, geliyor elini öpüyordu. Ben de dört aylıkların içerisindeki solcuların başı gibi gözüküyorum. Bölük Komutanı askerlik hastası tiplerden. Çavuşlarla hır gürüm oldu, Bölük Komutanı ile takıştık, o da beni disipline gönderdi. Ben disipline gittim arkamdan Muhsin Yazıcıoğlu ve ekibi disiplin çavuşunu çağırmış, "Doğan Fırtına bizim arkadaşımızdır, sakın ha yanlış olmasın" demiş. Aramızda Muhsin Yazıcıoğlu'ndan kaynaklanan böyle saygılı bir ilişki vardı. Muhsin Yazıcıoğlu tüm kurallara uyuyordu, izne çıkmak için izin istemek üzere sıradan çıkınca bir

teğmen "Gir lan sırana" diye Muhsin Yazıcıoğlu'na tekme vuruyor, bunun üzerine Muhsin'i hemen hastaneye yatırıyorlar. Genel Kurmay'dan telefonlar falan gelmiş, Muhsin'in takımı gelip bana anlatıyor. Tekmeyi atan subay, Muhsin Yazıcıoğlu'ndan özür diliyor. O da davacı olmaktan vazgeçiyor. Fethi ile ben izne çıkıyoruz ama izin falan istemeden çıkıyoruz. Millet içtimadayken biz gidiyorduk; onların birinde de inzibatlarla takıştık. "Postanenin önünde niye dikiliyorsunuz?" diye bana sataştılar, ben de söylene söylene postaneye geçtim ama söylenmeme bozulmuş beyefendiler. Beni çevirdiler, çay bahçesi de dört aylıklarla dolu, biz itişip kakışırken onlar toplandı. O arada adam boğazımı tuttu, ben de bir tane geçirdim adam yıkıldı. Dört aylıklar ayırdılar bizi, bana da kaybolmamı söylediler. Biz Fethi ile kaçtık. Bir süre çarşıya çıkmadım.

Ben disipline gidince, bir önceki gruptan Şehmus Tekin, Tayfun Görgün geliyor disipline. Çavuş "Abi sen neymişsin ya, gelen giden 'Aman ha bir yanlışlık olmasın' diye bize fırça çekiyor" dedi. Ben üç gün orada çok rahattım ama ortam felaketti, askeri cezaevinden daha iğrençti. Disiplindeki askerlere iğrenç davranıyorlardı. Bir süre sonra üsteğmene askerlik üzerine düşüncelerimi yazdım, altına da ismimi koydum. Oralardan taktı, bir de yürüyüşte yat kalk komutu verip "Sağ sol dağılın" diyor ben de "Dağılmayın" diyorum. Kimi yatıyor kimi kalkıyor, her şey birbirine karıştı. Adam oradan da takmış. "Bu isyandır yapanı biliyorum" diye bölüğe nutuk çekiyor. Ondan sonra bir gerekçe uydurdu disiplin cezası verdi. Askerliği de öylece bitirmiş olduk.

Askerlik bitti, döndük. MK'ye gittik. O sırada sanıyorum *Yeni Öncü* çıkıyor ve bir gazete çıkarma projesi vardı. Bu işi örgütlememi istediler. Ben de kabul edip orada çalışmaya başladım. Kısa sürede İstanbul dışında İzmir, Antalya, Mersin, İzmit'te *İşçi Dünyası* büroları açıldı. Temsilcileri vardı. O bürolar vasıtasıyla eski arkadaşlarla yeniden bağ kurmaya, toparlanmaya çalışıldı. Haberler için gönüllü muhabirler oluşturuldu. Böyle bir gelişme oldu. Esas olarak tanıdığımız, bildiğimiz arkadaşlardan bağışlarla gidiyordu iş. Gazetenin parası her zamanki gibi pek gelmiyordu. Epey bir süre devam ettik.

Sonra örgütün yeniden toparlanması için bir Koordinasyon Komitesi kuruldu, orada görev aldım ama orada MK ile gençlik, demokratik kitle örgütlerindeki tavır vb. gibi konularda bazı anlaşmazlıklar yaşadık. Sonra yurtdı-

şından kaçak olarak Metin Ayçiçek geldi, yapılması gerekenler konusunda görüştük ve bir konferans toplanmasına, konferansın da yurtdışında toplanmasına karar verdik. Biz sadece gidişi ayarlayacağız, onlar da orada diğer şeyleri ayarlayacaklar ve bize haber verecekler. Aradan uzun bir süre geçti hiçbir haber gelmedi. Sonra Mahir geldi. Görüştük. Onları burada temsil eden organın sekreteri olarak rapor verdim. Konferans ile ilgili bir tartışma oldu aramızda ve daha sonra görüşelim diye ayrıldık. Ondan sonra bir daha aramadı. Koordinasyon diye atanmışsın, koordinasyonun sekreteriyle bir kere görüşüyorsun, onunla görüşmek için randevu bekliyoruz. Sonra öğrendik ki dönmüş. Koordinasyon'da bunu konuştuğumuzda herkes çok bozuldu tabii. Merkez Komite kendi adına faaliyet gösteren organla birer ikişer de görüşebilir ya da hepsinin olduğu kısa bir toplantı yapılabilirdi. Aramadı, çağırmadı, görüşmedi biz de bunun üzerine hepimiz birden mi istifa ettik bilmiyorum ama hatırladığım kadarıyla Celal Hoca ve ben istifa ettik. Ondan önce Koordinasyon'dan bireysel ayrılmalar olmuştu. Bir-iki arkadaş bir şeylere tepki gösterip ayrılmıştı. Merkez bu şekilde davranınca sadece koordinasyondan değil örgütten de ayrıldım. Cezaevinden çıkarken mücadeleye devam gerekçem sosyalist demokrasi teziydi. Bu tezi bizzat yazıp önümüze koyan arkadaşın kendisinin ve bu örgütte yaşananların sosyalist demokrasi teziyle uzaktan yakından alakası olmadığını düşünüyorum. Bu tezin uygulanacağı konusunda umudum kalmadı, umudum olsaydı devam ederdim, umudum kalmadığı için "Örgütten de ayrılıyorum" dedim.

Bunun üzerine bir tartışma oldu mu?

Oldu. O arada İlhami ve Kaçaroğlu tahliye olmuştu. İlhami ile birkaç kez konuştuk, ona anlattım, "Siz dışarı çıkınca Mahir bize ihtiyacı kalmadığını, bu işi asıl sahipleriyle yürütebileceğini düşündü herhalde. Çünkü Koordinasyon Sekreteri'yle bir kere görüşüp, Koordinasyon'un diğer üyeleriyle herhangi bir şekilde görüşmemiş olması ama bu arada İlhami ve Kaçaroğlu ile defalarca görüşmüş olması başka bir anlam taşımıyor. Onun için beni hiçbir şey ikna edemez. Benim güvenim yok" dedim. Öyle bir süreçte, Levazım Grubu'nun, canını dişine takmış, her seferinde ölümü göze alıp örgüt için bir şeyler yapmış insanlarının, örgütle ilgili yazdığı eleştirilerin yırtılıp atılması da insanın aklına geliyor. Bu, insanların yok sayılmasıdır. Başka bir sürü şey daha geliyor insanın aklına.

O duygu kırıklığını nasıl yaşadın?

Çok kötü yaşadım tabii. Hayatının en can alıcı ve en önemli anlarının bir anda boşa çıkmış olduğunu hissediyorsun. Cascavlak kalıyorsun yani. Bir mesleğin yok, yaşın olmuş, kırk. Farklı bir mücadeleye başlıyorsun. Bu arkadaşlarla hiç bağım kopmadı tabii. Mahir'le, İlhami ile başka arkadaşlarla, Kurtuluşçularla, SBP'nin, ÖDP'nin içerisinde bir biçimde hep haber aldım, toplantılarına, gösterilere gittim, bir biçimde destek olmaya çalıştım ama sorumluluk almadım hiçbir zaman.

Bu duygudaşlığı diğer koordinasyon üyeleriyle paylaşabildiniz mi?

Biz bir yazı ile istifa ettik. Bu yazının bir yerinde "Merkez, MK'yi temsil eden Koordinasyon'u iktidarsızlaştırmıştır" diye bir cümle kullandık. Mahir Sayın buna cevaben İsviçre'den cinsel anlamda iktidarsızlığı ima eden laflarla bir yazı yazdı. Kendisini temsil etmek üzere atadığı insanları aşağıladı. Onu okuyunca Koordinasyon'daki herkes çok kırıldı. Yakıştıramadık tabii ama biraz yapı ile alakalı bir şey herhalde. ■

KURTULUŞ

İŞÇİLER,

oligarşiye karşı
yeni
15-16 HAZİRANLAR
için
İLERİ!

HAŞİM BARIŞ

Görüşenler: Füsun Kurtdişoğlu, Mehmet Ali Orgun, Bülent Sürmen, Gönül Sevindir

Görüşme Tarihi: Şubat 2017

Kendini tanıtır mısın?

1956 Çorum doğumluyum. İlkokulu Çorum'a otuz km uzaklıktaki köyümde, ortaokul ve liseyi parasız yatılı olarak Kastamonu'da okudum. O günün şartlarında parasız yatılı olmasaydı okuyamazdım. Ekonomik durumu son derce kötü olan, zifiri yoksul bir ailedenim. İlkokulu bitirdiğim zaman parasız yatılı sınavlarına girebilmek için, on bir yaşında bir çocuk olarak, annemle birlikte komşu köye ırgatlık yapmaya gittik. Irgatlıktan sekiz lira para kazandığımızı çok iyi hatırlıyorum. O parayla sınavdan bir gün önce Çorum'a gittim. Kırık dökük bir kamyonla köy şehir arası dört lira idi. Kalacak yerim olmadığı için tarlalarda ekin yığınları içerisinde, köyden birlikte geldiğimiz bir arkadaşımla kaldım. Bu benim için olağanüstü bir tecrübeydi; çünkü hayatımda ilk kez şehir görüyordum. Sabah erkenden kalktık; toz, saman, ter

kokusu ile sınava girdik ve parasız yatılıyı öyle kazandım. Bu, hayatımda hiç unutmadığım, unutamayacağım bir hikâyedir.

Dört kız, bir oğlan beş kardeşiz. İki büyük ablam, iki de küçüğüm var. Kız kardeşlerimden okuyan olmadı. Ailem çiftçiydi. Anam okuryazarlığı olmayan bir ev kadını ve çiftçiydi. Babam çifti, amele ve inşaat ustasıydı. Çorum'da, Isparta'da, Burdur'da inşaat amelesi olarak çalışırdı. Doksan üç yaşında şu anda ve Antalya'da yanımda yaşıyor.

Köyümüz o yıllarda her metrekaresinden faydalanılan bir köydü. Her bir metrekareyi ekmezseniz ciddi sıkıntılar yaşar, açlık çekerdiniz. Issız dağ başında, geçmişte sistemle arasında arızalar çıkmış, çok yoksul bir Alevi Türkmen köyü. Mesela benim bir ağabeyim varmış, karnından yıllarca iltihap akmış, doktora götüremedikleri için ölmüş. Yani ölüm kazara gelen bir şey değil. Anam on bir çocuk doğurmuş, altısı ölmüş. İnsanların, köyü yüksek bir yere, sistemden uzak durmak için kurdukları söylenir.

Cem törenleri: ritüeller, deyişler, türküler...

Çocuklukta mezhep farklılığı nedeniyle bir baskı yaşadınız mı?

Köyde kapalı ve homojen bir toplumda kaldığımız için bu tür sıkıntılar pek olmazdı. Gökyüzünden başka bir dünyanız yok, gidebileceğiniz başka bir yer de yok. Şehre gittikten sonra başka dünyaların olduğunu gördük. 60'lı yıllarda, dünya hâlâ düzdü ve sarı öküzün boynundaydı bizim oralarda. İlkokulda biriken bilgilerden daha çoğunu babamdan öğrendim. Yıldızları, gökyüzünün önemli sırlarını ömrünün yarısını gurbette geçiren babam iyi bilirdi. Köyümüzde bir Ermeni ve bir Rum ailenin olduğunu, elli yaşıma kadar bilmiyordum; sonradan öğrendim. Onlar Aleviliği seçmişlerdi ve bunun lafı hiç edilmezdi. Üstelik dünya ile ilgimiz olmaya başladığı dönemlerde dahi kimse bunu konuşmuyordu. Alevilik zaten yüzyıllardır siyasal iktidarlar için problem olduğundan, bir nevi kader ortaklığı yapmışlar.

Bu ailelere karşı herhangi bir baskı veya ötekileştirici tutum olmamış, kaynaşmış gitmişlerdi. Hayatımda en çok şaşırdığım şeylerden birisidir bu. Ama şimdilerde zaman zaman lafı ediliyor "Onlar Ermeni ailedir" ya da "Aslında onlar Hıristiyan'dı da sonradan Alevi oldu" diye. Milliyetçilik ve şovenizm zehri toplumun üzerine saçılmaya başladıkça, dilimizdeki ve gönlümüzdeki kirlenme de artıyor maalesef.

Köyde cami var mıydı?

Hiç olmadı, halen de yok. 12 Eylül'den sonra devlet yapmaya çalıştı. Köylüleri topladı, hepsi de "Evet" dedi. Ama dedikleri yere gitmediler. Yapılamadı.

Çevre köyler de Alevi miydi? Alevi ritüellerini yapar mıydınız?

Bizim köyümüzün yakınında yüze yakın Alevi köyü vardır; bunun sanıyorum yarısından çoğu asimile olmuş Kürt köyüdür. İki yüzyıllık bir tarihsel süreçte parça parça sürgüne getirildikleri söylenir. Cem'ler köyün en büyük evinde olurdu. Sahneleri hâlâ aklımdadır. Köyün en esprili, zeki adamları "oyun çıkarırlardı" düğünlerde, eğlencelerde. Yani bildiğiniz tiyatro yaparlardı, oyun çıkaracaklarmış dediklerinde biz mest olurduk.

Harmanın kalkmasından sonra aileler arasında bazı problemler olurdu. Cem tam da bu zamana denk getirilirdi. O Cem'de bir yıl boyunca olup bitmiş her şey konuşulur, anlaşılır, problemler çözülürdü. Bir tür halk mahkemesi gibiydi bu törenler. Bir sorun nedeniyle bir kişiye belli bir süre için konuşmama cezası verilir ve bu cezaya kesinlikle uyulurdu. Bu ağır bir cezadır. Köyde Dede'yi temsilen bir Baba vardır, Köyün Babası denir ona, Dede'nin temsilcisidir. Törende ritüeller uygulanır, deyişler, muhteşem türküler söylenir. Cem yapmak hâlâ yasak olduğundan, tören boyunca köyün dışına nöbetçiler konurdu.

Parasız yatılı okulda hayatın nasıl geçti?

Oraya sizi alırlar, hizaya sokarlar: Oruç tuttururlar, namaz kıldırırlar, resmi ideolojiye uygun insanlar olarak yetiştirilirsiniz. Resmi ideolojiye uygun olmadığınızı hissettikleri an sıkıntılar başlar. Sadece, bu memleketin yoksul çocuklarını okutalım diye kurulmuş yerler olduklarına inanmıyorum. Aynı zamanda bir kalıba sokulmuş, resmi ideoloji ile eğitilmiş, kadim devlet kültürü ile yetiştirilen, bakımı, kıyafeti, giyeceği devlet tarafından temin edilen yerlerdir.

On iki yaşında köyden çıktın ve başka bir şehirde okumaya başladın, kültür ve mezhep farklılığı yaşadın mı? Yatılı okumak nasıldı?

Bulunduğumuz yerde bunun sıkıntısını çok hissettik. Ortaokul üçüncü sınıfa kadar oruç tuttum. Bir Alevi için bu zor bir şeydir. Aleviler Ramazan'da oruç tutmaz, bayram dışında namaz kılmaz. Dini ritüellerinin içeri-

sinde bunlar yoktur. Ortaokuldayken oruç tutuyorsun çünkü oradaki insanların hepsi oruç tutuyor. Alevi olduğunuzun bilinmesi sıkıntılar yaratabilir. Kendinizi saklamak için oradaki insanlar gibi hareket etmek zorundaydınız. Lise sona geldiğinde bir tarih öğretmeni, ders anlatırken Kızılbaşlar aleyhinde konuşmaya başlayınca öfkelenip kitabı yırtabilirsin; ama ortaokulda iken öyle olmuyor. Ortaokulda tabiri caizse her gün dayak yemiş gibi mutsuz oluyorsun ama tabisin, yapacak bir şey yok.

Yatılı okumak meselesine gelince; tüm anlattıklarıma rağmen, en mutlu olduğum yıllarımın ortaokul ve lise yılları olduğunu söyleyebilirim. Üstelik buluğ çağının bütün açmazlarına ve hiçbirine sağlıklı cevaplar verememize rağmen, en mutlu olduğum zamanlardı. Orta 2 den itibaren kimi öğretmenlerimin ve kimi varlıklı ailelerin çocuklarına matematik, İngilizce dersleri vermeye gidiyordum. Neredeyse babamdan harçlık gelmeden harçlık kazanmaya başlamıştım. Bunlar o dönem için çok hoş şeylerdi.

1968'de ortaokula başladım. O dönem TÖS'ün grevlerini hatırlıyorum. Öğretmenleri ayırabiliyorduk ve kendimizi onların yanında konumlandırabiliyorduk; çünkü öyle bir alt yapımız vardı.

Liseye geçtiğimde sosyalist olduğumu söylüyordum

Okul döneminde siyasetle ilişkilendin mi?

Liseye geçtiğimde kendimi sosyalist olarak tarif ediyordum artık. 1971'deki hareketlilikler esnasında Çorum'da ciddi mitingler olur ve köylüler, kamyonlara dolup o mitinglere giderdi. Dev-Genç mitingleriydi bunlar. On iki, on üç yaşlarındaydım, Dev-Gençliler gelir, polisle itişir kakışır, kavga ederlerdi. Onları kenardan izlerdik ama o mitinglere de katılırdık. Bir de köyümüzde lisede okuyan ağabeylerimiz vardı, onlar solcuydu. Biz de solcuyduk. Bir sınıf bilinciyle veya o günkü siyasal atmosferde yer alan herhangi bir teşkilatla ilgi kurarak değil, spontan bir solculuktu bizimkisi. Ortaokuldayken böyleydi ama lisedeyken tavır koymaya başladık. 1972'de liseye başladım, Kastamonu'nun sokaklarına bizi sokmamaya falan çalışırlardı. O zaman Ülkü Ocakları etkindi orada. Sıkı örgütlüydüler. TÖS de vardı ama onun dışında demokratik kitle örgütü çok azdı. TÖS'ün gölgesi dışında sığınabileceğimiz yer yoktu. Ülkü Ocaklı gençlerden ikisi de benim sınıfımdandı. Beni çok severlerdi; çünkü başarılı bir öğrenciydim. Hatta

derslerine bile yardımcı olurdum. Okulda bir şey yapmazlardı, dışarıda da yapmazlardı ama birilerini gönderip bizi dövdürmeye çalışırlardı. Artık okuldan benim de içinde olduğum bir gruba sokakları dar etmeye başlamışlardı. Parasız yatılıdan atılmamak için okulu bitirene kadar kavga etmeden atlatmaya çalışıyorduk. 1973'te haftalık gazete çıkardık, adı Merhaba idi. Cumhuriyet Halk Partili bir avukat vardı, biz onunla görüşürken, kafamıza girdi. Harçlıklarımızı biriktirdik, lise 3'te beş-on kişi derken daha fazla arkadaş harçlıklarımızı toplayarak haftalık gazete çıkarmaya başladık. Çoğumuz gazetede yazı yazıyorduk. Abonelerimizin çoğu her hafta yazıyordu. O zamana kadar ne Lenin'i okumuştum ne de Sartre'ı bilirdim. Ama genel geçer bilgilerimiz çerçevesinde yazardık. Son derece naif, kontrolsüz, nereye varacağı belli olmayan, ne dediği pek de anlaşılmayan yazılardı. O dönemin ruhuna ve gazeteye uygun yazılar, şiirler yazıyorduk. O zamanlar Kastamonu'da Gölköy Öğretmen Okulu vardı ve sanıyorum o dönemin en büyük boykotlarından birini yaptılar. Onlarla tanıştık okuldan beş-altı kişi. Merhaba'ya yazılar istedik, yazdılar. Gerekçelerini tam olarak hatırlamıyorum ama o boykot sonunda, talep ettiklerinin çoğunu elde ettiler. Ancak boykot bitirildikten sonra çoğunu başka illere sürgün gönderdiler. Gölköy Öğretmen Okulu demek, solcuların kalesi demekti o zamanlar.

Siyasi faaliyetler nedeniyle okul yönetimi tarafından kovuşturmaya uğradın mı?

Lise sondayken çok sevdiğimiz, sürekli Yeni Ortam gazetesi okuyan bir matematik öğretmenimiz vardı. Mustafa Terzi. Onu bir nedenle Erzincan'a sürgün ettiler. Arkadaşlarla yaptığımız uzun konuşmaların sonunda, öğretmenin sürgüne gönderilmesine karşı çıkmaya karar verdik. Yerine gencecik bir matematik öğretmeni getireceklerdi. "Geldiği zaman hocayla konuşalım, sizinle bir ilgisi yok, siz okula gelmeyin, biz giden öğretmenimizi geri istiyoruz" diyelim diye karar aldık. Sınıfımızda Kastamonu'nun zengin ailelerinden birinin çocuğu da vardı. Eğer o da aramızda olursa ceza almayacağımızı umuyorduk. İkimiz, öğretmen ilk dersine geldiğinde konuştuk, öğretmenden sınıfı terk etmesini istedik. Kırk yıl sonra internette gezerken bu hikâyenin, Mustafa öğretmen tarafından TÖB-DER dergisinde yazıldığını gördüm, isimlerimizi de yazmış. Etkilendim. Biz konuşunca öğretmen çıktı gitti. Daha yeni mezun olmuş, gencecik bir öğretmen. Biz sınıfta kuzu kuzu oturuyoruz. Birazdan idareden geldiler. Polis bile okula intikal etmiş. Olayların böyle gelişeceğini de bilmiyoruz, beklemiyoruz. Bilseydik belki o

kadar cesur olmayabilirdik. En fazla ceza verirler, okulun en başarılı öğrencilerinden biriyim, okuldan atmazlar diye bir güvencemiz de var. Herkes ne duyduysa ne biliyorsa ne konuştuysa yazsın diye hepimize kâğıt dağıttılar. Hepimiz her şeyi anlattık, hocamızı istediğimizi söyledik. Arkasından idareden çağırdılar, bana on beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verdiler. Tabii şok olmuş vaziyetteyim. Bir de nereye gideceksin? Ben hemen valizi toplayıp Ankara'daki akrabalarımın yanına gittim. Bütün kitaplarımı da götürdüm. On beş gün boyunca işlenebilecek konuları kendi kendime çalıştım, on beş gün sonra tekrar okula gittim. Müdür çağırdı, "Bu hadiseleri senin dosyandan siliyorum, derslere devam" dedi. Solcu öğretmenler vardı ama bizimle pek muhatap olmaz, ilgilenmez, yol göstermezlerdi. Daha 12 Mart'tan yeni çıkılmıştı. Kötü insanlar olduklarından değil ama öyle bir kast oluşmuştu sanki.

Sportif faaliyetlerde bulunuyor muydun?

Okulun basketbol takımında oynuyordum. Güreşiyordum ama güreş takımında değildim. Futbolu da her vatandaş gibi yağmurda, karda okulun bahçesinde oynuyordum. Nüfus cüzdanımda ben 1959 doğumlu görünüyorum. Yaşım küçük ama fiziken gelişkin göründüğüm için takıma aldılar beni. Başarılı ve devamlı bir basketbolcu olmadım hiç.

Ortaokul döneminde oruç tutmak zorunda kaldığını ama lisede bunu yapmadığını söyledin, nasıl oldu o?

Aslında daha sonra düşündüğümde, oruç tutmasaydım çok sıkıntıların olmayacağını fark ettim. Yüz elli kadar yatılı öğrenci var, içlerinde üç beş tanesi Alevi. Psikolojik baskıdan kurtulmak için oruç tuttuğumuzu anladım. Yoksa öğretmenler, idareciler fiili bir baskı yaptığı için değil. Liseye geçtiğimizde Türkiye'de çok hızlı bir politikleşme vardı ve çok hızlı olarak kendimizi o politikleşmenin içinde bulduk. Artık oruç tutmayabilirdik.

Karma eğitim görüyorsunuz kız öğrencilerle ilişkiniz nasıldı? Siyasi faaliyetin neresindeydiler? Gönül ilişkin oldu mu?

Lisedeyken öyle ciddi bir siyasi faaliyetimiz yoktu ama bir araya geliyorsak aramızda mutlaka kız arkadaşımızın olduğunu da hatırlıyorum. Birkaçı, gazetenin çıkarılması için harçlığından para veren arkadaşlardı. Çok belir-

gin ve yaygın olarak kız arkadaşlarımızın politik faaliyete katıldığını hatırlamıyorum.

Âşık olduğum bir kız arkadaşım vardı. O da bana âşıktı. Kastamonu'nun bir kazasındandı. Bir bayram tatilinde evine gidiyordu; bir hafta göremeyeceğim. O bir haftayı bekleyemeyeceğimi anladım. Saat kaçta arabasının hareket edeceğini de biliyordum. Hızlı bir şekilde, uzunca bir mektup yazdım. Kendim de şaşkındım ama her şey kendiliğinden gelişiyordu. Mektubu bugün bile hâlâ dostluğumun devam ettiği arkadaşlarımla göndermeye karar verdim. Beni kırmadılar, iki arkadaş bir sonraki arabaya binerek ilk mola istasyonunda mektubu ulaştırıp döndüler. Bugün böyle bir şey yapabilir miyim? Hiç sanmıyorum ama o gün yaptım. Hiç el ele tutuşmadık. 1972'de Kastamonu'da olamazdı böyle bir şey. Arkadaşlarım bilirdi âşık olduğumuzu ve mektupları da onlar götürürdü. Çünkü onlar da aynı sıkıntıları şöyle ya da böyle yaşamaktaydı. Dayanışmamız mükemmeldi. Mektup derken öyle bir sayfalık değil, yirmi beş otuz sayfalık mektuplar yazardım. Âşıksın ama hiçbir şeyi paylaşamıyorsun, konuşamıyorsun. "Seni seviyorum" bile diyemiyorsun. O zaman ortaya uzun sayfalı mektuplar çıkıyor. Okulun koridorunda, kaloriferin bir ucunda o, bir ucunda ben dururduk. El ele tutuşma şansımız zaten yok. Başkaları bir şey der endişesinden öte, sanki ilişkinin kutsiyetini bozacakmışız gibi de düşünüyorduk herhalde. Tam bir ilkel köylü kültürü; ama aşkın kutsal bir şey olmadığını, dokunulunca bozulmayacağını öğrenmek bir hayli zaman aldı. Kız arkadaşımın kasabasından, aynı sınıflarda okuduğumuz on kadar genç vardı. Önce benim Alevi olmamdan dolayı karşı çıktılar, engel olmaya çalıştılar. Demokrat ailelerin çocuklarıydı çoğu. Çok uğraştırmadılar ve inatlarından vazgeçtiler. Kasabanın namusunu kurtarmak diye bir halt olmadığını, böyle düşünemeyeceklerini anlatarak çözdüm bu sorunu. Daha sonraki yıllarda hepsi, demokrasi mücadelesinde aynı tarafta olduğumuz insanlar oldular. Üniversite sınavlarına girdik, ikimiz de matematik bölümünü yazdık, ikimiz de matematiği kazandık. O başka bir şehirde, ben Hacettepe Matematik'i kazandım. Yazın mektup yazdım, mektup babasının eline geçmiş. Mektupta "canım", "sevgilim" gibi şeyler yok ama ilgi duyduğunu, özlemini belli ediyorsun. Arkasından bana mektup geldi, benim mektup yazmama kızan bir mektuptu. Böyle bir şey olunca bir süre koptuk. Hacettepe'ye kayıt yaptırmaya Ankara'ya gittim. Hacettepe'nin yanında, arkadaşımı babası ile yan yana yuka-

rıya doğru gelirken gördüm, kaçmadı yanıma geldi, babasıyla selamlaştık, okullarımızı sorduk, "Haberleşiriz" dedik, ayrıldık. Gözlerimizden birbirimize duyduğumuz ilginin devam ettiğini anladık. Devam edebilecek bir ilişkiydi, sürdürebilirdik. Çok büyük bir haksızlık yaparak, devam ettiremeyen taraf ben oldum. Onu hak etmeyecek kadar çapsız olduğumu söyleyebilirim. Sıradan bir köylü çocuğunun, yarım yamalak bulaşmaya başladığı sosyalizmi bile yanlış anlayan, aşk ve devrimi birbirinden ayrı şeylermiş gibi gören ilkelliği içinde kayboldum. Olmadı ama hayatımda yaşadığım en güzel deneyimlerden, en güzel dönemlerden biriydi.

Denizler asılmış, Mahirler vurulmuş, okulda siyasi saflaşmalar başlamıştı

1974'te üniversite için Ankara Hacettepe'ye geldin. Üniversite hayatın nasıl geçti?

O günkü konjönktür içerisinde devrimci olmayı ve mücadeleyi sonuna kadar götürmeyi kafama koyarak gelmiştim. "Sebepleri ne?" diye sorarsanız net bir şey söyleyemem ama öyle zihinsel bir ön kabul vardı. Denizler asılmış, Mahirler öldürülmüş, memleketin durumu vahim, "Bu işin içinde olmamız lazım" diyoruz. Zamanın ruhu öyle çalışıyor. Hacettepe'ye kayıt yaptırdım. Ama kalacak yerim yok, ailem çok yoksul, yurda kayıt yaptırmam lazım, yurt o zaman yetmiş lira. Bekâr bir köylümüzün evinin bir odasına, bir tane yer yatağı atarak orada kalmaya başladım. Ev Cebeci'deydi ve orası, o dönem, faşistlerin etkili olduğu bir yermiş. Okula gelip giderken başımıza bir bela gelebilirmiş aslında. Daha sonra fark ediyoruz bütün bunları. Birkaç ay geçtikten sonra yurtta kalma şansım oldu. Hazırlığı yurtta bitirdim. Hazırlık sınıfındayken saflaşmalar başlamıştı. Okulda ciddi kavgalar, çatışmalar oluyordu. Hatta sınıfta bile artık saflar belirgin olmuştu. THKP-C, THKO, Aydınlık, TKP gibi örgüt isimleri var ama benim hiçbiri ile ilişkim yok. Taraf olabilmek için herhangi bir bilgim de yok ama genel olarak solcuyuz.

Hazırlık sınıfındayken *Komünist Manifesto* yasaklanmış bir kitaptı. Üçbeş gün, uzun saatler çalışarak o kitabı daktilo ile çoğaltığımızı hatırlıyorum. Manifesto'yu okumak lazım, onu bilmeden olmaz, gibi bir düşüncemiz vardı. O dönem faşistler henüz Hacettepe Yurdu'ndan tamamen ayrıl-

mamıştı. Onlar da yurtta birkaç odada kalıyordu ve keskin bir kopuş süreci başlamıştı. Çok geçmeden, hazırlığın ikinci döneminde, 1975'in Şubat ya da Mart ayında, çok büyük bir kavga oldu ve Hacettepe Yurdu'nu terk edip gittiler. O kavgadan bir hafta sonra da yurda bomba attılar. Herkes aşağıya indi, Yurt'un içindeki geniş alanda toplandık. Birilerinin konuşma yapması gerekiyordu, tesadüfen ben konuştum ve o günden sonra Hacettepe'de bilinir oldum. O kadar net ve belirgin bir hadise. Ben de o zamana kadar kimseyi tanımam, kimseyi bilmem. Ne Cephecileri ne de Orducuları bilirim.

O dönem faşizmin ülke düzeyinde güçlü olduğu, devlet tarafından desteklendiği, yetiştirildiği, komando kamplarında özel olarak eğitildiği, devletin bizzat koruyup kolladığı örgütlenmeleri vardı. Buna karşın toplumsal muhalefet de 12 Mart'tan, moral ve motivasyon açısından yok edilmiş olarak çıkmadı. Katledilen devrimcilerin gölgesi adeta tepemizde dolaşıyordu. Bize çok yakındılar, hepsi bizimdi. Birini diğerinden ayırmıyorduk. 12 Mart'tan sonra toplumsal muhalefet çok daha güçlü, çok daha ne istediğini ve söylediğini bilerek ivme kazanmaya başladı. Bu bizim açımızdan bir şanstı. Ülkede demokratik kitle örgütleri, sendikalar, işçiler, köylüler, emekçiler, gençler ve diğer toplum kesimleri yenilgi psikolojisi yaşamadılar. Bu da sosyalistlere, kendisini işin öncüsü olarak görebilme şansını kazandırdı. Böyle bir imkânımız oldu, bunu çok iyi fark ettiği için devlet, faşist hareketi hemen ve çok güçlü bir şekilde örgütleyip, muhalefetin önünü bir an önce kesmek için üzerimize saldı. Mücadele ederken, daha iyi şeyler oluşturabilme şansımız vardı. Geçmişi değerlendirip ileri atılabilirdik. Ama ona vaktimiz, fırsatımız olmadı. Faşistlerle kapışmaya başladık ülke düzeyinde.

Hacettepe Yurdu'nda altı kişilik bir eğitim grubumuz vardı, her gün eğitim çalışması yapıyorduk. *Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, *Ütopik Sosyalizm* okuyorduk, *Felsefenin Temel İlkeleri* cep kitabımızdı. Hele Nikitin'in *Ekonomi Politik*'ini okumamışsanız kapitalizmi anlama şansınız yoktu. Ordu ve Cephe'nin savunmaları, dosyaları vardı, nereden bulurduk bilmiyorum. O altı kişiden ikisini faşistler vurdu, ikisi hapishaneden çıktıktan sonra öldü. Koray Şatıroğlu nerededir, bilmiyorum. Birisi Sezai Ekinci'dir (trafik kazasında öldü). Müthiş bir çocuktu, cezaevinde birlikte kaldık. Dört ay Emniyet'te kalıp, adını söylemeden çıkan bir yoldaştı. Eşi tarafından yazılan anı, biyografi kitabı "Karanlık Çağın Filizi" kitabını herkesin okumasını tavsiye ederim. Aktancılar'la birlikteydi. Zaten onların Merkez Komitesi'nden dokuzu içe-

riye girmiş, beşi ölmüş, diğerleri de adını söylemeden cezaevine gitmiştir. Biz o altı arkadaşla beraber eğitim çalışmaları yapıyorduk. Bütün bilgim orada öğrendiklerimden ibaret, daha öncesinden alt yapım yok. Dostoyevski'yi çok sonra okudum, Tolstoy'un adını çok sonra duydum. 1974'te bunları bildiğimi ve okuduğumu söyleyemem. Daha sonra, ayıp olmasın diye okudum. İyi ki okumadığım klasik kalmadığı zaman söyleyebiliyorum bunları. Engels, Marx, Lenin'e o eğitimler sırasında rastladım, deliler gibi okuyordum.

Eğitim çalışmalarımız çok iyi gitti. Çok da düzgün arkadaşlardı. Sosyal emperyalizm konusu gündeme gelinceye kadar böyle devam etti. Sosyal emperyalizm konusunda ben hiçbir şey düşünemezdim çünkü bilmiyordum. Sovyetlerin, Çin'in ve diğer sosyalist ülkelerin var olması hoşuma giderdi. Bunlar insanı mutlu eden hadiselerdi. Ama arkadaşlar bu konuda hızla karar vermemi istedi. Çünkü onlar Aktancılar diye bir teşkilata yazılmışlardı. Ben de onlara, Çin'i de Sovyetleri de sevdiğimi ve böyle düşünen insanları arayacağımı söyledim. Öyle koptuk ve onlar beş kişi olarak devam ettiler. Siyasi mücadelede çok iyi tavırlar gösteren arkadaşlar oldular, tanımış olmaktan çok memnunum, hepsini saygıyla anıyorum.

O arkadaşlarla koptuk. 1975'in sonlarına doğru Kaçarcılar, Nasuhçular, Cepheciler diye konuşmalar oluyor, Aydınlıkçılar var, onlarla görüşülüyor, TKP'liler var. Hacettepe Yurdu'ndaki hadiselerden sonra, sıkı duruşumuzla biz hemen kendiliğinden bir çember oluşturmuştuk. Yirmiden fazla arkadaşla son derece kararlı, düzgün bir ekiptik. Bu ekip, Hacettepe'nin ve Kurtuluş'un Ankara'daki temelinin oluşmasında da önemli ölçüde payı olan bir yapı oldu. Onlarla muhabbetlerimiz, konuşmalarımız, ilişkilerimiz devam ederken bir taraftan da Beytepe'de faşistlerle çok sert kapışmalarımız oluyordu. O dönem faşistler bizi, kimi okullara almıyor, biz de onları almıyorduk. Bu ne kadar doğrudur bugün tartışılabilir ama o zaman öyleydi. Başka türlü şansımız da yoktu. Zamanın ruhuna uygun ve inanarak yapıyorduk. O günün koşulları ayrıydı. O devirde sıkı militan olmak, kavgadan ve görevden kaçmamak çok önemliydi. Diğer şeyler sonra gelirdi. Biz böyle sıkı bir ekip oluşturduk Hacettepe'de. O ara "Yol Ayrımı" yazısı çıktı sanıyorum. "Yol Ayrımı" yazısı çıkmadan önce Siyasal Bilgiler Yurdu'nda Kaçarcılarla tanıştık. Hepsi sevdiğimiz arkadaşlarımız oldu daha sonra. "Kaçarcılar şurada burada kavga etmiş" diye bizim kulağımıza geliyordu, bu da ho-

şumuza gidiyordu. O zaman Cephecilik revaçtaydı. THKO'yu o günün refleksi içinde devam ettirecek kimse yoktu. Onun adını kullanan ama başka saiklerle hareket eden, sosyal emperyalizm teorileri üreten insanlar vardı. Siyasal'da arkadaşlarla tanıştıktan epeyce sonra "Yol Ayrımı" yazısı çıktı. Bu, bizim o günkü bilgimiz oranında bizi ifade eden bir yazıydı ve biz Hacettepe'deki kafadarlar "Kaçarcı" olmaya karar verdik. Henüz o zaman Kurtuluş adı yok ortada. "Yol Ayrımı" yazısının hemen arkasından "Sosyal Emperyalizmi mi, Büyük Han Şovenizmi mi?" diye bir yazı çıktı. O bizi tamamen etkiledi. Hâlbuki derinliği olmayan, son derece yüzeysel bir yazıydı ama bizi ifade ediyordu ve kendimizi tanımlamamız için yeterliydi. Zaten çok daha büyük ideolojik ayrılıklara ya da arayışlara girmenin âlemi yoktu; çünkü çok açık bir anti-faşist kavga vardı. Çok ciddi ve sıkı anti-faşist bir kavganın olduğu o süreçte, ciddi arayışlara gireyim, kütüphanelere gideyim, kitaplar okuyayım, Platon okuyayım, Marx'ı devireyim deme şansınız yoktu.

Hacettepe'de kavgalar, ayrılıklar

O dönem Kaçarcılar tarafında yer almanızın sebebi ideolojik miydi?

İdeolojik olduğunu söylersem yalan olur. O döneme ilişkin haksızlık olur. Aslında ideolojik değildi ama biz daha çok Latin Amerika devrimlerinden etkileniyorduk. Eğitim çalışmaları yaparken Che Guevara, Fidel Castro bizi ciddi etkiliyordu. Ho Chi Minh'e bayılıyorduk. Tanıştığımız arkadaşların hepsi son derece düzgün, kararlı, mücadele ve kavgadan kaçmayan insanlardı. Biz de öyleydik. Mesela Doğan Fırtına, İbrahim İnci, Raşit Yurdakök, Burhan Tanrıverdi, M. Şamlıoğlu, Yıldırım, Kamuran, Ümit Savaş, Ümit Öncül vardı; biz de Hacettepe'de vardık. Bu arada bugün bile her biri durduğu yer ve aldığı tutum ile çelik gibi duran arkadaşlarımı anmazsam ayıp olur. Ondan sonra Hacettepe'de ağırlıklı bir güç haline geldik. Mesela bizim, ODTÜ gibi fakültelerde, bölümlerde, sınıflarda ve bir dolu sosyal faaliyet alanında örgütlenmemiz olamadı. Hep içimde ukde kalmıştır aslında. Sonra sebeplerini araştırmaya çalıştım, 12 Eylül gelinceye kadar hep faşistlerle kavga halindeydik. Bizi ayakta tutan, diri tutan şey buydu. Hacettepe'de Kurtuluş dışında kimse ciddi anlamda taban bulamadı. Var olan herkesle de uyum içinde demokratik eğitim mücadelemizi yürüttük. Hiçbir

zaman burası bizim mevziimiz, herkes ona göre hizalansın demedik. Biz o beş-altı sene boyunca, öğrenci dernekleri üzerinden demokratik mücadelede kitleyi yanımızda tutmayı başardık. Bu arada gençlik mücadelesi her tarafta gelişiyordu. Diğer arkadaşlarımızla da tanışmaya başladık. Ankara Fen, Ziraat Fakültesi, Ankara Tıp, Dil-Tarih, Bankacılık, Siyasal Bilgiler, Hukuk Fakültelerinden arkadaşlarla görüşüyoruz. Bunlar olduğu zaman on dokuz yaşındayım. Yirmi yaşındayken Hacettepe'de Kurtuluş'un sözcüsüydüm. Yirmi bir yaşında örgüt üyesiydim. Örgüt üyesi olduktan sonra da yakalanıncaya kadar Ankara ve İstanbul İl Komitelerinde görev yaptım.

Sınıf mücadelesinin çok keskin ve aleni olduğu, kendimizi yenileme, derleme, toparlama fırsatlarının çok zayıf olduğu, sadece birbirlerini çok seven, iyi niyetli, yürekli, düzgün insanların öncü olarak öne çıktığı bir dönemde, belli bir safhaya kadar ilerleyebiliyorsun. Öyle bir dönemdi. Türkiye'nin artık her tarafında yoğun çatışmaların yaşandığı, mevcut toplumsal muhalefetin dinamizmini, büyümesini kesmek amacıyla faşistlerin de devlet destekli eylemler ve örgütlenmeler yaptıkları bir dönem. Bu arada kişisel eğitimlerimizi tamamlama çabamız da var. Marksizmi öğrenme, kavrama, Marksizmi sadece anti-faşist mücadele çerçevesinde değil sınıf mücadelesinin bütün veçheleriyle birleştirme gayret ve çabaları da var. Pratik mücadele çok fazla elimizi kolumuzu bağlasa da yapmak zorundayız. Emek verebildiğimiz, enerji sarf edebildiğimiz, daha çok okuyabildiğimiz ölçüde ilerleyebiliyoruz. Yenilenmezseniz bir süre sonra kaybolup gidebiliyorsunuz. O nedenle ayrıca zordu işimiz. Hepimiz çok ciddi okumalar yapmak zorundaydık. Marksizmi neredeyse hatmeder hale geldik. Ama bugünden baktığımda keşke onun içerisine edebiyatı, sanatı, tarihi, felsefeyi de yeterli oranda koyabilseymişiz diyorum. Sosyalizm ve dünya devrimine ilişkin yazılmış olan şeyleri, tüm detaylarıyla araştıramadık. Pratik faaliyet ve tek yanlı okumalarımızdan bunlara sıra gelmedi. Sanki bir şey kaçacakmış gibi, dar pratikçiliğe hapsolurken enerjimizi entelektüel derinleşmemize aktaramadık. Bu doğru bir şey değildi. Lisedeyken haftada bir sinemaya giderdik. Üniversitedeyken ayda bir sinemaya gidemez hale geldik. Lisedeyken bir tiyatro geldiğinde mutlaka gidiyorken ayda bir, iki ayda bir tiyatroya gidemeyen insanlar olduk. Kaldı ki gittiğimiz tiyatrolar da belli tiyatrolardı. Halbuki tiyatro çok daha kapsamlı, insanı yenileyen, kendini aşmaya sebep olabilecek farklı bir sanat. İnsana güç veren, enerjisini, gücünü, direncini

sağlamlaştıran bir sanat tiyatro. Bunların biraz dışında kalmamaya çalışsak da gerekli enerjiyi, çabayı gösteremedik. Mazeret olarak söylemiyorum. Önder pozisyonda olan arkadaşlarımızın da yeterli enerji ve güçleri var iken, okuma, kavrama ve derinleşmeye gereken emeği verdiklerine inanmıyorum. Sınıf mücadelesinin olmazsa olmaz uğraklarına dokunamadıklarını düşünüyorum. O yüzden bize de sağlıklı bir şekilde yol gösteremediler. Böyle olsaydı siyasi hareketin gelişmesini çok daha sağlıklı yönlere evirebilir, özellikle 12 Eylül sürecini daha sağlıklı aşabilecek potansiyeli yakalayabilirdik. Ama onların da okuma konusunda geri kaldıklarını, gerekli çabayı göstermediklerini, tembel olduklarını düşünüyorum.

Sosyalizm bir gelecek projesi, yeni bir dünya kurma projesidir; Emek sömürüsünün son bulması, üretilen tüm değerlerin eşit, adil bir şekilde paylaşılması, mülksüzlerin buna ikna olması ve sistemi devam ettirecek kurumları yaratmasıdır. İşçi sınıfı ve müttefiklerinin bu süreci yaşamadan aşma şansı yok. Kendimizi devletle özdeşleştirerek geleceğe yönelik bir proje kuramayız. İçimizde küçük devletçikler ya da küçük diktatörler yaratarak sınıflı toplumdan kurtulamayız. Yani devleti tekrar eden bir noktadan ilerleyemeyiz. Tiyatroyla, edebiyatla, sinemayla, felsefeyle bağlantımızı koparark ilerlersek varacağımız sağlıklı bir hedef yoktur. Kendimizi devletin dilinden, yüzlerce yılda kurulan ve esasen sömürünün devamına odaklı yönetim şekillerinden kurtarmak zorundayız. Sözlerimiz bile bazen burjuvazi ile benzeşiyor. Sosyalizm böyle bir şey değil. Yıkmaya çalıştığınız şeye benzerseniz ortaya çıkan felaketin telafisi olmaz. Bu, bir insanın ya da bir toplumun başına gelebilecek en berbat şeydir. Onca emek ve bedelle yaratılan değerlerin paramparça olması: Reel sosyalist ülkelerin başına gelen felaket de bu değil mi? İşçi sınıfının kendi celladına âşık olması ya da kendi kurduğu sistemi, yıktığı sisteme benzer hale getirmesi anlaşılır bir şey midir? Ya da öyle mi olmuştur? Gelecek projemizdeki en büyük açmazımız bu değil mi? Bunu çözemediğimiz sürece sınıfsız ve sömürüsüz bir dünya kurma projemiz bizi daha çok yoracağa benziyor.

Daha sonra sizi de içine alan bir eğitim programı oldu mu?

Neredeyse ulaşabildiğimiz herkesle çok yaygın, seri ve enerjik bir şekilde, mahallelerde, okullarda, yurtlarda, evlerde yüzlerce kişiyle eğitim faaliyetleri yürütüyorduk. Neredeyse eğitim faaliyetlerine katılmayan kimse

yoktu. İlk merhaba dediğimiz insanı bile hemen eğitim gruplarına alıyorduk ve bu, sıkı bir şekilde devam ediyordu. Hatta bir süre sonra o kadar çok ihtiyaç oldu ki "eğitimcilerin eğitimi" programları başladı. Eğitimcilerin eğitimi programında, küçük gruplara eğitim verecek olan insanlar özel olarak eğitiliyordu. O eğitim çalışmalarında aldığım notlarla eğitim çalışması yapıyordum. O notlar hâlâ aklımda. Daha çok Metin Ayçiçek'in organize ettiği eğitim çalışmalarıydı bunlar. O dönem kitapçıklarımız çıkardı,"Sosyalist Ahlak Devrimci Tavır" gibi. O kitapçıkları yakın zamanda yeniden bulma şansım oldu. Hepsini aldım, okumanızı tavsiye ederim. Pozitif anlamda söylemiyorum. İyi ki böyle bir şeyi yazmışız anlamında, okumak lazım diye söylemiyorum. Haksızlık etmek de istemem tabii ki; o dönemin ruhu böyleydi ve biz de böyle anlıyorduk. Doğru muydu? Hayır. Eğitim faaliyetlerini insanların okumaları, daha çok araştırmaları üzerine kurabilirdik. Anlatma, eğitme bir başlangıçtı. Neleri okumalıyız konusunda bir ufuk açma çabası olmalıydı. Tabii bunu, bugünkü bakış açımla söylüyorum. O günün "Ahlak" kitabında "Samsun sigarası değil Bafra sigarası içmek ve aradaki farkı teşkilata vermek bir tutumluluk örneği" olarak anlatılır. "Sigara içmeyin" diye bir cümle yoktur. "Sigara sağlığa zararlıdır" gibi bir cümle de yoktur.

ADYÖD, AYÖD faaliyetlerine katıldın mı?

ADYÖD faaliyetlerine katılmaktan kastınız, yönetimlerinde görev almaysa; bu olmadı. ADYÖD, aslında bugün baktığımızda, çok sağlıklı bir noktadan kuruldu ve bu perspektifle devam etseydi daha iyi bir yere doğru evrilebilecek bir gençlik örgütlenmesiydi. ADYÖD'de Cepheciler çok etkindi, ADYÖD'ü 12 Mart döneminin rüzgârıyla alıp olması gereken yerden başka bir yere götürdüler. ADYÖD, bütün okullarda örgütlenme ve yeni bir gençlik örgütlenmesi yaratma mücadelesi olmaktan çıkıp "parti" gibi davranan siyasi örgütlerin yan kuruluşu haline gelmeye başladı. Tam da kırılmanın yaşandığı yer, burası oldu. Farklı renkleri ve görüşleri aynı çatı altında tutabilmeyi becerebilseydi daha sonraki yıllarda yaşanan tıkanıklık ve yer kapma tartışmalarına gerek kalmayabilirdi. Hatta siyasi hareketlerin bile çehresi değişir, düşman değil dost olunduğu daha rahat görülebilirdi. Aynı tarafın insanlarıydık ve mücadelenin her aşamasında el ele vermemizi engelleyen hiçbir şey yoktu. Diğer örgütlerin de tamamı aynı kaderi paylaşmak durumunda kaldı. Demokratik kitle örgütleri, özellikle öğrenci dernek-

leri, yoğun anti-faşist mücadele içindeydi. Daha enerjisi tükenmemişti. Atılgan ve diri olan bir süreç yaşıyorduk. Birbirimize tahammül, dayanışma esas yarımız olamadı maalesef. Sosyalizmin sadece bir kişinin, bir grubun, bir partinin, bir sınıfın, değil sistemle problemi olan bütün sınıf ve tabakaların, işçi sınıfının öncülüğünde ve yaratıcılığında yönetilmesi gereken bir süreç olduğunu anlayamadık. 12 Eylül'le birlikte her şeyin facia ile sonuçlanmasında bu bakış belirleyici oldu. Bugün de hâlâ aynı zaafı taşımaya devam ediyoruz. Gelecek projemizi Marksizmle buluşturma şansımızın olması için bu hastalıktan ilelebet kurtulmanın yolunu bulmak zorundayız. Biz, ADYÖD'den AYÖD'e geçiş sürecinde yaptığımız temel yanlışı hep tekrarladık. Birileri egemen olmaya çalıştı, kendi dışındaki insanları dışlamaya, ötekileştirmeye başladı. Bugün savunulmuyor. Ama varılan sonuçta ileri sürülen mazeretlerin hepsinin, gerçeğin sadece bir yanını anlattığını düşünüyorum. Bizim ve dışımızdaki teşkilatların, demokrasi ve sosyalizm anlayışındaki en büyük zaafı buydu, bunu aşamadık. Bugün bile en büyük problem bu değil midir? ADYÖD başlangıçta bütün herkesi kapsayan bir örgütlenme iken sonrasında aynı kapsayıcılıktan uzaklaştı. Her grubun kendi gençlik örgütlenmesi ortaya çıktı. Biz de Ankara'da Dev-Gör'ü kurduk. Devrimciler arasında, birinin çoğunluk olduğu mahallede diğerlerinin politika yapmasını engelleme gibi, çok tehlikeli bir siyaset anlayışının temelleri de yeşermeye başladı. Bu daha sonra ciddi ve telafisi imkânsız kavgalara neden oldu.

Ankara'nın nabzını tutan beş kişi

1976 yılında Hacettepe'de kurulan derneklerde resmi görevin oldu mu?

İlk iki yıl başkan olarak görev yaptım. Hacettepe'de her gün kavga vardı. Ülkenin dört bir tarafında her gün insanlar ölüyor, sakat kalıyordu. Ankara'da örgütlenmek gerekiyordu. Okuldayız ama Ankara ile ilgili de projelerimiz var. Hangi okulu, mahalleyi, fabrikayı, hangi devlet dairesini örgütlemek, nasıl faaliyet yürütmek, hangi insanları aktarmak lazım diye de düşünüyoruz. Tıp fakültesi dördüncü sınıfına gelmiş, başarılı bir doktor adayını pat diye başka bir yere göndermek gibi marifetlerimizin olduğu dönemlerdir. Bu dönem, gençliğin eğitimi ihmal ettiği bir dönemdir ayrıca. Neden? Devrim mücadelesi var ve ondan daha önemli hiçbir şey yok. Anti-faşist mücadele o kadar gözümüzü karartmış, önümüzü kapatmış ki, "Bu

hayat devam eder, bütün kötülüklere rağmen değişik alternatifler çıkar, yeni şeyler üretilir" diye düşünemiyorsunuz. Okumanın, okul bitirmenin problem haline geldiği dönemlerimiz de oldu. Bu anti-faşist mücadelenin en keskin olduğu dönemlerde revaçta olan bir tartışmaydı. O konuda işi ne kadar çözmeye çalışsak da çok ciddi haksızlıklar yaptığımızı ya da haksızlıklara maruz kaldığımızı söyleyebilirim. Ama zamanın ruhu açısından asla pişman olunacak şeyler değildi. 78 kuşağının fedakâr ve adanmış insanları, kapalı bütün kapıları açmak üzere, arkasına bile bakmadan ileri atılıyordu. Çok iyi mühendisler, doktorlar, avukatlar, eğitimciler de olabilirlerdi. Herkes eğitimini tamamlayabilirdi. Ama olmadı...

Kurtuluş'un Ankara teşkilatı ne zaman ve nasıl oluştu? Ne tür bir faaliyet yürütüyordun?

1976'nın sonu gibi hatırlıyorum, resmi üyelik olayına kadar, Doğan Fırtına, Burhan Tanrıverdi, Celal Polat, Haşim Barış, Süleyman Toklu'dan oluşan bir ekip vardı. Sürekli bir araya gelen, düzenli toplantılar yapan, düzenli projeler üreten, çok sıkı bir ekipti hakikaten. Bu beş insan Ankara'nın nabzını elinde tutan, teşkilata hâkim olan, ağırlıklı olarak gençlik içerisinde her türlü ilişkiye sahipti. Kimsenin hakkını yemek istemem, birçok arkadaş vardı ve bize ciddi katkıları oldu. Fakat bu beş kişi üzerinden faaliyet yürütülüyordu. Üniversitelerde legal derneklerimiz vardı. Daha önce bahsettiğim Hacettepe'deki yirminin üzerinde arkadaşımız çok sıkı ve kararlı bir anti-faşist mücadele yürüttüler. Kazanımlar oldu, ciddi badireler atlatıldı. Faşist saldırılarda bir dolu devrimci hayatını kaybetti. O yüzden Hacettepe'nin hakkını teslim etmek isterim. Bu beş kişinin hiçbir resmi statüsü yoktu, henüz il teşkilatı değildik. Onun ön hazırlığıydı. Esas olarak MK'den Ali Demir'in denetiminde faaliyet yürütüyorduk ama diğerleri de sürekli müdahil olurdu. Bir taraftan da illegal bir faaliyet yürütme düşüncemiz var. Aslında her şeyimiz açık. Merkez Komitesi'ndeki arkadaşlarımız İMO'da sık sık çay içmeye gelir, toplantılar yapardı. Filanca konferansa katılıp arkasından evlerine giden bir dolu adamla toplantılar yaparlardı. O zaman Kurtuluş çevresi, kendini teşkilat olarak konumlandırmış değildi ama teşkilat olduktan sonra da hayat belli ölçülerde böyle devam etti. Elli tane insanla örgütü sınırlamak ne demek? Örgüt olmaktan korkuluyor mu? Bir de ölçü yok. Hangi ölçü ile beni oraya yazıyorsun da diğer üç yüz kişiyi yazmıyorsun? Hapse düşmüş, işçi önderi, mühendis, devlet memuru, mahalle önde-

ri, okul önderi o kadar çok arkadaşımız var ki. Onlar niye üye değil? Çünkü örgüt olmaktan çok korktuk.

Büyük eksikliklerimizden birisi de çok geç kalmış olmamızdır. Örgüt adabını ve demokrasi kültürünü yeşertebilecek zamanımız olduğu halde, legal bir siyasi örgütlenmeyi hayatımızın merkezine koymak için, ne pahasına olursa olsun ittifaklar yapıp, birlikte yaşamayı, paylaşmayı öğrenebilseydik; 12 Eylül'ü bile durdurabilir ya da en azından geriletebilirdik. Bu muazzam muhalefetin içine akacağı meşru, asgari müştereklerde uzlaşılmış bir programı olan legal bir siyasi parti olabilseydik, kolay teslim olmazdık. O zaman illegal örgütlenmenin zaruri yollarını da keşfetmiş olur, bir kaşık suda boğulmazdık.

Üyeliğin nasıl oldu?

Resmi üyeliğin gelip bize anlatılması da ayrı bir komedi. Üyelik verilene kadar yapmadığımız hiçbir şey yok. O kadar ki hayatlarımızı ortaya koymuşuz, her türlü kararı alıyor, veriyor, uyguluyoruz. Ölmek gerekirse tereddütsüz ölebilecek pozisyondayız. Tartışması bile olmazdı. Bizi çağırdılar, örgüt üyesi olduğumuzu söylediler. "Bunu da kimsenin bilmemesi lazım" dediler. Programı, tüzüğü, örgütlenme şemamızı gördük mü? Hayır, bunların hiçbirisi yok. Arkadaşlarımızın 12 Mart'ı yaşamış olmalarından, yaşadıkları tecrübelerden mütevellit, aceleye getirmemek adına ama mevcut durumu da mevcut haliyle sürdürmenin imkânsız olduğunu görerek buldukları, ara bir formül olarak o dönem hoş görebiliyorduk. Partileşme üzerine *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin 6. sayısında bir yazı çıktı; muhteşem bir yazı ama ortak bir dil kurmak hiç mümkün değil. Ama bunun en "güzelini" 1982 yılında Şaban İba yaptı. Bir tüzük, bir program yazdı, şak şakşak herkesin eline verdi, "Bundan sonra herkes poliste, Emniyet'te, cezaevinde bunu savunacak" dedi.

O zamanki ismiyle Devrimci Gençlik'le Kurtuluş arasında, ölüm ve yaralanmalara yol açan sol içi çatışma sürecine dair ne söyleyebilirsin?

O çatışmada Süleyman Toklu vuruldu. Süleyman dünya güzeli bir insandır, o gün de öyleydi, bugün de öyledir. Sosyalist mücadelenin yetiştirdiği, ender kaliteli yüreklerden biridir. Çok iyi, çok mütevazı bir insandı. Süleyman hakikaten bizim yüreğimizi de ısıtan, kararlı, yürekli bir dostumuzdu. Onunla iken kendinizi güvende hissederdiniz. Yapamayacağı şey-

leri söylemez, eğer bir şey söylemişse de mutlaka yapardı. Nitekim 12 Eylül'de ilk yakalananlardan olduğu halde burjuvaziyi ve onun işkencecilerini dize getirmiştir. Ona yapılan işkenceler ve karşılığında onun gösterdiği direnç ve devrimciliğin, devletin konuyla ilgili okullarında bir "sendrom" olarak okutulduğu söylenir. Bulunduğumuz sürecin her aşamasında birlikteydik. Birilerine zarar verilecekse bu, Süleyman Toklu olmalıdır diye düşünülmüş besbelli. Çünkü Süleyman bu işlere en mütevazı, en uzlaşmacı bakan, asla kavga etmeyecek olan ve sol içi şiddete en net karşı çıkan insanlardan biriydi.

Sürecin oraya nasıl geldiğini net hatırlamıyorum. Bir tartışma sırasında, tamamen kazayla silah patlaması sonucu Necdet Bozkurt yaralandı. Bu hadise Hacettepe Yurdu'nda oldu. O gün büyük bir facia önlendi ama sonraki gün olanlar oldu. Bir Devrimci Yolcunun beni vuracağını hiç düşünmedim. Çünkü bende asla vurmayı düşünmedim, düşünemezdim. Kararlı olmak ve haklarımıza sahip çıkmak başka bir şey, insan vurmak bir başka şey. Ama "küt" diye vurabilirlermiş. Süleyman'ı vurduktan sonra düşünüyorsun ama daha öncesinde hiç düşünmemiştik. Süleyman'ın vurulmasını soğukkanlı karşılamadım ama "Biz de gidip vuralım!" diye de düşünmedim. Hakikaten aklımızın kenarından geçmedi. Hiçbir alanda, siyaset yapmamıza engel olunmasına razı gelemezdik. Ama olup bitenlerden sonra kimseyi "vuralım" diye de konuşmadık. Bu işin yanlış bir şey olduğunu, çözmeleri gerektiği konusunda yukarıdakilerin başlarının etini yediğimizi söyleyebilirim. Süleyman'ın vurulmasına çok üzüldük, infiale kapıldık ama ona rağmen aklıselim egemen oldu.

Dev-Yolcuların tavırları nasıldı?

Dev-Yolcu arkadaşların bu konudaki tavırları hakkında övgüye değer şeyler söylemek isterdim ama hiç iyi şeyler hatırlamıyorum. Genellikle ilişkilerimiz siyasi olarak farklı cephedenmişiz gibi devam ediyordu. Yakışan bir durum değildi. Mücadele alanları herkese yetecek kadar çoktu. Birbirimize verebileceğimiz destek, ciddi bir sinerji yaratabilirdi. Siyasal iktidarın paylaşılması gibi bir noktada neler olabileceğini ise düşündükçe, insanın aklı başından gidiyor. Öğrenmemiz gerek, demokratlığın, yan yana durmanın kıymetini bilmemiz gerek. Burjuvaziye karşı çok yönlü mücadelede, aynı tarafta olduğumuzu birbirimize anlatamadık. Başaramadık. Farklılıklarımı-

zı önemsememeyi, aramızdaki sevgisizlik ve güvensizliği ne kadar aşağılara çekmeye çalışsak da maalesef beceremedik. "İri" olmanın verdiği ama bugün bile anlamakta güçlük çektiğim tahammülsüzlüğü çözebilmiş değilim. Keşke başarabilseydik dostluğu. Yıllar sonra hayatımızda bir çiçek gibi açan, nefes veren ÖDP süreci de hüsrana uğramazdı.

1 Mayıs 1977 tarihimize bu kanlı bilanço ile yazıldı

1977 1 Mayıs'ı uzun bir aradan sonra ilk defa kitlesel olarak İstanbul'da kutlandı. Ona katıldın mı?

Bu hadiselerin olduğu süreçte 1977 1 Mayıs'ı için bizim faaliyet yapmamız gerekiyordu. Bir anlamda gücümüzü de ispat etme dönemiydi. 1977 1 Mayıs'ı Kurtuluş'un rüştünü ispat edeceği hatta örgüt olarak kendisini lanse edeceği bir dönemdi. Bunun için de olağanüstü bir çalışma yaptık. 1 Mayıs'a Hazırlık Komitesi oluşturuldu. Süleyman'la ben organize ediyorduk. Ankara'dan tam 63 otobüsle sokak sokak, mahalle mahalle organize ettik ve sıfır hatayla İstanbul'a götürdük. Bu çalışma, bizi ciddi olarak harekete geçirdi. Kitlelere ulaşmamıza, kendimize güvenmemize katkıları oldu. Bu arada yeni yeni birçok arkadaşımız mücadeleye katıldı. 1 Mayıs'tan sonra çok daha ayrı bir sürece girdik. Saraçhane'de bizi DİSK ile Maocu gruplar arasına tampon olarak koymuşlardı. O gün öyle görünüyordu, bugün de öyle görünüyor. Biz onların arasında sıkı bir kalabalıktık, sanıyorum on binin üzerinde bir kalabalık vardı bizim kortejimizde. Saraçhane'den Taksim Meydanı'na girdiğimizde, arkamızda DİSK görevlileri Maocu grupları almamak için sıralandı. O andan itibaren de silah sesleri duyulmaya başladı. Ne olduğunu anlayamadık ve darmadağınık olduk. Kitle katliamı değil, kitlenin kendi kendini katletmesi amaçlanmış, belli ki kontrgerillanın tezgâhı, açık ve net bir şey. Onlar amaçlarına ulaştı. Birçok arkadaşımız, kardeşimiz ezilerek öldü. Orada kalamadık ve Ankara'dan getirdiğimiz 63 otobüs insanı nasıl tekrar geri götüreceğiz telaşına düştük. Otobüslerin hepsi Üsküdar'daydı. Bu tür bir hadise yaşayacağımızı kestiremediğimizden tüm gelenlere tekrar Üsküdar'dan bineceğimizi söylemiştik. Yüzde doksanın üzerinde bir başarıyla Ankara'ya dönmeyi başardık. Ankara'dan gelenler içinde ölen olmadı ama yaralananlar oldu. O dönemin politik atmosferinde "Maocu Bozkurt", "Sosyal faşist" söylemlerinde hızlı bir tırmanma vardı.

Bu tırmanmanın ulaştığı boyut, devlet tarafından çok rahat kullanılabilecek bir zemine taşınmıştı. Doğal olarak 1 Mayıs'a ciddi bir gölge düşürülmesi söz konusu oldu. "Solcular birbirini vurdular" gibi söylemlerle sıradan, düşük profildeki insanları etkileyebilecek propagandayı uzun süre sürdürdü burjuvazi ve bizim 1 Mayıs'tan elde etmek istediğimiz prestij, maalesef tam tersine döndü diyebilirim. 1 Mayıs işçi sınıfının birlik, dayanışma, mücadele günü olarak tarihimize bu kanlı bilanço ile yazıldı. Sonra, hasarları telafi edebilmek için çok uğraştık ve enerjimizi bir de böyle tükettiğimiz bir sürece girdik. Bir taraftan da anti-faşist mücadele hızlı ve yoğun bir şekilde devam ediyordu. Burjuvazinin yalanlarını deşifre etmek için harcadığımız çabayla gücümüzü ve enerjimizi bölmüş, parçalamış olduk.

İçinde bulunduğun Ankara İl Komitesi işçi veya mahalle çalışması yapıyor muydu? Bu yapıda bir değişiklik oldu mu?

Bu yapıda değişiklikler oldu. Doğan, Komite'nin dışında kaldı, başka bir görevle Merkez'le ilişkilendi. Yerine başka arkadaşlar geldi. Hatırladığım kadarıyla birkaç aylığına Mehmet Kaptan geldi. Ali Demir'le ilişkili biçimde ben, Celal, Burhan, Süleyman sabit kaldık. Toplantılarımızın önemlice bir kısmında örgüt üyeliğinin genişletilmesi, yaygınlaştırılması konusunu tartıştığımızı hatırlıyorum. Merkez Komitesi, bölge komiteleri, il komiteleri, alan sorumluları, uzmanlık komiteleri, basın-yayın komitesi, dağıtım komitesi, propaganda-ajitasyon komitesi gibi birçok komite vardı. Bizim gözümüzde son derece yaygın ve güçlü kadroları olan bir teşkilattık ama bunu aşan bir güce, solda birliğe ihtiyaç vardı. Birlik işini gerçekleştirebilseydik, 12 Eylül bizi bu kadar kolay bertaraf edemezdi.

Her şeye rağmen, enerjimizi 1977 1 Mayıs'ında burjuvazinin yarattığı karanlık havayı dağıtmaya harcarken sürecin bütünüyle aleyhimize dönmesini engelleyecek gücümüz vardı. Çok kısa sürede o travmayı atlattık. Türkiye'deki demokratik muhalefet ve kamuoyu bu travmanın altında kalmadı. Ama bu defa çok daha organize saldırılarla karşılaşmaya başladık. Maraş, Çorum, Fatsa provaları gibi, daha büyük, daha planlı işler karşımıza çıkmaya başladı. Onlarla baş edebilecek bir hazırlığımız açıkçası yoktu. Ama bunun tartışmaları hep oluyordu. Anti-faşist mücadelenin mevcut biçimiyle devam etmemesi gerektiği, buna uygun bir takım yeni örgütlenme biçimle-

rinin dünyadaki örnekleri de ele alınarak yaratılması gerektiğini ciddi biçimde tartıştığımızı hatırlıyorum.

Burjuvazinin konseptini değiştirdiği, saldırı dozunu artırdığı, katliamlara dönüştürdüğü, mezhep savaşlarını kışkırttığı bir süreçti. Alevi ve sol camia, bu provakatif hadiselerde, mezhep veya etnik sebeplerle ortaya çıkmış problemlere meze olmaya izin vermedi. Çünkü demokratik mücadele, bu tür açmazları aşabilecek güçteydi. Türkiye'de Alevi-Sünni çatışması olmadı; Maraş, Çorum Alevi-Sünni çatışması değildi. O çerçeveye sokmaya çalıştılar ama olmadı. Sosyalist mücadelenin çok önemli bir biçimde işçi sınıfına akmaya başladığı o yıllarda, bunu başaramadılar.

Siyasi kampanyaların amaçları ve faaliyetler üzerine neler söyleyebilirsin?

1978'de yürüttüğümüz kampanya, 1977 1 Mayıs'ında başımıza gelen felaketi aşma ve partileşmeye yönelik bir adımın atılıp atılamayacağını test etme çabası olarak görülmüştü. Onun için tüm ülke düzeyinde enerjimizi ve gücümüzü devreye sokarak, "Hayat Pahalılığına, Sömürgeciliğe ve Faşizme Karşı Mücadele Kampanyası" adı altında bir kampanya başlatalım dedik. İl örgütü dışında başka insanları da içine alan bir Kampanya Komitesi kurduk ve bu komiteyi, teşkilatın genel örgütlülüğünün dışında, tepeden tırnağa yaydık. Mesela bir bölgede, teşkilatımızın devamı olan bir komitemiz varsa orada ayrıca bir de Kampanya Komitesi kurulacak. Sürdürülecek olan kampanyadan bu komite sorumlu olacak; oraya gelecek olan dokümanlardan, bildirilerden, broşürlerden ve irtibatlardan, toplantıların, korsan gösterilerin nerede yapılacağından, kampanya bitiminde yapılacak olan mitinge insanların taşınmasına kadar bu komite sorumlu olacaktı. Teşkilatın tüm üyelerinin içinde olduğu ama onun dışında başka insanların da katıldığı bir faaliyetti. O kampanya örgütlenmesi, bugünden baktığımda sağlıklı bir örgütlenmeydi, iyi bir yere evrilebilirdi. Nitekim o dönemde proletarya partisi üzerine bir iki yazı yazıldı. Bu kampanya süresince yüzlerce arkadaşımız görev aldı. Bu kampanyayla biz Türkiye'de bir atılım yaptık. 1978 bizim atılım yılımızdı, öyle düşünüyorum. Gazete satış sayımız ikiye katlandı, dergi satış sayımız üçe katlandı. İlişkilerimiz üçe katlandı ve kampanya sonunda yaptığımız mitinglerde o güne kadarki potansiyelimizin ve gücümüzün arttığını gördük.

Kampanya sonrasında değerlendirme yapıldı mı? Mesela partileşme tartışması yapıldı mı?

Kampanya değerlendirme toplantısı yapıldı ama partileşme tartışması yapılmadı. Kampanya değerlendirmesinde; bu işte başarılı olduğumuzu gördük. Bu arada hiç aksatmadan, düzenli bir şekilde yaptığımız haftalık toplantılarımıza devam ettik. Ankara Komitesi'nde olan arkadaşlarımızın hiçbirisinin, Merkez'deki arkadaşların önünü açma, onlara perspektif sunma, aşağıdan doğru iteleme tarzında bir güç ve enerjisi olduğunu düşünmüyorum. Parti konusu hep ertelendi. Parti konusunda en ufak bir konuşma olsa heyecanlanırdık ama onu ilerletecek, o sorumluluğa katkıda bulunabilecek pozisyonda değildik. Her birimiz, her an, her koşulda politik mücadelenin içerisinde, bir yandan her alanda anti-faşist mücadeleyi organize ederken öte yandan da siyasal faaliyetin günlük ihtiyaçlarını, lojistik ve pratik, belalı-belasız yanlarını organize etmeye çalışıyorduk. Bizim en büyük tartışmamız, anti-faşist mücadelenin örgütlenmesiydi. 12 Eylül'e kadar devam eden, uzun süreli tartışmalarımız oldu.

Tekoşin ayrılığı...

Tekoşin ayrılığına ilişkin neler hatırlıyorsun?

Seyfi'nin kardeşi Kasım Cengiz Hacettepeliydi. Çok da iyi arkadaşım ve dostumdu. Seyfi ile beraber o da ayrıldı, biz çok üzüldük. Seyranbağları Mahallesi'nde gençlerimiz bir toplantı yaptı; Kasım, onlara ayrılığı anlatmaya gitmişti. Tesadüfen ben de oraya gittim. Sömürgeciliği ve ayrılığı anlatacağız. Hiçbir şey konuşamadan dağıldık oradan. Kasım'ı biz çok seviyoruz, Kasım da bizi çok seviyor, hiçbir problemimiz yok. Ayrıca Tekoşin ayrılığına bugünden baktığımda çok net söylüyorum; eğer Seyfi Cengiz Merkez Komitesi'ne alınsaydı böyle bir ayrılık olmazdı. Çünkü bizden farklı söylediği hiçbir şey yoktu. Bütün hadise ondan ibarettir. Biz de biliyorduk bunu, anlatılıyordu bize. Tabii Seyfi'nin ayrılığı hoş olmadı, birbirimize karşı ne kadar tahammülsüz olduğumuzu gördük, birbirimizi ötekileştirdik, tavır alan arkadaşlarımız oldu, sıkıntılı süreçler yaşadık. Kendimizi bir biçimde test etmiş de olduk.

İl komitesi dışındaki örgütlenmeleriniz nelerdi?

Çeşitli bölgelerde komitelerimiz vardı. Ankara İl Komitesi'nden arkadaşlarımız bu komitelerle düzenli olarak toplantılar yapardı. Onlardan raporlar alır, rapor sunarlardı ama onların hiçbirisi resmi değildi. Resmi olan sadece İl Komitesi ve Merkez arasındaki ilişkiydi.

Solun tepeden bakma, güç kullanma hastalığı

Demokratik bir işleyişten söz edebilir miyiz?

Demokratik işleyişten söz edersek haksızlık etmiş oluruz. Öyle bir sürecin işlemesi için beş yüz kişilik ağın olması lazım; ki orada haklarını tüzüğe, programa uygun takip etme şansın olsun.

Mahalle çalışmaları nasıldı?

Mahalle çalışmaları en çok Süleyman Toklu'nun eseridir. Onun bu konuda çok büyük emeği vardır. Netice itibariyle her birimizin sorumlu olduğu alanlar vardı ama sonuçta hepsinden de sorumlusunuz. Süleyman'ın bir gün " tayini" çıktı İstanbul'a gitti, o alan boş kalmadı. Çok zeki ve kapasiteli arkadaşlarımızca yerini doldurmaya çalıştık. Sonuçta o çalışmayı sürdürmek zorundasınız. Onların her türlü ilişkisi devam edecek, lojistik destek devam edecek, gazete, dergi dağıtılacak, mitinglerde, korsan mitinglerde, katledilen yoldaşlarımızın protestolarında hayatı devam ettirmek gerekiyordu. Devam da ettiriliyordu nitekim. Mahallelerde çok ciddi örgütlenmemiz vardı aslında. Kampanya ile beraber bu ikiye, üçe katlandı. Bizim kitle ilişkilerimizin yaygınlaşmasıyla Devrimci Gençlik'le aramızda sıkıntılar çıkmaya başladı. Çünkü kitle bağları genişledikçe, aynı alanlarda mücadele veren insanlarla karşı karşıya geliyorsunuz. İnsanların sınırlarına gidiyorsunuz. Solun güç kullanma hastalığı ile malul olması, tepeden bakma, ötekileştirme, sorunlarını eleştiri ve özeleştiri kapsamında çözme yerine herkesin birbirine yasaklar getirmesi nedeniyle sadece Dev-Yol'la değil, diğer teşkilatlarla da sıkıntılar çıkıyordu. Onların bir mahallesinde bir sokak öteye geçiyorsunuz, sorunlar başlıyor. Kaldı ki o alanlar kurtarılmış alanlar falan da değil. Mahallelerde anti-faşist mücadele, oradakilerin ekonomik demokratik mücadelesi temelinde yürütülüyordu. İstanbul'da farklıydı belki ama Ankara'da fabrikadan mahalleye, mahalleden fabrikaya gibi bir örgütlenme faaliyeti değildi. Nasıl Antalya turizm kenti, İstanbul sanayi ken-

tiyse Ankara da daha çok hizmet üreten bir kentti. İşçi sınıfının doğrudan mahalle ya da bölgelerde söz sahibi olduğundan söz edemeyiz. Mahallelere genellikle okullardan, üniversitelerden arkadaşlarımızı gönderdik. Oralarda da mahalli önderler çıkıyordu tabii ama daha çok, mahalle dışından giden insanların önderliğinde organizasyonlar oluyordu. Mahallede oturanlar işçiler, memurlar, öğrenciler, küçük, orta esnaf ve işsizlerdi. Kategorik olarak hem siyasal iktidarla hem devletle hem kendi içlerinde, hepsinin farklı sorunları vardı ve buralarda anti-faşist mücadele tümünün ortak kesişeniydi. O bileşen üzerinde bir araya gelebiliyorduk. O bileşenle ilgili sıkıntıları bittiği zaman darmadağın oldu, kimse kalmadı. 12 Eylül'le birlikte ortada, bir türlü üyeliğe layık göremediğimiz kadrolarımız ve kadrolarımızın en yakınındaki insanlar kaldı.

Bu kadar hızlı bir hayat içerisindeyken okul ilişkilerin ne oldu? Okulu ne yaptın?

Okul ilişkilerim askıya alındı tabii ama zaman zaman bazı derslere ve sınavlara giriyordum. Eğitimim bir manada devam ediyordu. 1977 Nisan veya Mayıs'ında faşistlerin bir dizi saldırısı sonucunda, Hacettepe'den bir grup arkadaş olarak ismimiz gazetelerde çıktı. Okulu o dönemden sonra aksattık. Daha sonra sınavlara girdim, o kadar. Dolayısıyla okuldan mezun olamadım.

Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?

Üç kuruşumuzla, beş kuruşumuzla sağlıyorduk. Ailemizden gelen, çalışan insanlarımızın destekleri dışında hiçbir gelirimiz yoktu ve onunla yetiniyorduk. Aramızda muhteşem bir dayanışma vardı, biz birbirimizi çok seviyorduk. On kişi aynı evde kalabiliyor, yatabiliyorduk. Aynı tabaktan on kişi yemek yiyebiliyorduk. Birimizin cebinde para yoksa mutlaka cebine para koyuyorduk. Hiç aç kalmadık. Çok sevdik arkadaşlarımızı. Bugün düşünüyorum o güçlü sevgi ve çıkara, menfaate dayanmayan, kolektif, dayanışma ruhu bambaşkaydı. 68 kuşağından miras alınan, sosyalizme ve devrime adanma duygusu ve bunun her şeyin önüne geçmesi, her şeyimizi paylaşmamız için yetiyordu. Geçmişten en çok aklımda kalan ve beni etkileyen şey, arkadaşlarımıza olan bu sevgimizdir. Birilerinden para gelmişse gideyim de şurada kendime bir ziyafet çekeyim diye düşünemezdik. Bugün

ironi ve küçümsenerek anlatılır ama hâlâ öyle düşünmüyorum. Bu tür şeyler bugün de yarın da vicdanla beraber, geleceğimizi kurgulama ve kurmada bizi hayata bağlayan, sosyalizmin direnç noktaları, yaşayacağı, yeşereceği alanlardır. Bunlar iyi şeylerdi, güzel şeylerdi, hiç eksik olmadı.

Burası benim evim diyebileceğin bir evin oldu mu o süreçte?

Hiç olmadı. Arkadaşlarımın evinde kalırdım. Çamaşırımızı nasıl yıkardık. Hatırlayamıyorum. İnanın bana hiç aklımda yok. Bunu belki utanarak söylemek lazım, belki de iyi bir şeydir. Ama yapıyormuşuz ki, üstümüz başımız tertemizdi, paçoz, sallapati, bakımsız da değildik. Arkadaşlar arasındaki dayanışma çok güçlüydü. Öyle bir enerji vardı ki sorunların hepsini çözüyorduk. Biri benim bir sorunumu görüyor, hallediyordu; ben başkasının bir problemini çözüyordum. Beş kuruş param yoktu ama hiç aç kaldığımı hatırlamıyorum.

Devrimci harekette ataerkil zihniyet, eril duruş

Bu hızlı hayatın içerisinde gönül ilişkin oldu mu? Bu konuda kurallar var mıydı Resmi evliliğe nasıl bakılıyordu?

Aşk ilişkilerinde çok sağlıklı düşündüğümüzü, sağlıklı bir perspektife sahip olduğumuzu asla söyleyemem. Tarihimizdeki en ciddi zaaflarımızdan birisidir, Ahlakçılık ile özgürlüğü yan yana koymak ve ikisini yan yana savunmak... Ateşle barutu aynı kaba koymak ama patlamasını istememek felsefi ve tarihsel olarak ne kadar kabul edilebilir bir şey? Öyle bir açmazı, sıkıntıyı yaşadık. Literatürümüzde reddedilse bile köy kültürünün, feodal kültürün içimizde gizli ve sinsi bir şekilde ilişkileri çürüten noktada olduğunu söyleyebilirim. Bugünden bakarak hiç sağlıklı ve savunulacak bir statü olduğunu söyleyemem. Kadın erkek ilişkilerinde kafalarımızda kurduğumuz yazılı olmayan normlar vardı. Son derece tutucuyduk. Asla özgürlüğü esas alan, kadın erkek ilişkisi, aşk ilişkisi, devrim aşk ilişkisinde özgürlükçü ve sağlıklı düşünen bir noktada değildik. Feodal bakışımızı dönüştürdükçe sağlıklı ilişkiler kurmayı başarma şansımız oldu. Bütünlüğü açısından baktığımızda genellikle dönüştüremediğimizi söyleyebilirim. Özel ilişkileri gönül rahatlığıyla konuşabilme ortamımız hiç olmadı. Hem arkadaşlarımızla hem bulunduğumuz örgütlerde. Bu konular hep tabu olarak

görüldü. Örgüt içerisinde kadın arkadaşlarımız olsaydı belki farklı olabilirdi ama bizim hiçbir organımızda kadınlar yoktu. Tepeden tırnağa tam bir erkek örgütüydük. Oysa mücadele içerisinde olan sayısız kadın arkadaşımız vardı. Bütün organların en az yarısı kadınlardan oluşabilirdi, olmadı. Erkek egemen bir toplumun sosyalistleriydik. Yaşamı da buna göre düzenlerdik ve muhalefet edebilecek bir kadın örgütlenmemiz, aşağıdan gelen bir tazyik de yoktu. Keşke olsaydı. Paramparça etselerdi ataerkil zihniyeti, eril duruşu. Devrimci harekette esas olarak köylülüğün ve feodal değer yargılarının devrimci bir kılık ve kabuk içinde önümüze çıktığını, bunun da tökezlettiğini, çuvallattığını, yanlışlar yaptırdığını söylemeliyim.

Bir arkadaşınız olacaksa mutlaka teşkilatın bilgisi olurdu. Resmi nikâh önemli değildir söylemi hep vardı ama bu lafların içi boştu. Devrimcileşme, kendini aşma, sosyalist bir dünyada kadın erkek ilişkisi, aşk ilişkisi, sevgili ilişkisi bunları konuşmak bile lüzumsuz işler olarak görülürdü. Halbuki onlar hayatın yarısıydı. Hayatın yarısı olan bir şeyi siz, alıp bir kenara atıyorsunuz ve diğer yarısıyla bir gelecek tasarlamaya ve inşa etmeye çalışıyorsunuz. Yok, böyle bir şey! Olmuyordu da. Çuvallıyorduk.

Bekâret konusu önemli miydi?

Bekâreti devrimcilerin, sosyalistlerin de çok önemsediğini, tartışmasız söyleyebilirim. Çoğu alanda insanın namusu gibi algılanırdı. Tersini söyleyen ve düşünenler istisnadır. Köylülüğün egemen olduğu sosyalizm anlayışından, sağlıklı birey çıkmaz. Köylü zihniyetinden ne âşık ne de komünist olur.

Farklı cinsel kimliklere bakışınız nasıldı?

İçimizde LGBTİ bireyler olduğunu hiç hatırlamıyorum, hiç duymadım. Böyle bir konunun konuşulduğunu bile bilmiyorum. Böyle bir problemin olduğunu da bilmiyorduk ve bunlar konuşulamazdı. Eğer konuşulsaydı ve böyle bir şey olsaydı çok sağlıklı bir yerde duracağımızı zannetmiyorum. Samimi olarak söylemek gerekirse bugünkü bakışımızın yüz seksen derece zıttı bir bakışımız olurdu. İyi yaklaşmazdık, doğru bulmazdık. Hasbelkader teşkilatınızda bir tane LGBTİ bireyi olacak, sadece teşkilatınızdan değil, diğer örgütlerden de sizi topa tutarlardı. Birbirimizden farklı değildik. Aynı felsefi, siyasi, ahlaki açmazları hepimiz taşıyorduk.

Çocuk konusuna nasıl bakılıyordu?

Çocuğu olan arkadaşlarımız vardı ama çocuğun mücadeleye zararı olduğu konusunda hemfikirdik. Evliliği bile ertelemek gerektiğine dair söylemler revaçtaydı. Bu biraz hayatın zorlukları karşısında çözüm üretememekten ileri geliyordu. Yanlış anahtarla, yanlış kapılar açmaya çalışmak gibi bir şey. Zor koşullar geliyor diye aşk hayatını erteliyorsun. Nedense, ne hikmetse ve ne alakası varsa! Bir aşk yaşamanın neresi yasakla, sosyalizmle, mücadele ile çelişebilir? Evlenmeye ve çocuk yapmaya sıkıntılı bakılıyordu. Peki, işçi sınıfını örgütleyeceksiniz, mahallelerde örgütlenme çalışması yapacaksınız, evli, üç beş çocuklu insanlarla beraber yürüyeceksiniz. Onların hayatlarına dair çözümler bulacaksınız. Nasıl olacak? Bu zihniyetle profesyonellerin hayatına dair çözümler üretmeye kalktığınız zaman çuvallarsınız.

1978 Maraş Katliamı, operasyonun başlangıcıdır

Kurtuluş hareketi 1978 yılında yaşanan Maraş katliamını nasıl değerlendirdi?

1978 toplumsal mücadelenin çok yükseldiği bir yıldı. Karşı devrimin yüklendiği, elindeki tüm olanakları kullanmaya başladığı, konsept değiştirdiği, yeni projeler içerisinde olduğunu hissedebildiğimiz bir dönemdi. İşin nasıl bir yere evrileceğine dair öngörülerimiz de yeterli olmamaya başlamıştı. Karşı devrim çıtayı yükselttiği zaman neler yapabileceğini bilme şansınız yok. Sonraki yıllarda öğreniyoruz ki CIA bile işin içinde; sıkıntılı olabilecek bölgelerde faaliyet yürütüyor ve Çorum, Amasya, Sivas, Maraş bölgesinde bir mezhep çatışmasıyla ilgileniyor; dünyada kurulmakta olan neoliberal sistemin Türkiye'deki alt yapısını oluşturuyor. Bu, ancak çok güçlü olan toplumsal muhalefet ve emek güçlerinin bertaraf edilmesiyle mümkün olabilecek bir şey. Uzun vadeli bir plan içerisinde oldukları belli, nitekim öyle de yaptılar.

Bu alçakça kıyıma karşı tüm devrimciler harekete geçti. Kampanyalar yapıldı, çeşitli faaliyetler yürütüldü. *Kurtuluş* dergisi özel sayı çıkardı. Basın Yayın'dan bir arkadaşımız Maraş'a gitti, bütün *Kurtuluş* gazetesi Maraş'ı anlatacak şekilde çıktı. Ama işler artık boyumuzu aşmaya başlamıştı. Altından kalkılamayacak bir ortam oluşmaktaydı. Bu işin üstesinden nasıl gelebiliriz

ve buna karşı nasıl bir örgütlenme yapmalıyız? Mevcut örgütlenmemiz yetmiyor. Her alanda direnişler, anti-faşist mücadeleler yapıyoruz ama bunu başka bir şeye evirebilir miyiz, nasıl bir anti-faşist mücadele yapabiliriz? Bu konuda teşkilatın tümünde tartışmalar vardı; ancak sınırlı kaldı. Örgütlenmenin büyütülmesi, yaygınlaşması konusunda bu kadar ürkek davranmak ne kadar akıllıcaydı? Hâlbuki zihinsel olarak böyle bir şeye hazırdık.

Maraş katliamı ve arkasından gelen sıkıyönetimle birlikte o güne kadar olan solun yükselmesi duruyor ve bir müddet sonra da gerilemeye başlıyor. Bu olayın bir dönüm noktası olduğu konusunu sen nasıl değerlendiriyorsun?

1978 Maraş Katliamı, operasyonun başlangıcıdır. Öte yandan halkın çok sarsıldığı, kendilerini ne tür bir akıbetin beklediğini ve ne tür sorunlarla karşılaşabileceklerine dair ciddi biçimde sorgulamasına yapmasının da yolunu açmıştır. Muhalefet ve demokrasi cephesi açısından düşündüğümüzde böyle bir sorgulama doğal olarak insanları mücadelede daha temkinli, daha tedbirli daha ölçülü davranmaya itiyor. Bunun ciddi sonuçlarını gördük. Toplumsal muhalefet hızlı bir şekilde artarak sokaklara akmak yerine, azalmaya başladı. Bu azalma 12 Eylül'e geldiğimiz günlerde artık üst seviyedeydi. Kitlesel direniş ve mücadelede yorgunluk noktasına gelmiş bir öncüler ekibi ve ne yapacağını, işin içinden nasıl çıkılacağını bilemez hale gelmiş bir geniş bir halk kesimi vardı ortada.

İnsanlar bir program, ülke çapında anti-faşist cephe örgütlenmesi, bir demokrasi mücadelesi örgütlenmesi göremiyordu. Bunu destekleyici, ilerletici önlemler yerine aynı safta olması gereken sosyalist örgüt ve grupların giderek birbirlerinden uzaklaşması gerçeği vardı. Sosyalistler arasındaki dayanışmanın artması gerekirken azalması, birbirleriyle daha çok boğuşur hale gelmeleri, toplumsal mücadelenin yeniden yükselmesini, canlanmasını ilerletecek kanalları yaratabilmemizi engelledi. Maalesef böyle bir dönemdi. Planlı ve vahşi saldırıların, uluslararası tekellerin, neoliberalizmin tüm dünyada uygulaya geldiği yeni konsept olduğunu göremedik. Bu körlük bize ağır bedellere mal oldu.

Maraş Katliamı ve arkasından ilan edilen sıkıyönetimin bir darbenin ayak sesleri olduğu görüldü mü?

Maraş katliamının ardından o günkü yayın organlarımızda, gidişatı "freni patlamış araba, yokuş aşağı gidiyor" şeklinde analiz ediyorduk. Maraş'ın da karşı devrimin planladığı darbenin ilk adımı olduğunu yazıyorduk. Sağ-sol çatışması, mezhep çatışması değildi olanlar. Faşizme karşı mücadele şiarını yükseltmek gibi söylemler arttı. Ama insanların muhalif hareketlerden uzaklaşması çok daha hızlı oldu. Bu bir kırılma noktasıydı. Burjuvazi on ikiden vurmuştu. Katliamın halk üzerinde ciddi etkileri oldu. Kitlelerle devrimcilerin bağını zayıflattıkları bu sürecin, ideolojik alt yapısını da oluşturmaya başlamışlardı; psikolojik savaşın, özel harbin tüm varyasyonları devredeydi. Gazetelerde, televizyonda sosyalistlerin aleyhine geliştirilen propagandaların sınırı yoktu.

1979 yılında yapılan ilk konferansın temel sorunu neydi? Örgütsel planda hangi kararlar alındı?

Ben o konferansa katılmadım. Ankara'dan bir arkadaşımız katıldı. Onu da Merkez tayin etti. Konferans deyince, elli üyenin fikirleri ve temsilcileriyle temsil edildiği ya da aşağıdan yukarıya seçilen temsilcilerin gönderildiği, delegeler ile yapılan bir konferanstan söz etmiyoruz. Merkez Komite'nin yanına üyelerden üç beşini daha alarak yapmış olduğu bir tartışma pozisyonu... Konferans gündemine ilişkin görüş ve düşüncelerimizin alınması gibi bir şey olmadı. Her şey çok illegaldi(!) yani. Üyeler bile duymamalıydı. Doğrusunu söylemek gerekirse o konferansın hayatımızda herhangi bir şeyi değiştirdiğini hatırlamıyorum. O zaman bu konferansın, bizim önümüzü açacak, görevlerimizi, örgütlenmemizi ilerletecek bir işlev görmediğini, sanki birisinin zorlaması ile yasak savmak kabilinden bir formalitenin yerine getirilmesi amacıyla yapıldığını düşünüyorum. Doğan Tarkan İl Komitesi toplantılarına arada katılır ve her fırsatta, Ankara'yı çok kayda değer bulmadığını hissettirirdi. Ankara teşkilatının, sınıf ile olan hukuk ve ilişkilerinde de ciddi bir performansı olmadığını anlatır ve bunu rencide edici şekilde söylerdi. Biz de öyle olmadığını anlatmaya çalışırdık. Merkez'dekilere olan hıncını bizden çıkarmaya çalışırdı sanki. D. Tarkan ve diğerleri arasında "tüm gücümüzle işçi sınıfına gidelim-gitmeyelim" tartışmasından kaynaklı bir toplantıydı bu konferans. İşçi sınıfının devrimdeki rolünü tartışmamakla beraber, anti-faşist mücadelenin sokak, mahalle ve iş yerlerindeki boyutunun ertelenebilir olmadığını savunuyorduk. İşçi sınıfı içine bütün gücümüz-

le gitmek, bu görevi yok saymak olmamalıydı. Anti-faşist mücadelenin, sınıf mücadelesinin bir parçası ve aslında işçi sınıfının kendi görevi olduğunu, zaten yapılabildiği kadarıyla öyle yapıldığını düşünüyor, bunu savunuyorduk. Bugün de hâlâ öyle düşünüyorum. Sadece fabrikalara gidip işçi komiteleri, sendika komiteleri örgütleyerek o günkü hayatı anlama, sorunları çözme şansımız yoktu. Bunların konuşulacağı bir konferans oldu ama konferanstan iyi çıkılmadı. Doğru noktalarda ve perspektiflerde buluşarak çıkılmadığını biliyorum. Ondan sonra da Doğan ile örgüt arasında problemler artarak devam etti.

O konferans sonrasında Karadeniz'de ve İstanbul'da genel olarak öğrenci gençlikten alınarak işçi sınıfına yönlendirilmiş militanlar var mıydı? Ankara'da da böyle oldu mu?

Ankara, Türkiye'de en güçlü olduğumuz yerdi. Kitlesel olarak da, kadro açısından da, faaliyetlerimizin organizasyonu ve yürütülmesi açısından da en güçlü olduğumuz şehirdi. Zaten çok sayıda arkadaşımız mahalle ve fabrika çevrelerinde pratik faaliyet yürütüyordu. D. Tarkan'ın söylediği daha başka bir şeydi. Biz o konuda bir türlü anlaşamadık. Niye öyle olduğunu doğrusu bilemiyorum ama D. Tarkan'ın söylediği gibi olmadı hiçbir şey. İstanbul'da, Doğan'la birlikte örgüte dahil olan bazı arkadaşlar dışında, Merkez'in çoğunluğunun görüşleri doğrultusunda kararlar alındı. Daha çok kadroyu fabrikalara işçi olarak göndermekle Türkiye'de bir şeyin çözülemeyeceğini, işçi sınıfı mücadelesinin böyle bir şey olmadığını görmüş olduk. Bilincin dışarıdan aktarılması esprisi bu anlama gelmiyordu. İşçi sınıfına ulaşmanın bin türlü yolu vardı. Fabrikada çalışan mühendisler, yöneticiler, sınıf bilinçli işçilerle ulaşılabildiği gibi mahalleden, köyden, akrabalarından da ulaşılabilirdi. Üç tane kadroyu "işçileştirmek" yerine, mahalleden kurulacak küçücük bir ilişki ile üç yılda kurulabilecek diyalogu sağlayabilirdin. Büyük bir fabrikada çalışan iki iyi ustayı ya da bir tornacıyı, iyi kaportacıyı, mahallende, apartmanında, iş yerinde veya bir sosyal faaliyette örgütleyebilirdin. Mitingde, eylemde kuracağın ilişki daha farklı, daha sağlıklı olur. Arkadaşlarımızın bir kısmı gençliği küçümsüyordu. Gençlik son derece duyarlı ve ataktı. Mücadele alanlarında hayatlarını kaybediyorlardı. Trafik kazasında değil mücadelede düşüyordu bu gençler. Gençlik, masum ama bir o kadar çevik, enerjik, atılgan, algılaması güçlü, çok rahat taraf ola-

bilen konumdaydı. İşçi sınıfı mücadelesine engel olduğunu düşünmek, kabul edilebilir bir şey değildi. Anti-faşist mücadelenin, fabrika örgütleri yaratma pratiğine engel olduğunu düşünmek de kabul edilebilir bir şey değildi. Öyle de olmadı zaten; olsaydı tarih onu haklı çıkarırdı. Dolayısıyla o konferans bizim için bir anlam ifade etmedi.

1979'da Merkez Komite üyelerine yönelik operasyon hakkında ne söyleyebilirsin?

MK'deki arkadaşlarımızın evlerini bastılar, topladılar ve bıraktılar. Bizim "illegal" diye düşündüğümüz, kadroların bile bilmediği evlerin hepsinin polis tarafından bilindiğini öğrenmiş olduk böylece. Olayın ne olduğunu anlayamadık bile. Daha sonra arkadaşlar anlattılar. Irak'ta Kürt örgütleri arasındaki bir çatışmada aracı olmak ve çatışmayı bitirmek için sanıyorum Ali Demir'in devrede olduğu esnada, takip ederek bizimkilere ulaşıldığı söyleniyor. Böyle bir operasyonu "Bu hadisede nesiniz?" sorusuna cevap bulmak için yapıyorlar. O nedenle toparlıyor ve bırakıyorlar zaten. Sadece Mahir'i bir gün tuttular, diğerlerini götürmediler bile. Mahir'i de ertesi gün bıraktılar. Biz sonrasında bunları konuşmadık ve yaşam, aynı biçimde devam etti. Evler bile değiştirilmedi. Tedbirler almak lazım diye konuşuldu ama örgütsel anlamda bizi sarsan bir şey hatırlamıyorum. Biz legal yaşamımıza devam ettik. Yurttan mahalleye, mahalleden İMO lokaline, İMO'dan Ali Demir'le toplantıya derken aynı sistem devam etti.

Sıkıyönetim ilanından sonra pratik faaliyetler zorlaştı mı?

Zorlaşmadı, geri adım da atılmadı. Çünkü geri adım atma şansımızın olmayacağı bir mücadele vardı sokakta. Sıcak mücadele öylece devam ediyordu. Sıkıyönetim olmuş-olmamış, yapılmış-yapılmamış çok önemli değildi. Daha fazla hasarlar oluyordu, polis daha fazla saldırıyordu ama geri çekilme, ciddi tedbirler alma olmadı diye hatırlıyorum. Biz zaten devrim yapacağız, sıkıyönetim olsa ne olur ki? İllegal bir örgütün adabına uygun şeyler yaptığımızı söylersem yalan olur. 12 Eylül'de burjuvazinin o kadar güçlü olmadığını fark ettik. Açık yapılı örgütlenmemize rağmen bizleri kuşatamadığını, kendi zaaflarımız nedeniyle verdiğimiz açıklar dışında, fazla çözemediklerini gördük. Sıkıyönetim de 12 Eylül'ün hazırlık provasıymış zaten.

Hiçbir "devrimci gerekçe" Ahmet Özer arkadaşımızın ölümünü aklayamaz, tıpkı Şevki'nin ölümünü aklayamadığı gibi

1980 yılının bahar aylarında Dev Yol'la Kurtuluş arasında yine bir çatışma yaşandı, bu olayları anlatabilir misiniz? Sol içi şiddete yönelik ne düşünüyorsun?

Aslında dünya sosyalist hareketinde, bizdekine benzer tarzda bir sol içi mücadele fazla yok. Dersler alabileceğimiz kaynaklara sahip değiliz. Bu tür olayların, dünyada en sert biçimde cereyan ettiği ülkelerin başında geliyor olabiliriz. Bizim memleketimizde "Devlet malı deniz, yemeyen domuz" diye bir atasözü vardır, dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir atasözünün olduğunu zannetmiyorum. Veya "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın", "Her koyun kendi bacağından asılır", "Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demek lazım" atasözleri için de aynı şey geçerli sanırım! Biz böyle bir kültürün içinde nefes alan insanlarız. Genlerimizde, hukukumuzda, ilişkilerimizde var.

Demokratik kültür, demokratik düşünme tarzı oluşturduğumuzu söyleyebilir miyiz? Politik tarihimizde İttihat Terakki, sonrasında da Kemalizm ve militarist modernleşme var. Böyle bir mirasın içinden çıktık. Biz böyle bir halkın çocuklarıyız. Köyümüzde de mahallemizde de okulumuzda da bu yarı feodal, antidemokratik kültürle harmanlandık. Öğretmenimizden, işyerindeki ustabaşımızdan ya da ebeveynlerimizden demokratik kültür adına bir şey öğrenmedik. Çocukluğumuzdan itibaren sopayla eğitildik, hatta sopanın cennetten çıkma olduğunu dillendirdik. İlişkilerimizin son derece antidemokratik şekillendiği ve kapitalizmin yukarıdan aşağıya inşa edildiği bir tarihimiz var. Bu toplum, kendi iç dinamikleri ile burjuvazi ve proletaryasını şekillendirmiş değil. Doğal olarak İttihat Terakki'den, Osmanlı'dan devraldığımız milliyetçi, şoven, ırkçı, dinci kültürlerin motor güç oluşturduğu bu tarihin izlerini taşıyoruz. Sosyalist olan arkadaşlarımızın hiçbirisi gökten zembille inmedi. Hepimizin babaları, anaları, dedeleri, öğretmenleri vardı; onlardan öğrenerek geldik. Öğrendiğimiz şeyler, bize yeni nefes alanları, enerji alanları, demokratik kültür alanları açacak kalibrede değildi. Onun yerine despotizmin egemen olduğu bir zihniyetle şekillendik, o zaafları bağrında taşıyan insanlar olarak devrimci ve sosyalist olduk.

Engels'in *Tarihte Zorun Rolü* kitabını okuduğumuz zaman, oradaki "zor" kelimesinden elindeki sopayla istediğini hizaya sokabilmeyi anladık. Oysa sözü edilen "zor" öyle bir şey değil, çok daha başka bir felsefi ve ideolojik kavram. İttihat Terakki'den, Kemalizmden sorunları sopayla çözme kültürünü devraldık. Sovyetlerden, Çin'den de sosyalist kamptaki problemleri güçle çözme kolaycılığını almıştık. Biz Afganistan'ın işgalini kınıyor, "Afganistan'ın iç dinamiği her şeyi belirlemelidir" diyorduk. Ama diğer taraftan da oradaki insanların yaşamlarına, kültürlerine yönelik saldırıları hoş görüyorduk. Onlar da hak ediyor gibi yaklaşımlarımız vardı. Tersini söylersek yalan olur. İçinden geldiğimiz ve etkilendiğimiz kültür bizi, birleştirmeye değil ayrıştırmaya itiyordu. Sosyalizmi tartışırken ve yorumlarken bile aynı cümleyi farklı algılamak ve yorumlamak zorunda gibiydik.

Devlet, demokrasi, emperyalizm, faşizm tartışmalarını hatırlayalım. Bunlar yüzünden ne tür kıyametler koparttığımızı, birbirimizi boğazladığımızı da. Askeri diktatörlük mü, faşizm mi? Çok mu önemliydi bunlar? Birbirimizi boğazlamamızı gerektirecek ne vardı? Ben askeri diktatörlük diyorum, sen faşizm diyorsun ama aynı adamlar tarafından sopa yiyoruz, aynı adamlar dövüyor ikimizi de. Bunu popülizm olsun diye söylemiyorum; bir realite. Tarihsel geçmişimizde demokrasi kültürünü sindirememiş bir toplum olduğumuz, burjuvazinin bile kendisini demokratik bir şekilde aşamadığı, kendi örgütlenmelerini yaratamadığı bir realite. Feodal kültürün ülkenin tüm damarlarına yayıldığı ve hayatın içine sindiği bir ülkenin devrimcileri, sosyalistleriyiz. Doğal olarak birbirimize karşı hoşgörülü olma, düşmana karşı yan yana durma, birlikte örgütlenme, destek olma konusunda çok haksızlık ettik. Adil olmadı, iyi şeyler olmadı yaptıklarımız. Bu süreçlerde birbirimize hayatı zehir ettik. 1980 yılında, 15-16 Haziran'dan önce sanıyorum, bir kampanyamız vardı. Antalya'da Sabahattin arkadaşımız öldürülmüştü. Bir şekilde Ankara'ya yansıyor. Ankara'da dergilerde yazılar yazılıyor, sonra karşı yazılar yazılıyor ve Kurtuluşçulara, Ankara'da, bir gün boyunca siyaset yaptırmama kararı alınıyor. Hakkımızda birileri karar almış ama bizim bundan haberimiz yok. Arkadaşlarımız okullara, mahallelere gidince ciddi saldırılara maruz kalıyor. Daha sonra "Eğer demokratik mevzilere gelmeseydiniz bu işi kapatacaktık ama mademki geldiniz ve direndiniz, bundan sonra cezayı üç güne çıkarıyoruz" diye karar alıyorlar. O üç gün sırasında, arkadaşlarımızdan bir grup SBF'ye gidiyor, köprünün al-

tından çıkar çıkmaz ateşle karşılaşıyorlar, çatışma oluyor. O arada Şevki Kobal adlı bir arkadaş vuruluyor. Dünya iyisi bir devrimci ölüyor orada. Bunları anmak bile aslında yürek burkucu. Siyaset yasağı uygulayacağız diye ertesi gün okulları ve yurtları işgal ediyorlar. Öyle olmuyor tabii.

Bugün olsa üç gün okullara gitmeyelim diye düşünürdüm; ama öyle olmuyor. Nitekim öyle olmadı, biz yine her yere gitmeye çalıştık. Ertesi gün Hacettepe'ye geldiğimizi hatırlıyorum. Hacettepe'nin altındaki asistan lojmanlarından arkadaşım Kubilay Döşeyen'le beraber çıktık, Hacettepe Yurdu'na gidiyoruz. Tanımadığımız yüzlerce insan var; abartmıyorum, içlerinden geçiyoruz. Orayı işgal ettiklerini anladık ama geri dönme veya başka bir şey yapma şansımız yok. Bizim Yurt'a yürümemiz lazım. Yurt'a kadar yürüdük ve hiç birisi yanımıza gelmedi. Doktor Kubilay'la Yurt'a vardığımızda, oraların da işgal edilmiş olduğunu gördük. Ben ve Kubilay, elimize aldığımız sopalarla Dev-Yolcu gençleri uzaklaştırmaya çalıştık. Ellerinde silah var, elleri titriyor, üzerine gidince geri çekiliyorlar. Korkudan değil elbet, yapılan iş akıl ve mantığa sığmaz bir şey olduğundan. Nitekim biz de üzerlerine fazla gitmedik, döndük. Elinde silah olan çocuklar tanıdıktı. Antifaşist mücadelede sıkı iş birliği yaptığımız gençlerdi. Bizi oracıkta vurabilirlerdi, vurmadılar. Bizim yaptığımız da cesaretten çok aptallıktı, aklıselimi kaybetmekti. Haber gönderdik, arkadaşlar geldi, onlar da Yurt bölgesini terk ettiler. Nasıl bir çözüm buluruz, diye düşünürken Yurt'tan da ayrılmadık. Aklımızdan saldırıya uğrayacağımız geçmiyor. Ne kadar yanlış düşünmüşüz. Hava kararınca birileri Yurt'un önünü taradı ve Ahmet Özer arkadaşımız öldü. Zifiri yoksul bir ailenin tek çocuğuydu. Hiçbir devrim o ölümü aklayamaz, tıpkı Şevki'nin ölümünü aklayamadığı gibi.

Bu kadar çapsız ve kapasitesiz olmamızın bedelini yakın zamanda ödeyecektik. 12 Eylül hızla geliyordu. O olayda, ondan fazla kişi yaralandı arkadaşlardan. Daha fazla insan da ölebilirdi. Gece vakti, yapılacak hiçbir şey yok. Okullara, mahallelere gitmeyelim demedik, gittik hepsine. Keşke gitmeseydik. Her türlü riski göze aldık. Ondan sonra ölümler olmadı ama ciddi sıkıntılar oldu. Birkaç gün sonra da"Cezalandırmayı bitirdik" diye açıklama yaptılar. Çok gergin bir ortam vardı. Bu tarihsel dönemi çok kötü bir şekilde yaşadık. İnanılır gibi değildi. Ferasetini, öngörü ve hoşgörüsünü yitirmiş, iddialı insanlar olarak dönüp baktığımızda şizofrenik bir durumda

olduğumuzu düşünüyorum. Ondan sonra da bunları konuşabilecek, tartışabilecek ortam olmadı. 12 Eylül geldi.

Üç bağımsız aday: Parlamentoyu da devrim mücadelesinde kullanmak

1979 yılındaki kısmi senato seçimlerinde, Kurtuluş'un üç bağımsız senatör adayı vardı. Nasıl bir seçim faaliyeti yürüttünüz?

Boykot yerine, parlamentoyu da devrim mücadelesinde kullanmak gibi bir mantığımız vardı. Dev-Yol boykot demişti, Ertuğrul Kürkçü'nün *Kurtuluş* dergisinde boykot üzerine müthiş bir yazısı çıktı. Seçimleri siyasi mücadelenin bir arenası olarak kullanmak ve sunduğu fırsatları sonuna kadar değerlendirmek düşüncemiz vardı, o konuda iyi eğitildik. Recep Cüre İstanbul'da, Mehmet Baklacı Samsun'da, Abdullah Akın da Antalya'da bağımsız senatör adayımızdı. Biz Şaban İba ile birlikte, Antalya'da, iki ay boyunca seçim kampanyası yürüttük. Ondan kısa bir süre önce ciddi bir hastalık geçirdim. Ankara Tıp'tan arkadaşımız Sedat, üç gün hastanede başımda bekledi. Ağır kanamalı dizanteri geçiriyordum. Hayatımın en sıkıntılı günleriydi. Bu güzel insan, Sedat arkadaşım, hiç aklımdan çıkmaz. Hemen sonra, daha iyileşmeden böyle bir kampanyayı yürütmek üzere Antalya'ya gittim. Antalya'da iki ay kadar kalıp neredeyse bütün kazalarını, köylerini dolaşıp propaganda faaliyeti yürüttük. Antalya'ya ilişkin tespitler biraz farklıydı. O nedenle beklediğimiz sonucu aldığımızı söyleyemem. Gücümüzü abarttığımızı gördük. 3500 civarında oy aldığımızı hatırlıyorum. Bir mitinge 5000 kişinin katıldığı düşünülürse bütün Antalya'dan üç bin beş yüz oy almamız düşündürücü. İnsanlar mitingimize katılıyor ama bize oy vermiyorlardı. Parlamento, halkın umudunu tüketmiş olduğu bir kurum değildi. Ayrıca sunduğumuz alternatifler de yeterince inandırıcı değildi. Hiçbir sonuç alınamayacağını ve seçilemeyeceğini bile bile insanların oy vermesi farklıdır. Seçilebilirlik esprisi halkımız için önemliydi. O kampanyayı çok sağlıklı, diri, çok canlı yürüttük. Ama abartıldığı kadar yaygın, kökleri derinliklerde olan ilişkilerimizin olmadığını da gördük.

Necdet Adalı'nın idamını protesto

12 Eylül'e kadar Emniyet, gözaltı, tutuklanma gibi bir olayla karşılaştın mı?

Hacettepe'de çok fazla jandarmaya gittiğimi biliyorum ama onun dışında hiç Emniyet deneyimim olmadı. Jandarmada oldu. Çünkü bütün kavgalarda bir şekilde alınıp götürülüyorduk ve çok sık kavga oluyordu.

12 Eylül'ü nerede karşıladın?

Bir askeri diktatörlüğün geleceğine dair dergilerimizde yazılar çıkmıştı. Hatta ben Sinop ve Ayancık'a gittim, "Askeri diktatörlük nedir, ne değildir?" anlatmak için. Metin Ayçiçek'in hazırladığı "Sosyalist Ahlak, Devrimci Tavır, Eleştiri ve Özeleştiri Üzerine Notlar" var, işlediğim bir konu da buydu. O dönem benim de askeri diktatörlük ve onun hayatımızda neler yaratacağına ve faşizmden farklılıklarına dair, çok derin bilgi ve öngörülerim olduğunu söylersem yanlış olur. Yüzlerce insan katılmıştı o seminerlere, bildiklerimizi anlattık.

12 Eylül'ü Ankara'da karşıladım. Bir arkadaşımızın evinde İl Komitesi toplantısı vardı. Evinde kaldığımız arkadaş sabah uyandırdı, darbe olduğunu söyledi. Yapacak hiçbir şey yok, kaldık orada ama bize hemen ulaşamayacaklarından emindik. Bir süre sonra, sokağa çıkma yasağını geçici olarak kaldırdıkları zaman evlerimize dağıldık. Süleyman, Ankara'dan İstanbul'a giderken evini boşaltınca, Ankara Komitesi'nden cevval ve yürekli, yeni evli başka bir arkadaşımla onun çıktığı eve taşınmıştık. Bu kadar öngörüsüzdük yani...

O evi değiştirmeye sonra karar verdik. 8 Ekim'de Necdet idam edildi. Buna karşı tutum almak lazım diye düşündük. Zaten kuşlama, pankart, korsan gösteri vs. gibi işlere devam ediyorduk. Daha ileriki günlerde gündeme gelen geri çekilme tavrı, henüz ortaya çıkmamıştı. Anti-faşist örgütlenmeye dair tartışmalarımızı, cuntaya karşı nasıl evirebiliriz diye tartışmaya başladık. Kafamız karışık olsa da her türlü mücadeleye, zihinsel olarak hazırdık. Kadrolara da öyle anlatıyoruz. Okullarımıza, evlerimize gitmeyi sürdürüyoruz ama bu arada burjuvazi, yeni duruma uygun örgütlenmeye devam ediyor. Belli ki daha önce pek hazırlıklı değiller. Dernekleri kapatıyor, istihbaratı yeniliyorlar. Onun için başlangıçta, Eylül-Ekim sürecinde çok ciddi bir saldırı ve operasyon olmadı zaten. Sanki hiçbir şey olmayacakmış gibi bir ruh halindeydik, biz bu işin altından kalkarız inancını taşı-

yorduk. Arkadaşlarımıza ve kendimize çok güveniyorduk. Necdet'in asılması gündeme geldi. Toplantılarımız devam ediyordu, bir kısım arkadaşımız o ara İstanbul'a aktarıldı. Evlerimizi bile değiştirmemiştik. Necdet için yapmayı düşündüğümüz çok ciddi şeyler vardı. Yapmayı düşündüğümüz şeylerin tamamı engellendi. İyi ki engellendi ama bunu bugün söylüyorum; o gün çok üzülmüştük. Nereye varacağını hesaplamadan, bilmeden hazırlıklar yapıyorduk. Necdet'in hesabının mutlaka sorulması gerektiğini düşünüyor ve buna dair çaba içerisinde olmak istiyorduk. Onu durdurdular, bu konuda kesin talimat geldi. Sıkı işler yapabilecek ekiplerimiz, teşkilatımız hâlâ var. Herkes de öfkeli, daha sopayı yememişiz, hıncımız ve öfkemizde bir azalma yok. Süratle, yapacağımız şeyler engellendi. Necdet asılınca gösteriler yaptık, eylemler yaptık, pankartlar astık, o kadar.

12 Eylül'e karşı birlikte hareket etmek üzere başka siyasetlerle görüşmeler oldu mu?

Oldu ama hiçbir sonuç çıkmadı. Daha önce söylediğim nedenler, bu görüşmelerde de geçerli oldu.

12 Eylül gelmeden önce yurt dışına çıkarılan arkadaş oldu mu?

12 Eylül'den önce olmadı. O tür düşünceler vardı ama henüz hazırlıklar yoktu.

Darbe karşısında geri çekilme politikası

Geri çekilme kararı nasıl alındı, uygulamalar ne oldu? Bu dönemde neler yaşadınız?

Necdet'in idam edilmesinden sonra, propaganda, gösteri, pankart asma, yazılama vs. işlerine bütün gücümüzle asıldık yine. Geri çekilme kararı, Ankara'daki ilk operasyondan sonra yazılı bir şekilde geldi. O operasyonda ciddi kayıp vermiştik ama polisin doğrudan bize yönelik bir operasyonu değildi. Dev-Yol operasyonu yapmışlardı ve tabiri caizse ağızları kulaklarındaydı. Onları bitirdikten sonra kendilerince, problemin çoğunu çözmüş oluyorlardı. Sanıyorum onlara saldırırken Ankara Komitesi'nden iki kişi ve teşkilata üye olmayan ama aslında üye olması gereken, ciddi sayıda insanı bir gecede gözaltına aldılar. Onun üzerine geri çekilmenin elzem olduğu ve

geri çekilmenin nasıl olacağına dair bir çalışma yapıldığı söylendi ve daha sonra bu konuda bir yazı yazıldı. Geri çekilme bize, "Süreç çok kötüye gidiyor, askeri diktatörlük her alanda bütün teşkilatları imha etmeye yönelik bir çaba içerisinde, bizim de bu süreci en az hasarla atlatıp yeniden mücadeleye dönebilmemiz için bir takım tedbirler almamız gerekiyor. En az hasarla atlatabilmenin yolu geriye çekilmek. Yani açık savaşmak, açık mücadeleye girişmek, açık propaganda faaliyeti yürütmek, açık siyasi faaliyet yapmak yerine kendi kabuğumuza çekilmek ve örgütü korumak" diye anlatıldı. Geri çekilme siyasi faaliyet olmadan nasıl olur? Elli yüz insanı saklayıp, evlere koyup birkaç sene beklemek mi yoksa bu arada gene faaliyete devam etmek mi? Geri çekilmek kendimizi burjuvaziye unutturmak anlamına mı; yoksa örgütsel olarak kendimizi siyasi polisten gizlemek ama bu arada, düşüncelerimizi, ideolojimizi de anlatabilmek anlamına mı geliyor? Bunun için işçilere, yanı başlarında olduğumuzu, mücadeleye devam ettiğimizi anlatmak gerekmiyor mu?

Bu geri çekilme sürecinde, çok ciddi biçimde canı yanan arkadaşlarımız olmuştur. Onların acılarına dair söyledikleri her türlü sitem, her türlü yakınma ve eleştiriyi kabul etmek gerekmektedir. Çünkü çok ciddi derecede adaletsizlik ve haksızlıklar yaptık bu dönemde. Zaten belimizi doğrultamayışımızın sebeplerinden birisi de budur. İlk ve ciddi kırılma noktasıdır bu. Aramızda var olan, daha önce söylemeye çalıştığım, dostluk, dayanışma, fedakârlık ve güven duygularının çok ciddi bir sınavdan geçtiği ve başarısız olduğumuza dair önemli göstergelerin ortaya çıktığı günlerdi. Bu kararın uygulanmasında kalbimizin kırılması, sevgimizin zedelenmesi, dayanışma ve güven duygularımızın aşınması gibi sıkıntılar ortaya çıktı.

Onun için geri çekilme politikasındaki temel motif, teşkilatın aslında ne yapabileceğini, ne yapmak istediğini bilemediğini, işin üstesinden nasıl geleceğine dair kendilerine güvenlerinin olmadığını gösteriyordu. Çözüme, daha çok yoldaşı ortak ederek bir arayışa girmek yerine, daha çok insanı bu işin dışında tutmak gibi güya güvenlikçi tedbirler alınıyordu. Teşkilatın imkânlarını sınırlı sayıdaki insanın kişisel ferasetine, tasarrufuna bırakmak gibi öngörüsüzlükler vardı. Sıkıntılı ve zor zamanlarda bu tür kararların verilmesinin normal olduğunun anlatıldığına şahit olduk. Kendisini teşkilatla ifade eden, özdeşleştiren, onunla anlamlandıran ülke çapında yüzlerce arkadaşımızın, çaresizlik içerisindeki çığlıklarına vicdani olarak, örgütsel ola-

rak, siyasi olarak yeterli cevabı verebildiğimizi söyleyemem. Veremedik ve bunun sonucu olarak değişik ortamlarda, değişik zamanlarda arkadaşlarımızın gösterdikleri tepkilere tanık olduk.

Doğrusu geri çekilme politikası, zaten sınırlı sayıda olan teşkilat mensubunun kısmen korunması, kısmen de belli olmayan bir tarihe kadar kendi başlarının çaresine bakması biçiminde bir reçeteyle, dehşetli sıkıntı yarattı. Herkes durumu bu kadar net görme ve yaşama şansına sahip olamadı. Bunlar günlük hayatlarda ortaya çıktı. Mesela çok vahim bir olaydır, Süleyman Toklu yakalandı, eşi küçücük çocuğu ile birlikte ortada kaldı. Beni yaralayan, yüreğimi yakan bir örnek olduğu için söylüyorum. Ortada kaldı ve ona sahip çıkmak, onu bir yerlere yerleştirmek, bir hayat sunmak, yanında olmak, desteklemek gibi bir çaba yerine, cebine yol parası bile vermeden ailesinin yanına gönderdik ve bir daha hiç aramadık, sormadık. Bunun hiçbir tarih kitabında, devrim kitabında, devrimci romantizmde, devrimci ahlakta, sosyalist demokraside, sosyalist sistemde açıklanabilir yanı yok. Bu ve buna benzer olaylar kronikleşti. Haksızlık ve adaletsizliğin hasarını tamir yollarını bulamadık. Karşılaştığımız sorunların büyüklüğüne uygun adaletli bir çaba gösteremedik. Yıkılan, üzülen, canı yanan yoldaşlara gereken desteği, sevgiyi aktaramadan politik hayatı sürdürmek gibi bir yola girdik ve bunun sonuçları çok acı oldu. Bir daha toparlanamayışımızın esas nedeni de öz itibariyle burada yatar.

Geri çekilme politikası bütünlüklü, sonuçları belli olan, nereye varacağı belli olan bir politika değildi. Dediğim gibi arkadaşlarımızın ferasetleri ve maharetleri ölçüsünde yol alınabiliyordu. Kendilerinin de açmazlar içerisinde oldukları bilinciyle yaptıkları bir faaliyetti. Bunu nispeten tolere edebilecek bir hoşgörüye de sahiptik aslında. Ama bu hoşgörü sınırlarının çok ötesinde bir durumdu. Dayanışma ve adalet duygumuz zedelenmişti. Bu konuda örgütümüzün iyi bir sınav vermediğini, iyi bir önderlik yapılmadığını çok net bir şekilde söyleyebilirim. Bu duruma, sorumlu siyasal pozisyonda olan arkadaşların davranışları ve söylemleriyle insanlar bizzat şahit oldu. O nedenle "Siz öyle düşünüyorsunuz ama öyle değil, böyleydi" deme hakkı yok kimsenin. Nitekim bugün her şey ortada; gizleyecek bir şey yok.

12 Eylül'den sonra Hacettepe'den bir arkadaşımla nişanlandım. Kasım ayında, Ankara'da Celal Polat'ın da aralarında olduğu, ciddi sayıda arkadaşımızın yakalandığı ilk operasyonda nişanlım da yakalananlar arasındaydı.

Bir kadın mühendisin evinde kalıyordu o zaman. Ben de Ayrancı'da bir arkadaşımın evinde kalıyordum. Nişanlanalı bir ay olmamıştı, 12 Eylül geldikten sonra nasıl böyle bir şey düşündüğümü bilemiyorum. Kendime en çok kızdığım kararlarımdan birisidir. Ama gönül ferman dinlemedi. Keşke nişanlanmasaydım ve sevgili arkadaşım benim yüzümden vahşi işkencelere maruz kalmasaydı. Bildiği her şeyi söylese bile işkenceden kurtulamıyordu; çünkü benim yerimi bilmiyordu. Ne tür işkenceler gördüğünü biliyorum, ben de yaşadım. Ama sadece benimle nişanlı olduğu için, yirmi yaşındaki bir kadına yapılan işkencenin oradaki insanlara yapılanlardan çok daha fazla olduğunu, orada bulunan arkadaşların anlatımından dinleyerek dehşete düştüm.

Kurtuluş operasyonu değildi; bu arada bizi de bitirebilmek için fırsat kollamışlar. Arkadaşıma yapılan işkencenin dehşetli olduğunu arkadaşlarım söyledi; bildiği bir şey de yok, bilip söylese onun da bir mahzuru yok. Üstelik benim nişanlım olduğunu polis bilmiyor, birileri işgüzarlık ediyor. "Kardeşim biz ne bilelim Haşim Barış'ın nerede olduğunu, nişanlısına sorun" gibi bir beyan sonucunda, arkadaşıma daha sert ve alçakça saldırdıklarını anlattı daha sonra arkadaşlar.

Benim ailemin tamamını topluyorlar. İki ablam, enişte lerim, dört yeğenim. Bir tanesi daha iki aylık, annesi süt emziriyor. Mahalleden akrabalarımı toplayıp Emniyet'e getiriyorlar. Nişanlımın bildiği, benim kaldığım evdeki insanları getiriyorlar. Bana yönelik özel bir operasyon yapıyorlar. Bu operasyon olunca ben olduğum yeri terk ettim Dev-Lis'ten arkadaşların evine gittim, onlar kanalıyla arkadaşlarla bağlantı kurmaya çalıştım. Bir gün sonra Ulus'ta nişanlımla randevum vardı. Oraya evinde kaldığım arkadaşımın eşiyle gittik. Şüpheli bir durum sezinledik ve kavga eden iki arkadaş muhabbetini sürdürerek oradan uzaklaştık. Dolmuşa binip Meteoroloji'ye kadar gittik. Kimsenin olmadığı bir durakta inerek ters yönde geri geldik. Ulus'ta indik. Arkadaşıma da doğruca eve gitmesini ve içeri bile girmeden kocasını da alıp evi terk etmelerini söyledim. Hatta bunu söylemeye Celal Hoca da gidiyor ama Celal Hoca gittiğinde evde karakol kurulmuş zaten. Daha sonra evi niye terk etmediklerini sordum arkadaşlara. O dönemki amatörlüğümüzden, yeterince ciddiye almadıklarını söylediler. Polis onlara benim niye o evde kaldığımı soruyor, onlar da okul arkadaşım olduklarını

söylüyor, inandırıcı gerekçeler sunarak atlatıyor ve bir iki ay içerisinde çıkıyorlar. Onlar içerideyken ben İstanbul'a transfer olmak zorunda kaldım.

Hayatımda beni en çok etkileyen olay

Ankara'dan bir arkadaşımla beraber İstanbul'a geldik. Geldik ama kalacak yerimiz yok. Liseden arkadaşımın evine gitmek aklıma geldi. Düğüne geldik diye onların evine gittik. İki küçücük çocukları vardı, evleri çok küçüktü ama bizi ağırladılar. Sabahleyin eyvallah deyip çıktık. İki gün sonra televizyonda benim resimlerimi görmüşler. Bana küstüler. Bunu on beş yıl sonra öğrendim. Ertesi gün yine kalacak yer yok, kimse bize yer gösteremedi. O gün de sanıyorum Şevket Karakuş'un evinde kaldık. Çok gariban bir evdi diye aklımda kalmış. Üçüncü gün bir arkadaşla buluştuk. Beni Antalyalı arkadaşım Mustafa Koç'un evine, öbür arkadaşı başka bir yerlere gönderdiler. Mustafa'nın eşi mimardı, Güngören mahallesinde bir ev tutmuşlardı. Ben kızcağızın ağabeyiydim. Kız esmer, ben yeşil gözlü, sarışın bir adam. Hamdi Amca diye bir ev sahibimiz vardı. Sık sık bizi sorguya çekerdi. Ben, saç tokası üreten bir atölyem olduğunu söylüyorum. Bir hafta sonra paraya ihtiyacım var diye kapıya geldi adam, illa atölyemde çalışmak istiyordu. Atlatıncaya kadar canımız çıktı. Hatta bir keresinde, televizyonlarda isimlerimiz ve resimlerimiz yayımlanırken, Hamdi Amca'yı çağırdığımızı, lafa tutup bin türlü şaklabanlık yaptığımızı hatırlıyorum. Hacettepe'den bir arkadaşımın öyle bir atölyesi vardı Şişhane'de. Boş vakitlerimde oraya gidip muhabbet ediyorum. Beni tanıyor, biliyor ve sıcak davranıyorlardı.

Aradan bir ay geçti, Ankara'daki arkadaşlar tutuklandı ve Mamak'a götürüldü. İçeriden çıktılar ve bana nişanlımdan mektup geldi. "Fiziksel olarak beni tükettiler, yok oldum, o kadar çok incindim ki toparlanabilmemi olası görmüyorum. O kadar eziyet, o kadar sıkıntılar çektim ki bunları normal koşullarda sana söyleyebilmek, paylaşabilmek, anlatabilmek, dertleşebilmek isterdim ama hiçbir şey düşündüğüm, istediğim gibi olmadı. Olmayınca da benim bu işi yeniden sürdürebiliriz ya da yeniden bir araya gelebiliriz gibi bir düşüncemin olmasını bekleme benden" diyen bir mektuptu. Ben o mektubu okudum, sonra birkaç defa daha okudum. Eziyet eden benmişim gibi nefret ettim kendimden; böyle bir şeye izin vermemeliydim, buna gücüm yetmeliydi diye kendimi yerden yere vurdum. O hep içimde ukde kalmıştır. Kimseyle daha önce paylaşmadım ama bana hayatımın der-

sini verecek kadar güzel bir mektup yazmıştı nişanlım. O kadar güzel, o kadar saygılı, seviyeli, hiç şişirme, kandırma, yalan, riyakârlık olmayan bir mektuptu. Samimi ve sahiciydi. Çok üzüldüm ama o bende kaldı. Hayatımda en çok üzüldüğüm şey budur. Tekrar karşılaşmak istedim, hapisten çıkınca bir yerlerden haber gönderdim, söylediklerinde kendisi açısından bir değişiklik olmadığını, hayatında kimsenin olmadığını ve bu aralarda olamayacağını söyledi. Kendimi çok kötü hissettim. Müthiş bir travma yaşamıştı. Ondan sonra bir daha üstüne gitmedim, aramadım ama hayatımda beni en çok etkileyen olay olduğunu söyleyebilirim.

Ben İstanbul'dayım, arkadaşlarla görüşmeye devam ediyoruz. İstanbul Komitesi'nde yer aldım. 1981'in Ocak veya Şubat ayında Saim Koç, Mustafa Erdemli ve ben, üçümüz İstanbul Komitesi olduk. İnsanların geldiği, toparlandığı yerdi İstanbul. Bu arada Ankara da boş kalmıyor. Ankara'ya başkaları geliyor, İzmir'e başka yerden birileri gidiyor, Antalya'dan birisi geliyor, oraya başkası gidiyor ama bu işlerin hepsi İstanbul'dan organize ediliyor. Bu anlamda insanların çoğu da İstanbul'da istihdam ediliyor. O arada Ankara'da Ocak ya da Şubat'ın ilk haftasında ikinci bir operasyon oldu. Daha sonraki yıllara kadar İl Komitesi'nden kimse yakalanmadı. Çünkü hepsi başka yerlere gitmişti. Bir kısmı Samsun'a, bir kısmı İzmir'e gitti, biz İstanbul'dayız. Ama diğer teşkilatlarımız o dönemde çok ciddi operasyonlarla yüz yüze geldi ve tabiri caizse yüzde seksenini toparladılar.

Saldırı ortamında, arkadaşlarımızdan Mehmet Ali Kılıç Dil-Tarih'te öğrenciydi, benim liseden de arkadaşımdı. O Edebiyat ben Fen bölümünde okuduk liseyi ama düşünce arkadaşıyız. Müthiş bilgili bir çocuktu, Sartre'ın, Simone de Beauvoir'in adını, Bertrand Russell'ı, Herbert Marcuse'yi Mehmet Ali'den duydum. 1973'te lisedeyken o güne kadar varlıklarını bilmezdim, o bunları benimle tartışırdı. Kaba solcu, kaba sosyalistiz lisedeyken ama o öyle değildi. Müthiş bilgili biriydi, öyle de devam etti. Üniversiteyi ilk yıl kazanamamıştı, 1976'da üniversiteyi kazandı, 1977'de Dil-Tarih'e geldi, geldikten sonra da benimle bağlantı kurdu, dostluğumuz, arkadaşlığımız devam etti. Bizimle çalışmaya karar verdi. O dönemde bir kitap yazmıştı, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizmin Ütopikliği* diye. Konuşmalarımızda, sohbetlerimizde "Arkadaş, Herbert Marcuse şöyle diyor, Jean Paul Sartre böyle anlatıyor, özgürlük, adalet, eşitlik sağlanır ama insanların zihinlerini, kültürlerini ve mantıklarını değiştirmek çok zordur. İnsanların zihinsel

ve kültürel olarak değişimini tamamlamadan toplumsal değişimi yapmak mümkün değildir. Onun için insanların zihinsel ve kültürel değişimine uygun, ekonomik ve maddi koşulları yaratmadan yeni bir dünya kurmak, bilimsel sosyalizmi kurmak mümkün değil, sosyalizm hep ütopya olarak kalacaktır ve ütopya olarak devam edecektir. Bu ütopya bir gün ütopya olmaktan çıkabilir ama bilimsel sosyalizm diye bir şey yoktur" diye bir şey anlatmaya çalışıyordu aslında. Ama sosyalizm yoktur demiyordu, öyle arada derede bir şeyler anlatıyordu. Yazdığı kitabı arkadaşlara götürmemi istedi. Beraber Ali Demir'e götürdük ve kitabı okumasını ve fikirlerini söylemesini istedik. Aldı eline, şöyle bir çevirdi "Bu okumaya değecek bir şey değil, bu arkadaşın kafası karışık ama istiyorsa konuşalım" dedi. Bizim bunu tartışmamız bile mümkün değil, Ali Demir'le veya başka birisiyle ben neyi tartışabilirim o dönemde; öyle söylüyorsa doğrudur. Biz bilimsel sosyalizmden yanayız.

Böyle bir arkadaşımdı, bu kadar üretken ve çalışkandı. Hemen bizim gençlik teşkilatının içerisinde yer alıp çalışmaya başladı. Hatta sanıyorum 12 Eylül gelmeden önce de bir yakınının kızıyla evlendi. Evlendikten birkaç ay sonra yakalandı. İşkencenin birinci ya da ikinci gününde öldürüldü. Gençlik ve mahalle teşkilatlanmızın hemen hemen hepsinin yakalandığı yoğun bir operasyondu. Mehmet Ali'nin işkencede öldüğünü kanıtlama şansı olmadı. Birlikte elektriğe ve falakaya yatırdıkları arkadaşlardan olup bitenleri öğrendim, dinledim. Teşkilat bunu aydınlatmak, peşine düşmek için hiçbir çaba göstermedi. Ablası, eniştesi, yeğenleri uğraştılar ama maalesef o, tarihin sayfalarında kaldı. Daha sonra yakalanıp tutuklandığımda, çıktığım bütün mahkemelerde suç duyurusunda bulundum, savunmamda Mehmet Ali'ye yer vermiştim. Arkadaşımızın işkencede öldürüldüğünü, kalp krizinden öldüğünün söylendiğini tarihe not düşmek anlamında savunmamda yazdım. İnsanın işkencede zaten kalp krizinden öleceğini, başka ölümün nasıl olacağını anlattım durdum.

Mehmet Ali güzel bir arkadaşımızdı, öldürüldüğü güne kadar da hep bizimle beraberdi. 12 Eylül'den sonra işkencede öldürülen ilk arkadaşımızdı, resmi ve gayri resmi tarihimizde çok fazla bilinmez, adı geçmez. Bizim tarihimize ve o zamanki arkadaşlıklarımıza borcumuz var. Geri çekilme politikasındaki negatifliğe rağmen gösterilen saygı, sevgi, dayanışma ruhu sosyalizme olan inancımızın bir gereği idi. Fanus parçalanmıştı yoksa. Ben-

cilliğin, bireyciliğin, kendini koruma, kendini kurtarmanın yaygın olduğunu ve çok acze düştüğümüzü, özellikle yönetici kadrolar açısından acze düştüğümüzü söyleyebilirim. Bu da o sebeplerden dolayı unutulmuş, kenara kaldırılmış bir konudur. Kaldırılmamalıydı... Mehmet Ali Kılıç her şekilde tarihimizde yer almalıydı. Bu hayatımdaki ikinci kırılma noktasıdır.

Üç sene Mamak'ta, bir sene Haymana'da kaldım, Gönül Sevindir dışında bir Allah'ın kulu arayıp sormadı. Bir tane merhaba diyen, gülümseyen olmadı. Hesabıma para yatıran kimse olmadı. Bu da üzücü ve insanı hakikaten sıkıntılara sokan bir şey. İyi düşünmeliyiz.

Yakalanmalar ve MK'nın yeniden oluşumu

İstanbul'da nasıl bir süreç yaşadınız?

İstanbul'da zor bir süreçten geçiyoruz. Merkez'den fazla kimse yok. Mart'ta Kaçaroğlu yakalandı. Diğerlerinin hepsi yurt dışına çıkmıştı, bir tek Şaban İba kalmıştı. Kaçaroğlu yakalandıktan hemen sonra da Süleyman yakalandı. Uzun süre Ankara Emniyeti'nde Kaçaroğlu ile birlikte kaldılar. Bunlar çok hızlı bir şekilde oldu. Biz hiç beklemiyorduk, Merkez'den birinin yakalanması beklemediğimiz bir darbe oldu. Yakalandıktan sonra bazı bilgiler geldi. Yine MK üyesi bir arkadaşın Kaçaroğlu ile ilgili olarak söylediği "Yanlış adam yakalandı, biz yakalanmalıydık ki destan yazardık" mealinde sözleri sevimsizdi, inandırıcı değildi. Ama daha sonra bunu söyleyen MK üyesinin tavrı hiç de öyle olmadı, maalesef, üzülerek söylüyorum ki, hem kendilerine hem de bize çok zarar verdiler. Büyük bir heyecan ve kararlılıkla yürüttüğümüz mücadeleye zarar verdiler. Bunları eğer söylemezsek, paylaşamazsak tarihimize haksızlık etmiş oluruz. Niye birbirimize yakın değiliz, niye birbirimizi sevemiyoruz, açıklayamayız aksi takdirde. Bütün zaaflarımız ve erdemlerimizle tarihimizi her şeyiyle anlatmazsak ayıp olur. Yalan üstüne gelecek kurulmaz. Birçok acılarımızı, sıkıntılarımızı gene de paylaşıyoruz. Kırk sene oldu hâlâ birbirimizi kaybetmedik. Herhangi bir şey olsa "Alo" diyeceğimiz, "Merhaba" diyeceğimiz dostlarımız var. Bu, önemli bir şey. Merkezde olan arkadaşlara karşı daha acımasız olmak istiyorum.

Bu arada genel eleştirilerimden ayrı tutarak İlhami Aras'ın adını özellikle anmalıyım. İşkencecileri dize getirmiştir. Adı sanı bilinmeyen nice kahramanların ya da yaşadıklarını bilerek dillendirmeyen Süleyman, Doğan,

İbrahim İnci (ışıklar içinde yatıyor şimdi), Fethi, Saim, Sezai gibi tarihimizin yüz akı bir tavır ve direniş göstermiş yoldaşlarımızı ayrıca anmalıyım. Gelecek kuşaklara bıraktıkları onur ve miras her şeyin üstündedir. Acılar boşuna çekilmemiştir. Acı çekmekten korkanların, bugün oturup kitaplar döktürmeleri hiç sahici ve inandırıcı değildir.

İstanbul'da sürdürdüğümüz hiçbir politik faaliyet yoktu, sadece görüşmek, mevcut ilişkileri korumak, İstanbul dışından, Karadeniz'den, Kürdistan'dan, İç Anadolu'dan, Akdeniz'den, İzmir'den gelen arkadaşlarımızın birtakım evlere yerleştirilmesi ve onların gruplar halinde birbirlerine bağlanarak, Kadıköy Bölge Komitesi, İstanbul Bölge Komitesi aracılığıyla ilişkilerinin sürdürülmesi, ihtiyaçlarının temini gibi işlerle uğraşıyorduk. Bu arada hayat çok hızlı akıyordu ama biz çok hantal ve yavaştık. İnsanlar çok kırılıyor, moralleri bozuk, canları sıkılıyordu. Geri çekilmeyi kimse konuşamıyor, herkes kendisini örgütün bir parçası olarak görüyor ama konuşamıyor, dâhil olamıyor. Sanki OHAL var. Adam gelmiş Karadeniz'den ama sırtında o kadar yük var ki perişan vaziyette. Peşini bırakmayan bir geçmişi var. Sıkıntılı. İşin içinde ölmek var, ömür boyu hapishanelerde kalmak var. Bunları birileriyle paylaşması lazım, bu teşkilat için ne yapmış ya da yapmamışsa görüşmesi, konuşması lazım. Kafasına yatmıyor, tartışması lazım.

Bu işlerin transferini sadece biz yapmıyoruz, Merkez'de toplanıyor bilgiler ve insanlar geldikten sonra bize devrediliyor. Onlarca insanla görüşüyorsun hepsi şikâyetçi ama biz çok hantal hareket ediyoruz. O hantallık sürecinde, kendi adıma, Merkez'in bu işin üstesinden gelebilme şansının ve imkânının olmadığını düşünüyorum. Adam gelmiş, "Nereye yerleştirelim?" diye soruyorsun, "Ya gelmesin kardeşim, ben olsam girerim evime, ranzanın altına yatarım gerekirse bir ay çıkmam" diyebiliyor bir Merkez Komite üyesi. Böyle bir şey diyemezsiniz. Bu fedakârlık anlayışımıza denk düşmüyor. Allak bullak ediyor insanı. Küçücük bir şey gibi görünüyor ama neticede siz de insansınız ve henüz yirmili yaşlardasınız. Gelen insanlara "Başınızın çaresine bakın" demiyoruz ama kendimizce bir şeyler anlatıyoruz. Daha başka türlü anlatıyorsun yani. İnsan inanmadığı şeyleri anlatırken kem küm ediyor. Hatta bazen kesilmesi istenen bir ilişkiyi devam ettiriyorsun.

O dönemde Merkez Komitesi'nde kimler var?

Celal Hoca, Mustafa Yavuz, Saim Koç ve Şaban diye hatırlıyorum. İrfan ve Seyfi yedek üyelermiş sanırım. Kaçaroğlu yakalanıp içeriden ifadeleri geldiğinde örgüt üyeliğini reddettiği bilgisi geldi. Bize böyle anlatıldı. Hemen Merkez Komite bir teşkilat programı hazırladı, bir teşkilat tüzüğü hazırladı ve "Bundan sonra bu tüzük ve program herkesin elinde olacak, herhangi bir yakalanma halinde bu tüzük ve program savunulacak. Biz bu örgütün üyesiyiz, neferiyiz diyeceğiz" diye Genel Sekreter Vekili (GSV) imzasıyla tüzük program dağıtıldı. Hatta yakalandığımda bir arkadaşa vermek üzere gazetenin içinde saklanmış halde üzerimdeydi bu tüzük ve program, bulamadılar. GSV bu işin mimarıydı ama diğer arkadaşlarla da görüşüyorduk sürekli. Daha sonra Saim dışımıza çıktı, Ramazan geldi İstanbul Komitesi'ne. Biz gene Mustafa ve Ramazan'la devam ettik. Bir operasyon oldu İstanbul'da, o operasyondan sonra evinde kaldığım arkadaşlardan ayrılıp Kadıköy'e geçtim. Orada Sezai ve Sevgi Sarıoğlu'nun evinde kaldım. Bu iki sevgi dolu arkadaşımla, bilge kişiliklerinden olağanüstü istifade ederek hayatı paylaştım. Çok güzel günlerimiz oldu. Sevgi Abla müthiş bir insan, çok seviyorum, sık sık görüşürüz. Müthiş pozitif, müthiş enerjik, müthiş fedakâr, iyi kalpli. Sezai, başyapıtı Nar Taneleri'ni hayatımıza soktuğu için kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır.

Geçim nasıl sağlanıyordu?

Merkez'in elinde bir fon var, çok sınırlı oranda, çok cüzi bir miktarda bize de veriyor ama öyle ahım şahım bir şey değil. Birçok arkadaş kendisi iş buluyor. Hayatında hiç yapmadığı işlere giriyor, tornacılık, ütücülük, overlokçuluk gibi işlerde çalışıyor. Belli bir ücretle çalışan işçiler haline geliyor hepsi en kısa zamanda veya çaktırmadan hepsi aileleriyle bir şekilde ilişkilerini sürdürüyor. Ailelerinden destek alıyorlar. İyi ki öyle yapıyorlardı yoksa perişan olabilirlerdi. Bizim çok ciddi katkılarımızın olduğunu söyleyemem. Ben bir arkadaşımın evinde kalıyorum, cebimde ufak bir harçlığım var, başka da bir şey yok. Hepimiz aranıyoruz, resimlerimiz çıkmış gazetelerde, televizyonlarda, rıhtımlarda, istasyonlarda asılı. Şeklimizi değiştiriyoruz, gözlük takıyoruz, bunun gibi şeyler yapıyoruz. Onların çok fazla kıymeti harbiyesi olmadığını biliyoruz ama polis de o zaman için çok fazla etkin ve yetkin değilmiş, onu fark ediyoruz.

Ailen ile ilişkilerin nasıldı bütün bu yıllar içinde?

1977'den sonra hep kopuktu, 1980'den sonra hiç görüşmedik. Herhangi bir açıklama yapmayı da hiç düşünmedim. Daha sonraları anacığımın anlattıklarından nasıl sıkıntılar yaşadıklarını biliyorum. Annem geceleri "Haşim geldi!" diye babamı kaldırıyormuş. Böyle travmalar yaşamış. Sürekli babamı Alay Komutanlığı'na çağırıyorlar. Babam Çorum dışında çalışan, senenin altı ayını gurbette geçiren bir adam, bazen geldiği zaman "Neredesin?" diye kızıyorlar ama işkence etmiyorlar. Babam da o zaman atmış beş yaşlarında.

O dönem yaşadığın evlerdeki ilişkiler nasıldı?

O dönem evlerinde yaşadığım arkadaşların hepsiyle aramız hâlâ çok iyi. Mesela Mustafa Koç'un evinde kaldım, Meral'le çok iyi hukukumuz vardı. O konuda bizim arkadaşlarımız arasında en iyi durumda olanlardan biriydim. Tuvaletleri yıkamak, bulaşıkları yıkamak dahil her işi yapardım. Bir tek hatam vardı, sonradan hatırlıyorum, Meral de hatırlattı. Ben mesela beş kilo patates, beş kilo pirinç, iki kilo et alıp geliyordum eve. Yemek bunlar diye, hayat böyle zannediyorum. Eve bir şeyler almak lazım, cebimde de param var, alıp geliyordum. Bir gün Meral, "Ya arkadaş madem cebinde paran var, sen o parayı bana ver, ne gerekiyorsa ben alayım" dedi. Hakikaten bilerek yaptığım bir şey değildi, bilgimiz o kadardı işte. Daha sonra Sevgi Sarıoğlu'nun evinde kaldım. Çok soğuk, buz gibi bir evdi. Biz ona kesinlikle bulaşık yıkatmazdık. Ispanakları, marulları falan hep biz yıkardık. O konuda bir sıkıntım olduğunu hatırlamıyorum. Aklımda hep iyi şeyler var. Şansım öyleydi. Daha sonra Kadirlerin evinde kaldım, oradan da 29 Mayıs 1982'de yakalandık zaten.

Ekim süreci ile ilgili ne anlatabilirsin?

Ekim tartışmaları yeni başlamıştı ve biz yakalandığımız zaman devam ediyordu. Hatta İl Komitesi'ni temsilen Kadıköy Komitesi'nin görüşlerini aktaran bir yazı yazdığımı hatırlıyorum. Stalin'in *Leninizmin İlkeleri* kitabını bulmuştum nereden bulduysam, Sezai'nin evinde bu yazıyı yazmaya başladım.

Sezailerin evi Küçükyalı'daydı. Küçükyalı dolmuş durağında iniyordum, oradan yoldan yukarı gidiyordum. Oralarda binalar daha yeni yapılıyor, yollarda ışıklandırma yok, ev dolmuştan indikten bir kilometre kadar sonra, yol karanlık, önümüzde bir kızcağıza birileri sarkıntılık ediyor. Kızcağız bağırıyor, çağırıyor. Yolda yürüyen bir dolu insan var aslında. Bir şey yapmam gerektiğini düşündüm. Bir şey yaparsam başıma bir sürü iş gelebilir ama kızcağız bağırıyor, yalvarıyor. İnşaattan elime bir odun aldım, adam kaçsın istiyorum. Neyse ki ben bağırarak koşmaya başlayınca adam kaçtı. Bir yerden sonra kovalamayı bıraktım çünkü derdim kavga etmek değil. Sonra kızcağız yürümeye başladı, "Evin uzaksa götüreyim seni" dedim, teşekkür etti gitti. Böyle ilginç bir şey yaşadım. O açmazla öyle bir şey yaptım ama doğru yaptığımı düşünüyorum.

Arkasından Kadıköy bölgesinde operasyon oldu. Mustafa Kahya'nın yakalandığı bir operasyondu. Bir günde yirmi kişiyi topladılar. Bir arkadaşımız, "Yukarıya zarar vermemek için aşağıdakileri vermek zorunda kaldım" diye açıkladı bu sonucu. Mustafa Kahya, Ömer Koç Kadıköy Komitesi'ydi. Ömer de yakalandı ama ondan yukarıya çıkamadılar. Ben Ömer Koç'la görüşüyordum. Ömer her zaman olduğu gibi, pırıl pırıl bir yoldaştı, kimseyi yakalatmadı. Gayrettepe'de harikalar yarattı ama asla dillendirmedi. Tevazu, sabır ve yürekliliğin adıdır Ömer Koç. Dostluğun, arkadaşlığın, paylaşmanın adıdır. Sahiciliğin adıdır aynı zamanda. İfadelerde adımız geçmiş ve ben deşifre olmuştum. Tekrar karşıya geçtim. Bu defa Kadir Akın'la Karagümrük'te bir ev tuttuk. Daha yeni evlenmişlerdi, evin içini boyadık, cilaladık. Bir ay oturamadan da yakalandık. Ankara'dan Hilmi Uslu'nun karısı yeni doğum yapmış ama sıkıntıları var, tedavi edilmesi lazım. Paramız, pulumuz yok, doktor tanımıyoruz. Ailesi İstanbul'da ama ailesine bulaşmıyor. Şükran ilgilensin dedik. Emine ile Şükran'ı buluşturacağız, doktora götürüp tedavi ettirecek. Topkapı'daki Fındıkzade otobüs durağında buluşacağız. Biz önce Topkapı'nın giriş kapısında buluşmak için anlaştık ama o gün 29 Mayıs ve İstanbul'un fethi törenleri var. Çok kalabalık. Dolmuşa bindik, yollar tıkalı, dolmuş gidemiyor. Hemen indik yürümeye başladık. Kadir'e koşmasını söyledim, yoksa randevuya yetişemeyecek. Kadir koşarak gitti, biz Şükran'la daha yavaş yürüyoruz. Topkapı surlarının oraya gelince Şükran'la ayrıldık. Ben surların dışına çıktım, baktım Kadir'le Hilmi yan yana, kalabalığın içinde yürüyorlar ve çok ciddiler. Hilmi gözleriyle ba-

na takipte olduğunu anlayacağım şekilde işaret verdi, hiç onlara bulaşmadan surların içerisine girdim. Şükran da o arada ya Emine ile ya da Hilmi ile karşılaşmış, yanıma geldi "Galiba takip ediliyoruz" dedi. Her şey çok hızlı oldu. Hilmi, Fındıkzade durağına gitmiş, Kadir orada kalmış, orada Kadir'i kapmışlar ama Hilmi'yi de takip ediyorlar. Biz otobüs durağına geçtik Şükran'la. Otobüs durağının arkasında pazar yeri var, "Pazar yerine girelim ve kaybolalım," dedim. Biz boş sokağa gireceğiz kadınlar pazara dalacaklar. Kadınlar buluştu ve pazara girdiler, polis onları orada kaybetmiş. Biz o boş sokağa girer girmez üzerimize atladılar. Ellerinde silahlarla yere yıktılar, hakaretin, küfrün bini bir para. Aklınıza gelebilecek her türlü hakareti ettiler. İnsanı bütünüyle dumura uğratmak için hep öyle yaparlarmış. Yıktılar bizi yere, benim elimde gazete var, gazetede de teşkilatın programı ve tüzüğü. Bir arkadaşa vereceğim bir kimlik de vardı ama onları bulamadılar. Nasıl olduğunu bilmiyorum, Gayrettepe'de bir ay kaldım karşıma gelmedi. Bizim ağzımız gözümüz kan içinde, üzerimizde sahte kimlikler var, polislere sıradan vatandaş olduğumuzu söylüyoruz. Sürükleyerek minibüse attılar, oradan caddeye çıkardılar. "Demek sıradan vatandaşsınız, peki Kurtuluş diye bir şey de mi duymadınız?" dediler. Bizi dehşetli bir şekilde dövüyorlar, biz de küfür ediyoruz. Harbiden küfür ediyoruz ama Hilmi de ben de. Pos bıyıklı bir adam geldi "Aaaa Haşim seni burada mı yakalayacaktık, bırakın lan adi herifler niye dövüyorsunuz, zaten gidiyoruz, ifadelerini alacağız, ayıp yaptığınız, bunlar bizim elimizde" dedi. Herifler bizi bıraktı. Sigara verdi. Biz hâlâ kimliklerimize güveniyoruz, Hilmi'nin kim olduğunu sordu, "Hüseyin Aslan, inşaat mühendisi" dedim. "Öyle olsun Haşim" dedi. Gözlerimizi bağladılar, Emniyet'e götürdüler. Baktım Kadir de orada. Üçümüz varız. Birkaç gün sonra Mustafa Yavuz, Mehmet Kaptan, Celal Polat, Ziya Sümer, Mehmet Kaptan'ın karısı Mine de geldi. Başkaları da vardı ama hatırlamıyorum şu anda.

Şükran'la Emine'yi polisler pazarda kaybetmiş. Şükran, Emine'yi almış götürmüş, tedavi ettirmiş, kendisi de tıpış tıpış evine gelmiş. Evde tezgâh var. Aslında ev bir haftadır izleniyormuş. Evin karşısında daracık bir sokak var, o sokakta birinci katta bir ev tutmuşlar oradan bizi izliyorlar. Ama ben hep ayrı girip çıkıyorum, benim o evde kaldığımı bilmiyorlar, tespit edemiyorlar. Çünkü ben onlardan önce çıkıyorum, sonra geliyorum. Hiç birlikte olmuyoruz. Çok daireli bir evdi. Zaten Kadir'i takip ediyorlar. Şükran'ın bir

arkadaşının düğünü var. Şükran,"Düğüne gitsem olur mu?" diye sordu, herhangi bir okul arkadaşı, biz de git dedik. Tesadüfen o düğünde Erkan Mete varmış, Şükran'ın peşine takılıyorlar ve Karagümrük'teki evi tespit ediyorlar. Daha sonraki analizimiz bu tabii. Çünkü işkenceye Erkan Mete de giriyor.

Bizi sabah saat 10.00'da Gayrettepe'ye götürdüler. Ama kuyruğu dik tutuyoruz, isim inkâr etmenin bir anlamının olmayacağı da belli oldu ama moral olarak çok iyi durumdayız. Mesela bir herif gelip kafamızı duvarlara vuruyor, hakikaten kafamız paramparça olabilir, küfür ediyoruz adama. "Sizin sosyalizminizi bilmem ne yapacağız" diyerek bırakıp gidiyor. Biz onlara başka hakaretler ediyoruz. Çocukça bir şey ama çok güzel bir duygu olduğunu keşfediyoruz o arada. Bu moral bizi ayakta tutacak daha sonra. Onlara kafa tutmak hoş ya, fırsat buldukça devam ettiriyoruz bunu. Olmadık işkencenin yanında, en büyük marifetleri hakaret ve küfür. Aynen iade ederek sürdürüyoruz biz de. Hemen aldılar tabii bizi tezgâha. Kaldığım evi soruyorlar. Ben Kadir'in de evi söylemeyeceğini, evinin bilinmediğini düşünüyorum. Şükran'ın yakalanmış olabileceği aklımdan geçmiyor. Oysa her şeyi biliyorlar ama bana söylemiyorlar. "Ben İstanbul'da kalmıyorum, Ankara'da kalıyorum, Ankaralıyım, dün akşam geldim ve bugün siz yakaladınız" diyorum, başka hiçbir şey de söylemiyorum ve söylemedim. Sabah onda aldılar akşam on oldu hâlâ devam ediyorlar. Şükran gelinceye kadar Ankara'dan geldim iddiasındayım. Kadir normal olarak aynı evde kaldığımızı söylemiş. On iki saat hiç aralıksız, nefes aldırmadan her türlü işkenceyi denediler. Askı, falaka, elektrik, kaba dayak, lastiğin içine sokarak elektrik ve falaka, aklınıza gelen her şeyi yaptılar. Ama çok kendimdeyim, ne yaptığımı biliyorum hâlâ kendime güveniyorum öyle bir rahatlığım var. Gayrettepe'de bir devrimciye yapılan işkenceleri anlatan, Kaan Aslanoğlu'nun Devrimciler adlı kitabını okudum yıllar sonra. Dalında bugüne kadar yazılmış en muazzam eserlerden birisi. Soluksuz okudum. Herkese öneririm. Orada yaşananların tamamını yaşadım. İşkencecilik zaten burjuvazinin bir ekolü ve buna uygun yöntemleri uygulamada ayyaş ya da bilinçli işkencecilerin yapamayacakları yok

Bu arada tırnaklarımın köklerinden kanlar fışkırıyor, o kadar çok falaka yani. Askıdayım. Bana "Şimdi sana birilerini getireceğiz ve nerede kaldığını söyleyeceğiz" dediler. İndirdiler yere, arkasından Şükran'la Kadir'i getirdiler karşıma, onlar da Haşim olduğumu ve onların evinde kaldığımı söyledi-

ler doğal olarak. Ben de görevimi yaptığımı, bundan sonrasının onların sorunu olduğunu söyledim. Onları odadan aldılar. Bu sefer sadece randevuları sormaya başladılar. "Onların evinde kalıyorum ama ben yeni geldim, kimseyi bilmiyorum, İstanbul'da kimseyi tanımıyorum, hiç kimseyle görüşmem yok, kimseyle randevum yok" diyorum. Aynı işkenceler devam ediyor. Gece vakti oldu, birinci grup gitti ikinci grup nöbeti alacak. Nöbet değişirken birisi kulağıma "Bir tane bir şey söylersen yarın sabah dokuzda gelip daha fazlasını yaparız, bir şey söylemeyeceksin" dedi ve gittiler. Söylenecekse o ekibe söylenecek yani. Öbür ekip de geç vakitlere kadar devam etti, biz artık pert durumdayız, kaldırıp attılar hücrelerin olduğu odalara. O odada SGB'li bir arkadaş vardı, ismi Hakan'dı, adını bile söylememişti. Diğer teşkilatlardan insanlar vardı. Ertesi gün Dev-Sol'dan, ölüm orucunda ölen Haydar Başbağ geldi. Haydar da evde yakalanacakken ikinci kattan atlamış, kolu bacağı kırık. Haydar bir sandalyede oturuyor, olduğu yerde kıvranıyor ama çok rahat, kendinden emin ve hiç taviz de vermiyor. Gözlerin bağlı, duvara zincirlisin. Yardım edemiyorsun, ayağa bile kalkacak durumum yok. Sigaramdan içiriyorum. Orada bir ay kaldım bir ay boyunca her gün sigaramı temin edebildim. Nasıl olduğunu şimdi hatırlamıyorum ama her gün bir şekilde birileri bırakıyordu. Ne müthiş bir dayanışmaydı. Hakikaten otuz gün boyunca sigara buldum. Bir kız çocuğunun bıraktığını hatırlıyorum; kimdi, neciydi bilmiyorum. Kapkara, küçücük bir kızcağızın sigara verdiğini hatırlıyorum. Polislerin buna aklı ermiyordu, benim de hâlâ aklım ermiyor ama böyle bir dayanışma ruhu vardı oradaki insanlar arasında.

Erkan Mete işkenceye girdi ve Ankara'da şu tarihte ve şu isimlerle görüştüğümü anlatıyor. O dediği tarih ve isimler ancak Erkan Mete'nin bilebileceği isimler. Ben Erkan Mete olduğunu oradan çıkarıyorum. İşkencedeyken gelip kulağımıza bizi ne kadar yakından tanıdığını anlatıyor, Doğan Fırtına'dan, Şaban İba'dan, Kaçaroğlu'ndan bahsediyor ve çekip gidiyor. Ona da öyle görev verilmiş besbelli.

Mustafa Yavuz, Mehmet Kaptan çok kötü durumdaydı. Büyük dayanışma ve direnç gösteren arkadaşlar da vardı, onu anmak ve hatırlamak isterim. Celal Hoca Ankara'dan cezaevinden daha yeni çıkmış gelmiş, üzerinden bir sene bile geçmemiş; ikinci bir operasyonla yeniden işkenceye alınmış. Ondan sonra da epey kaldı zaten.

İkinci gün oldu hâlâ randevu istiyorlar. Ben de inatla İstanbul'a yeni geldiğimi söylüyorum. Bu böyle devam ederken sanıyorum bir hafta sonra filan, Celal Hoca'nın, Mustafa Yavuz'un, Mehmet Kaptan'ın, Ziya'nın gel-

diğini duydum. Bu bizden bağımsız bir operasyondu, böylece birleştik. Tesadüfen o gece Celal Hoca ile birlikte beni aynı duvara zincirle bağladılar. Bağladılar derken, iki ayrı odadayız, duvar delinmiş, zincir geçirilmiş, iki tarafına da insanları kol ve bacaklarından bağlıyorlar. Zincirin geçtiği delikten konuşurken diğer taraftakinin Celal Hoca olduğunu anladım, "Hoca ne oldu, ne yaptınız?" diye sordum, "Yaaa, ne yapacaksın, sana ne?" dedi haklı olarak. Sen kimsin, ne haldesin bilmiyor ki. "Hoca beni iyi dinle" deyip küfür ettim, "Ben Ankara'dan yeni geldim, teşkilatta hiçbir görevim yok, belki bundan sonra olabilirdi" dedim, eğer bir şey söylemek zorunda olursa bunu söylemesini istedim. Rahatladı. O zaman konuştuk. Nitekim benim teşkilatta hiçbir görevimin olmadığına dair ifade vermiş. Yemedi tabii polis. Bir de sen onların aradığı adam değilsin, aslında Ankara'ya teslim edilmesi gereken birisin. Yirmi gün sonra filan Hocaları Selimiye'ye götürdüler. Biz on gün daha orada kaldık. Bobi diye adi bir işkenceci herif vardı. O son on günde, bu adi herif yapmadık şey bırakmadı. Çıkarır döverdi, işkenceyi tek başına yapardı. Aradan yirmi beş gün geçmiş, ayaklarımın üstüne basamıyorum, kanıyor, bir şey alamamış "Cevizli'de filanca filanca adamlar var, onlarla görüşmüşsün" diyor. Görüştüğüm doğru ama bunu ona kim söyleyebilir, çözemiyorum. Hâlâ çözemedim. Sadece bir önceki operasyondan kalma bir bilgi olabilir. Ben "İstanbul'a bir gün önce geldim" diyorum, çıkıncaya kadar da öyle dedim. Otuzuncu günde Hilmi ile ikimizi Ankara'ya gönderdiler.

Ankara'ya gidişiniz nasıl oldu ve Ankara'da neler yaşadın?

Otuzuncu günden sonra İstanbul polisi bizi Ankara'ya götürdü. Şehirlerarası otobüse bindirdiler, arka arkaya oturduk ve ellerimiz kelepçeli olarak Ankara'ya vardık. Bir Cuma günüydü. Yolda birlikte yemek yedik, bize çok saygılı davrandılar. İşkenceci olmadıklarını söylüyorlar ama onların da işkenceci olduğunu anlıyoruz. Otogar'dan sonra Emniyet'e götürdüler ve Ankara polisi bizi teslim aldı. Getirenler bizimle vedalaştı, "Size iki tane aslan gibi militan teslim ediyoruz, haberiniz olsun ha" diye de polisleri tahrik ettiler. Onlar da "Biz onları hallederiz" diye cevap verdi. Tam akşam vaktiydi, hepsinin mesaisi bitmiş, bizi bırakıp gidecekler. Bizi altıncı katta bir polise teslim ettiler. Hiç oturtmadan, pazartesi sabaha kadar bizi ayakta tutmasını söylediler. Sakallar bir karış olmuş, oradaki polis bizim siyasi ol-

duğumuzu bile anlamadı. Bize amca, dayı, dede muamelesi çekiyor. Mamak'tan gelme çok sayıda tahliye olmuş arkadaş vardı, arka taraftaki odalarda. Onlar tahliye olmuş fakat hafta sonu olduğu için pazartesiyi bekliyorlar. Onlardan beni tanıyanlar çıktı. Bizim nöbetçi polise türküler söylediler, şaklabanlıklar yaptılar, fıkralar anlattılar, "Bir fıkra anlatacağız ama arkadaşlar yerde yatacak, onlara izin vereceksin" diyorlardı; ondan sonra ip koptu zaten. İki gün boyunca kendileri uyumadılar, bu kadar espri bu kadar türkü nerede bulunur? Nereden çıkar? İnsanların arasındaki bu dayanışmayı yaşamadan anlamak mümkün değil. Ne güzel şeylerdi. DAL'da yirmi gün kaldık; mesela orada da her gün sigara bulmuştuk. Benim hücrede on altı yaşlarında bir çocuk vardı, "Hacettepe'den geldim, Dev-Solcu'yum bana işkence yapıyorlar" "Ne yapıyorlar?" "Ellerime cetvelle vuruyorlar" dedi. Benimle ilgili bilgi almak için o çocuğu oraya koyduklarını anladım. Yattım uyudum sonra. Öyle bir şey hatırlıyorum.

Pazartesi günü çok sert bir şekilde bizi DAL'a aldılar. Celal Sandal vardı, ünlü boksör, önce onun önüne attılar bizi, "Öldürmeden nasıl sakat bırakılır size göstereyim" dedi. Celal Sandal'ın epey kaba dayağını yedik. Öldürmeden nasıl sakat bırakılacağını bize gösterdi. Ağzından salyalar akıyordu. Benden daha çok Hilmi'ye yüklenmeye çalıştılar sonraları; çünkü Ankara teşkilatında bunların çözebilecekleri fazla bir şey kalmamıştı. Oysa Hilmi, birileri tarafından cinayetle suçlanıyordu. Mahalleden olan bu genç çocuklarla Hilmi'nin hiç ilgisi yok. Onları Mamak'tan getirdiler. "Hilmi bize şurada, şu silahı verdi" diye anlatıyorlar. Meğerse polis o cinayeti yapanları bulmuş, aslında işi bitirmiş, Hilmi'nin bir ilgisinin olmadığını, olayın tamamen işkence altında alınmış ifadeden kaynaklı olduğunu biliyor ama gelmişken cinayet üzerinden başka neler alabiliriz diye de operasyon çekiyorlarmış. O çocuklar geldiğinde Hilmi çocuklara bağırdı çağırdı, birisine vurmaya filan kalktı. O kişilerle Hilmi'nin hiçbir ilişkisi yok. O işlerle de alakası yok. Üzerimize verilmiş ifadeler ve bu ifadeler nedeniyle üzerimize kalmış iddialar var ama çoğu doğru bilgi değil. Çocuklar, o anda orada olmayan kişilerin ismini vererek bir şekilde işi kapatmaya çalışmışlar. Onun dışında gençlik teşkilatının hemen hemen tamamı yakalanmış ve ifadeleri var. Gençlikle ilgili tüm sorumlulukları kabul ettim, derneklerdeki, Dev-Gör'deki faaliyetlerimi kabul ettim. Oradaki bilgilerin dışında hiçbir şey vermedim. İfadeyi de öyle verdim. Yirmi gün sonra da bizi Mamak'a gön-

derdiler. Ankara'da İstanbul'daki kadar yoğun, ağır saldırmadılar. Canımızı yeteri kadar yaktıkları anda da bırakıp gittiler. Gene de yirmi gün hayatı zehir ettiler. İki gün tuvalete çıkarmadılar, hacetimizi hücrenin ortasına yapıp, onunla yaşamamızı istediler. Başta yakalanmış olsaydık sanırım İstanbul'u aratmayacak dozda işkencelere maruz kalırdık. 20 Temmuz'da Mamak'a teslim ettiler bizi. Mamak'ta A Blok'ta bir gün ve gece kafeste kaldım, sonra koğuşa attılar. Koğuşta da yetmiş seksen kişi vardı. Yirmisi faşistti. O zaman hep birlikte kalıyorduk. Koğuştaki devrimci arkadaşlar bana çok iyi baktılar. Mahalle teşkilatından dört genç Kurtuluşçu arkadaş da vardı. Üç sene Mamak'ta kaldım.

Cezaevinde ilişkiler nasıldı?

Mamak'ta bir komünümüz vardı, tüm devrimciler ortak yaşıyordu, orada kaldığım süre içerisinde farklı bir durum da söz konusu olmadı. Çünkü yoğun ve şiddetli baskı vardı. Pamuk Yıldız'ın Mamak'ı anlatan *O Hep Aklımda* adlı muhteşem anı romanını okumanızı öneririm. Mamak'ı en iyi anlatan kitaptır. Zaten 12 Eylül'ün tarihi yazılırken nasıl Mamak ve Diyarbakır anılmadan yapılamıyorsa, Mamak'taki kadın devrimcilerin direnişini anmadan da Mamak anlatılamaz. Sonuna kadar cuntanın kurallarını reddettiler. Hapishane yaşamlarının çoğunu tabutluk dediğimiz hücrelerde geçirdiler ama teslim olmadılar. Bozkırın ortasında bir çiçek, kışın karda fışkıran kardelenler gibiydiler. Geleceğe ve umuda dair bir şey aranacaksa, bu muhteşem kadın direnişinde aranmalıdır. Unutulmamalı, unutturulmamalıdır. Geçmişe dair yapılan sözlü tarih çalışmalarında hak ettikleri yeri almadılar bugüne kadar. Bundan sonra özellikle öne çıkarılmalılar. Bu hatayı biz de yapıyoruz. Kadın arkadaşlarımızın bu süreci nasıl yaşadıklarını, nasıl aştıklarını anlatmaktan korkuyoruz sanki. İllaki örgüt üyeliği üzerinden anlatmaya çalışıyoruz. Hayır, onların tamamı, zaten bu teşkilatların en fedakâr üyeleriydi. Teslimiyetlerimizi ve zaaflarımızı saklamaya çalışmak, bu çabaları boşa çıkarır. Hâlâ tarihsel olarak hiçbir kıymeti harbiyesi kalmamış olanların üzerindeki örtüyü açmaktan imtina ediyoruz. "Kral çıplak" diyemiyoruz.

Dayanılmaz derecede baskı ve eziyet vardı. Her gün dayak yiyorduk. Kantin alış verişlerimiz olurdu. Yoğurt, süt gibi ufak tefek besinleri takviye olarak alırdık ama bunları almak bile eziyetti. Birkaç haftada bir sert bir

operasyonla, koğuşlardaki tüm yataklar dökülür, paramparça edilir, giyecekler ve yiyeceklerle birlikte koğuşun ortasına çöplük gibi yığılırdı. Diyelim ki gece 1.00'de yapılır operasyon, giderken "Sabah 4.00'de geldiğimizde eğer bu halde olmazsa..." diye tehdit ederler ve sabah 4.00 kadar, yetmiş devrimci yirmi faşistle beraber o yere yığılmış şeyleri toplar, yataklar doldurulur, malzemeler ayrılır, hiçbir şey olmamış gibi düzenli hale getirirdi. Bu aynı zamanda kişiliksizleştirme, direnç noktalarını dumura uğratma operasyonuydu. O kadar sık yapılırdı ki falakalarda o kadar canınız yanmazdı. Operasyonun ne zaman geleceğini bilemezsiniz, genellikle gece uyurken gelir. Zaten sindirilmiş olarak Mamak'a gittiğimiz ve devletin saldırılarına teslim olmak durumunda kaldığımız için, Mamak'ı çok fazla hayırla anamıyorum. Kabul edilebilir bir şey değil. Bunun ayrıca sosyolojik, psikolojik, siyasal sebeplerini konuşabiliriz. Konuşmalıyız.

1984 yılındaki açlık grevine kadar her şey çok kötü bir şekilde devam etti, 1984 yılında benim de olduğum koğuşta faşistlerle bir kavga çıktı. Ufak tefek kavgalar olurdu ama idarenin haberi olmazdı; ilk defa o gün faşistler işi azıttılar. Namaz kılıyor, topluca, ibadetler yapıyorlardı; karışmıyorduk. Ama bir süre sonra koğuşun içerisine ezan okumaya, arkasından yüksek sesle toplu Kur'an okumaya başladılar ve insanları tedirgin ettiler. Dehşetli bir kavga oldu, Raci Tetik geldi, mazgaldan baktı, "İşiniz bittiği zaman bizi haberdar edin, ben geleceğim" dedi ve kapattı mazgalı gitti. Aslında it gibi korkuyordu ama müthiş bir psikolojik harp yapıyordu. Bir kere bu planı bozabilseydik, kırabilseydik onu teslim alırdık ama hiç teşebbüs edemedik. Kavga durdu, aklıselim devreye girdi, herkes yerine gitti. Askerler geldiler tabii. Ondan sonra olanları tahmin edebilirsiniz. Çünkü Raci Tetik, "Karıştır, barıştır, teslim al, bunları hizaya sok, devletin karşısında diz çöktür" görevi yapıyor. Bize çok kötü eziyetler yaptı, havalandırmalarda süründürdü, hakaret ve küfürler etti; hepimize teker teker bizzat kendisi dayak attı, işkence yaptı, arkasından da çok perişan vaziyette koğuşa attırdı. Tamamen kendiliğinden, tamamen plansız bir şekilde "Kahrolsun işkence, yaşasın ölüm" diye slogan atmaya başladık. Diğer koğuşlardan da önce cılız sesler çıktı, arkasından sanki Mamak yıkılmaya başladı. Beş senedir görmediğimiz bir enerji açığa çıktı.

"Bunu açlık grevine dönüştürelim" dedik. Raci Tetik bu yaptıklarından daha fazla ne yapabilirdi ki. Ancak bizi kurşuna dizebilirdi. İki gün sonra da

Dev-Yol'un toplu davası vardı, mahkemede açlık grevi yapılacağının açıklanmasını kararlaştırdık. Öyle de oldu. Çoğunluğu Dev-Yolcu yürekli, kararlı, inatçı güzel insanlar vardı. Kendimize güvenimiz gelmeye başladı. Gelen yemekleri geri göndermeye başladık, onlar da bizi dövmeye devam etti. Hiç beklemedikleri bir durumdu ve şaşkına döndüler. Bizim de beklemediğimiz bir durumdu. Pazartesi günü Dev-Yolcular mahkemede açlık grevi yapıldığını açıkladılar. Bütün cezaevinde açlık grevi başladı. Çok büyük bir katılım oldu. Kırk iki gün sürdü. Otuzuncu günden sonra otuz civarında tutuklu hastaneye kaldırıldık. Daha sonra da yeni arkadaşlar gelmeye devam etti. Ailelerimiz, akrabalarımız hastanede ziyarete geliyorlardı. Hiçbir engel çıkarmıyorlar, tersine teşvik ediyorlardı. Bırakmamız için ailelerimizi, akrabalarımızı kullanmak istiyorlardı. Ayakta zor duruyorduk, tüm yağlarımız, kaslarımız erime noktasına gelmişti. İstedikleri gibi olmadı. Kimse bırakmadı. On iki gün hastanede kaldım, ondan sonra açlık grevini bitirme kararı alındı. Gene bir Dev-Yol mahkemesinde kamuoyuna açıklandı. O arada idare ile görüşmeler olmuş, pazarlıklar yapılmış. Raci Tetik'in gönderilmesine karar verilmiş. Bir takım haklar alınarak açlık grevi bitti. İdareyle kimlerin görüştüğünü tam olarak bilmiyorum.

Faşistler bizim için çok vicdan yapıyorlardı. Beş yıldır görmediğimiz yemekler gelmeye başladı. Yemeklerin kalitesi arttı. Yoğurtlar, kaymaklar, bembeyaz tavuklar getirdiler. Onlar hep yedi ve fil gibi oldular ama bize çok saygılı davrandılar. Açlık grevinin inançlarına aykırı olduğunu, aksi takdirde bize katılabilecek olduklarını söylediler.

Açlık grevi çok tavsiye edilebilecek, kabul edilebilecek bir şey değil bana göre. İnsan bir başka şekilde direnmeli. Açlık grevi korkunç bir şey, onun yerine her gün dayak yemeyi kabul edebilirim. Çok kötü, acı verici bir şey. Ayrıca açlık grevinde ölen onlarca yıldız devrimci, bugün bile hayatlarımızı bir güneş gibi aydınlatıyor. Sözüm onlara değil.

Açlık grevinde şeker ve tuz kullanıyorduk. Suyu bolca içiyorduk başkaca hiçbir şey yoktu. Kanamalar olmaya başlayınca hastaneye kaldırıyorlardı. Niye olduğunu bilmiyorum ama kanamalardan korkuyorlardı. Biz hastanedeki arkadaşlar, son bir birkaç günde ölüm orucuna dönüştürmeye karar verdik. Ölüm orucunda şeker ve tuz da yok. Anlattığım gibi kırk ikinci günde grevimiz bitti. Greve sağlık ya da başkaca sebeplerden katılamayan çok az sayıdaki arkadaş, bu süre boyunca hepimizin yapması gereken şeyle-

ri tek başlarına yaptılar, kahrımızı çektiler, kaprislerimize katlandılar. O açlık grevinden sonra Mamak'ta biraz rahatladık. Tam o dönemde karar mahkemem vardı. Bana 141/5'ten dava açtılar, 168/2'den beş yıl ceza verdiler, siyasi savunma yaptığım için artırdılar.

Ailen görüşüne geldi mi?

İstanbul Gayrettepe'deyken bir süre sonra hücrelere indiriyorlar. İstediklerinde tekrar yukarı çıkarıyorlar. Orada siyasetle ilgisi olmayan çocuklar vardı. İstanbul Gayrettepe'deki hücreden Çorum'un Gök köyüne haber gönderdim. Gönderdiğim haberlerin hepsi de yerlerine ulaştı. Aklında tutmuş, telgrafları çekmiş. Söylediklerimi yazmış. Bu kadar asil ve korkusuz, adını bile bilmediğim sıradan gencecik Kürt delikanlısının gözlerinden öpmek isterdim.

Ayrıca dört yıl boyunca, hiç aramayan, sormayan, ilgilenmeyen, teşkilatıma ve yoldaşlarıma geç de olsa düşünme fırsatı yaratmak açısından (herhangi bir anlamı olduğundan değil) bu romantik hikâyeyi anlatmak istedim. Telgrafın bir tanesini ablamlara göndermiştim, bir ay evlerinde kalmasınlar diye. Bir de gözaltında olduğumu bildirdim babama. Köydeki akıllı gençler "Amca sen hiçbir şey yapma, yokmuş gibi davran, tezgâh olabilir" falan demişler. Ne tezgâhı olacaksa... Ne kadar korkunç bir şey. Ortada bir çığlık var. Adamı gönderin, cebine de para koyun, sahip çıkıldığını göstersin, benim derdim o, bir de kardeşlerimi getirmesinler yanıma. Öyle akıl vermişler bizim ihtiyarlara, onlar da arayıp sormadılar, Mamak'a gittikten sonra geldiler. Düzenli olarak canım ablam görüşüme geldi. Zifiri yoksuldu. Kazak örerek çocuklarını geçindiriyordu. Diğerleri de geldi. Annem hiç gelemedi.

Avukatın var mıydı?

Avukatım vardı, sanıyorum Gönül'ün bulduğu bir avukattı, Çetin Güner. Sonuna kadar davayı takip etti. Para pul da almadı. Çok düzgün bir insandı. Sonraki yıllarda bir kez karşılaştık. Cebimde yemek ısmarlayacak param bile yoktu, çok mahcup oldum. Mahkemede siyasi savunma yaptım.

Vicdan, dayanışma, dostluk, fedakârlık bizi hayata bağlayan değerlerdi

Ne zaman tahliye oldun?

1985 yılının 18 Aralık'ında tahliye oldum. Verilen cezaya itiraz etmedim, Merkez Cezaevi Ulucanlar'a gönderdiler. Orada çok feci hastalandım. Onca süre güneş görmemişim, orada güneşi görünce coştum, her tarafım iltihap oldu. Ama toparladık. Açlık grevinden yeni çıkmıştık, henüz bağışıklık sistemimiz yerli yerine oturmamıştı. Bir buçuk ay kadar orada kaldıktan sonra Haymana'ya gönderdiler. Orada siyasi tutuklular vardı, kapıdan dağıtım yapıyorlar, iki koğuştan birisine gitmemi istiyorlar. Ama o kadar kötü durumdayım ki dökülüyorum. Sağlığım, yüzüm, gözüm, kıyafetlerim yürekler acısı. Beni siyasi tutukluya benzetemiyor arkadaşlar. İlgilenmiyorlar. Ortada kaldım. Sonra bizim gençlerden birisi beni tanıdı, hemen atladı koğuşa davet etti. Sonra neden böyle davrandıklarını sorduğumda "adli suçlulara benzettik, yüzüne bile bakılacak halin yoktu" dediler, güldük. Ama bana çok iyi baktılar. Tabiri caizse uzun süre elimi sıcak sudan soğuk suya vurdurmadılar. Çoğu ile hâlâ görüşüyorum.

Tahliye olunca Haymana Cezaevi'ne askerler geldi, beni gene otobüsle Antalya'da 3. Eğitim Tugay'ına teslim ettiler. Orada askerlik yaptım. Askerlik çok daha ağır geldi ama özel bir muamele görmedim, Antalya'da kaldığım sürede de son derece saygılı davrandılar. Hatta ilk getirdikleri zaman nizamiyede biri laf etmeye kalktı, neredeyse döveceklerdi çocuğu. Orada bir sıkıntı olmadı. Üç ay sonra ilk kez serbest kaldık ve dağıtım izni vesilesiyle memlekete yol aldım. Bu arada arkadaşlar benim çıkacağımı öğrenmişler. Bir arkadaşı görevlendirmişler. Sözde o benim yarıma gelmiş, ben de görüşmek istemediğimi söylemişim. Bunların hiçbiri olmadı. Tekrar askere gittim, izine geldim. Arkadaşlar gene bir şekilde haber almışlar, görüşmek istediler; şu anda yurt dışında yaşayan bir arkadaşla oturduk konuştuk. Bana bir sürü problem anlattı. Her şeyin dışında ve ambale durumdayım ve hiçbir şey anlamıyorum. Öfke ve kızgınlık anlamında değil, hayattan kopmuşsun. İki ay Emniyet'te kalmışsın, üç buçuk sene hapiste kalmışsın, gelmişsin, askerdesin. İnsanların senin hakkında hiçbir bilgileri yok. Bir kere bile aranmamış, sorulmamışsın. Olduğun gibi durmuyorsun ki? Bir yerlere evrilmişiz... Buna rağmen hiçbir şey anlamadım demedim, düşüneceğimi söyledim. O saatten sonra asker kaçağı durumuna düşmek istemediğim için, tekrar askere gittim. Askerden sonra cebimde elli lira param vardı, oto-

büs bileti on beş liraydı, Antalya'ya gittim ve o gün bugündür Antalya'da yaşıyorum.

Dışarı çıktıktan sonra siyasetle ilişkilendin mi?

Dışarıya çıktıktan sonra Yeni Öncü'nün çıkarıldığı dönemlerde İstanbul'a defalarca geldim, Sezai, Celal Hoca, Saim'le karşılaştım ama bir türlü kendimi o cenaha atabilecek bir ışık, enerji bulamadım. BSP ve ÖDP çalışmalarında yer aldım Antalya'da. Ama tamamen eski ilişkilerimin dışından dahil oldum. Eski arkadaşlarla da iyi bir hukukumuzun olduğunu söyleyemem. ÖDP süreci dağılıncaya kadar içinde oldum. Bu süreçlerdeki bağımsız duruşlarımız, keskin sirkelerimizi kızdırıyordu. Hâlbuki içine kapalı bir hayat sürmekte ısrar eden bu arkadaşlara, yol açıcı ciddi imkânlar sunuyorduk. ÖDP'nin Antalya'da binin üzerinde üyesi olmuştu. Kitleselleşmiştik. Bir arada bulunmayı özlemiştik. Farklı siyasetlerin kalıntılarıydık ve birbirimizi sevmeyi öğrenmeye başlamıştık. Ama dogmatizm, statüko galip geldi. Yeni olan geçici olarak yenildi. Malum sebeplerden ÖDP dağıldı. Ayrılanlar sudan ve sıradan sebeplerle yeniden, yeniden bölündüler. Hâlâ da bölünmeye devam ediyorlar. Marjinallikte sınır yoktur çünkü. Ama emek ve demokrasi güçleri ile özgürlük hareketi buluşmaya başladı. Enerjisi açığa çıktı. Gelecek mutlaka onların olacaktır diye düşünenlerdenim.

Örgütün kuruluşu ve hedefleri ile bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsun?

Sosyalist mücadelenin herhangi bir aşamasında ve noktasında yer aldığım için, hatalarıyla ve sevaplarıyla olunması gereken her neredeyse orada olduğum için hiçbir pişmanlığım yok. Onu baştan söylemek isterim. İyi ki öyle yaptım, iyi ki öyle yaşadım, iyi ki öyle davrandım. Tekrar dünyaya gelsem aynı yerden başlama şansım olsa aynı şeyleri yapmaktan imtina etmezdim. Bunu itiraf ediyorum ama Kurtuluş'tan beklentilerim, içerisinde olduğum sürece hissettiklerim ile daha sonra, seksenli yıllarda yaşadıklarım, hissettiklerim arasında bir uyumsuzluk olduğu için teşkilat içerisinde yer alamazdım. Ben, o dönemde yönetici pozisyonda olan az sayıdaki yoldaşlarımız ve dostlarımız dışında kalanlarının örgütsel yaşamda, siyasi poliste, mahkemede ve cezaevinde gereken dirayeti, gücü, enerji, yiğitlik ve yürekliliği göstermediklerine ve sınıf mücadelesinde sınıfta kaldıklarına

inanıyorum. Sınıfta kaldıkları haliyle aynı şeyi devam ettirmenin mümkün olmadığını ve olamayacağını düşündüğüm için de örgütsel faaliyet içerisinde olmadım.

Tüm süreçleri yakından izleyerek, takip ederek, hiçbir zaman demokrasi mücadelesinden kopmadan yaşadım. Bana kalırsa ideolojik olarak var olan onlarca teşkilat arasında ciddi bir ayrılık yoktu, bugün de yok. Pratik faaliyetlerimiz ve 12 Eylül'e karşı performansımız açısından da bir farkımız yok. Bir araya gelmemeye, birlik ve dayanışmayı sürdürmemeye yeminliyiz sanki. Doğrudan Kurtuluş'un içerisinde olmadım. Nitekim Kurtuluş kendi kendini feshetti. Yazılı olarak da bunun deklarasyonunu yaptı.

Bu konu eğer bir değerlendirme, inceleme, araştırma konusu yapılacaksa bu sürecin kesintiye uğramasında, parçalanmasında tartışmanın bu boyutuyla ve bu biçimiyle yapılması ve yürütülmesi gerektiğine inanıyorum. Vicdan, dayanışma, dostluk, fedakârlık gibi kavramlar bizi hayata bağlayan değerlerdi. İlelebet de öyle olmaya devam edecek, kimi keskin sirkelere rağmen. Hepimiz devrime bağlayan, yoldaşlığa bağlayan sevgi dolu yanlarımızın yeniden öne çıkarılması ve korunması, yaşanması gerektiğine inanıyorum. Bunun için eskimiş, statükoyu aşamamış, kendini yenileyememiş kimi nöbetçi zabıtaların üzerine basıp geçmek gerek. Devrimci değerlerimiz hiçbir zaman kötü şeyler değildi. Hâlâ değil. Yarın da olmayacak. Eğer bir gelecek kuracaksanız, bu küçük ama vazgeçilmez adımlar, değerler üzerinden olacaktır. Yazacağınız kitaplar, analizler onları hayata geçiren inançlı kadrolar olmadan bir şey ifade etmez. O inançlı insanları ayakta tutan, direnme gücü veren ise vefa ve dayanışmadır. Hiçbir devrim, evinde kaldığınız, yemeğini yediğiniz, rızkını paylaştığınız insanları ya da yoldaşları hırpalama hakkını size vermez. Vefa ve dostluk yoksa devrim de yoktur. Teşkilatın bu konuda gereken güveni, dürüstlüğü ve özveriyi göstermediğini düşünüyorum. O nedenle kendimi ait hissedemedim. Nitekim daha sonraki yıllarda gördüğüm ve şahit olduğum şeyler yanılmadığımı kanıtladı. Yakın dostlarına, en yakın tanıdığı insanlara zarar vermek, en küçük rahatlama ortamlarında hemen yakınındaki insanların servetleriyle, varlıklarıyla, gelirleriyle, imkânlarıyla ilgilenmek, onlardan despotça ve alçakça faydalanmaya çalışmak kabul edilebilir şeyler değildir. Devrim bu kirli paralarla yapılmaz, yapılamaz. Devrim Filistin askısında, dostlarını satmamakla kazanılır. Devrim geçici taleplerin dile getirilebileceği bir alan değil, sürekli ve eskiyenin

yerine yenileri konarak ilerlenen bir mecradır. O mecrayı hak ettiğimiz sürece, vicdan, ahlak, insanlık, fedakârlık, paylaşma ve dayanışmayı öne çıkardığımız sürece bunlar yeniden kurulabilir. Biz bunları koruduğumuz oranda güçlü ve sağlıklı olabilir, yaralarımızı iyileştirebiliriz.

12 Eylül'ü aratacak kadar çetin ve zor koşulların kapıda olduğunu bilerek; ancak acımasız özeleştirilerden kaçınmadan her şeyin üstesinden geleceğimize inandığımı bir kez daha vurgulamak isterim. ■

YAŞASIN 1 MAYIS !

YAŞASIN PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ!

KURTULUŞ

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ ve EZİLEN HALKLAR BİRLEŞİN

SÜLEYMAN TOKLU

Görüşenler: Mehmet Ali Orgun, Bülent Sürmen, Cemalettin Efe, Nuran Gelişli

Görüşme Tarihi: Şubat/Mart 2016

Kendini tanıtır mısın?

Antalya'da Toroslar'ın tepesinde doğdum. Benim köyüm Antalya'ya yetmiş kilometre mesafede. Doğum yılım belli değil. Doğum günüm hiç belli değil ama nüfusta 4 Nisan 1955 yazıyor. Muhtemelen esas doğum yılım 1954. Biz köylüyüz ama yarım Yörük, yani hem yaylamız var hem de köyümüz. Üç-beş tane ev var bir mezrada, on tane mezranın adı, atıyorum Hasdümen köyü oluyor. Sekiz-on mezralık bir başka köyün adı da Haskızılören; o bölgeye Hasiçi deniyor.

Önce Kuran kursu, sonra askerlik

Okul öncesi Kuran kursuna gittik. Babam yaklaşık yirmi yıl filan köyün muhtarı aynı zamanda da dini önderiydi civarın. Dualarımızı, namazımızı, niyazımızı öğrendik. Birazcık Arapça öğrendik. Üç köyün ortasında, Amerikan barakasından bir okulumuz vardı. Hani Amerikan barakaları vardır

askeri depo olarak kullanılan; penceresi filan yoktur, yarı saydam buzlu camları vardır, sabittir onlar, açılmaz, kapanmaz. Üç köyün çocukları orada okurdu. Benim oturduğum mahalleden o ilkokula gitmek için sabahleyin iki buçuk saat yürürdük ve tabi ki buçuk saatte de dönüyorduk. Öğleyin annemizin iki yufka arasına koyduğu tereyağı, çökelek veya inciri yerdik. Köylünün geçimi hayvancılıktan olsa da herkesin tarlası da vardı. Orada arpa, buğday, yulaf, burçak, her şeyi eker biçer ama ancak kendine yeterdi. Yetmediği zaman da köylüler birbirinden ödünç alır, ertesi sene ne kadar aldıysa o kadarını öderdi; tamamen kapalı ekonomi yani. Nahiye köye otuz kilometre uzaklıktaydı, bakkallar falan orada. Ayda bir kere eşeklerle gidilir. Tuz ve şeker alınır. Başka hiçbir şey alınmaz. Onun dışındaki her şeyi kendimiz üretirdik. Mesela pamuk işçiliği yapılır, pamuk toplamaya gidilir, en son pamuk bittikten sonra pamuk artıklarını işçiler kendisi için toplayıp onu tel haline getirir, kirmanlarda ip yapar, çulhalıkta bez olarak dokurdu. O dokumadan da kıyafetlerimiz elde dikilirdi. Bol miktarda keçimiz vardı, kıldan çul yapılırdı. Her şeyimiz kendimize yetecek kadardı. Antalya'yı ilkokul 5'te gördüm. Fotoğraf çektirmek için gitmiştim. Onun dışında bilmezdim Antalya'yı.

Biz yedi kardeşiz. En büyük ve en küçük kız, aradaki beş tanesi erkek. Ben altıncıyım. Kırkım çıkmadan önce çok hastalanmışım, babam geliyor yüzüme bakıyor, "Ohoo, bu gitmiş" diyor. Kırkı çıkmadan bir çocuk ölürse o çocuğun annesi ve babası cennete gider inanışa göre. Böylece babam cenneti garantiliyor, kapatıyor üstümü. Anneme de "Bir şey yapma" diyor. Dini inancı çok sağlam biri olan babam, çok da baskıcı bir insandı; çok korkardık ondan. Üstelik de muhtar. Bekçi, aza, muhtar köyün karakoludur. Yani hükümeti temsil eder orada. İsterse insanları alır, falakaya yatırır, ceza verir, isterse affeder. Tarladan, keçi, koyun gütmekten döndüğümüz zaman ağabeylerimle dua ederdik Allah'a, evde misafir olsun diye. Çünkü evde misafir olduğu zaman o gün dayak yemezdik. Bir sebep bulur birimizden birini mutlaka döverdi. Küçük olduğum için biraz daha şanslıydım. Ayakkabıyı da ilkokula başladığımda gördüm, daha önce çarık giyerdik. Lastik ayakkabı çok lüks bir şeydi bizim için. Bir de tamir edilebilirdi. Okula başladığımız zaman bir tane lastik ayakkabımız olurdu. Gıslevet veya Dora.

Tahtacılarla ilişkiler nasıldı?

Yerleşik olan göçebeler katı Sünni'dir, Tahtacılar ise Alevi. Orman kesmeye gelir, sonbaharda dönerler; ilişkiler de kopuktur. Onlara "Kızılbaş" diyorlardı, ben bile çok sonra öğrendim onların Alevi olduğunu. Onların "mum söndü" yaptıklarına dair çok yaygın bir söylem vardı, hiç iletişim olmazdı. Gerilim de olmazdı çünkü onlar masum insanlardı, yani her halükarda her şeyi kabullenmiş vaziyette, didişmek istemezlerdi köylülerle, köylüler daha baskındı.

İlkokula gidene kadar hiç fotoğrafım olmadı, diplomaya yapıştırmak için ilk fotoğrafımı çektirmiştim. Okula başladıktan on beş gün kadar sonra babam beni okuma yazma öğrenemedim diye dövdü; hızını alamadı ateş söndüğü zaman yakılmak üzere duran çıralardan da bir tane fırlattı, kaşıma geldi; başladı kan akmaya. Baktı ki kötüyüm, bu sefer Şükrü ağabeyimi aldı. Sen buna niye öğretmedin diye bir güzel de onu dövdü. Ağabeyim kendisi zaten yeni öğrenmiş, bana nasıl öğretsin ama öğretmeye çalıştı. Okuma yazmayı nasıl öğrendiğimi hâlâ hatırlamıyorum ama bir ay sonunda öğrenmiştim. Okuyup yazmayı erken öğrendiğimiz için okulda kendiliğinden akıllı olduk. Bizden çok sonra öğrendi diğerleri, üstelik biz onların okumasına yardımcı olduk. Şükrü ağabeyim öğretmenin doğal yardımcısı gibiydi. Öğretmenler bir pırıltı gördü ki bizde, bu çocukları okut demeye başladılar babama. O zaman okuma diye bir şey yok. Kuran kursuna gider çocuklar, ondan sonra askere gönderilir, geldiği zaman da evlendirilir ve o köyde yaşamaya devam eder. Gelenek bu. Dışarı giden hiç yoktur hep o yörede kalmıştır insanlar. Mesela Almanya'ya giden hiç yoktur bizim oradan.

Ortaokulu nerede okudun?

İlkokulda ben ve ağabeyim çok iyi öğrencilerdik. Öğretmenler bizim okumamız için hep konuştu babamla. Öğretmen dediğim de liseyi bitirememiş, lise 2'den terk; başvurmuş, göndermişler bizim köye. Eğitim formasyonu sıfır. Tabii öğretmenlerin baskısından dolayı okutma fikrine kafası yattı babamın. Ama nahiyemiz Gebiz'de ortaokul yok. Serik kazasında var ama orada da tanıdık kimse yok. İnanmayacaksınız ama ağabeyim ilkokulu bitirdi ama okuyacak mı okumayacak mı belli değil. Babam aileyi topladı, anneme "Bu çocuğu okumaya göndereceğiz, sen keçilere bakacak mısın?" diye sordu. Bir sürü hayvan var, 150 civarı keçi, on beş kadar koyun ve her türlü hayvan. Annem ve biz bakıyoruz onlara. Annem düşündü düşündü

ama kara kara düşünüyor kadıncağız, en sonunda "Bakarım" dedi. O zaman "Tamam gönderelim" dedi. Gönderecek de nereye gönderecek? Ev yok. Serik'te büyük ağabeyimin bir asker arkadaşı varmış." Senin evinde kalabilir mi?" diye sorunca, adam da "Tamam kalsın" diyor. Bir yıl tek odalı bir evde ağabeyim ve o üç çocuklu aile birlikte kaldılar. Hiçbir ödeme filan da yapılmadı. Tabii o gidince ben daha da heveslendim.

Ailemiz çok yoksul, bir umutla okutuyor bizi

İkinci sene bu sefer sıra bana geldi. Öğretmenler bende de ısrar ediyor. Babam tekrar annemi çağırdı, "Bak bunu da göndereceğiz, kimse kalmayacak sana yardımcın olarak" dedi, kadıncağız gene düşündü "Tamam gitsin, bakarım hayvanlara" dedi. Bu sefer bize bir tane gecekondu tuttular Serik'te, Şükrü ağabeyimle ikimiz kaldık orada. Cüzi bir kirası vardı ama okula uzak bir mesafedeydi. Yine bir saat yürüyorduk ama bize göre bu hiçbir şey değil. İkimizde çok iyi performans gösterdik. Serik Ortaokulu'nda iftara geçenler ortaya çıkarılır, tebrik edilirdi; biz ilk okunan olurduk. Hakikaten çok iyiymişiz o şartlara göre. İki sene Serik'te okuduk, 3. sınıfta ben Antalya'ya geldim çünkü ağabeyim liseye gidecekti. Yine tek odalı bir gecekondu tutup o gecekonduda kaldık. Tuvaleti filan dışarıda, ağaçtan bir kulübeydi, banyoyu da orada yapıyorduk.

Ortaokula başladıktan sonra kendi paramızı kendimiz kazanmaya başladık. Orta 1'den 2'ye geçtiğim zaman Antalya Kemer'de hiç otel yoktu, orman yolları yapılıyor, ağaçlar kesiliyordu. Kesilen ağaçların boyunu, çapını Şükrü Ağabeyimle ölçüyor, hacmini tomruğun alnına yazıyor ve para kazanıyorduk. Bunun dışında hasat mevsiminde hasada yardımcı oluyorduk. Okul tatillerinde köydeki işleri yapıp sonra para kazanma işine gidiyorduk. Orman işçiliğinden önce de daha küçük yaşlarda, her sene pamuk işçiliğine giderdik.

Babam öğretmen olmamı isteyince ben mecburen, iki gözüm iki çeşme Aydın Nazilli Öğretmen Okulu'na gittim gönülsüz. Benim gönlümden tıp okumak geçiyordu. Hatta 1992 yılına kadar senede bir kere Milli Piyango bileti aldım, kazara bir para çıkarsa bizimkilere verecektim ve "Ben tıp okumaya gidiyorum" deyip bırakıp gidecektim her şeyi. O kadar istiyordum hekim olmayı. En son 2009'da üniversite sınavına girdim, Marmara Eczacılık'ta halen öğrenciyim.

Öğretmen okuluna gitmeden önce, Antalya'da oturduğum gecekondu mahallesinde bana birisi "Niye üzülüyorsun? Sen döneminde en iyi ol, yüksek öğretmen okulları var, oraya gidersin, orada dört yıllık üniversite okursun" dedi. Bilmiyordum tabii ben. Söylemesi ayıp, benim dönemimde 300 kişiydik öğretmen okulunda ve ben okul birincisiydim. İki yıl öğretmen okulunda okudum, üçüncü yıl beni Ankara'ya gönderdiler; yıl 1971.

Türkiye'de seksen dört tane öğretmen okulu vardı ve birinci, ikinci belki üçüncüler Ankara'ya Yüksek Öğretmen Okulu'na gönderiliyordu. Bu öğrenciler orada hem lise fark derslerini verip lise mezunu oluyor hem de öğretmen okulu mezunu oluyordu. Eğer üniversiteye gidemezsen devlet seni öğretmen olarak atıyor, üniversiteye girersen de öğretmenlik bölümüne devam ediyorsun. Mecburi hizmetimiz var, devlet okutuyor bizi. Ankara'ya gittim, yüksek öğretmen okulu hazırlık sınıfından mezun oldum, üniversite sınavına girdim ve Ankara Tıp'a girecek kadar puan aldım ama gidemedim. Ekonomik durumum biraz iyi olsa devlete olan borcu ödeyip Ankara Tıp Fakültesi'ne devam edebilirdim. Ankara Tıp'a bu nedenle gidemeyince ben de fizik bölümüne kayıt oldum. Ağabeyim Şükrü de Ankara Siyasal'a geldi, fakat çok yoksuluz, kalacak yer yok, ekonomi sıfır. Ben yatılıyım, elli lira da harçlık veriyorlardı hiç olmazsa, ulaşım masrafı da yok. Ağabeyime veriyordum aldığım harçlığı. 1972 yılında Yüksek Öğretmen Okulu'na öğretmen açığından dolayı dışarıdan öğrenci almak istediler; ağabeyime haber verdim, Siyasal'dan kaydını alıp Fen Fakültesi Matematik Bölümü'ne geldi.

1973'de de iyi ve başarılı bir öğrenciyim. 68 kuşağının büyük bir çoğunluğu cezaevinde, dışarıda olanlar da arandıkları için okula gelemiyor. Okulda sonradan gelenler sosyal demokrat, bol miktarda faşist, "Ecmainci" vardı. O zamanlar dincilere, tarikatçılara komple "Ecmainci" deniyordu. Bizim okul yatılı olduğu için dört devre öncesi de var. Birbirimizi uzun bir tanıma aralığı vardır yatılı okulların. Üst devreler, yeni gelenlerle politik iletişim kurar. Faşistler, Ecmainciler ilişki kurar, yardımcı olma adı altında taraftar toplamaktır amaç. Tabii solcu ve sosyal demokrat arkadaşlar da vardı, onlar da iletişim kurdular. Ben dindar ve çok yoksul bir kesimden geldiğim için yoksulluğun çelişkisini yaşayan bir insandım. Bir tarafta dindarlığım bir tarafta da dili döndüğünce yoksulların ideolojisini savunan arkadaşlar var. Tabii ki yetiştiğimiz ortam itibariyle onların etkisinde daha çok kaldık.

1974'ün başlarında o arkadaşlar eğitim çalışması yapmayı önerdi. Oturduk konuştuk, "Felsefenin Temel İlkeleri"ni anlatalım dedik. Dil-Tarih Fel-

sefe Bölümü'nde okuyan Sevim diye bir arkadaşla felsefe konusunu anlatmak üzere görevlendirildik. Ben Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" kitabını aldım. Okudum, doğru dürüst bir şey anlamadım. Birkaç sefer okudum sonra Sevim'le bir araya geldik, görev bölüşümü yaptık. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı diye bir yer vardı, sosyal demokratların elindeki o teşkilatın Demirtepe'de büyükçe bir salonu vardı. O salon ayarlandı ve orada ilk seminerimi verdim. Anlattığım şeyleri arkadaşlarımın anladığını sanmıyorum. Fakat ben bir şeyler öğrendim. Ben yeterince kavrayamadım ki anlatabileyim. Ama orada ilk defa toplum karşısına çıkıp konuşma yaptım. Seminer verdiğin için başkalarına göre kendini daha iyi hissediyor, daha fazla öğrenip anlatabilirim, diye düşünüyorsun. Böylece daha başka şeyler de okumaya başladım.

ADYÖD'de Cepheciler, THKO'lular, Kürtler: "Hayır, siz gençliği temsil etmiyorsunuz"

Bizim okulda bol miktarda ve çok azgın faşistler vardı gerçekten. Ankara'da bir Fen bir de Ziraat Fakültesi'nde faşistler çoktu. Onların gözüne batıyoruz ama yurtta bir şeye karışmıyoruz ve toplu halde girip çıkıyoruz.

1974 yılında TSİP'liler ADYÖD'ü kurdu. "Sosyalist gençlik derneği olarak Ankara Devrimci Yüksek Öğrenim Derneği'ni kurduk" dediler. O ara onun dışındaki bütün Cepheciler, THKO'lular, Kürtler "Hayır, siz gençliği temsil etmiyorsunuz" diyerek aşağıdan muhalefet geliştirdi. Cephe, THKO ve Kürtler bir araya gelip o yedi kişilik dernek yönetimini aldı ve yedi kişinin dışında hukuken değil fiilen işin içinde olacak on bir kişinin daha seçilmesine karar verildi. On bir kişi de yönetim kurulu toplantılarına katılacak, beraber karar alacaklar. Çok güzel ve çok doğru bir adımdı. Aralarında benim hatırladığım Nasuh Mitap, Taner Akçam, İbrahim Sevimli, Abdullah Öcalan vardı. 1974'ün Haziran ayında bayağı örgütlenmişti gençlik aslında.

1974 Eylül başında Dil-Tarih'i faşistler kuşatmış, içeride devrimciler kalmış, haberi geldi; biz de 250-300 kişilik bir anti-faşist grup toplandık, dışarıdan faşistleri kuşattık. Onlar bizim kuşattığımız anlayınca Sıhhiye tarafından çekilmek istedi, biz de izin verdik. Çatışma olmadı orada. Devrimcileri kurtardıktan sonra ADYÖD'e geldik ama dernek arı kovanı gibi. İnsan almıyor, odalar, merdivenler, aşağılar dolu. O sırada polis derneği bastı, 162

kişiyi alıp götürdü. 162 kişinin içinde ben, şimdi eşim olan Bahar, Abdullah Öcalan, Duran Kalkan, Haki Karaer de var. Duran, Haki ve Abdullah Öcalan o tutuklamadan sonra tanıştılar. Ondan önce tanışmazlardı. 162 kişi emniyette kaldık dört-beş gün. O zaman sıkıyönetim vardı, bizi tutukladılar Mamak'a gittik. Mamak'ta kırk gün kadar kaldık, mahkemeye çıktığımızda hepimizi serbest bıraktılar ama saçlarımız kesilmişti. Bizim okuldan saçları kesilenler belli. Faşistler duymuş zaten bizim Mamak'ta olduğumuzu. Saçları kesilmiş vaziyette okula geliyoruz, "Bunlar Dil-Tarih'i kuşatan komünistler" diye bizi gösteriyorlar. Orada iyice mimlendik.

ADYÖD bildiri dağıtıyordu mesela, Beşevler bölgesini bilen biziz, bir keresinde ADYÖD adına sorumlu kişi Abdullah Öcalan'dı. Bu tür kitlesel eylemden sonra bir toplantı olur ve orada değerlendirme yapılırdı. Abdullah Öcalan'ın o değerlendirmede "Beşevler kritik bir bölge, oraya daha fazla destekle gitmemiz gerekirdi. Bu bir hataydı" dediğini hatırlıyorum.

1974 Haziran'ında Yüksek Öğretmen Okulu'nun yemekhanesinde yemek yiyoruz toplu halde. Uzun masalar ve tabureler var. Çok uzak bir köşede de büyük bir su kabı var, insanlar masalarındaki su bittiği zaman sıraya girerek oradan su alıyor. O sırada bizim masamızda oturan bir arkadaşımıza saldırı oluyor. Arkadaşımız sıranın en sonunda. Onun önünde okulun azılı faşistleri var. Onlar gıcık vermek ve arkadaşı tedirgin etmek için geriye doğru çekiliyor. O da onlara dokunmamak için geriye aniden gidince dirseği beton direğe çarptı, o çarpmayla elindeki bardak düştü kırıldı. Onlar "Ulan pis komünist, sen Türk malına nasıl zarar verirsin?" deyip bizim arkadaşa çullandılar. Masadaki diğer faşistler kalkıp orayı kuşattılar. Şimdi Kocaeli Üniversitesi'nde matematik profesörü olan Muharrem Soytürk arkadaşımızı dövmeye başladılar. Olay yerine benden daha yakın arkadaşlar var, öncelikle onların kalkıp gitmesi lazım ama hiç kimse kalkmıyor. Ben kendime yediremedim, onların oturduğu masanın üzerinden atladım. O zaman spor filan da yapıyorum. İki elime iki tabure alıp önüme gelene vurmaya başladım. Baktım Muharrem kurtulmuş, faşistlerin hepsi dağılmış. Faşistler kaçarken sığmayınca beş metrelik geniş cam kapıyı kırmış, güruh halinde kaçıyorlar. Önümde iki tane adam kalmış onlar da kan revan içinde. Elimdeki tabureler parçalanmış sadece sapları kalmış, ben farkında değilim. Adamın bir tanesinin elinde ekmek bıçağı, ötekinde çatal var, üstüme doğru geliyor. Bir-iki tane daha vurdum elinden düşürdüm bıçağı sonra dışarı çıktım, o yüzü gözü kan revan içinde olana da "Gelme sakın yoksa seni öldü-

receğim" dedim. Ben arkadaşlarımı arıyorum, arkadaşlarım gitmez, diyorum ama hepsi kaçmış. En dış kapıdan Burdurlu Ali Çalışkan "Sülooo kaç, biz buradayız!" diye bağırıyor. Baktım bizimkiler orada. Kaçan faşistlerin 90-100 kadarı bahçede toplanmış vaziyetteler. Ondan sonra ben de kaçmaya başladım. Arkadaşlarını kan revan içinde görünce sürü halinde saldırdılar bu sefer. Bahçenin dışına kadar çıktık, arkadaşlara "Kaçmayın, gelsinler" dedim, biz durduk onlar da durdu. Gelemediler. Biz yürüyerek uzaklaştık. Demirtepe'de Ülkü Ocakları Genel Merkezi vardı. "Bunlar Genel Merkez'e gidip haber verecekler, oradan destek alıp okula gelecekler" dedim. Dört kişi Emek tarafına doğru gittik orada otobüse bindik. Faşistlerin Beşevler'de otobüse bineceğini ve Demirtepe'de ineceğini, tahmin ediyordum. Hakikaten kavgayı çıkartanlardan tam o pisliği yapan Beyhan ile biri daha bindi, biz de dört kişiyiz. "Demirtepe'ye geldiklerinde birisi ön, diğeri arka kapıdan inecekler. İki kişi öne iki kişi arkaya gitsin" dedim. Dediğim gibi yaptılar, Demirtepe'de, alacakaranlıkta bir daha dövdük onları. Ondan sonra kaçmalarına izin verdik. Sonra da oralarda serseri mayın gibi dolaşırken yakalandık. Bir tanesi polisleri almış bizi arıyor ama bir yandan da ağlıyor. Hasan Akın diye birisiydi, 1.90 boyunda, "İşte bunlar" diye bizi gösterdi bir yandan da ağlıyor ve zangır zangır titriyor. Polisler bizi yakaladı, iki gün karakolda kaldık. Mahkemeye benim tabureyle vurduğum kişilerden biri de geldi, kafası gözü sarılı vaziyette. Hâkim nasihat etti gönderdi bizi. O kavga, faşistlerin gözünde bir numaralı düşman yaptı beni. Okula geldiğim zaman herkes tedirgindi. O gerginlik içinde birkaç kez arkadaşlarla saldırıya uğradık. O arada Şükrü ağabeyim önce Hukuk Yurdu'nun temsilcisi sonra da tüm Türkiye'deki Kredi Yurtlar Kurumu'nun öğrenci temsilcisi oldu. Çeşitli bakanlıkların temsilciliklerinden oluşan Kredi Yurtlar Kurumu Yönetim Kurulu'nda bir tane de öğrenci temsilcisi vardı. Türkiye'deki tüm yurtları öğrenci temsilcisi olarak dolaşıyor, müdürlerle konuşuyor, yurt temsilcileri ile görüşüyor filan. O görüşmeleri de Yönetim Kurulu'nda paylaşıyordu. O da epey aktifti, faşistler onu da çok iyi biliyorlardı.

1975'in Nisan ayında bir gün okuldan çıktık grup halinde, faşistler peşimizden geliyor, hızlı bir şekilde karşıya geçtik. Karşı taraf tutulmuş, "Otobüse binip gidelim" dedim, o ara bir grup arkadaş da "Gitmeyelim" dedi, bir tereddüt yaşadık. Binmemiz lazımdı aslında, çok kalabalık ve tedbirli gelmişlerdi. Otobüs gitti, biz kaldık. Orada bizi kuşattılar, ağır bir saldırıya

uğradık, ağabeyim on bir yerinden bıçaklandı. Delik deşik oldu. Ben kafamdan bıçak darbesi aldım. Ağabeyimde de zincir vardı ama zincir eline dolandı. Benim elimde demir çubuk olduğu için fazla yaklaştırmadım. Diğer bir-iki arkadaş daha darbe aldı. Kırk beş gün hastanede yattı ağabeyim Şükrü. Büyük ihtimalle saldırı ona ve bana yönelikti.

1975'lerin başında, Fenliler Kültür ve Dayanışma Derneği diye bir dernek kurduk. O derneğin ilk başkanıyım ben. Ağabeyim Kredi Yurtlar Kurumu Yönetim Kurulu üyesi, ben de Fen Fakültesi'nde okuyan ve mezun olanların derneğinde ilk kurucu başkanım. Dolayısıyla orada hedef ikimiziz. O saldırıdan sonra ağabeyim okulu bıraktı. O zaman evliydi, köye gitti. Ben de Ankara'daki arkadaşların velilerine ulaştım, toplantılar yaptım. Okulda faşist işgal olduğunu ve kendilerinden destek istediğimizi söyledim. Bizimle beraber okula gelip çıkışta da okuldan bizi almak üzere velileri örgütledim. Velilerimiz sayesinde bir süre saldırı olmadı. Sonra onlara da saldırmaya başladılar. Ondan sonra CHP'ye gittim. Hasan Esat Işık, CHP Genel Sekreteri; veliler ve okuldaki anti-faşist öğrencilerle gidip onunla görüştüm, destek istedim. "Biz sizin aşırı uçtan olmadığınızı nereden bilelim?" deyince, "Bize siz sahip çıkarsanız sizden olacağız" dedim. Desteklerini almam lazım çünkü. Ondan sonra velilerle beraber iki tane CHP milletvekili de gelmeye başladı. 1975 sonu ve 1976'nın tümünde veliler ve milletvekilleriyle okula gidip geldik. Veliler konuşup kaynaştı, ayrı bir ekip oldu. Hiç unutmuyorum; Adana Senatörü Hayri Öner hiç yalnız bırakmadı, hep geldi gitti. Hiç kimse olmasa o hep bizimle oluyordu.

Bunlar Mahir Çayan'ın görüşlerini savunmuyor, biz savunuyoruz

1976'nın başında Fenliler Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanlığını Erdal Kantar'a bıraktım. Üçüncü dönem yine dernek başkanlığı yaptım.

ADYÖD ile iletişim halindeyiz, bütün sosyalist eğilimler hep beraberiz. Hatırladığım kadarıyla 1975'in ikinci yarısında Cephe içinde ayrılıklar oldu. Biz henüz Mahir Sayın, İlhami Aras, Kaçaroğlu'nu tanımıyoruz ama 68 kuşağından bir grubun, 1974 affıyla cezaevinden çıktığını biliyoruz. Doğan Fırtına tek başına Siyasal Bilgiler civarında ayrı ama çok küçük bir ekip. Cephecilerin hepsi Nasuhçu; neyin, ne olduğunu anlamadık ama ayrılmalarına da tahammül edemedik. Bunun olmaması gerekir diye düşündük, bir tavır al-

madık; yani Nasuhçu da Kaçarcı da olmadık. O zaman Nasuhçu, Kaçarcı var, başka bir şey yok. Daha sonra Devrimci Yolcu olacak arkadaşlarla konuşuyoruz, ne olduğunu anlamak için. Onların dediği tek şey "Bunlar Mahir Çayan'ın görüşlerini savunmuyor, biz savunuyoruz. Bunlar Kesintisiz Devrimi inkâr ediyor, biz etmiyoruz" diyorlar. Öbür tarafa gidiyoruz, "Hayır, biz inkâr etmiyoruz ama eleştirdiğimiz yanlar var" diyorlar. Aslında ikinci yaklaşım daha güzel ama olay ideolojik falan değil aslında. Kesinlikle ideolojik olduğuna inanmıyorum. O koşullarda devrimin milimetrik çıkarını düşünen insanların ayrılmaması gerekirdi. Çok iyi bir başlangıç yapılmıştı; Kürtler, THKO, Cephecilerin olduğu o örgütlenme içerisinde devasa bir potansiyel vardı. Cepheciler ikiye bölünmüş oldu. Okuyoruz, konuşuyoruz, tartışıyoruz, "Kesintisizler"i bir daha okuyoruz. Ama bizim irademizin dışında, çıkmazdayız. İki şeyden birini yapmamız gerekiyordu; ya hakikaten geri çekileceğiz, çok aktif uğraşmayacağız, okulumuzu bitirip, gidip bir yerde öğretmen olarak çalışacağız ya da kendimizi geliştirmeye devam etmek için bir tarafta yer alacağız. Bu arada birçok devrimci kardeşlerimiz, ağabeyimle benim kararımızı bekliyor. Ağabeyimde ve bende mücadeleye aktif devam etmek ağır bastı. Onun üzerine Kaçaroğlu ve Mahir Sayın'la konuştuk. Biz Cebeci'de yurtta kalırken Ulus'ta sadece ağabeyimle benim kaldığım bir de gecekondu evimiz vardı. Orada ağabeyim bir şeyler yazıyor, çiziyor, beraber sohbet ediyoruz, tartışıyoruz. Her türlü evrakımızı oraya koyuyoruz. İlhami Aras'ı bir gün o eve götürdük. Uzun uzun konuştuk. O anlattı, biz anlattık, dilimizin döndüğü kadar. Ağabeyim bir takım sorular sordu. Pozitif cevaplar aldık ama bizimle konuştukları gibi Nasuhlarla konuşarak bu iş çözülebilir mi diye de sorguluyoruz hâlâ. O da onların iletişimi kopardıklarını, konuşmadıklarını söylüyor. Dolayısıyla onların böyle davranmaları da bir eksi oluyor bizim için. Sonra İlhami Abi'nin bir tek sözü bizi epeyce etkiledi: "Bir iş yapacağız, hep beraber yaparsak belki başaracağız bu işi. Siz olursanız belki daha güçlü olacağız. Bizim beklentimiz sizin de bu işin içinde olmanız ve güç vermeniz" dedi. Sosyalizmin mantığında kolektiflik ön plandadır bireycilik değil. O yüzden söyledikleri bize çok yakın geldi. Hakikaten sen, ben üçbeş kişi toplansak 100 kişi yaparız ama bir kişi 100 kişi olmaz. Hepimiz bir araya gelirsek bir dâhinin yaptığını yapabiliriz. İlhami Abi'yi dolmuşlara kadar götürdüm eve döndüm. Ağabeyimle konuştuk değerlendirdik; o, "Bak kardeşim, devrimcilik yapacaksak Mahirler, İlhamiler mantıklı görünüyor.

Bunlarla yürüyeceğiz ya da bırakacağız bu işi" dedi. Biz çok yoksul bir kesimden gelmişiz; orada duygu olarak hem kendi sorununa hem de sınıfa sahip çıktığını düşünüyorsun. Hedefimizi böyle bütünleştirdik, ikimiz de bu kararı verdik fakat ailemiz çok yoksul, bir umutla okutuyor bizi. O ailede okuyan iki kişiyiz sadece. Köyde bizden önce okuyan bir halamızın oğlu var, bir de ağabeyimle ben, başka da yok...

Köyünüzde çalışma yaptınız mı?

Bayramda, seyranda, sömestr tatillerinde köye gidiyorduk. Köye gittiğimiz zaman ağabeyim bir başka köyün camisine gidiyor, ben bizim köyün camisine gidiyordum. Cami çıkışında bayramlaşma bittikten sonra yüksek bir yere çıkıyor, köylülerin örgütlenmesi için propaganda yapıyorduk camide. Bizim köyümüz orman köyü, ormanlardaki ağaç kesim işlerini daha organize yapmak için, bölge insanının yararına olması için bir kooperatif kurulmasını, bu kooperatifin önderliğinde bu işlerin yapılması gerektiğini anlatıyoruz. Kısaca kooperatifçiliği anlatıyoruz. Biz bunu yaptığımız zaman da "Toklu'nun çocukları komünizm propagandası yapıyor" diye yayılıyor köylerde. Yayılsın. Öbür bayram da ve diğer bayramda da yine gidiyorduk. Yine aynı şeyleri tekrar ediyorduk.

Baban nasıl tepki gösteriyor sizin bu faaliyetinize?

Babam üniversitede okuduğumuz için gurur duyuyor ama bir yandan da "Yaptığınız iş yanlış, size mi kaldı" diyordu. Biz de ona "Sen karışma, sen görevini yaptın, biz ne yaptığımızı biliyoruz" diyorduk, sesini çıkarmıyordu. O diktatör baba sesini çıkartamıyordu.

Köyle ilişkiniz hiç kopmadı, öyle mi?

Hiç kopmadı. Bayramlarda, tatillerde hep köydeyiz. Köylülerle beraber çalışır, hiç iş bulamazsak orman işletmesinin yol yapımında amelelik yapardık. Onun dışında daha çok para kazanmak için kompresörle taş delerdik yollarda. Normal bir işçinin yevmiyesi on üç liraydı ama kompresörde çalışırsan yirmi iki lira olurdu. Biz daha çok para kazanmak için bu işi yapıyorduk. Ağır bir işti. Tarımda da beraber çalışıyorduk köylüyle. Onların bir parçasısın. Aynı zamanda komünistiz aynı zamanda dini de onlardan daha iyi bileniz. Dini sohbetler olduğu zaman onları o konuda da aydınlatabiliyo-

ruz. Öyle bir yapımız vardı bizim, okumuş yazmış olarak. O nedenle onlar da kopmak istemezlerdi bizden.

1975'in sonunda bölünme olmuş ve siz kendi yerinizi belirlemiştiniz. Okula geliş gidişlerinizde veli ve CHP desteği aldınız ama bir örgüt desteği yok muydu?

Onlardan da destek alıyoruz tabii. Mesela biz yurtta kaldığımız için yurtta da ayrı bir çevremiz var. Oradaki arkadaşlar biz istediğimiz zaman Fen Fakültesi'nin karşısına geliyor, biz okuldan çıktığımızda bizi alıyorlardı. Veli ve milletvekili desteği olmasaydı sadece onların desteği ile olmazdı. Gidip gelemezdik. Velilerin ve milletvekillerinin olması bizim yüzde yüz haklı olduğumuzu kanıtlayan bir şeydi. Bizim geliş gidişlerimizin başarısının sırrı odur.

Kurtuluşçu oluyorum

Bu arada faşistlerin saldırısı iyice arttığı bir döneme de girilmiş oldu, öyle mi?

Faşistlerin saldırısı vardı zaten de iyice ayyuka çıktı, sıklaştı ve keskinleşti. Tabii 1974'teki büyük kavgadan sonra ben, artık dışarıdan gidip geliyordum okula. 1976 Haziran'ında bütün derslerimi verdim, askere gitmeyeyim diye bir tane dersi bıraktım. Kurtuluşçu olmaya karar verdikten sonra Şükrü ağabeyimle bir araya geldik, o bana "İkimiz beraber devrimcilik yapmayalım. Bir tanemiz çalışsın ailemize baksın, bir tanemiz devrimcilik yapsın. Ben evlendim, barklandım o nedenle sen gidip çalışacaksın, ben devrimcilik yapacağım" dedi. Ben de "Hayır, sen evlisin, çoluk çocuğun var, sen gidip çalışmalısın, aileye sen bakmalısın, ben devrimcilik yapacağım" dedim. İlk defa ağabeyim orada benim sözümü dinledi ve biz kararımızı verdik. Hiç unutmuyorum, Mahir Abi'yle buluştuk ve bu kararımızı ilettik. Onlar ikimizin birden aktif bir şekilde ilgilenmesini istiyordu ama "Tamam" dediler, saygı duyduklarını söylediler. O zaman "Benim okulum yok, beni ne yapacaksınız, beni nasıl tasarruf edeceksiniz?" diye sordum.

Bu konuşmadan önce, ilk Kurtuluşçu olduğum zaman –75'in sonları ya da 76'nın başı olabilir tam hatırlamıyorum–, Sivas'ta beş kişilik bir grev vardı. Beni o greve gönderdi arkadaşlar. Çok haz duyduğum bir şeydir o. Sivas'a gittim. Orada Nedim Şah Hüseyinoğlu, Süleyman Kırteke, İbrahim

Kaygusuz, Mirza Arabacı'nın yönetimde olduğu, Bağımsız Devrimci Maden-İş Sendikası vardı. Onların da herhangi bir yere pek eğilimi yoktu. İçlerinden bir tanesini İlhami Abi tanıdığı için, ben onun kanalıyla Sivas'a gittim. Sendikayı buldum, o arkadaşlarla tanıştım, onlardan birinin evinde kaldım. Sonra beş kişilik grev yerine gittik ve grevdeki işçilerle sohbet ettik. Grev yerinde birkaç gün, işçilerle beraber kaldım. Ondan sonra dönüp geldim Ankara'ya. O sendikacılarla canlı bir şekilde ilk ilişkiyi ben kurdum, ondan sonra da devam etti iletişimimiz. Nedim Şah Hüseyinoğlu, Süleyman Kırteke zaten 68 kuşağından kalma ve kararlı devrimcilerdi. Nedim Şah Hüseyinoğlu onlardan yaşlıydı, öğretmen emeklisiydi, çok aydınlık yüzlü biriydi. Onlarla iletişim kurulduktan sonra sendikayla beraber Kurtuluşçu oldular daha sonraki dönemde de sendikal alanda çalışan arkadaşlarımız ilişkiyi yürüttü.

"Benim okulum yok, beni ne yapacaksınız şimdi?" diye sorduktan bir hafta sonra gecekondu bölgesinde bir ev tutmamı ve oralarda çalışmamı söylediler.

Bu görevi kim verdi? Bir örgüt hukuku üzerinden mi faaliyet yürütüyordun?

Ali Demir iletti bana. Örgüt hukuku filan yoktu. Metin Ayçiçek eğitim çalışmaları yapıyordu, daha sonra Mehmet Kaptan da katıldı o ekibe. Ben mahalle çalışması yapıyorum. Haşim ve Burhan gençlikle ilgileniyor. Celal Polat memurlarla ilgileniyor ve sendikalarla ilişki kurmaya çalışıyordu. Daha sonra bu sendikal faaliyetlere Haşim de destek olmaya başladı. Böyle bir yapımız var ama bu yapı sadece Ali Demir'e bağlıydı. Artık Ali Demir'e bağlı çalışıyorum. Haftada bir görüşüyoruz ve rapor veriyorum. Ali Demir diğer arkadaşlarla paylaşıyor, o bilgilendiriyor bizim adımıza. 1976 yılının sonu ve 1977 yılının tamamı böyle.

Hangi mahalleye gittin?

Dışkapı, Telsizler'de bir ev tuttum. Yenidoğan, Çin Çin Bağları diye geçer oralar. Bir de o zaman mahallelerde ve gençlikte çok güçlü bir anti-faşist potansiyel var. O potansiyeli bir daha yakalar mıyız bilmiyorum. Halka gidersen halk, gençliğe gidersen gençlik senin elinde kalıyordu, öyle bir şeydi. Bağrına basıyor seni. Mahalleye gittiğimde genç bir grupla tanıştım. Onlarla eğitim çalışmalarına başladım. Bu çalışmaların içinde Suat Karavuş arkada-

şım, *Kurtuluş* dergisinin son sahibi olan Yaşar Bozoklu, Düzgün Deniz, Seyfi, Güngör ve başka arkadaşlar da vardı.

Bütün bu çalışmalar içerisine girdiğinde kadınlarla ilişkilerin nasıldı?

Üniversitede okurken ve 1974'e kadar yurtta kalırken devrimci kadın arkadaşlarımız oldu tabii. Ama oradaki mantık da şuydu; kadın arkadaşlarla ilgilenilmez ama ilgilenirsen de ciddi ilgilenmen lazım. Biriyle arkadaşlık yapacaksan evlenmek üzere arkadaşlık yapacaksın. Tabii ilgi duyduğumuz arkadaşlar vardı. Onların bir kısmına tekliflerimiz de oldu. Çok kısa arkadaşlıklar yaptık onlarla ama 1976'dan sonra, ben kendimi kaptırdım mahalleye. Orada her gün bir evin misafiri oluyorum, evdekilerle sohbet ediyorum, komşular geliyor, hem kişisel hem güncel sohbetler ediyoruz.

Geçimini nasıl sağlıyordun?

1976'da benim hâlâ bursum vardı, 1977'de bitti o burs. Bir de biz hem Milli Eğitim Bakanlığı'ndan hem de Kredi Yurtlar Kurumu'ndan burs aldık. O nedenle ekonomik olarak sıkıntımız çok az oldu. Daha sonraları nadiren Ali Demir'den harçlık aldığım olmuştur.

Gecekondu mahallelerinde örgütleniyoruz

Gittiğiniz mahallenin yapısı neydi? Mesela Aleviler mi daha çoktu?

Hepsi karışık. Devrimci potansiyelin olduğu yerlerde çoğunluk Alevilerdeydi ama Alevi olmayıp Sünni olan da çoktu. Aleviler birkaç basamak daha yakındı bize, işimiz onlarla daha kolaydı. Bir de tabii oralara gittiğim zaman üniversite mezunu olduğumu söylüyordum. Fakat bir tane dersim duruyor, yalan da söylemiş oluyordum aslında. Bu beni rahatsız etti, 1977 Şubat'ta gittim o bıraktığım dersi de verdim. Çekirdek Fiziği diye bir dersti, elli küsur kişi girdik sınava, iki kişi geçti, biri de benim. Mezun oldum sonuçta böylece o yalandan da kurtulmuş oldum. Mahalledeki çocuklara okullarını en iyi şekilde okumalarını, iyice sağlıklı düşünmeye başlayınca ne yapacaklarına o zaman karar vermeleri gerektiğini söylüyordum. Ben profesyonel devrimci olacağım deyip, dökülüp geliyordu mahalledeki çocuklar. "Hayır, olamazsınız. Öyle kolay değil profesyonel devrimci olmak. Önce kendini yetiştireceksin. Beynin gelişecek. Kitle iletişiminde belli bir beceri sahibi olacaksın, ancak ondan sonra bu karara saygı duyarız biz" diye hep

geri çeviriyordum. "Beraber mitingler yapıyoruz, bildiriler dağıtıyoruz, yazı yazıyoruz, eylemlerimizi yapıyoruz, eğitim çalışmaları yapıyoruz ama siz okulunuzu da adam gibi okuyacaksınız" diyordum.

Mahallede potansiyel çoktu: Oralardan fışkıran liseli gençlik vardı bir kere, oralarda oturan üniversiteli gençlik vardı bir de. Bunların aileleriyle hemen iletişim kuruluyor. Okulunda devrimci ama mahallesinde üniversitede okuyan bir genç durumundaydı çoğu. Ali Demir vasıtasıyla mahallelerde çalışacak üniversiteli, tutarlı arkadaş istedim. Boş zamanlarında o bölgeye gidecek, bizim çalışmalarımızı yürütecek ve bizi orada temsil edecek. O kadar çok insan geldi ki... Herkesi gönderdik çeşitli mahallelere. Mahallede bir sürü liseli genç kızlarımız ve aileleri vardı, doğru ya da yanlış bir takım eğilimleri var. O zaman kadın arkadaşlardan da istedim. Kadın arkadaşlar da gönderilmeye başlandı. Onlar da çok sevdiler. Mahallede sorumlu hem bir erkek arkadaşımız hem de kadın arkadaşımız vardı. İkisi beraber götürüyordu oradaki çalışmaları.

Tam bu noktada, kadınların bu mücadeleye katılımı nasıldı? Mahalle çalışmalarında nasıldı?

Mahalle çalışmalarında her mahallede kadın arkadaşımız vardı ve çok yaygındı. Ağırlıklı üniversiteli kadın arkadaşlarımızdı ve bunlar, oradaki liseli kızlarımızla, onların aileleriyle hemen kucaklaştılar. Hatta bazısı o kadar kaptırdı ki evin harımı ile beraber elinde çamaşır yıkadığı oldu. Rahmetli Nevin ablamın (Nevin Yağcı) Saimekadın mahallesinde çamaşır yıkamaya nasıl yardım ettiğini hiç unutmuyorum. "O kadar da değil, sonra bütün çamaşırları sen yıkamaya başlarsın" dedik. Kadın arkadaşlarımız çok gönül verdiler gerçekten ve çok başarılı oldular. Üniversiteye gönülsüz ama mahalle çalışmalarına koşarak gidiyorlardı. Sanki inançlarını mahallelerde uyguluyorlardı.

1978'de bizim ilk kadın derneğimiz kuruldu Ankara'da. Bu derneğin birilerine bağlı olması lazımdı. Kadınlara "Siz bağımsız bir kadın örgütüsünüz, kendi programınızı kendiniz yapın bize de bilgi verin" dendi. Onlar bir araya geldiler, toplandılar, tartıştılar, merkezden insanları çağırdılar onlarla tartıştılar, sonuçta bir dernek kuruldu. O mahallelerdeki kadın arkadaşlarımız aynı zamanda bu derneğin üyesiydi. Dernek adına gidip gelmeye başlamışlardı. Sonra bu kadın derneğinin yönetimiyle birinin ilgilenmesi lazım dediler. Aslında bunun doğrusu tabii ki merkezi düzeyde ilgilenilmesiydi

ama "Daha çok cılız, bu nedenle Ankara İl Komitesi'nden bir kişiye bağlı olsun" dediler ve görevi bana verdiler. İstanbul'a gelinceye kadar kadın derneği ilişkisini ben kuruyordum. Şöyle; onların hiçbir işine karışmıyor sadece yönetim kurulu toplantılarına katılıyordum. Gerekirse mahallelerdeki kadın arkadaşlarımızın çalışmasını anlatıyorum. Onlar kendi sorunlarını tartışıyor ben sadece dinliyordum. Bir karar varsa onu iletiyordum. 1979'da ben ayrıldıktan sonra kim ilgilendi bilmiyorum. Mahallenin dışında öyle bir deneyimim de oldu.

Mahalle çalışmasında ne tür faaliyetler yürütüyordunuz?

En başta eğitim çalışmaları yapıyorduk. Geceleri duvarlara yazı yazıyor, o yörelerdeki liselerin kapılarında ve mahallelerde çeşitli konularla ilgili bildiriler dağıtıyorduk. Biz gelmeden önce kurulmuş dernekler vardı, dernek olmayan yere bir tane biz kuruyorduk mahalledekilerle.

1977'de tamamen yoğunlaştı mahalle çalışması. O sırada Halkevleri var, kurulmuş dernekler var, bir de bizim kurduğumuz dernekler var. Halkevlerine gidiyoruz, oradaki farklı grupların seminerlerine katılıyoruz veya biz de seminer yapıyoruz. Böyle güzel bir çalışma vardı oralarda. O seminerlere herkes bildiği ölçüde katkıda bulunuyordu. Fakat seminerler bir süre sonra birbirini ideolojik olarak mat etme seminerleri haline geldi ama oralarda biz çizgimizden taviz vermedik. Daha olgun bir şekilde bildiğimiz anlattık ama ajitasyona yönelik bir çalışma yapmadık. Bazı mahalleler bize ajitatör lazım dedikleri zaman alıp Tufan'ı götürürdük. Çok iyi konuşan bir arkadaştı. O hem anlatır hem ajitasyon çekerdi. O tür şeyleri zaman zaman biz de yaptık ama en az yapanlardan birisiyiz.

O ara Dışkapı SSK'da ihtisas eğitimi yapan Yaşar Çalışkan diye dahiliyeci bir ağabeyimiz vardı. Hiçbir gruptan değildi ama devrimci bir doktordu. Hiç ayrım yapmazdı. Kim destek isterse grup ayrımı yapmadan destek olamaya çalışan birisiydi. Ona, çalıştığım mahallelerde çok yoksul insanların olduğunu, hiçbir sosyal güvencelerinin olmadığını, doktora gitme şanslarının da olmadığını anlattım. Bu insanlara hizmet götürme konusunda yardımcı olup olamayacağını sordum. Çok heyecanlandı "Tabii olurum, hatta tanıdığım doktor arkadaşlardan da destek alırım, onlar vasıtasıyla ilaç toplarım" dedi. Bu müthiş bir şey oldu. Benden önce mahallelere böyle bir sağlık hizmeti götürülmemişti. Hemen hemen her hafta Yaşar ağabeyi ma-

hallelere götürmeye başladım. Önceden mahalleye, derneğe doktorun geleceğini duyuruyorduk. Yaşar Ağabey giyiyordu beyaz gömleğini, kendi olanaklarıyla sağlık hizmeti veriyordu. İnsanlar döküldü geldi, gelen çok olunca altından kalkamamaya başladık. Baktık ki tek doktorla olacak bir şey değil. Ankara Tıp'tan intörn doktorları devreye soktuk. Yaşar Ağabeyin yanında iki tane intörn doktor oluyordu artık. Onlar da gerçekten çok hevesle katkıda bulundular. Mesela o zaman Ata Soyer hep gelip gitti. Ayşe, Şermin, Jale, Yusuf Kumkumoğlu, daha sonra Sedat Abbasoğlu, Bülent Sürmen, Alev Soysal ve birçok arkadaşımız, intörn doktor olarak Yaşar Ağabeye yardımcı olmak için geldi. Çok güzel, pozitif, güven veren bir potansiyel oluştu. Halkımız bize çok güvendi. Sağlık sorunu çok önemli: sağlık bir, eğitim iki. Sağlık konusunda elimizden geleni yaptık, destek olduk, onlar bize güvendi. Bu çalışma düzenli sıkıyönetim ilan edilene kadar sürdü.

Oğlum, canını kurtardık ama kolunu kurtaramadık

1977 yılında İstanbul'da Kemal Karaca'nın öldürülmesi olayı Ankara'ya nasıl yansıdı?

Biz mahallelerde bu çalışmayı yaparken İstanbul'da bu Devrimci Yolcu arkadaş ölüyor. Ben daha sonra duydum, mahalleden İMO'ya gittiğim zaman orada söylediler. "Devrimci Yolcu bir arkadaş öldü, daha sık gel, iletişimi sıkı tut" diye tembihledi beni Ali Demir. Ben de haftada bir uğrarken her gün uğramaya başladım İMO'ya. O ara yurda gidip gelebiliyorum, yurtta istediğim zaman kalabiliyorum. Yurttan kaydımı sildirmedim, yurt bizim elimizde zaten. Yurda gittiğim zaman Devrimci Yolcu arkadaşların panolara bildiri astığını gördüm. Bildirinin özü şuydu; "Kurtuluşçu faşistler Kemal Yoldaşımızı katletti." Oradaki Dev-Yolcu arkadaşlarla diyalogum vardı, hiç kesmedim diyalogumu, hep konuştum; onlar selam vermese bile hep selamlaştım. "Biz faşist değiliz, siz de biliyorsunuz bunu. Buraya yazılmaz bu" dedim. Kemal Karaca ile ilgili savunulacak bir şey yok ortada, korkunç bir şey, bunun telafisi de yok. Ne yapabiliriz? Biz de faşist değiliz ama. Orada bunu anlatmaya çalıştım. Bir grup arkadaşımız, "Biz bu bildiriyi indiririz" gibi sözler etti, ben itiraz ettim "Bu bildiri indirilmez, bu kalacak onlar kendisi indirmeli" dedim. Yoksa kan gövdeyi götürürdü. Nitekim indirilmedi. Orada soğukkanlı davrandı herkes. Birkaç gün sonra kendileri

indirdi. Teknik Öğretmen'in öğrenci derneği başkanı Necdet Bozkurt diye iyi bir devrimci arkadaş vuruluyor Dev-Yol'dan. Nasıl oldu, onu da bilmiyorum; Hacettepe'de yatıyor, dalağını aldılar. Sonra Emek tarafında bir grup arkadaş ayaklarından vuruldu. Ankara Tıp'tan Sedat da vardı içlerinde. O günlerde de Yükseliş faşist işgal altında, Raşit de Yükseliş'te Kurtuluşçuların başında. Onun denetiminde gidip geliyor insanlar. Devrimci Yolcular da "Siz faşistsiniz" deyip bizimkileri dövüp atıyorlar. Diğer gruplar toplu halde gidiyor, bizimkileri almıyorlar grubun içine. Böyle bir durum var. Ben de bir gün İMO'ya uğradığımda Ali Demir toplantı yapacağımızı, bir yere gitmememi söyledi. Toplantıda Raşit, Doğan Fırtına, ben ve Ali Demir var, durumu anlattı Raşit. Ben orada dil ucuyla "Ortalık soğusun okula gitmesek olmaz mı?" dedim ama ağırlıklı görüş gitmemiz yönünde oldu. Orada benim büyük hatam oldu. Her şeye rağmen bastırmam gerekiyordu. Okula gitme kararı çıkınca "Başımıza birini verin" dendi. Doğan Abi "Ben gelirim ama adamlar silah kullanıyor, onlar silah çekerse ben de çekerim" dedi. Ben "Silah kullanılmaması lazım, ben silah kullanmam" dedim. O zaman benim gitmemi söylediler. "İyi, gideyim" dedim yanıma da Hukuk Fakültesi'nden Ümit Öncül diye bir arkadaşımı aldım. Ümit'e silah kullanmaması konusunda tembih ettim. Çünkü oraya kavga etmeye gitmiyoruz. Yükseliş'e gitmek için Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nda toplanıyorlar ve onların hepsini tanıyorum. Orada bir sokak vardı, girdik o sokağa, bizi görünce hepsi ayaklandılar sonra Yükselişli arkadaşlar geldi. Devrimci Yolcu arkadaşlarla konuştum, "Faşistlere karşı beraber gitmemiz lazım yoksa güç kaybedersiniz, bizimkilerin de olması lazım. Aramızda şu anki kötü durum iyi bir şey değil, bu geçici ama faşistlere karşı mücadele kalıcı" deyip onları ikna ettim. Sonra beraber okula gittiler. Arkadaşlara okuldan dönüşte de bekleyeceğimi söyledim. O ara benim oraya geldiğim, Kurtuluşçularla beraber okula gidildiği haberi gitmiş. Epey bir zaman geçti, bir hareketlenme oldu. Orada büyük bir kahve var, herkes dışarı çıktı ben de çıktım ne oluyor diye. Gergin bir vaziyette duruyorlar ortalıkta. Ben de belki toplu bir saldırı olur diye gruptan ayrıldım. Ayrı bir yerde, tek başıma bir eczanenin köşesinde duruyorum. Ümit de "Benimle durma" dediğim için uzakta duruyor. Bakanlıklar tarafından dört kişi geldi; Sevk ve İdari İşler Okulu'ndan Ekrem, Gazi Eğitim Beden Eğitim Bölümü'nden Cafer, Teknik Yüksek Öğretmen'den Soner, Siyasal'dan da yine bir arkadaş. Hepsini tanıyorum, hele

Ekrem ve Soner'le ayrılıklardan önce çok güzel dostluklarımız var. Hep beraberiz. Ekrem başlangıçta Kurtuluşçuydu sonra Devrimci Yolcu oldu. Hiç aklımın ucuna gelmiyor bu arkadaşların çekip beni vuracağı. Bekliyorum ki; "Süleyman elini kaldır", kaldıracağım, "Teslim ol" diyecekler teslim olacağım. Silahımı alacaklar, alsınlar. Kaçıracaklar, kaçırsınlar ama bitsin bu iş istiyorum. Hiçbir şey söylemeden dördü birden beni taradı. O silahların içinde 14'lü de vardı. 3 tanesi 7.65 tabanca, bir tanesi 14'lü, orada taradılar. İlk kurşun göğsüme geldi, o beni ters çevirip yüz üstü düşürdü. Esas düştüğümde taradılar. Benim ağırıma giden o oldu, on iki tane kurşun isabet etti. Kurşun sesleri kesildi, ben hâlâ bilincimi kaybetmemişim ama çok kötüyüm, bir sürü yerimde sıcaklık hissediyorum, göğsümde korkunç bir ağrı var. O ağrı da kurşunun koltuk altındaki sinirleri yakıp geçmesindenmiş. Diğerlerinin ağrısını hissetmiyorsun ama sinir ağrısı apayrı bir şey. Bekliyorum, kalkacak durumda değilim. Ümit koşarak geldi, "Abi, ben ne yapayım?" dedi. Ben de "Şu silahımı al, sen git" dedim. Silahımı aldı, o gitti. Ben orada duruyor ve kan kaybediyorum. Sonra bir çocuk geldi, "Hızır gibi yetişti" denir ya öyle bir şeydi. Bu, liseli Mustafa diye birisi, güreşçi, güçlü kuvvetli bir çocuk. Beni kucağına aldı hemen yola çıktı, ilk gelen taksiye bindirdi. Taksi almak istemedi, taksiciye "Seni öldürürüm bunu Hacettepe'ye götüreceksin" dedi. Ben taksinin içinde Kızılay'ın oraya doğru giderken kendimi kaybettim. Hacettepe Acil'de ayıldığımda iki gün geçmişti. Doktorlar başımda, "Oğlum canını kurtardık ama kolunu kurtaramadık" dediler. Düşündüm, "İki tane göz, iki tane kulak, iki kol, iki bacak var, bir tanesi yeter bana" dedim. Kendi kendime söylediğim bu söz bana moral oldu. Doktorlara da teşekkür ettim. Sırtımı sıvazladılar "Geçmiş olsun" dediler, gittiler.

Yoğun bakımdayım, kapıdaki hemşireler "Teyzesi çok ısrar ediyor, bir görsün" dedi. Benim teyzem yok. Meğer Erdal'ın annesi Emel Teyze'ymiş. Erdal'la çok samimiyim, okula beraber gidip geliyoruz, onun evinde zaman zaman kalıyorum, Emel Teyzemi de çok iyi tanıyorum. Emel Teyze, "Antalya'dan geliyorum mutlaka görmem lazım, bugün döneceğim" demiş. Yoğun bakıma girdi, elimi tuttu, başımı okşadı Emel Teyzem. O ara bana kan veren arkadaşlarım var. Hacettepe'den Kasım Cengiz ve birçok arkadaş kan vermiş. Yoğun bakımda kaldıktan sonra normal odaya çıkardılar ama bir tek göğsüme müdahale edilmiş. Bacaklarımdaki kurşunlara müdahaleyi daha sonra yaptılar. Kurşunlardan bir tanesi hâlâ duruyor.

Akın akın ziyaretçi geliyor, ziyaretçilerden sonra ben baygın düşüyordum. Bu ara benim yattığım koridorda yedi-sekiz oda ileride de Dev-Yolcu Necdet yatıyor. El ayak çekildikten sonra sürüne sürüne Necdet'in kaldığı odaya gittim, tek kişilik bir odada kalıyordu; beni görünce sırtını döndü. Gittim yanına, "Necdet geçmiş olsun. Bu işin kazazedeleri biziz, daha fazla kazazede olmaması için bu işi bitirmemiz lazım" dedim. Necdet hiçbir şey söylemedi. Tekrar "Geçmiş olsun" dedim, dönüp odama geldim. Böyle de bir ziyaretim oldu Necdet'e. Aynı yere onun da benim de görüşçülerim geliyor. Orada karşılaşıyorlar. Ben ilk gelenden son gelen arkadaşa kadar "Kesinlikle kavga yok, bunun bitmesi lazım" diyerek gönderiyordum. Yoksa kan gövdeyi götürecek.

Yoğun bakımda kalmam lazımdı ama durum kritik, hastane içinde de çatışma olur diye, beni on gün sonra hastaneden çıkardılar. Hastaneden çıktıktan sonra Erdal'ın annesi baktı bana. Benim annem Antalya'da Torosların tepesinde; hiç gelemedi zaten. Erdal'ın annesi benim ikinci annemdir. Kolum tutmuyor, doğru dürüst yürüyemiyorum. Defalarca başımı yıkamış, yemeğimi hazırlamıştır. Onun evinde yatıp kalktım. 1993'ten beri kendi annem yok. O günden beri benim annem Emel Teyze artık. Her özel günde Emel annemi muhakkak ararım.

Kurtuluş içerisinde, gelinen bu durum nasıl tartışılıyordu?

Şükrü Ağabeyim Ankara'da okula gidemediği için İzmir Fen Fakültesi'nde okumaya başladı. Oraya gidince "Ankara'dan Kurtuluş'u örgütlemek için İzmir'e geldi" diyorlar. Oysa okumak için gitti oraya. Vurulduğumda İzmir'den ziyarete geldi, o da benim bu kavgayı sürdürmeme konusundaki düşüncemi doğru buldu. Feodal düşünce ile bakıp, "Beni şunlar vurdu" desem gözünü kırpmadan gider onları vururdu, "Sen ne diyorsan onu yapacağım" dedi bana. Ben de "Ağabey bu işi bitirmeye çalışacağız gücümüz yeterse" dedim. O da sevdi, okşadı beni "Ben de aynısını düşünüyorum" dedi. Maalesef o küçük burjuva onuru hepimizi perişan etti; o nedenle çok zarar gördük. Kavgalar iyice kastlaştırdı, Devrimci Yolcu arkadaşlarımızı bize karşı, bizimkileri de onlara karşı kemik hale getirdi. Bir sürü insan soldan sosyalizmden soğudu. Bir birlik oluşacaksa onun önüne geçti. Hiç kimsenin beceremeyeceği bir şeyi kendi kendimize becermiş olduk. Çok büyük darbe yedik, kardeşler birbirine düşman oldu sanki...

1977 1 Mayıs'la ilgili ne hatırlıyorsun?

1 Mayıs katliamı olduğunda Emel Anne'nin evindeydim. Erdallar 1 Mayıs için İstanbul'daydı. 1 Mayıs katliamı olduğunda Emel Anne ile biz oturup haber bekliyorduk. Geç vakit Erdal aradı, "Anne biz geliyoruz, iyiyiz dedi". Ondan sonra yattık. Yaralı olduğum için 1977 1 Mayıs'ına gidememiştim ama 1976 1 Mayıs'ına yedi-sekiz otobüs Kurtuluşçu olarak geldik, Barbaros Bulvarı'na park ettik, orada toplandık, öğleye doğru da Barbaros Bulvarı'ndan Taksim'e doğru yürüdük.

1978'de "İşsizliğe, pahalılığa, sömürgeciliğe" karşı sürdürülen kampanya faaliyetinin etkisi mahallelerde nasıl oldu?

O kampanyanın mitingine on bine yakın kişi geldi. Gençlikten vardı zaten de ama mahallelerden de çok büyük bir kitle o mitinge katıldı. Ondan sonra yedi kişi mi, dört kişi mi kendilerini merkez yaptılar, sonrasında dört kişilik bir Ankara İl Komitesi atadılar. Celal Polat, Burhan Tanrıverdi, Haşim Barış bir de ben. İşte o zaman örgüt üyesi olduk. İstanbul'a da beş kişiyi atıyorlar. İrfan Cüre, Mustafa Yavuz, Topal (Mustafa Öztürk), Bekir Yıldırım, Selçuk Şahin Polat.

Ankara Komitesi mutlaka düzenli bir şekilde toplanıyordu. Merkez adına Ali Demir katılıyordu toplantılara. Bir kere İlhami Aras'ın katıldığını hatırlıyorum. Rahmetli Çörtük İsmet Abimiz, sarının hafif güvensizlik de var, "Bu komite kimdir, nedir, tanışmak istiyorum" diyor, "Tabii ki" diyorlar, Karadeniz'den gelip Ankara İl Komitesi toplantısına o da katıldı. Onunla öyle tanıştık. Doğan Tarkan hiç katılmadı, o hep İstanbul'daydı.

Benim Ankara İl Komitesi ve mahalle çalışmam, 1979 Kasım'ına kadar yoğun bir şekilde sürdü. Mahalle çalışması çok güçlüydü. Bir miting yapılacağı zaman 3-4 bin kişiyi katabilecek bir güce sahiptik.

Necdet Adalı, Kemal Ergin: Altındağ'ın militan gençleri

Necdet Adalı ve Kemal Ergin tanışıklığınız nasıl oldu?

Kemal Ergin mahallede yoktu o zaman, Ankara Tıp'taki çalışmanın içindeydi. 1976 Haziran'ında Dışkapı Telsizlere gittiğim zaman, orada

İGD'nin bir derneği vardı. Necdet Adalı o derneğin üyesiydi. Altındağ'daki arkadaşlarla eğitim çalışması yaptığımız sırada, hatırladığım kadarıyla, Necdet Adalı akşam ortaokuluna gidiyordu. Biz de eğitim çalışmalarını çoğunlukla akşam yapıyorduk. Dolayısıyla Necdet Adalı ile epey sonra tanıştım. Necdet Adalı'yla sadece düşüncelerimizi paylaştık. Öz olarak "Siyasi mücadele temeldir ama tıkandığımız yerde, eğer önümüzü açacaksa siyasi mücadeleye zarar vermeyecek şekilde, silahlı mücadeleye de sıcak bakan bir örgütüz" babında sohbetler ettim Necdet Adalı'yla. Dolayısıyla Necdet Adalı bize geçti; sırf gerektiğinde bizim silahlı mücadeleye sıcak bakmamız nedeniyle. Öyle militan bir gençti Necdet Adalı.

Dışkapı'da Veteriner Fakültesi, Ziraat Fakültesi ve Ziraat Yurdu vardı ve faşistler kalıyordu. Devrimcilere çok yoğun bir saldırı vardı orada. Nadir arkadaşımız gözünü kaybetti o saldırılarda. Saldırılar olduğu zaman, benim ilgilendiğim Telsiz Mahallesi'nden Necdet yanındaki diğer arkadaşlarla beraber yurdun karşısına geçip, "Siz arkadaşlarımızı döverseniz biz de sizi burada rahat bırakmayacağız" gibisine, gece yurdu tarayıp geliyorlardı. Necdet mahalledeki arkadaşlarla beraber bunu birkaç kez yapmıştı. Bunlar benim bilgim dâhilindeydi. Ben vurulduktan sonra bu çocuklar sahipsiz kaldı. Bütün mahallelerle iletişim benimleydi çünkü. Uzaktan biliyorlar tabii, Ali Demir'i, Burhan'ı, Haşim'i ama iletişim halinde değiller.

Koskoca bir alanın bir kişi üzerine kalması çok sorunlu değil mi?

Ama her şey çok hızlı gelişiyor. Çok hızlı bir şekilde üniversite gençliğinden kadın ve erkekleri aktarmış vaziyetteyiz. Onların resmi olarak benimle iletişimi var, o mahallede ne yapacaklarına karar veren benim. Vurulduktan sonra bu insanlar sahipsiz kalınca, Kemal Ergin'i Dışkapı Telsizlere gönderiyorlar. Ankara'da pek çok mahallede olduğu gibi orada da güçlüydük. Oralarda TKP'nin İGD'si, bizim mahalle derneklerimiz, bir tane Halkevi var. Kemal Ergin'i bizim arkadaşlarla tanıştırıyorlar, onların arasında Necdet Adalı da var. O mahallede yetişmiş, önce Devrimci Yolcu olup sonra bize geçen Aslan Törer diye de birisi vardı. Devrimci Yolcu arkadaşlar "Bu adama dikkat edin, bu adam polis" diye o zaman uyardı bizi. Ben o mahalleye gider gitmez Aslan'la tanıştım zaten, diğer çocuklarla beni Aslan tanıştırdı. Aslan'a "Sen bu çocukların abisisin, senin bunlara verebileceğin bir şey yok, sen bunlara karışmıyorsun, ben eğitim çalışması yaptıracağım" dedim. O da "Tamam ağabey, ben de onu istiyorum zaten" dedi. Onun da

gönlünü alarak Aslan'ı hafif kenara çektim ve çocuklarla ben çalışmaya başladım. Bir takım bildiri dağıtma, yazı yazma gibi eylemlere ben götürdüm başlarda, onun hiç haberi yok. Ben vurulduktan sonra Aslan tekrar devreye giriyor ve Kemal Ergin'le tanışıyor. İsmet Paşa diye bir yer var, Ulus'un arka tarafında, gecekondu mahallesi. Orada bizim tanıdığımız arkadaşlar var ama güçlü değiliz. Rivayete göre oradan "İsmet Paşa'daki kahvede faşistler var" diye bir haber geliyor. Kemal Ergin, Necdet Adalı, Aslan Törer mahalleye gidiyorlar. Bu olayın organizasyonu Aslan Törer'e aittir çünkü oraları hiç kimse bilmez. Necdet bilmez, Kemal hiç bilmez. Gidiyor ve kahveyi tanıyorlar. Ben orada olacağım da böyle bir eylemi yaptıracağım, mümkün değil böyle bir şey. Bizim işimiz o değildi. Beş kişi öldü orada. Ondan sonra çok yoğun bir operasyon çekildi ve hepsini yakaladılar. Hiçbirinin Emniyet deneyi yok, kabul ettiler. Dolayısıyla onlar hapishaneye gönderildi. Necdet Adalı'nın Kurtuluş'la ilişkisi de çok kısadır ama gerçekten Kurtuluş'u hapishanede tam anlamıyla temsil etmiştir. İdama giderken sosyalizmi tam anlamıyla temsil etmiştir. Çok kararlı devrimci bir arkadaşımızdı.

Aşk nasıl anlatılır ki?

Bu kadar hızlı bir hayatın içinde Bahar'la nasıl tanıştın?

1971-72 yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okulu hazırlık sınıfına geldik. O zaman seksen dört tane öğretmen okulu var Türkiye'de, bunların ilk üçüne giren öğrenciler Ankara'ya alınıyordu. Bir sene hazırlık sınıfı okuyor, hem öğretmen okulu hem lise mezunu oluyor ve üniversite sınavına giriyorsun. Üniversitede okuma hakkı kazanıyorsun. Böyle özel bir statüsü vardı yüksek öğretmen okullarının. Ben de hasbelkader Nazilli Öğretmen Okulu birincisiydim. Bahar da Kayseri Öğretmen Okulu'ndan gelmişti. Hazırlık sınıfında iken görüyordum ama tanışıklığımız yoktu. Bahar, Şükrü Ağabeyimle aynı bölümdeydi, bizim de matematik bölümüyle ortak aldığımız çok ders vardı. Üstelik kaldığımız yurtlar yan yana, her zaman beraberiz. O da anti-faşist biri. Arkadaş grubu olarak gidip geliyoruz. Okulda hep devrimcilerle beraberdi. Alt devrelerle ilişki kuran, onların sol sempatizanı olmasını sağlayan bir insandı. 1973-74 yıllarında Bahar'ın da arkadaşları olan birçok kız arkadaşa arkadaşlık teklif ettim ama Bahar'la hiç öyle bir şey düşünmedim. Bahar daha içe kapanık, ciddi bir kızdı. 1974'teki kavgadan sonra da biz yurttan çıktık, onlar bir süre daha kalmaya devam ettiler. İlişkimiz normal bir devrimci arkadaşlık ilişkisiydi. Toplu halde okula gidip

geliyoruz, okulda okurken sadece politik arkadaşlığımız vardı. Okulda, 1970'lerde elinde bomba patlamış, bir kolunu kaybetmiş Ertan Abimiz vardı, onu Mahir Çayan gibi görüyorduk. Bölünme olduğu zaman Ertan Abi, Nasuh'tan yana tavır aldı ve Bahar da Ertan Abi'yi çok sevdiği için muhtemelen o da Devrimci Yol'dan yana tavır aldı; ama dostluğumuz sürüyordu. Aynı dönem mezun olduk. Ben vurulduktan sonra "Acaba ziyaret etsem nasıl olur?" diye bir arkadaşıma sormuş, o da "Ziyaret etme hoş karşılanmayabilir" demiş. Niye hoş karşılanmasın ki? Sağ kolum o vurulma sonucunda sakat kaldı. Koluma bir alet taktılar ve Hacettepe'ye fizik tedaviye gidip geliyorum. Hatta fizik tedaviye gidip gelirken orada fizyoterapist bir uzman, bir de öğrenci vardı. Ümit diye bir arkadaşımızdı, sekiz ay kadar tedavi etti beni. Çok iyi bir insandı, biz onunla arkadaş olduk, İMO'ya gidip gelmeye başladı orada Raşit'le tanıştı ve evlendiler. Vurulmamın böyle hayırlı sonuçları da oldu. Bahar mezun oldu ve tayini çıkacak. Tayin olmadan önce "Karadeniz'de iki kasaba, bir de Antalya Kaş ilçesi var. Hangisine gideyim, Kaş nasıl bir yer?" diye bana soruyor. Ben sakat bir adamım, kolumda alet var, görüyor, on iki tane kurşun yemişim bana soruyor. "Kaş Antalya'nın kazası ama hiç görmedim, şirin bir kasaba olduğunu söylerler" dedim. Aynı gün öğleden sonra tekrar geldi Kaş'ı çektiğini söyledi "Hayırlı olsun, güle güle" dedim, gitti. 1976 Haziran'ında devrimci olmaya karar verdikten sonra hakikaten evlenmeyi düşünmüyordum. Her gün bir arkadaşımız ölüyor. Bunun illa bizim gruptan olması şart değil, mutlaka her gün bir devrimci ölüyordu. 1975'te Hacettepe'de Nuray Erenler, 1976'da Aynur Sertbudak öldürüldü.

Sömestr dönüşünde Ankara'da İMO'ya geldi Bahar, tesadüfen karşılaştık orada. Hoş beş ettik, gitti. 1977'nin Eylül'ünde Kayseri'den Antalya'ya okula giderken Ankara'ya tekrar uğradı, tekrar hoş beş ettik, beraber yemek yedik, tekrar gitti. Ne kadar bayram varsa gelirken de giderken de uğruyordu. Bir yandan sağlığım iyi değil, bir yandan da evliliği düşünmüyorum gerçekten. Bugün varsın, yarın yoksun çünkü. Mülkiyelilerin bahçesinde oturuyoruz; ağabeyim var, Kimya'dan Mehmet Ali Susam diye bir arkadaşımız da var. Tesadüfen Bahar geldi, oturduk, çay içtik, sohbet ettik sonra kalktı gitti. Mehmet Ali, "Bu kızın sana gönlü var, bunu düşün sen" dedi. Latife falan yaptı. Ben de bu sefer hakikaten düşünmeye başladım. Daha sonraki uğrayışında Ankara'da daha fazla dolaşmaya başladık. Bir gün dolaşırken elini tuttum, o da itiraz etmedi. Bir seferinde yine Antalya'ya gide-

cek, gideceği saati söyledi, ben de hemen onun saatine bilet aldım, Ali Demir'den de izin aldım. Antalya'ya gidene kadar sohbet ettik, uyuduk, garaja indik. Kaş otobüsü de hemen kalkacak. Küçücük bir cami var orada, lavabolara falan gittik, bankta oturuyorum o da geldi, caminin avlusunda evlenme teklif ettim. Hiçbir şey söylemedi, kalktı gitti. Ben de ailemin yanına gittim, bir-iki gün kaldım Ankara'ya döndüm. O arada haberleşmedik. Başka bir dönüşte tekrar uğradı, ben yine teklif ettim. "Sen devrimcilik yapıyorsun ben öğretmenlik yapıyorum. Bu işin mantıklı bir tarafı var mı sence?" dedi. Ben de "Ortak bir nokta bulabiliriz, aslolan insanların birbirine güven duyması ve istemesidir" gibi laflar ettim. Öyle sohbetler oldu aramızda, tekrar gitti. O ara kol kola geziyoruz artık. Sonra onun tayinini Antalya'nın içine aldırdık. Her gittiğimde ben onu görmeye başladım ve her seferinde teklifimi yineledim. Kabul etmiyor ama Ankara'da tekrar uğruyor bana. Ben tekrar teklif ediyorum o yine kabul etmiyor. Böyle uzun bir süreç geçti. Ama haklı aslında, ben de kendi açımdan haklıyım. Ben onun benim konumumu kabullenebileceğini düşünüyorum, sıradan bir insan değil çünkü. Devrime gönül vermiş kadınlardan bir tanesi sonuçta. Sonra gönülsüzce kabul etti. Daha sonra "Kafanda bir sürü soru işareti varken niye kabul ettin?" diye sordum. "Sana çok güveniyordum onun için, başka nedeni yok" dedi.

Evlenme ritüellerini nasıl gerçekleştirdiniz?

Görücü usulüyle gerçekleştirdik. Babası Sivas Kangallı, Kayseri'ye yerleşmişler, CHP'li filan ama kültür olarak feodal birisi. Biz Bahar'ı istemeye giderken"Şükrü Ağabeyim sınıf arkadaşı Bahar'ı kardeşine istiyor" diye gittik. Görücü usulü ile istedik. Babası tanışarak evlenmek istediğimizi bilseymiş kesinlikle kabul etmezmiş. Ağabeyim, eşi ve ben gittik, nişan yaptık. 8 Eylül'de nişan yaptık Ekim'in sonunda da hemen nikâh yaptık. Nişanla nikâh arasında ben çok ciddi aranmaya başladım.

Raşitlerden sonra üç kişilik bir ekip Filistin'e gönderildi. O üç kişilik ekipte Murat, Muzaffer ve Mehmet diye arkadaşlar vardı. Ben onlara "3M" diyordum. Bunlar gittiler, orada eğitim alıp geldiler, onlar da benimle iletişim halindeydi. On beş gün ya da ayda bir buluşuyoruz. Onlara "Yapacağınız tek iş, okumak, tartışmak" dedim. Öyle bir nokta geldi ki artık isyan ettiler. Onların bu yaklaşımını Ali Demir'e ilettim. Ali Demir de düşüneceğini söyledi. O sırada da İran Kürdistan'ında Kürtler çok yoğun bir şekilde kat-

ledilmişti. 1979 Ağustos ayı idi sanıyorum. Ali Demir, bu arkadaşların İran Konsolosluğu'nu taciz etmelerini söyledi. Arkadaşlarla buluştum, "Kamuoyu yaratmak için İran Konsolosluğu'na insanlara zarar vermeden birşeyler yapabileceklerini ilettim. " Onlar da bahçesine bir bomba atalım diye karar vermişler. Bütün plan, programı kendileri yapacak, bana da bilgi vereceklerdi. Öyle yaptılar, iki kişinin yapmasını kararlaştırmışlar ve otobüsle olay yerine giderken tesadüfen Devrimci Yolcular onların bindiği otobüsten pullama yapmış. Otobüsü çeviriyor polis, bizimkilerden biri yakalanıyor. Orada bizim çok ciddi bir eksikliğimiz var, birileri bizi sıkıştırdığı için eylem yaptırmak zorunda değildik. Orada büyük eksikliğimiz var. Bunlar çok inanmış devrimciler ama polis tecrübeleri yok. Bizim de onlara aktaracak bir deneyimimiz yok. Bir yere geliyor çocuk "Beni Süleyman Toklu gönderdi" diyor. O çocuk ceza aldı epey yattı. Bunun üzerine okula gidiyorlar, okulda benim verdiğim dilekçelerde ne kadar adres varsa hepsini basıyorlar Ankara'da. Oradakileri Emniyet'e götürüyorlar bir-iki gün tutup sonra bırakıyorlar. Yakalanmayanlar gelip Ankara'nın her yerinde arandığımı söyledi. Bu, nişandan hemen sonra olan bir olaydı. Bir ay on gün sonra da nikâh yaptım hemen. Arkadaşlara da "Çok ciddi aranıyorum, yakın zamanda da evleneceğim, bu durumu Bahar'a anlatmam lazım" dedim. Arkadaşlar da "Zaten senin durumunu kabullenmiş, hiç moralini bozma, anlatmana gerek yok" filan dediler. Samimi konuşmak gerekirse muhtemelen benim de işime böyle geldi. Ben de söylemedim. Arandığımı ve bu aranmanın da nikâhtan hemen önce olduğunu çok sonra söyledim. Çok üzüldü tabii. Bana çok güvendiği için evlenme teklifimi kabul etmişti ya; orada güveni büyük ölçüde sarsıldı. Haklı da bence, söylemem lazımdı. Sonuçta evlendik. Keçiören taraflarında, çok da güzel mütevazı bir evimiz vardı. Evi kimse bilmiyor, bir tek Haşim gelip gidiyor. Ben oradan mahallelere gidip geliyorum. Sonra bana İstanbul'a gideceğim söylendi. İstanbul'a gönderilmem kararı çıkınca eşime söyledim, o da "Daha yeni evlendik, bu da nereden çıktı?" dedi, "Teşkilatın kararı bu" dedim. O gelmeyeceğini söyledi, ben de "Sen bilirsin" dedim. O Ankara'dan Antalya'ya gitti, lisede çalışıyordu, ben de İstanbul'a geldim. Arkadaşlarla buluştum. Anadolu Yakası'nda çalışacağımı söylediler. Bostancı, Şenesenevler'de bir ev tuttum.

"Teşkilatın kararı bu", İstanbul'a gideceğim

Hangi gerekçe ile İstanbul'a gönderilmiştin?

İstanbul İl Komitesi'nde dört kişi vardı, beşinci olarak ben geldim ve İstanbul Anadolu Yakası sorumlusu olarak görevlendirdim. Eşimle bir kere daha konuşayım diye Antalya'ya gittim. Evliliğimiz bitebilirdi. Bizimkilerde kalmıyor artık, başka bir arkadaşının evinde kalıyordu küstüğü için. Gittim buldum, "Ev tuttum, geliyor musun gelmiyor musun?" diye sordum, gelmiyorum dese bitti o evlilik. Diyebilirdi aslında, o kadar basitti o zamanki bakış açısıyla. Hiç sesini çıkarmadan benimle beraber geldi. Gönülsüz olduğu anlamına geliyordu bu. Polis bana ulaşamayınca eşimin okulundan sormaya başladılar. Dolayısıyla okula da gidemez hale geldi mecburen. Bir süre rapor falan aldık ondan sonra da müstafi sayıldı zaten.

Bir buçuk yıla yakın İstanbul 'da çalıştım, tüm Anadolu Yakası'nda fabrikalardan sorumlu arkadaşlar vardı, mahallelerden özellikle Kartal, Maltepe bölgesi dolayısıyla Cevizli Tekel'den sorumlu arkadaşlarla tanıştım. Cevizli Tekel çok kalabalık bir fabrikaydı o zaman, devasa bir fabrikaydı. Çok sıcaktı orası. Potansiyeli çok yüksek olduğu için herkes ağırlık veriyordu. Hem faşistler hem devrimciler ağırlıktaydı, sürekli sıcak çatışmalar oluyordu Cevizli Tekel'in kapısında. İşçilerin büyük bir kısmı Cevizli, Maltepe, Kartal Soğanlı'da oturdukları için, o mahalleler vasıtasıyla işçilerle iletişim kurmuştu arkadaşlarımız. Onlar vasıtasıyla fabrikada yeni işçilerle tanışıyor, hâkimiyet kurmaya çalışıyorduk. Oralara gittiğimiz zaman işçilere yönelik bildiri dağıtıyorduk fabrika kapısında. O sırada da çatışmalar oluyordu. Orada politik mücadele vardı, sıcak çatışmadan dolayı ekonomik mücadele ikinci planda kalıyordu. Hatırladığım kadarıyla bir takım insanlar da öldü o çatışmalarda.

Mahallelerdeki örgütlenme aracılığıyla Cevizli Tekel fabrikasında aktif olmaya mı çalışıyordunuz?

Hiç ilgisi yok. Ankara'daki mahalle çalışması apayrı bir çalışmaydı. Burada işçilerin direkt kendileriyle iletişimimiz vardı. Hatta Cevizli Tekel'de bir işçinin kızıyla bizim Kartal sorumlusu Zafer evlendi, daha sonraki yıllarda. Ben, İstanbul'a da ilk gelişim olduğu için çok da hâkim değilim ortama. 1976 1 Mayıs'ında geldim, Beşiktaş, Taksim bilirim onun dışında hiç bilmem İstanbul'u. Öyle bir sıkıntı da çektim tabii. Yabancısın, semtleri bilmiyorsun, nerede polis kontrolü var, faşistler nerede çok bilmiyorsun filan. Mustafa Koç arkadaşım Anadolu Yakası'na hâkimdi çok yardımcı oldu.

Sahte kimlik kullanıyordum, beni Ankara'da mahallelerde "Apo" diye bilirlerdi. Hem mahallede hem gençlikte olanların bir kısmı, gerçek ismimi bilmiyordu sonra yarısı öğrendi ama bilmeyen de çok vardı. İstanbul'da ismimi Mustafa Koç, bir de Zafer biliyordu. İki kişi vardı tüm Anadolu Yakası'nda benim gerçek ismimi bilen. Bir de İstanbul Komitesi biliyordu, o kadar. Arandığım için Ankara'daki gibi herhangi bir mahalleye rahat dalamıyordum.

1979'da, 1 Mayıs yasaklanmış, legal konumdaki dernekler ikide bir basılıyor, oralara da girip çıkamıyordum. Hareket alanım çok kısıtlıydı, arkadaşlar vasıtasıyla iletişim sürdürüyordum, onlarla politik alış veriş yapıyor, o bilgileri İstanbul Komitesi'yle paylaşıyordum. Bu şekilde bir buçuk yıllık sürenin bir yılı biraz aktif geçti. Yine de benim istediğim gibi geçmedi, daha verimli geçebilirdi.

Verimli geçmedi derken?

Hem aranmamdan dolayı hem de bölgeye istediğin gibi hâkim olup ilişkileri birebir kendin kurmadığın için, kiminle hangi düzeyde ilişki kuracağını da bilemiyorsun. Dolayısıyla ancak oradaki sorumlu arkadaşlarla iletişim kurabiliyorsun, onlara destek olabiliyorsun. Onlara birazcık sohbetlerde politik açılım vermeye çalışıyorsun o kadar. Bu ara tabii Ankara'dan da gelen arkadaşlar vardı İstanbul'a. Onlardan da bu bölgeye yerleşenler oldu. Mesela Ankara'daki kadın derneğinin başkanı Emine evlenmiş, İdealtepe'ye yerleşmişti. Bunlar teşkilatın görevlendirmesi ile değil hayatlarını burada sürdüren arkadaşlardı. Onlarla da ilişkimiz sürüyordu.

Ankara'da dört kişilik komitemiz vardı, bir de Merkez Komitesi vardı. Bunlar resmi üye, başka da yok. Biz o zaman Ankara'dayken bir toplantı sırasında "Biz şu an toplantı sırasında diyelim ki basıldık. 'Biz Kurtuluş'un örgüt üyesiyiz' diyecek miyiz demeyecek miyiz?" diye bir tartışma başlattık. "Biz bunu Merkez'le konuşalım, size bildirelim" dediler. Bir ay sonraki toplantıya onu da tartışarak geldiler, "Biz yeni bir kuruluş aşamasındayız, tamam böyle bir örgüt kuruyoruz ama en baştan böyle bir örgütü kabullenmeyeceğiz" dediler. "Yakalandığımız zaman ne yapacağız?" En kısa yoldan kıvırtmaya, kurtarmaya, en az cezayla bu işten sıyrılmaya çalışmamız söylendi. Yakalandığın koşula göre bir sebep bulacağız. Nitekim ben Ankara Hasköy'de Şahin'le alındım, "Arkadaşlarım var, geziyorum" dedim. Şahin İstanbul'dan aranıyordu. Onu İstanbul'a getirdiler.

İstanbul'a geldiğim zaman İstanbul'da da aynı şeyi sordum. "Biz şu anda İstanbul İl Komitesi'yiz, beş kişi. Şu an yakalandık 'Biz İstanbul İl Komitesi üyesiyiz' diyecek miyiz yoksa başka bir şey mi söyleyeceğiz?" diye sordum. Aynı karar geçerliydi. Biliyorsunuz sıkıyönetim vardı, sürekli sıkıştırıyorduk ne yapacağız diye. Bir kısmımız hem aranıyor hem de aktif bir şekilde sahada çalışıyor, iyi kötü. Bu dönemde yeni bir strateji olması gerektiğini söylüyorduk. Merkez de kendi aralarında konuştu ve bize bir sayfalık metin halinde iletti. 1980'in sonlarına doğru oldu bu. Bir sayfalık neler yapılacağını anlatan bir metindi. 2 Ocak 1981 'de toplantıda okundu, ondan sonra da herkes aldı bu metni, sorumlu olduğu bölgelerdeki arkadaşlara vermek üzere yanında götürdü. Herkes bölgesindeki arkadaşlarla tartışıp öngörüler etrafında tedbirler alacaktı.

"Bütün mü, esas mı?": Bana göre suni bir tartışma

İstanbul İl Komitesi'nde görevlendirilmenin nedeni o yapıdaki uyumsuzluk muydu? Bu uyumsuzluk çalışmayı nasıl etkiliyordu?

İstanbul'a niye gittiğimi sordum tabii. Esas olarak üç neden söylediler: Birincisi, İstanbul çok önemli. Türkiye'nin metropolü, merkezi, kalbi, orayı güçlendirmemiz lazım. O nedenle bir kişinin gitmesi gerekiyor. İkincisi, İstanbul Komitesi biraz uyumsuz, aralarında çelişki var, ben oraya kişiliğimle, yaklaşımımla, davranışımla uyum getirebilirim diye düşünmüşler. Üçüncüsü de aranıyordum, en iyi orada koruyabileceklerini söylediler. Bu gerekçeler aklımda kalmış. Bunların ışığında geldik biz İstanbul'a. Hakikaten arkadaşların birbirine karşı bir önyargıları vardı. Mesela Topal, Doğan Tarkan'ın adamı olarak biliniyor. Yeğen ve İrfan, Kaçaroğlu'nun, Mahir'in, İlhami'nin adamı olarak lanse edilmiş. Selçuk kendi başına bir komite üyesi, "O ayrı baş çeker" diye ifade ediliyor, öyle algılanıyordu. Böyle bir durum var. Dört kişinin dördü de aynı düşünecekler diye bir kural yok, farklı düşünebilir; önemli olan maksimum ortak paydayı sağlamak. Ben bir takımın adamı olarak gelmedim, teşkilatın adamı olarak geldim İstanbul'a. Mesela Topal, "Süleyman'ı beni harcamak için gönderdiler" diye algılamış. Ama benim tavır ve yaklaşımlarımdan hiç de öyle olmadığını yaşayarak gördü Topal. Daha sonraları bunu bana kendisi söyledi. Hakikaten de öyle bakmadım. Onun bunun adamı değil eğer bir adamcılık varsa teşkilatın adamısındır. Öyle baktım hep.

Bu "adamcılık" meselesi dışında, o zamanlarda "bütün gücümüzle mi esas gücümüzle mi işçi sınıfına gidelim" diye de bir tartışma var, o manada bir ideolojik ayrışma var mı komite içinde?

O tür bir şey görmedim ben. Tartışılmadı öyle bir şey. İstanbul'a geldik, İstanbul'a güç vereceğiz, Komite adına Anadolu Yakası Sorumlusu'yum. Anadolu Yakası'nın her şeyinden sorumluyum: Mahallesinden, fabrikasından, sendikasından hepsinden. Ama bölgeye hâkim olmaya zamanım yetmedi, 2 Ocak 1981 de yakalandım.

Okullardan fabrikalara ve mahallelere kadro yönlendiriyor muydunuz?

İstanbul'da onu yapamadım çünkü bölgeye hâkim değildim. Doğal olarak görev alan insanlar vardı, kendisini sorumlu gören liseli, üniversiteli gençler vardı. Ben özel olarak bu kişi burada görev alsın diyecek bilgiye sahip değilim zaten. Mahallenin doğal önderleri vardı. Mesela Çiçekçi'den Cüneyt, Yavuz gibi. İstanbul Komitesi'ndeki uyumsuzluk da suni bir şeydi, önyargılı bakıştan kaynaklanıyordu. Kimse kimseyi engellemiyordu işçi sınıfına ağırlık vermek konusunda. Anadolu Yakası'nda beni engelleyen bir şey yoktu ki. Topal bildiğim kadarıyla Bağcılar, Topkapı tarafında, daha çok mahalle ağırlıklı çalışıyordu, Topal'a işçi sınıfına çok eğil, az eğil diyen ya da onu engelleyen hiçbir şey yoktu. Bence ayakları yere basmayan suni bir tartışma. Tabii ki işçi sınıfına gideceksin ama nasıl gideceksin? Neyle gideceksin? O önemli. Gitmeyelim diyen yoktu ki.

Üniversitelere daha çok ağırlık verildiği, mesela mahallelere ya da fabrika çalışmalarına kadro verilmediğine yönelik şikâyetler olduğu söyleniyor. Sen böyle bir şeyle karşılaştın mı?

Hayır, karşılaşmadım. "Cevizli Tekel'le ilgilenecek bana şu vasıfta bir insan gönderin" deseydim, o zaman "Gönderemeyiz" deselerdi anlardım. Böyle bir talebim olmadı. Çünkü biz aydın insanlarız, aydın olarak da yeterince insan var zaten. Üniversite gençliği her mahallede, her yerde var. Ne istersen o kişi zaten yapıyor senin adına. "Afiş as" diyorsun asıyor. "Şurayı bekle" diyorsun bekliyor veya "İşçilerle toplantı var sen de katıl, dinle ve gerekirse sen de konuş" dediğin zaman yapıyor zaten. Sınırlayan bir şey yok. Ha, herkesle de çalışılmaz ki. Üniversite gençliğinden kimi alıp fabrika

içine sokabilirsin? Ancak mahallede oturan onunla iletişim ve sıcak bağ kurabilir. Onu da yapabildiğimiz kadar yapıyorduk zaten. Herkes gidip sendikacı olamaz ki; işçinin sendikacı olması lazım.

"Bütün mü, esas mı?" tartışması, bana göre suni bir tartışma. Üniversiteden çıkan biriyle gidip işçi sınıfını örgütleyemezsin. İşçi sınıfının önderlerine eğitim verebilirsin; o kadar. Bunu da sendikalarda yaparsın veya mahallede iletişim kurar, evine gider gelirsin. Onu yapmaya çalışıyorduk. Ben konumumdan dolayı yapamıyordum ama arkadaşlara yaptırmaya çalışıyordum. Peki, bunu yapan arkadaşlardan daha yetkin birisini ben istemişsem"Verin" diye ve göndermemişlerse haklılar. Biz zaten o zaman, olduğumuz yerde mevcut potansiyele cevap verebilsek, o bile güzeldi.

Daha önce söz etmiştim,1975'in sonunda Kurtuluşçu olmaya karar verdim, bir buçuk ay sonra hemen İlhami Aras "Hadi Sivas'a git" dedi bana. O zaman Bağımsız Devrimci Maden-İş Sendikası vardı. Sendika yöneticilerinin hiçbiri Kurtuluşçu değildi. Gittim onlarla tanıştım. Bir ay kaldım onlarla beraber orada. Bildiğim şeyleri onlarla paylaştım. Öyle katıldım Kurtuluş'a. Öyle katılan kaç kişi var ki? Sonra onları Ankara'ya davet ettim. Ankara'da arkadaşlarla tanıştırdım onlar da bizden yana tavır aldılar.

Okulu bıraktırmak çok kolay bir şey: Kişinin devrimci coşkusu had safhaya gelmiş, gençlik enerjisi ile devrimci coşkusu birleşmiş, çok şey yapmak istiyor. İstiyor ama yapabilir mi yapamaz mı? Bu kişi bir işçi çocuğu ise yapar. Yoksul memur çocuğu ise yapabilir ama ekonomik olarak iyi koşullarda yetişmişse biraz zor yapar. Bunlara dikkat etmek lazımdı. "Okulu bırak" demek kolay bir şey. Ben Ankara'da bu konuda teşkilatla çok çelişiyordum. Okulu bırak denen kişilere bırakmamalarını, okulu bitirmelerini söylüyordum. Çünkü ben 1976'da okulu bitirmişim, bir tek ders bırakmışım o da askerlik için. "Ben fizik öğretmeniyim" dediğim zaman mahalledeki insanlar benim sözümü dinliyordu. Adam işi gücü bırakmış benimle uğraşıyor diye daha güvenli yaklaşıyordu. Bunları gördüğüm için ısrarla "Kardeşim okulunu bitir, bitirdikten sonra hâlâ bu potansiyelin varsa o zaman mesleğini bırak tabii" diyordum. Benim felsefem de buydu. Bırakmasa bile çalıştığı yerde iyi bir Kurtuluşçu iyi bir komünist olurdu. Böyle birçok arkadaşımıza okulu bıraktırdılar, bence bu çok yanlış bir şeydi.

Bu örgütün demokratik işleyişi sorgulanıyor muydu?

Tamam, bir örgüt kurulmuş ama tecrübesi yok. Komiteler tartışır, komiteler görüşlerini bildirir, üst komiteler de onu değerlendirip geri bildirimde bulunur falan. Toplumsal muhalefet, kitlesel gelişim hep bizim örgütlülüğümüzün önünde gidiyordu. Faşizme karşı mücadele hep önde gidiyordu. O nedenle de demokratik anlayışı işletecek bir deney, tecrübe yoktu zaten. O da yolda giderken ediniliyordu. Teorik olarak var ama uygulama olarak yeterli değil tabii ki. Ama uygulanmaya çalışılıyordu. En azından biz yapmaya çalışıyorduk. Ayda bir toplanıyor, tartışıyor, yapabildiğimiz kadarıyla öneride bulunuyorduk. Onlar da geri dönüşlerde bulunuyordu

Komite olarak 12 Eylül'ü nasıl karşıladınız? Darbenin geleceği tespitleri karşısında ne tür tedbirler aldınız?

Sıkıyönetim gelmeden önce de konuşuluyordu, sıkıyönetim geldiğinde ciddi bir şekilde konuşulmaya başlandı. Gelmeden önce hatırladığım kadarıyla "Tedrici olarak geri çekilelim" dendi, 12 Eylül geldikten sonra da "Hızlı bir şekilde geri çekilelim" dendi. Geri çekilme nasıl olacak? Öncelikle aranan insanların tedbirini alacaksın. Ona daha çok Merkez karar veriyordu. "Bildiri dağıtma, afiş asma gibi işleri iyice geri alın" diye algıladık biz bu geri çekilmeyi. Yani "Yine yap ama yüzde yüz garantiyse yap" biçiminde algıladık. O tür faaliyetleri azalttık. Tedbir bu. Sahte kimlikler oluşturuluyor, evler değiştiriliyordu ama bizim istediğimiz hızda olmuyordu tabii bunlar. Arananlar hiçbir şekilde eylem içinde olmayacaktı, politik faaliyetleri de mümkün olduğu kadar minimuma indirme şeklindeydi geri çekilme. 12 Eylül gelince de hızlı geri çekilme, ilişki sürdürme biçimine dönüştü. Görüşülen ilişkiler azaltıldı. Yeterli düzeyde olmayabilir ama alınan böyle tedbirler vardı. İşte, İl Komitesi toplantısında bize bir sayfalık metin verdiler bu tedbirleri içeren, onu ben akşam okuyacak ve arkadaşlarla paylaşacaktım ama fırsat olmadı, yakalandım.

İstanbul'a gelmen evliliğinde bir sorun yaratmıştı, bu durum sonrasında devam etti mi?

Hayır, devam etmedi, eşim durumu kabullendi gerçekten. Herhangi bir sorun yaşamadık. İşten ayrıldı, o ara 24 Ağustos 1980'de oğlum doğdu. Ondan sonra da 12 Eylül geldi. 12 Eylül geldiğinde yirmi günlük babaydım yani. 2 Temmuz 1980'de Kemal Türkler katledilmişti, ben gidemedim ama

eşim karnı burnunda gitti o mitinge ve sonuna kadar kaldı. Ben de o gün arkadaşlarımla Kartal'da bir toplantıdaydım. Eşim Devrimci Yol sempatizanıydı ama kişi olarak çok güvendiği için bana Kurtuluşçu olarak değil de bir eş ve devrimci olarak bakıyordu. Bence de doğru ve olgun bir bakıştı. Hiç problem yaşamadık o dönemde.

Randevular, takipler, yakalanma ve işkence günleri

İstanbul'da yakalanman nasıl oldu?

O ara Bursa İl Sorumlusu arkadaş, Bursa'da şiddetle aranıyormuş. Onu getirdiler, "Ne yapacağız" diye bana sordular. Bursa'ya gidiş gelişinin Harem'den daha kolay olacağını söyleyerek o arkadaşın bir yere yerleştirilme işini bana verdiler. Ben de onu alıp İdealtepe'de Emine ile Hüsnü'nün evine koydum... Haftada bir görüşeceğiz, evinde kaldığı arkadaşlarımızla ben görüşüyordum, arada onunla da görüşüyordum. O arada sahte kimliğini ayarladı arkadaşlar, Mecidiyeköy'de sunta veya marangoz atölyesinde bir iş ayarlandı ona, bana da haber geldi. Kimliğini bana teslim ettiler, ben de onunla buluşacağım, adresi vereceğim gidip işe başlayacak. O dönem zaman çok kıymetli, Hüsnü'ye "Sen randevuya gitme, Bostancı otobüs durağındaki senin randevuna ben gideyim" dedim. Fatih'teki son komite toplantısından çıkıp Kadıköy vapuruna yetiştim, üstümde alınacak tedbirlerle ilgili bir sayfalık metin vardı. Saat 17.00 civarıydı vapurdan indim, o bir sayfalık metin de üstümde ama ben o tür şeyleri külotumun içinde saklıyorum. İki cebimin diplerinde saçma haline getirilmiş kâğıtlarda yedi-sekiz tane randevu yazılı. Cebimin diplerinde olan bu kâğıtları el attığın zaman bulamazsın. Arkadaşla görüşeceğim, bir hafta, on gün kazanmış olacağız. Bütün evraklarını teslim edeceğim ve ilişkimi koparacağım. O yoluna, ben yoluma devam edeceğim. Eşi de hamile ve Bursa'daydı, bazı özel şeyleri de paylaşıyorduk. Benden habersiz İstanbul'dan ayrılmaması gerektiğini söylemiştim, onu biliyordu. En erken randevu aralığı bir haftaydı. Fakat o bir hafta aralığında, kaldığı ev de dahil kimseye haber vermeden Bursa'ya gidiyor ve yakalanıyor arkadaş. Konuşuyor, kimlerle görüştüğünü söylüyor. Bursa polisi apar topar İstanbul'a geliyor, kaldığı eve değil benim randevuma getiriyorlar ki teşkilat oluşturabilsinler. Benim yerleştirdiğim ev Hüsnü'nün evi ama o, arada "İstanbul'da benim tanıdığım var" filan deyip başka yerde de kalıyor. Her ihtimale karşı onlar, başka yerde kalırsa ya da benim evde kalırsa

deyip randevu kesiyorlar Bostancı otobüs durağına. Hüsnü'ye "Sen gitme ben gideyim" dedim, gittim oraya, bir gariplik var. Arkadaşım uzun boylu genç bir delikanlı. Bir gariplik var, durumu kötü, etrafında insanlar duruyor, bir terslik olduğunu anladım yanına gitmedim. Göz kaş işareti yaparak otobüse binmesini istedim. Ben otobüse bindim. Tereddüt etti. Otobüs tam hareket ettiği anda beni gösterdi. Hemen otobüsü durdurup boşalttılar. "Bu kim?" diye sordular, "Tuncer" dedi. Beni Tuncer olarak biliyordu. Onların amacı önce Hüsnü'ye, Hüsnü'den sonra Tuncer'e ulaşmaktı. Farklı bir hedefe ulaştılar. Arkadaşım da benim önemli bir adam olduğumu söylüyor. Ne olabilir? "Marmara Bölge Sorumlusu" diye bir tahminde bulundular. Otobüsü durdurdular, yolcuları boşalttılar, beni de zorla indirdiler. Ben de "Kimsiniz, beni ne hakla indiriyorsunuz?" diye bağırdım, çağırdım. "Sen Tuncer'sin" dediler, "Hayır, ben Tuncer değil Seyfi Topçu'yum" dedim. Kimliğimi çıkardım, Seyfi Topçu. İrkildiler. Bu sefer arkadaşıma dönüp "Bizi kandırıyorsun" filan dediler. O ısrar etti benim Tuncer olduğum konusunda. Bir ara gevşediler, kaçabilir miyim kestiremiyorum ama kaçsam ne olacak, her taraf tutulmuş. 2 Ocak 1981'de böyle yakalandım.

Konuşacak bir şey yok, ben devrimciyim, sosyalistim

Direnmeye nasıl karar verdin?

Benim derdim külotumun içindeki tedbirlerin yazılı olduğu kâğıdı yok etmek. Polis aracında onlar vuruyor, dövüyor ama onları duymuyorum, o kâğıdın yakalanmaması derdindeyim. Kafamı bastırıyor o vaziyette götürüyorlardı, o sırada ben de elimi külotumun içine soktum, top haline getirdim, onlar vururken sarsıntıyı biraz da kendim artırdım, üzerimde yakalanmasın diye alttan arabanın arkasına fırlattım. Ondan kurtuldum. Ne yapmam lazım diye düşünüyorum. Akşamın alaca karanlığında İdealtepe'ye gidene kadar bunu düşündüm. "Şimdiye kadar ne yaptım, şimdi ne yapmam lazım?" diye sordum kendi kendime. Bu işe gönül verdim, inandım, katkı sunmaya çalıştım. Bu işleri yaparken görevlerimden biri de yakalanmamaktı ama yakalandım, nedir şimdi benim görevim? Konuşmamak. Böyle bir mantık yürüttüm. Hele o dönemde, gözaltı süresi doksan gün. O arada Ankara'da çok ciddi aranıyorum. Ankara'da 1974 yılından beri dosyalarım var. İstanbul'da Bursa'dan gelen bir insan seni yakalatıyor. Konuş-

madığın zaman ne olacak? Ölüm. Bunu göze alabiliyor musun? Orada hesap kitap yapıyorsun işte. Orada evlendiğime yüz kere, çocuk yaptığıma bin kere pişman oldum. Bu işle uğraşan insanların evlenmemesi gerekir diye de düşünüyordum aslında. Evlendin madem çocuk yapmaman gerekir. Bugün varsın yarın yoksun. Ben iki hatayı da yaptım. Şimdi ne yapacaksın? Eşin yeni doğum yapmış. Sen Emniyet'e düşmüşsün, konuşmazsan öleceksin. Eşimle de yakalanmam halinde ne yapacağını konuşmamıştım, hamileliği vardı, yeni doğum yapmıştı, nasıl etkileneceğini kestiremiyordum. O da hazırlıklı değildi. O ara hep o zamana kadarki mücadele gözümün önünden geçti. Vurulan insanlar, Kurtuluş'ta polisin taradığı beş kişi ölmüştü, 1976'da Aynur Sertbudak ölmüştü, onun cenazesiyle ben de gelmiştim Gebze'ye. Ondan hemen sonra Nuray Erenler Hacettepe'de öldürülmüştü. Bunlar bizim arkadaşlarımız. Hemen 1978'de benim çok sevdiğim lise 2 öğrencisi Yener Demirel Hasköy'de vurulmuştu. Hastanede gözümün önünde öldü. 12 Eylül geldikten sonra Necdet Adalı idam edildi. Necdet Adalı'nın Kurtuluşçu olmasında az ya da çok etkim oldu. Düşünün, sizin etkilediğiniz bir insan sosyalizmi, devrimi haykırarak idama gidiyor. Size düşen görev nedir burada? Adam gibi direnmektir. Onlar böyle öldü, senin de böyle ölmen gerekir o zaman. İbrahim Kaypakkaya işkence ile öldü, o zaman sen de böyle ölmesini bileceksin. Ama o ara çocuğunu düşünüyorsun, eşini düşünüyorsun, insansın düşünmek zorundasın. Orada şöyle bir ikilem yaşadım; şimdi benim eşim devrimci bir kadın, kalan ömründe konuşmuş, çözülmüş bir erkek mi ister? Benim oğlum büyüdüğü zaman konuşmuş, çözülmüş, inandığı davayı satmış baba mı ister? Acaba sonuna kadar direnmiş bir eş ve baba mı isterler diye muhakeme yaptım. Tabii gönlümden de o geçtiği için belki de; hem oğlum hem eşim direnmiş, bu uğruda can vermiş bir babayı, bir eşi daha iyi takdir ederler diye düşündüm. Orada o kararı verdim. Ondan sonrası kolay oldu. Bu muhakemeyi polis otosunun içinde yaptım. Birçok insan tek kurşunla öldü bize de böyle olacak, aylarca belki işkence göreceğiz, işkence sonucu öleceğiz. Bu mücadelenin bir parçası diye düşündüm. Bu kararı verdikten sonrası gerçekten kolay, bütün acılara insanoğlu dayanıyor. Ne yapacağını biliyorsun, adam sana işkence yapacak, sen de konuşmayacaksın. Bu işkence sonucu bayılacaksın, bu bayılmanın bir tanesinde de ayılmayabilirsin. Sonuç bu.

Ondan sonra İdealtepe'deki kapısını kırdıkları evde karakol kurdular. Oradan benimle beraber arkadaşı Gayrettepe'ye götürdüler. Emine ile Hüs-

nü tesadüfen evde yoklardı. Emine'nin Zeytinburnu'nda işçi bir babası vardı, sanırım oraya gitmişler, çok sonra öğrendim. Bir süre sonra polisler evden ayrılmış. Ev sahibi arkadaşlarım geldiklerinde kapıyı kırık görünce eve girmemişler. Onlar yakalanmadılar. Gayrettepe'ye gittik, Arkadaşım "Bu Tuncer, Marmara Bölge Sorumlusu olduğunu tahmin ediyorum" diyor, ben de "Ben Seyfi Topçu'yum, fizik öğretmeniyim" diyorum. "Neredesin?", "İzmit'te yaşıyorum", "Nerede çalışıyorsun", "Endüstri Meslek Lisesi'nde çalışıyorum." Bunların hepsi doğru ama Seyfi Topçu için doğru. Seyfi Topçu da benden iki devre önce fizik bölümünden çok değerli bir ağabeyim. Karısının ve kendisinin kimliğini bana dört ay önce vermişti. Ona da "Bak Seyfi, terslik olur yakalanırsam bu kimliği senden çaldığımı söyleyeceğim, senin evine geldim, oturduk çay içtik o sırada senin kimliğini aldım. Sen kayıp ilanı ver" demiştim. Vermiş hakikaten. Ben hem eşimin hem kendi kimliğimi Seyfi Ağabeyin verdiği kimlikler üzerine yaptırdım. O kimlikle dolaşıyorum ben ama eşimin kimliklerden haberi yok.

Tabii yakalandığım ilk gün çok yoğun işkence yaptılar ve en az iki kere bayıldığımı hatırlıyorum. İnsan sağlam ve dinç olunca bayılana kadar ki süre uzun oluyor. Yani yapılan işkence hepimizin bildiği şeyler. Şiddetle saldırıyorlar, onun dışında bol miktarda falakaya çekiyorlar, elektrik veriyor. Tabii çırılçıplaksın. O işkence sonucu kışın kan-ter içinde kalıyorsun. Terliyorsun. Yerler de toz, o toz senin etrafında çamur oluyor, kaygan, bütün vücut yağlanmış gibi oluyor. Hemen alıyorlar o vaziyette lavaboya götürüyorlar, işkencenin bir parçası olarak tazyikli su sıkıyorlar. Ocak ayı, dışarısı kar ve o sene kış sert geçmişti. Önce bütün vücudumu kasıyordum, o tazyikli su nereye gelirse etki etmesin diye. Tazyikli su geldikçe daha çok kasıyorsun. Onlar hep aynı noktaya çalışıyorlar, kasıyorsun, korumaya çalışıyorsun. Hep aynı yer olunca konumumu değiştiriyor, kendi eksenim etrafında dönüyorum. Bir kısmında da hem kasılıyor hem çamurları temizlemeye çalışıyordum. Banyo yapıyor gibi hakikaten banyo yapıyordum o çamurlar gitsin diye. Onlar üçüncü günün sonunda banyo yaptığımız hissetmiş olmalılar ki, durumu fark edince tazyikli suyu kulağıma ve boğazıma tutmaya çalıştılar.

İşkencecilerin odalarının olduğu koridorda boş bir oda var, büyükçe bir oda ama bomboş, duvarda yetmiş santim kadar yükseklikte bir delik var ve sana bağlı zincirin bir ucu o delikten geçirilip diğer odadaki başka birine

bağlanıyor. Bu zincirin iki tarafında da kelepçe var ve iki taraftaki insanlar bu kelepçelerle zincire bağlanıyor. Yatamıyorsun, kalkamıyorsun, zincirin uzunluğu sadece oturmana izin veriyor. Kalkmaya çalıştığında senin bir elini duvara yapıştırıyor, sen yatmaya kalkarsan onun bileğini duvara yapıştırıyorsun. Aynı durumda kalmak zorundasın. Ona göre ayarlanmış. Hep oturuyorsun. Yer betondu, ayakkabımın birini çıkarıp altıma koyuyordum, hep ayakkabımın üzerinde oturdum orada. Zincir deliğinden komşu odadaki insanla hep konuştum. "Sen kimsin?", "Ben devrimciyim", "Nereden?", "İşte şuradan" diyordu. Bana sorduğunda ben söylemiyordum ama. Birinci gün iki defa bayıldım ya, ikinci ayıldığımda arkadaşımı yanıma getirdiler. Söyle bakalım dediler, o da "Bu Tuncer, ben buna bağlıyım, bir hafta ya da on günde bir bununla görüşüyordum, o Kurtuluş'un sorumlusu" dedi. Ben "Hayır ben Tuncer değilim, Seyfi Topçu'yum, bu arkadaş yalan söylüyor" diyordum. İkisi de doğru değil. Ben kabul etmedim, saldırdılar ondan sonra o kelepçeli odaya koydular. Orada bir gece geçirdim. O ara tuvaletin geliyor, tuvaletim geldiği zaman önce bakıyorum, gece geç saatlerde özel bir operasyon yoksa çok az insan oluyor. O ara çabuk buharlaşsın diye duvarı yalayarak küçük çişimi yapıyordum. Hakikaten de onlar gelene kadar buharlaşıyordu. Adam geliyor "Ya burası sidik kokuyor" diyor, bakıyor sidik midik yok ortada. İkinci gün tekrar aşağıya indirdiler, yine arkadaşım orada, yine ağır bir işkence. Arkadaşıma işkence yapılmıyor çünkü o bütünüyle çözülmüş durumda ve en yapılmaması gerekeni yapmış zaten. Birinci günde benim ayaklarım patladı, ertesi gün o işkencede yine falakaya yatırdılar ama bu sefer kan sıçramaya başladı adamların üzerine. Bundan vazgeçtiler sonra elektrik verdiler. Sonra kafama vurmaya başladılar sonra dediler ki "Bu adam solcu, sol tarafına vuralım". Sol kulağımın arka tarafına ve hep aynı noktaya yumruk vuruyorlardı. Çırılçıplaksın, sol böbreğimin olduğu yere aynı noktaya vuruyorlar ama dayanılmaz bir ağrı gerçekten. Beyin kanamasından gitsin, böbreği parçalansın hesabına yapıyorlardı ve bunları da açıkça söylüyorlardı. Ana avrat küfrün bini bir para tabii ki. Bunlar da bitti, tekrar arkadaşımı getirdiler, yüzleştirdiler ben yine reddettim. Ondan sonra bir daha işkence ettiler ama ikinci gün bayılmadım. Tekrar arkadaşımla yüzleştirdiler. Baktım olacak gibi değil. Benim gözüm bağlı, arkadaşınınkini bilmiyorum ama belli bir bölgede olduğunu biliyorum. O tarafa doğru yürüdüm, "Lan, kendini yaktın başkasını da yakıyorsun" diye yüksek sesle bağırdım, üstüne doğru yürüdüm. O ara polis araya girdi.

Keşke onu ilk gün yapsaydım. Ondan sonra bir daha arkadaşımı getirmediler ama bir hafta, Bursa polisiyle durdu İstanbul Emniyeti'nde. Bir hafta boyunca İstanbul'da, İstanbul Emniyeti ile Bursa Emniyeti beraber her gün işkence yaptılar. Beşinci gün filandı bu sefer "Tamam sen Seyfi Topçu'sun Tuncer değilsin, biz Seyfi Topçu'yu araştıracağız, ev adresini ver" dediler. Ben İzmit'te bir ev adresi uydurdum. Öyle bir adres olmadığını buldular. "Ulan orospu çocuğu" deyip yatırdılar tekrar. Sonra Seyfi Topçu da bulundu gerçekten; adam orada öğretmen. O ara nüfus kaydını da buldular. Geyve doğumluyum. Ankara Etlik'te, 1112 Ana Tamir Bakım'da askerliğimi yaptım. Bunların hepsi doğru... Artık Seyfi Topçu'yu da bulunca bu sefer "Hanginiz Seyfi Topçu?" diye soruyorlar. Ben "Gerçek Seyfi Topçu o" dedim. Sen kimsin diye sordular, ismimi söyledim. Bana inanmadılar, tekrar işkenceye aldılar. Artık Süleyman Toklu'yum dedikten sonra Antalya'da kaldığımı söyledim. İstanbul'a niye geldiğimi sordular, iş aramaya geldiğimi söyledim. Yakalandığım yerde ne aradığımı sordular, "Oradan geçiyordum beni siz aldınız" dedim. "Tamam, Tuncer değilsin anladık. Sahte kimlik neyin nesi?" diye sordular. "Üniversite mezunuyum, askere gitmek istemiyorum, Ankara'dan da arandığımı duydum, o nedenle arkadaşımın evine gittiğim zaman onun kimliğini çaldım, sahte kimlik yaptım" dedim. Nasıl yaptığımı sordular, kolay olduğunu söyledim. Ona da inandılar. Ankara'ya sordular, Ankara'dan epey bir dosya geldi. Antalya'dan da kimliği doğrulattılar. Ankara'ya da sorunca döküldü bütün işler. En son arandığım dosyayı koydular önüme. Ben onu da reddettim. "Sen Kurtuluşçu değil misin?", "Hayır değilim", "Nesin peki?", "Devrimciyim, sosyalistim" dedim, yalan söylüyorsun deyip yine devam ettiler işkenceye.

Bu olay on beş gün sürdü, ben o tek kişilik odada kalıyorum, tek bileğimden duvara kelepçeliyim, öteki taraftaki hep değişiyor. Geyve'de soygun yapmaya kalkan Yazgan kardeşlerden bir tanesi geldi. Ben delikten konuşuyorum. Çocuk nereden ve nasıl geldiğini söyledi. Ben de Kurtuluşçu olduğumu ama konuşmayacağımı, onun da konuşmamasını ve kabul etmemesini söyledim. O da "Nasıl kabul etmeyeyim, suçüstü yakalandık biz" dedi, bir şey diyemedim çocuğa. Konuştu tabii, ne diyeceksin? Sonra başkaları gelip gitti o süreç içinde, onlarla da o delikten konuştum. On beş günlük o süreçte, ilk iki gün hariç gelip giden herkese,"Kurtuluşçuyum ama konuşmayacağım" dedim. Daha önümde doksan gün var, bunu da biliyorum.

Konuştuğum kişilerden birisinin polis de olabileceğini düşünüyorum o arada. Olsun diyorum, konuşmayacağımı bilsinler. Zaten konuşmayacağım. Yakalatan arkadaşımı, Seyfi Topçu'yu aradan çıkardıktan sonra, artık ben hakikaten Süleyman Toklu olarak direniyorum. Bizim kararımız, nasıl uygun görüyorsan o şekilde kurtarmaya çalış, şeklindeydi. Örgütü kabul etmek zorunda değilsin ama ben devrimciyim, sosyalistim diyorum. On beş gün o odada kaldım.

Birkaç gün sonra üstümü iyice aramaya karar verdiler. Ben cebimdeki randevuların yazılı olduğu o küçük kâğıtları unutmuşum. Cepleri ters çevirdiler, o kâğıtlar çıkmadı biliyor musunuz? İlk bir haftadan sonra zaten randevu falan da kalmadı, bir haftadan sonra kendileri "Ya oğlum bütün randevular gitti, sen onları zaten kurtardın, şimdi konuşacaksın" deyip işkence etmeye başladılar. O kâğıtların çıkmaması harika bir şey oldu ayrıca.

İlk beş günde bir kere yarım ekmek arasında zeytin verdiler. Gündüzleri su içmeye, tuvalete götürüp getirdiler ama yemek vermediler bana. İlk beş günden sonra fiziksel olarak çok zayıf düştüm. Fakat insan o ilk günlerdeki işkencenin doksan gün süreceğini zannediyor. Ondan sonraki elektrik işkencesinde veya falakaya yatırdıkları zaman artık tırnakların üstüne vurabiliyorlardı, ayaklara vuramıyorlardı. Mesela ben ayakların patladığını hissetmedim. Uyuşuyor, onlar vuruyor, vuruyor ve patladıktan sonra işkenceciler söylüyor patladığını. Ankara'da böyle bir pozisyondayken çakıl taşlarının üzerinde yürüttüler. İstanbul'da teker içine sokmaya çalıştılar girmedim, ilk gün güçlü kuvvetliydim sokamadılar tekerin içine. Sokamayınca normal falakaya yatırdılar, daha sonra hem İstanbul'da hem de Ankara DAL'da tekerin içine soktular, ben de tekerin içine sokmalarına karşı gelmedim orada. Ruhsal olarak çok güçlü olsam da fiziksel olarak çok bitkindim. "Ne işkence yapıyorsanız, istediğiniz kadar yapın" gibisine.

Bu arada psikolojik işkence oluyor mu?

Onu işkenceden önce yapıyorlar. Önce alıyor odalarına götürüyorlar, "İyi polis-kötü polis" numaraları yapıyorlar, ondan sonra değişik küfürler eşliğinde işkenceye götürüyorlar. Zaten yedi günden sonra umutları kesilmişti. Ben onu hissettim, onların umutlarının kesildiğini anladım ve süreç benim lehime dönmeye başladı. Doksan günün böyle geçeceğini düşünüyorsun ama kararı verince kolay. Beş gün boyunca duvarın arkasındaki bir adamla iki-üç dakika konuşuyor, ondan sonra köy hayatını düşünüyorsun,

hayal kuruyorsun, köydeki yaşamını, anneni babanı düşünüyorsun. İlkokulu, ilkokuldaki arkadaşlarını, oğlunu, oğlunun gülümsemesini, eşini düşünüyorsun. Bunların hepsini düşünüyorsun. Benim eşim ve çocuğum konuşmuş, sefil olmuş, davayı satmış bir eş ve baba istemez diye karar verdim onların adına; işkenceyi kabullendim. Bunun sonu nedir? Ölüm. Kolay mı olacak? Hayır, çok zor olacak. Zor ölümle baş başa kaldım. Ölüme karar verdiğim için çok rahatım. İkinci haftadan sonra artık iki-üç günde bir işkence etmeye başladılar. Gönülsüz soru soruyorlar. "Sen Kurtuluşçusun, bak öğrenciliğin Ankara'da geçmiş şu yıldan bu yıla kadar. Memleketine bile gitmemişsin. Memleketten soruyoruz hiçbir şeyin yok orada senin; bütün Emniyet kayıtların Ankara'da. Sen buraya bir hedef için geldin" deyip işkence ediyorlardı.

Biz yakalandığımız zaman polisin bize belge sunması lazım, mesela bir yere giderken fotoğraf çeker, burada bununla görüştün, şuraya gittin toplantı yaptın, toplantıya giriş ve çıkıştaki fotoğrafların bunlar diye bastırır diye bekliyorum ben. Hiçbir şey yok ellerinde. Başkalarının ifadeleri, bir de beni yakalatan adam var, başka bir şey yok. Baktım işim daha kolay. Bir de onların hesabını vermeyeceğim. Onu da gördüm o arada. Adam işkence ediyor, sen ne verirsen işkencecinin elinde o bilgi var. Sen bir şey vermezsen hiçbir bilgi yok ellerinde; iyi, bu da güzel.

On beş gün boyunca, beş günde bir olmak üzere üç kere yemek verdiler. Hep aç bıraktılar. Fizik olarak bittim ama psikolojik olarak tavan yapmış vaziyetteyim. Çok güçlü hissediyorum kendimi, "Ölümüm de kolay olacak" diye düşünüyorsun, fiziksel olarak bitmişsin çünkü. Ama fazla işkence edemiyorlar çünkü direnci bitmiş adamın. İşkencenin faydası yok, o noktaya gelmişim. Beni aç bırakmaları hem benim sakat kalmamı hem de ölmemi engelledi. İlk yedi gün hakikaten çok şiddetli işkence yaptılar. Devasa boyuttaydı o ama ondan sonrakilerde dozaj daha azdı ve fizik direncin düşünce yedi günden sonra daha rahat geçti. On beş gün geçince beni normal bir hücreye koydular. O ara benim kaldığım odadaki kalorifer peteğine adam koymaya başladılar. İşkence ediyor, getirip benim karşıma koyuyorlar. Onlar da karakol taramış Dev-Solcu insanlar. Onlara "Bugün on beşinci gündeyim, direniyorum, sen de konuşma" diyordum. Bir süre direniyor ondan sonra konuşuyorlardı. Böyle bir süreç oldu orada da. Sonra aşağıya indirip küçük bir odada, yedi-sekiz kişinin yanına koydular. Oradaki insanlar baktı

bana; günde iki-üç öğün bir şeyler yedik. Sabah meyve suyu, öğlen ekmek arası helva verdiler. Orada kendimi, bayağı topladım ben, gene işkenceye götürüp getirdiler ama altı günde bir filan.

Tuvalete sünnet olmuş çocuklar gibi gidip geliyorum. Ayaklarım yara içinde. Dev-Sol'dan veya Devrimci Savaş'tan olabilir, doktorlar vardı, o doktorlar tedavi etti. Tentürdiyot verdiler, onunla benim ayağımı tedavi ettiler. On beş günden sonra polisler "Dev-Yol'un Merkez Komitesi'ni yakaladık" diye konuşmaya başladı. Sonra benim kaldığım hücreyi değiştirip başka bir hücreye verdiler, orada iki kişi vardı, üçüncü kişi ben oldum. İlk kaldığım kalabalık grubun çoğunluğu Dev-Yol'dan gelenlerdi, Kâğıthane Halkevi'nden toplamış gelmişler. Orada Yılmaz Yıldırım diye bir arkadaşı gözüme kestirdim, bırakacaklar belli. Müsait bir zamanda çektim kenara "Yılmaz seni bırakacaklar, senden bir tek şey isteyeceğim, bir haber götüreceksin" dedim. Paşabahçe Cam Sanayi'de bir mühendis arkadaş vardı, "Ona gideceksin benim yakalandığımı ve kaçıncı gün olduğunu söyleyeceksin. 'Hiç konuşmamış ve bundan sonra da konuşmayacakmış' diyeceksin. Benim evim deşifre olmadı, evimi teşkilatın kullanabileceğini söyleyeceksin. Bu haberi götürmeni istiyorum" dedim. "Tamam, ağabey, götüreceğim" dedi. Tekrar söyledim, ezberlettim ismi ve götüreceği haberi. O çocuk haberi götürmüş. Bir parantez açayım –daha sonra öğrendim tabii– evi boşaltıyor arkadaşlar, boşaltırken de "Süleyman konuşmamış ama konuşacakmış ondan dolayı evi boşaltmamız lazım" diye haber götürmüşler. Eşim bana bunu söyleyince ben gittim Yılmaz'ı buldum, Yılmaz aynen benim söylediğim gibi iletiyor, sonra mühendis arkadaşa sordum, o da aynısını tekrarladı ama bizimkiler, belki de eşimi ikna etmek için, böyle bir şey söylemiş... Benim evimi de bir tek Yeğen ve Kâhya biliyor, başka bilen yok. Ev deşifre değil ve evi boşaltıyorlar.

Bu olay eşinde olumsuz bir durum yarattı mı?

Çok... Bir örnek vereyim, benim çok yakın bir arkadaşım vardı, evini kimse bilmez bir tek ben bilirim. Eşim ilk ona gidiyor. Siyasal'lı Ali Erdinç, Şaşkınbakkal'da güzel bir evde kalıyordu. Gülay vardı, eşi; o da Kurtuluşçuydu ve onların evini biliyorduk biz. Onlara gidiyor eşim ev boşaltıldıktan sonra. Süleyman bu evi biliyor, konuşursa bizi de götürecekler deyip telaşlanıyorlar ve Ali'yle Gülay'ın evinde derin bir tartışma yaşanıyor. Eşim de orada ve evi terk ediyor. Ankara'da arkadaşlarım var mühendislerden. On-

ların evine gidiyor, orada kalıyor bir süre. O sırada ben de Ankara'dayım. Sonra Antalya'ya gidiyor. Antalya'da benden dolayı bizim ailede babamı, orman işletmesinde çalışan üç ağabeyimi, iplik fabrikasında çalışan kız kardeşimi işten attılar. Dolayısıyla aile "Bizim başımız bunlar yüzünden belada" deyip soğuk davranıyor. O ara eşim çocuğu bırakıyor Antalya'da, İstanbul'a bir randevuya geliyor. Kış günü, Şubat ya da Mart, bilmiyorum; Taksim'de arkadaşlarım kendi kestikleri randevuya gelmiyor. Üst üste geliyor buna benzer bir sürü şey. Bunları ben çıktıktan sonra anlattı tabii.

Yan hücrede Devrimci Yolcular

Yakalanman ve sonrasına dönersek, yirmi ikinci gün Dev-Yolcular geldi dedin...

Evet, geldiler. Beni başka bir hücreye aldılar, orada kalırken Bülent Forta geldi Ankara'dan. O bana açık açık söyledi, "Bizim teşkilat bitti, bütün Merkez Komitesi yakalandı" diye. "Nerede?" "İstanbul'da" "Nasıl yakalandı?" Bu arkadaşların Ankara'dan evlerini taşıyan firmayı tespit ediyorlar. Yasin Ketenoğlu, Mehmet Ali Yılmaz filan veriyor. Bülent'in söylediği bunlar. Taşıma firmalarını arıyor, hangi firmanın taşıdığını öğreniyorlar. Taşıyan şoför vasıtasıyla İstanbul'daki evler bulunuyor. İstanbul'daki evler gözetim altına alınıyor. Bir aradayken de Dev-Yol Merkez Komitesi'nin tümünü yakalıyorlar. Kaç gün birlikte kaldığımızı hatırlamıyorum ama Bülent Forta'nın gözünde, yakalanmalar nedeniyle teşkilat bitmişti.

Yirmi ikinci ve otuz altıncı günler arasında ilk on beş gündeki gibi fazla işkence görmedim. Otuz altıncı gün askıya astılar. Ondan önce askıya almamışlardı, bileklerden astılar. "Şimdi seni idam edeceğiz" diye tevatür yapıyorlardı. Kelepçelerle yukarıya bağlıyor ondan sonra sandalyeye vuruyorlar. Önceden bağlanmış elektrik kabloları filan var, elektrik veriyorlar, sağına soluna vuruyorlar filan filan... O günkü işkencede "Senden bir tek şey istiyoruz, İstanbul'da kaldığını biliyoruz, hiç olmazsa evini ver bize" diyorlar. Ben İstanbul'da kalmadığımı söyleyince devam ettiler. Normal bir insan o askıda yirmi dakika kalıyorsa ben, sanırım beş dakika sonra bayıldım. Fiziksel olarak kötüydüm ama benim çabuk bayılmam, kollarımın sakat kalmamasını sağladı. Ayıldığım zaman gözbağımın altından ışıkları görüyorsun. En mutlu olduğum an budur. Her bayıldığımda, yerde sırt üstü

yatarken ayılıp tavanı ve ışıkları gördüğüm zaman dünyanın en mutlu insanıyım. Samimi söylüyorum. "Oh be yaşıyorum!" diyorsun. Harika bir şey: Çırılçıplaksın, çamur içindesin ama yaşıyorum diyorsun. Gene yerde çırılçıplak uzanmış vaziyetteyken kova kova su döküyorlar. Ayılınca sandalyeye oturtup gözün bağlı, giyinmeni söylüyorlar, çamur içindeyken kıyafetleri üzerine giyiyorsun.

Ondan önce bir şeyi daha anlatmam lazım; hani on beşinci günden sonra aşağıya hücreye indirdiler ya beni; orada her taraf bit doluydu. Yirmi ikinci gün başka bir yere bitlenmiş vaziyette gittim. O arada kendi odalarına çıkarıyor, sohbet ediyor, "Konuşacak mısın konuşmayacak mısın?" diye soruyorlar, "Konuşacak bir şey yok" deyince işkenceye götürüyorlar. Bir gün bana bir yerde soyunmamı söylediler -ben soyunuyorum, soyunmazlık yapmıyorum hiç, soyunuyorum uslu uslu- bitliyim, saçım sakalım da uzamış epeyi, adamlar tutmuyordu beni mikrop kaparız diye. O ara koridordan geçerken bir tanesi "Oğlum kadın polisler var, adam çırılçıplak, malını görecekler" diyor. "S... et, görsünler, belki şimdiye kadar görmemişlerdir, onlar da mal görsün" diyorlar. Ben de hiç sakınmıyordum, derdime değildi. Sallana sallana gidiyordum. Bu anektodu anlatmam lazımdı.

On beşinci günden sonra herkesin kaldığı bir hücreye koydular beni. Çocuğun bir tanesi benim çok üşüdüğümü gördüğü için pijamasını verdi. Pijamayı pantolonun altına giydim, bir seferinde işkenceye çıkardıklarında soyundum, şimdiye kadar pijama yoktu, "Ulan bunun dışarıdan görüşçüsü gelmiş" deyip hemen kayıtlara baktılar. Baktılar ki görüşçü, avukat filan yok, " O... çocuğu bu pijamayı kim verdi sana?" diye sordular, "Tuvalete atmışlardı ben aldım, giydim" dedim ve bir de pijamayı veren için işkence yaptılar. Böyle trajikomik bir şey yaşadım.

Otuz altıncı günden sonra kırk ikinci güne kadar gene hücredeyim, dinleniyorum. Ara ara çıkarıyorlar odalarına yine konuşuyorlar, "Sosyalistim diyorsun ama herkesin bir grubu var, senin de Kurtuluşçu olduğunu biliyoruz ve senin adını veren herkes Kurtuluşçuyum diyor; bir tek sen demiyorsun, devrimciyim sosyalistim diyorsun, bu mümkün değil." Ben de "Siz bilirsiniz; ben böyleyim. Bu işkenceleri yapan sizsiniz, bu işkenceye maruz kalan biri her şeyi kabul eder" diyerek geçiştirdim hep. İnanmadılar tabii. Kırk ikinci gün Ankara'dan Adil'i getirdiler. Bu ara Ankara beni istiyormuş ama burası da vermiyor. Adil Hacettepe'den benim mahalleye yerleştirdiğim bir arkadaştı. Sarıırm Mamak tarafına bir yere yerleştirmiştim. Bana bağlı ola-

rak mahalle çalışması yapan bir arkadaşımız. O gün Adil'le yüzleştirmeden önce kendi odalarında falakaya yatırdılar. Ayak zaten yara bere içindeydi, o yara bere kanayınca bıraktılar. Adil'i getirdiler, Adil her şeyi söylemiş, söylediği şeylerin yüzde ellisi yalan, hayal mahsulü, uyduruyor. Mesela, "Saimekadın'da Süleyman Toklu, on üç tane otomatik silah gömdürdü" diyor. Ben ilk defa orada duyuyorum böyle bir şeyi. Adil, " Ben böyle bir şey duydum, Süleyman Toklu gömdürmüş" diyor. Allah Allah! Yok böyle bir şey. Onun dışında "Ben Hacettepe'de okuyordum, beni aldı, mahallelere yerleştirdi, mahalle çalışmasının önemini anlattı. Kurtuluş'un önderleri lüks hayat içinde yaşarlar. Bizler sefalet içinde yaşıyoruz..." gibi şeyler anlatıyor. Adil'le yüzleştirdiler, ilk cümlesi ağzından çıktığı anda Adil'i sesinden tanımıştım zaten. Gür, dolgun sesli birisidir. Ben de ses tonu düşük ama kararlı bir şekilde, "Sokaktan bir adam bulmuşsunuz, ne söylemesi gerektiğini tembih etmişsiniz, onu söyleyen bir insan var karşımda" dedim. "Ulan o... çocuğu" deyip saldırdılar. Sonra götürdüler, kırk iki ile kırk sekizinci gün arasında hiç bir şey yapmadılar, dinlendirdiler. İbre yüzde yetmiş beş benim lehime dönmüştü zaten, bir kâğıt verdiler, "Sen ne istiyorsan yaz" dediler. Ben de "Ben devrimciyim, sosyalistim" diyerek bir iki paragraf yazdım ve imzaladım. Onu yırtıp attılar. Sonra kendileri ifade aldılar, yine aynı şeyleri söyledim. "Sen İstanbul'da Marmara Bölge Sorumlusu değilsin değil mi?" diye sordular. Olmadığımı söyledim. "İstanbul'da Marmara Bölge Sorumlusu olduğumu kabul etmiyorum, böyle bir şey yok" cümlesini yazdılar. Ben imza attıktan sonra "Seni suçlamak için bu cümle bize yeter" dediler. İfadem de "İstanbul'da Marmara Bölge Sorumlusu değilim" diye geçer. Ama o, onlar için güya belge oldu.

Ayak derileri atmış, pembe tonda. Yine sünnetli çocuklar gibi yürüyorum ortalıkta. Kırk sekizinci gün beni çağırdılar, "Topla eşyalarını" dediler, "Eşyam yok" dedim. Yukarıya çıkarttılar, bir kâğıt imzalattılar, imzaladığım şeyleri okudum, ilk defa polisleri orada gördüm, genç insanlardı. Şefleri yoktu, genç iki polis,aynen şunu dediler; "Ulan oğlum ananı avradını s.... Burada konuşmadın eğer Ankara'da konuşursan biz de tekrar buraya alacağız. Burada yapmadığımız başka işkenceleri yapacağız, ona rağmen konuşmazsan kurşuna dizilirsin" dediler. Bundan daha büyük bir moral olabilir mi? "Hiç merak etmeyin, benim konuşacak hiç bir şeyim yok" dedim. Sonra gönderdiler Ankara'ya.

Bir minübüsün en arkasına Adil'le beni oturttular, kendileri ön tarafa oturdular. Ben Adil'e açık açık, "Oğlum bak, ben konuşmadım, seninle yüzleştik. Ankara'ya gidince bu yüzleşme devam edecek, burada seni nasıl reddettiysem orada da tanımayacağım; bunu bil. Sen zor duruma düşüyorsun diye üzülüyorum" dedim, "Tamam, orada ben direneceğim" dedi. Öyle konuşa konuşa gittik. Benim nasıl yakalandığımı sordu, o kısmı geçmesini söyledim. "Benim nasıl yakalandığım hiç önemli değil, bundan sonra nasıl davranacağımız çok önemli" dedim Adil'e. Ankara'ya gittik, ilk gittiğimiz gün gözler bağlı yine yüzleştirdiler. Hiç konuşmamışız sanki biz yolda, hiçbir şey dememişim ben ona, o da bana "Tamam, ben de direneceğim" dememiş gibi, aynen devam etti. Ankara'da 2. Şube'ye götürdüler. Mahalleden, gençlikten bir takım insanlar vardı orada. Mahalleden benim tanıdığım, güzel insanlar gerçekten. Gençlikten insanlar var. İlk gelenleri duvara diziyorlar, yaklaşık kırk beş derece eğimle iki parmağınla duvara dayanarak ayakta bekliyorsun, gözün bağlı. Oradan işkenceye götürüyorlar. Biz de böyle durduk, ayakta bekledik bir gece. O ara tuvalete götürüp getiriyorlar filan. Tabii orada akşamları yoklama yapılıyor, isim okunuyor, oradaki çocukların hepsi beni tanıyor. Benim yakalandığımı da duymuşlar ama bir buçuk ay önce yakalanmış adam, şimdi Ankara'da çıkıyor. Birinci gün öyle kaldık duvarın dibinde. Hiçbir şey yapmıyorlar. Geceleri duvarın dibine oturuyorum, azıcık uyumaya çalışıyorum. Gündüz ekip gelince ayağa kalkıyorsun duvarın dibinde bekliyorsun. O ara işkenceye götürülüp getiriliyor insanlar. Grup gözetmeksizin yanıma kim gelirse, "Ben İstanbul'dan geldim, İstanbul'da her türlü işkence yaptılar, kırk sekiz gün orada kaldım hiç konuşmadım, burada da konuşmayacağım; hadi siz de konuşmayın" diyorum arkadaşlara. Bir kısmı direniyor, bir kısmı konuşuyor. Kaçıncı gündü hatırlamıyorum üçüncü gün filandı sanırım, öyle bir işkence yaptılar ki elektrikle ölüyordum. Can çıkma denir ya, bir anda kitlendim ve nefes alamaz hale geldim. O kadar ağır oldu. Ondan sonra kestiler ama "Öldürene kadar devam edeceğiz" diyorlar bir yandan da. Ölümden korkumuz yok artık gerçekten ama bazen de öyle oluyor ki ölebilirim artık diyorsun. Süleyman Toklu olduğunu herkes biliyor, İstanbul Emniyeti'nde resmileşmiş zaten, onlar Süleyman Toklu olarak Ankara'ya göndermişler, orada da kayda öyle girmişsin. Ölebilirsin ve ismin cismin belli hiç olmazsa... Orada da her şeyi reddettim, yalan olduğunu söyledim. Onun üzerine tekrar duvarın dibine getirdiler, On üç gün duvarın dibinde beklettiler beni, işkence var İs-

tanbul'daki gibi sistemli değil. O duvarın dibinde geceleri oturuyor gündüzleri ayakta duruyorsun, bekletiyorlar. Sekiz ya da dokuzuncu gün, Dev-Yolcu bir çocuk vardı, ona da direnmesini söyledim. "Falaka, elektrik bana vız geliyor ama uykusuz bırakmaları biraz ağır geliyor" dedim. Hayatımın en büyük hatasını yaptım. Bu çocuk konuşuyor, inandırıcı olmak için benim bu lafımı da aktarıyor; apar topar koşarak geldiler, "Oğlum senin en zayıf tarafını bulduk, falaka elektrik sana vız geliyormuş, seni burada aylarca uykusuz bırakacağız. Beyin hücrelerin ölecek, kendini, akrabalarını, arkadaşlarını tanımayacaksın. Yaşayacaksın belki ama ölü vaziyette yaşayacaksın, seni uyutmayacağız" dediler; iyi, bekledik... O ara geceleri uyuyabiliyordum, artık uyutmuyorlar. Akşam giderken nöbetçiye beni uyutmama konusunda tembih ediyorlar. O adam ikide bir yanıma geliyor ve beni hakikaten uyutmuyor. Orada uzun boylu güreşçi bir polis gece nöbeti yapıyordu, o da beni uyutmuyor "Ulan oğlum kaçıncı gün olmuş sen hâlâ direniyorsun, yazık değil mi sana? Konuş gitsin" diye yüksek sesle söylüyor, herkes duyuyordu. "Sen İbrahim Kaypakkaya mı olmak istiyorsun?" dedi. "Ben hiçbir şey olmak istemiyorum, Ben Süleyman Toklu'yum, suçlamalar var, bu suçlamaları kabul etmiyorum, o kadar" diyorum. Bunlar duyulunca, insanlar Mamak'a giderken "Süleyman Toklu direniyor" diye taşıyorlar. Hapishanede herkes biliyor benim direndiğimi. Bir başka akşam nöbetinde bir adam vardı; o adamı Yeni Mahalle'de Devrimci Yolcular kurşunlamış bir çatışmada. Ayaklarından vurulmuş adam. Bu, "Ulan oğlum bende devrimci kurşunu var, hâlâ duruyor, çıkarmadılar, sana ne yapacağımı biliyorum bu gece" dedi. Başka günler hep normal duruyordu. Uyutmayın diye tembih edildikleri için özel görev edindi kendine. Bir akşam herkes gittikten sonra, gözüm zaten bağlı, uzunca bir beyaz çarşaf düşünün, o çarşafı kafamda göz bandımın üstüne bağladı arkadan da sol ayak bileğimi bağladı, "Sabaha kadar böyle duracaksın" dedi. Böyle yarım saat filan geçti, "Sen solcusun, sol ayağının üzerinde duracaksın" deyip bu sefer sağ ayağımı arkadan bağladı. "Konuşacağın zaman haber ver, seni çözeceğim" dedi. Sabaha kadar tek ayak sol ayağımın üzerinde durdum. Sabahleyin ekipler geliyor, arkadan çarşafla bağlı bir vaziyette Süleyman Toklu duruyor hâlâ. Ama inadına ben de durdum. Fakat ayağıma öyle bir ağrı veriyor ki, dayanılmaz bir ağrı. Ayağımın alt kısmı şişerek baldırımın iki katı oldu, o gün bugündür hâlâ problemlidir o sol ayağım. Ekip geldi kimin bağladığını sordu. Beni bağla-

yana göstermelik posta attılar, çözdüler oturdum oraya. Ayakta durmamı söylediler, uyutmadılar. On üçüncü gün bilincimi kaybettim, hayal görüyorum. Bir oda düşünün, orada çorba kaynıyor, insanlar sıraya girmiş, kâselerle çorba alıyorsun, böyle bir hayal görüyorum. "Allah Allah, ben Emniyet'teyim, çorba olmaması lazım burada" diyorum. Ama gerçek zannediyor, ben de sıraya gireyim, çorba alayım diyorsun. Bir duvar var, bahçede gibi hissediyorsun kendini. Hem tutuklusun hem de bir bahçede gibi hissediyorsun kendini, "Duvarı atlarsan kurtulacaksın" diyorsun kendi kendine. "Atlasam gitsem mi acaba?" diyorsun. Öyle düşünceler geçiyor kafandan. Sonra bir silkelendim, bilincimi kaybediyorum, halüsinasyon görüyorum, uyumam lazım diye düşündüm, oturdum oraya. Oturduğun an uyuyorsun zaten. Koştular geldiler, "O... çocuğu kalk ayağa" dediler, kalkmadım tabii. Ayağa kalkarsın kalkmazsın işkencesi oldu o koridorda. Kalkmadım ayağa. Komisere söylediler, "Ayakta tutun o... çocuğunu" dedi o da. Bir polis sağ bir polis sol koluma girdi ayağa kaldırdılar, ben onların kolunda uyudum bu sefer. Hangi şart olursa olsun uyumam lazım, diye karar vermiştim. Polisler komiserlere kollarında uyuduğumu söylediler. Bir süre sonra beni odalarına aldılar. İki polisin kolundayım, bıraksalar düşeceğim. Bu sefer duvara dayadılar, duvara el verdim, "Bak oğlum bu işkence devam edecek, açık açık devam edecek, seni her halükarda uykusuz bırakacağız, yaşayabilirsin ama artık bir hayvan gibi yaşarsın. Bitki olacaksın, buna rağmen konuşmayacak mısın?" dediler, "Konuşacak bir şey yok ki" dedim. Abartmıyorum, bir masa, komiser ve polisler var, öbür ikisi de benim yanımda duruyor. Bana dediler ki, "Oğlum bak varlığını hissettirmeyeceksin, bir şey demeyeceksin, bir arkadaş gelecek, konuşacak" dedi. Ankara Hacettepe'den bir arkadaşımızı getirdiler, gözü bağlı. Benim orada olduğumu belki bilmiyor olabilir. Çocuk benimle ilgili bildiği şeyleri anlattı. Söylediği şeyler doğru şeylerdi. Ondan sonra onu alıp götürdüler, "Ne diyorsun?" diye bana sordular. "Ne diyeyim ki? Hiç tanımadığım bir ses. Tanımadığım bir insan" dedim, komiser yine fırladı "Hâlâ direniyorsun" diye öyle bir yumruk attı ki tam o köşede bir tane kocaman çöp kutusu varmış, ben o çöp kutusunun içine düştüm, ayaklarım ve başım havada, popom çöp kutusunun içinde bir vaziyette. Ben zaten bahaneye bakıyorum, yemin ediyorum beş yıldızlı otel gibiydi. Ben orada uyumaya başladım, hiç derdim değil, uyumam lazım, kafaya koymuşum. Bir beş dakika kadar beklediler, onlar konuşuyor ama ilgilenmiyorum onlarla. Komiser "Alın götürün bunu, Allah belasını versin"

dedi. Yemeği de çok az veriyorlar, aç tutuyorlar aynı zamanda, arada bir keyfe keder veriyorlar ama İstanbul'daki gibi düzenli değil. Bunu da insanlar biliyor, tuvalete giderken gözleri açık oluyor, geçerken hemen cebime bir şey sokuşturuyorlar. Öyle müthiş bir dayanışma da vardı. Ben o verileni yiyorum. Kimisi süt, meyve suyu koyuyor. Dev-Yolcu bir çocuk benim cebime koyarken yakalandı, "Ulan o... çocuğu sen nasıl bu adama yiyecek verirsin" diye işkence ettiler Ömer'e. Sonra karşılaştık ve tanıştık Ömer'le, sarıldık öpüştük, "Ağabey ben seni arıyordum" dedi. Böyle güzel şeyler de oldu. Bundan sonra benim yanımda bir polis bırakmaya başladılar ki insanların yiyecek vermesi engellensin. Böyle aç bırakılmaya başladım. Beni tuvalete tek götürüyorlardı, tuvaletlerde çöp kutularını karıştırmaya başladım. Çöp kutusunda yiyecek buluyordum, onları yiyordum. Sonra bir ara baktım, iki tuvaletin arasındaki duvarın üstünde yiyecekler var, çocuklar benim için koyuyorlar. Ben onları alıyor tuvaletimi yaparken yiyordum. Bunu da yakaladılar. Ben gitmeden önce tuvaletlere bakılıyor, ondan sonra beni tuvalete götürüyorlardı. Bu şekilde on üç gün yaşadım. 2. Şube'de yirmi iki gün kaldım, kırk sekiz gün de İstanbul'da, etti yetmiş gün. Doksanıncı günde güya savcıya çıkacağız.

İfade aldılar, komiser yırttı attı. "O... çocuğu, ben bu ifadeye imza atmam" dedi, yırttı attı. Ne diyeyim? Kendisi bilir. Bizim arkadaşların hepsi gitti 2. Şube'den. Ben kaldım tek başına. Akşamüstüne doğru komiser geldi "Oğlum İstanbul'da konuşmamışsın, burada da konuşmadın ama seni öyle bir yere göndereceğiz ki yiyorsa konuşma bakalım, görelim seni" dedi. Peki, Ankara'yı ben çok iyi bilirim. 1971'den 1979'a kadar Ankara'daydım. Emniyet'i de iyi bilirim. Oradan gözümüz bağlı, kafamız eğik vaziyette sağıma soluma polis ve şoförle Atatürk Orman Çiftliği taraflarında dolaştırıp Emniyet Müdürlüğü'ne getirdiler tekrar. Biliyorum. Harrrr diye bir kepenk açıldı, bizim araba oradan içeri girdi, harrrr diye kapandı. Garip bir yere giriyormuşuz gibi hissettiriyorlar. Gözümüz bağlı araçtan çıkardılar. Orada Süleyman Toklu olarak kayıt ettiler. Benim derdim o zaten, resmi olarak giriyor, çıkıyor muyum?

2. Şube'deyken "Ulan şefiniz yakalandı, seninle ilgili her şeyi söyledi, sen hâlâ direniyorsun, öküz" gibi şeyler söylediler. Düşündüm, soru işaretleri oluştu, "Bana ne şeften " dedim. Ondan sonra da DAL'a gönderdiler. Akşam oldu, Devrimci Yol'un bütün Merkez Komitesi orada. Nasuh, Ali Başpınar, Oğuzhan filan hepsi orada ve hücrede. "Şefiniz" dedikleri arka-

daşımız da orada. "Eyvah, ben ne yapacağım şimdi?" diye bir tereddüt yaşadım ama ben yetmiş gün direnmişim, devam edeceğim direnmeye. Yukarıda adamlar "Şefin seninle ilgili çok şeyler söyledi, sen boşuna direniyorsun" dedi ama yani hiç önemli değil, ben direneceğim. 'Şef' konuşsa da konuşmasa da ben direnmeye devam edeceğim; o ne söylerse söylesin. Duruyorum gözlerim bağlı duvarın dibinde, hiçbir şey yapmıyorlar ama yiyecek veriyorlar. O sırada gene gelen Dev-Yolcular var bol miktarda, onlara destek oluyorum, direnmelerini söylüyorum. Hiç unutmuyorum, Dev-Yol'dan Nevzat Cömert diye birisi benim yanıma geldi, benim işkencede kaldığım günü duyunca şaşırdı, bu kadar gün direndin mi diye. Ona da direnmesini söyledim, gitti direndi biliyor musunuz? On yedi gün direndi çocuk sonra "Her şeyimi söylüyor şefler, Ali Butto, Ali Başpınar benimle ilgili her şeyi söyledi. Ben ne diyeyim? Adam konuş diyor bana, ben ne yapayım?" dedi. "Diren, kabul etme sen" dedim. Sonra yavrum gitti, geldi; "Sadece kendime yapılan isnatları kabul ettim" dedi. "Sağlık olsun, boş ver" dedim. Nevzat'ın kendisi hiçbir şey söylemedi. Her mahkemede o çocuğa selam gönderdim, saygı duydum. Nevzat Cömert, adını hiç unutmuyorum.

O ara Beştepe mahallesinden, militan bir arkadaş olan H.Ü. ile tuvalette karşılaştım. Ona da konuşmadığımı söyledim, o da "Ben bazı şeyleri söyledim, seninle ilgili de mahalle sorumlusu, bizim şefimiz olduğunu söyledim" dedi. H.Ü.'ye "Bak H.Ü., seninle yüzleştirecekler ben kabul etmeyeceğim, sen zor duruma düşeceksin. Gel sen de kabul etme, beraber direnelim" dedim.

Ha, bu arada yoklamada "şefimizin" ismini duydum ya, hücrede olduğunu görünce içime kurt düştü. Direnen insanlar duvarın dibinde duruyor benim gibi yani. Soyutlamak için hücrede tutuyor olabilirler diye düşündüm. "Şeftir ne de olsa, beraber destan yazarız" diye düşünüp kendimi daha güçlü hissetmiştim. Ama eğer yüzleşirsek de benim için beşinci, altıncı kişi olur dedim. O ara Hasan da direneceğini söyledi. Üç-beş saat sonra ilk işkenceyi yaptılar bana DAL'da. İşte orada tekerin içine soktular, orada elektrik de veriyor, falakaya da yatırıyor, her şeyi yapıyorlar. Ayaklarım hassas zaten, orada yine kanamaya başladı bıraktılar, elektrik filan verdiler. Yerlere çakıl dökmüşler, çakılların üstünde yürüttüler bu vaziyette.

Yüzleştireceklerini söylediler, Hasan'ı getirdiler, onun da gözü bağlı, benim orada olduğumu bilmiyor. Hasan "Süleyman Toklu bizim şefimiz, tanıyorum" dedi. "Gözümü açın bir de yüzüme karşı söylesin" dedim. Gözlerimizi açtılar, yine söyledi. "Hasan ben Kurtuluşçu değilim, sizin şefiniz de

değilim, ben devrimci sosyalist bir adamım" dedim. Dondu kaldı çocuk. Ne diyorsun diye Hasan'a sordular, Hasan da "Evet, siz bana işkence ile kabul ettirdiniz" dedi. Ya bundan büyük destek olabilir mi? Hiç önemli değil ne söylerse söylesin. Benim gözümde Hasan şimdi ilah. Sen misin bunu diyen, gözümün önünde yatırdılar işkenceye. İşte orada DAL'daki işkencecilerin bir kısmını gördüm. Tekrar gözümüzü bağladılar yatırdılar Hasan'ı işkenceye, "Tamam, tamam, dayanamıyorum ben, doğru söylüyorum o yalan söylüyor" dedi. Olsun, orada bana bir nebze destek oldu ya o benim gözümde ilah. Bu sefer bana sordular ne diyorsun diye, "Ben doğru söylüyorum, bu işkencede herkes yalan söyleyebilir" dedim. "Sen niye söylemiyorsun" diye sordular. "Niye söyleyeyim ki iftira atıyorsunuz" dedim. Tekrar saldırdılar. Bu sefer yine gözlerimizi açtılar, "Hasan'a yakasına yapış bu adamın, konuşsana lan o... çocuğu diyeceksin" dediler. Hasan kabul etmedi. Benim yakama yapışmadığı için dövdüler çocuğu. Söylemedi, tekrar dövdüler, bu sefer gönülsüz bir şekilde beni sallayarak "Konuşsana lan o... çocuğu" filan dedi. Onun gönülsüz söylemesi bana en büyük destek. Hiç önemli değil. Vuracaksın dediler vurmadı, "Nasıl vurmazsın" diye Hasan'ı dövdüler, gönülsüz gönülsüz salladı bir iki tane sağıma soluma, itekledi filan ama bunların hepsi gönülsüz. Ona bu büyük bir eziyet ama bana büyük bir destek. Hasan'la böyle bir durumumuz oldu DAL da.

DAL'da bir ses: "Ben Gönül, nasılsın?"

1976'da Altındağ'a yerleştiğim zaman Kurtuluş'un son Yazı İşleri Müdürü Yaşar ile kalmıştım. Onları ben yetiştirdim. Bu adam da her şeyi söyledi. Söylediği her şey de doğru. Fakat benimle ilgili konuştuklarını bilmediğimi zannediyordu çünkü konuşması bitince hemen alıp götürdüler. Onu benimle yüzleştirmediler. E.K "Şefimizi" İstanbul'da yakalatan arkadaş, o da orada DAL'da. E.K. benden iki devre öncedir ama Kurtuluşçu olmasının nedeni biraz da bendim. Fen Fakültesi'nde ikinci dönem onu dernek başkanı yapmıştım. E.K'yı getirdiler. Beni bir koltuğa oturttular, gözlerimiz bağlı, E.K. benim orada olduğumu bilmiyor, E.K.'ya anlattırdılar. Her şeyi anlattı. Onu da götürdüler. Arkadaşların da gözü bağlı olduğundan benimle yüzleştiklerinin farkında olmayabilirler. Ama ben de insanların bilmesini istiyorum artık. E.K. ile de yüz yüze gelmek istedim, E.K.'yı getirdiler, oturttular, ikimizin de gözümüzü açtılar. E.K. beni görünce şaşırdı. "E.K.'ya ben sosyalistim, devrimciyim. Kurtuluşçularla daha yakın ilişki içerisinde olabilirim,

benim görüşlerimle Kurtuluşçuların görüşleri yakın olabilir, ondan dolayı insanlar beni Kurtuluşçu zannedebilirler ama ben Kurtuluşçu değilim, devrimci sosyalistim" dedim. Bir şey diyemedi E.K. ne desin? Boynunu büktü durdu. Sonra alıp götürdüler onu.

Ondan sonra beni hücreye koydular. Hücrede bir kişi daha var, duruyoruz, sonra hırpani kıyafetli birisini ite kaka hücreye attılar. O polisti. Kendi örgütünün ismini verdi, hücredeki diğer kişi de söyledi hangi örgütten olduğunu, ben de devrimci ve sosyalist olduğumu söyledim. Sağdan soldan sohbet ederken kapı açıldı, "Gel lan o... çocuğu" diye onu alıp götürdüler, inandırıcı olsun diye. Orada da alamadılar benden bir şey. Kaldı ki alsa ne olur ama açık vermemeye çalışmak lazım. Yaşar, H.Ü., E.K. ile yüzleştikten sonra yedinci kişi olacaktı "Şefimiz". Ama onunla yüzleştiremediler çünkü herkesi reddediyorum. En son işkence yaptıklarında doksan ikinci gündü. Hakikaten adam gibi bir işkence yaptılar. İşte orada "Ulan o... çocuğu falakaya yatırdık olmadı, elektriğe yatırdık olmadı, yüzleştirdik olmadı bari hadım edelim, taşakçıyı çağırın" dediler. Elimi kelepçeleyip vurup indirdiler. Tam arkadan, iki bacağının arasından adam testislerini yakalıyor, sıkıyor, sıkıyor, sıkıyor. Ben de anasını satayım bu da başka bir organım işte, falakaya yatırıyorlar ayağımdan, elektrik veriyorlar ağzımdan, erkeklik organımdan falan, bu da başka bir organım diye baktım; ama orada bayıldım. Bu arada da aşağılayıcı laflar ediyorlardı sürekli. Ayıldığımda işkence bitmişti. Testislerden bir tanesi küçük kaldı ama diğer bir tanesi yetiyor, bilginiz olsun. Ayıldıktan sonra "Oğlum, bir doksan gün daha aldık, işte bu ilk işkencemiz" dediler. Ben de, "Hiç fark etmez, buralarda işkence ile yaşamak artık benim yaşam tarzım" dedim.

Ondan sonra tekrar duvarın dibine bıraktılar, kimse ilgilenmiyor. O sırada karşıdaki hücrenin mazgalı açıldı, oradan bir ses ismimi söyledi, gözümü açtım baktım, "Ben Gönül, nasılsın?" dedi. Bu nasılsın sözü müthiş bir şey. Nasılsın sözü o koşulda benim tanrım gibiydi. Halimi soran ilk insandır Gönül. "İyiyim Gönül" dedim ama kalkacak vaziyette değilim, oturuyorum. Doksan altıncı güne kadar dinlendirdiler, sonra istediğim ifadeyi yazdım, okudum, imzaladım ve beni Mamak'a gönderdiler. Giderken "Oğlum, konuşmadın ama seni her gün buraya getireceğiz, her gün işkence yapacağız, bu yetkimiz var" dediler. "Hiç fark etmez benim için" dedim. Bir kere de getiremediler.

Yaşayarak görüyorsun bazı şeyleri, yaşayarak çok şey öğreniyorsun. Mesela daha alt düzeyde sorumluluk sahibi insanların emniyetteki o işkencelerde konuşmasını çok doğal karşılıyorum ama belli sorumluluk sahibi olan insanların hakikaten o sorumluluğu taşıması, direnmesi gerekir diye düşünen bir insanım. Bunu o süreçte göremedim. O en büyük hayal kırıklığıdır bende ama ben direnmeme devam ettim. Hatta bir şey daha söyleyeyim; birkaç ay sonra "Şefimizi" İstanbul'a getiriyorlar –niye götürdüklerini sormadım– "İstanbul'daki ekipten sana selam getirdim, 'Helal olsun Ankara'da da konuşmamış' diyor ve selam gönderiyorlar" dedi. Bunu bana "Şefimiz" kendisi anlattı.

Sana işkence yapan polislerle daha sonra hiç karşılaştın mı?

İstanbul'da değil ama Ankara'da karşılaştım. Bizim arkadaşlardan birisinin restoranına takılanlarla konuşuyor, samimi oluyor, orada "Biz o adamı tanırız, direnen, hiç konuşmayan bir adamdır" diye saygıyla bahsediyorlar.

Bu süreçte ailen seninle ilişki kurabildi mi?

Bu süreçte Bahar'ın en doğru yaptığı şey akrabalara gitmemesidir. Benim de en büyük korkum ya onları da alıp getirirlerse oldu. Yeni doğmuş bir çocuk, yeni doğum yapmış bir kadın ne olur diye düşündüm. Bunlar gerçekten zor şeyler. Çocuğu en fazla bağırtırlar birkaç kere, çocuğa yapacakları bir şey yok, eşime de birkaç kere işkence yaparlar diye düşündüm ve kararımı aynen sürdürmeye karar verdim. Onun da psikolojik olarak tedbirini almıştım. En büyük dileğim bu sahnenin yaşanmamasıydı. O sahne yaşanmadı. O beni daha da güçlü kıldı. Ben İstanbul'daki evin adresini vermedim, benim o gün evimde kalan bir arkadaş vardı; Antalya'dan gelen ve aranan bir arkadaştı, o arkadaş bir buçuk yıl sonra evi veriyor.

Kardeşlerin ve babanın senin yüzünden işten atıldıklarını söyledin, bu durum ilişkinizi nasıl etkiledi?

Bir tanesi hariç hepsi cezaevine birer kere görüşmeye geldi. Bir tanesi iki kere geldi. Şükrü Ağabeyim legaldi ama benden önce aldılar ve benden epey sonra bıraktılar. Onun iki büyüğü hiç gelmedi, bir tane kart bile yazmadı. Ben de çıktığım zaman onunla hiç görüşmedim.

"Arkadaşlarıma daha çok güveneceksiniz..."

Çocuğun ve karının Emniyet'e çekilmemesinde ne gibi etkenler oldu? Geçiminizi teşkilat sağlıyordu. Yakalandığında örgütle bağlantı kesildiği için Bahar geçimini nasıl sağladı?

Seyfi Topçu benim evimi hiç bilmezdi. O İzmit'te yaşıyordu, gelip gittiğinde görüşürdük. Seyfi Topçu'nun evini de eşim bilmez. O nedenle ona gitme şansı yok. Özellikle Ankara'ya gittiğinde Ankara'da mühendis bir arkadaşın evinde kalıyor, arkadaşın eşinin bir akrabası DAL'da polis. O polise söylüyorlar, o polis de ilerici biri. O zaman faşistlere ilerici polisler, solculara da gerici polisler operasyon çekiyordu. Adam "Sakın eşine yaklaşmasın" diyor. Uzun süre o arkadaşların evinde kalıyor. Ben yakalanmadan bir süre önce Bağdat Caddesi'nde minik bir dershanede işe başlamıştı, kendisi matematik öğretmeni. Bayağı ciddi bir para alıyordu. Mesela ben alındığımda cebinde 4 bin lirası var. 2 bin lirasını bizim evde kalan arkadaşa veriyor, yarısı da kendisine kalıyor. Yani eşim yarı zamanlı çalışmaya başlamıştı. Kendi geçimini kendisi sağlıyordu, arkadaşlarda para oldukça bana da veriyorlardı. Yakalanmadan önce yaptığımız bir sohbette "Eğer yakalanırsam, oldu ki yakalandım, arkadaşlarıma benden daha çok güveneceksiniz" demiştim. Keşke bu cümleyi söylemeseydim. Ondan dolayı eşim çok güvendi ama çok da hayal kırıklığı yaşadı. En büyük hayal kırıklığı da arkadaşların randevuya gitmemesidir. Sonra onun bir açıklaması filan da olmadı. Ondan sonra hiç buluşmadılar.

Sen sordun mu neden gidilmediğini?

Sormadım ama bir biçimde randevuya gidilmediğini Ali Demir'e filan söyledim. Hoş olmayan şeyler olmuş dedim. Bahar ben hapishanedeyken parasız pulsuz kaldı tabii. Çalışamıyor, benim ailemin destek verme şansı yok, kendi ailesine gitmiyor. Eşimin ailesi Kayseri'de faşistlerin olduğu bir mahallede oturuyor, o ev eşimden dolayı iki defa kurşunlanmıştı. Oraya gidemez çünkü can güvenliği yok, zaten gitmemesi de gerekiyor. O sırada tanıyan arkadaşların evinde barınıyor. Antalya'ya gidince Antalya'da yine benim tanımadığım mühendis ya da öğretmen arkadaşların evinde kalıyor. O aile korkunca bu sefer, bizimkilerin yanına geliyor. Bizimkiler de soğuk davranınca alıp başını ailesinin yanına Kayseri'ye gidiyor, ne olursa olsun hesabına. Oraya gittiğinde ben Mamak'taydım. İlk görüşmeye ağabeylerimden bir tanesi geldi. O görüşmede sorun olmadığını, gelebileceğini söy-

lediler, ondan sonra o da geldi görüşmelere. İki sene işsiz kaldı, o sırada eşimin abisi olan Şaban Ağabey evli değildi ve Şaban Ağabey maddi ve manevi çok destek oldu. 1982'de tayini Muş'a çıkınca ben, Muş'a gitmemesini istedim, gitmedi. 1983'te bir daha tayin istedi, İstanbul Tekstil Meslek Lisesi'ne çıktı. Oraya gitti. O İstanbul'a geldiğinde ben Mamak'tayım, çocuk Kayseri'de. İstanbul'a geldiğinde kalacak yeri yok, o sırada Allah'tan yeğenim Nihat gazetecilikte okuyordu, onu buluyor; birkaç gün onunla beraber kalıyorlar. Yeğenim arkadaşları vasıtasıyla faşistlerin katlettiği Tuncelili bir sendikacının eşine ulaşıyor. Kadın tek yaşıyor ve üç çocuğu var, bizimki öğretmen. Eşim o kadında kalıyor, oradan okula gidip geliyor. Ben çıkmadan önce işe başlamıştı yani. 1983'ün Nisan'ında filan tahliye kararım çıkana kadar mahkemelere de gelip gitti eşim.

Nasuh Mitap ve Kaçaroğlu ile aynı hücrede

Mamak Cezaevi nasıl geçti?

Ben tek yakalandım ve tek olarak Mamak'a gittim. Kafese girince tek gittiğim için oradaki insanlar algılamadı. Ön raporu da okumamışlar, kafeste dayak yemedim. Sonra beni C Blok'a verdiler. C Blok hafif bir yer. Benim oraya geleceğimi duyunca herkes ayaklandı, bana güzel bir karşılama yaptılar, hepsi sarıldı, öptü. Bütün bitlerimi temizlediler. Koğuş sorumlusu Yaşar Elbistanlıoğlu, bizim arkadaşımızdı. O bütün elbiselerimi çıkardı çöpe attı hepsini. Sağdan soldan başka elbiseler buldu, onları giydirdi, güzel bir banyo yaptırdı, kendisi yıkadı beni. Yaşar beni özel olarak besledi Mamak'ta. Fakat sonra işin vahameti görülünce beni hemen A Blok'a aldılar. A Blok'ta çok ciddi eziyet var. C Blok'un sorumlusu havacı bir albay, biraz alkolik bir adamdı, çok karışmıyordu. Birkaç kere sıra dayağı oldu ama önemli değildi.

A Blok'ta da arkadaşlar var. O arkadaşlar da beni biliyor. Orada bir akşam sayım oldu, polisle işbirliği yapan Aslan Terör de orada. Bir hafta filan kaldım A Blok'ta, hemen tecride aldılar, bir daha tecritten çıkamadım. Tahliye olana kadar yirmi iki ay tecritte kaldım. Tecritte iki kişi kalıyorsa biri faşist, biri devrimciydi. Üç kişi kalıyorsa bir faşist, iki devrimci oluyordu. Faşistler azınlıkta ya. Hepsi devrimci olan hücre sayısı azdı. Tecrit 1-2, ön-arka diye devam eden altı tane tecrit hücresi vardı. Orada baskı çok fazlaydı. Adam kahvaltı vermeden önce dövüyor, ondan sonra kahvaltı veriyor. Öğle yemeğinden önce ellerini uzatıyorsun, dövüyor, ondan sonra yemeğini ve-

riyor filan, bunun gibi şeyler oluyor ara ara. Sayımda senin yatağını bozuyor sonra yatağı iyi düzeltmemişsin diye dövüyor ama onlar benim için sorun değil. Normal bir vaka gibiydi ama aslında ayrı bir işkence bu tabii.

Bir ara Nasuh, Kaçaroğlu, ben üçümüz ayrı tecride, Tecrit 3 Arka'ya, düştük. Biz de şaşırdık. Orada bir hafta kaldık üçümüz beraber. Bir hafta sağdan soldan konuştuk, Kaçaroğlu Nasuh'a benim direndiğimi, hiç konuşmadığımı söyledi, Nasuh hiçbir şey söylemedi. "Senin gibi davranmak lazımdı, biz yapamadık" diye onere etti beni Kaçaroğlu ama ben, ona karşı hep buruk oldum. Üçümüz kaldığı zaman Nasuh'un bende iz bırakan sözü şu olmuştu; "Ben bir sürü şeyi kabul etmedim ama öyle bir an geldi ki Oğuzhan'la göz göze geldik, onlar imzalamış, ben daha imzalamamıştım. Öyle bir bakışı vardı ki bana 'Şunu imzala da gidelim bu lanet yerden' der gibiydi. Böyle bir şey telaffuz etmedi ama ben o bakışı öyle algıladım, Allah belasını versin deyip imzaladım" dedi; bu bende iz bırakmıştır.

Üçünüz birlikte kalırken Dev-Yol'la yaşanan çatışma süreci üzerine konuşuldu mu hiç?

Hiç konuşulmadı. Dev-Yol çok kötü durumdaydı. Kurtuluş henüz öyle değildi. Nasuh da "Göçtük, yenildik" gibi laflar etti. Niyesi filan konuşulmadı. O sırada sadece burada ne yapabiliriz gibi sohbet ettik üçümüz. Artık geçmiş fasıl değil de Mamak koşullarında ne yapabiliriz diye konuştuk. Orada açlık grevi yapma kararı aldık. O kararı üçümüz aldık. Nasuh bu kararı kendi arkadaşlarına ileteceğini söyledi. Mahkemeler kanalıyla şu tarihte açlık grevi başlayacak diye haber gönderildi insanlara. O karar alındı ama o karar alındıktan iki-üç gün sonra bizim o hücreyi dağıttılar. Üçümüzü ayrı hücrelere koydular. Bir daha böyle bir araya gelinemedi. O da tesadüfen oldu galiba.

Bir sabah kahvaltıyı almayarak açlık grevine başladık. A Blok'ta meşhur Tuna Yüzbaşı vardı. Belli adamları vardı onun faşist askerlerden oluşan. Öğlen yemeklerini almadık geri götürdüler, akşam acayip bir şekilde köpeklerle birlikte saldırdılar tutukluların hepsine. Saldırmadan önce tecridin koridorlarına dizdiler bizi; Tuna Yüzbaşı, ben dâhil bir kaç kişinin yakasını tuttu. Onun tuttuğu insanlara özel olarak yüklenildi, özel olarak dövdüler bizi, özel olarak işkence ettiler o koridorda. Bütün tecritlerde herhalde 100 kişi filan vardı, köpek sesleriyle birlikte 100 kişinin aynı anda bağırdığını, çığlık attığını düşünün. İnliyor Mamak bağırtıdan. En sonunda dövmekten, eziyet etmekten askerler de yoruldu, hücrelerin içine sürüyerek attılar bizi.

Ertesi sabah tecritten tecride bir biçimde haber geldi. Kim aldı bilmiyorum ama açlık grevini bitiriyoruz kararı geldi. Bir buçuk gün direnebildik ama kadınlar, birkaç gün daha direndi; inanmadılar erkeklerin direnişi bitirdiğine. "Yalan söylüyorsunuz" dediler ve direndiler. Yani kadın arkadaşlarımız daha dirençli çıktı. Onlara saygı duyuyorum.

Başka bir olayı anlatma konusunda tereddüdüm var ama anlatmam daha doğru olacak galiba. İşkencede çırılçıplak soyuyor, İstanbul'da soydular mesela, delikler var, ameliyat izleri var, bacaklarımda, kalçada, göğsümde var. Adamlar soruyor "Bu ne?" diye. Ben doğruyu söyledim, "Beni Ankara'da kurşunladılar", "Kim", "Bilmiyorum, muhtemelen faşistler kurşunladı ama kim olduklarını bilmiyorum" dedim. Ankara'ya gittiğimde onlar biliyor ve orada Devrimci Yolcu arkadaşlar bir biçimde söylemiş, "Biz vurduk Süleyman'ı" diye. Adam da bana geliyor "Seni Devrimci Yolcular vurdu" diyor, ben yine bilmediğimi söylüyorum. Hem İstanbul'da hem Ankara'da "Ulan o... çocuğu keşke onlar öldürseydi de bizim başımıza bela olmasaydın" diye çok yakındılar. Bu beni çok üzdü. Ankara'da hem 2. Şube'de hem DAL'da "Ulan o... çocuğu seni Devrimci Yolcular vurdu, onu bile kabul etmiyorsun" dediler. Bunu zaten dışarıdayken de kabul etmedim ben. Dışarıdayken davası oldu, bir takım insanları yüzleştirdiler benimle "Hayır, bunlar değil" dedim. Onları da bıraktılar, hakikaten ilgisi olmayan insanlardı. Böyle bir süreç yaşadım.

Hapishaneye ilk girişte doktor muayenesi yapıyorlar, doktor sordu bana "Bir şey var mı?" diye, "Çok var" deyip ayaklarının altını gösterdim. "Bu ayakların doksan altı gün sonra düzelmiş hali, falakadan patladı" dedim. Parmaklarımı gösterdim, boğum boğum yanık elektrik izleri var, onları gösterdim. "Başka ne var?" diye yine sordu. "Var ama onu nasıl göstereceğim, erkeklik organımda yanıklar var" dedim. Bakmak istedi, sıyırdık biz aşağıya, gösterdik o boğum boğum yanıkları, onların hepsi yazıldı oraya. Mamak'ta nasıl bir uygulama var bilmiyordum ama ağır olduğunu duymuştum, polisler söylüyordu çünkü. Bir de on iki kurşun yediğimi, bir kolumun zayıf olduğunu Mamak'taki bazı sporlara katılamayabileceğimi de söyledim. Orada adam vicdan yaptı, faşist olabilir olmayabilir bilmiyorum, bana süresiz rapor yazdı. Dolayısıyla havalandırmaya çıktığımız zaman, elimde doktorun verdiği o kâğıt yanımda olurdu. Yaşlı birkaç kişi, bir de benim gibi hasarlı insanlar dışındaki herkes, faşistlerle karışık sıraya girerdi. Doğan Öz'ün katili İbrahim Çiftçi de uzun boylu bir adamdı ve tecritte kalıyordu,

bir de Devrimci Sol'dan bir arkadaş vardı Cem diye, o da uzun boylu; ikisi en önde olurdu. Diğerleri boy sırasına göre arkaya dizilir, koştururlardı insanları. Oturturlar sıra dayağından geçirir veya şınav çektirirler. Şınav çekemeyenleri coplarlar. Böyle eziyetler oluyordu havalandırmada. Biz raporlular, o sırada havalandırmanın kenarında çömelip beklerdik. O eziyetler bittikten sonra serbest bırakırlardı ama insanların birbirine bakması yasaktı. Ben havalandırmaya ilk çıktığımda, beni vuran arkadaşlardan biri olan Siyasallı arkadaşla karşılaştım. Yüzüme bakamıyor, ben bakmasını istiyorum ama o bakamıyor. En son bir gün baktı hemen yanına yaklaştım "Her şey geride kaldı, burası başka bir yer ve ben senin yoldaşınım" dedim. Öyle güzel bir gülümseme oldu ki onda, o gülümsemeyi yaşamak lazım. Çok anlamlıydı. Ondan sonra havalandırmaya çıkıp serbest kaldığımızda Siyasal'lı Dev-Yolcu arkadaşla hep selamlaştık.

Hücrede faşistlerle kaldın mı? Onlarla nasıl bir ilişki tutturabiliyordun?

Faşistlerle kaldım. Benim hücremde kalan Zeytinburnu MHP'nin İl Saymanı Enver diye birisiydi. Elazığlı, adamın beş tane çocuğu var. Ana avrat küfrediyordu "Yaktı bunlar bizi" diye. Çıktığında hiç bulaşmayacağını söylüyordu. Hakikaten samimiydi, biz de iyi davranıyorduk.

Marş filan söyletmeleri nasıl oluyordu?

İstiklal Marşı'nın on bir kıtasını ezberliyor, onu söylüyorsun. Herkes okuyor, tek başına okumama şansın yok. Herkes teslim olmuş. Asker tecride giriyor, sırtını dönüyorsun, arama yapıyor önce, sonra sayım yaptırıyor, ondan sonra istiyorsa dövüyor. Ondan sonra da "İstiklal Marşı'nın 3. ve 11. kıtasını söyle" diyor. Aslında asker de bilmiyor ama farklı başlayınca "Bilmiyorsun" diye sıra dayağına başlıyor copla. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi okutuluyor. Biz onları ezberlemiştik. Nutuk okutuluyor bol miktarda. Nutuk'ta isimler geçiyor, o isimleri biz değiştiriyorduk. Mesela Sophia Loren Paşa ya da Raquel Welch Paşa diyorduk, asker cahil, bilmiyor ki.

Sen neden yargılandın?

Hakkımda ifadeler var, bir de sahte kimlik var, onun cezası maksimum altı ay. Silahlı çete yöneticiliği olan 168/1'den yargılandım ama bana silahlı çete üyeliği olan 168/2'den ceza verdiler. Ankara'da bu maddeden ceza alana alt sınır olan beş yıl, Diyarbakır'da ise on üç yıl veriyorlar. Aynı madde-

den bir yerde minimum bir yerde maksimumdan veriyorlar. Ben tek gittim ama Kaçaroğlu'nun olduğu Ana Kurtuluş davasında yargılandım. Kaçaroğlu mahkemedeki ilk savunmasında, Kurtuluş örgütünü kabul etmedi. Çünkü karar öyleydi, "*Kurtuluş* dergisi etrafında toplanan grup" biçiminde ifade veriliyordu. Mahkemede Gönül bize sürekli haber getirir, arkadan fısıldardı. Dava açılmış biz ifadeleri vermişiz, "Örgüt üyesi olan herkes örgütü savunacak" diye haber geldi. Haydaaa! Örgüt üyesi Kaçaroğlu ile ben varım, başka yok. Kaçaroğlu, Gönül'ün söylediklerini duyup duymadığımı sordu. Duyduğumu söyleyince bu sefer de "Ne yapacağız?" diye sordu. "Valla bilmiyorum savunacağız herhalde, sen ve benden başka örgüt üyesi yok burada" dedim. Kaçaroğlu, "Senin bir şeyin yok, sen her an çıkabilirsin. Bu saatten sonra senin örgüt üyeliğini savunman aptallık olur. Sen savunma ben savunayım" dedi. Orada Kaçaroğlu, "İkimiz var, savunacağız" deseydi savunacaktık. Kaçaroğlu öyle söyleyince ben de aynen devam ettim. Kaçaroğlu savunmasını değiştirdi, politik savunma yaptı sonra.

E.K.'yi erken bıraktılar, sonra da beraat ettirdiler. Sonuçta önemli bir adamı yakalatmıştı. Beni de 1983 Mart ayında tahliye ettikten sonra bırakmadılar. Birkaç gün daha kaldım tecritte, sonra A Blok'ta normal bir koğuşa verdiler. Bir aya yakın da o koğuşta kaldım. O ara avukat geldi, Gölcük Sıkıyönetim Mahkemesi'nden aranıyormuşum. Avukat gitti Gölcük'e, aranma kararını kaldırdı, kararı getirdi ama yine bırakmadılar. Bu arada eşim, çocukla birlikte Mamak Cezaevi kapısında çıkacak diye bekliyor. Avukat geldi sordum, o da beni hâlâ niye bırakmadıklarını bilmediğini söyledi. Bir gün "Hadi çıkıyorsun" dediler; iyi, sevindik. Neyimiz varsa bir torbaya doldurduk çıktık. Mamak Cezaevi'nden bir askeri cemseye bindirdiler beni. Eşim tahliye olduğumu bildiği için her gün gelip Mamak'ın kapısında beni bekliyormuş. O sürede gelip gidiyorlar ama beni çıkarmıyorlar. Avukata gidiyorlar, avukat her şeyi yaptığını söylüyor. Asker kaçağı olduğum için tuttuklarını söylemişler. Hepsi yalan... Askerlik hesabına, askeri cemseye bindirdiler, Beştepe'de Merkez Komutanlığı vardı o zaman, oraya götürdüler. Orada bana "Bizim misafirimiz olacaksın, buradan seni askere göndereceğiz" dediler. "Ben üniversite mezunuyum, ceza da almadım, karar aldıracaksınız, yedek subay olarak göndermeniz lazım" dedim. İnanmadılar üniversite mezunu olduğuma. Bir tane astsubay, beş-altı tane asker bir cemseye bindik yine, ellerim kelepçeli vaziyette Fen Fakültesi'ne gittik. Orada baktılar ki bir sürü fazla ders almışım, fizik-matematik çift ana dal mezunuyum,

lisansın kat kat üstünde kredim var. O zaman inandılar, yedek subay olarak göndereceklerini ama yine tutacaklarını söylediler.

O sırada 12 Mart'tan kalma Sevinç Karol diye meşhur, faşist bir dekan vardı. Düşünün, on yıl sonra aynı kadın, ilerici öğretim üyelerini ispiyonlayan, onları okuldan attıran kadın hâlâ dekan. "Getirin şu adamı bir göreyim" demiş. Beni dekanın odasına götürdüler, orada Deniz Gezmiş aklıma geldi. Deniz Gezmiş'in yakalandıktan sonra İçişleri Bakanı'yla parkalı bir fotoğrafı vardır ya o aklıma geldi; o kadına ders vermek istedim. Girdim odaya, hiç kafasını kaldırmadı, askerler hazır ol vaziyetinde duruyor giriş kapısında, astsubay da ayakta duruyor. Kadının karşısında lüks bir koltuk vardı, gittim o koltuğa oturdum ellerim kelepçeli vaziyette. Onun beni aşağılayacağını biliyordum. Önce bir şaşırdı, baktı karşısında pejmürde bir adam oturuyor, "Sen misin Süleyman Toklu?" dedi. Mezun olup olmadığımı sordu, ben de sorularına sert bir şekilde cevap verdim. "Ne saygısız adamsın sen, sormadan nasıl oturursun?" dedi. "Hocam" dedim –orada yanlış yaptım işte gayri ihtiyari– "Hocam siz izin vermezdiniz zaten oturmama, ben de izin almadan oturdum, o kadar" dedim. "Götürün bu terbiyesizi" dedi. Oradan kalktık ama var ya içime nasıl serin sular serpildi. Yine cemseye bindik, gittik Beştepe'deki Merkez Komutanlığı'na. Bana orada özel bir yer ayırdılar, kilitliyorlar beni, askerlerle kalıyorum. Bir gün pırpırlı biri geldi, beni niye bırakmadıklarını sordum. Askerlik kararı da geldi bu ara. Yedek subay olarak gitmem lazım ama hemen alamıyorlar ki. Yedek subayların bir alınış tarihi var. Beni bırakmaları lazım ama yine de bırakmıyorlar. Binbaşıya söylemiş, binbaşı çağırdı gittim karşısına, adam kibar bir adamdı, oturmamı söyledi; ona da beni niye bırakmadıklarını sordum. "Oğlum ne şanssız adamsın, yukarıdan bana telefonlar geliyor 'O adamı bırakmayın' diye, ben de bırakamıyorum" dedi. Ben de "O telefonu size kimler ediyorsa gelip beni buradan alsın, ne yapmak istiyorlarsa yapsınlar" dedim. Rest çekmek lazım, başka türlü olacak gibi değil. "Söyleyeceğim" dedi. İki gün sonra akşamüstü beni bıraktılar. Hava kararmış, Atatürk Orman Çiftliği o zaman çok tenha. Ben de konuşmayan insanların akıbetini biliyorum; kim vurduya gidersin. Onu da kestirebiliyorum. Sabah değil, öğlen değil, akşamüstü; hava karanlık tam cinayet zamanı gibi. Çıkmayacağımı, telefon etmek istediğimi söyledim. Odasına götürdü. Arıyorum kimseye ulaşamıyorum. Avukata da ulaşamadım. Bu kadar mı şanssızlık olur? O zaman cep telefonu da yok. Can güvenliğim olmadığı için kalacağımı söyledim. "Sen bilirsin ister kal, ister git ama benim odama çık" dedi. Serbestim ya artık, camlardan dı-

şarı baktım. Çevreye baktım sivil ekip var mı diye. Kimse yok, her şey normal. "Çıkıyorum" dedim çıktım artık. Tam önümde otobüs durağı var ama benim kıyafetim berbat; saç sakal birbirine karışmış, üstümde bir tane ceket var, omuzları filan parçalanmış. Otobüse bindim ama üstümde bilet yok, birisi yardımcı oldu sağ olsun, o da Atatürk Orman Çiftliği son durağa gidiyormuş. Orada on dakika beklediyse otobüs bana on saat geldi. Otobüs durağında bekliyoruz, tekrar bineceğiz. Otobüs durağında bekleyen normal insanlar var ama bir kısmının polis olduğunu zannediyorum ben. Öyle bir kuşku içindeyim. Neyse o süre bitti, bindik tekrar biz, tekrar rica ettim bilet için, Beşevler'e gelmeden İlahiyat Fakültesi'nde indim, taksiye bindim. Emek'te indim taksiyi değiştirdim. Çıkmadan arkadaşlar cebime harçlık koymuşlardı, param vardı. Parasız yakalandım ama paralı çıktım. Gideceğim adresi biliyorum, Balgat'ta bacanağım var, onun evine gittim; beni görünce bayram ettiler. Evde yemek yedim, iki buçuk yıl sonra ilk defa orada cam bardakta çay içtim.

Sabaha kadar uyuyamadım. Salonda yattım, hep camdan baktım, gelen giden var mı, takip ettiler mi diye. Ertesi gün avukata gittim. Avukatlarımdan birisi Çetin Güvener diye bir arkadaştı, dünya tatlısı bir insan, eski TİP'li. Hiç para pul almadı. Biri de Şanal Saruhan'dı, şimdi CHP'den milletvekili. Gönül arkadaşımız, Çetin Güvener'e arkadaşlarla ilişki sağlamam için haber bırakmış."Gelince görüşelim" diye. "İstanbul'a ne zaman gideceğimi ben de bilmiyorum, gittiğim günün ertesi günü ben arkadaşları bulacağım" dedim. Gönül'le Ankara'da buluşmadım tedbir için, arkadaşları nasıl bulacağımı biliyordum. Ertesi gün de Ali Demir'le görüştüm. Bu arada biz hapishanedeyken Yeğen filan da yakalandı. Ankara'da bizim İl Komitesi toplantılarımıza Merkez'den bir kişi mutlaka katılırdı ama İstanbul'dakine katılmazdı. İstanbul İl Komitesi akışı, bilgileri Yeğen'den öğrenirdi. Hem bizim Merkez hem Kaçaroğlu, Yeğen'e çok güvenirdi. Bir mahkeme sırasında yine Gönül geldi ve Yeğen'in Emniyet'te konuştuğunu söyledi Kaçaroğlu'na. Kaçaroğlu o kadar çok üzüldü ki o sırada gözlerinin yaşlandığını hissettim, o kadar üzüldü... Buna benzer şeyleri adım adım yaşıyorsun.

Burada bir parantez açayım; "Teşkilatta en çok kime saygı duyuyorsun?" deseler "Gönül'e çok saygı duyuyorum" derim. Dimdik durdu, mertçe durdu, gelip gitti, o koşullarda haber getirip götürdü. Askerlerin arasından uzanıyor ve fısır fısır haber getiriyordu. Her seferinde uyarılıyor ama

yine de haber getirip götürüyordu. Başka hiç kimseden haber alamazdık, böyle bir kadındı Gönül.

Hapishanede gazete bile yasak, hiçbir şey okuyamıyorsun, arkadaşlarla sohbet ediyorsun, dertleşiyorsun, bir de düşünüyorsun sürekli. Ben Mamak'a gittikten bir süre sonra da Kaçaroğlu geldi. Mahkemelerde karşılaştığımızda "Mamak'a daha önce göndereceklerdi beni ama senin ismin benim ifademde geçmediği için göndermediler, senden dolayı on beş-yirmi gün tuttular 'Mutlaka bu adamın ismi senin ifadende geçecek' diye; ancak geçtikten sonra beni buraya gönderdiler" dedi. Bu ifadeler savcılıkta, iddianamede var, söylediği şeyler de doğru şeyler zaten; ona diyecek bir şey yok. Peşinden Yeğen konuştu haberi geliyor. Yeğen, İstanbul Komitesi'nde adı olmasa da Sekreterya konumundaydı; bunlar önemli şeyler. Bu yapı, bu kadro, bu anlayışla böyle bir mücadelenin götürülemeyeceğini yaşayarak gördüm ve karar verdim. Ama bu kararımı açık yüreklilikle insanlarla paylaşmam lazımdı.

İstanbul'a gittiğimde, Topkapı garajında eşim beni karşıladı. Mola yerinde Mustafa Koç'la karşılaştım ama onu takip eden olabilir, beni takip eden olabilir, diye gülümsedim geçtim. Üzerimdeki kıyafet ve halim aynı; yine üzerimde parçalanmış vinileks ceket var, saç sakal birbirine karışmış filan. Eşim kaldığı eve götürdü beni. O ailenin çocukları ile tanıştım, bir-iki gün orada kaldım. Sonra yeğenim Nihat'ın bekâr evine geçtim. Oğlum hâlâ Kayseri'de, eşim Zeytinburnu'nda, ben Mis Sokak'ta yeğenimle kalıyorum.

Ali Demir'le iki kez görüştüm ve kararımı ona anlattım. "Bak, ben bu noktaya yaşayarak geldim. Yakalanmadan önce birisi bana 'Yoldaşların konuşur' deseydi muhtemelen çeker vururdum o insanı ben. Yedirmezdim ama şimdi öyle düşünmüyorum. Şimdi seninle burada yakalansak artık senin konuşmayacağın konusunda güvenim yok. Öyle bir noktaya geldim. Bu nedenle süresiz izin istiyorum. Ama devrimci hareket öyle bir noktaya gelir ki; ben sizin çizdiğiniz sınırlar içinde değil kendi çizdiğim sınırlar içinde bir nefer olarak yine devrimci harekete katılırım" dedim. Bu şekilde vedalaştık. Sonra bir daha görüştük yine aynı şeyi söyledim. Ali Demir, "Bu teşkilatın senin gibi bir insana çok ihtiyacı var" dedi. Ben de "Benim için iki yol var; ya benim seçtiğim yol ya da bu işin ciddi boyutta en önüne geçip alıp götürmek. Bunu da yapacak güç, kapasite, birikim, teori yok bende" dedim açık açık ve vedalaştık. Sonra Şaban İba ile Bebek'te Aşiyan'da bir açık hava kahvesinde görüştüm. Ona da anlattım aynı şeyleri ve en son aynı cümleyi ona da söyledim. Tesadüfen karşıda bir erkek ve bir kadın oturuyor, erkeğin

belinde silah var, sivil giysili. "Bak Şaban Abi şu arkandaki adam sivil polis, belinde silah var, şu anda bizi buradan alsalar artık sizin ve sizin gibi insanların konuşmayacağı konusunda güvenim yok. Bu noktaya ben yaşayarak geldim. Bu koşullarda ben sizinle beraber hatır için yer alamam" dedim. Devrimci hareket yine güçlenecektir, her yenilgi döneminden sonra toparlanacak. O zaman kendi çizdiğim sınırlar içinde bu harekete bireysel olarak katılacağımı söyledim ve noktayı koydum. Hem Şaban'a hem Ali Demir'e "Bu görüşlerimi hiç kimseyle paylaşmayacağım, siz teşkilata nasıl açıklama yaparsanız hiç itiraz etmeyeceğim ama benim durumum bu" dedim. Bir sürü insan görüşmek istedi, görüşmedim. Sadece Kenan'la bir görüşme oldu. Evimi bulmuş geldi, adresi nasıl buldu bilmiyorum, geldi benimle konuşmak istediğini söyledi. "Sen bizi Kurtuluşçu yaptın ama şimdi sen yapmıyorsun biz yapıyoruz" dedi. Ben de ona "Kenan şu an sen benim önderimsin, sen şu an benden öndesin, sen benim şimdiki konumuma hiç bakmıyor hep önüne bakıyorsun. Sana diyecek başka bir şeyim yok" dedim. Bir gün misafir ettim, evimde kaldı, oğlumla satranç filan oynadı, ertesi gün gitti. Hep bu yaklaşım içinde oldum arkadaşlarımla.

Askerlik, işsizlik, yeni hayat...

İşsizim, ailede üç kişiyiz ve üç ayrı yerde kalıyoruz. Kaçıncı gündü hatırlamıyorum, Galata Köprüsü'nde gidiyorum, bir tane adam omuz vurdu bana. Baktım Siyasal'dan Ali Erdinç. Sarıldık, ne yaptığımı sordu, boş olduğumu, çalışmam gerektiğini söyledim, "Seninle tekrar buluşalım" dedi. Eskiden Lokman Baharat vardı, oradan pazarlamacı ayrılıyormuş, bir pazarlamacı eleman lazım. Ali Erdinç kefil oldu bana. İlk işime orada başladım, ilk sigortam da orada başladı. 1972'den itibaren her sene çalışıyorduk biz Şükrü ağabeyimle ama sigortasız çalışıyorduk. Üniversitedeyken orman işletmelerinde puantör olarak çalıştım o da sigortasızdı. O zaman orman işçileri sigorta kapsamı dışındaydı, dolayısıyla pazarlamacılık yaparken 1983'te sigortam başladı. Ayda iki kere Türkiye'yi dolaşıyordum. Diyarbakır'ı, Elazığ'ı, Erzurum'u, Erzincan'ı, Karadeniz sahillerini ilk defa o sırasında gördüm. Elime çantayı alıp otobüse binip gidiyordum. Adresler var, o adresleri dolaşıyordum. O ara Topkapı'nın arkasında, Şehremini'de suyu akmayan bir ev tuttuk. Gerçekten su akmıyor, ortak bir çeşme var ileride, orada sıraya giriyorsun, büyük kapları dolduruyor, eve götürüyorsun. Biz evi tuttuk inanmayacaksınız ama hiçbir şeyimiz yok. Şehremini'nden bir tane kulla-

nılmış karyola aldık. Karyoların da ekleme yerleri tahtakurusu dolu. Onların yuvalarını tek tek yaktım. Piknik tüpümüz vardı, buzdolabı filan yok. Eşimin arkadaşları evi görmek için gelmek istiyor, eşim getiremiyor. En son kadınlar rest çekti. Sonra gittim oğlumu getirdim Kayseri'den. Teyzesi bakıyordu, onunla beraber getirdim. Kapıdan girdik, şöyle bir baktı döndü teyzesine, "Ayşe bunlar çok fakir" dedi. Anne-baba değil "Bunlar" dedi bize. Teyzesi ile oğlum yer yatağında yatıyor. Bir-iki ay sonra kullanılmış bir buzdolabı aldım. O bizim için çok iyi oldu. Dört ay çalıştıktan sonra askere gitmek zorunda kaldım. 1983 Kasım'da gittim, izin de kullanmadığım için üç buçuk ay sonra döndüm. Burdur'da askerlik yaparken bir gün asker ismimi anons etti. Komutan beni istiyormuş. Hayra alamet olmadığını düşündüm. Kapıyı çaldım, içeri girdim dört tane sivil oturuyor. O zamana kadar izimi kaybetmişler, nerede olduğumu bilmiyorlarmış. Askere gittiğimi öğrenmişler, bana oturmamı söylediler. Gerginim zaten iyice gerildim. "Beni niye çağırdınız" diye sertçe söylemişim, "Bak oğlum adam gibi konuşacağız, ortamı germe, gel şuraya otur" dedi, "Oturmayacağım, ne söyleyeceksenız söyleyin" dedim. Tekrar oturmamı söyledi, uzatmamak için oturdum. Hapishaneden çıktıktan sonra ne yaptığımı merak etmişler. Anlattım ben de. İş bulduğumu söyleyince şaşırdılar. Lokman Baharat'ın adresini istediler, adresi verdim, telefonu aldılar. Arkadaşlarımla görüşüp görüşmediğimi sordular, orada da herhangi bir örgüt üyesi olmadığımı, kimseyle görüşmediğimi söyledim. Bundan sonra ne yapacağımı sordular. Onu öğrenmeye gelmişler. İşe girdiğimi, dönünce de devam edeceğimi muhtemelen öğretmenlik yapacağımı söyledim. Benim gibi adamı öğretmenliğe almayacaklarını söylediler. Ben de mecburi hizmetimin olduğunu ve mahkemenin de henüz sonuçlanmadığını söyledim. Askerde iken Burdur'a kadar ayağıma geldiler.

Bu arada da pazarlamacılığın bana göre bir iş olmadığını anlamıştım. Oturdum fizik çalıştım askerde. Hafta sonu herkes çarşıya çıkıyor, ben oturup inek gibi fizik çalışıyordum. Askerdeyken bir arkadaşın eniştesi İzmit Merkez Dershanesi'nin ortağı, orada iş bağladı. Askerlik bittikten sonra o dershanede ders vermeye başladım. Eşim hem okulda çalışıyor hem de hafta sonları dershanede çalışıyordu. Eşim de Yıldız Dershane'sinde bana iş ayarladı. Bir buçuk yıl filan da orada çalıştım. Dershanelerde de sigortasız çalıştım. Çapa Dershanesi'ne bir başvuru bırakmıştım, sahibi de tesadüfen İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu mezunuymuş. Adam çok sıcak karşıladı, eski TÖS'lü. Tekirdağ'da bir dershane açılıyormuş; geldi, konuştu, kabul et-

tim. Üç sene oraya gidip geldim. O dershanenin sahibi zorunlu stajyerlik ve tayin işimi elden halletti, getirdi. Hiç kimsenin yapacağı iş değildi, yaptı ama. Hayatımın dönüm noktasıdır ve o gün bu gündür özel dershanelerde tayinli öğretmen olarak çalışıyorum.

Şehremini'ndeki evde üç ay filan kaldık, evin sahibi evi satmak zorunda olduğunu söyledi. Ben de çıkamayacağımı söyledim, adam o zamanın parasıyla bana 360 bin lira verdi. Ben de 40 bin liraya yeni bir ev tuttum. İlaç gibi geldi, hâlâ şaşırırım. Haznedar'da sobalı, düzgün bir eve geçtik.

Daha sonra benim için "Siyasi savunma yapmadı" diye laflar dolandırmışlar, oysa mahkeme başlamış, biz ilk ifadelerimizi vermişiz, "Örgüt üyesi olan herkes örgütü savunacak" haberini getirmişti Gönül. Sonuçta ben Kaçaroğlu ile yaptığımız muhakemeye göre hareket etmiştim. Ama hiç önemli değil. Her yenilgi döneminden sonra mutlaka bir toparlanma olur, ben o beklenti içindeyim.

Son Söz

Bu çalışmalar genç kuşakların geçmişten yararlanıp gelecekte yapacakları mücadeleye sağlıklı katkı sunması için geçmişi şu veya bu dozda yaşayanların objektif değerlendirmesinden geçer; geçmiş devrimci mücadelemizdeki doğrular kadar yaptığımız yanlışlar da bizimdir ve önemlidir. Doğrularımızı söylerken hatalarımızı görmezlikten gelmek ya da yüzeysel geçmek en büyük hatamız olur.

Her sol-sosyalist hareketin mücadelesi, yaşadıkları, özeleştiri ile birlikte sentezlenip ortaya konursa o zaman geleceğin kazanılmasına sağlıklı katkı sağlarız. ■

Kısaltmalar

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADYÖD: Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği. 1974 sonrasında devrimci üniversite öğrencilerinin örgütlenmesi için Ankara'da kurulan dernek, İstanbul'da ise İYÖKD (İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği) kuruldu. Daha sonra açılan davalar ve kapatmalar üzerine ADYÖD (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği) ve İYÖD (İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği) olarak devam ettiler. Başlangıçta hemen bütün devrimci öğrencilerin içinde yer aldığı kitle örgütü niteliğinde olan dernekler, 1976 sonrasında parçalandı ve hemen her siyasi eğilim kendi derneğini kurdu.

AP: Adalet Partisi

AYÖD: Ankara Yüksek Öğrenim Derneği. ADYÖD'den önce yine aynı amaçla kuruldu ve daha sonra valilik tarafından kapatıldı.

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı

DAL: Derinlemesine Araştırma Laboratuvarı. Ankara Emniyet Müdürlüğü bünyesinde 12 Eylülden hemen önce oluşturulan ve 12 Eylül sonrası tüm sol, muhalif kesimlerin işkenceli sorgularını yürüten Derin Araştırma Laboratuvarı adlı birim

DEV-GENÇ: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

DEV-LİS: Devrimci Liseliler. 1969 yılında Dev-Genç'li devrimcilerin kurduğu bir lise örgütlenmesidir. 1974 sonrası yeniden kurularak dernekleşmiştir. Kurtuluş hareketi içerisinde yer almıştır.

DEV-SOL: Devrimci Sol

DEV-YOL: Devrimci Yol

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

FKF: Fikir Kulüpleri Federasyonu. Üniversitelerde TİP'in gençlik örgütü olarak düşünülmüş ve kurulmuş sol gençlik örgütlenmesi. Daha sonra TİP'ten bağımsızlaşmış ve 1969'da Dev-Genç'e dönüşmüştür.

GMK: Geçici Merkez Komite

GSB: Genç Sosyalistler Birliği. Çoğunlukla THKP-C ile ilişkide bulunmuş gençlerin öncülüğünde kurulan ve özellikli işçi, emekçi gençler içinde hızla yayılan bir devrimci gençlik örgütlenmesi. Kurtuluş'la görüşmelerde bulunmalarına rağmen daha sonra büyük çoğunlukla TKP'ye katıldılar.

HDÖ: Halkın Devrimci Öncüleri

HK: Halkın Kurtuluşu

HY: Halkın Yolu

İGD: İlerici Gençler Derneği. 1970'li yıllarda Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) gençlik örgütü.

İYÖKD: İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği

KDP: Kürdistan Demokrat Partisi. Güney Kürdistan'da Barzani'nin liderliğindeki Kürt partisi.

KUK: Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları adını taşıyan ve 12 Eylül öncesinde yaygın kitle temeline sahip bir Kürt örgütü. PKK ile zaman zaman ciddi silahlı çatışmalar içine girmiştir. 12 Eylül sonrasında dağılmıştır.

KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliği. Güney Kürdistan'da Celal Talabani'nin liderliğindeki Kürt partisi.

MC: Milliyetçi Cephe Hükümeti

KSD: Kurtuluş Sosyalist Dergi

MDD: Milli Demokratik Devrim

MİT: Milli İstihbarat Teşkilâtı

MLSPB: Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PASS: Politikleşmiş Askeri Savaş Stretejisi

PDA: Proleter Devrimci Aydınlık

PKK: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞEH-DER: Farklı şehirlerden Ankara'ya üniversitede okumak üzere gelen öğrencilerin kurdukları şehir derneklerinin ortaklaşa kullandıkları mekâna verdikleri ad.

TDKP: Türkiye Devrimci Komünist Partisi

TDY: Türkiye Devriminin Yolu

TEP: Türkiye Emekçi Partisi

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

TİKKO: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

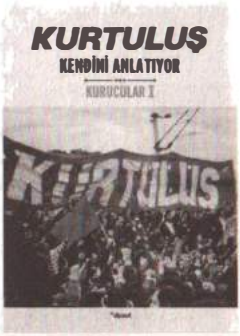
TÖS: Türkiye Öğretmenler Sendikası. 1970'te kuruldu. 12 Mart döneminde kapatıldı. Daha sonra yerine TÖB-DER kuruldu.

TSİP: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Fırtına: Kurtuluş Kendini Anlatıyor 4

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR KURUCULAR I

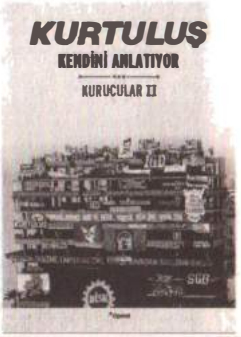

1970'li yıllarda ortaya çıkan Kurtuluş Hareketi içinde mücadele vermiş, hareketin devrimci kimliğinin oluşmasına katkıda bulunmuş isimlerle yapılan görüşmeleri içeren ***KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR*** dizisinin ilk iki kitabında Kurtuluş Hareketi'nin yedi kurucusuyla yapılan görüşmeler yer alıyor. İlk kitapta **İlhami Aras, Ali Demir** ve **Şaban İba** var.

SODİD (Sosyal Dayanışma ve İletişim Derneği) üyelerinin yürüttükleri sözlü tarih çalışmasının ürünü olarak yayınlanması planlanan kitaplarda, kurucuları takiben çeşitli politik kademelerde mücadele etmiş, Karadeniz gibi Kurtuluş'un örgütlenmesinde ve ülke çapında kitlesellik kazanmasında özel bir yeri olan veya Kürdistan gibi siyasi ve ideolojik açıdan farklı ve tarihsel bir anlamı olan bölgelerde görev almış, gençlik hareketi veya işçi hareketinin içinde ya da mahalle örgütlenmelerinde sorumluluklar üstlenmiş kadınlara ve erkeklere yer verilecek. Kurtuluş'un 40 yıla ulaşan tarihi dikkate alınarak yapılan bu çalışmada, bu 40 yılın tümü değil, doğduğu ve kitlesel bir devrimci hareket haline geldiği 1975-80 yıllarından, ağır illegalite koşullarında varlığını sürdürdüğü 1985 yılına kadar olan dönem ele alınmaktadır.

■■■

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR KURUCULAR II

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR dizisinin ikinci kitabında **Mustafa Kemal Kaçaroğlu, Mahir Sayın, İsmet Öztürk** ve **Doğan Tarkan** ile yapılan görüşmeler yer alıyor.
Bu kitaplarla, Kurtuluş tarihi içinde yer almış, hayatlarıyla bu tarihi "yapmış" insanların hikâyelerinin ortaya çıkarılması, aynı zamanda da söz konusu tarihin "demokratikleştirilmesi ve çoğulculaştırılması" için gereken koşulların hazırlanıp güvenilir belgelerin üretilmesi amaçlanmaktadır.
1960'lardan itibaren sosyalist hareketin önemli süreçleri değerlendirilirken, hiç kuşkusuz sadece Kurtuluş'un değil, bir bütün olarak sol ve sosyalist hareketin tarihine ilişkin pek çok bilgi de belki ilk kez paylaşılacaktır.
Böylece birçok gerçeğin gün yüzüne çıkması, üzerine konuşulabilir, düşünülebilir hale gelmesi sağlanırken, gelecek kuşaklara da zengin bir deneyim birikimi aktarılmış olacaktır.

■■■

Ertuğrul Kürkçü

PRATİĞİN AKLI TEORİNİN HEYECANI

İlkokuldan beri mimar olmak istemiştim, o yüzden merkezi sistemle ilgilenmemiş, gözü kara biçimde yalnızca ODTÜ Mimarlık sınavlarına girmiştim. 1969'da boykot ve işgaller biterken, bir yüksek lisans öğrencisi-asistan arkadaşımız bir tartışmada 'Karar vermemiz lazım' dedi, 'devrimci mi olacaksınız, mimar mı? İkisi birden olunamaz, ben mimar olacağım. Siz devrimci olacaksanız bu böyle süremez, ben mimar olacaksam devrimciymişim gibi yapamam.' Soru hiç bu kadar somut ve yalın olarak karşımıza çıkmamıştı doğrusu. Kendimle çarpıştıktan, enine boyuna düşündükten, kendimi nasıl iyi hissedeceğimi anladıktan sonra, mimar değil, devrimci olmam gerektiği, payıma bunun düştüğü, bunu yapmazsam hareketin bir kişi eksik yürüyeceği sonucuna vardım. Tarih yapmakla yazmak arasında kategorik bir ayrım yapmanın bu yanıtı verdiğim günkü kadar kolay ve hatta mümkün olmadığının farkına varmam için yalnızca bir yıl yetmişti.

Seksenler sonu ve doksanlar başında tarih yapmak devrimci hareketin 12 Eylül rejiminin sert darbeleri altında sarsılan hafızasını onarmasına katkıda bulunmaksızın yapabileceğiniz bir şey değildi. İşe buradan başlamadıkça, önceki deneyimin bilgisini yeniden mülk edinmeye, yaptıklarımız kadar yapamadıklarımız üzerine de sistematik bir düşünüşün araçlarını sağlamaya girişmedikçe, tarih yapmanın biricik kolektif imkânı olan devrimci hareketin yeniden kuruluşuna katılmış olmuyordunuz.

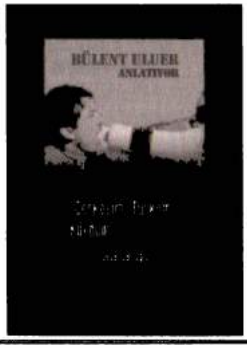
68'den Dev-Genç'e, THKP-C'yle 12 Mart'a, Mahir Çayan ve arkadaşlarıyla Kızıldere'ye...

Ertuğrul Kürkçü'nün gözü ve diliyle, Türkiye devrimci hareketinin 1970'lerde estirdiği fırtına ve sonrasına bakışlar, anımsayışlar...

■■■

Sezai Sarıoğlu

BÜLENT ULUER ANLATIYOR ÇERKESİM, TÜRKÜM, KÜRDÜM, SOSYALİSTİM

"Yenilmek her zaman kaybetmek demek değildir. Spartaküs yenildiği için Spartaküs'tür; eğer Spartaküs yenseydi adı sanı bilinmeyen Roma komutanlarından biri olurdu. Spartaküs'ü herkes biliyor çünkü mücadele edip güzel yenilerek de tarihe geçmek mümkün. Mahir'i, Deniz'i ve İbo'yu halklarımız biliyor ama onları katledenleri hatırlayan yok. Öte yandan tarih, hayatı ve siyaseti sadece 'kazanmak' üzerine kurgulayanların yanılgılarıyla doludur..." *–Bülent Uluer*

Yıllar kimi legal kimi illegal sınırları geçerek geçti: Almanya, Fransa, Suriye, Lübnan, İsveç; kimi zaman birlikte kimi zaman ayrı ayrı; sanki hiçbir yer onlar için yaşamı idame ettirmeye uygun değildi. Geride bıraktıkları her şey görünmez iplerle onları geriye çekiyordu. Bülent'le hayatları 1980 darbesinden kısa bir süre önce örgütsel olarak kesişmiş ve ülkeye dönünceye kadar da ortak çalışma içinde geçmişti. *-Mahir Sayın*

Biraz da Troçki gibidir; kitlelerin önünde onların ruhu gibi konuşur. Tabutunda yatan Dev-Genç'li o konuşunca dirilir. 'Önitler ölmez" diyenlerimiz, Bülent Uluer'i ne kadar dinlese yeridir. Çünkü onun sesinde, herkesi ifade eden, Türk ile Kürdü, enternasyonalist ile milliyi, atesit ile Müslümanı, Sünni ile Aleviyi, Ermeni ile hepimizi birleştiren tuhaf bir tını vardır.

-Veysi Sarısözen

■■■

Sabahattin Selim Erhan

KARADENİZİN ZEMHERİ ÇOCUKLARI

"Sabah... Hava soğuk... Selo erken kalkar. Hüseyin de uyanmıştır. Eğitim Fakültesi'nde okuyan geleceğin genç öğretmenlerinin güvenliklerini alma sırası onlardadır. (...) Her gün, gece gündüz koşturmak onları epey yormaktadır. Buna her sabah altı, altı buçukta kalkmak da eklenince yorgunluk iyice artmaktadır. (...) Gelenler iyice kalabalıklaşır... Hiçbirinde tedirginlik yoktur, kızlı erkekli gruplar halinde sohbet ederlerken, 'Çoğunun bizden haberi bile yok' diye düşünür Selo. 'Umarım bu arkadaşlar ileride iyi birer öğretmen olurlar ve düşünen, sorgulayan, boyun eğmeyen, cıvıl cıvıl, yaşam dolu öğrenciler, gençler yetiştirirler... Bunda bizim katkımızın olması her şeye değer...' Bunları düşünürken mahmurluktan kurtulduğunu ve yüzünün güldüğünü hisseder. Tanıdıklara selam verip 'Günaydın' demeye başlar, Hüseyin ve diğer grup da gelmiştir; gençler otobüse biner ve uzaklaşırlar. Ortalık sakinleşmiştir... Bir sabah daha görevlerini yapmanın rahatlığıyla derneğe doğru yürürler. Kendileri de gençtir; geleceklerini düşünmeden, kendileri gibi genç insanların yarınları için yaşamlarını hiçe sayan, başka gençler için endişe duyan gençlerdirler aslında. Marştaki gibidirler; dil farkı bilmeyen, din farkı bilmeyen, sanki bir anadan doğmuş olan insanlardır."

Devrim bir atmosfer olayıdır... Dünyayı yorumlamak ve değiştirmek hevesiyle yanıp tutuşan bir devrimci o zaman diliminde oluşmuş atmosferin çocuğudur ama atmosferi yeniden üreten asi çocuktur. Kitabın olay örgüsü içinde, huyları kadar huysuzluklarıyla, ciddiyetleri kadar şakalarıyla, korkuları kadar korkusuzluklarıyla, "acımasızlıkları" kadar "hümanizmleriyle" yer alan onlarca devrimci, tarihte ve coğrafyada "kül yutmayan," "diklenen," "yaşlarından

113x195,478 sayfa
Baskı Yılı: 2014

■■■

Sabahattin Selim Erhan

YİNE KAZACAĞIZ, YİNE KAÇACAĞIZ!

Cuma günü geldi. Sabah gardiyanlarda bir telaş, gazeteciler gelecek diye. "Bize gelecekler mi?" dediğimizde, "Sizin için geliyorlar" dediler. 29 Haziran 1989 günü kalabalık sayıda gazeteci, tek televizyon kanalı olan TRT'nin kameramanı, Adalet Bakanı Müsteşarı ve Eskişehir Başsavcısı gelmişti. Biz de demir parmaklıklı, zincirle bağlanmış kapıya yığılmış vaziyette duruyoruz. Hep bir ağızdan soru soruyorlar, soruların hepsi manşetlik ve magazinlik. "Durun bir dakika!" dedim, "Sorularınızın hepsine yanıt vereceğim ama önce benim diyeceklerim var. Biz devrimciyiz, içinde bulunduğumuz esaret koşullarından kurtulup mücadelemize devam etmek için, devrimci bir eylem ve başkaldırı olarak gördüğümüz tünel kazarak firar etme eylemini gerçekleştirdik. Ama son gün yakalandık, şu bilinsin ki, biz daha önce de kazdık, şimdi de kazdık ve yine kazacağız, yine kaçacağız. Hiçbir koşula boyun eğmeyeceğiz."

Türkiye'de hapishane üzerine, özellikle 12 Eylül'ün hapishaneleri üzerine pek çok anı ve öykü yazıldı. O kadar fazla olmamakla beraber, hapisten kaçmak üzerine de... Bu kitapta Sebahattin Selim Erhan üç gerçek kaçış girişiminin öyküsünü anlatıyor.

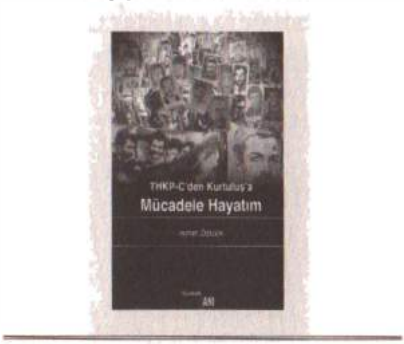
Kaçış eyleminin öyküsünden ibaret değil ama anlatılanlar. Ondan öte, bir direniş ruhunun öyküsüyle karşı karşıyayız. Dayatılan şartlara, özgürlüğün kısıtlanmasına ne olursa olsun direnen bir irade. Erhan'ın anlatısı, bu iradenin nasıl sınır tanımaz olabileceğini gösteriyor.

978-975-9051-99-0
113x195, 226 sayfa
Baskı Yılı: 2014

■■■

İsmet Öztürk

THKP-C'DEN KURTULUŞ'A MÜCADELE HAYATIM

"İleride tarihi yazacak araştırmacılara kaynak olmasını umduğum bu çalışma, bir açıdan da üstüme düşen devrimci bir görevin yerine getirilmesi anlamını taşıyor. Üstelik meraklıları için bu çaba belki, 60'lı ve 70'li yılların devrimci eylemleri, olayları içinde örgütlü mücadeleyi sürdürmeye çalışmış benim gibi bir insanın birikmiş malzemesini ortaya sermesi, mektepli değil de alaylı bir devrimcinin nasıl olup da onca okur-yazar ve yazı erbabı arasında yer edindiğini de açıklayabilir. Benim gibi önceki hayatı bar, saz, kumarhane ve hapishaneden ibaret olmuş, mektep-medrese görmemiş bir insanın, ağzı bir iki laf edebilen düzeyde bir devrimci olması, insanların merakına mucip olduğu için, bazı yazar-çizer durumda olan arkadaşların benim hayatımı yazmaya talip olmaları, öte yandan birçok yoldaşımızın yaşadıklarımı yazmamda ısrar etmeleri bu kitabın ortaya çıkmasında etkili olmuştur."

Çarşambalı yerel bir karakter olan İsmet Öztürk 'Çörtüğün İsmet'ine, 'Sosyalist Çörtüğün İsmet'e dönüşmesinin politik hikâyesi...

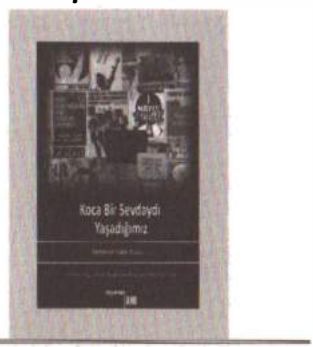
TİP'den, THKP-C'ye, buradan da *Kurtuluş Örgütü* önderliğine uzanan tarihi yolculuğun, İsmet Öztürk tarafından kaleme alınmış politik notları...

78-975-9051-99-0
113x195, 226 sayfa
Baskı Yılı: 2010

■■■

Mehmet Hakkı Yazıcı

KOCA BİR SEVDAYDI YAŞADIĞIMIZ

"O yıllara ilişkin elbette anlatacak çok şey var. Ama siz Hakkı Hocamın yazdıklarını okuyun. Onun yazdıkları 1968 sonrası Ankara'sının siyasi tarihinin bir parçasıdır. 1968 öğrenci hareketi ve Dev-Genç denen büyük bir örgütlenmenin doğması; sonra bu Dev-Genç içinden THKO, THKP-C ve TİKKO gibi silahlı mücadeleyi savunan bazı grupların ortaya çıkması; belki de en önemlisi, 12 Mart Askeri Darbesi'nden sonra, özellikle 1973 ile birlikte yeni öğrenci hareketinin nasıl oluştuğu ve şekillendiği... Örneğin, Ankara gençliği Mahir Çayan'ın firarda yazdığı ve sadece bir kopyası olan *Kesintisiz Devrim II–III*'ü Hakkı Yazıcı'nın elinden tanıdı. Tüm bunları bilmek isterseniz, onun anılarına bakmak zorundasınız." —*Taner Akçam.*

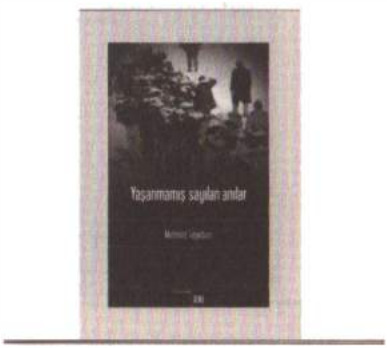
Arkadaşlarımı, eski yoldaşlarımı, kendi kuşağımı ve ardından gelen kuşağı, yalansız, riyasız seviyorum ben. Çünkü bizler, Türkiye'nin umut ve masumiyet çağının çocuklarıyız. Gerçekleştirmeyi başaramamış olsak da; savaşsız, sömürüsüz, adil bir dünya ve devrim uğruna yaşamlarını, gençliğini, aşklarını feda etmekten çekinmemiş olanlarız. Bir yanda büyük hatalarımız, ölümcül yanılgılarımız, öte yanda özverimiz, devrim inancımız ve umudumuzla, bir başka çağın trajik kaderli insanlarıyız. Bugün ayrı saflarda yer alsak bile, bizi birbirimize bağlayan bir geçmişimiz var. Benzer yanılgılardan, aynı yenilgilerden ve aynı devrimci ütopyadan, aynı zafer tutkusundan geliyoruz...

978-975-9051-78-5
113x195, 272 sayfa
Baskı Yılı: 2013

■■■

Mehmet Tepebaşı

YAŞANMAMIŞ SAYILAN ANILAR

Olaylar o kadar hızlı gelişiyor, etrafımız o kadar hızla daralıyordu ki, "niye böyle olduk?" demeye, kendimize soru sormaya bile fırsatımız olmuyordu. Yakalanmamak, yakalatmamak, eldekini korumak uğraşımızın tümünü kapsıyordu. Hemen herkes birbirleriyle ilişkisini bilerek koparmış, kendi imkanları içinde olabildiğince gizli, dar koşullarda yaşıyordu. Oysa şimdi, en sevdiklerinden bile kaçmak zorundasın. Tanıdık biriyle karşılaşmak bile insanı rahatsız ediyordu. Kendini devrim yapmaya çok yaklaşmış ya da devrim yapabilecek biricik bir hareketin insanları gören, çevresindeki her şeye müdahale etmeye alışmış, atıl kalmayı hiç düşünmemiş bir hareketin insanları olarak, şimdi hemen her şey karşısında yine ölesiye duyarlı ama güçten yoksun, eli kolu bağlı oturmak bizi müthiş etkiliyordu.

Yirmili yaşlarda devrimci bir genç... 12 Eylül darbesinin hemen ertesi... Türkiye'deki askeri diktatörlüğe karşı 'bir şeyler' yapabilmek için toplanmış devrimcilerin Suriye'de kurduğu kamp... Tartışmalar, hesaplaşmalar... Filistinlilerle ilişkiler... Tükenmeyen umutlar, sonrasında büyük hayal kırıklıkları...

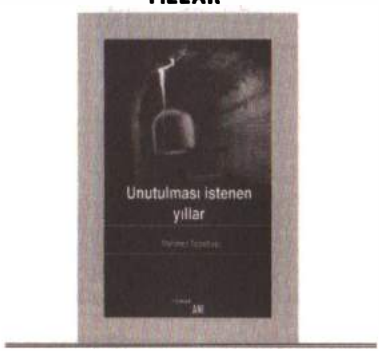
12 Eylül sonrasının en karanlık günlerini olanca çıplaklığıyla anlatan sarsıcı bir tanıklık...

978-975-9051-96-9
113x195, 364 sayfa
Baskı Yılı: 2010

■■■

Mehmet Tepebaşı

UNUTULMASI İSTENEN YILLAR

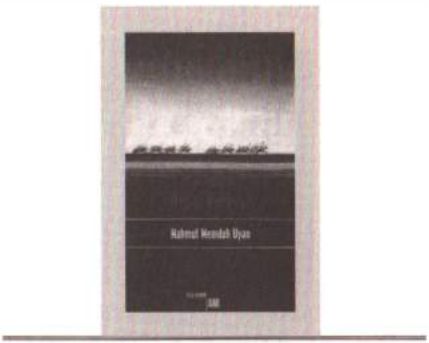
İşkencecilerimin yüzüne bakıyorum. Evlerine gittiklerinde ne yaptıklarını düşünmeye uğraşıyorum. Ne yapıyorlar? Eşlerine, çocuklarına nasıl davranıyorlar? Onların gözlerine bakarken bir eziklik duyuyorlar mı? Yoksa, sol elle su içmemi engelleyerek günaha girmemi önleyen, dolayısıyla da büyük sevap kazandığını düşünen bekçinin dediği gibi, "Bunlar devletin üstüne yazılır!" diye mi düşünüyorlar? Akşam evlerinde eşlerine, "Bugün bir çocuk geldi; falaka, ters askı, cop sokma falan, hiçbir şey işlemiyor valla!" diyerek, o gün yaptıklarından mı söz ediyorlar? En çok da çocukları var mı diye düşünüyorum. ... Ne düşünüyor onlar? Bunlar vatan hainı, müstahaktır diye mi düşünüyorlar, yoksa yapmaz benim babam böyle şeyler mi diyorlar? Hangi çocuk, babasının, ne gerekçeyle olursa olsun, işkenceci olduğunu kabul edebilir ki?

978-605-4412-01-3
113x195, 262 sayfa
Baskı Yılı: 2010

■■■

Mahmut Memduh Uyan

KARDEŞİM HEPSİ HİKÂYE!

"...Yıllardır dallarından elimle koparamadığım turunç, limon, portakal önümde duruyordu. Uzattım elimi, turuncu tuttum, kendime doğru çektim, koparttım. Turunç elimde, öylece baktım, biraz evirip ovdum, burnuma doğru götürdüm, taze güçlü turunç kokusu içimi doldurdu... Yıllar sonra denizi doğrudan görmek için, dalgaların sesini dinleyerek sahilde yürümek için, martıların uçuşunu, denize dalışını, balığı alışını görmek için bastıramadığım bir özlemle, heyecanla karışık bir ürpertiyle limon ağaçlarının dallarını ayırarak, gözüme dallar batmasın diye bir o yana bir bu yana dolanarak yürüdüm. Denize kadar boş olan düzlük alana çıkınca, o mavilik, üzerinde köpüklerin uçuştuğu, çırpıntılı haliyle ta ufuk çizgisine kadar karşıma çıkmıştı. Durup bakmıştım öylece, yeniden keşfeder gibi, ilk kez görür gibi..."

Hikâye, birçok dilde aynı zamanda "tarih" anlamına geliyor. Elinizdeki kitap da Türkiye devrimci hareketi tarihinin en tartışmalı kesiti olan 70'li yılların genel akışına önemli etkilerde bulunmuş Devrimci Yol hareketinin Ana Gerilla Birliği Komutanı Mahmut Memduh Uyan'ın "1970'li yıllardan günümüze uzanan, yer yer geleceğe dokunan" hikâyesi, kendi dönemine tanıklığı.

Uyan, okuru Ankara'daki öğrenci ve mahalle direnişlerinden Karadeniz'e, Dersim dağlarından Suriye ve Lübnan'daki gerilla kamplarına, işkenceli sorgulardan hapishanelerdeki yaşam mücadelesine doğru bir yolculuğa çıkarıyor. Mamak ve Ceyhan hapishaneleri, Malatya dağları, Ana Gerilla Birliği, direnişler, katliamlar, umutlar, yılgınlıklar... yol boyunca resmi geçitte.

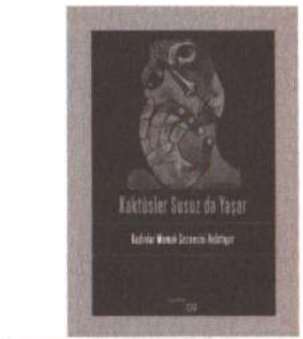
978-605-4878-26-0
113x195,478 sayfa
Baskı Yılı: 2015

■■■

Kolektif

KAKTÜSLER SUSUZ DA YAŞAR

Kadınlar Mamak Cezaevini Anlatıyor

Mamak... 12 Eylül darbesinin ardından bir cezaevi... Ve Türkiye'nin her tarafını çok sarsıcı bir şekilde etkileyen günlerde Mamak'ta ayakta kalmaya, direnmeye çalışan kadınlar... Direnirken birbiriyle dayanışan ve her acıdan bir kahkaha çıkaran kadınların...

Bir başkaldırı hikayesi. Gülerek, şarkı söyleyerek, hayır diyerek, birbiriyle dayanışarak, paylaşarak yaşanan bir hikaye...

"Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi'ndeyken, bir güvercin ürkekliğindeydik önceleri... Ürktük, çekindik, korktuk, kaygılandık ve de suskunduk. Anlamaya çalıştık. Sonra toparlandık. İnsanlığımızı, kişiliğimizi, devrimci değerlerimizi savunmak üzere güçlerimizi birleştirdik. Suya atılan taş misali başladı bu başkaldırı... Önce küçük bir halka, sonra giderek büyüyen, çoğalan ve tüm suya yayılan halkalar gibi...

Sevgilerimiz büyüdükçe, dayanışmamız güçlendikçe, zulmün küçüldüğüne tanık olduk. Ölüm hücresinde, tabutlukta ya da bir başına tecritlerde, kafeslerde iken bile dostlukların, yoldaşlıkların sıcaklığı ısıttı üşüyen bedenlerimizi, yüreklerimizi... Bir de içimizi en çok acıtanın, kendi acımızdan çok, dostlarımızın acısına tanıklık etmek olduğunu öğrendik orada... Ve birlikte, daha bir dik durmayı, daha bir dik yürümeyi...

978-975-9051-32-7
115x210, 424 sayfa
İkinci baskı: 2015

■■■

KURTULUŞ

KENDİNİ ANLATIYOR 3

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR dizisinin dördüncü kitabında BURHAN TANRIVERDİ, CELAL POLAT, DOĞAN FIRTINA, HAŞİM BARIŞ ve SÜLEYMAN TOKLU var.

Merkez komitesi, Ankara ve İstanbul il komiteleri veya merkez komitesine bağlı organlar içinde yer alan bu isimlerin hiç de kısa olmayan siyasi yaşamları ve mücadele tarihleri özel olarak Kurtuluş'un, genel olarak Türkiye sosyalist hareketinin belli bir tarihsel döneminin izleğidir de.

Elinizdeki kitapta Kurtuluş'un 1975-1985 yılları arasındaki döneminin önemli uğrakları, dönüm noktaları aktarılırken, olup biteni sorgulayan eleştirilerin yanı sıra özeleştiriler yapmaktan kaçınmayan bir tutum da sergileniyor. Basitçe övme veya yerme anlayışından uzak durularak dönemin sosyalist hareketinin nasıl bir örgütlenme anlayışına, çalışma tarzına ve mücadele biçimlerine sahip olduğu somut örnekler ve deneyimler üzerinden anlatılıyor. Sosyalist hareketin bu dönemine ilişkin yeni bilgi ve belge niteliği taşıyan bu anlatımlar ilginç anılar, yorumlar ve tanıklıklarla birlikte aktarılıyor.

Sosyalist hareketin yakın tarihine ilgi duyan herkesin güvenilir bir kaynak olarak başvurabileceği bir çalışma.

*dipnot

ISBN-13: 978-605-4878-92-5
9 786054 878925